

Doktoravhandling ved NTNU, 2021:190

Guro Jørgensen

SAKER SOM BEVEGER

NTNU Vitenskapsmuseet:
Et universitetsmuseum som kategori,
arbeidssted og formidlingssted

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Avhandling for graden
philosophiae doctor
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Guro Jørgensen

SAKER SOM BEVEGER

NTNU Vitenskapsmuseet:
Et universitetsmuseum som kategori,
arbeidssted og formidlingssted

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Avhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske og klassiske studier

© Guro Jørgensen

ISBN 978-82-326-5583-0 (trykt utg.)

ISBN 978-82-326-5519-9 (elektr. utg.)

ISSN 1503-8181 (trykt utg.)

ISSN 2703-8084 (online ver.)

Doktoravhandling ved NTNU, 2021:190

Trykket av NTNU Grafisk senter

SAKER SOM BEVEGER

NTNU Vitenskapsmuseet: Et universitetsmuseum som kategori, arbeidssted og formidlingssted

Forsiden: I taket i utstillingsrommet «Havet» ved NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim, henger en kopi av en tiarmedet kjempeblekksprut (*Architeuthis dux*). Fire slike har drevet i land langs Trøndelagskysten i tidsrommet 1896–1975. Tidligere var blekksprutkopien en del av en større, naturalistisk dioramautstilling om livet i hav og vann. Nå overvåker den tegneaktiviteter for barn, etter en ombygging av museets eldre utstillinger midt på 2000-tallet. Den ekte blekkspruten ligger bevart på sprit i en stort kar i museets kjeller. Foto: Trond Sverre Skevik, NTNU Vitenskapsmuseet.

Forord

Jeg har på en måte vokst opp ved universitetsmuseet i Trondheim, men ikke på den måten at jeg husker det tindrende klart fra utallige søndagsbesøk i barndommen. Jeg har bare noen glimt av minner fra den gang: Lyst grått og blågrønt i bakgrunnen, dunkel belysning, romklang, dioramaer med utstoppede fugler og dyr og radioknapper som ga dem en stemme. En svær blekksprut med sugekopper av flaskekorker hang i taket i fiskeavdelingen. Den gjorde mektig inntrykk: Det var uhorvelig mange korker, store og små, og det må ha tatt lang tid å lime dem på! Når sant skal sies, minnes jeg stemningen blant dyrene bedre enn innholdet i den forhistoriske utstillingen i tredje etasje. Ironisk kanskje, siden jeg senere skulle utdanne meg til arkeolog og bli ansatt ved det samme museet. Men jeg husker ett skolebesøk – antakelig fra fjerde klasse, for det var da vi lærte om steinalderen: Vi stekte steinalderbrød på takke inne blant oldsakene. Jeg kan lett gjenkalle følelsen av en tørr, hard klump med store korn som satt fast i jekslene, litt flat og litt svidd og med utpreget saltsmak. Tenk det, de hadde kjeks i steinalderen også!

At jeg føler nær tilknytning til den institusjonen som i dag heter NTNU Vitenskapsmuseet, skyldes ikke barndommens sporadiske besøk, men at jeg som ung studerte og etterpå arbeidet der i nesten to tiår. Det er klart det har preget meg, og det er sikkert synlig gjennom det jeg skriver i denne avhandlingen.

Det er flere måter å nærme seg universitetsmuseene som forskningsobjekt på. Svært ofte blir de fremholdt som noen av landets største museer med de største samlingene, eller ekspertsteder som forsker på og formidler om natur- og kulturarv til samfunnets nytte. Da oppfattes universitetsmuseet som et vitenskapelig sted og som bidragsyter til allmenndannelse i et demokratisk samfunn. En slik forståelse er ikke feil, tvert imot er jeg langt på vei helt enig. Men jeg tror likevel det er plass til et større mangfold av beskrivelser av universitetsmuseet i samfunnet – og samfunnet i universitetsmuseet. For ærlig talt: Naturlige blekkspruter er ikke utstyrt med flaskekorker, og ikke hadde de mel i det meste av norsk steinalder heller – langt mindre elektriske takker. Hvilken plass har skrukorker og kjeks i en fortelling om en ekspertinstitusjon med røtter i opplysningstidens vitenskaps- og dannelsesideal, og som i dag er organisert som en del av den norske FoU-sektoren?

Mine barndomsminner er sanselige, og de er sammenfiltret med senere livserfaringer.

Arkeologiutdanningen min var akademisk, stort sett. Mye av den arkeologiske kunnskapen jeg tilegnet meg, er likevel basert på sanselige erfaringer med noe materielt: Som å gjenkjenne

et kulturlag ved å se på fargen og gni fet jord mellom fingertuppene; tegne en stratigrafisk strek mellom gråbrun og brungrå grus; sette tungespissen borti for å kjenne om et beinfragment er brent; avgjøre om flinten er slått av mennesker eller knust av natur. I fagpublikasjoner og utstillinger blir det sanselige oversatt til vitenskap og fortid: Kulturlaget blir et bevis for menneskelig bosetting i forhistorien, beinfragmentet og steinformasjonen til et bevis for en sekundærbegravelse fra yngre jernalder, og flintsteinen til et eggoppskjerpingsavslag fra en tidligmesolittisk boplass. Og i lokalavis blir de samme funnene oversatt til sensasjonelle spor etter forfedrene våre – eller til innspill i en arealplanleggingssak for et fattig kommunestyre som nok en gang må utsette sterkt ønsket samfunnsutvikling på grunn av Norges strenge kulturminnelovgivning. Universitetets kommunikasjonsavdeling teller på sin side alle avissaker og *Facebook*-poster for å synliggjøre universitetets – og universitetsmuseets – samfunnsrelevans. De regner på frekvensen av samfunnskontakt for å skaffe belegg for fremragende forskningsaktiviteter, for å legitimere universitetets plass i «kunnskaps-samfunnet», og for å rekruttere gode forskere og studenter. I min fortelling om universitetsmuseet som sted har alle disse momentene forbindelser til hverandre, både de sanselige, de vitenskapelige, de politiske og de populære. Det er dette hybride og tidvis omstridte sammensuriet av materielle og sosiale relasjoner som skal utforskes her.

Arbeidet har tatt sin tid. Og mye av min tid. Tusen takk til NTNU Vitenskapsmuseet som ga meg et Ph.d.-stipend i museologi, parallelt med at Norges Forskningsråd støttet prosjektet «UNIMUSEER» som var en tverrfaglig satsning på norske universitetsmuseer i årene 2010–2015. Takk til deltakerne i «UNIMUSEERs» museologiske delprosjekt, «MusVit – Museers Viten», som jeg var så heldig å få delta i som en av NTNU Vitenskapsmuseets representanter. En spesiell takk også til kollegene på museets Seksjon for formidling der jeg var ansatt i stipendiatperioden og fikk delta i variert og lærerrikt pliktarbeid knyttet til ulike utstillings- og publikumsprosjekter.

En svært stor takk går til Brita Straxrud Brenna som har fulgt prosjektet mitt hele veien, de første årene som biveileder, og etter hvert som hovedveileder. Du har vært min museologiske muse. Du stiller kloke, kritiske spørsmål som får meg til å tenke om igjen og litt videre – ikke minst nødvendig når jeg blir for idealistisk, når jeg går rundt grøten med mine lange redogjørelser, eller når jeg går for systematisk til verks for å beskrive hybriditet. En like stor takk går til Knut Ove Eliassen, som kom inn i prosjektet høsten 2018, to år etter at det skulle vært ferdig, på oppdrag fra NTNUs HF-fakultet som ønsket færre Ph.d.-kandidater «på overtid». Siden hovedveileder satt i Oslo, ble du en kortreist mentor og en grundig leser med et

usedvanlig godt blikk for alt det som gjenstod å gjøre. En stor takk går også til Thomas Brandt som stilte opp som «førsteleser» (med midler fra HF-fakultetet), i siste fase av arbeidet. Du kom med verdifulle innspill og pragmatiske løsningsforslag. Jeg har prøvd å etterkomme mange av innspillene, men noe må vente til dette arbeidet skal publiseres i andre formater.

Takk til Lise Bender Jørgensen som veiledet meg gjennom oppstarten. Du har sendt meg hyggelige pep i årene etterpå, «frisk mod, Guro!» Du satte meg også i kontakt med Karina Grömer og Iris Ott ved Naturhistorisk Museum i Wien, som jeg besøkte på studietur. Takk også til Robert Næss som stilte opp som metode-biveileder for intervjuene mine. Jeg hadde aldri intervjuet før og tilnærmet meg utfordringen med å låne haugevis av litteratur på biblioteket. «Bare sett i gang!», sa du.

Takk til alle de 63 personene som aksepterte invitasjonen om å delta i intervju for å snakke om museer, samfunn og vitenskap generelt, og om NTNU Vitenskapsmuseet spesielt. Dere bidro til et innholdsrikt intervjumateriale! Måten dere er gjengitt på i avhandlingen er et resultat av sammenstilling og analyse av alle dialogene: Hvordan snakket dere om de ulike temaene? Hvilke mennesker, ting og kvaliteter bandt dere stadig sammen? Forhåpentligvis gir arbeidet ikke bare gjenkjennende klang, men også noen nye innsikter til NTNU Vitenskapsmuseet som et mangfoldig arbeidssted og formidlingssted – og som et sted i bevegelse.

Takk til alle tidligere kolleger ved NTNU Vitenskapsmuseet for nesten 20 lærerike år, både som arkeologistudent rundt årtusenskiftet, som prosjektmedarbeidende arkeolog ved Seksjon for arkeologi og kulturhistorie og som stipendiat ved Seksjon for formidling. For noen artige, kloke og kunnskapsrike mennesker dere er! For et spennende sted! For et potensial!

Takk til mine nåværende kolleger ved NTNUs Institutt for lærerutdannings Seksjon for samfunnsfagene og studieprogrammet for Arkiv- og samlingsforvaltning, der jeg begynte å jobbe høsten 2016, samtidig som stipendmidlene rant ut. Tusen takk for at jeg har fått bruke «FoU-tid» på å skrive på den uferdige Ph.d.-avhandlingen jeg hadde med i bagasjen. Og tusen takk for et undervisningsfritt semester som fikk avhandlingen opp av skrivebordsskuffen igjen, etter at det var blitt en smule tilsidesatt for nye, spennende oppgaver. Arbeidet har likevel hovedsakelig pågått utenom arbeidstid og familietid de siste årene – nå får jeg i stedet se til å skaffe meg en ordentlig hobby.

Takk til alle som har lest, kommentert, diskutert og opponert til deler av manus på ulike stadier i prosessen, og på ulike seminarer og Ph.d.-kurs. Takk til Elise Kristin Vik som korrekturleste det aller meste mot slutten. Takk til alle som ikke nødvendigvis har lest, men som har spurt hvordan det går, og som har lyttet og bidratt med innsikter, motivasjon, småprat og filosofering – om både dette og hint. Ingen nevnt, ingen glemt!

Takk til nærmeste familie og venner for å holde meg samlet, til Sverre for å holde ut og holde meg jordet, og til Johanna og Signe for å være det viktigste som har hendt i løpet av tiden med denne avhandlingen.

NTNU Campus Kalvskinnet, desember 2020

Guro Jørgensen

Innhold

Forord	3
Innhold	7
Tabeller	13
Figurer	13
1. Innledning	15
Situasjonsbeskrivelse, problemstilling og forskningsspørsmål.....	19
Analysens design og empiri	21
NTNU Vitenskapsmuseet på Kalvskinnet i Trondheim.....	23
NTNU Vitenskapsmuseets organisasjonsstruktur i dag	25
Et flerfaglig museologisk utkikkspunkt	27
Hva museer er, og ikke er.....	32
Hva gjør et museum? Fra ting, til tekst, til praksis og relasjoner.....	35
Universitetsmuseum?	36
Norske universitetsmuseer – tidligere forskningshistorie	38
Avhandlingens oppbygning.....	40
2. Intervjumaterialet: Metodebeskrivelse og oversikt	42
Gruppeintervju som metode	42
Fokusgruppeintervju.....	43
Min rolle i intervjusituasjonene.....	45
Beskrivelser av intervjumaterialet.....	46
Anonym deltakelse	47
Intervju med barn	48
Lydbånd, transkripter, sitater	48
Intervjuguider	49

Problemstilling + analyse + problemstilling + analyse	51
Utvalgsriterier og rekrutteringsprosess	51
Fokusgruppene 1–3: Barn, deltakere på NTNUs sommerskole 2012	52
Fokusgruppe 4–5: Privatsamlere, bidragsytere til «Fra sans og samling», 2012–2013... 53	
Fokusgruppe 6–9: Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet.....	55
Enkeltintervju 1–6: Foreldre til deltakere på sommerskolen	57
En kortfattet evaluering av rekrutteringsmetodene	57
I etterpåkløskapens lys	57
3. Teoretisk og analytisk ramme: Nettverk av materielle og sosiale relasjoner	59
Den relasjonelle sosiologien.....	63
Universitetsmuseum i et relasjonelt perspektiv.....	67
Sentrale analytiske ANT-begreper	68
Aktører/aktanter	68
Aktør-nettverk	70
Relasjoner, intermedatorer og mediatorer og «black box»	70
Oversettelser.....	73
Universitetsmuseet som et sted for materielle og sosiale relasjoner?	74
4. Museum og forskningsformidling: En faghistorie	77
Begrepsopklaring. Forskningsformidling eller forskningskommunikasjon?	78
Er allmenheten vitenskapelige analfabeter?.....	81
Museene og museumsbesøkerne, et historisk riss	83
Digitaliserte og medialiserte museer	89
Studier av sosiale teknologier og vitenskaper	91
Fra akademisk ekspertkultur til sosialt robust kunnskap: Modus 1 og modus 2.....	93
Forskning på forskningsformidling, et historisk riss.....	96
Men kan allmennheten virkelig medvirke til forskningspraksis?	100
Diskurser om forskningens nytte og tilgjengelighet	102

En utvidet forståelse av hva forskningsformidling <i>gjør</i>	106
5. Lange linjer: Vitenskap og museum 1760 – 1970.....	108
Den «usynlige» kulturpolitikken før 1940?	109
Raritetskabinett, naturaliesamling, museumssamling	110
De eldste norske museene, vitenskapen og offentligheten	113
De patriotiske universalmuseene og offentligheten	118
Blomstringstid: Utviklingen av moderne museer, ca. 1840-1945	119
Identitetskrise på 1840-tallet	120
1874: Et moderne museum med forskningssamlinger	122
Ulike museer for ulike ting.....	125
Museumspolitikken under 2. verdenskrig (1940–1945)	127
Museumspolitikk blir et synligere saksfelt: Landsplanen av 1947	129
1910-1968: Forsknings- og undervisningsinstitusjoner <i>før</i> Universitetet i Trondheim	133
Universitas Nidarosiensis?	134
Fra museum pluss vitenskap, til vitenskap minus museum?.....	139
6. Universitetsmuseenes posisjon i 1970-tallets politiske landskap.....	141
En tydeligere forsknings- og utdanningspolitikk	142
Museer i forskningspolitiske dokumenter: En ubetydelig institusjon	145
Den nye kulturpolitikken	147
Museumspolitikken	150
Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift	151
St. meld. nr. 93 (1971–1972) Om Museumssaken	157
Dobbelt så mange universiteter, dobbelt så mange universitetsmuseer	162
Museum og universitet: Et felt for forhandlinger.....	163
«Black box» og sak i bevegelse	173
7. Universitetsmuseumspolitiske diskurser, 1980–2008.....	174
1980-tallets kulturpolitikk: Store forskningsmuseer, viktige kulturformidlere	174

1980-tallets forskningspolitikk: Nesten usynlige kultur- og tradisjonsformidlere.....	177
1980-tallets universitetsmuseumspolitik: Vitenskapelige institusjoner med en viktig formidlingsrolle.....	183
De naturhistoriske museene og museumspolitikken	189
1990-tallet: Universitetenes museer blir etatsmuseer.....	191
Kultur i tiden	193
1996: Ny museumspolitik og ny museologi.....	194
Den nye museumspolitikken og universitetsmuseene: Dialoginstitusjoner?	199
Kulturpolitikken og forskningspolitikken på 2000-tallet	201
Museumsreformen på 2000-tallet.....	204
Universitetsmuseene får sin egen offentlige utredning og stortingsmelding	206
Universitetsmuseene som samfunnsinstitusjoner.....	210
En museumskategori og en «black box»?	218
8. Museum og universitet på Kalvskinnet, 1968–2018.....	222
1968–1984: Fra DKNVS, Museet til Vitenskapsmuseet	222
Universitetets interimsstyres utfordringer	227
En avklaring: Fra DKNVS, Museet til Vitenskapsmuseet i 1984.....	229
1996: NTNU og NTNU Vitenskapsmuseet	231
2005: En eksplisitt formidlingsstrategi	234
Grav opp kanalene og oversvøm museene!.....	236
2018: Vitenskap i sentrum.....	242
2018: Vitenskapsmuseet i NTNU?.....	245
Endrede virkeligheter for NTNU Vitenskapsmuseet?	246
9. NTNU Vitenskapsmuseet: Et arbeidssted.....	250
NTNUs virkningskraft på arbeidsstedet	250
Får samlingsforvaltningen dårligere kår under NTNU?	251
«Vi har mer enn nok med å ta vare på de to fagfeltene vi har».....	255

Økt tverrfaglighet som unik mulighet?	258
«Nye formidlingsprosjekter kan i for stor grad bli styrt av Formidlingsseksjonen»	260
Digital teknologi som virkningskraft på arbeidsstedet.....	266
Arbeidsoppgaver i bevegelse.....	273
10. NTNU Vitenskapsmuseet: Et formidlingssted.....	276
Møter med mennesker	277
Vakter og verter.....	277
Guider og forskere.....	280
Dialog. Er det noen som snakker til oss?	295
Utilgjengelige eksperter på Vitenskapsmuseet	297
Møter med ting	298
Museumsting som mediatorer for fortid, samtid og fremtid	298
Museumsting som mediatorer for virkelighet og virkelighetsflukt.....	303
Å gjøre ting.....	309
Utstillingsteknologier og digitalisering: Brysomme og hjelpsomme ting.....	311
Møter med kunnskap	320
Universitetsmuseet som troverdig læringsarena	321
Universitetsmuseet som motvekt til mediasamfunnets overflatiskhet	328
Der mennesker, ting og kunnskaper møtes	336
11. En kategori, et arbeidssted, et formidlingssted	340
Etableringen av universitetsmuseum som norsk museumskategori.....	343
Etableringen av et universitetsmuseum i Trondheim	346
NTNU Vitenskapsmuseet som arbeidssted	347
NTNU Vitenskapsmuseet som formidlingssted.....	348
Etterord	351
Referanseliste.....	353

Offentlige dokumenter, institusjonelle styringsdokumenter, lovverk og interne dokumenter fra NTNU Vitenskapsmuseet	369
Vedlegg	372

Tabeller

Tabell 1: Oversikt over intervjumaterialet	47
---	----

Figurer

Figur 1: Kvaliteter og effekter ved tre ulike måter å gjøre forskningsformidling på (Figuren er hentet fra Bucchi, 2008, s. 69)	79
Figur 2: Skjermdump av administrators formaninger på <i>Facebook</i> -siden <i>Arkeologi i Norge</i>	101
Figur 3: Bygningen til DKNVS på Kalvskinnen anno 1872. Foto: Gunnerusbibliotekets spesialsamling, Arkiv FA-0033-Noodt	123
Figur 4: Arbeidsprosessene i et moderne museum (DKNVS, Museet, 1972, s. 4–5; Lønne, 1972, s. 212)	225

Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet og Universitetet i Stavanger har et særskilt nasjonalt ansvar for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer med vitenskapelige samlinger og publikumsutstillinger.¹

¹ Universitets- og høyskoleloven, 2005, § 1-4, andre ledd.

1. Innledning

Kulturdepartementet lanserte begrepene «dialog» og «møtested» som en oppskrift på de norske museenes nye samfunnsrolle ved overgangen til et nytt årtusen med utredningen *NOU 1996:7 Museum. Mangfold, minne, møtestad* (1996, kalt *Museumsutredningen*). Her ble museenes formidlingsoppgaver tett forbundet med samfunnsnytte:

Nytte i forhold til museum kan vanskeleg målast, teljast eller vegast. Besøktal er i beste fall ein av fleire faktorar som fortel om ein institusjon klarer å kommunisera med omverda. Nytte er ikkje knytt til kor stor prosentvis del eigeninntekter utgjer av totale ressursar. Det fortel heller noko om korleis ein institusjon maktar å ta seg fram i eit økonomisk landskap. Nytte er heller ikkje utan vidare knytt til faktaopplysningar eller talet på objekt i samlingane. Samfunnsnyttan for museum ligg først og fremst i evna til å skapa nyfikne og forståing, evna til å stimulera undringa, til å stilla spørsmål, til å overraska og utfordra einskildmenneske emosjonelt og intellektuelt.²

Utredningen knyttet nytten av museumsformidling sterkere til kommunikasjon av kunnskaper som engasjerer ved å skape undring og nysgjerrighet, enn til kommunikasjon av avklarte fakta. Videre beskrev utredningen at idealet for museer skulle være å fungere som dialoginstitusjoner og sosiale møtesteder, som kunne styrke en grunnleggende forbindelse mellom museet og samfunnet som fellesskap: «Dei er aktørar på vegner av og for samfunnet samstundes. Musea representerer fellesskapet samstundes som dei skal verka for fellesskapet».³ Dialogens fremste kvalitet ble knyttet til skaping av samfunnsnyttig engasjement, der spørsmål kan gå «begge veier», mellom museets fagpersoner og publikum, i en prosess der stadig nye spørsmål og svar kan oppstå.⁴

Museumsutredningen fremhevet en holdning til museenes publikum som aktive medskapere av museumsopplevelser og læringsprosesser. Dette ble presentert som en motsats til «tradisjonell folkeopplysning». Meldingen fremmet det som ble kalt et «kulturkritisk syn» på tradisjonell folkeopplysning og tilhørende enveis formidlingspraksiser, der «den uvitende» skulle få faktakunnskaper fra «den lærde». Meldingen postulerte at tilhengere av slik

² NOU 1996:7, s. 35.

³ NOU 1996:7, s. 39.

⁴ NOU 1996:7, s. 39.

folkeopplysning tok for gitt at opplæring i realfag, naturfag, samfunnsfag og kunstfag var forutsetning for folks muligheter til å orientere seg i et stadig mer komplisert samfunn, og et «demokratiseringsinstrument» som satt enkeltindividet i stand til å være aktiv medvirker til et levende demokrati og samfunnsutvikling. Kritikerne, som *Museumsmeldingen* representerte, oppfattet tradisjonell folkeopplysning som et instrument for skjevfordeling av kunnskapsmakt og definisjonsmakt: «ei form for kanonisering av synspunkt og verdier hjå ein styrande samfunnselite. Deira kunnskap får status som norm og standard. Andre må tilpassa seg dersom dei skal kunna vera med på leiken».⁵ Utredningen påpekte at en uønsket bivirkning av enveis museumsformidling var at folk ble fratatt mulighet til å respondere og stille spørsmålstegn ved museenes definisjonsmakt:

Det kulturkritiske synet på folkeopplysning festar seg ved ein fare som ligg innebygd i folkeopplysningstanken, nemleg når kunnskap blir formidla i ei fundamentalistisk og stadfestande form, og når tolkingar og vurderingar blir presenterte som leksikalske fakta.⁶

Museene skulle med andre ord ikke lenger være sammenlignbare med leksika, eller skolebøker om natur, kultur eller kunst i et tredimensjonalt format. I større grad skulle de som jobbet der, spesialistene jevnfør utredningen, bruke dybdekunnskapen sin til å stille kritiske spørsmål som kunne vekke reflekterende undring blant de besøkende og i særlig grad skape «respekt og toleranse for kulturelt mangfald», i et stadig mer flerkulturelt Norge.⁷

Tanken om at museumsformidling skal kunne bidra til et levende, kunnskapsrikt demokrati ble ikke forlatt i utredningen, men forskjøvet mot et ideal om et mer folkelig og samtidig mindre kulturelt selvhevdende demokrati. I stedet for at museenes publikum skulle være passive mottakere av «den rette læra», skulle de som tradisjonelt hadde vært representanter for en slikt objektivt kunnskapskultur ved museene, bli mer åpne for innspill fra ikke-spesialister der «kulturell toleransetrening» ble fremholdt som et mål.⁸ Den foretrukne formidlingsformen skulle være dialoger med utgangspunkt i kunnskaper om museenes fysiske objekter, og en forutsetning for vellykkede dialoger var at museene samtidig ble «sosiale møtesteder» for alle dem som søkte kunnskap, opplevelser, intellektuelle og følelsesmessige utfordringer i møtet med museenes materielle levninger.⁹

⁵ NOU 1996:7, s. 39.

⁶ NOU 1996:7, s. 39.

⁷ NOU 1996:7, se f.eks. s. 35 og 73.

⁸ NOU 1996:7, s. 39–41.

⁹ NOU 1996:7, s. 43.

Den foreløpig siste norske museumsmeldingen, *St.meld. nr. 49 (2008–2009) Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying* (2009), hadde som hovedmål å gjøre opp status for 2000-tallets omorganisering av den norske museumssektoren, og inneholder i mindre grad enn *Museumsutredningen* (1996), et ideologisk program for museenes samfunnsrolle. Men også her ble det fremhevet at museumsformidlingens mål skulle være å tilrettelegge for ulike målgrupper som dialogorienterte, aktuelle og relevante samfunnsinstitusjoner, der formidlingsarbeidet skulle fremme kritisk refleksjon og skapende innsikt.¹⁰ Det norske samfunnet ble beskrevet som stadig mer flerkulturelt, og kulturfeltet og museer skal bidra til å reflektere «et mangfold av perspektiver og virkeligheter».¹¹ Arbeidet for kulturell toleranse og inkludering, som ble lansert med *Museumsutredningen* er et viktig politisk fundament for fremtidens museer.

Blant Norges flere hundre museer finnes seks universitetsmuseer, og denne avhandlingen handler primært om dem. Universitetsmuseene og mange andre museer har mye til felles. Blant annet rekrutterer de mange ansatte med lignende faglige bakgrunner, de opererer med flere av de samme stillingskategoriene, de driver med fagformidling, samlingsforvaltning og kunnskapsutvikling, og de tjener i hovedtrekk de samme besøksgruppene. Likevel er det en kjensgjerning at de museene som i dag er landets universitetsmuseer, i Tromsø, Trondheim, Bergen, Stavanger og Oslo, har en rekke fellestrekk knyttet til organisering, fagområder, samlinger og kompetanse. De representerer både museum og universitet, og de har flere formelle forbindelser til akademien enn landets øvrige museer. En effekt av dette er de ikke er sortert under *Kulturdepartementet* slik de aller fleste andre norske museer er, sammen med saksfelt som kunst, musikk, media og idrett, men under *Kunnskapsdepartementet* og saksfeltene forskning og høyere utdanning.¹² I tillegg har de et lovpålagt ansvar innen forvaltning av automatisk fredede kulturminner etter Kulturminneloven, som andre kulturhistoriske museer ikke har.¹³ De naturhistoriske samlingene ved universitetsmuseene utgjør et systematisert referansemateriale for Norges arts mangfold.

¹⁰ St.meld. nr. 49 (2008–2009), s. 9, 13, 102–103.

¹¹ St.meld. nr. 49 (2008–2009), s. 123–130.

¹² Noen andre museer er i likhet med universitetsmuseene sortert under respektive fagdepartement som etatsmuseer. Dette gjelder f.eks. Norsk Veimuseum (Samferdselsdepartementet), Norsk forsvarsmuseum (Forsvarsdepartementet), Norsk Justismuseum (Justis- og beredskapsdepartementet), Norsk Oljemuseum (Olje- og energidepartementet).

¹³ Ansvaret for automatisk fredede kulturminner etter Kulturminneloven, samt natur- og miljøforvaltning etter Naturmangfoldloven er underlagt *Klima- og miljødepartementet*. Vedlegg 1 gir en kortfattet beskrivelse av de norske universitetsmuseenes organisering og arbeidsoppgaver i dag.

Den første norske Stortingsmeldingen som omhandlet universitetsmuseene alene, som en egen museumskategori, var *St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale* (2008). Der het det at universitetsmuseene forvalter størstedelen av landets kulturmateriale fra før-reformatorisk tid og nærmest alt naturhistorisk materiale. De har derfor fått et spesielt ansvar for å drive forskning og formidling innenfor arkeologi, taksonomi og visse typer konservering. Universitetsmuseene ble i denne meldingen tillagt et særlig ansvar for å sikre samfunnets behov for ny kunnskap om «mangfoldet i vår natur- og kulturarv» i langtidsperspektiv, og å formidle dette til samfunnet.¹⁴ Samlingene utgjør et uerstattelig vitenskapelig forskningsmateriale, stod det i *Tingenes tale*, og det skulle være universitetsmuseenes oppgave å produsere og formidle kunnskaper om dette for samfunnet.¹⁵ I kapittelet om formidling er ikke dialog nevnt som formidlingsmetode, i stedet kan vi lese:

Universitetsmuseene har også et ansvar for folkeopplysning. Dette ansvaret starter allerede på barnehagenivået. Det er viktig at allmennheten får en forståelse for fornuftig natur- og kulturminneforvaltning, med de prioriteringer det må medføre. For å skape interesse og rekrutteringsgrunnlag er det viktig at allmennheten har kunnskap.¹⁶

Dette er en annen beskrivelse av et museums samfunnsrolle enn det kulturkritiske verdi-grunnlaget som ble fremlagt for *Kulturdepartementets* museumspolitik ved inngangen til et nytt årtusen. Universitetsmuseenes samfunnsnytte forbindes til *folkeopplysning, fornuft og rekruttering* til academia. Beskrivelsene av formidlingsvirksomheten og det allmenne samfunnsoppdraget var i *Tingenes tale* fritt for begreper som *nysgjerrighet, undring og kritisk refleksjon*, og den handlet ikke om kunnskap som intellektuelt stimuli og oppøving i mangfoldstoleranse. Der dialog ble nevnt, var det i form av «styringsdialog», eller som synonym til en samtale eller et administrativt samarbeid mellom ulike faglige instanser.¹⁷ Det ble konstatert at «Museene skal arbeide for å øke tilgjengeligheten til kultur- og naturarv ved å gjøre de fysiske, kunnskapsmessige og økonomiske tersklene for å besøke museene så lave som mulig».¹⁸ Sammenlignet med *Museumsutredningens* (1996) kulturkritiske syn på tradisjonell folkeopplysning og *Kulturdepartementets* understrekning av norske museers som

¹⁴ St.meld.nr. 15 (2007–8), s. 9. I den forutgående utredningen, *NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet*, blir det opplyst at: «De forvalter det aller meste av de naturhistoriske samlingene, det meste av det kulturhistoriske materialet fra før reformasjonen, det meste av det etnografiske materialet og en mindre del nyere kulturhistorisk materiale. Målt i antall objekter forvalter de i underkant av 50 % av de kulturhistoriske og rundt 95 % av de naturhistoriske samlingene i Norge» (s. 15).

¹⁵ St.meld.nr. 15 (2007–8), s. 9.

¹⁶ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

¹⁷ Jfr. ordsøk i PDF-fil av *St.meld. nr. 15 (2007–2008)*.

¹⁸ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

dialogorienterte formidlingssteder som skal bidra til å gjøre folk i stand til å utfordre museenes tradisjonelle definisjonsmakt, fremstod *Tingenes tale* (2008) som et sted for monologisk formidling av akademisk kunnskap, der folkelig medvirkning ikke ble trukket frem som kvalitet av betydning for formidlingen.

Inspirert av idealistiske tanker fra *Kulturdepartementet* om museer som dialoginstitusjoner og møtesteder for kritisk refleksjon, og med *Kunnskapsdepartementets* politiske ideal for universitetsmuseene som akademiske steder som utfordrende motvekt, har jeg i dette Ph.d.-prosjektet satt meg fore å undersøke universitetsmuseet som en særegen historisk og politisk museumskategori i norsk sammenheng. Undersøkelsen er preget av min egen arbeidserfaring gjennom flere år fra universitetsmuseet i Trondheim, NTNU Vitenskapsmuseet. Dette museet er et også et forskningsobjekt i avhandlingen, som jeg undersøker for å vise hvordan ett av dagens universitetsmuseer har gjennomgått skifter og forskyvninger og har en egen kulturhistorie. I et forsøk på å omsette et ideal om NTNU Vitenskapsmuseet som dialoginstitusjon til praktisk museumsarbeid og praktisk museumsforskning, inviterte jeg dessuten ansatte ved museet, samt barn og voksne som var deltakere i noen av museets formidlingsprosjekter, til gruppeintervjuer sommeren og høsten 2012.

Situasjonsbeskrivelse, problemstilling og forskningsspørsmål

Universitetsmuseenes formidlingsvirksomhet utspiller seg i et felt med press fra flere hold. Som andre museer er de pålagt å drive forskning, noe som innebærer at de er påvirket av akademias idealer for vitenskapelig virksomhet og forskningsformidling. Fordi de er organisert under universitetene, er de godt tilrettelagt for forskningsaktivitet. Samtidig påvirkes de av politiske og faglige museumsdiskurser som insisterer på at ikke-spesialister (publikum/brukere) skal være dialogpartnere og medvirkere til de sakene museene skal sette på agendaen og formidle om. Endelig påvirkes museene av forventninger om at de også skal være engasjerende opplevelsessteder som fremhever sanselige erfaringer, noe som beveger universitetsmuseenes forskningsformidling mot andre kvaliteter og vurderingskriterier enn den opprinnelige vitenskapelige konteksten kunnskapene ble skapt innenfor.

De første par årene jeg var ansatt på *Seksjon for formidling* ved NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim, i første halvdel av 2010-tallet, ble det igangsatt flere såkalte dialogprosjekter, der vi ville møte publikum på nye måter. Med «vi» mener jeg ansatte ved formidlingsseksjonen, meg selv, som var arkeolog og etter hvert også stipendiat i museologi, et par av museets

stipendiater i arkeologi og biologi, samt museets kommunikasjonsrådgiver.¹⁹ Inspirasjonen kom både i form av politiske idealer fra museumssektoren og fra det museologiske kunnskapsfeltet. I en tiårsperiode hadde museer blitt fremholdt som dialoginstitusjoner, sosiale møtesteder og ikke minst deltakersteder. Brita Brenna skriver i artikkelen «Kvalitet og deltakelse i museer» (2016) at deltakelse er et kulturelt mantra i samtiden, men at dette rommer ulike forståelser og formidlingspraksiser i museene, og at «deltakelse i seg selv [synes] å ha blitt en kvalitetsparameter, en målestav for at det foregår noe som er godt og viktig».²⁰ En diskurs om publikum som medskapere i museers kunnskapsformidling, der kunnskap ikke er målet, men en vei til sosial kompetanse, har stor innflytelse i både museumsforskning og museumspraksis i dag.²¹

For meg som hadde ambisjoner om å forske på det vi gjorde, snek det seg sakte inn en følelse av at dette ikke var så enkelt. For det første var det litt uklart hva en dialog skulle være, og for det andre hva den skulle føre til: Var det nok at de besøkende møtte flere av de ansatte (spesialistene) enn de vanligvis gjorde ved et museumsbesøk, og at de kunne ha samtaler med oss direkte? Skulle vi være fornøyde hvis de besøkende så ut til å trives i vårt selskap med de oppgavene vi hadde forberedt, eller først hvis vi fikk noen gode spørsmål fra dem? Eller burde dialogen føre til at vi som var spesialister fikk nye ideer til andre måter å formidle på, eller til nye forskningsspørsmål? Skulle undring og nysgjerrighet føre til at folk søkte svar hos spesialistene på museet, eller ved universitetet, eller var dialogen aller mest vellykket hvis de som brukte museet kom frem til nye innsikter selv – enten disse var etterrettelige i et vitenskapelig perspektiv, eller mer «populære»? Var det i det hele tatt mulig å vurdere dialogenes kvalitet, i så fall hvordan? For det tredje var det ganske synlig at den institusjonen jeg tok utgangspunkt i var bundet til et sted, tradisjoner og praksiser som gjorde det utfordrende for de ansatte å endre innfallsvinkel fra det leksikalske folkeopplysningsprosjektet som lenge hadde vært et orienteringspunkt i museets utadrettede formidlingsvirksomhet, til noe som var bedre forankret i kulturkritisk, refleksiv og relasjonell teori om forskningskommunikasjon. Erfaringene mine fra arbeidet med NTNU Vitenskapsmuseets dialogprosjekter førte til den problemstillingen jeg undersøker i avhandlingen:

¹⁹ Etter en omorganiseringen i forbindelse med fusjon mellom NTNU og høyskolene i Gjøvik og Ålesund i 2017, endret seksjonen navn til *Utstillings- og publikumsseksjonen (UPS)*.

²⁰ Brenna, 2016, s. 36–37.

²¹ Se f.eks. NOU 1996:7, kap. 5; Falk og Dierking, 2013; Hooper Greenhill, 2002; Frøyland, 2003; Simon, 2010; Marstine, 2011b; Brenna, 2016.

Seks av Norges mange hundre museumssteder er i dag universitetsmuseer. Hva er særegent med disse museene og det de formidler?

For å besvare dette har jeg tatt utgangspunkt i tre forskningsspørsmål som gir historisk kontekst og samtidskontekst til universitetsmuseene generelt og til NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim spesielt:

- 1) Hvordan etableres *universitetsmuseum* som en egen kategori blant norske museer fra 1760 og fram til i dag, og hvordan endres diskursen om universitetsmuseenes formidlingsvirksomhet i løpet av dette tidsrommet?
- 2) Hvordan italesetter ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet universitetsmuseet som arbeidssted?
- 3) Hvordan italesetter ansatte og museumsbrukere ved NTNU Vitenskapsmuseet universitetsmuseet som formidlingssted?

Analysens design og empiri

Foruten faglitteratur har jeg samlet og behandlet to typer empirisk materiale: Politiske dokumenter som sier noe om universitet og museum, samt intervjutranskripter. De politiske dokumentene er listet opp i en egen referanseliste. Arbeidet med intervjuene er dokumentert i kapittel 2 og vedlegg 2–7.

Det første forskningsspørsmålet har et kunnskapsarkeologisk fokus. Gjennom sammenstilling og analyse av historisk sekundærlitteratur og politiske dokumenter som omhandler de museene som i dag er Norges universitetsmuseer, undersøker jeg etableringen av universitetsmuseum som en særegen museumskategori. Politiske dokumenter er kilder til verdier, prinsipper og formålstjenlig organisering av bestemte sektorer i samfunnet. I de politiske dokumentene beskrives universiteter, museer og universitetsmuseer som objekter det knyttes ulike kvaliteter og praksiser til. Det som har foregått i møterom og korridorer, blant medlemmer i råd og utvalg som forhandlet om innholdet, forblir skjult, og det ligger utenfor dette arbeidets rekkevidde å bringe det fram i lyset. Dokumentene viser i stedet frem rådende verdier og fremsetter idealer i form av handlingsprogrammer som iverksettes i sektorenes institusjoner. Effekten kommer for eksempel til syne i de hverdagslige gjøremålene til de ansatte ved museene – som i bruk av nasjonale katalogiseringsstandarder for å imøtekomme kravene til digital tilgjengeliggjøring av samlingene, eller økt bruk av sosiale medier for å komme i dialog med publikum. De politiske dokumentene kan i sin tur betraktes som effekter av kompromisser fra forhandlinger mellom faglige utvalg, rådgivere, politikere og ministre –

som igjen er deltakere i et medialisert kunnskapssamfunn. De synliggjør diskurser om forskning, samfunn og museer, og har en faktaproduserende effekt når bestemte idealer for organisering og praksiser anbefales som vedtak.

I tillegg til offentlige og politiske dokumenter bruker jeg NTNU Vitenskapsmuseet for å vise frem kulturhistoriske hendelser og forhandlinger ved ett av dagens norske universitetsmuseer mer spesifikt. Flere historikere har opp gjennom tidene beskjeftiget seg med deler av museets, og særlig Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs historie (DKNVS). Etter at Vitenskapsmuseet ble NTNU Vitenskapsmuseet i 1996, har det imidlertid fått lite omtale i de historiske syntesene, både om DKNVS og om NTNU. I mangel av eksisterende sekundærlitteratur å støtte meg på, har jeg derfor sett på NTNU Vitenskapsmuseets styringsdokumenter for de siste 20 årene, som en begynnelse på fortsettelsen om dette museets kulturhistorie. Analysen viser hvordan dagens universitetsmuseer generelt, og NTNU Vitenskapsmuseet spesielt, gjennom prosesser av oversettelser har beveget seg fra å være et *eldre altomfattende museum*, til å bli en *FoU-institusjon*.

Det andre og tredje forskningsspørsmålet har et mer kunnskapssosiologisk fokus. Gjennom en dialog med folk som på det tidspunktet enten var ansatt eller deltok i formidlingsprosjekter ved NTNU Vitenskapsmuseet, ønsket jeg å få frem andre kvaliteter ved stedet enn det de litterære, historiske og politiske kildene kunne gi. Som en del av Ph.d.-prosjektet inviterte jeg derfor til intervjuer, der hensikten var å komme i dialog med ulike mennesker om universitetsmuseer, samfunn og vitenskap, og der tidsdimensjonen var *her og nå*. Intervjumaterialet ble samlet inn sommeren og høsten 2012 og våren 2013. De fleste intervjuene tok form som fokusgruppeintervjuer der deltakerne snakket sammen om hvordan de oppfattet at museet var forbundet til idealer, mennesker, ting, teknologier, kvaliteter og praksiser.

Jeg har forsøkt å lese intervjutranskriptene åpent, og resultatet av intervjuanalysen er ikke en gjennomgang av spørsmålene i henhold til intervjuguiden min. Mye av det som kom frem i samtalen lot seg samle opp rundt to hovedtema, og det er derfor skrevet ut som to analyser. Kapittel 9 handler om NTNU Vitenskapsmuseet som arbeidssted, og kapittel 10 om NTNU Vitenskapsmuseet som formidlingssted. I det opprinnelige forskningsdesignet for denne avhandlingen hadde jeg egentlig ikke forberedt spørsmål som skulle åpne for innsikt i museet som arbeidssted, men i lesingen av intervjumaterialet viste det seg at dette var en sak av stor betydning for de ansatte, så stoffet fortjente et eget kapittel. Det jeg opprinnelig hadde lagt inn i designet var spørsmål knyttet til universitetsmuseet som formidlingssted, og derfor er

kapittel 10 blitt ekstra langt, og er for et eget hovedkapittel å regne. En nærmere beskrivelse av intervjuemetode og intervjudeltakere presenteres i kapittel 2.

NTNU Vitenskapsmuseet på Kalvskinnet i Trondheim

I over 150 år har museet ligget der det ligger i dag, og det har aldri vært tale om å flytte det til et annet sted i byen. Ansatte, samlinger, katalogiseringsteknologier, magasiner, håndbibliotek, beskrivelsesrutiner, portrettbilder av forgjengere, lukten i arkivene, et møterom kalt Stormrommet, lyden av den tunge utgangsdøren, arbeidsplaner, trappeløp og romløsninger, Karl Ryghs kontorstol, Asbjørn Moens lysbildesamling, daglige rutiner, kaffetraktere, kjempeblekkspruter og formidlingspraksiser finnes her. Både i bokstavelig og overført betydning er NTNU Vitenskapsmuseet materielt forankret i *stedet* Kalvskinnet.

Begynnelsen til universitetsmuseet i Trondheim settes til 1760, da biskop Johan Ernst Gunnerus kom til byen og stiftet Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (DKNVS) sammen med Katedralskolens rektor, Gerhard Schøning, og etatsråd Peter Frederik Suhm.²² Biskop Gunnerus gikk raskt i gang med å samle inn vitenskapelige objekter til sin private naturaliesamling. Samlingen ble solgt på auksjon etter biskopens død i 1773, kjøpt opp og overdratt til DKNVS. Objekter fra naturaliesamlingen finnes fremdeles i museet, og hans ettermæle er bevart også på andre måter. Han har fått både et møterom, en museumsbygning, en avdeling ved NTNU Universitetsbiblioteket samt en digital publikumsportal til bibliotekets spesialsamlinger oppkalt etter seg. I tillegg er navnet hans knyttet til DKNVS' utdeling av *Gunnerusprisen i bærekraft* (først utdelt i 2012) og til en av gatene ved museet. Gerhard Schøning og Frederik Suhm er også minnet med hver sin museumsbygning og hver sin gate på Kalvskinnet.

På 1830-tallet omtalte Johan Sebastian Welhaven DKNVS' vitenskapelige samlinger og aktiviteter som *henvisnet*.²³ Etter enda fire tiår beskrev to av DKNVS' medarbeidere, arkeologen Karl Rygh og zoologen Vilhelm Storm, vitenskapsselskapets samlinger og virksomhet som *uvitenskapelige* og med sterkt behov for fornying og systematisering. Som representanter for en ny vitenskapskultur med smalere spesialfelt, ønsket de at gjenstandene til DKNVS først og fremst skulle være forskningsobjekter, noe som krevde andre

²² Se for eks. Berglund, 2007.

²³ Welhaven skrev dette i «Norske Musæer» i 1833. Året etter beskrev han i diktet *Norges Dæmring* det vitenskapelige selskapet i Trondheim som en gammel, umelket ku som stod blind og lam blant støv og mugg (Welhaven, 1990).

innsamlingskriterier og beskrivelser. Kort fortalt hadde DKNVS i den foregående perioden gått over fra å drive vitenskapelig virksomhet, til å driftes som et slags fond som støttet praktiske og vitenskapelige prosjekter økonomisk, ettersom det forvaltet en anseelig mengde legater i datidens målestokk.²⁴ Rygh og Storms initiativer førte til at samlingene ble delt i tre: bøkene for seg, de naturhistoriske preparatene for seg, oldsakene for seg. I tillegg hadde museet to mindre samlinger av henholdsvis mynter og geologiske prøver. Fra hovedsakelig å dele ut stipender og samle inn bøker, gikk det over til å fungere som et sted der vitenskapelig virksomhet i større grad ble utført, og der det vitenskapelige museets gjenstander utgjorde forskningens grunnlag.²⁵

I 1926 ble selskapets samlinger – og alle de praksisene som var knyttet til dem – utskilt fra den selskapelige, eller akademiske, virksomheten ved DKNVS og ført videre som *DKNVS, Museet*. Ved åpningen av Universitetet i Trondheim i 1968 inngikk DKNVS, Museet som en av de grunnleggende institusjonene, sammen med NTH og Norges lærerhøyskole. Med dette ble det universitetets museum og endret navn til *Vitenskapsmuseet*. Etter en fusjonsprosess som førte til konsolideringen av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i 1996, fikk museet sitt nåværende navn, *NTNU Vitenskapsmuseet*.

NTNU Vitenskapsmuseet har ligget på samme sted i Trondheim siden Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab flyttet hele virksomheten og samlingene av bøker, naturalia, etnografika, mynter og oldsaker, fra Trondhjem Katedralskole til et bedre egnet nybygg på hjørnet mellom Kalvskinngata 1 og Erling Skakkes gate 47 i bydelen Kalvskinnet i 1866. Museumsbygget er senere blitt ominnredet og påbygd i flere omganger, i takt med endringer av de museale praksisene og stadig voksende behov for både magasiner, utstillingsrom, bibliotek, laboratorier, kontorer og en museumsbutikk.²⁶ I tillegg har det måttet leie bygninger i gatene rundt museet som i utgangspunktet var tiltenkt helt andre funksjoner, som bryggeri, kornmagasin og militæranlegg.

De siste ti årene har NTNU Vitenskapsmuseet arbeidet med planer for modernisering. En arkitektkonkurranse ble gjennomført i 2008, men finansiering kom aldri på plass. For øyeblikket er museet inkludert i NTNUs utviklingsprosjekt for Campus Kalvskinnet, og i en omtale fra juni 2018 står det på campusprosjektets nettsider at «Vitenskapsmuseet skal få nye

²⁴ Andersen *et al.*, 2009, s. 129–144; Stubhaug, 2010, s. 92; Brandt og Nordal, 2010, s. 52.

²⁵ Andersen *et al.*, 2009, s. 209–220; Stubhaug, 2010, s. 160–172; Brandt og Nordal, 2010, s. 52–55.

²⁶ Andersen *et al.*, 2009, s. 178–179, 210–211, 225–227; Stubhaug, 2010, s. 156–159, 173–179, 185–186; Brandt og Nordal, 2010, s. 55–56.

arealer til formidling, utstilling og magasiner. Fornyingen vil innebære ombygging av eksisterende arealer, og mulig også nybygg».²⁷

NTNU Vitenskapsmuseets organisasjonsstruktur i dag

NTNU Vitenskapsmuseet har et nasjonalt ansvar for å samle inn, sikre og bevare samlinger med objekter knyttet til kulturhistorie, zoologi, botanikk og geologi. Aktiv innsamling, forskning og formidling er i hovedsak knyttet til fagfeltene arkeologi og naturhistorie.²⁸ Den arkeologiske avdelingen ved museet er også utgravingsmyndighet for fredede arkeologiske kulturminner i Midt-Norge, i henhold til Kulturminnelovens bestemmelser.²⁹

I NTNUs organisasjon er museet organisert på samme nivå som universitetets fakulteter. Det har tre avdelinger. *Institutt for arkeologi og kulturhistorie* og *Institutt for naturhistorie* har – lik andre institutter ved universitet, men ulikt de fleste andre norske museer – forskning og undervisning som hovedoppgaver.³⁰ Dette ivaretas av ansatte i vitenskapelige stillinger. I tillegg – og helt ulikt andre institutter ved universitetet – har flere ansatte primæroppgaver knyttet til forvaltningen av museets samlinger, og til prosjektbasert oppdragsvirksomhet innenfor arkeologi (utgravinger, objektinnsamling, dokumentasjon) og naturforvaltning (utredninger). Flere blant disse har tekniske stillinger, noe som blant annet innebærer at de ikke har arbeidstid forbeholdt undervisning og forskning. Den tredje av museets avdelinger er *Administrasjonen* som har ansvar for IT, personalsaker og økonomi. Ulikt andre administrasjonsavdelinger ved NTNU har den to underavdelinger: *Nasjonallaboratoriet for datering* utfører aldersbestemmelse på arkeologiske og naturvitenskapelige prøver av organisk materiale. De ansatte der har både tekniske og vitenskapelige stillinger. *Utstillings- og publikumsseksjonen* har ansvar for utforming og vedlikehold av museets utstillinger, for publikumsarrangementer, for museets skoleprogram, samt for vertene som organiserer billettsalg, museumsbutikk og utstillingenes sikkerhet i åpningstiden. De fleste av de 18 stillingene er tekniske, foruten en museumspedagog og en universitetslektor. Disse har normalt ikke forskningstid, og de underviser normalt ikke studenter, men museets besøkende.

²⁷ Nettsiden «Nå skal Vitenskapsmuseet moderniseres»: <https://innsida.ntnu.no/start#/feed/fd5fcd9f-ee9f-3f01-b23d-f95dc25242a4/7b3423ed-bca0-3258-8240-904b99c119d7> (Besøkt 28.10.2019).

²⁸ NTNU Vitenskapsmuseet lanserte i 2018 sin første samlingsplan, etter over 258 års vitenskapelig samlingsvirksomhet.

²⁹ For en oversikt over universitetsmuseenes ansvar innenfor kulturminnevern og naturforvaltning, se vedlegg 1.

³⁰ I tillegg har arkeologer i vitenskapelige stillinger ved NTNUs Historisk-filosofiske fakultet, ansatt ved Institutt for historiske og klassiske studier, undervisningsansvar ved BA og MA-programmet i arkeologi ved NTNU Vitenskapsmuseet.

Til sammen er 140 stillinger ved museet besatt. I tillegg har flere titalls feltarkeologer hvert år korttidskontrakter knyttet til arkeologiske forvaltningsutgravinger.³¹

NTNU Vitenskapsmuseet er et arbeidssted for mange yrkesgrupper med varierte faglige bakgrunner. Mange flere enn de ansatte ved *Utstillings- og publikumsseksjonen* driver med allmennrettet formidling – og på svært mange måter. Alt fra ulike publikasjoner, samlingsdatabaser med publikumsportaler, aviskronikker, blogger, *Flickr*, *Facebook*, feltekskursjoner, foredrag, omvisninger, utstillingstekster, utstillingsformgivning, utvikling av dataspill, mobil-quizer, samt læringsopplegg for ulike klassetrinn og aktiviteter for familiebesøk i helgene. Mange ansatte er hvert år involverte i flere former for formidlingsprosjekter. Ulikt andre institutter ved NTNU har de vitenskapelig ansatte en vedtatt arbeidsnorm som sier at de årlig skal bruke 15% (279 timer) av sin arbeidstid på formidling.³²

Museets formidlingsarenaer er mangfoldige, og det legges til rette for at det skal være tydelig for besøkende og alle andre brukere hvor kunnskapen kommer fra, det vil si hvem og hva som er avsenderen: Det er representanter for vitenskapelig arkeologisk eller biologisk *forskning*. Yrkestitler som «arkeolog», «biolog», «konservator», «taksidermist», «museumspedagog» er merkelapper som festes på budskapene som sendes ut. Logoen til stedet NTNU Vitenskapsmuseet, yrkestitlene, fagfeltene, eller et forskningsprosjekt, står oppført i aviskronikker, bloggposter og telefonlister, og kan virke inn på ulike møter med publikum. På denne måten forbindes det som vises frem og formidles, til akademisk autoritet: Institusjonenes navn, fagområder og titler blir symbolske markører som kan påvirke måten folk forholder seg til det som formidles.

I interaksjonene med ulike typer publikum er det også andre saker og objekter som museet formidler, og som kan få betydning fordi det interesserer, overvelder, kjeder og irriterer, eller utløser ønsker om handling. Folk kan få lyst til å gå hjem, eller å komme tilbake. For å betegne dette har jeg lånt en term fra vitenskapsantropologen Bruno Latour: *matters of concern*. Termen har jeg oversatt til norsk som *saker som beveger*, slik tittelen på avhandlingen antyder.³³ Det som beveges, kan være av ulike former, både at man blir

³¹ Antall ansatte ved de ulike avdelingene er: IAK: 51; INH: 51; Adm.: 16; NLD: 7; UPS: 18. Tallene kommer fra NTNU Vitenskapsmuseets nettsider: <https://www.ntnu.no/museum/om-oss> (Besøkt 17.04.2020).

³² Dette er nedfelt i et internt dokument, «Normering av arbeidstid for vitenskapelige stillinger ved VM», datert 29.05.1995 (Vitenskapsmuseet, 1995). Øvrige vitenskapelig ansatte ved NTNU oppfordres til å drive allmennrettet formidling uten at dette er spesifisert nærmere.

³³ Se f.eks. Latour, 2005, s. 114–120. Jeg beskriver forskjellen mellom det Latour kaller *saker i bevegelse* og *faktasaker* nærmere i kapittel 3.

følelsesmessig påvirket av noe man møter i museet, men også at museet gjennom ulike formidlingspraksiser forflytter kunnskap mellom kontekster, nettverk og steder, og at museet både påvirkes av og påvirker omgivelsene på ulike måter i ulike relasjoner.

Et flerfaglig museologisk utkikkspunkt

Den kritiske museologien utgjør den faglige forankringen for denne undersøkelsen. Dette er et flerfaglig kunnskapsfelt som gir mange innfallsvinkler til å forstå museer som politiske og etiske forhandlingsrom, og universitetsmuseum som en museumskategori, et arbeidssted og et formidlingssted. Det analytiske perspektivet i avhandlingen er inspirert av Bruno Latours relasjonelle sosiologi og aktør-nettverksteori (ANT). ANT-forskningen har til hensikt å beskrive hvordan fakta om våre naturlige og sosiale omgivelser, eller virkelighet, produseres i såkalte i aktør-nettverk, der både mennesker og ting påvirker hverandre og der fenomener rundt oss beskrives som effekter av det som foregår i tilknyttede nettverk.

I både norsk og internasjonal museologisk litteratur har postkolonial kritikk stått sterkt siden 1990-tallet, ofte knyttet til spørsmål om representasjon av kulturelt mangfold i museer – i tråd med *Museumsutredningens* (1996) formidlingsideal. Kritikken dreier seg hovedsakelig om skjeve maktforhold og undertrykking av sosiale grupper gjennom prioriteringer museene gjør for innholdet i det materialet de samler inn, den forskningen de gjør og de historiene de formidler.³⁴ Den postkoloniale kritikkens effekt er at den har banet vei for en ny museums-etikk det siste tiåret, der lokalsamfunn og museer i større grad oppfordres til å samarbeide om historiefortelling som ikke skal betinge, men betinges av de sosiale omgivelsene. Janet Marstine beskriver i «The contingent nature of the new museum ethics» (2011a) hvordan målet med museumsetikken for det tjuelførste århundre bør være å utfordre oppfatninger om rigid museumsmakt, og heller forstå museer i lys av kompleksitet, motsetninger og bevegelse.³⁵ Et slikt relasjonelt forskningsperspektiv er i tråd med ANT-forskningens fokus på forbindelser mellom hybride aktanter – både mennesker og ting – som opptrer i ulike relasjoner med hverandre i et aktør-nettverk, og det åpner også for Latours beskrivelse av kontroverser som forskningens næring. Aktør-nettverksteori har dermed utgangspunkt i et annet ontologisk ståsted enn det den postkoloniale kritiske museumsteorien bidrar med, der skjevfordeling av kunnskapsmakt og definisjonsmakt er et orienteringspunkt. ANT-forskerne

³⁴ Se f.eks. Olsen, 1993; Macdonald, 1998; Kreps, 2011; Tapsell, 2011; Hein, 2011.

³⁵ Marstine, 2011a, s. 4.

studerer i stedet prosesser der slike «mektige» kunnskaper, fakta og definisjoner skapes gjennom prosesser av oversettelser og oppslutning.

I museologisk litteratur fra de siste tiårene diskuteres varierte erfaringer med museenes publikum, blant annet hvordan ulike kulturhistoriske museer og lokalmuseer prøver å engasjere ulike sosiale grupper som ikke tidligere har vært så synlige. At museene har en rolle som arena for en type identitetsarbeid og selvrealisering som kan inngå i individenes livslange læringsprosesser, samt at museenes arbeid skal bidra til demokratisk utvikling, veier tungt i denne formidlingsdiskursen.³⁶ Kjernen er dannelse, ikke vektlagt som faktabasert folkeopplysning, men som utvikling av kritisk refleksjon, demokratisk medborgerskapskompetanse og evne til å leve sammen med andre i et mangfoldig samfunn. Dette gir også museene nye retningslinjer: Fremdeles som autoritative kunnskapsforvaltere, men guidet av etisk refleksjon over det arbeidet de gjør.³⁷ I større grad enn tidligere inntar museer det offentlige rom som aktivister med en uttalt politisk agenda.³⁸ En fellesnevner er at museenes ideal omtales som et sosialt sted, eller møtesteder, der bred deltakelse i meningsutveksling kan skje mellom mennesker og grupper med ulike tilhørigheter, interesser og motiver.³⁹ Andre metaforer for museer er dialoginstitusjon og kontaktsone. Museer fremstilles både som et fysisk sted der mennesker møtes og meninger brytes, samtidig som museet også fremstår som *en aktør*, en dialogpartner og debattant, blant andre aktører.⁴⁰

Museenes forhold til dannelse har gjennom det siste hundreåret fulgt bevegelser på det pedagogiske fagfeltet. Bernt Gustavsson har beskrevet dette som en forflytning fra en objektivt orientert *formidlingspedagogikk* med vekt på selve fagstoffet og lærerens (museumspedagogens) formidling av dette, til en subjektivt orientert *reformpedagogikk* der elevens (museumsbrukerens) motivasjon og interesse for å lære vektlegges mer, og endelig en

³⁶ Se f.eks. artikler i Vergo, 1989; Knell, MacLeod og Watson, 2007; Watson, 2007; Marstine, 2011b.

³⁷ Marstine, 2011a, 2011b; Marstine, Bauerb og Haines, 2011.

³⁸ Se f.eks. Sandell, 2004, 2011, 2016; Watson, 2007; Janes og Sandell, 2019.

³⁹ Kulturinstitusjoners bidrag til «interaktiv utveksling av ideer, verdier og følelser» i et offentlig rom er viktig i *NOU 2013:4 Kulturutredningen 2014* (f.eks. s. 65). I tillegg er betegnelsen *digital allmenning* utbredt i omtaler av ABM-feltets satsning på digitalisering av kulturarv, f.eks. i *St.meld. nr. 24 (2008–2009). Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*.

⁴⁰ For en beskrivelse av norske museers samfunnsrolle som *dialoginstitusjon*, se NOU 1996:7, s. 32–43. Om museum som *Contact Zone*, se f.eks. Markussen, 2002; Bennet, 2006; Lynch, 2011, s. 159–161; Schorch, 2013; Müller, 2018, s. 18–20. Om dialog som pedagogisk læringsmetode i museer, se f.eks. Dysthe, Bernhard og Esbjørn, 2012. Om dialog som læringsmetode i skolen, se f.eks. Dysthe, 2001.

orientering mot dannelse gjennom kulturmøter i et mellommenneskelig *tredje rom*, der målet er å nå nye innsikter og forstå seg selv gjennom dialogiske og refleksive prosesser.⁴¹

I museologien er både betegnelsene *kontaktsoner* og *tredje rom* brukt om museet som sted i mye museums litteratur de siste 15 årene.⁴² Ofte fungerer betegnelsene i større grad som metaforer for et ideelt mål for museers samfunnsnytte, enn som en empirisk målbar kvalitet ved museumsopplevelsen for de besøkende. For hvordan kan man måle publikums opplevelse av «refleksiv prosess» eller «kontakt»?⁴³ Bernadette Lynch (2011) har problematisert begrepet «contact zone» ut fra et museumspraktisk perspektiv på Manchester Museum i England, som er et natur- og kulturhistorisk museum knyttet til University of Manchester med en del likhetstrekk til norske universitetsmuseer. I en studie av hvordan de har fasilitert samarbeidsprosjekter med lokalbefolkning og andre sosiale grupper, konkluderer hun med at det for museets del oftere er snakk om å opprettholde en *komfortsone*, fordi museet sjelden gir slipp på den makten det utøver for å bidra til at det oppfyller sin demokratiserende samfunnsrolle. Den faktiske meningsbrytingen de besøkende inviteres til, mener hun, begrenses av at diskusjonstemaet er knyttet til noe «musealt» – stort sett objekter i samlingene.⁴⁴

Det «reformative», kritiske museumsarbeidet som skyver museene ut i sosiale kontaktsoner foregår innenfor en internasjonal politisk ramme, og er effekter av pålagte bestemmelser ovenfra.⁴⁵ UNESCO og ICOM har som eksempel overlappende interesse på kultur- og naturarvsområdet og påvirker prioriteringene også innenfor Norges kultur- og naturarvsarbeid og den norske museumssektoren.⁴⁶ ICOMs etiske regelverk (2011) fungerer som felles standard for hvordan museumsansatte verden over kan jobbe reflektert med alt fra sikring av samlinger til dilemmaer om hvordan ulike sosiale grupper kan bli representert i museer, eller samarbeide med museer.⁴⁷ Ikke desto mindre er mange av medlemmene og deltakerne i disse

⁴¹ Gustavsson, 2011. Om *det tredje rommet* i pedagogikken, se også Flessner, 2014. *Third Space Theory* ble først introdusert som en postkolonial sosiolingvistisk teori om hvordan språk og læring påvirker følelser av identitet og fellesskap. En tidlig publikasjon var Homi K. Bhabhas *The Location of Culture* (1994). Museet som tredje rom handler i mindre grad om dialogiske praksiser, men om et intellektuelt og abstrakt rom, der erkjennelsesgrenser overskrides og ny kunnskap skapes i møter mellom mennesker som har ulike innsikter og referanserammer – i tråd med den formen for tredje rom som fremholdes i den pedagogiske diskursen om læring.

⁴² Om museum som *Third Space*, se f.eks. Lynch, 2011; Schorch, 2013; Müller, 2018, s. 20–21.

⁴³ Se en diskusjon i Schorch, 2013. Som erstatning for de teoretiske begrepene kontaktsoner og tredje dialogrom, ønsker Schorch å innføre en «mer menneskelig hermeneutisk dimensjon» til forståelsen av museet som sted, kalt «pluralist cosmopolitan space».

⁴⁴ Lynch, 2011.

⁴⁵ Se f.eks. Bennet, 2006.

⁴⁶ Se f.eks. UNESCOs hjemmeside: <https://unesco.no/kultur/> (Besøkt 28.07.2020).

⁴⁷ Se f.eks. ICOMs museumsetiske regelverk (ICOM, 2011); ICOMs hjemmeside: <https://icom.museum/en/> (Besøkt 25.06.2019).

overnasjonale politiske institusjonene nettopp museumsansatte og museumsforskere, eller lokalbefolkning som står i fare for å miste viktig kultur- eller naturarv. De bringer sine egne erfaringer til forhandlingsbordet når retningslinjer for samlingsforvaltning eller prinsipper for tilbakeføring av kulturarv til lokalsamfunn skal diskuteres. Dermed kan museenes arbeid for å bidra til å skape respekt og forståelse i samfunnet også ses som et uttrykk nedenfra, som små og store museumsmiljøers ønske om å bidra med noe nyttig for de små og store samfunnene de tjener og er del av.⁴⁸ Museer skal være betydningsfulle for noen. Med Latours' begrepsapparat kan vi si at det handler om å skaffe oppslutning om museer som *saker som beveger*.

Den overordnede ambisjonen i dette Ph.d.-prosjektet har vært å undersøke «universitetsmuseum» som en hybrid museumskategori med skiftende innhold gjennom tidene, som holdes sammen av ulike typer objekter og aktører som gjensidig påvirker hverandre i foranderlige konstallasjoner og forbindelser. Bruno Latour beskriver slike oppsamlinger som aktør-nettverk eller «arbeidsnettverk».⁴⁹ Nettverksarbeidet er mangfoldig, og de praksisene som foregår der – arbeidet – knyttes til den engelske betegnelsen «agency», som i norsk museumslitteratur fra de siste årene er blitt oversatt til det litt gammelmodige begrepet «gjøren».⁵⁰ Gjøren behøver ikke å ha en intensjonell effekt, noe som åpner for at andre typer aktører enn mennesker også kan påvirke. Etter en redegjørelse for ANTs aktørbegrep i kapittel 3, kommer jeg til å benytte meg av begrepet aktant i resten av avhandlingen, både på menneskelige og ikke-menneskelige kategorier av påvirkere i universitetsmuseets aktør-nettverk. Foreløpig velger jeg å slå de to begrepene sammen som aktant/aktør, slik at leseren gradvis blir vant med å tenke litt annerledes. Et sentralt poeng med aktør-nettverkene er dermed at både materielle ting, mennesker og språklige betegnelser gjensidig påvirker hverandre. De burde egentlig omtales som aktant-nettverk. Tingenes materialitet samvirker med oss på mange måter, og i museumssammenheng er ikke disse tingene kun museums-gjenstander, men også alle andre materielle former, uttrykk og verktøy som virker på det mangfoldet av praksiser som gjøres i museet. Jeg kommer i liten grad til å bruke «gjøren» som begrep i dette arbeidet, fordi jeg synes det mangler assosiasjoner i moderne norsk språk. I stedet benytter jeg ordet *virkning* i stor grad, for eksempel som *medvirkning*, *påvirkning* og

⁴⁸ Selv om det er bred enighet om at museers samfunnsrolle i dagens internasjonale museumslandskap, er å invitere publikum inn til dialog og deltakelse, er det fremdeles uklarerhet om hvordan slikt museumsarbeid kan foregå i praksis, og om hvor symmetriske kommunikasjonsprosessene kan være. Se f.eks. Jørgensen, 2011, 2020 og Lynch, 2011.

⁴⁹ Latour, 2005, s. 143. Se også s. 131–132.

⁵⁰ Se f.eks. Byrne *et al.*, 2011a; Maurstad og Hauan, 2012a; Olsrud, 2018.

samvirkning mellom ulike aktanter/aktører. «Virkning» fanger etter mitt skjønn bedre den dobbeltheten av aktivitet eller deltakelse og effekt som Latours begrep peker på.

Siden den første stortingsmeldingen om norske museer, *St. meld. nr. 93 (1971–1972) Om Museums-saken* ble lagt frem av Kirke- og undervisningsdepartementet i 1972, har «vitenskapelig arbeid» vært nedfelt som en av museenes «hovedområder», sammen med gjenstandsarbeid og utadrettet formidlings- og undervisningsarbeid. Men det var objektet som var utgangspunktet for både forsknings- og formidlingsvirksomheten, og det var en generell holdning at de ulike museene kunne vektlegge de ulike hovedområdene ulikt alt etter fagområder og størrelse.⁵¹ I den foreløpig siste stortingsmeldingen om museumssektoren, *St.meld. 49 (2008–2009) Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying*, som ble lansert av Kulturdepartementet i 2009, blir forskning vektlagt som en sentral oppgave for alle museer, uavhengig av størrelse og ressurser. Nå er det *forskning* som skal være «et nødvendig faglig grunnlag for innsamling, dokumentasjon og formidling».⁵² Satsning og samarbeid har ført til en økning av forskningsaktiviteten ved Kulturdepartementets museer, men flere museer forteller at de opplever satsningen som «økt press». Kulturrådets Museumsstatistikk for 2014 viste imidlertid at den formelle fagkompetansen ved norske museer har økt. Blant annet deltok 47 av de 119 undersøkte museene i ett eller flere FoU-prosjekter.⁵³ I tillegg hadde tallet på tilsatte med doktorgrad økt fra 194 i 2013 til 227 i 2014, samt at tallet på fagfelleverderte publikasjoner økte fra 355 til 442 i samme periode. Den totale økningen var imidlertid ikke jevnt fordelt i det norske museumslandskapet: «68 % av dei tilsette med doktorgrad arbeidde ved universitetsmusea, som stod for 79 % av dei fagfelleverderte artiklane». Selv om tallenes tale ikke alltid er objektiv, pekte tendensen i retning av at universitetsmuseenes tilknytning til universitetene og academia åpnet et større rom for forskningsvirksomhet der, enn ved mange andre norske museer. De er både kulturinstitusjoner og forskningsinstitusjoner. Derfor har jeg hentet innsikter fra fagområder som orienterer seg mot «kunnskap», eller mer spesifikt «vitenskap», som formidlingsobjekt i arbeidet med dette Ph.d.-prosjektet.

⁵¹ St. meld. nr. 93 (1971–1972), s. 11.

⁵² St.meld. nr. 49 (2008–2009), s. 152.

⁵³ Ifølge Store Norske Leksikon er *FoU* en samlebetegnelse for kreativt og systematisk kunnskapsarbeid. Forskningsprosesser etablerer ny kunnskap, mens utviklingsarbeidet er anvendelse av kunnskap til å utvikle nye materialer, produkter eller prosesser. Arbeidet skal være nyskapende, kreativt og systematisk (Hansen, Tor Ivar. (2019, 14. mars). FoU. I Store norske leksikon. Hentet 12. mai 2019 fra <https://snl.no/FoU>).

Teknologi- og vitenskapsstudier problematiserer nettopp forholdet mellom vitenskap, samfunn og forskningskommunikasjon. Her hører flere teoretiske retninger hjemme, både aktør-nettverksteori (ANT), studier av vitenskap og samfunn og studier av forskningskommunikasjon, som på engelsk omtales som *Science and Technology Studies* (STS) og *Public Communication of Science and Technology* (PCST).⁵⁴

Hva museer er, og ikke er

Museer har ulik størrelse, ulik arkitektur, ulik estetikk, ulike samlinger, ulikt faglig fokus, ulike kunnskaper, ulike formidlingsstrategier, ulike medarbeidere og ulike besøksgrupper. Derfor er det en type institusjon med et bredt nedslagsfelt i samfunnet – i den grad de lykkes i sine anstrengelser med å kommunisere med omverdenen. De rommer mange ulike perspektiver på virkelighetens beskaffenhet, for eksempel historiske, estetiske og naturvitenskapelige forståelser. Ofte presenterer de sine kunnskaper på måter som oppfattes som «mainstream», «politisk korrekt», eller til og med «gammeldags», men innimellom bestreber de seg også på å synliggjøre perspektiver som utfordrer, provoserer, eller gir en stemme til sosiale grupper som ikke er blitt hørt tidligere.

Arne Bugge Amundsen og Brita Brenna, har beskrevet museenes komplekse samfunnsrolle og funksjonelle og politiske fleksibilitet slik:

Det er noe foruroligende med en type institusjon som er så fleksibel, som rommer så mye ulikt av ambisjoner, politikk, gjenstander og kunnskap: Demokratiske og totalitære regimer, institusjonskritikere og de estetisk konvensjonelle, darwinister og kristne kreasjonister, motkulturelle og kulturelite kan alle finne rom for seg og sine prosjekter innenfor museumsinstitusjonen.⁵⁵

Variasjonen blant museer er med andre ord stor. Hva har for eksempel Meldal Bygdemuseum til felles med Geologisk Museum i Oslo, og hva har Sjaunja Myggmuseum i Gällivare i Sverige til felles med verdens mest besøkte kunstmuseum, Louvre, i Paris, eller med Norsk Jernbanemuseum? Og på den andre siden: Hva er det som gjør at de aller fleste av oss vil oppfatte disse museene som ganske forskjellige? Noe av det som er utfordrende med museene, sett fra et forskerståsted, er nettopp at de kan være vanskelige å sammenligne.

⁵⁴ Teknologi- og vitenskapsstudier gjøres rede for i kapittel 4.

⁵⁵ Amundsen og Brenna, 2010, s. 9.

Verdens internasjonale museumsforbund, ICOM, ble stiftet i 1946 og er i dag en toneangivende aktant/aktør i saker som gjelder museer verden rundt. Formelt er ICOM knyttet til FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon, UNESCO, og har etter hvert fått medlemmer fra 137 land, både personer og institusjoner. Medlemmene representerer «det globale museumssamfunn», og organisasjonens mange komiteer bidrar med forslag til standardisering av samlingsarbeidet i museene, så vel som et etisk og diplomatisk verdigrunnlag som løsning på utfordringer verdens museer står ovenfor.⁵⁶ ICOM har siden opprettelsen forsøkt å gjøre museumsfeltet lettere å forstå for de som arbeider i sektoren, blant annet ved å lansere en felles museumsdefinisjon. I norsk språkdrakt lyder den gjeldende definisjonen slik:

Et museum er en permanent institusjon, ikke basert på profitt, som skal tjene samfunnet og dets utvikling og være åpent for publikum; som samler inn, bevarer/konserverer, forsker i, formidler og stiller ut materielle og immaterielle vitnesbyrd om mennesker og deres omgivelser i studie-, utdannings- og underholdningsøyemed.⁵⁷

Museumsdefinisjonen er egnet til å skille ut noen institusjoner i samfunnet som kan ha enkelte av disse funksjonene, men som ikke ivaretar alle de oppgavene eller praksisene definisjonen bruker til å bestemme museets egenart.

Skoler og massemedier er relevante eksempler som kan bidra til å avgrense hva museer kan være. Utviklingen av et skolevesen, massemedier og moderne museer er tett knyttet til fremveksten av nasjonalstater i løpet av 1800-tallet, med et behov for å underbygge nye nasjonale fellesskap med felles språk, allment utbredte leseferdigheter og felles referanserammer for nødvendige kunnskaper. Skoler formidler om kultur og natur i utdanningsøyemed, de kan ha ryddige studiesamlinger og laboratorieutstyr, men de driver ikke med konservering eller med vitenskapelig forskning og publisering, og kun skoleelever får tilgang til samlinger og formidling. Museer og skoler har et felles møtepunkt i didaktikk, eller undervisningslære, som handler om å ha et bevisst og teoretisk forhold til de undervisningsmetodene som benyttes for at elever – eller museumsbesøkere – skal nå et læringsutbytte. Studier av museenes formidling har ofte vært satt inn i en ramme av pedagogisk teori, men fordi museenes formidlingsarbeid er så mangfoldige, og fordi det de formidler ikke nødvendigvis

⁵⁶ <https://icom.museum/en/about-us> (Besøkt 29.06.2019).

⁵⁷ ICOMs statutter, artikkel 3, paragraf 1. Se: <http://norskicom.no/hva-er-icom/vedtekter/> (Besøkt 06.08.2018).

må stå oppført som læringsmål i skolens læreplaner, er det også påliggende å forstå deres formidlingsvirksomhet med andre teoretiske innsikter enn skolepedagogikken.

Massemedia er et annet eksempel på offentlige aktanter/aktører som har mye til felles med museenes formidlingsoppdrag. Museene deler massemedienes ideal om å nå ut til alle med sin formidling. Ja, museene er sågar blitt beskrevet som massemedier i egen rett. ICOM har utgitt *ICOMs museumsetiske regelverk* (2011) som gir retningslinjer til hvordan museer skal løse sitt samfunnsoppdrag på en god måte.⁵⁸ Norske presse er også knyttet til slike etiske rammeverk, eller «plakater», som skal ivareta pressens integritet og troverdighet, uavhengig av formatet er analogt eller digitalt. Disse forplikter redaktører til å fremme en saklig og fri informasjons- og opinionsformidling og å holde redaksjonen fri fra påvirkning fra markeds-krefter ved aldri å blande journalistikk og produktreklame.⁵⁹ En kan si at idealet om en fri og uavhengig presse som gir objektiv informasjon, samsvarer med museenes ideal om å være ikke-kommersielle kunnskapsformidlere. Selv om både museene og mediene har allmennheten som målgruppe, ligger det i sakens natur at massemediene har større rekkevidde og når langt flere brukere hver dag.

ICOMs museumsdefinisjon kan altså brukes til å trekke grenser mot institusjoner som har fellestrekk, men som ikke dekker alle virksomhetsområdene ICOM setter opp – og som derfor ikke skal kalles museer. Skoler og massemedier er blant disse, men også akvarier og dyreparker som viser frem levende individer; forskningscentre som driver formidling, men ikke har samlinger og utstillinger; formidlingscentre som har utstillinger, men ikke har samlingsaktivitet og forskning, samt profittbaserte «middelaldermarkeder» som skal se ut som «gamle dager», men kun viser frem nye gjenstandskopier og produkter, faller utenfor. Når definisjonen, med motsatt fortegn, skal brukes til å sammenligne institusjoner som kalles «museer», viser den imidlertid svakheter: Den blir for generell. Hva vil det for eksempel si «å tjene samfunnet», hva skal «publikum» gjøre, hva innebærer «forskning», og må det gå en grense mellom «utdanning» og «underholdning»? Som Amundsen og Brenna påpeker, er det mange store spørsmål å svare på for museologer.

⁵⁸ ICOM, 2011.

⁵⁹ Redaktørplakaten: <https://www.nored.no/Redaktoerplakaten/Redaktoerplakaten> (Besøkt 29.06.2019); Vær varsom-plakaten: <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten> (Besøkt 29.06.2019); Tekstrekklameplakaten: <http://presse.no/ukategorisert/tekstrekklameplakaten> (Besøkt 29.06.2019).

Hva gjør et museum? Fra ting, til tekst, til praksis og relasjoner

Det grunnleggende prinsippet om at et museum må være åpent og tilgjengelig for allmennheten, finnes allerede i den første definisjonen av «museum» som den internasjonale museumsorganisasjonen ICOM lanserte i etableringsåret 1946:

The word "museums" includes all collections open to the public, of artistic, technical, scientific, historical or archaeological material, including zoos and botanical gardens, but excluding libraries, except in so far as they maintain permanent exhibition rooms.⁶⁰

Her dreier det seg kort og godt om at det finnes en samling av noen spesielle objekter, og at disse skal være utstilt for allmennheten (offentlig tilgjengelig). Definisjonen gir betydning til en fremtredende allianse mellom museet, tingene og publikum: Et museum kan ikke være et museum uten at det har ting å vise frem, og det kan ikke være et museum uten mennesker som har mulighet til å oppsøke tingene som stilles ut.

I ICOMs første, tilsynelatende enkle, definisjon ligger bud om flere nettverk av medspillere med betydning for museer. For det første må samlingene det refereres til, ha noen bestemte egenskaper: De skal bestå av *kunst, tekniske ting, vitenskapelige ting, historiske ting, arkeologiske ting, zoologiske ting og botaniske ting*. For det andre eksisterer ikke kunsten uten et nettverk av kunstnere, eksperter og betraktere som kan skape, vurdere og verdsette den, eller et vitenskapelig system som analyserer og systematiserer den. For det tredje har kunsten materialitet og betinges av for eksempel lerretet og maskinen som vevet det, penselen og hesten som penselhårene stammer fra, og de størknede penselstrøkene tekstur. Hvis det materielle skal bevares, prinsipielt sett i et evighetsperspektiv, behøves konservering. For det fjerde har tekniske ting ikke oppstått av seg selv, de finnes ikke uten teknologiske nettverk med medspillere som har behov for dem og kan forske seg frem til dem og produsere dem. For det femte blir ting ikke museumsobjekter uten at de har kvaliteter som gjøres relevante i en utstillingskontekst med en bestemt hensikt. For det sjette inngår også arkeologiske ting på samme måte i vitenskapelige nettverk. De erkjennes og utredes og virker på forståelsen av forhistorien. Uten tilknytning til det vitenskapelige nettverket er ikke de arkeologiske tingene arkeologiske. De vil kanskje i stedet bli oversatt til en fin, glatt, gråbeige stein og en gammel rusten klump. Som arkeologiske museumsting derimot, er de en tynnakkert flintøks fra yngre steinalder laget av importert flint fra Danmark og en skjoldbule fra en yngre jernalders krigergrav. Etableringen av disse arkeologiske typebetegnelsene er forbundet med hylle-

⁶⁰ ICOM Constitution, 1946: http://archives.icom.museum/hist_def_eng.html (Besøkt 29.06.2019).

metere med vitenskapelige publikasjoner, som igjen er en effekt av vitenskapelige praksiser gjennom flere generasjoner.

ICOMs generalforsamling har diskutert og endret ordlyden i sin definisjon av museumsbegrepet flere ganger, og har også gradvis utvidet listen over hvilke typer institusjoner som kan regnes som museer.⁶¹ Sist ICOM vedtok en endring var i 2007, og ICOM inviterte det internasjonale museumsmiljøet til å foreslå en ny museumsdefinisjon i juni 2019. Forslagene var imidlertid så omfattende at avstemmingen måtte utsettes. Sammenlignet med 1946-definisjonen er helt andre ord i bruk om museets sosiale rolle i dag. Det mest iøynefallende er at kategori-listen over gyldige museumsting er erstattet av beskrivelser av virksomhet – både hva museene skal gjøre (bedre samfunnet, bevare, konservere, forske, formidle og stille ut), og hva publikum skal gjøre (studere, utdanne seg og underholde seg). Alliansen fra den tidligere definisjonen er fremdeles sentral: *Ting* (både materielle og immaterielle) som skal vises frem, og *publikum* som skal erkjenne og oppleve det som vises. Ikke-materiell kulturarv lar seg vanskelig formidle uten materielle virkemidler, som en kropp som danser, en person som forteller, et lydopptak, foto, eller en tekst i en utstilling. Slik blir også det immaterielle gjort: Det får sin «gjøren», eller virkningsmuligheter gjennom andre aktanter/aktører – både mennesker og ting. Samtidig er museenes interne virksomhet mer eksplisitt legitimert: Dette er institusjoner som bevarer, forsker og formidler kultur- og miljøarv, og som skal tjene samfunnet og samfunnsutviklingen.

Universitetsmuseum?

Dagens universitetsmuseer deler ikke en ensartet institusjonshistorie. NTNU og NTNU Vitenskapsmuseet fører røttene tilbake til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i 1760 – og for museets del mer spesifikt til grunnleggeren J. E. Gunnerus' naturaliesamling, som besto av etnografika, natur-, kunst- og kulturobjekter. Det første norske universitetet ble opprettet 1811 i Oslo. Universitetet overtok den antikvariske samlingen fra Selskabet til Norges Vel, og det etablerte flere vitenskapelige samlinger av natur- og kulturobjekter, samt tilhørende museumsbygg, i tidsrommet 1811–1860. Bergen Museum ble etablert i 1825 med både naturhistoriske og antikvariske objekter, samt kunstsaker og etnografika. Tromsø museum ble etablert i 1872, også dette med en naturhistorisk og en antikvarisk avdeling, samt

⁶¹ ICOMs generalforsamling har vedtatt endringer i museumsdefinisjonen flere ganger etter 1946: 1951, 1961, 1974, 1989, 1995, 2001 og 2007, jfr. informasjon på ICOMs tidligere hjemmesider: http://archives.icom.museum/hist_def_eng.html (Besøkt 01.12.2019).

en arktisk etnografisk avdeling. Stavanger Museum ble etablert i 1877 med en naturhistorisk og en arkeologisk avdeling. De to enhetene ble splittet i 1975.⁶² Da ble den antikvariske avdelingen skilt ut som Arkeologisk Museum i Stavanger (AmS), som ble universitetsmuseum i 2009, mens Stavanger Museum fortsatte som naturhistorisk museum, og ble en konsolidert enhet under Museene i Stavanger (MUST) i 2010. Fra 1. juli 2017 overlot *Kulturdepartementet* dessuten det formelle ansvaret for Agder naturmuseum og botanisk hage i Kristiansand til *Kunnskapsdepartementet*, slik at museet kunne inngå som en avdeling ved Universitetet i Agder (UiA). Agder naturmuseum og botaniske hage er ikke representert i materialutvalget i denne avhandlingen fordi det ikke har samme organisering som de øvrige universitetsmuseene (fakultetsnivå), og fordi Universitetet i Agder heller ikke er nevnt i Universitets- og høyskolelovens formålsparagraf.⁶³

De universitetene som dagens universitetsmuseer er fusjonert med, er ikke like gamle – de er etablert med nesten 200 års mellomrom. Først ble Universitetet i Oslo (UiO) etablert i 1811, deretter Universitetet i Bergen (UiB) i 1946, Universitetet i Trondheim (NTNU) i 1968, Universitetet i Tromsø (UiTø) i 1972, Universitetet i Stavanger (UiS) i 2005. Universitetsmuseene har ikke alltid tilhørt et annet departement enn de øvrige museene, tvert imot er statusen som «etatsmuseum» forholdsvis ny, og stammer fra oppdelingen av *Kultur- og vitenskapsdepartementets* saksområder i to nye departementer fra 1990.

Til tross for alle disse uensartede forholdene fremstår universitetsmuseene likevel som en samlet museumskategori i dag. Særtrekkene er imidlertid utviklet over lang tid, og som kategori har «universitetsmuseum» skiftet innhold fra universitetet i Oslo ble etablert med vitenskapelige samlinger, og til Arkeologisk Museum i Stavanger ble en del av det nyopprettede Universitetet i Stavanger 198 år senere. Mye av arbeidet med denne avhandlingen har gått ut på å «kartlegge» etableringen av denne museumskategorien.

⁶² Møllerop, 1978, s. 10. Møllerop beskriver situasjonen slik: «Staten valgte å overta ansvar for bare arkeologisk avdeling, og dette førte til at avdelingen ble etablert som en egen statsinstitusjon fra 1. januar 1975 under navnet Arkeologisk Museum i Stavanger» (s. 10).

⁶³ Agder naturmuseums mangeårige kamp for å bli et universitetsmuseum er imidlertid vel verd en egen undersøkelse. UiA ble åpnet i 2007, etter kreditering av Høyskolen i Agder. Det presenter på sine nettsider institusjonshistorien i form av en historisk tidslinje, der den første milepelen er opprettelsen av Kristiansand Museum i 1828. Se nettsiden: <https://www.uia.no/om-uia/historien-til-universitetet-i-agder> (Besøkt 27.10.2019). Høsten 2019 omtales Agder naturmuseum og botanisk hage ikke under overskriften «Fakulteter og avdelinger», eller «Fakulteter, institutter og sentre», men som en egen avdeling under «Andre sentre og museum» på UiAs nettsider. Se nettsiden: <https://www.uia.no/om-uia/fakulteter-institutter-og-sentre> (Besøkt 27.10.2019).

Norske universitetsmuseer – tidligere forskningshistorie

Det finnes museer ved flere av verdens universiteter, men de utgjør ikke nødvendigvis et godt sammenligningsgrunnlag for dagens norske universitetsmuseer. Patrick Boylan beskrev i «Universities and Museums: Past, Present and Future» (1999) hvordan universiteter med studiesamlinger i mange land utviklet seg til museer og gallerier i løpet av 16–1800-tallet. Disse institusjonene utgjør imidlertid et fåtall blant det store mangfoldet av nyere museer i dag. Boylan omtaler dem som «museer vi har arvet fra fortiden», og de museene han beskriver i sin artikkel skiller seg organisatorisk fra dagens norske universitetsmuseer på flere måter: De er i stor grad institusjoner uten eget styre, fundert på private midler og med frivillig arbeidskraft.⁶⁴ I arbeidet med *NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet* ble det gjort en sammenligning av museer ved universiteter i henholdsvis Sverige, England, Nederland og Tyskland. Konklusjonen var at disse museene gjennomgående hadde lav prioritet ved sine respektive universiteter, at den utadrettede virksomheten var «relativt lav», og at hovedfunksjonen var å tjene som lukkede studiesamlinger for ulike fagmiljøer.⁶⁵ Universitetsmuseene i Norge har nasjonale oppgaver som i andre land er lagt til nasjonalmuseer, og har derfor fellestrekk med nasjonalmuseer som har forskningsavdelinger, som for eksempel Naturhistorisk museum i Wien. Den organisatoriske tilknytningen til universitetene på fakultetsnivå ser ut til å være en særegen norsk ordning. Dette er imidlertid fakta som er produsert gjennom norske politiske dokumenter, og som i liten grad har vært undersøkt.

ICOM opprettet i år 2000 en egen avdeling for universiteters museer verden over, *International Council of Museums Committee for University Museums and Collections* (UMAC).⁶⁶ Her er det per i dag 3863 «museums and collections» som er medlemmer, og disse spenner over et vidt typespekter, alt fra forskningsmuseer, tekniske museer og mindre samlinger av maskiner, til skulpturparker, minnesteder og botaniske hager. Kategorien «universitetsmuseum», slik det bygges fakta om denne i *Kunnskap for fellesskapet* (2006) og *Tingenes tale* (2008), har neppe overføringsverdi til alle UMACs varierte medlemmer.

Til tross for at de norske universitetsmuseene forvalter en betydelig andel av Norges museumssamlinger, og til tross for at de er blant de museene som har flest ansatte, de største konservatoravdelingene og flest vitenskapelige stillinger, har det vært lite forskning på dem. Museenes etableringsprosesser og eldste historie er imidlertid godt beskrevet hver for seg –

⁶⁴ Boylan, 1999.

⁶⁵ NOU 2006:8, s. 61–62.

⁶⁶ <http://umac.icom.museum/> (Besøkt 14.04.2020).

ofte publisert i forbindelse med de respektive institusjonenes jubileer. Disse beskrivelsene viser ulike hendelsesforløp, tidshorisonter og ofte enkeltpersoners initiativ som viktig drivkraft bak museenes etablering og virksomhet. Etter at universitetsmuseenes eldste historie er blitt fortalt hver for seg, som grunnsteiner i en fortelling om norsk museumsutvikling fra 1800-tallet og frem til kategorien av bygdemuseer, bymuseer, friluftsmuseer og spesialmuseer øker betraktelig utover 1900-tallet, blir universitetsmuseene skilt ut fra den videre historiefortellingen.⁶⁷ Som eksempel har både Shetelig (1944), Vestheim (1994), Tallerås (2009) og Eriksen (2009) valgt vekk universitetsmuseene fra sine beskrivelser av museenes kulturhistorie.⁶⁸ Det medfører at universitetsmuseenes nyere kulturhistorie ikke er grundig redegjort for. De siste sytti årene har disse museene tilsynelatende vært plassert i marginen i en hovedfortelling om norske museer. Dette er bakgrunnen for at jeg ser nærmere på universitetsmuseenes posisjon i det norske museumslandskapet de siste 200 årene, med hovedvekt på tiden etter 2. verdenskrig, da flere byer enn Oslo fikk universiteter. I løpet av denne perioden har det skjedd endringer parallelt på flere felt som tangerer dagens universitetsmuseers virksomhetsområder innenfor utdanningspolitikken og museumspolitikken – og ikke minst i forståelsen av forholdet mellom samfunn, vitenskap og forskningskommunikasjon.

Universitetsmuseene har tradisjonelt hatt en betydelig vitenskapelig produksjon i tilknytning til fagdisiplinene arkeologi, biologi, geologi og etnografi/sosialantropologi, men lite fokus på forskning om universitetsmuseer, eller på egen formidlingsvirksomhet. I 2010 iverksatte Norges Forskningsråd en femårig satsning på landets universitetsmuseer, kalt *UNI-MUSEER*. Dette var et paraplyprosjekt med underprosjekter knyttet til samarbeid mellom forskere på de respektive institusjonene innenfor feltene arkeologi, biologi og museologi. De arkeologiske fagmiljøenes delprosjekt het «Forskning i fellesskap» og satte fokus på koloniseringsprosesser i tre typer landskap i ulike perioder av forhistorien. Biologenes delprosjekt var en forskerskole i biosystematikk kalt «For-Bio», og museologenes delprosjekt ble kalt «Museers viten – Museumsviten». Siktemålet var bredspektret: En ønsket å øke samarbeidsklimaet mellom fagmiljøene ved landets forskjellige universitetsmuseer; initiere tverrfaglig forskning på natur- og kulturhistorie; bidra til egen rekruttering gjennom forskerskoler for Ph.d.-studenter i

⁶⁷ Før 1900 var det registrert 25 museer i Norge. Mot slutten av 1960-tallet var antallet steget til 229 (Innstilling av 1970, s. 9).

⁶⁸ Da Shetelig skrev sin *Norske museers historie* i 1944 fantes kun ett universitet, i Oslo (UiO). Han skriver om *universitetsmuseene* i flertall, som de ulike museene ved UiO. Shetelig utelot landets naturhistoriske museer fra sitt museumshistoriske oversiktsverk.

arkeologi og biologi, og å styrke den museologiske profesjonaliteten ved å undersøke universitetsmuseet som studieobjekt.

UNI-MUSEERs museologi-nettverk, «Museers Viten» virket ut kalenderåret 2014. Nettverket arrangerte i denne perioden flere seminarer over ulike tema, og i 2012 kom en publikasjon som viste frem et faglig mangfold, *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*.⁶⁹ Her ble ulike sider ved de seks universitetsmuseenes nåtid og fortid beskrevet i 10 faglige bidrag, samt et innledende og avsluttende kapittel. Tre kapitler handlet om utfordringer knyttet til tverrfaglig samarbeid med utstillingsprosjekter, tre kapitler handlet om formidling og formidlingsprosjekter, tre kapitler handlet om museumsgjenstander i bevegelse, og en om Bergen Museums tidlige historie som et sted der flere ulike kunnskapsinteresser gjorde seg gjeldende både samtidig og over tid. Variasjonen av tema som beskriver universitetsmuseene kan indikere at denne museumskategorien ennå ikke har satt seg, eller som Brita Brenna påpeker i sitt oppsummerende bidrag i boken, at universitetsmuseene rett og slett gjør veldig mye forskjellig – på samme tid.⁷⁰

I 2014 ble erfaringer fra «Museers Viten»-nettverket inkludert i en videre satsning kalt «Formidling som kunnskapsgenererende virksomhet ved universitetsmuseene». Satsningens mål var å stimulere til forskning på utstillingsproduksjon og annet formidlingsarbeid, og et viktig mål var å synliggjøre formidlingspraksisers potensiale til å gi nye tverrfaglige innsikter i museumsarbeid. Erfaringene resulterte i antologien *Exhibition as Research. Experimental Methods in Museums* (2020).⁷¹

Avhandlingens oppbygning

Avhandlingen er strukturert i en innledende del og to hoveddeler, i tillegg til et avsluttende kapittel. I den innledende delen, kapitlene 1–4, er hensikten å etablere et forståelsesgrunnlag for oppgavens problemstilling og relevans. Her introduserer jeg bakgrunnen for avhandlingen og den problematikken jeg undersøker, samt min egen posisjonering i både et spesifikt museum og i et tverrfaglig museologisk kunnskapsfelt. Intervjumetode, teoretisk og analytisk ramme og forskningsformidlingens faghistorie blir redegjort for.

⁶⁹ Maurstad og Hauan, 2012a. Se f.eks. Ane Hejlskov Larsens (2014) anmeldelse av antologien i tidsskriftet *Nordisk Museologi*.

⁷⁰ Brenna, 2012.

⁷¹ Bjerregaard, 2020. Arbeidet var ennå ikke utgitt da dette ble skrevet.

Den første hoveddelen i avhandlingen er kapitlene 5–8, som er analyser av historiske sekundærkilder og politiske dokumenter som fremviser hvordan etableringen av kategorien «universitetsmuseum» har foregått i over 200 år og blir assosiert med ulikt innhold og ulike kvaliteter, avhengig av hvilke andre kunnskapsfelt den relateres til. Mens kapitlene 5–7 handler om norske universitetsmuseer generelt, er kapittel 8 en kulturhistorisk inngang til forholdet mellom universitetet i Trondheim og museet på Kalvskinnet fra 1960-tallet til i dag.

Den andre hoveddelen er kapitlene 9 og 10, som er analyser av dialogene om universitetsmuseet og samfunnet som ble gjort i Ph.d.-prosjektets intervjuer. Leseren anbefales å kikke på kapittel 2 og vedlegg 2 med oversikter over fokusgrupper og intervjudeltakere før hen leser denne hoveddelen. I kapittel 9 snakker de ansatte om NTNU Vitenskapsmuseet som et arbeidssted på måter som viser at det å arbeide der er forbundet med en sterk felles kultur. Likevel kommer det frem ulike synspunkter på rollen som universitetets museum, og på hvordan daglige arbeidsoppgaver har endret seg de siste årene. I kapittel 10 beskriver både de ansatte, de andre voksne og barna universitetsmuseet som et formidlingssted, basert på sine møter med mennesker, ting og kunnskaper i museet.

Kapittel 11 er en avsluttende oppsummering.

2. Intervjumaterialet: Metodebeskrivelse og oversikt

Her beskriver jeg valg av intervju som metode for å skaffe til veie det undersøkelsesmaterialet som ble skapt som en del av dette prosjektet – i dialog med mennesker med tilknytning til NTNU Vitenskapsmuseet. Da intervjuene ble foretatt sommeren og høsten 2012 og våren 2013, var intervjudeltakerne enten ansatt ved museet, eller de hadde vært med på to av museets såkalte dialogprosjekter. Det ene av disse var «Sommerlarm – sommerskole for forskerspirer» (2012), og det andre var utstillingsprosjektet «Fra sans og samling» (2012–2013). Selve intervjuhandlingen er også et bidrag til å gjøre forskningsobjektet, NTNU Vitenskapsmuseet, til en dialoginstitusjon.

I dette kapitlet presenteres intervjumaterialet og metodiske refleksjoner. Jeg skal redegjøre for valg av intervju som metode og for undersøkelsesmaterialet som ble skapt av intervjuene. Jeg redegjør for utvalgsriterier, for rekrutteringsprosessen og for sammensetningen i de ulike intervjugruppene. Redegjørelsen er ispedd noen erfaringer fra prosessen. Avslutningsvis gjør jeg noen korte betraktninger i etterpåklokskapens lys.

Gruppeintervju som metode

Det finnes flere måter å intervju på, og valget falt på gruppeintervju. En god grunn til å velge gruppeintervju er at det kan være tidsbesparende: Man får inn empiri fra mange informanter på kort tid. Fordi jeg anser intervjuene som dialoger, vil jeg i fortsettelsen kalle dem som var med for *deltakere* og ikke informanter. Innenfor rammene av et enkeltstående Ph.d.-prosjekt som både skulle være et museologisk dialogprosjekt og trengte mange deltakere for å ha et bredt og troverdig undersøkelsesmateriale å vise til, virket det derfor hensiktsmessig å intervju flere samtidig i form av gruppeintervjuer. Med flere deltakere i hvert intervju, tenkte jeg at det ville bli mulig å få frem ulike synspunkter gjennom en annen form for meningsutveksling enn i en samtale mellom to personer, der jeg var den ene. Individuelle intervjuer kan være bedre egnet til å få frem informasjon av personlig og privat karakter, men det var ikke slik informasjon jeg trengte. Dialogen var tiltenkt et potensiale for å vise frem diskursive formasjoner knyttet til universitetsmuseets identitet og samfunnsrolle.

Ofte beskrives forholdet mellom forsker og intervjudeltakere under en intervjusituasjon som hierarkisk fordi det er forskeren som legger føringer på situasjonen. Der deltakerne er mange og forskerne få, i et gruppeintervju, kan det bli lettere å utjevne en eventuell avstand. Det gir deltakernes språk større sjanse til å dominere samtalen, og forskeren kan lettere oppdage begreper, kategoriseringer og nyanser som hun ikke kjente til på forhånd. Jeg tenkte at min egen rolle skulle være tilbaketrukket, mens deltakerne fikk rom for fri dialog seg imellom. Hvis jeg holdt en lav profil, kunne deltakerne komme med sine ulike synspunkter som de i fellesskap justerte og kommenterte. Slik ville diskursen om universitetsmuseenes samfunnsrolle kanskje avsløre interessante kontroverser som kunne utvide mitt eget ståsted.

Fokusgruppeintervju

Fokusgruppeintervju er en form for gruppeintervju, men flere viktige trekk skiller det fra andre gruppeintervjuer og individuelle intervjuer. I et halvstrukturert gruppeintervju vil intervjuer hele tiden stille spørsmål, og personene i gruppen svarer etter tur – omtrent som i et individuelt intervju. I et fokusgruppeintervju setter intervjueren agenda – bestemmer temaet som gruppen skal fokusere på – mens det er deltakerne i gruppen som skal stå for dialogen. De velger selv om de vil tale eller tie. Grunnleggende karaktertrekk for en fokusgruppe er altså forskerbestemt fokus og gruppesamhandling.⁷² Det innebærer videre at fokusgrupper anses som spesielt godt egnet til å vise hvordan meninger om et tema forhandles frem i en gruppe, og at kompleksitet og motstridende holdninger er “normalt”. Ofte har vi kanskje ikke klare og gjennomtenkte svar på et spørsmål, eller vi tar ting for gitt. I slike tilfeller kan nettopp en diskusjon med andre åpne for ny innsikt og meningsdannelse. Det er *veien til meningsdannelse* som er fokusgruppens siktemål, ikke å innhente foreliggende informasjon.

I fokusgruppene var det deltakernes dialog om museer generelt og NTNU Vitenskapsmuseet spesielt, som jeg var interessert i å få innsikt i. Jeg håpet å få frem mer kompleks empiri om temaet, enn det hver enkelt person antagelig ville kommet frem til alene. Jeg forventet ikke at alle deltakerne skulle ha en klar mening om universitetsmuseenes samfunnsrolle før intervjuet startet, ei heller at de hadde tenkt nøye over hva som eventuelt skiller universitetsmuseer fra andre museer. Men jeg håpet at valget av fokusgruppeintervju kunne få frem diskursen rundt temaet universitetsmuseer slik den fortonet seg for deltakerne. Ideelt sett kunne selve dialogen

⁷² Halkier, 2010, s. 9–10.

være med på å produsere innsikt hos den enkelte, fordi mine spørsmål kunne utløse samhandling i gruppen som igjen stimulerte den enkeltes tanker, erfaringer og minner.

Jeg hadde ingen ambisjoner om å analysere den interne samhandlingsprosessen i hver gruppe. Til en viss grad har jeg likevel kommentert små detaljer, som felles latter som understreker betydningen i det som sies, eller ironien i et utsagn. Dette forekommer særlig i intervjuene av de ansatte, antakelig fordi de allerede kjente hverandre og samtalte innenfor en felles og innforstått arbeidsstedskultur.

Inspirert av Macnaghtens og Meyers (2004) perspektiver på bruk av fokusgruppeintervjuer, håpet jeg gruppene kunne fungere som «mikrokosmos», som representerte en potensiell diskusjon, der ambivalente argumenter, meninger og holdninger til universitetsmuseenes mangslungne samfunnsrolle kunne få spillerom.⁷³ De sier enkelt og greit: «focus groups work best for the topics people could talk about to each other in their everyday lives – but don't».⁷⁴ En tanke om slike «mikrokosmos» lå også bak utvalgskriteriene for de ulike gruppene.

Et iøynefallende trekk ved intervjuene var den sterke felles identiteten de ansatte la for dagen: De oppfattet seg først og fremst som ansatte ved Vitenskapsmuseet, og ikke ved NTNU. Det betyr ikke at de ansatte alltid var enige. Det temaet som kanskje skilte mest, var synet på fremtiden som NTNUs museum. Noen så strategiene med å bli et tydeligere museum for hele NTNU som en stor mulighet til å gjøre interessante, tverrfaglige formidlingsprosjekter, mens andre mente at museets utstillinger og formidlingsprosjekter i størst mulig grad burde vise de fagene museets ansatte selv forsket innenfor. På forhånd hadde jeg laget en gruppe med «yngre» og en med «eldre» ansatte. Det var ikke langs denne aldersaksen at synet på den tverrfaglige hverdagen ga mest debatt. Den tydeligste forskjellen var mellom de som jobbet på formidlingsseksjonen (i samtlige grupper) pluss dem som deltok i «museologi»-gruppen på den ene siden, og mange av de som var ansatt i vitenskapelige stillinger innenfor biologi og arkeologi på den andre. De første var mer åpne for nye spennende formidlingsmuligheter, mens de andre var litt mer skeptiske til å få enda flere arbeidsoppgaver.

Individuelle intervjuer og gruppeintervjuer har mye til felles. I begge tilfeller har samhandling betydning for empiriproduksjonen, men dynamikken i samhandlingen er forskjellig. I det individuelle intervjuet er det relasjonen mellom forskeren og intervjupersonen som produserer

⁷³ Macnaghten og Myers, 2004, s. 75, 77.

⁷⁴ Macnaghten og Myers, 2004, s. 65.

empirien, mens i gruppeintervjuet er det dynamikken mellom de mange flere relasjonene blant deltakerne som spiller inn. Hvis deltakerne er trygge og føler seg likeverdige, glir dialogen ofte lett, mens hvis de er litt usikre på settingen, eller på temaet som skal belyses, kan samtalen gå tregere. Jeg opplevde stor forskjell på fokusgruppene med barna fra sommerskolen og gruppene med de voksne. I gruppene med barn leste jeg opp nesten alle spørsmålene i intervjuguiden, og ofte måtte jeg spørre hver enkelt etter tur, for å få utfyllende svar. Noen tema satte i gang mer dialog, for eksempel når jeg spurte om de kunne foreslå et drømme-museum, og hva de tenkte om alle museer brant. Når fantasien tok helt overhånd, måtte jeg justere samtalen tilbake til tematikken ved hjelp av et nytt spørsmål fra guiden. De fleste intervjuene med voksne gikk lett. Det var god stemning i fokusgruppene, og alle deltok i samtalene, men noen mer enn andre. Hvorvidt de som snakket ivrigst, skremte de mer beskjedne fra å delta, eller om de bare hadde mer på hjertet, har ikke undersøkelsen noe svar på. Den sosiale dynamikken i gruppene har ikke vært del av studiet, kun det som ble sagt, og som etterpå ble transkribert til tekstformat.

Det meste av empirien ble samlet inn gjennom fokusgruppeintervjuer. Når det kom til selve gjennomføringen av intervjuene ble det likevel nødvendig å arrangere noen individuelle intervjuer, rett og slett fordi gruppen av foreldre til deltakerne på Sommerlarm ikke lot seg koordinere til et felles tidspunkt for gruppeintervju.

Min rolle i intervjusituasjonene

Sosiologen Tim Rapley omtaler to overordnede tilnæringer til intervjuet som inngang til samfunnsvitenskapelige perspektiver: Enten å se på intervjudata som ressurser som reflekterer en nøytral virkelighet utenfor intervjusituasjonen, eller som en tematisk konstruksjon frembrakt i selve intervjusituasjonen i samspill mellom intervjuer og intervjuobjekt. Narrativet om *det ikke-nøytrale intervjuet* er dominerende i metodelitteraturen, og forskerens rolle i intervjuet reflekteres over som en naturlig del av den interaktive situasjonen. Men forskeren kan selvsagt innta ulike roller mellom det å forsøke å opptre nøytralt og påvirke deltakernes svar i minst mulig grad i en slags utspørring, og det å by på egne erfaringer i en mer uformell samtale.⁷⁵ I fokusgruppeintervjuene forsøkte jeg å ikke ha en fremtredende rolle. Deltakerne fikk føre en fri dialog seg imellom, men om de temaene jeg hadde bestemt.

⁷⁵ Rapley, 2004.

Det var jeg som hadde laget intervjuguiden, som avsluttet eller fulgte opp når dialogen tok en uventet dreining, og som bestemte når intervjuet var over.

For de ansatte var jeg nok mest en enkeltperson, en kollega med interesse for forskning, som representerte den samme arbeidsplassen som dem selv. For de andre representerte jeg nok i mye større grad institusjonen NTNU Vitenskapsmuseet. Jeg måtte imidlertid opptre ulikt i de ulike intervjuene. I de individuelle intervjuene og i gruppeintervjuene med sommerskole-deltakerne ga jeg mer av meg selv og mine erfaringer for å få samtalen på glid. Jeg brukte også ofte bekreftende fraser som «ja» og «mm» og «det var interessant, kan du fortelle litt mer om det?», for å forsikre deltakerne om at de ble hørt, og at det de fortalte var viktig. I gruppeintervjuene med de ansatte på museet var det i større grad deltakerne selv som tok seg av denne typen bekreftelser av hverandres utsagn, og min rolle ble hovedsakelig å stille spørsmål fra intervjuguiden og følge opp eller avrunde eventuelle sidesprang i samtalen. Disse deltakerne var i utgangspunktet trygge på emnet som skulle diskuteres. I alle intervjuene har intervjuguiden imidlertid spilt en viktig strukturerende rolle. Avhengig av dialogens naturlige gang ble ikke nødvendigvis alle spørsmålene stilt og besvart i rekkefølgen guiden ga. Jeg unngikk avbrytelser av samtalen for å gå tilbake til utelatte spørsmål, men stilte dem heller når det ble en naturlig pause i dialogen rundt bordet. Hovedsaken var at alle temaområdene i guiden ble berørt, ikke at hvert enkelt underspørsmål fikk en konkret besvarelse. Til å hjelpe meg med å sikre at intervjuguiden ble tilstrekkelig fulgt, hadde jeg en observatør til stede ved noen av intervjuene.

Beskrivelser av intervjumaterialet

Intervjumaterialet består av informasjon fra samtaler med 63 intervjudeltakere fordelt på ni fokusgruppeintervjuer (F1–F9) og seks enkeltintervjuer (E1–E6). Deltakerne er sortert i fire kategorier ut fra forholdet de hadde til NTNU Vitenskapsmuseet da de ble spurt om å delta.

Tre fokusgrupper består av barn som deltok på museets sommerskole i 2012. To fokusgrupper består av deltakere på utstillingsprosjektet *Fra sans og samling*, der museet inviterte privatsamlere til å bidra med sin egen historie og smakebiter fra samlingene sine. Fire fokusgrupper består av ansatte på museet. En fjerde gruppekategori var planlagt som én fokusgruppe med foreldre til deltakerne på museets sommerskole. Det lot seg imidlertid ikke gjøre å finne et felles møtetidspunkt for alle, slik at seks foreldre i stedet deltok hver for seg i enkeltintervju. Figuren under (Tabell 1) viser en kortfattet oversikt over materialet. En mer detaljert matrise

over prosjektets deltakere som også inneholder fiktive navn, alder og yrkesbakgrunn finnes i vedlegg 2.

Type intervju	Deltakerkategori	Antall deltakere	Dato	Intervjuets varighet
Enkeltintervju 1	Forelder av barn på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole, Jane	1	sept. 2012	00:39:10
Enkeltintervju 2	Forelder av barn på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole, Nina	1	sept. 2012	00:25:09
Enkeltintervju 3	Forelder av barn på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole, Siv	1	sept. 2012	00:26:02
Enkeltintervju 4	Forelder av barn på sommerskolen, Ann Kristin	1	sept. 2012	00:26:05
Enkeltintervju 5	Forelder av barn på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole, Sigurd	1	sept. 2012	01:03:56
Enkeltintervju 6	Forelder av barn på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole, Lena	1	sept. 2012	00:46:59
Fokusgruppe 1	Barn, deltakere på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole I, 2012	6	juni 2012	00:35:03
Fokusgruppe 2	Barn, deltakere på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole II, 2012	7	juni 2012	00:57:53
Fokusgruppe 3	Barn, deltakere på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole III, 2012	9	juli 2012	01:01:30
Fokusgruppe 4	Privatsamlere, bidragsytere til utstillingsprosjektet «Fra sans og samling I», 2012–2013	4	okt. 2012	01:01:04
Fokusgruppe 5	Privatsamlere, bidragsytere til utstillingsprosjektet «Fra sans og samling II», 2012–2013	4	okt. 2012	01:26:02
Fokusgruppe 6	Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet, «yngre ansatte»	6	des. 2012	01:15:57
Fokusgruppe 7	Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet, «museologene»	7	des. 2012	01:36:14
Fokusgruppe 8	Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet, «eldre ansatte»	7	des. 2012	01:48:48
Fokusgruppe 9	Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet, «IKT-gruppen»	7	mars 2013	01:51:55
Totalt:		63		15:16:23

Tabell 1: Oversikt over intervju materialet, type intervju, deltakerkategori, antall deltakere, tidspunkt for intervjuet og lengde på lydopptak. I teksten blir enkeltintervjuene referert til som E1–E6 og fokusgruppeintervjuene som F1–F9.

Anonym deltakelse

Alle deltakere er referert til med et annet navn enn sitt eget, og anonymiteten er forsøkt ivaretatt så godt det lar seg gjøre. Den gruppen av deltakere hvor anonymiteten er vanskeligst å ivareta, er museets ansatte. Siden de kjente hverandre fra før, og siden de fleste fremdeles er kolleger, vil de kanskje huske bruddstykker fra intervjuene når jeg gjenforteller dem og dermed identifisere noen av kollegene, eller seg selv. De vil også kunne identifisere noen av deltakerne ved å se på listen i vedlegg 2. I den grad det har latt seg gjøre, har jeg valgt å gjengi generelle stillingsbeskrivelser, som eksempelvis biolog, arkeolog, prosjektleder, formgiver, uten å spesifisere nærmere. Alle deltakerne ble varslet, både i tekstlig informasjon som ble presentert i god tid i forveien, samt muntlig som en innledning før intervjuet startet, om at anonymitet ble tilstrebet, men at full anonymitet ikke kunne garanteres.

Ingen andre enn meg har hatt tilgang til lydopptak, transkripter og register over deltakeres navn og alias. Lydopptak og deltakerlister slettes når Phd-prosjektet er sluttført. Ett av

lydopptakene ble transkribert av en profesjonell transkribent, men hun fikk ikke tilgang til registeret over deltakerne.

Intervju med barn

Jeg måtte ta spesielle forholdsregler for å få kontakt med deltakerne som deltok på sommerskolen, siden de var under myndighetsalder (9–13 år). Prosjektet måtte meldes inn til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), i tråd med NTNUs retningslinjer for innsamling av personopplysninger i forskning. Siden alle deltakerne ble anonymisert med bruk av fiktive navn og jeg ikke behandler sensitive personopplysninger, fikk prosjektet status som «Ikke meldepliktig», under forutsetning av at lydopptakene ble slettet.

For å kunne intervju deltakerne på sommerskolen innhentet jeg tillatelse fra foreldrene. Dette ble gjort ved å lage et avkrysningsalternativ på påmeldingsskjemaet med følgende tekst:

I forbindelse med et pågående doktorgradsprosjekt ved museet, ønsker vi å ha mulighet til å gruppeintervjue deltakerne på årets sommerklubb. Materialet vil bli anonymisert før publisering. Er det i orden at ditt barn deltar på dette, dersom han/hun selv ønsker det?

De foreldrene som krysset «JA» til dette, fikk et infoskriv mer informasjon om prosjektet i posten, et svarskjema for utfylling som skulle leveres tilbake til meg, samt en frankert svarkonvolutt (vedlegg 5 og 6). På svarskjemaet var det et felt for barnets navn, dersom det fikk lov til å delta. I tillegg la jeg inn noen generelle avkrysningsbokser for å kartlegge hvor de fikk informasjon om Sommerskolen fra, som museets kommunikasjonsrådgiver var interessert i, samt en overflatisk kartlegging av foreldrenes utdanning og yrke. I tillegg var det på samme skjema en avkrysningsmulighet for om foreldrene kunne tenke seg å delta i gruppeintervju, og et felt for en e-postadresse dersom de svarte ja til dette. Selv om foreldrene ga samtykke til at barnet kunne få delta i en intervjugruppe, var det ingen barn som deltok uten at de ønsket det selv, og de ble informert om at de når som helst kunne forlate intervjuet uten å oppgi grunn.

Lydbånd, transkripter, sitater

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd. Gruppeintervjuene har en varighet fra 26 minutter til 1 time og 51 minutter, mens enkeltintervjuene har en varighet fra 25 minutter til 1 time og tre minutter. Samlet har innspillingene en varighet på rundt 15 timer. Alle opptakene ble transkribert, det vil si overført til tekstformat, av meg, foruten ett. Jeg korrekturleste imidlertid dette ene transkriptet og sto selv for anonymiseringen av deltakerne. De 15 transkriptene utgjør samlet ca. 200 sider. Umiddelbart etter hvert intervju laget jeg et kort notat som

beskrev stemningen under intervjuet og mine eventuelle tanker om den dialogen som fant sted og de meningene som ble ytret. Dette notatet ble så utvidet med tanker jeg fikk mens jeg transkriberte lydopptaket fra intervjuet. Til sammen utgjorde disse notatene en form for feltdagbok, men de har fungert mer som huskelapper enn som redskap til analysen.⁷⁶

Sitatene jeg bruker fra intervjuene i kapittel 9 og 10 er lett redigert. Det innebærer at jeg har fjernet noe av det muntlige preget som er knyttet til bruk av småord som «hm», «altså», «liksom», «eh», gjentakelser og tegnsettingen «...» som jeg har brukt for å signalisere både nøling, tenkepauser og avbrytelser. Et eksempel på lett redigering er dette sitatet fra intervju-gruppe F4, der Wenches utsagn i transkriptet er nedskrevet slik:

Wenche: Jeg synes ofte i museumsverden i dag, jeg jobber jo innen der, og jeg synes ofte at det er mer og mer underholdning. Altså, du skal tekkes folk. Altså, det fokuseres kanskje ikke så mye på gjenstander eller gjenstandssamlinger eller sammenhengen mellom gjenstander lenger, det er liksom sånn litt mer underholdningsbasert, for man tror ikke at man kan holde på fokus fra publikum i lengre tid av gangen, det synes jeg preger hele samfunnet, egentlig.⁷⁷

Dette sitatet bruker jeg i kapittel 10 slik:

Wenche: Jeg synes ofte i museumsverden i dag, jeg jobber jo innen der, at det er mer og mer underholdning. Du skal tekkes folk. Det fokuseres kanskje ikke så mye på gjenstander eller gjenstandssamlinger eller sammenhengen mellom gjenstander lenger. Det er litt mer underholdningsbasert, for man tror ikke at man kan holde på fokus fra publikum i lengre tid av gangen. Det synes jeg preger hele samfunnet.

Meningsinnholdet i de to sitatet er det samme, men fraværet av muntlige småord i det siste gjør det mer poengtert og lettere å lese.

Intervjuguiden

Jeg laget to intervjuguiden, en for voksne deltakere og en for barna på sommerskolen. Disse ble strukturert i fire tematiske hoveddeler, med underspørsmål til hver del. Intervjuguiden for voksne inneholdt disse hoveddelene:

- 1) Personopplysninger og generelt forhold til museer.
- 2) Er museer viktige?
- 3) Om vitenskap, samfunn og museets «dialog» med samfunnet

⁷⁶ For intervju E1 er feltdagboken imidlertid eneste empiri, fordi jeg var uoppmerksom og slettet lydopptaket i stedet for å lagre det.

⁷⁷ Wenche, F4, s. 8.

4) Om museum på nett, «den digitale dialogen»

I intervjuene med barna var jeg i utgangspunktet ute etter betraktninger om det samme, men formulerte meg mer «barnevennlig». Intervjuguiden for barna ble delt i følgende hoveddeler:

- 1) Personopplysninger og generelt forhold til museer.
- 2) Er museer viktige?
- 3) Om Sommerklubben og «forskerdialogen»
- 4) Om museum på nett, «den digitale dialogen»

Spørsmålene i del 1 og 2 tjente to hensikter. Fordi jeg tenkte emnet som skulle diskuteres kunne oppfattes som litt utenfor deltakernes kunnskapsfelt, virket det fornuftig å ha en «oppvarmingsrunde» der vi snakket litt om assosiasjoner til begrepet «museum», hvor ofte de besøkte museer og ved hvilke anledninger. På den måten kunne alle ha noe å si, og settingen ville kanskje oppleves som trygg etter hvert som det ble klart at hver enkelt var omtrent like ofte eller sjelden på museum som sidemannen. I tillegg fikk jeg med dette en liten kartlegging av bredden i deltakernes museumserfaring. En generell betraktning i etterkant er at frekvensen av museumsbesøk ikke var høyere blant de ansatte ved museet enn de øvrige deltakerne. Alle besøkte museer nå og da, stort sett sammen med familie i helger og ferier. I den første delen fikk jeg først og fremst tak i kunnskap som deltakerne allerede hadde, mens i de neste delene av intervjuene var det større mulighet for at noen deltakere reflekterte over spørsmålene mine for aller første gang.

Som en innledende runde til del 4 viste jeg smakebiter på noen av museets nettressurser på storskjerm, eller PC, litt avhengig av møtested. Dette var tenkt som en inngangsport til å snakke om digital formidling.

Underspørsmålene til hver tematisk del hadde til hensikt å få samtalene i gang, bringe dem tilbake til tematikken hvis dialogen «sporet av», eller stoppet opp. Ikke alle underspørsmålene ble stilt i samtlige intervjuer. Muligheten for at jeg slapp å stille spørsmål fordi deltakerne hadde en god dialog seg imellom, var en tilsiktet mulig «merverdi» ved å velge fokusgruppe som metode.

I enkeltintervjuene ble intervjuguiden i større grad brukt. Her var det vanskeligere for meg å ikke være synlig, siden jeg var helt nødt til å delta i samtalen. I noen av intervjuene gikk samtalen lett, og vi hadde en god dialog der vi spilte temaet frem og tilbake. I et par av intervjuene gikk det imidlertid litt tregere fordi deltakeren hadde litt korte svar og få

oppfølgende refleksjoner. Verdien av den kunnskapen som kom frem er ikke av den grunn mindre for analysens del, men dialog-aspektet var mindre fremtredende.

Problemstilling + analyse + problemstilling + analyse ...

Et viktig metodisk grep i en relasjonell analyse er å behandle empirien åpent og symmetrisk. Jeg har forsøkt å gi de ulike intervjuobjektene samme utsagnskraft – jeg vil for eksempel ikke favorisere professorene, eller forskernes utsagn over de øvrige ansattes deltakelse i dialogene, eller verdsette museumsbrukernes innsikter på andre måter enn museologenes.

Empirien ble ordnet ved hjelp av kategorisere tema som ble synlige i løpet av flere runder med lesing. Hovedsakelig lette jeg etter aktanter som hadde betydning for de temaene som ble diskutert, samt medvirkende og motvirkende krefter disse ble beskrevet i relasjon til. Disse kom ikke, tenker jeg, som et resultat av en fri lesing av materialet, men er et resultat av prosjektets problemstilling og de analytiske begrepene jeg har valgt å bruke. Uansett hvor «åpent» jeg har forsøkt å tilnærme meg empirien, har problemstillingen guidet lesingen min. Både formulering av problemstilling og analyse av empiri har dessuten foregått over tid og i flere omganger, slik at problemstillingen også er blitt justert etter empirien.

Utvalgsriterier og rekrutteringsprosess

Minste felles multiplum for deltakerne som har hjulpet meg med å kaste lys på universitetsmuseenes samfunnsrolle, er at de hadde kjennskap til NTNU Vitenskapsmuseet fordi de selv eller barna hadde deltatt på publikumsprosjekter ved museet, eller fordi de jobbet der. Ansatte og besøkende utgjorde ikke et tilfeldig tverrsnitt av befolkningen, men representerte et strategisk utvalg som jeg antok kunne gi meningsfull informasjon om emnet jeg skulle studere. En baktanke med å inkludere både ansatte og besøkende var at dette kunne føre til en viss ulikhet i materialet, eller vise frem kompleksitet ved NTNU Vitenskapsmuseet som sted, jevnfør Laws betegnelse om multiple steder, eller virkeligheter.⁷⁸ Dermed generaliserte jeg på et analytisk nivå ut fra det fenomenet jeg hadde satt meg fore å studere, da jeg forut for rekrutteringsprosessen satt ved skrivebordet og planla hvem jeg skulle invitere til å delta.⁷⁹

Gjennom dialogen som utspilte seg i hvert intervju ble fakta om et kunnskaps- og politikfelt rundt museer og NTNU Vitenskapsmuseet skapt. Samtidig ble NTNU Vitenskapsmuseet satt i spill som et *møtested* der intervjuene faktisk foregikk, og som en *dialoginstitusjon* der utsagn

⁷⁸ Law, 2004, s. 45ff.

⁷⁹ Halkier, 2010, s. 131–132.

om museum ble delt, diskutert, justert og omforent.⁸⁰ Kanskje satte erfaringen med deltakelsen i sving nye tanker om museer, vitenskap og samfunn, slik at deltakerne ville ytret seg litt annerledes hvis de ble gjenforent i en lignende setting i dag.

Fokusgruppene 1–3: Barn, deltakere på NTNUs sommerskole 2012

NTNU Vitenskapsmuseet arrangerte sin første sommerskole for forskerspirer i 2010. Dette er et tilbud til skolebarn i alderen 10–12 år om å delta på varierte aktiviteter ved museet de to første ukene av sommerferien. To grupper på opptil 20 barn deltar i fem sammenhengende dager. I løpet av sommerskolen får de kjennskap til museets kjerneaktiviteter, deltar på arkeologisk utgraving, biologisk feltarbeid, laboratoriestudier og besøker også andre forskningsmiljøer ved NTNU. Lederne er museets formidlere (Skoletjenesten), mens de underveis møter andre ansatte i ulike aktiviteter. Målsetningen er at de skal få nye innsikter gjennom å delta i forskningsaktiviteter, samtidig som de får møte og snakke med forskere ved museet og andre deler av NTNU.

Ikke alle barna på sommerskolen deltok på mine intervjuer, men de som gjorde det hadde med seg felles erfaringer etter å ha tilbragt fire dager ved museet og samarbeidet under ulike aktiviteter. Det gjorde at de kjente hverandre, og de utgjorde et slags «mikrokosmos» av sommerskolen. Deltakerne kom fra ulike familiebakgrunner og skolehverdager, og gruppene var blandet med både jenter og gutter med alder fra 9–12 år. I alt 22 barn deltok, fordelt på tre grupper. Av disse var 13 jenter og ni gutter. At det var gruppeintervju og ikke enkeltintervju kan ha bidratt til at mange syntes det var greit å delta. Gruppene har ingen særskilte distinksjoner seg imellom. Fokusgruppene ble gjennomført på et møterom ved NTNU Vitenskapsmuseet med enkel servering, på sommerskolens siste dag.

Påmeldingen til sommerskolen ble lagt ut på de interne nettsidene til NTNU noen måneder før arrangementet gikk av stabelen. Påmeldingen var derfor kun åpen for noen med tilgang til universitetets ansatte-sider. De fleste barna har derfor familiemedlemmer som jobber ved NTNU. Rekrutteringen til deltakelse i intervjuene ble gjort via informasjon til foreldrene, og spørsmål om samtykke. Mange foreldre svarte ja til at barnet kunne delta, men kun barn som ønsket å delta selv var med.

⁸⁰ Insa Müller har også argumentert for at det å intervju museenes publikum kan være en måte å aktualisere museet som dialoginstitusjon på, som også kan gi et håndfast forskningsmateriale for museene i etterkant (Müller, 2018, se f.eks. kapittel 5, s. 187ff).

Jeg deltok som en av de voksne lederne på sommerskolen, både i kraft av å være ansatt på museets Seksjon for formidling, og fordi jeg var arkeolog og kunne ta ansvar for å arrangere det arkeologiske feltarbeidet og funnbehandlingen i etterkant. Jeg deltok også i prosjektplanleggingen og hadde ansvar for påmeldingene.

Fokusgruppene med barn som deltok på sommerskolen er referert til som F1 (Sommerskolen I), F2 (Sommerskolen II) og F3 (Sommerskolen III) i tekst og fotnoter.

Fokusgruppe 4–5: Privatsamlere, bidragsytere til «Fra sans og samling», 2012–2013.

«Fra sans og samling» var et utstillingsprosjekt ved NTNU Vitenskapsmuseet sesongen 2012–2013. Målsettingen var å lage en utstilling som satt søkelys på aktiviteten å *samle*, og som trakk paralleller mellom NTNU Vitenskapsmuseets vitenskapelige samlinger og privatsamlinger. Utstillingen ble gjort i to formater, en nettutstilling som ble lansert høsten 2011 og en fysisk utstilling som varte fra 11. oktober 2012 til 5. mai 2013. Målet med prosjektet var å komme i dialog med privatsamlere, og få dem til å bidra til utstillingen med fortellinger og samlinger.

Rekrutteringen av deltakere skjedde på utstillingens åpningsfest. Her var alle de private bidragsyterne invitert, og de fleste møtte opp. Etter at det formelle programmet var over og mingling med høye glass og saltstenger var i gang, tok jeg kontakt med deltakerne en og en. Jeg presenterte meg og Ph.d.-prosjektet mitt kort og lurte på om de kunne tenke seg å være med på gruppeintervju. Flere av dem hadde jeg tidligere snakket med på telefonen, eller møtt i forbindelse med det praktiske ved utstillingen. Den første reaksjonen til mange var: «Men jeg vet jo ikke noe om museum», men når de fikk vite at det var et gruppeintervju, og at det ikke var nødvendig å vite noe om museer for å være med, ble de mer positive. De fleste svarte ja, og jeg noterte e-postadresse og tidspunkter de foretrakk. Dagen etter sendte jeg ut en e-post med utfyllende informasjon om prosjektet, undersøkelsens gang, om retten til å ombestemme seg uten å oppgi grunn, kontaktopplysninger, samt forslag til to datoer for intervju og en svarfrist for hvilken dato som passet best (vedlegg 7).

Ti deltakere ville gjerne være med, fem menn og fem kvinner. De hadde allerede en felles erfaring med samarbeid med museet om utstillingen og nettutstillingen, og delte ellers en felles interesse for å samle på noe. Det at de faktisk hadde tatt initiativ og kontaktet museet for å delta, eller svart positivt på invitasjon fra prosjektansatte, indikerer en felles, positiv innstilling til museets arbeid, og til å bidra i det vi som var ansatt på museumsprosjektet anså som dialogaktivitet. Ellers var de både med tanke på alder og yrkesbakgrunn en spredt

gruppe. Jeg tilpasse møtetidspunkt etter når deltakerne hadde tid, og det ble den avgjørende faktoren for sammensetningen innbyrdes i de to gruppene. De personene som kunne delta begge kvelder, plasserte jeg for å skape mest mulig balanse i alder og kjønn. Men det ble meldt avbud fra en deltaker i hver gruppe rett før intervjuene skulle gjennomføres, slik at kjønnsbalansen likevel ble forskjøvet. I gruppe F4 deltok tre kvinner og en mann, og i gruppe F5 tre menn og en kvinne. Møtene ble gjennomført på et møterom ved NTNU Vitenskapsmuseet med enkel servering.

Fokusgruppene med deltakere fra «Fra sans og samling» er referert til som F4 (Fra sans og samling I) og F5 (Fra sans og samling II) i tekst og fotnoter.

«Fra Sans og samling» – Nettutstillingen

Nettutstillingen ble laget i en bloggplattform (Wordpress.com) som gjorde det mulig for alle og enhver å kommentere de ulike postene og komme i kontakt med samlerne. Vi startet arbeidet med nettutstillingen nesten ett år før den fysiske utstillingen skulle åpne, og høsten 2011 var vi to ansatte ved Seksjon for formidling som stod for nettutstilling og rekrutteringsarbeid. Den fysiske utstillingen besto i sin tur av flere bidrag utvalgt fra nettutstillingen. Ved lansering hadde vi lagt inn en håndfull poster om ulike samlinger, samt informasjon om utstillingen som var under planlegging og hvorfor vi ønsket bidrag fra privatsamlere.

I starten gikk det tregt å få oppmerksomhet. Vi måtte bruke personlige kontakter for å spre blest om invitasjonen vår, og vi la ut lenker i nettforum som vi tenkte var relevante (som *Samler.no*). I tillegg stilte vi opp på både en stor antikkmesse i Trondheim og en auksjon litt utenfor byen, med plakater og visittkort som et ledd i rekrutteringen. Dette førte i liten grad frem. Reaksjonene fra mange var at det var en artig utstillingsidé, «men samlingen min er ikke stor nok», eller «men jeg er ikke en så seriøs samler». Så selv om vi syntes vi la lista lavt for deltakelse, og brukte mye ressurser på rekrutteringsarbeid, var det vanskelig å skaffe «frivillige» deltakere. Det mest effektive ble å bruke «jungeltromma»: Vi fikk nyss om noen som kjente noen som samlet på noe, tok telefonen fatt og rekrutterte mange på den måten.

Nettutstillingen ble stengt for nye innlegg og kommentarer samtidig med at den fysiske utstillingen ble tatt ned, men er tilgjengelig i NTNU Vitenskapsmuseets bloggarkiv.⁸¹

⁸¹ <http://blogg.vm.ntnu.no/sansogsamling/category/samlinger/> (Besøkt 02.07.20).

«Fra Sans og samling» – Den fysiske utstillingen

Den fysiske utstillingen ved museet ble satt opp i et eget rom i andre etasje. Den hadde budskap på to tekstlige nivåer. Det ene budskapet var skrevet på firkantede plansjer og dreiet seg om praksisen «å samle» i et teoretisk perspektiv, med et blikk på både museet som samler og private som samlere. Tekstene var korte utdrag fra lovverk, litt info om konservering samt sitater fra både museologisk litteratur og intervjuer av privatsamlere. Her er tre ulike sitater som ble brukt i utstillingen:

Nær sagt hva man enn viste fram, for 100 år siden, må det ha vært en attraksjon, og en sjelden anledning til å lære. Museet konkurrerte i høyden om et ganske sparsomt tilbud av boklig, ganske billedfattig informasjon, og med pugget i skolestua. Men i dag er lærings- og opplevelsesmulighetene utvidet på helt dramatisk vis, gjennom filmen, fjernsynet, masseturismen og internett.» (Anders Johansen, professor i medievitenskap).

Du vet aldri når du kommer over et drømmeskilt! (Olav Brekke, bilskiltsamler).

Det verste som kan skje en samler, er at samlingen blir komplett. Da møter samleren et metningspunkt. Han er ikke lenger en samler, bare en eier. (Bjarne Rogan, professor i kulturhistorie).

Det andre tekstnivået var trykket på runde plansjer og illustrert med store foto av privatsamleren med samlingen sin. Her var det den private historien som ble presentert: Om samleren og fascinasjonen for samlingen. NTNU Vitenskapsmuseet var også representert på dette nivået, med flere mindre samlinger som er overtatt fra privatsamlere en gang i tiden, samt en samling av gammel emballasje som har hopet seg opp etter hvert som magasinene er blitt revidert og objekter og naturvitenskapelig prøvemateriale har fått nye, syrefrie og brannsikre esker. Den gamle emballasjesamlingen er ikke en intensjonell samling, men siden ingen vil kaste eskene fordi de ses på som interessante, estetiske eller mulig verdifulle, er de likevel blitt en slags «museumssamling».

Fokusgruppe 6–9: Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet

De ansatte som deltok, utgjorde et «mikrokosmos» av erfaringer om det å være ansatt ved NTNU Vitenskapsmuseet. Museet hadde på det tidspunktet ca. 140 ansatte, som ga et godt grunnlag for å balansere sammensetningene i gruppene dersom villigheten til å delta var høy. I rekrutteringen benyttet jeg strategiske utvalgsriterier som jeg tenkte kunne føre til ulike diskusjoner og beskrivelser av museet. To grupper ble sammensatt etter alder. I tillegg rekrutterte jeg to grupper som hadde arbeidserfaring og/eller et faglig interesseområde som

minste felles multiplum. De fire gruppemøtene ble gjennomført på et møterom ved NTNU Vitenskapsmuseet med enkel servering.

For å rekruttere intervjudeltakere gikk jeg gjennom ansattlistene på hver av museets fire seksjoner og grovsorterte personene etter alder og stilling. Deretter tok jeg kontakt per telefon. De som sa ja fikk deretter tilsendt en e-post med utfyllende informasjon om prosjektet, om retten til å ombestemme seg uten å oppgi grunn, kontaktopplysninger, samt forslag til to datoer for intervju og en svarfrist for hvilken dato som passet best. Dagen etter at fristen var utløpt sendte jeg en påminnelse til dem som ikke hadde svart, og hvis de ikke responderte lot jeg være å purre.

Jeg hadde som mål at hver fokusgruppe skulle bestå av en begge kjønn, og av ansatte fra alle de fire fagseksjonene ved museet. Ingen fra arkeometrilaben hadde imidlertid anledning til å delta, men både arkeologer, biologer og formidlere fra Institutt for arkeologi og kulturhistorie (IAK), Institutt for naturhistorie (IHN) og Utstillings- og publikumsseksjonen (UPS) var representert i de fire gruppene.⁸²

Jeg rekrutterte en fokusgruppe med «yngre ansatte» (F6, ca. 30–45 år), og en med «eldre ansatte» (F8, ca. 55 år og oppover). Årsaken til at jeg valgte alder som et gruppekriterium var et ønske om å undersøke om det kom frem ulike synspunkter på vitenkapsformidling og publikumsdeltakelse som kunne ha med kulturelle forskjeller mellom generasjonene å gjøre.

Jeg ville også undersøke om det kunne være noen forskjell i betraktninger av museet og formidlingsvirksomhetens kvaliteter og formål hos ansatte som hadde et uttalt museumsteoretisk blikk på formidling, sammenlignet med ansatte i de øvrige gruppene.

Derfor rekrutterte jeg en gruppe av NTNU-ansatte som hadde museologi som interesseområde, og som på det tidspunktet intervjuet ble gjort, deltok i et faglig nettverk for museologi ved NTNU Vitenskapsmuseet. Denne gruppen kalte jeg «museologene» (F7).⁸³

Den andre faglige gruppen besto av ansatte som hadde bred kjennskap til ulike former for IKT, enten i form av digitalt arkiv- og samlingsarbeid, eller arbeid med museets fagblogger og andre digitale ressurser. Denne gruppen kalte jeg «IKT-gruppen» (F9).

⁸² Utstillings- og publikumsseksjonen het da Seksjon for formidling, ofte kalt Formidlingsseksjonen eller bare Formidling.

⁸³ En av deltakerne i F7 (museologene) ble etterpå flyttet til gruppe F8 (eldre ansatte). Han var noen år yngre enn de andre, men hadde jobbet ved museet i mer enn to tiår, så han var «kvalifisert» også der.

Fokusgruppene med de ansatte er referert til som F6 (yngre ansatte), F7 (museologene), F8 (eldre ansatte) og F9 (IKT-gruppen) i tekst og fotnoter.

Enkeltintervju 1–6: Foreldre til deltakere på sommerskolen

Foreldrene til barna på sommerskolen ble invitert til å delta i gruppeintervju i et informasjonskriv barna fikk med seg hjem. Skrivet hadde svarslipp, kontaktopplysninger og vedlagt returkonvolutt. Mange svarte positivt på svarslippen, men da jeg etterpå sendte ut e-post med mer informasjon, og forslag til datoer, var det bare seks som svarte positivt. Dette var et forholdsvis lite antall, men nok til å arrangere en fokusgruppe. Det viste deg imidlertid at det ble svært vanskelig å finne et tidspunkt som passet for alle foreldrene å møtes på, så løsningen ble å intervju dem én og én.

Det foreldrene hadde til felles var høyere utdanning, men dette var i og for seg ikke et utvalgsriterium. Kjønnfordelingen blant foreldrene ble skjev, siden fem mødre og en far ville delta. To av intervjuene foregikk på museet, henholdsvis på museets kafé og på et møterom, mens de øvrige intervjuene foregikk på deltakernes eget arbeidssted.

Enkeltintervjuene med foreldre er referert til som E1–E6 i tekst og fotnoter.

En kortfattet evaluering av rekrutteringsmetodene

Jeg møtte stor velvilje blant mine kolleger på NTNU Vitenskapsmuseet. Med unntak av tre personer var alle positive til å delta ved første henvendelse, og kun en lot være å svare på e-posten med datoalternativer. Kanskje ble deltakerprosenten så høy fordi jeg tok personlig kontakt og det følte litt beklemmende å si nei til å være med? Eller fordi de var nysgjerrige og hadde lyst til å bidra til noe som skulle bli ny forskning? Min erfaring med rekrutteringen av deltakere ble at personlig henvendelse fungerte best.

Den mer upersonlige rekrutteringen av foreldre via brev og e-post førte til forholdsvis liten respons. Sommerskolen hadde 20 deltakere hver uke. Rundt 40 familier hadde fått informasjonsskrivene om forskningsprosjektet mitt. De fleste krysset av for at det var greit at jeg intervjuet barna deres dersom barna selv ønsket å delta, mens kun seks foreldre ønsket å være deltaker selv. Blant barna var villigheten til å delta stor.

I etterpåkløskapens lys

På det tidspunktet intervjuene foregikk, hadde Ph.d.-prosjektet en annen arbeidstittel og en annen problemstilling. Arbeidstittlen var «Digital dialog. En undersøkelse av

universitetsmuseenes samfunnsrolle», og i alt informasjonsmaterialet som ble sendt ut til mulige deltakere, ble dette presentert som tema. I den endelige avhandlingen er rammen rundt temaet betraktelig utvidet. Intervjuenes spørsmål dekker likevel områder som fremdeles er vesentlige for helheten, nemlig sammenhenger mellom museer, universitetsmuseer, vitenskap og samfunn. Det skyldes først og fremst at jeg underveis oppdaget at dialog og deltakelse ikke var et tydelig orienteringspunkt for universitetsmuseenes formidlingsoppdrag. Omveien rundt den erkjennelsen utgjør avhandlingens kapitler 5–8.

Gjennom dialogene som fant sted i intervjuene, samlet jeg inn forskningsmateriale om museet. Samtidig fikk deltakerne mulighet til å tenke over og diskutere museet som sted, og å knytte det til forhold i omgivelsene som de fant relevante. For noen av intervjudeltakerne ble deltakelsen en vei til å forme nye innsikter om universitetsmuseet som et objekt for refleksjon, mens for andre var museet et velkjent objekt og sted, som de knyttet mange refleksjoner, objekter, mennesker og praksiser til allerede.

3. Teoretisk og analytisk ramme: Nettverk av materielle og sosiale relasjoner

Universitetsmuseene kan karakteriseres som hybride institusjoner: De er museum og universitet, men samtidig verken helt alminnelige museum, eller helt alminnelig universitet. Universitetsmuseene er steder der relasjoner mellom vitenskap og samfunn, og mellom kultur og natur hele tiden etableres, forhandles om og omformes gjennom politiske reformer og økonomiske rammebevilgninger, så vel som i hverdagslige museale gjøremål som feltarbeid, forskningsarbeid, samlingsforvaltning, konservering, utstillinger og annen formidling.

I mitt forsøk på å forstå universitetsmuseenes hybride karakter, har jeg latt meg inspirere av aktør-nettverksteori (ANT) og av Bruno Latours «relasjonelle sosiologi» som tilbyr et begrepsapparat til å beskrive heterogene forbindelser mellom diskursive, praktiske og materielle enheter.⁸⁴ I dette kapitlet gjør jeg rede for den analytiske tilnæringsmåten i avhandlingen min, som er inspirert av aktør-nettverksteori slik Latour beskriver dette i *Reassembling the Social* (2005).

Forholdet mellom vitenskap og samfunn har lenge vært et aktuelt problemfelt, og vitenskaps-sosiologien har gjort dette til sitt forskningsobjekt.⁸⁵ Det samme har nyere faglige «avleggere» som eksempelvis vitenskapsantropologi, feministiske vitenskapsstudier og vitenskapshistorie. Tendensen innenfor disse fagfeltene går i dag mot en forståelse av vitenskap som kontekstuell og relasjonell praksis som vanskelig lar seg avgrense og isolere fra samfunnet rundt. Praksisene knytter mennesker, ting og institusjoner sammen i kompliserte nettverk bestående av både menneskelige og ikke-menneskelige aktanter/aktører med ulik påvirkningskraft. Vekslende kontekster og betingelser åpner og lukker virkningsmuligheter for de ulike aktantene/aktørene, for eksempel økonomiske og teknologiske forhold, materielle forhold, politiske interesser, akademiske tradisjoner, forlagsvirksomhet, mediedebatter, PR-bransjen og allmennhetens interesser for ulike forskningsfelt.

⁸⁴ Latour, 2005. Latours term er ikke relasjonell sosiologi, men *sociology of associations*.

⁸⁵ Selv om de ofte brukes om hverandre, er ikke *vitenskap* og *forskning* synonyme betegnelser. Vitenskap peker i større grad mot akademisk kunnskapslogikk og tradisjoner, mens forskning i større grad omfatter både vitenskap, næringsinteresser og myndighetenes styring. I Norge vokste forskningssektoren særlig etter 2. verdenskrig, med opprettelsen av ulike forskningsråd (se kapittel 6).

Innenfor fagfeltet museologi har det de seneste par tiårene vært mye fokus på museenes forhold til publikum, og på de komplekse relasjonene museene har til det samfunnet de er en del av. Både på lokalt plan og gjennom internasjonalt samarbeid i regi av ICOM og UNESCO, vektlegges museenes sosiale forpliktelser. Ulike aktanter/aktører, som museumsarbeidere, museumsforskere og de internasjonale organisasjonene, har for eksempel ved hjelp av andre aktanter/aktører som UNESCOs Mangfoldskonvensjon (2005) og ICOMS museumsetiske regelverk (2011), bidratt til å bevege museumsinstitusjonene fra et formål de lenge har hatt – om å mest mulig nøytralt representere kunnskaper om historie, kunst, natur og virkelighet gjennom innsamlede og utstilte museumsobjekter – til i større grad å diskutere hvilke sosiale verdier storsamfunn, lokalsamfunn og andre små og store fellesskap *behøver* at museene kommuniserer gjennom sine formidlingsprosjekter. Det har ført til økt bevissthet om *hvorfor og for hvem* museer utstiller og formidler gjenstandene sine. En fyndig oppsummering av museenes forskyvning fra et søkelys på gjenstanden som orienteringspunkt for virksomheten, til *publikum*, eller *samfunnet*, eller *noe sosialt* som et sterkere orienteringspunkt, er tittelen på en artikkel av Stephen Weil (1999), som lyder «From being about something to being for somebody».⁸⁶

Samtidig med skiftet fra «om noe» til «for noen» har museer som materielle steder fått en renessanse, ikke bare med nye innfallsvinkler til hva museumsgjenstander kan bety, men som et sted der *materialitet* er synlig og har betydning. Materialiteten er innvevd i lag på lag, som oppsamlinger og sammensetninger av spor etter fortidige og nåtidige meninger, sosiale praksiser og relasjoner. Det er når materialitet inngår i sosiale relasjoner med mennesker, at det tilskrives det Latour kaller for *agency*. I dette ligger at det ikke bare er en passiv del av realiteten, men noe som i kraft av de assosiasjonene det forbindes til kan ha ulike former for virkninger eller effekter.⁸⁷ Et eksempel på dette er berømte museumsobjekter som virker som publikumsattraksjoner, og som kan utløse ulike effekter som sikkerhetstiltak, forskning og debatter, slik vikingskipene til Kulturhistorisk Museum (KHM) i Oslo har gjort i senere tid.

I 2001 anbefalte en komité oppnevnt av Kollegiet ved Universitetet i Oslo (UiO), å flytte arkeologiske funn fra Vikingskipshuset på Bygdøy i utkanten av byen – deriblant «Osebergskipet», «Gokstadskipet» og «Tuneskipet» som er tre av de best kjente vikingskipene i verden – til et nytt Kulturhistorisk Museum i Bjørvika i Oslo sentrum.⁸⁸ Blant

⁸⁶ Weil, 1999.

⁸⁷ Byrne *et al.*, 2011b.

⁸⁸ Vikingskipsmuseet på Bygdøy er en avdeling under Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo.

medlemmene i komiteen var direktør Egil Mikkelsen ved KHM i Oslo, men ingen fra museets fagmiljø for konservering og bevaring.⁸⁹ Det nye museet skulle gi vikingskipene bedre sikkerhet og stabile klimaløsninger, og utstillingsarealene skulle designes for å vise frem et mer variert utvalg av museets mange tusen andre vikingtidsfunn. Slik kunne museet formidle et bredere bilde av norsk vikingtid midt i byen, lettere tilgjengelig for turister og andre publikumsgrupper. Planene utløste imidlertid sterkt engasjement fra ulike «stakeholders» både i fagmiljøene ved museet og blant befolkningen ellers. Det sentrale punktet i debatten var risikoen for at skipene ikke ville tåle en flytting og rett og slett falle fra hverandre. Var det verdt å ta denne risikoen for å oppnå bedre sikkerhet på sikt, eller for å få høyere besøkstall? En internasjonal ekspertgruppe, «Vikingskip-utvalget», ble nedsatt for å vurdere saken, og i 2012 ble flyttingen avblåst: Utvalgets rapport stadfestet at skipene – og flere av de andre gjenstandene ved Vikingskipsmuseet – ikke ville tåle en flytting. I stedet burde Vikingskipshuset på Bygdøy bygges ut på stedet, fastslo rapporten.⁹⁰ Daværende kunnskapsminister, Kristin Halvorsen (SV) uttalte til NRK at vikingskipssamlingen var et nasjonalt anliggende, og at departementet allerede var i dialog med UiO om å finansiere nødvendige tiltak for en utbygging på Bygdøy. På det tidspunktet hadde arbeidet med å avklare flyttingen pågått i 13 år og kostet 23 millioner kroner.⁹¹ Deretter startet nye intense utredningsrunder med ulike institusjoner, både KHM, UiO, Oslo kommune og Statsbygg var involvert, og en arkitektkonkurranse for det nye *Vikingtidsmuseet på Bygdøy* ble avholdt i 2017. Endelig, i forbindelse med lanseringen av statsbudsjettet i 2018, stilte forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) og kulturminister Trine Skei Grande (V) opp i Vikingskipshuset, foran Gokstadskipet, sammen med KHM's direktør Håkon Glørstad og UiOs rektor Svein Stølen, og overbragte nyheten om at de første 35 millionene nå var bevilget til byggestart for et museum som var budsjettet til å koste 2 milliarder kroner.⁹²

Eksempelet over viser hvordan vikingskipene kan betraktes som ikke-menneskelige aktanter/aktører i et aktør-nettverk som hadde som felles prosjekt at vikingskipenes sikkerhet som utstillingsobjekter måtte ivaretas på en bedre måte. Hvordan dette skulle gjøres, var ulike

⁸⁹ Se nyhetsoppdrag i *Uniforum – Nettavis for Universitetet i Oslo*, 25.01.2001: <https://www.uniforum.uio.no/nyheter/2001/01/vikingskipene-taaler-ikke-flytting.html> (Besøkt 01.12.2019).

⁹⁰ Rapporten er tilgjengelig her: <https://fido.nrk.no/a43dbbb1e677ae47b8438f1e1173373ea2d2e4a7eae7323cc599845d063edc8a/Se%20hele%20rapporten.pdf> (Besøkt 01.12.2019).

⁹¹ Se nyhetsoppdrag på nrk.no, 03.05.2012: <https://www.nrk.no/kultur/-uaktuelt-a-flytte-vikingskipene-1.8113556> (Besøkt 01.12.2019).

⁹² Se nyhetsoppdrag i *Forskerforum.no*, 02.09.2019: <https://www.forskerforum.no/regjeringen-sier-ja-til-nytt-vikingskipmusum-pa-bygdoy/> (Besøkt 01.12.2019).

menneskelige aktanter/aktører imidlertid uenige om, og i forhandlinger om blant annet risiko- vurdering og publikumshensyn, fremsto skipene som symboler for nasjonenes historie i det ene øyeblikket og turistattraksjoner i det neste. Vikingskipene utløste mange ulike handlinger, i form av blant annet møter, rapporter, nyhetsoppslag, 450.000 årlige museumsbesøk og økonomiske bevilgninger – de hadde effekt. Ekspertgruppens rapport ble en ny sterk aktant/aktør i nettverket. Den trakk med seg aktanter/aktører som fremdeles interesserte seg for saken, eller var viktige for saken, over i en ny konstellasjon: et arbeidsnettverk som kunne materialisere et nytt Vikingskipmuseum på Bygdøy.

Med Bruno Latours betegnelse *assembly*, et begrep som beskriver et sted der heterogene enheter føres sammen og inngår i relasjoner med hverandre, kan universitetsmuseet beskrives som et sted der mennesker, objekter, institusjoner og materielle forhold innvirker på forhandlinger som foregår i det Latour kaller *aktør-nettverk*. De ansatte er for eksempel åpenbart viktige aktanter/aktører som får arbeidet i museet til å skje. I tillegg kommer *Kunnskapsdepartementet* som bevilger penger over statsbudsjettet, og universitetene som fordeler disse midlene videre til sine museer, slik at de ansatte kan få lønn, gjenstandene sikres og utstillinger fornyes. De besøkende er også viktige aktanter/aktører, uten dem hadde det ikke vært vits i å jobbe med utstillinger og andre formidlingsprosjekter, og mange av de ansatte ville blitt overflødige. Utredningsutvalg og politikere er viktige fordi de legger til rette for nye bestemmelser som påvirker museenes strategier, organisering og disponering av bygninger og arealer. Disse strategiplanene får effekter på museets satsningsområder i en bestemt periode. De kan for eksempel tjene som verktøy for ledelsen for å prioritere noen arbeidsoppgaver over andre, og de kan tjene som hjelpemidler for ansatte i arbeidet med å skreddersy søknader om ekstra forskningsmidler. Nye gjenstander som leveres inn av publikum eller samles inn under arkeologiske utgravinger og botaniske feltarbeid, har også virkningskraft. Som gjenstander i samlingene genererer de behov for katalogisering i databaser, for sikker oppbevaring i syrefritt papir i hyller og skuffer og for både sikre og estetiske utstillingsmonter. Media gjør kanskje de samme gjenstandene om til sensasjonelle skatter, eller urovekkende beviser for klimakrise. Slik får de effekter som pirrer nysgjerrighet eller legitimerer miljøpolitiske prioriteringer. En hel rekke ulikt kvalifiserte personer, museumsobjekter, materielle produkter, bygninger, installasjoner, samt tekniske verktøy er hele tiden i sving, påvirker hverandre og setter hverandre i bevegelse. Alt dette bidrar til å holde universitetsmuseet sammen som en stabil, men ikke statisk, enhet over tid – et kollektiv av idealer, aktanter/aktører og praksiser. Det er slett ikke *akkurat det samme* som foregår i

museet hver dag, men det er et repeterende mønster av rutiner og prosedyrer, styrt av gjenkjennbare forbindelser mellom mennesker med omforente idealer, samt stedets materialitet og tilgjengelige teknologier. Poenget er at universitetsmuseene ikke bare har endret seg diakront, det vil si som én enhet over tid, men også hele tiden har vært, og er, i synkron bevegelse: Uavhengig av tidsdimensjonen pågår forhandlinger om saker av betydning og etablering av faktasaker for kortere og lengre tidsrom.⁹³

At et kollektiv, eller aktør-nettverk, er stabilt, innebærer ikke at det *ikke* endrer seg, men at det beveger seg som resultat av oppslutning blant flere aktanter/aktører i en eller annen retning, uten at «universitetsmuseum» eller «universitetsmuseenes forskningsformidling» blir assosiert med radikalt andre idealer, teknologier og praksiser. Det fortsetter altså å eksistere i kraft av kollektiv oppslutning, selv om nye medvirkende og motvirkende krefter kommer til eller faller fra. Det er åpent for forhandlinger. Latour hevder at det nettopp er kontroverser om den sosiale verden som gir aktør-nettverksanalysen næring.⁹⁴ Når for eksempel Siv (E3), Øyvind (F6), og Paal (F9) i intervjuene om universitetsmuseets rolle i samfunnet, hevder at en av de viktigste oppgavene er å demme opp for uvitenskapelige forståelser som inkluderer alternativ medisin, healing og engler, er det jo nettopp i kraften av englene og alternative kunnskapskulturer, at vitenskapelige kunnskapskulturer – som universitetsmuseet opptrer på vegne av – henter sin styrke.

Den relasjonelle sosiologien

ANT har vært i utvikling siden 1980-tallet, og Bruno Latour, Michel Callon og John Law står sentralt i etableringen av feltet. De første ANT-studiene var såkalte laboratoriestudier som beskrev virksomheten i vitenskapelige laboratorier ved hjelp av det som ble kalt etnografiske metoder.⁹⁵ Studiene viste at vitenskapelige og hverdagslige praksiser ikke er fundamentalt forskjellige, fordi produksjon av kunnskap egentlig foregår gjennom helt trivielle aktiviteter, der argumenter har gjennomslagseffekt i kraft av ytre forhold som språklige og materielle virkemidler vel så mye som vitenskapelighet.⁹⁶ Laboratoriestudiene vakte oppsikt fordi de

⁹³ Latour, 2005, s. 87ff.

⁹⁴ Latour, 2005, s. 21ff.

⁹⁵ Se f.eks. *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts* (Latour og Woolgar, 1979); «Give Me a Laboratory and I Will Raise the World» (Latour, 1983); *Science in Action. How to follow scientists and engineers through society* (Latour, 1987). Disse etnografiske studiene fremholdt at vitenskapelige og hverdagslige praksiser ikke er fundamentalt forskjellige, fordi produksjon av kunnskap foregår gjennom trivielle gjøremål.

⁹⁶ Plesner, 2009, s. 22.

ikke tok utgangspunkt i at (natur)vitenskapelige fakta var objektive og nøytrale størrelser, men beskrev vitenskap som skapt i samspill mellom mennesker, undersøkelsesobjektene og deres egenskaper, teknologiske hjelpemidler og allianser med aktanter/aktører som aksepterer de samme premissene. Etter hvert beveget også laboratoriestudiene seg ut fra laboratoriene og inkluderte drøfting av vitenskapelig virksomhet i en større samfunnskontekst.

For ANT er det ikke udiskutable undersøkelsesobjekter, eller det Latour kaller «matters of fact», *faktasaker*, som er målet for forskning, men saker som er diskutabile. Det er dette som ligger innbakt i Latours betegnelse «matters of concern», som jeg har oversatt til *saker som beveger*. Dette er saker en ønsker å fremme ved å meddele seg, eller en situasjon som må håndteres, eller noe man bryr seg om, eller noe som er interessant, eller kanskje noe man bekymrer seg over. Det motsatte av en sak som beveger, blir dermed en sak som *ikke* beveger; som *ikke* fanger interesse; som *ikke* håndteres; som *ikke* bekymrer; som *ikke* har effekt. Det er slik Latour beskriver faktasaker, som vitenskapelige kjensgjerninger som fremstår som objektive størrelser og representasjoner av det reelle, eller *virkeligheten* – noe som tas for gitt og som det ikke er hensiktsmessig å diskutere eller forklare.⁹⁷ I Latours ontologi finnes det imidlertid ingen direkte relasjon mellom det å være virkelig, og det å være ubestridelig eller uomtvistelig.⁹⁸

Latour skriver at ANT åpner muligheten for å synliggjøre objektivitetens mange relasjoner ved å gå tettere inn på de steder der handlinger knyttet til realiteter foregår, som i laboratoriene. I tillegg oppstår det stadig flere steder der vitenskap bringes nærmere folks daglige liv.⁹⁹ Mediene og populærvitenskapelige magasiner kan for eksempel være et slikt sted, digital teknologi et annet, offentlige utredninger om stadig nye politiske saksfelt et tredje, og universitetsmuseer et fjerde. Gjennom prosesser av overtalelsesarbeid og *oversettelser* kan saker som beveger få så stor oppslutning at de fremstår som faktasaker. Det er dette arbeidet i aktør-nettverkene består av, å produsere faktasaker. Oversettelser beskriver Latour som en form for mediering av informasjon, der input og output ikke er identisk. Informasjonen omformes etter ulike betingelser, i en medieringsprosess mellom en avsender og en mottaker, men der bare en av disse, ifølge ANT, må være et menneske.

⁹⁷ Latour, 2005, s. 140–141.

⁹⁸ Latour, 2005, s. 111.

⁹⁹ Latour, 2005, s. 112.

Latour beskriver omleggingen av vekt på faktasaker til vekt på saker som beveger, som en forflytning mot en ny form for empirisme:

The discussion begins to shift for good when one introduces not matters of fact, but what I now call *matters of concern*. While highly uncertain and loudly disputed, these real, objective, atypical and, above all, *interesting* agencies are taken not exactly as object but rather as *gatherings* [...] A natural world made up of matters of fact does not look quite the same as a world consisting of matters of concern and thus cannot be used so easily as a foil for the 'symbolic-human-intentional' social order. This is why what could be referred to as the *second* empiricism doesn't look all at the first: its science, its politics, its esthetics, its morality are all different from the past. It is still real and objective, but it is livelier, more talkative, active, pluralistic, and more mediated than the other.¹⁰⁰

Her understrekes det også at vitenskapelige kjensgjerninger, eller fakta, ikke er ensbetydende med naturvitenskapenes påstander om virkeligheten, og likedan at et sosialkonstruktivistisk vitenskapssyn ikke skal forstås som det samme som ANTs «andre empirisme». Tvert imot: I stedet for å opprettholde de etablerte skillene mellom «natur» og «samfunn» som forskningsobjekter, og mellom naturvitenskaper og samfunnsvitenskaper, ønsker han å omforene slike størrelser for å fremheve de assosiasjoner, eller forbindelser de har til omverden – og hverandre. Dermed kan våre naturlige, fysiske omgivelser, eller tingene rundt oss, også bli sosiale akanter og mediatorer for ulike former for innsikt. De har ikke bare et potensial for å kunne bli tolket på ulike måter av ulike betraktere, men er også et materielt utsagn om alle de måter det gjennom sin levetid er bragt i spill på, i handlings- og forhandlingssituasjoner, før det kanskje ender opp som en mer etablert og omforent enhet:

It is the thing itself that has been allowed to be deployed as multiple and thus allowed to be grasped through different viewpoints, before being possibly unified in some later stage depending on the abilities of the collective to unify them. There are simply more agencies in the *pluriverse*, to use William James's expression, than philosophers and scientists thought possible.¹⁰¹

Begrepet «pluriverset», bruker Latour til å betegne en uendelighet av utforskede muligheter av handlinger og erfaringer. Det er i overensstemmelse med en annen betegnelse han ofte bruker om ANTs prosjekt, at det dreier seg om å studere og beskrive *en hybrid verden*, der det er plass til heterogene aktør-nettverk og forbindelser mellom både temmelig like og svært ulike aktanter/aktører som virker sammen i nettverk som har uendelig utstrekning. Ursula

¹⁰⁰ Latour, 2005, s. 114–115, forfatterens kursivering og tegnsetting.

¹⁰¹ Latour, 2005, s. 116, forfatterens kursivering.

Plesner (2008) har beskrevet ANTs potensiale slik: «Fra et ANT-synspunkt skapes der forskjellige virkeligheter og forskjellige vidensobjekter i forskjellige sammenhænge. Virkeligheten kan ikke observeres, men forskjellige virkeligheter praktiseres, eller ‘utføres’». ¹⁰²

I *Reassembling the Social* (2005) beskriver Latour hvordan han gjennom ANT forsøker å tilføre sosiologien en alternativ virkelighetsforståelse, eller *ontologi*, ved å slutte å se på «samfunnet», «det samfunnsmessige», eller «sosial kontekst» som forklarende prinsipper i samfunnsforskningen. Han har valgt å kalle de som utøver slik forskning, *det sosiales sosiologer* (eng.: *sociologists of the social*), og fremsetter følgende argument for hvorfor disse kommer til kort i sine beskrivelser av virkeligheten: Når *det sosiales sosiologer* innenfor den etablerte sosiologien, bruker begrepene *samfunn*, *makt*, *struktur* og *kontekst*, mener Latour de gjør et hopp til konklusjoner der de forbinder enorme formasjoner av liv og historie med hverandre. På et grunnlag av forvirrende interaksjoner finner de tydelige mønstre. Over alt ser de stadig flere eksempler på allerede velkjente forhold, og de avslører ukjente krefter – årsaksforklart som for eksempel *samfunnsmessige forhold* eller *kontekst*. Latour mener videre at de ikke nødvendigvis tar feil, fordi det er riktig at sosiale relasjoner i lang tid er blitt pakket inn, eller samlet sammen, på en slik måte at noen typer av forklaringer virker åpenbare. Det perspektivskiftet som Latour gjerne vil bidra med gjennom sin *relasjonelle sosiologi*, er å undersøke hvordan disse formasjonene, pakkene, eller aggregatene, er satt sammen ved å se næyere på hva *relasjonene* (eng.: *associations*) mellom de ulike delene består av. ¹⁰³

Latour fremholder altså at det ikke kan være *det sosiale* som limer samfunnet sammen. I stedet forsøker han i sine studier å vise hvordan samfunn ikke er *et utgangspunkt*, men *en effekt* av hvordan ulike aktanter/aktører i aktør-nettverk samhandler, samvirker og påvirker hverandre. Dette får fenomener til å fremstå som sosiale, eller samfunnsmessige:

[The] ‘social’ is not some glue that could fix everything including what the other glues cannot fix; it is *what* is glued together by many *other* types of connectors. Whereas sociologists (or socio-economists, socio-linguists, social psychologists, etc.) take social aggregates as the given that could shed some light on residual aspects of economics, linguistics, psychology, law, management, and so on, these other scholars on the contrary, consider social aggregates as what should be explained by the specific associations provided by economics, linguistics, psychology, law, management, etc. ¹⁰⁴

¹⁰² Plesner, 2008, s. 10–11.

¹⁰³ Latour, 2005, s. 22.

¹⁰⁴ Latour, 2005, s. 5.

Det sosiale må analyseres gjennom de spesifikke relasjonene, eller forbindelsene og assosiasjonene, som for eksempel vitenskapene og offentlig forvaltning har til rådighet. Utgangspunktet for ANT er dermed at samfunnsmessige enheter skal beskrives som praksiser som ustanselig utfoldes og redefineres i nettverk av heterogene aktanter/aktører bestående av både mennesker, diskursive formasjoner og ting.¹⁰⁵ ANT-forskeren skal ikke først og fremst tolke, eller bedrive hermeneutikk, men beskrive praksiser som former studieobjektet.

I 2004 utga John Law *After method. Mess in social science research*. På linje med Latour, argumenterer han her for at uorden og vaghet er en del av virkeligheten, og at samfunnsforskernes metoder – som tradisjonelt har fokus på å rydde, ordne, kategorisere og skape klarhet – ikke bare hjelper til med å beskrive virkeligheten, men også skaper den som nettopp mer oversiktlig og ryddig – som noe annet. Med begrepet *ontologisk politikk* (eng.: *ontological politics*), ønsker han også å åpne opp for erkjennelser om at vitenskapenes metoder ikke er nøytrale teknikker som leder frem til plausible objektive virkelighetsbeskrivelser. De bør heller forstås som metodiske og moralske betraktninger som “møblerer” fenomener i omgivelsene våre på visse måter, men som også kunne bli gjort annerledes. Den ontologiske politikken impliserer dermed at «vitenskapelig sannhet» ikke er det eneste gyldige grunnlaget for å akseptere eller ikke akseptere hva omgivelsene våre består av, fordi det alltid, på alle steder og for alle forskningsobjekter, vil finnes ulike fornufter, virkelighetsoppfatninger, eller kunnskapsformer som er vevet sammen.¹⁰⁶

Universitetsmuseum i et relasjonelt perspektiv

Et relasjonelt forskningsperspektiv tilstreber ifølge Amundsen og Brenna (2010) ikke orden, kontinuitet og logiske hendelsesforløp, men legger vekt på å forstå forskningsobjektet, i deres sammenheng museer, som resultat av dialoger, konflikter, eller dissonanser mellom aktører, ideologier og institusjoner på ulike nivåer og på skiftende sosiale og kulturelle felt.¹⁰⁷ Den virkeligheten jeg beskriver for universitetsmuseet og dets formidlingsvirksomhet, har sitt utgangspunkt i det materialet jeg har samlet inn, som i all hovedsak består av politiske dokumenter og intervjuer. Andre typer empiri kunne gitt andre virkelighetsbeskrivelser. Jeg har ikke gjort et etnografisk feltarbeid, eller «laboratoriestudie», blant ansatte og brukere av NTNU Vitenskapsmuseet, der jeg beskriver hva de faktisk gjør, og hvilke elementer de

¹⁰⁵ Latour, 2005; Fuglesang, Olsen og Rasborg, 2013, s. 351–352.

¹⁰⁶ Law, 2004.

¹⁰⁷ Amundsen og Brenna, 2010, s. 16.

forholder seg til når de utfører ulike aktiviteter i museet. Jeg har snakket med dem og forholder meg til det de fortalte om tanker og handlingsvalg. De politiske dokumentene kommer med minst to sett av handlingsprogrammer: de nedsetter organisatoriske endringer som påvirker museenes økonomi og styring, og de fremsetter idealer for museenes formål og funksjoner, som igjen blir knytte til forventninger om måloppnåelse. I begge tilfeller må noe gjøres i henhold til dem. I Latours forstand er også de politiske dokumentene aktanter/aktører i universitetsmuseenes nettverk.

Inspirert av et relasjonelt perspektiv, prøver jeg å tone ned betydningen av det sosiologien omtaler som *makt* som en årsak til universitetsmuseets gjøren, for i stedet å lete etter spor av relasjoner og forhandlinger knyttet til politiske idealer, materialitet og praksiser. Jeg hevder ikke av den grunn at makt ikke kan være en faktor i mellommenneskelige og institusjonelle kontekster, men i et ANT-perspektiv er det *det sosiale* ved makt som studeres – i form av relasjoner som produserer påvirkning, handlinger og effekt mellom ulike aktanter/aktører. Makt ses dermed mindre som et instrument og i stedet som noe som blir synlig i viljen og uviljen til deltakere i aktør-nettverket, og i oversettelsesprosesser der disse låner av hverandres styrker og taler på vegne av andre.¹⁰⁸ Tema som politisk maktkamp bak etableringen av universitetsmuseene som kategori, enkeltmenneskers overtalelsesevner, eller avsløring av skjult politisk agenda i museenes formidling av naturhistorie og kulturhistorie, undersøkes ikke i dette Ph.d.-prosjektet.

Sentrale analytiske ANT-begreper

ANT-forskningen har utviklet en omfattende verktøykasse av analytiske begreper, og jeg anvender kun noen få. Nedenfor gjør jeg rede for dem. Andre mindre sentrale begreper blir forklart i den sammenhengen de blir brukt.

Aktører/aktanter

Aktører/aktanter er analytiske kategorier.¹⁰⁹ En *aktør/aktant* defineres innenfor ANT som noen eller noe som påvirker, eller har agens. Det skjer noe rundt disse, de er allierte og medvirkende krefter, eller forhandlingspartnere og motvirkende krefter i stabile (men ikke statiske) nettverk med andre aktører/aktanter. De kan være mennesker, men de kan også fremstå i form av materielle ting, eller som omforente idealer som synliggjør seg i

¹⁰⁸ Tuddenham, 2015, s. vi; Michael, 2017, s. 21–23.

¹⁰⁹ Engelsk term: *Actors/actants*.

handlingsprogrammer. Aktør-nettverkene betegnes derfor som *heterogene*, og Latour benytter begrepet *aktant* for å understreke det ikke-menneskelige aspektet ved ANTs aktør-begrep. I fortsettelsen vil jeg benytte aktant som begrep på både menneskelige og ikke-menneskelige nettverksaktører. En aktant kan altså være alt, så lenge den eller det har en rolle i et hendelsesforløp. En viktig nyanse i forståelsen av aktanter er at de/det ikke er *en årsak* bak en bestemt virkning, men «det bevegelige målet for en rekke andre enheter som svermer rundt det».¹¹⁰

Det viktige med en aktant-analyse ikke er å se på intensjoner og agenda, men på tiltreknings- og virkekraft, det er der analysens styrke ligger. Aktantene er elementer i relasjoner med andre elementer. Det skjer noe rundt dem, de setter handlinger i gang, og de virker på andre aktanter i nettverkene. De nettverkene som aktantene deltar i, er grupperinger (allianser, kollektiver) som er ordnet som mer og mindre stabile enheter gjennom prosesser av *oversettelser*, og der aktantene gjennom ulike handlinger ustanselig skaper, opprettholder eller redefinerer ulike virkeligheter. Det aktantene gjør, deres «arbeidsoppgave», beskrives derfor som *mediering* (se nedenfor).¹¹¹

Hvem eller hva er disse enhetene som svermer rundt aktanter, og hvordan identifiserer man dette i et empirisk materiale? Den første utfordringen er å overvinne vante tenkemåter, som at aktantene bare er mennesker, og at et nettverk er en avgrenset sosial og homogen gruppe, slik at universitetsmuseets mest sentrale aktanter blir forstått som dem som jobber der, eller dem som besøker det. Like viktig for ANT-perspektivet er de assosiasjonene som går på kryss og tvers mellom kontorsjefer og vikingsverd og foreldre og museumsverter og utstoppede dyr og skoleelever og forskere og Kulturminneloven og websider og den steinøksa som bestefar leverte inn i 1965. Det er i slike mangfoldige og uryddige forbindelser – jevnfør Law (2004) – at universitetsmuseet er situert, og det er her institusjonen arbeides frem, holdes sammen, justeres og posisjoneres i relasjon til en omverden.

Fordi min empiri i hovedsak består av politiske dokumenter og intervjutranskripter vil diskursive idealer og kategorier fremtre tydeligere som aktanter enn de individene som har deltatt i politiske og faglige råd og utvalg «bak kulissene» i universitetsmuseenes omgivelser. For å kunne beskrive disse, ville det vært nødvendig med dypdykk i arkiver. Materielle objekter og teknologier fremtrer som aktanter i den grad de er blitt skrevet om og italesatt som noe med effekt, for eksempel som krefter som motvirker, eller verktøy og hjelpemidler.

¹¹⁰ Latour, 2005, s. 46.

¹¹¹ Latour, 1987, 2005; Plesner, 2009, s. 22.

Aktør-nettverk

Ifølge Latour gir det dagligdagse ordet «nettverk» uheldige assosiasjoner som forstyrrer det analytiske begrepet *aktør-nettverk*.¹¹² Et aktør-nettverk er en dynamisk enhet som holdes sammen av det arbeidet, eller praksisene, som aktanter utfører. Det bærende elementet er assosiasjoner, eller relasjoner, mellom fysiske objekter og menneskelige handlinger.

Aktantene forenes i et felles prosjekt – en sak noen bryr seg om, og i tilknytning til en slik sak kan et repertoar av institusjoner og teknologier utgjøre knutepunkter, kunnskapsarkiver og verktøy til støtte for saken. Andre beskrivelser av nettverkene er oppsamlinger, grupperinger, allianser, eller kollektiver. Forbindelsene mellom aktanter kan være sterke eller svake, og aktør-nettverkene har ingen faste grenser, men bestemmes av elementene som til enhver tid vinner troverdighet når deltakere vurderer situasjonen.¹¹³ De er altså forskjellige fra dagligdags bruk av ordet nettverk som noe med fiksert form og eksakte forbindelsespunkter, likt et T-banesystem eller et telefonsystem:

It depends entirely on what you yourself allow your actors (or rather, your actants) to do. Being connected, being interconnected, or being heterogeneous is not enough. It all depends on the sort of action that is flowing from one to the other, hence the words 'net' and 'work'. Really, we should say «work-net» instead of «network». It's the work, and the movement, and the flow, and the changes that should be stressed.¹¹⁴

I denne vektleggingen av relasjoner og felles «arbeid», ligger også en kraftig nedtoning av isolerte aktanters virkningskraft. De opererer aldri helt alene. De setter ikke i gang noe, eller forandrer noe helt på egen hånd, fordi enhver endring kommer av at relasjoner har endret seg, noe som involverer flere aktanter og en forskyvning i oppslutning om et litt annet eller helt annet arbeid. Det store og interessante spørsmålet er hva en relasjon består av, og det krever en empirisk undersøkelse. Et sentralt metodologisk poeng i ANT-analyser er at nettverkene setter spor etter seg i ulike typer empiri, og at det kun er disse sporene som skal identifiseres gjennom analysen, uten bruk av generaliseringer og påkallelse av objektive forklaringer.

Relasjoner, intermediatorer og mediatorer og «black box»

Bindestreken i «aktør-nettverk» peker på det relasjonelle og gjensidige som forbinder aktanter. I møtene, eller interaksjonen mellom mennesker og ting, skjer en konstant overføring som binder dem sammen. Den ene er ikke en aktant uten den aktive relasjonen til

¹¹² Engelsk term: *Actor-network*.

¹¹³ Brattli, 2006, s. 44; Borch og Madsen, 2008 s. 12.

¹¹⁴ Latour, 2005, s. 143. Se også s. 131–132.

mennesker og andre ting i samme nettverk. Disse relasjonene kan være av forskjellige typer mediering, som symbolisering, tilpassing av informasjon/kunnskap, eller forskyvninger av risiko. Aktantene forenes i et felles prosjekt og i nettverket skjer bevegelser av ulikt slag, både langs kommunikasjonslinjer og konfliktlinjer. Andre ord som kan brukes om relasjoner er *assosiasjoner* og *forbindelser*. Relasjonen mellom aktanter etablerer dem i funksjoner og posisjoner i forhold til hverandre, som subjekt og objekt, sender og mottaker, medspiller og motspiller.¹¹⁵ Når jeg benytter variasjoner av ordene *relasjon*, *forbindelse* og *assosiasjon* i denne avhandlingen er det som analytiske begreper for samvirkning mellom aktanter.¹¹⁶

I ANT er det et vesentlig poeng at alle aktanter skal kunne beskrives i samme ordelag, at de skal behandles likt, eller *symmetrisk*. En vesentlig distinksjon i ANTs relasjonelle sosiologi går mellom enheter som på engelsk betegnes som enten «intermediaries» eller «mediators». I ulike skandinaviske oversettelser betegnes «intermediaries» som *formidlere*.¹¹⁷ Siden formidling og formidlere er betegnelser som også er svært tett knyttet til museers kjernevirksomhet, stort sett uten assosiasjoner til Latours teoretiske univers, velger jeg her å bruke en mer direkte oversettelse for å unngå forvirring: *intermediatorer*. Betegnelsen «mediators» oversetter jeg til *mediatorer*.

Intermediatorer er enheter (både mennesker og ting) som ikke spiller en særlig rolle for det problemfeltet som studeres. De transporterer mening eller innhold uten transformasjon. Latour definerer dem slik: «defining its inputs is enough to define its outputs. For all practical purpose, an intermediary can be taken not only as a black box, but also a black box counting for one, even if it is internally counting for many parts».¹¹⁸ En «black box» er en betegnelse på noe som fremstår som avgrenset og avklart, men som ved nærmere ettersyn (åpning) inneholder stor kompleksitet. Intermediatorer medierer ikke forskjeller, de er faktaforklarere, og de regnes derfor ikke som aktanter i nettverket som studeres. Det som fremstår som en «black box» i en studie, kan imidlertid åpnes opp som et komplekst aktør-nettverk i en annen

¹¹⁵ Latours aktør-nettverk har hentet inspirasjon fra litteraturforskeren A. Greimas «aktantmodell», som ble utviklet for å analysere eventyr. Greimas begrenset antall aktanter i et eventyr til seks, som inngikk i: *Subjektet* (helten) som har et begjær etter et bestemt *objekt* (f.eks. prinsessen). *Prosjektet* til subjektet er oppfyllelse av begjæret etter objektet. Andre aktanter er *giver/sender* (f.eks. kongen), *hjelpere* (f.eks. venner eller hjelpemidler), *mottaker* av objektet (f.eks. Askeladden som får prinsessen) (Mæhlum, L. (2019, 3. mai). Aktantmodell. I Store norske leksikon. Hentet 30. november 2019 fra <https://snl.no/aktantmodell>. <https://snl.no/aktantmodell>).

¹¹⁶ Engelske termer: *Associations/relations*.

¹¹⁷ Se f.eks. den danske oversettelsen av Latours *Reassembling the Social* (2005), som fikk tittelen *En ny sosiologi for et nyt samfund*, oversatt av Claus Bratt Østergaard i 2008, samt Anders Blok og Torben E. Jensens *Bruno Latour – hybride tanker i en hybrid verden* (2009).

¹¹⁸ Latour, 2005, s. 39.

studie med en annen problemstilling. Dette innebærer også at intermedatorer og mediatorer ikke alltid er det samme. De har ingen essens som det ene eller det andre.

Mediatorene er de og det som gjør en forskjell i et aktør-nettverk. En mediator kan ses som en meglingsmann i en situasjon der utgangspunktet ikke er enighet og forhandlinger må finne sted. Det som kommer ut av meglere arbeid, kan være til fordel for en av de motstridende partene, eller det kan være et kompromiss. Uansett er situasjonen en annen etter meglingsmannens arbeidsinnsats, enn det den var før. Mellom mediatorene – altså aktanter – foregår med andre ord mediering som beveger på noe eller noen:

Mediators, on the other hand cannot be counted as just one; they may count for one, for nothing, for several, for infinity. Their input is never a good predictor of their output; their specificity has to be taken into account every time. Mediators transform, translate, distort and modify the meaning or the elements they are supposed to carry.¹¹⁹

Latour kritiserer samfunnsforskere for å ikke anerkjenne uryddige fenomener og fenomener som skaper uorden, og for å se virkeligheten som uendret eller stadig den samme – i den forstand at de samme forklaringsmodellene anvendes på tvers av tid og rom.¹²⁰ De ser flest intermedatorer som egner seg til å forklare, men ikke så mange mediatorer som gjerne forkludrer kategorier og tolkninger. Det er ifølge Latour ikke slik at intermedatorer representerer foreldet tenkning, eller at de bør erstattes av mediatorer, det handler mer om en åpenhet for at uryddig empiri også kan beskrive virkelighet.

Spor etter nettverkens relasjoner kan opptre i mangfoldige formater. I lesingen av dokumentene har jeg lett etter formuleringer som binder elementer sammen og virker til å forme universitetsmuseene som en «sammenhengende» museumskategori. I intervjuene har jeg sett nærmere på hvordan mennesker snakker om sitt forhold til andre aktanter rundt universitetsmuseet, og hvordan de snakker om forskningsformidling: Hvilke former for engasjement, kunnskapsflyt og motsetninger er det som beskrives? Hvem og hva er hjelpere og motstandere i forhandlinger om universitetsmuseet, i beskrivelsen av de daglige arbeidsoppgavene og av museet som formidlingssted? Og hvem og hva fremstår eventuelt som intermedatorer og «black boxes»?

¹¹⁹ Latour, 2005, s. 39.

¹²⁰ Latour, 2005, s. 39–40.

Oversettelser

Innenfor ANT står *prosesser av oversettelse* sentralt.¹²¹ Oversettelser er en form for mediering av informasjon, der input og output ikke er det samme. Ifølge Latour finnes ikke «ren» informasjon, kun oversettelser. Det er fordi alle utsagn er formet av dem som ytrer det, slik at det passer inn etter hensikter og prosjekter. Stabiliteten i aktør-nettverk er avhengig av at aktantene forholder seg til hverandre og justerer seg, eller justeres, i et interessefelleskap, slik at de representerer nettverket. Dette skjer gjennom oversettelser. Oversettelsene virker til å skape overenstemmelse mellom de delementene som utgjør aktør-nettverkene. En annen måte å beskrive oversettelser på er som prosesser av faktabygging, der forbehold og motstridende argumenter taper terreng fordi flere aktanter etter hvert slutter opp om hva som er sakens faktiske omgivelser, gjeldende kunnskap og interessante problemstillinger.¹²² Sakene blir «black boxes» som ikke behøver forklaring.

Forenklet kan vi si at et aktør-nettverk kan starte som en oppslutning om et saksfelt det hersker uenighet om, som er i bevegelse mellom meningsmotstandere. Alle aktanter har ikke like sterke posisjoner i aktør-nettverkene. Noen har mange allierte, andre har færre. For å beskrive hvordan noen aktanter fremstår som sterkere eller tydeligere enn andre, bruker ANT betegnelsen *oversettelser*. I oversettelsesprosesser låner heterogene aktanter elementer (styrke) fra de andre og taler på vegne av noe. Individuer, objekter, teknologier og institusjoner blir representanter for nettverkets prosjekt.¹²³ Gjennom forhandlinger og medieringer blant aktanter som møtes i nettverket kan kontroversen beveges i ulike retninger, og de trekker samtidig til seg andre aktanter. Slik kan en sak av betydning oversettes til en faktasak, eller dras videre inn i forhandlinger i en annen sammensetning av aktanter i et nettverk som slutter opp om en annen slags sak, der andre fakta bygges opp. En forskningsblogg er for eksempel en teknologisk plattform som forskeren forholder seg til som en hjelpende aktant i det hun poster en sak der. For at bloggen skal være en hjelpende mediator, og ikke bare en intermediator, må hun samhandle med den på en slik måte at forskningen passer til mottakerne hun tror vil lese bloggen. Input i bloggen er forskerens forskningsresultater, mens output er noe annet. Bloggteknologien kan da bidra til en mediering og oversettelse av

¹²¹ Engelsk term: *Translations*.

¹²² Jfr. Blok og Jensen, 2009, s. 63–64.

¹²³ *Inskripsjoner* (eng.: *inscriptions*) ble forklart i *Laboratory Life* (Latour og Wolgar, 1986) som et analytisk begrep som betegner at noen har lykket med å oversette sine intersjoner til ting eller praksiser, slik at disse representerer nettverket og påvirker sosial orden i henhold til nettverkets prosjekt. Dette kan være tekster, tekniske prosedyrer, strategidokumenter og institusjoner. I *Reassembling the Social* (Latour, 2005) er ikke inskripsjon et sentralt begrep.

forskningen, slik at den får virkning i andre aktør-nettverk enn den opprinnelig var en del av. Oversettelser skjer også hvis en kjede av aktanter former og endrer et opprinnelig utsagn i forhold til egne prosjekter og behov.¹²⁴

Å se etter oversettelser er også en måte å fange opp prosesser der relasjoner eller assosiasjoner etableres, og Latour har omtalt ANTs prosjekt som «oversettelsesens sosiologi».¹²⁵ Et søkelys på oversettelsesprosesser innebærer et oppgjør med et syn på museumsformidling som enveis formidlingspraksiser, der et budskap overføres fra en aktiv sender (museet) til en passiv mottaker (publikum), der det handler om at et budskap skal overleveres mest mulig uforandret. I museumsdiskursen etter 1990-tallet har *dialog*, *deltakelse* og *medvirkning* blitt lansert som ideelle didaktiske verktøy i museene for å skape nye refleksjoner og engasjement hos museenes brukere og publikum. Et dialogprosjekt, eller medvirkningsprosjekt, på et museum kan imidlertid være så mangt. Hvis dialogene lykkes i å mediere noe nytt, både hos avsender og mottaker, skjer oversettelser. Men for å vite dette kreves en undersøkelse av prosessene og de og det som medvirker i dem. Hvis denne undersøkelsen ikke foretas, vil *dialog*, *deltakelse* og *medvirkning* behandles som intermediatorer og «black boxes». Akkurat i dette tilfellet vil innholdet i påstanden «input og output blir forskjellig i en dialog- eller medvirkningsprosess mellom museer og publikum», være den svarte boksens input og output.

Universitetsmuseet som et sted for materielle og sosiale relasjoner?

Inspirert av ANTs hybride univers ønsker jeg å vise dynamikken i forståelsen av universitetsmuseet som et aktør-nettverk. Museum som møtested kan fungere som en produktiv metafor for den måten aktør-nettverksteori bringer ulike ting sammen i et *assembly* av hybride enheter som er forbundet til og forbundet av forskningsobjektet – i dette tilfellet universitetsmuseum. Hvem og hva som er aktanter, og hvordan relasjoner – eller «møter» – kommer til syne i handlemåter og effekter, for eksempel hvem og hva som er motstander og hjelper, eller motvirkende krefter og medvirkende krefter i ulike situasjoner, vil avhenge av de forskningsspørsmålene som stilles og den empirien som belyses. Det er imidlertid viktig å ha i mente at aktør-nettverkene er analytiske konstruksjoner, som anvendes i et forsøk på å fange opp relasjoner og kommunikasjonspraksiser knyttet til universitetsmuseene, og ikke virkelige, observerbare «objekter».

¹²⁴ Latour, 1986, s. 268.

¹²⁵ På engelsk *sociology of translation*. Jfr. Bruno Latour er dette tilnavnet til ANT mer presist, men det har aldri slått gjennom i den engelske litteraturen (Latour, 2005, s. 106).

Hvordan skulle jeg starte et ANT-studie av aktanter knyttet til universitetsmuseet? For å få en så god bredde som mulig i beskrivelsene mine, var det viktig å ta utgangspunkt i noe som ikke virket alt for tett forbundet, eller i ulike steder, slik John Law argumenterer for i *After Method. Mess in social science research* (2004). Det å beskrive universitetsmuseet i ulike steder er ikke helt det samme som å se fenomenet fra ulike perspektiver, eller å finne ut om ulike mennesker har ulike meninger om det. Det handler om å beskrive hvordan universitetsmuseet byr på mangfoldige virkeligheter både over tid og i rom.¹²⁶

Innledende spørsmål til å finne steder for utforskning var for eksempel: Hvor er universitetsmuseet synlig, og hvor er universitetsmuseet som formidlingsinstitusjon synlig? For det første er universitetsmuseer generelt, og NTNU Vitenskapsmuseet spesielt, synlig i form av sin fysiske tilstedeværelse som en bygning i byen, med spesifikke arkitektoniske trekk og en arealdisponering som gir plass til de virksomhetene og objektene museet skal romme. Det er også synlig i publikasjoner om DKNVS og universitetet i Trondheim, i noen offentlige utredninger og stortingsmeldinger og i institusjonens strategidokumenter. Både beskrivelser av det fysiske stedet, og analyser av ulike dokumenter inngår i materialet mitt, det siste mer enn det første. Universitetsmuseet er også synlig i de hverdagslige praksisene som foregår der, og som binder materielle, teknologiske og diskursive forhold sammen. Jeg har ikke utført et etnografisk feltarbeid, men jeg har intervjuet ansatte og besøkere av NTNU Vitenskapsmuseet. Dialogene ble initiert nettopp med tanke på å finne ut mer om forståelser av universitetsmuseet som kategori og sted. Empirien jeg har samlet er forskjellig, og gir ulike åpninger til aktanter, relasjoner og oversettelser i universitetsmuseenes aktør-nettverk. Jeg har forsøkt å ha et åpent blikk for det som former spesifikke diskurser.¹²⁷

Når nye relasjoner/assosiasjoner, forskjeller og kontroverser trer frem i empirien, kan dette også (ofte) beskrives som nye aktanter som bidrar i forhandlinger om hva slags kategori og sted universitetsmuseet skal være. Jeg har sett etter *hvem og hva* som assosieres med universitetsmuseet og dets omverden, og forsøkt å beskrive hvilke praksiser, teknologier eller idealer slike forbindelser består av. Andre typer empiri kunne synliggjort andre aktanter og andre forbindelser. Dette er et argument for at aktør-nettverk kan beskrives på ulike måter og er vanskelige å fikse.

¹²⁶ Law, 2004, se f.eks. kapittel 3, «Multiple Worlds», s. 45ff.

¹²⁷ Med begrepet *diskurs* mener jeg her det som tenkes og sies om et kunnskapsfelt. Siden jeg ikke foretar en diskursanalyse, går jeg ikke nærmere inn på en diskusjon av «diskurs» som analytisk begrep.

I dette kapitlet har jeg gjort rede for det som er den teoretiske og analytiske innrammingen til dette Ph.d.-prosjektet. For å kunne binde sammen empirien med en rød tråd som følger universitetsmuseets utadrettede formidlingsvirksomhet, fyller jeg i neste kapittel ut den teoretiske innrammingen med en faghistorisk sammenstilling av kunnskapsfeltene om museenes forhold til publikum og om forskningsformidling.

4. Museum og forskningsformidling: En faghistorie

Forskningsformidling er med på å etablere universitetsmuseene som sosiale aktanter. I dette kapitlet setter jeg en museologisk diskurs om museumsformidling i sammenheng med utvikling og perspektiver fra forskningsfeltet *Public Communication of Science and Technology* (PCST), og en refleksiv og relasjonell dreining i forskningsformidlingsstudier det siste tiåret.¹²⁸ Både museologi og PCST er i utgangspunktet tverrfaglige kunnskapsfelter med forskningsspørsmål som favner vidt. Min hensikt her er å peke på parallelle historiske og tematiske bevegelser for de to fagfeltene for å belyse problemstillingen min, ikke å beskrive de ulike forskningsfeltene i hele sin bredde.

At museer ikke kan ekstraheres fra et omkringliggende samfunn og isoleres i ren form, ligger som et premiss for en relasjonell forståelse av museers virkelighet. Museenes betydning, virkningsmuligheter og identitet ligger i måtene folk forholder seg til og forhandler om dem på. I disse relasjonene inngår materielle omgivelser, gjenstander og teknologier som har innvirkning på de daglige museale oppgavene, og på offentlige forvaltningspraksiser og publikumsbesøk. For universitetsmuseenes del vil også endringer i FoU-sektoren påvirke prioriteringene for samlingsforvaltning, forskningsstrategier og formidlingstiltak. På samme måte som museer ikke kan ekstraheres fra «det sosiale», kan heller ikke vitenskapelig populærformidling reduseres til et spørsmål om å spre pålitelig informasjon om forskningsresultater i et hverdagslig språk, til folk som mangler denne informasjonen. Det dreier seg om komplekse praksiser som kun kan forstås i relasjon til et større kommunikasjonsfelt, som inkluderer fenomener som kan oppfattes som vitenskapsformidlingens rake motsetninger, eller andre kunnskapskulturer, som markedsføring, kulturindustri og journalistikk.

I fortsettelsen av dette rammekapitlet gjør jeg først rede for hvorfor jeg har valgt å oversette den engelske betegnelsen «science communication» til *forskningsformidling* og ikke *forskningsskommunikasjon*, og for ulike forskningsformidlingsmodeller. Deretter tegner jeg et historisk riss av forholdet mellom museene og museenes besøkende som etablering av et fagfelt av stadig økende betydning for museumsarbeid og i museologien, der oppfatninger om

¹²⁸ Både ANT og PCST er forskningsfelt som har utviklet seg under den sosiologiske paraplybetegnelsen *Science and Technology Studies* (STS), eller *Science, Technology and Society Studies* (STSS).

hvem besøkene er og hva museene kan bidra med, har endret seg. I tillegg har fenomener som digitalisering og medialisering endret formidlingspraksiser. Fordi universitetsmuseene er tett koblet til FoU-sektoren, gjør jeg deretter kort rede for teknologi og vitenskapsstudier som setter søkelys på forholdet mellom vitenskap, samfunn og forskningskommunikasjon. Det stadig økende kravet om at forskere skal kunne legitimere virksomheten sin, settes i sammenheng med en forskyvning fra en akademisk ekspertkultur, kalt *modus 1*, til en mer tverrfaglig og samfunnsorientert kunnskapskultur, kalt *modus 2*, der grenser mellom eksperter og ikke-eksperter problematiseres som mer uklare, og der *sosial robusthet* beskrives som et nytt kvalitetstrekk ved vitenskap og forskning. Parallelt med skifter i synet på formål med museumsformidling, har også fagfeltet for studier av forskningskommunikasjon endret seg. Denne gjør jeg rede for i korte trekk før jeg avslutter med en beskrivelse av to betydningsfulle diskurser der forskningsformidling står sentralt, *diskursen om forskningens nytte gjennom overskridelse* og *diskursen om tilgjengelighet*.

Begrepsoppklaring. Forskningsformidling eller forskningskommunikasjon?

Formidling, ikke *kommunikasjon*, er den vanligste betegnelsen for norske museers utadrettede virksomhet. Påstanden kan begrunnes ved at forekomsten av ordene «formidling» og «kommunikasjon» i PDF-versjoner av offentlige utredninger og stortingsmeldinger om norske museer viser en overveiende bruk av betegnelsen «formidling» og begrenset bruk av betegnelsen «kommunikasjon».¹²⁹ Derfor har jeg valgt å bruke betegnelsen *forskningsformidling*, uten at det skal blandes eller direkte kobles til den eldre pedagogiske retningen formidlingspedagogikk, slik Gustavsson (2011) har beskrevet det.¹³⁰ I stedet bruker jeg her forskningsformidling synonymt med betydninger i det engelske begrepet «*science communication*», som kan romme både unilineær og multilineær kommunikasjon.¹³¹ Noen steder blir det viktig å skille den litt generelle betegnelsen forskningsformidling fra Latours mer spesifikke analytiske begrep om intermediatorer som «formidler», og da setter jeg «formidling» i anførselstegn.¹³² Forskningsformidling omfavner praksiser i et vidt spekter av

¹²⁹ Et ordsøk i PDF-filer gir følgende treff: I *NOU 1996:7: Museum. Mangfold, minne møtestad* forekom «formidling» 165 ganger og «kommunikasjon» 8 ganger; i *NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet. Universitetsmuseenes utfordringer* forekommer «formidling» 254 ganger og «kommunikasjon» 4 ganger; i *St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale – Universitetsmuseene* forekommer «formidling» 179 ganger og «kommunikasjon» 0 ganger; i *St.meld. nr. 49 (2008–2009) Framtidas museum – Forvaltning, forskning, formidling, fornying* forekommer «formidling» 332 ganger og «kommunikasjon» 6 ganger.

¹³⁰ Gustavsson, 2011.

¹³¹ For en diskusjon av begrepene «formidling» og «kommunikasjon» sammenlignet med det museer tilbyr av publikumsaktiviteter i dag, se Hans. D. Christensens artikkel «Mellom formidling og kommunikation?» (2012).

¹³² Intermediatorenes «formidling» innebærer at input og output i prosessen er det samme (se kapittel 3).

institusjoner og initiativer som rekker ut over det enkelte universitetsmuseum, og som utgjør et repertoar av teknologier og praksiser som universitetsmuseene kan benytte seg av.

Ifølge en av de retningsgivende forskerne innenfor PCST-feltet, Massiamo Bucchi (2008), er en tradisjonell forståelse av begrepet forskningsformidling (eng.: *science communication*) sterkt koblet til en idealisert forståelse av at dette er en diffusjonsprosess *fra* eksperter som representerer vitenskapene *til* ikke-eksperter som representerer samfunnet. Forståelsen hviler på fire hjørnesteiner. Den første er at vitenskap er vanskelig å forstå for folk flest. Den andre er at vitenskap må medieres på veien mellom forskeren og allmennheten fordi den består av vanskelige begreper. Den tredje er at denne medieringen bør foretas av bestemte yrkesgrupper eller institusjoner, som vitenskapsjournalister, populære skribenter, museer og vitensentre. Den fjerde er oppfatningen om at oversettelse fra et vanskelig forskerspråk til et dagligdags, eller populært språk, beskriver denne formidlingsprosessen.¹³³ Slik kan forskningsresultater diffundere ut i samfunnet til de som trenger det.

<i>Communication model</i>	<i>Emphasis</i>	<i>Dominant versions in science communication</i>	<i>Aims</i>	<i>Ideological contexts</i>
Transfer Popularisation One-way, one-time	Content	Deficit	Transferring knowledge	Scientism Technocracy Rhetoric of the knowledge economy
Consultation Negotiation Two-way, iterative	Context	Dialogue	Discussing implications of research	Social responsibility Culture
Knowledge co-production, deviation Multi-directional, open-ended	Content and context	Participation	Setting the aims, shaping the agenda of research	Civic science Democracy

Figur 1: Kvaliteter og effekter ved tre ulike måter å gjøre forskningsformidling på (Figuren er hentet fra Bucchi, 2008, s. 69).

I et forsøk på å ordne forskningsformidlingens mange praksiser, relaterer jeg dem til tre ulike versjoner av forskningsformidling, henholdsvis en *underskuddsmodell*, en *dialogmodell* og en *deltakermodell*.¹³⁴ Figur 1 viser et skjematisk oppsett av kvaliteter og effekter ved de ulike kommunikasjonsmodellene, hentet fra Bucchis «Of deficits, deviation and dialogues. Theories of public communication of science» (2008).

¹³³ Bucchi, 2008, s. 58.

¹³⁴ Se f.eks. Bucchi, 2008; Hetland, 2014.

Underskuddsmodellen ordner praksiser knyttet til en målsetning om å overføre kunnskap i en enveisprosess fra noen som har den til andre som ikke har den, slik at de andre blir bedre opplyst. Slik formidling betegnes ofte som populærformidling, som igjen assosieres med å gjøre det som er vanskelig lettere å forstå for flere. En slik overføring av kunnskap regnes som ferdig når budskapet er sendt og mottatt. Dialogmodellen forstås som toveis kommunikasjon i form av en dialogprosess, der innspill og argumenter spilles frem og tilbake mellom eksperter og dialogpartnere som ikke nødvendigvis er eksperter. Målet for dialogen er å synliggjøre hvilke implikasjoner ulike former for forskning har i samfunnet, eller det offentlige rommet, forstått som utøvelse av samfunnsansvar og for eksempel forståelse for ulike kulturer. Deltakermodellen er basert på deltakelse fra ikke-eksperter i prosesser der kunnskap skapes, og der målet er å utforme forskningsmiljøenes agenda gjennom medvirkning fra andre kunnskapskulturer. Det ideologiske tankegodset bak denne modellen legger vekt på å utvikle demokratisk medborgerskapskompetanse hos de medvirkende deltakerne, og prosessen har ideelt sett ingen retning, den er i teorien «open-ended».¹³⁵

Bucchi oppsett av tre måter å gjøre forskningsformidling på har paralleller i museologien. Begrepe *dialog* og *deltakelse* brukes ofte for å beskrive det museene gjør sammen med ulike sosiale grupper i dag. Samtidig kan underskuddsmodellen illustrere den folkeopplysningstanken som ble kritisert i *NOU 1996 Museum. Mangfold, minne, møtestad*, men som like fullt var et ideal for universitetsmuseenes samfunnsnytte, slik den ble beskrevet i *St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale – Universitetsmuseene*.¹³⁶ I Latours univers vil *dialog* og *deltakelse* betraktes som didaktiske verktøy i museenes nettverk og som aktanter som tar del i en allianse for å skape nye innsikter og engasjement hos museenes brukere og publikum. Hvis museet gjennom dialogene lykkes i å formidle noe nytt, både hos avsender og mottaker, kan vi snakke om et medierings- og oversettelsesarbeid. Cloître og Shinns kontinuitetsmodell for forskningskommunikasjon, som jeg beskriver i neste kapittel, kan oppfattes som en karakteristikk av slikt arbeid i ulike deler av vitenskapens aktør-nettverk. For å vite om og hvordan oversettelser skjer må prosessene imidlertid undersøkes empirisk. Ønsket om at dialog og deltakelse skal ha en effekt er til stede i museumsarbeid og i museumsteori, men hvis dette ikke undersøkes vil *dialog* og *deltakelse* være intermediatorer

¹³⁵ Bucchi, 2008, s. 69.

¹³⁶ NOU 1996:7, s. 39.

og «black boxes» som kun formidler påstanden om at «input og output blir forskjellig i en dialog- eller medvirkningsprosess mellom museer og publikum».

Er allmenheten vitenskapelige analfabeter?

En diffusjonistisk forståelse av forskningsformidling innebærer forenkling og idealisering, når det ses som tilstrekkelig at vitenskapelige resultater oversettes fra et vitenskapelig språk til et populært språk for å bli forstått, i tråd med en underskuddsmodell. Ifølge Bucchi legitimerer oppfatningen en fordeling av roller til to involverte yrkesgrupper, nemlig *formidleren* som den som forenkler, og *forskeren* som den som har lov til å irectesette:

It legitimates the social role and professional role of the «mediators» – popularisers, particularly science journalists – who compromise the most visible and most closely studied component of the mediation. It also authorises scientists to proclaim themselves extraneous to the process of public communication so that they may be free to criticise errors and excesses – especially in terms of distortion and sensationalism. There has thus arisen a view of the media as a «dirty mirror» held up to science, an opaque lens unable adequately to reflect and filter scientific facts.¹³⁷

Forskningsjournalisten er altså mellomledet mellom forskerne og allmenheten. Forskerne har «fasiten», mens allmenheten antas å være litt motvillige mottakere som ikke på egen hånd er i stand til å forstå og verdsette nye forskningsresultater. Grunnen kan imidlertid være todelt: På den ene siden kan det hende de ikke bryr seg om vitenskap og derfor ikke lar seg engasjere, og på den andre siden kan de være negativt innstilt til media og ha en oppfatning om at forskningsjournalistikk er misvisende og lite troverdig. Overfører vi dette til universitetsmuseene, ser vi konturene av en hverdag der de museumsformidlerne som ikke har vitenskapelige stillinger, befinner seg i en kinkig situasjon: De skal unngå å bli kritisert av «de andre» ekspertene, samtidig som de skal oversette vitenskap til noe som stemmer overens med museumsbesøkernes referanserammer. For formidlerne vil imidlertid også besøkene være grupper av «andre», som kan komme til å bli kritikere med egne vurderingskriterier, dersom de får lov til å medvirke i formidlingsprosesser som dialogpartnere og deltakere.

Tilbøyeligheten til å trekke et skarpt skille mellom vitenskap og samfunn, og mellom vitenskap og populærvitenskap, er nedfelt i maktstrukturer knyttet til sosiale og økonomiske nettverk innenfor akademia, teknologi og politikk.¹³⁸ Som en kritisk kommentar til slike tilbøyeligheter, lanserte fysikeren Michel Cloître og vitenskapssosiologen Terry Shinn det de

¹³⁷ Bucchi, 2008, s. 58. Se også Hilgartner, 1990.

¹³⁸ Se f.eks. Hilgartner, 1990; Wynne, 2007, 2008.

kalte en *kontinuitetsmodell* for forskningsformidling i 1986.¹³⁹ Også denne er riktignok satt opp skjematisk som fire stadier, men mellom disse så de for seg sammenhengende overganger, eller justeringer og ikke skarpe skiller:

- 1) **Internt spesialistnivå** (eng.: *intraspecialist level*): Kunnskap som deles mellom eksperter på samme fagområde gjennom vitenskapelige publikasjoner. Utstrakt henvisning til empiriske data, referanser til eksperimenter, og visualisering gjennom f.eks. grafer.
- 2) **Tverrfaglig spesialistnivå** (eng.: *interspecialist level*): Kunnskap som deles mellom eksperter på tilgrensende ekspertområder. Vitenskapelige publikasjoner med større bredde, konferanser for et større fagfelt, ikke kun et lite ekspertfelt.
- 3) **Pedagogisk nivå** (eng.: *pedagogical level*): Dette samsvarer med det Fleck (1935) kalte «textbook science». Teoretisk rammeverk presenteres som avklart, kunnskapene som komplette og resultater som ferdige. Her vektlegges vitenskapenes historiske utvikling som oppdagelser og at ny kunnskap bare venter på å bli oppdaget.
- 4) **Populært nivå** (eng.: *popular level*): Eksempler er dokumentarer på TV og artikler om vitenskap i dagspressen, laget av «vitenskaps-amatører». Det brukes metaforiske illustrasjoner sammen med tekstene, og det som formidles forbindes gjerne til markedsinteresser innenfor felt som helse, teknologi og økonomi.¹⁴⁰

En slik forståelse inviterer oss til å se forskningsformidling som en sammenhengende prosess med ulike tilpasninger av kunnskapene. Den er i tråd med Latours teori om hvordan vitenskapelige fakta konstrueres ved at modifikasjoner fjernes. Bucchi illustrerer prosessene med en trakt: Spesialistens erkjennelser, tolkninger og resultater er i den brede enden, som tentativt og forsøksvis, og kommer ut i den smale enden fritt for usikkerhet og nedfelt som «fakta».¹⁴¹ En viktig forskjell fra diffusjonsmodellen er at budskapet ikke overføres fra en kontekst til en annen, men at det på hvert av de fire stadiene *omformes til noe annet* gjennom *prosesser av oversettelse*. Satt på spissen innebærer dette at forskningsresultater blir til fakta og løsrevet fra modifikasjoner på sin vei fra «laboratorium» til skolebøker, museumsutstillinger, aviser og andre massemedier.

Kontinuitetsmodellen gir en beskrivelse av rutiner for forskningsformidling. Avvik forekommer imidlertid ofte, som når populærformidling skaper et rom for bevissthet om saksområder hos politikere og beslutningstakere, større bevilgninger til forskning og større

¹³⁹Bucchi, 2008, s. 61.

¹⁴⁰Jfr. Cloître og Shinn, 1985, gjengitt i Bucchi, 2008, s. 61 (min oversettelse). Referansen til Fleck (1935) er boken *Genesis and Development of a Scientific Fact*. Den ble opprinnelig utgitt på tysk, og kom i engelsk oversettelse i 1979 (University of Chicago Press).

¹⁴¹Bucchi, 2008, s. 62.

fokus i forskningssamfunnet.¹⁴² I slike tilfeller medvirker representanter fra samfunnet gjennom en feedback-prosess som innebærer dialog eller deltakelse, til såkalt *sosialt robust kunnskap*, et begrep jeg vender tilbake til i avsnittet om teknologi og vitenskapsstudier.

Forskjellen mellom Bucchis forskningsformidling som underskuddsmodell, dialogmodell og deltakermodell, og Cloître og Shinns firedelte oversikt over oversettelsesprosesser som skjer når forskning medieres til ulike målgrupper, er det som beskrives. Den tredelte oversikten setter søkelys på det sosiale målet med formidlingen og sikter seg inn på et ønsket sluttresultat hos mottakere av kunnskap, som museenes besøkere: De skal få gode allmennkunnskaper, de skal få øve seg i å bli kritiske og vurdere kunnskap, eller de skal oppøve ferdigheter som demokratiske medborgere. Den firedelte modellen beskriver hva som skjer i medieringsprosessen, og hvilke hjelpemidler som tas i bruk for å tilpasse kunnskap, eller bygge fakta, for ulike situasjoner, helt uavhengig av prosessens sosiale mål. Begrepene *dialog* og *deltakelse* brukes ofte for å beskrive det museer ideelt sett bør gjøre sammen med ulike sosiale grupper i dag, for å «tjene samfunnet og dets utvikling», slik ICOMs museumsdefinisjon beskriver museers formål.¹⁴³ Jeg tror imidlertid det er viktig å ikke oppfatte Bucchis tre modeller som uforenelige og redusere spørsmål om valg av metoder for forskningsformidling til «enten/eller», og det er viktig å se for seg at Cloître og Shinns kontinuitetsmodell også kan ha prosesser som går «motsatt vei», fra samfunnsfæren til ekspertfæren.

Museene og museumsbesøkerne, et historisk riss

En aktant i moderne museers nettverk, som trekker til seg mye oppmerksomhet og fordrer praktisk tilrettelegging, er kategorien «et allment publikum». Hva som skjer i møter mellom museene og de besøkende har imidlertid ikke alltid vært like problematisert og italesatt som i dag. Her skal jeg streke opp et kort historisk riss som viser hvordan utadrettet museumsformidling har blitt et stadig mer livlig fagfelt, en sak i bevegelse.

Ved noen av landets første og etter hvert største museer ble kontakten med allmennheten håndtert som en del av den vitenskapelige virksomheten gjennom 1800-tallet. Ved mange mindre museer ble imidlertid praktiske oppgaver utført av bidragsyttere med varierende kompetanse om vitenskapelig håndtering av museumsobjektene. På oppdrag fra Norske Museers Landsforbund ga Hans Aall i 1925 ut *Arbeide og ordning i kulturhistoriske museer*,

¹⁴² Bucchi, 2008, s. 61–62.

¹⁴³ ICOMs statutter, artikkel 3, paragraf 1. Se: <http://norskicom.no/hva-er-icom/vedtekter/> (Besøkt 03.08.2020).

en håndbok for museumsarbeid i kulturhistoriske museer.¹⁴⁴ Her beskrev han arbeidsoppgaver knyttet til innsamling, katalogisering, ordning og utstillingsarbeid. Han presenterte også maler til ulike registrerings- og dokumentasjonsskjema, samt alminnelige levereregler og oppfordringer til rettskaffen oppførsel hos en «museumsmann».

Det vi omtaler som formidlingsoppgaver, het hos Aall omvisninger og utstillingsteknikk. Han rådet museumsmannen til å ikke falle for fristelsen til å stille ut for mange gjenstander hvis han hadde som mål å vise et kulturbilde i store trekk, vekke allmennhetens interesse for fortiden og samtidig bidra til museets stilling som «kulturfaktor» i sin landsdel. Aall mente all erfaring tilsa at de besøkende fort gikk lei hvis de ble presentert for alt for mye på en gang. Særlig museumsmenn med store samlinger å velge fra måtte ha dette i mente, hvis de skulle ha et håp om å nå de besøkende.¹⁴⁵ Aall betraktet omvisning som «en meget god måte å føre besøkende inn i samlingene på», fordi museumsmannen da kunne ta hensyn til de besøkendes alder og «åndelige standpunkt». Men han medga at det var vanskelig å sette opp regler for hvordan en omvisning burde gjøres. Det avgjørende var om omviseren hadde pedagogiske evner, var godt inne i fagstoffet og hadde nok «åndelig smidighet» til å tilpasse stoffet til de besøkende. Det to beste rådene var disse: «Tal ikke for meget, men la den besøkende få ro til å se og oppfatte hvad han ser. Sett Dem ikke på Deres høie hest og ager lærd likeoverfor dem De viser om, men snakk til dem hyggelig som til likemenn».¹⁴⁶ Aall representerte her et underskuddsmotivert og diffusjonistisk syn på museumsformidling, og samtidig er han innforstått med sin pedagogiske rolle: Ved å ikke gjøre utstillinger og omvisninger for kompliserte og vitenskapelige, kunne de besøkende få de kunnskapene de trengte for å forstå utvalgte deler av kulturhistorien – etter en kyndig museumsmanns tilrettelegging.

Fagfeltet museumspedagogikk utviklet seg fra 1920-tallet og fremover, og museer i Europa og USA fikk etter hvert egne stillinger med ansvar for formidlingsarbeid. Norske Museers Landsforbund opprettet en kontrollfunksjon for ansettelser og opplæring ved både store og små museer, som sørget for at de ansatte hadde enten lærereksamen, eller en magistergrad fra universitetet med praktisk museumsarbeid som tilleggskurs. Norsk Folkemuseum var tidligst ute med ansettelse av en egen museumslektor i 1931, og fagbladet «Museumsnytt» ble etablert i 1951 som «aktualitetsblad» for museumsansatte.¹⁴⁷ Med opprettelsen av *Norsk*

¹⁴⁴ Aall, 1925.

¹⁴⁵ Aall, 1925, s. 37.

¹⁴⁶ Aall, 1925, s. 51–52.

¹⁴⁷ I dag har bladet en egen nettside: <https://museumsnytt.no/> (Besøkt 29.11.2019).

museumspedagogisk forening i 1976 ble museumspedagogikk, eller museumsformidling, en enda mer spesialisert arbeidsoppgave ved norske museer, men ennå fantes kun 30 lektorstillinger fordelt på de mange hundre institusjonene i landet.¹⁴⁸ Foreningens medlemmer delte praktiske erfaringer på sine årlige seminarer. I særlig grad var de opptatt av hvordan skolene kunne bruke museene i undervisningen.¹⁴⁹ Skolene og museene deltok i et felles folkeopplysningsprosjekt, påvirket av politiske mål om sosial utjevning gjennom lik rett til kunnskap og utdanning. Institusjonene var hverandres medhjelpere i dette arbeidet. I hovedsak publiserte *Norsk museumspedagogisk forening* rapporter fra sine årlige seminarer. Fagtekstene om skole og museum i disse rapportene refererte imidlertid i liten grad til hverandre som museumsfaglige tekster, i en egen museologisk diskurs, men i stedet til det eksisterende fagfeltet for pedagogikk i skolen. Hvis vi overfører Cloître og Shinns kontinuitetsmodell for forskningsformidling på denne situasjonen, kan vi si at *det pedagogiske nivået* kom sterkt til uttrykk i det norske «skole+museum»-nettverkets praksiser på 1970-tallet.

Som et akademisk kunnskapsfelt oppstod kritisk museologi i europeiske universitetsmiljøer i løpet av 1980-tallet. I 1989 utkom Peter Vergos antologi *The New Museology*, som raskt ble en del av referanserammen for dette voksende fagfeltet – som befattet seg med museer som forskningsobjekt.¹⁵⁰ Drivkraften var å virke som et kritisk teoretisk svar på det som ble betraktet som *gamle* former for museumkunnskap, der praktiske gjøremål i museet, som samlingsbevaring og samlingsformidling, var i fokus, og der den forskningen som foregikk i museene først og fremst tok utgangspunkt i gjenstander og arkivmateriale som kilder til historieforskning, arkeologi, kunsthistorie, etnografi, biologi eller geologi. «Museum» ble et forskningsobjekt *i seg selv*, og museologene ville undersøke hvordan museenes autoritet, kunnskap og historieforståelse var effekter av historisk spesifikke konstruksjoner.¹⁵¹

Den nye museologien introduserte en ny forståelse av museenes rolle i samfunnet med inspirasjon fra kritiske teoretiske røster i humaniora og samfunnsvitenskapene. De nye forskningsspørsmålene hadde mest med fenomener på museenes «utside» å gjøre, knyttet til politikk og samfunn. Tema som ble brakt på banen, var for eksempel hvorfor museene kunne være samfunnsinstitusjoner av betydning; hvordan museenes tradisjonelle rolle som elitistiske institusjoner for objekter og kunst – som representerte smaken til privilegerte sosiale grupper

¹⁴⁸ Hausken, Skår og Steffensen, 2012 s. 35–36.

¹⁴⁹ Se f.eks. Vorren, 1967; Norsk museumspedagogisk forening, 1976, 1982; Sønju, 1977; Hougen og Martinsen, 1986.

¹⁵⁰ Vergo, 1989.

¹⁵¹ Brenna, 2009; Amundsen og Brenna, 2010; Bangstad, 2017, s. 62–66.

– kunne utfordres; hvordan museene kunne forstå ulike grupper av publikum bedre, eller hvordan museene på ulike måter kunne bidra til samfunnsendring.¹⁵² Etter hvert som den nye museologien fikk sterkere feste ble ifølge Witcomb og Buckley (2013), et større skille synlig mellom museumspraksis og museumsteori: Museologene arbeidet gjerne ved universitetene og kunne ha sparsom arbeidserfaring fra museenes gjenstands- og utstillingsarbeid. Praktikerne arbeidet i museene, men kunne ha begrensede muligheter innenfor rammene av sin arbeidshverdag til å ta del i den akademiske diskursen om museer.¹⁵³ Den eldre utgaven av «museumsmannen», praktikerne som utførte alle mulige oppgaver i museet slik Hans Aall (1925) hadde beskrevet, ble utfordret av de teoretiske museologene. Witcomb og Buckley hevder at museologenes formål ble å kritisere det som foregikk i museene, med det utgangspunkt at museenes fremstillingsmåter savnet teoretisk refleksjon, og var «politically naïve at best or, at worst, actively excluding marginalised groups from its representations».¹⁵⁴ Uansett var det de museumsansatte som i samlingsarbeid og kontakt med de besøkende måtte håndtere problemet med å oversette kritikken til nye måter å gjøre ting på i museet.¹⁵⁵

Sharon Macdonald (2006) argumenterer for at fagfeltet *Museum Studies* tjener som brobygger over dette skillet ved å utvikle metoder og teorier som kan håndtere museers særegenheter som institusjoner. Brita Brenna (2009) holder imidlertid en knapp på betegnelsen *museologi* om dette fagfeltet, fordi hun mener denne betegnelsen – læren omkring museer – knytter an til lærdom i et større perspektiv og kan «kan bidra til å forstå en lang rekke moderne fenomener, fra nasjonsbygging og postkoloniale identiteter, til objektene skiftende betydninger i vitenskapelig praksis og kunstfeltets verdsettingsprosesser».¹⁵⁶ Museum kan være aktør i mange vitenskapelige aktør-nettverk.

Innenfor den nye kritiske museologien fra slutten av 1980-tallet fikk museenes besøkende økt interesse. Fra å bli fremstilt som lekmenn som skulle fylles med et minstemål av felles allmenkunnskap, ble de oversatt i både museums litteratur og formidlingsprosjekter, til tolkende og bevisste individer med egne motiver for å besøke museer. I Vergos *The New Museology* (1989) handlet for eksempel fire av ni kapitler om besøkernes bruk av museer, til læring, underholdning og fremvisning av kulturell kapital.¹⁵⁷ Teoriene om museenes

¹⁵² McCall og Gray, 2014.

¹⁵³ Bangstad, 2017, s. 62–66. Se også Witcomb og Buckley, 2013.

¹⁵⁴ Witcomb og Buckley, 2013, s. 562.

¹⁵⁵ Bangstad, 2017, s. 3.

¹⁵⁶ Macdonald, 2006, s. 5–6; Brenna, 2009, s. 73–74.

¹⁵⁷ Greenhalgh, 1989; Merriman, 1989; Sorensen, 1989; Wright, 1989. Se også bidrag i Lumley (1988).

publikum og læring ble forskjøvet fra en objektivt orientert *formidlingspedagogikk*, med vekt på det Latour ville betegnet som intermediatorers «formidling» av fagstoffet, mot en subjektivt orientert *reformpedagogikk*. Dette perspektivet åpnet for museumsbrukerens motivasjon og interesse for å lære, eller bare besøke museet for å gjøre noe hyggelig i fritiden, og utfordret diffusjonistisk og underskuddsmotivert museumsformidling. Etter hvert ble det også vanligere å gjøre empiriske undersøkelser av forholdet mellom museum og publikum.¹⁵⁸ Hos den engelske museologen Eileen Hooper-Greenhill, ble kommunikasjonsmodeller for massemedier, hentet fra medievitenskapene, gjort relevante for de lærings- og informasjonsprosessene som ble mediert mellom museer og museenes besøkende. Mantraet var at relasjonen var mye mer kompleks og «støy»-preget, enn det formidlingspedagogikkens enkle kommunikasjonsmodell (sender → budskap → mottaker) eksemplifiserte.¹⁵⁹ Falk og Dierking lanserte i tråd med dette synet «The Interactive Experience Model» (1992), som de senere utviklet til «The Contextual Model of Learning in Museums» (2000), basert på undersøkelser av hvorfor og hvordan folk brukte museer. De tolket resultatene innenfor en tredeling av kontekstuelle erfaringer som de mente var sentrale for utbytte og opplevelse, henholdsvis en fysisk kontekst, en personlig kontekst og en sosiokulturell kontekst.¹⁶⁰

Eileen Hooper Greenhill introduserte tidlig på 2000-tallet termen «the post-museum» som en betegnelse på de omveltende prosessene av rekontekstualisering, eller oversettelse, som (idealet) om det moderne museet gjennomgikk i møtet med postmoderne tankegods og kritisk pedagogikk. Hun så for seg *post-museet* som en ny forhandlingsarena der publikum ble invitert inn som likeverdige dialogpartnere. Sammen med museumscuratorene skulle publikum – med sine egne kunnskaper og erfaringer som utgangspunkt – være med å redefinere museet fra «the authoritative didactic style of the past, to the collaborative, friendly approach that will become the norm in the future».¹⁶¹ Idealet om «post-museet» kan relateres både til tanken om museet som kontaktsoner og museer som tredje rom. Av mange ble

¹⁵⁸ Om formidlingspedagogikk og reformpedagogikk, se Gustavsson, 2011. Eksempler på den nye museologiens interesse for museenes publikum fra det neste tiåret finnes f.eks. hos Lumley, 1988; Vergo, 1989; Hooper-Greenhill, 1994a, 1994b, 1995, 1999, 2000a, 2000b, 2002 og Falk og Dierking, 1992, 2000.

¹⁵⁹ Se f.eks. Hooper-Greenhill, 1994a, s. 35–53.

¹⁶⁰ Falk og Dierking, 1992, 2000, 2013. Den fysiske konteksten ble knyttet til f.eks. parkeringsmuligheter, toalettfasiliteter og utstillingsarkitektur; den personlige konteksten til f.eks. individuelle erfaringer, kunnskaper og motivasjon for museumsbesøket; den sosiokulturelle konteksten til familiebakgrunn, kulturtilhørighet, holdninger og samfunnsforståelse.

¹⁶¹ Hooper-Greenhill, 2002, s. 221. Se også Hooper-Greenhill, 2000b.

betegnelsen kritisert for å være en abstrakt konstruksjon med et uklart handlingsprogram:

Hvordan skulle dette «postmoderne ikke-lenger-museum-museet» *gjøres*?

Samtidig som noen museologer uttalte stor tillitt til museumsbesøkernes egne læringsevner, og ønsket å fremme dialoger om kunnskap som formidlingsmetode i museene, foregikk også en museologisk diskurs som vendte blikket utover, mot politiske trender og en generell kulturkritikk. Økt fritid ble på 1990-tallet satt inn i en postmoderne og kritisk museumsdiskurs om museenes inntog i en stadig voksende, nyliberal *fritidsøkonomi* og *kulturindustri*. Åpenbart kommersielle kriterier for museenes prioriteringer av publikumstilbud, for eksempel sponning fra næringslivet, eller såkalte temaparker som kun hadde underholdende opplevelser for øyet, ble fremstilt som en utfordring for museenes behov for å ivareta faglig integritet og troverdighet. «Markedet» ble i disse analysene satt opp som en kategorisk motspiller i museenes formidlingsnettverk, som beveget museene mot andre standarder for kunnskapskvalitet, der *underholdning* utfordret *troverdighet* som institusjonenes særtrekk. Et premiss for kritikken av kulturindustri i museer, mener jeg er en underskuddsmodell for forskningsformidling: Ikke bare blir museenes besøkere fremstilt som personer som behøver mer kvalitetssikret kunnskap, men kritikerne manglet også tillit til at museumsbesøkerne kunne gjøre vurderinger på egen hånd, når de ble utsatt for underholdningsindustriens fristelser og helt andre kunnskapskulturer.¹⁶²

Etter to tiår med prøving og feiling i tusenvis av formidlingsprosjekter i museer verden over, er museet testet ut som et allsidig besøks- og møtested. Mange av bidragene innenfor den museologiske diskursen er nettopp analyser av praktiske erfaringer i lys av teoretiske funderinger over hva museer skal være for ulike grupper av mennesker. Trykket på museer som bidragsyttere til å forme demokratiske medborgere kommer til syne i kunnskapsfeltet museologi og *den nye museumsetikken* som har utviklet seg i løpet av 2000-tallet, og utgjør en sterk drivkraft innenfor museumsforskning.¹⁶³ Det kan handle om hvordan museene er betinget av historiske og sosiale forhold og kunnskapskulturer, og om hvordan museene kan opptre som etisk ansvarlige – eller som politiske aktivister – i mediering av alt fra sensitivt kulturarvsmateriale, plastproblematikk, bioteknologi, globalisering, klimaspørsmål, vern av

¹⁶² Kritikken av *kulturindustrien* ble etablert med Frankfurterskolen og særlig Adorno og Horkheimers arbeider om masseindustriens negative påvirkning på kulturuttrykk og kulturinntrykk. Det har medført fenomenet «massekultur» og «passivt kulturkonsum» (Adorno og Horkheimer, 1991). For diskusjoner om kulturindustri og kulturarv/museumsfeltet, se f.eks. artikler i Lumley, 1988 og Vergo, 1989, samt Olsen, 1993; Vestheim, 1994; Ekeland, 2001.

¹⁶³ Se f.eks. Sandell, 2004, 2011, 2016; Marstine 2011b; Lundgaard og Jensen, 2014; Janes og Sandell, 2019.

biologisk mangfold, byutvikling, menneskerettigheter, og så videre. Slike tema diskuteres og problematiseres som en del av museenes praksisfelt. Begrepene *dialog* og *deltakelse* brukes ofte for å beskrive det museene gjør sammen med ulike kulturgrupper og interessegrupper.

I «Museenes samfunnsrolle – et kritisk perspektiv» (2017) betegner Ole Marius Hylland, diskursen om endring som den mest konsistente museumsdiskursen også i samtiden.¹⁶⁴

Behovet for endring relateres hovedsakelig til to ulike oppfatninger. Den ene er at museene er utdatert, kjedelige, i utakt med samtiden og må moderniseres for å bli mer *up-to-date*. Den andre er kanskje mer krevende: Museene må innta en modus av permanent endringsprosess, som innovative, kreative, spennende og konstant relevante samfunnsinstitusjoner – de skal være steder for både opplevelse, allmennkunnskap, danning, dialog, vurderingsevne, samfunnskritikk, deltakelse og ferdighetskompetanse.

Digitaliserte og medialiserte museer

I 1995 utga medieforsker og kulturkritiker Mark Poster *The Second Media Age* (1995). Her beskrev han at teknologien bak *den første mediealderen* ble definert av få produsenter og spredning av samme informasjon til mange konsumenter, mens *den andre mediealderen* kan defineres av mange produsenter, distributører og konsumenter for varierte typer informasjon, og med internett som et premiss. Han brukte «kommunikasjonens supermotorvei» som et bilde på hastigheten som moderne informasjonsteknologi tilbyr, der tekst-, lyd- og bildefiler kan overføres mellom alle mulige punkter i nettverket i «real time». Poster mente at internett reiste fundamentale spørsmål og utfordret vante oppfatninger vedrørende institusjoner, lovverk, vaner og identiteter utviklet under moderniteten.¹⁶⁵

Verken kritikerne av en økende kulturindustri eller forkjemperne for en museumspedagogisk læringsreform, kan ha sett mer enn konturene av de omveltende kreftene *digitaliseringen* brakte med seg ved overgangen til et nytt årtusen, både som et omgripende fenomen i samfunnet og som arbeids- og formidlingsverktøy i museene. Digitaliseringen har bidratt til å utvide nedslagsfeltet for troverdig museumsformidling, men har også ført til det medieviter Jostein Gripsrud (2017) beskriver som en eksplosjonsartet økning i informasjonsmengden, til større innholdsdifferensiering og sterkere underholdningspreg.¹⁶⁶ Den digitale «delingskulturen» som sosiale medier de siste 15 årene har åpnet for, har ytterligere utfordret

¹⁶⁴ Hylland, 2017, s. 77–91. Se også Amundsen og Brenna, 2010, s. 11.

¹⁶⁵ Poster, 1995, s. 24–29.

¹⁶⁶ Gripsrud, 2017, s. 551.

tradisjonelle autoritative kunnskapsinstitusjoner, som museer, nyhetsjournalistikk og skoler. Allmennheten har nå nesten ubegrensede muligheter til å kopiere, fragmentere, omforme, skape og dele informasjon og ytre seg om alle mulige saksfelt, uten krav til begrunnet argumentasjon, et empirisk grunnlag, kildekritikk, redaktøransvar, eller formell utdanning.

I *En verden af medier* (2008), påpekte medieforsker Stig Hjarvard at samfunnet er preget av en økende grad av medialisering, der *medienes logikk* har fått fremtredende innflytelse på andre institusjoner. Med medienes logikk mente han de samlede institusjonelle og teknologiske virkemåter som mediene er preget av, som nyhetskriterier, markedshensyn tekniske muligheter, sjangerformater etc. Videre sa han: «medienes logik udøver indflydelse på de sociale relationers karakter og funktion og kommunikationens afsendere, innhold og modtagere».¹⁶⁷ Museumsforsker Maja Rudloff har i «Det medialiserte museum» (2013) brukt Hjarvards medialiseringsteori for å undersøke hvordan bruken av digitale medier i museenes publikumsarbeid har endret museene fra å være et sted for betraktning av gjenstander og faktakunnskap til et sted for kommunikasjon på medienes premisser.¹⁶⁸

Betegnelsen *informasjonssamfunnet* og *kunnskapssamfunnet* brukes i mange sammenhenger for å beskrive de tette relasjonene mellom massespredning av informasjon og kunnskaper ved hjelp av vidtrekkende teknologier. I utgangspunktet sier ikke disse betegnelsene noe om kvaliteten på den informasjonen og de kunnskapene som spres over internett. Den norske regjeringen har imidlertid oversatt kunnskapssamfunnet til et ideal for vår tid og et handlingsprogram for en styrt demokratisk samfunnsutvikling, som knyttes sterkt til muligheten for både sosial utjevning, sosial mobilitet og det å lykkes som medborger:

Regjeringen vil realisere et inkluderende kunnskapssamfunn preget av mangfold og samhold. Kunnskap er en kilde til selvstendighet, sosial mobilitet, demokratisk forståelse og medvirkning, til å lykkes i yrkeslivet og kunne delta aktivt i samfunnet gjennom hele livet.¹⁶⁹

Som et underliggende premiss for å gjøre dette idealet til virkelighet, gjelder at tilgang til informasjon må være lik på tvers av alle samfunnslag og aldersgrupper, og dessuten like lett tilgjengelig for alle. De norske museenes digitaliseringsprosjekter, som gjør samlinger og

¹⁶⁷ Hjarvard, 2008, s. 28–29.

¹⁶⁸ Rudloff, 2013.

¹⁶⁹ Regjeringens nettside, introduksjon til temaet «utdanning», tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/id930/> (Besøkt 28.06.2019).

arkiver tilgjengelige i søkbare publikumsportaler på nett, føyer seg inn i en rekke av museale praksiser knyttet til dette politiske handlingsprogrammet for å gjøre kunnskapssamfunnet.¹⁷⁰

De digitale mediene har revolusjonert tilgangen på både kunnskap og underholdning, og Web 3.0-samfunnet, der sosiale medier, informasjonsdeling spiller en hovedrolle, gir nye utfordringer og muligheter for kunnskapsinstitusjoner.¹⁷¹ I tillegg til publikumsportalene for samlinger, er NTNU Vitenskapsmuseet for eksempel på *Facebook*; utvalgte foto av ansatte, utstillingsåpninger, bygninger, gjenstander og så videre er tilgjengelig i fotoportalen *Flickr*; minst ni blogger, om alt fra bjørnedyr til DNA-stekkoding av arter er åpne for tilbakemelding fra både fagmiljø og allmenheten, alle arkeologiske utgravinger presenteres jevnlig på fellessiden *norark.no*; og i skrivende stund ligger 19 nettutstillinger tilgjengelige på hjemmesiden. I tillegg kommer informasjon om åpningstider, utstillingsprogram og skoletjeneste, de ulike samlingene og kontaktinformasjon til de ansatte. En kan også laste ned flere av museets publikasjoner gratis. Hjemmesiden har i tillegg egne faner for henholdsvis botaniske hager, forskning, utgravinger, publikasjoner og studier.¹⁷² Kommunikasjonsrådgiveren jobber dessuten målrettet med å få nyheter om museets virksomhet og forskningsresultater ut i papirpresse og på nett. Ved å vise frem en bredspektret virksomhet og å opprette flere kontaktpunkter for interesserte brukere, synliggjør museet mange måter det er nyttig for samfunnet på. Alle disse prosessene gjør også NTNU Vitenskapsmuseet til et medialisert sted, der medienes logikk gjennomsyrrer mye av den utadrettede virksomheten.¹⁷³

Studier av sosiale teknologier og vitenskaper

Teknologi- og vitenskapsstudier problematiserer forholdet mellom vitenskap, samfunn og forskningskommunikasjon. Her hører flere teoretiske retninger hjemme, både aktør-nettverksteori og studier av forskningskommunikasjon. På engelsk omtales disse fagfeltene som *Science and Technology Studies* (STS) og *Public Communication of Science and Technology* (PCST).

I forordet til artikkelen «On actor-network theory. A few clarifications» (1996b) poengterte Latour hvordan sosiologiens forklaringer av menneskelige handlinger, eller agens, tradisjonelt

¹⁷⁰ Se f.eks. St.meld. nr. 22 (1999–2000); St.meld. nr. 24 (2008–2009); NDU-utvalget, 2009; St.meld. nr. 15 (2007–2008); St.meld. nr. 49 (2008–2009); ABM-utvikling, 2010.

¹⁷¹ For en diskusjon av universitetsmuseets møte med Web 2.0-samfunnet og utfordringer knyttet til «digitale dialoger» i formidlingsarbeidet, se Jørgensen, 2011.

¹⁷² <https://www.ntnu.no/museum> (Besøkt 28.06.2019).

¹⁷³ Jfr. Hjarvard (2008).

er blitt behandlet som *enten* naturlige, *eller* sosiokulturelle, *eller* diskursive fenomener – hver for seg. Teknologi- og vitenskapsstudier hadde som sitt originale bidrag å vise at disse tre fenomenene ikke kan skilles klart fra hverandre. Latour brukte i artikkelen et eksempel med et menneskelig DNA-molekyl, som alltid vil være naturlig, menneskelig og diskursivt på samme tid.¹⁷⁴ Det finnes ifølge Latour ikke ting, eller fenomener, som er *ren natur*, eller *ren kultur*: I det øyeblikk mennesket erkjenner naturen rundt seg, er naturen tilført kulturelle kvaliteter.¹⁷⁵ Derfor benytter ANT-teoretikere betegnelsen *hybrid*, som for eksempel *hybride aktør-nettverk*, for å fremheve at ulike former for materialiserte og handlingspåvirkende aktanter kan ha betydning. I samsvar med et slikt syn beskrev STS-forskeren Helga Nowotny i «Socially distributed knowledge: Five spaces for science to meet the public» (1993), offentlige arenaer som skoler, museer, TV og media som *hybride rom* der forskningsformidling foregår. Hun påpekte at det er umulig å trekke en grense der vitenskapen slutter og andre former for kultur begynner – og omvendt. Hun vektla i stedet å den folkelige diskursen om vitenskapelig kunnskap som et hybridfelt, der blant annet tradisjonelle kunnskapsformidlere som skoler og museer ble kontekstualisert. Kravene forskere og akademika i økende grad møter om legitimering av sin virksomhet, fordi ikke-eksperter stiller kritiske spørsmål, hevder hun er «the price to be paid for the successful distribution of scientific expert knowledge into the wider society».¹⁷⁶

I *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty* (2001) av Nowotny og kollegene Peter Scott og Michael Gibbons (2001), hevdet de at den moderne verden er blitt *gjennomstyret* av vitenskapelige erkjennelser og kjensgjerninger, både bevisste og ubevisste, etter 500 år med vitenskapelig virksomhet som har determinert både teknologiske prosesser, økonomiske systemer og sosiale strukturer. For de siste femti årene har de imidlertid identifisert en stadig økende tendens til at samfunnet har sendt egne krav i retur, noe som har gitt både nye handlingsrom og nye begrensninger for vitenskapelig virksomhet.¹⁷⁷ STS-forskningens mål har vært å gjøre «samfunnet» mer vitenskapsorientert, og vitenskapen mer «sosial».¹⁷⁸ Derfor er det også ulike former for møter mellom vitenskap og forskning, der mediering foregår, som blir interessante å studere. Ifølge Sarah Davies

¹⁷⁴ Latour, 1996b, s. 1.

¹⁷⁵ Se f.eks. *Vi har aldri vært moderne* (Latour, 1996a).

¹⁷⁶ Nowotny 1993, s. 318.

¹⁷⁷ Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, s. 1.

¹⁷⁸ Se f.eks. Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, 2003; Jensen, Lauritsen og Olesen, 2007; Plesner, 2009; Maurstad og Hauan, 2012b.

(2015) har imidlertid studiet av forskningsformidling knyttet til museer, sosiale medier og tradisjonelle festivaler, foreløpig fått lite oppmerksomhet. STS-forskningen har i større grad satt søkelys på eksempler der allmennheten gis muligheter for å medvirke som rådgivere i demokratiske dialoger knyttet til politiske debattområder som innbefatter forskning og vitenskap, som for eksempel bioteknologi og fornybar energi.¹⁷⁹ Men museumsforskere kan sies å ha tatt grep om dette selv: Jeg har allerede beskrevet hvordan tenkingen om museer som bidragsyttere til å forme demokratiske medborgere gjennom ulike former for deltakerprosjekter, utgjør en sterk drivkraft innenfor museumsforskning i dag.¹⁸⁰

Vitenskap i en eller annen form har altså effekt på mye av det vi tenker om hvordan vi skal leve, og de handlingsvalgene vi ser for oss. Utvikling av anvendelige teknologier knyttet til boktrykking, jordbruk, medisin og datamaskiner utgjør en del av denne vitenskapens «sosialhistorie». Vellykket vitenskapsformidling er imidlertid en minst like viktig historisk praksis, som har foregått via universiteter, spredning av bøker på morsmål, presters prekener, påbudt konfirmasjon, lærde selskaper, utvikling av presse og massemedier, offentlig skolegang, offentlige biblioteker, nettsider, forskningsblogger, og arrangementer som *Forskningsdagene* – og selvsagt i museer.

Fra akademisk ekspertkultur til sosialt robust kunnskap: Modus 1 og modus 2

Helga Nowotny, Peter Scott og Michel Gibbons har lansert en tese om endringer på ulike samfunnsområder som de mener har hatt betydelig effekt på vitenskapelige praksiser og kvalitetsbedømming av vitenskapelig kunnskap. Dette har de sammenfattet som en bevegelse fra én form for kunnskapskultur til en annen, formulert som *kunnskapsproduksjonens modus 1* og *kunnskapsproduksjonens modus 2*.¹⁸¹ *Modus 1* knyttes til forståelser av at ny kunnskap blir til innenfor temmelig avgrensede vitenskapsdisipliner, opprettholdt i nettverk av spesialister og bestemte vitenskapelige publiseringskanaler og preget av intern selvjustis. Kvaliteten på kunnskapen bedømmes gjennom fagfellevurdering etter de ulike disiplinenes egne krav til faglighet. Et slikt kunnskapssystem vil ikke være særlig tilgjengelig for ikke-spesialister i samfunnet utenfor, det er ekspertstyrt. I tillegg hviler det på et premiss om at vitenskapelig kunnskap rangerer øverst i et hierarki av kunnskapsformer. Innenfor en *modus 1*-kultur insisteres det på å holde vitenskap og samfunn adskilt som ulike erkjennelsesmessige

¹⁷⁹ Davies, 2015. Se også Irwin, 2001.

¹⁸⁰ Se f.eks. Sandell, 2004, 2011, 2016; Marstine 2011b; Lundgaard og Jensen, 2014; Janes og Sandell, 2019.

¹⁸¹ Engelske termer: *Mode 1* og *Mode 2*. Se f.eks. Gibbons *et al.*, 1994; Gibbons, 1999; Nowotny, 1993, 2003; Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, 2003.

størrelser. I tråd med redegjørelsen for ulike forskningsformidlingsmodeller, kan vi skille ut underskuddsmodellen og dens enveis overføring av kunnskap fra eksperter til mottakere, som mest anvendelig innenfor en slik kunnskapskultur: Når eksperten har snakket og mottakeren har lyttet, er formidlingsprosessen ferdig. Sammenlignet med Coître og Shinns kontinuitetsmodell kan vi si at kunnskap som formidles i stadiene 3 og 4 betraktes som «forurenset» av elementer fra andre kunnskapskulturer.

Forskyvningen mot en *modus 2*-kultur for kunnskapsproduksjon har ifølge Nowotny, Scott og Gibbons pågått siden 1950-tallet, men ble stadig mer synlig mot slutten av 1990-tallet. De kobler den til fire historiske skifter: Først, en stadig mer utbredt usikkerhet i samfunnet vedrørende vitenskapens natur. Forfatterens hypotese var at det stadig vil bli vanskeligere å samle oppslutning om et essensielt, universelt og objektivt vitenskapsprosjekt i fremtiden. Etter flere tiår med kritisk teoretisering av forholdet mellom subjekt og kategorisering av virkeligheten, både i vitenskapelige og populærvitenskapelige kontekster, er det vanskelig å reversere effekten av kritikken.¹⁸² Dermed ble også subjektive og sosiale aspekter ved både kunnskapsproduksjon og validering av vitenskapelig arbeid, akseptert i større grad enn tidligere. Dette har bidratt til det andre viktige historiske skiftet, som forfatterne beskrev som en forskyvning mot større refleksivitet og selvforståelse i forskermiljøene. Forskerne forventes å kunne se sin virksomhet i en større sosial sammenheng og å kunne legitimere den overfor andre enn kolleger. En tredje forskyvning koblet forfatterne til markedskrefter og til at brukerevaluering er blitt et stadig mer tungtveiende evalueringskriterium for forskningsresultaters kvalitet og relevans. Satt på spissen kan man si at hvis «samfunnet» ikke viser interesse for forskningen, er det ikke relevant forskning. Den fjerde forskyvningen Gibbons, Nowotny og Scott pekte på var den digitale revolusjonen i informasjons- og kommunikasjonsteknologier som radikalt har endret samfunnet.

Teorien om en *modus 2*-kultur for kunnskapsproduksjon beskrev altså en forflytning av vilkårene for kunnskapenes tilblivelse til mer grenseoverskridende og refleksive ordninger, der kunnskap i økende grad produseres blant tverrvitenskapelig samarbeidspartnere, snarere enn innenfor avgrensede, akademiske disipliner. Relasjonene mellom vitenskap og fenomener som refleksivitet, tverrfaglighet og heterogenitet knytter vitenskapene og samfunnet sammen som kontekstsensitive praksiser. Bedømmelsen av kvaliteten på kunnskap skjer ikke kun gjennom fagfelleevaluering, men i også i mange tilfeller gjennom samfunnets bruk av

¹⁸² Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, s. 116.

produktet eller innsiktene. Det innebærer flere parametere for vurdering av *nytte*, som økonomiske ringvirkninger, miljøvennlighet, eller etiske og moralske verdier. Selv om etterrettelighet og pålitelighet fremdeles er ufravikelige krav for vurdering av vitenskapelighet, peker Gibbons, Nowotny og Scott på at vitenskap og forskning i stadig sterkere grad trenger å legitimeres ved at den også skal være *sosialt robust*.

Sosialt robust vitenskap ble beskrevet av Gibbons, Nowotny og Scott som relasjonell. Den skal være transparent, skal tåle innsyn og offentlig debatt og være åpen for reforhandling. Dermed legitimeres vitenskapelige praksiser som relevante og aktuelle, men også som etiske og guidet av sosiale normer og intensjoner om å vise samfunnsansvar.¹⁸³ Sosialt robust vitenskap blir ikke vurdert som viktig og riktig i kraft av å være fremstilt av spesialister og i tråd med metodiske krav og oppdatert teori, men *også* fordi den har anvendelsesmulighet og betydning *utenfor* forskningsmiljøer. Dette innebærer imidlertid ikke at «samfunnet» skal ha siste ordet, og at forskerne skal føye seg etter dette. For det første er ikke «samfunnet» en entydig størrelse, men utallige sosiale aktør-nettverk med potensielt stor eller fraværende interesse for å delta i diskusjoner om vitenskap. For det andre har også forskerne mulighet til å delta i det offentlige ordskiftet med begrunnede argumenter som kan forklare, legitimere og forsvare egen forskning. Prosessene som ble beskrevet for å bidra til sosialt robust kunnskap har likhetstrekk med Latours beskrivelse av *saker som beveger*, som vitenskapelige tema som har stor oppslutning, og som det forhandles om blant interessenter.

Anvendelige kommunikasjonsmodeller innenfor en *modus 2*-kultur for kunnskap, er ofte tuftet på dialog eller deltaking og tillitt til at andre enn forskere besitter verdifulle kunnskaper og erfaringer, og at samarbeid mellom ulike eksperter og ikke-eksperter gagner fellesskapet. Hvis vi utvider Cloître og Shinns kontinuitetsmodell til en prosess som kan bevege seg begge veier, og som heller ikke behøver å gå i en bestemt rekkefølge mellom sfærene, nærmer vi oss en illustrasjon av forskningsformidling innenfor en Modus 2-kunnskapskultur. Når museums-etikkens formål i dag er å styrke demokrati og medborgerskap, ytringsfrihet og kulturelt og biologisk mangfold gjennom ulike formidlingsprosjekter, skyves museer nærmere en rolle som moralske og politiske aktivister, enn nøytrale kunnskapsformidlere. Janet Marstine (2011a) understreket at museologien fremover må utvikle teorier og praksis på tre hovedområder: Sosial inkludering, radikal transparens og delt ansvar for å ivareta arv.¹⁸⁴ Dette gir

¹⁸³ Gibbons, 1999; Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, s. 116–117, 167.

¹⁸⁴ Marstine, 2011a, s. 5.

gjenklang i teorien om en bevegelse mot det jeg over har beskrevet som *modus 2*, kunnskapskultur, som åpner for sosialt robust kunnskap og saker som beveger.

Et annet eksempel på at forskning i økende grad kobles til engasjementer med sosiale og politiske vurderingskriterier er NTNUs lansering av *NTNU bærekraft* i 2017 som ett av fire satsningsområder som skal bidra til å løse store komplekse utfordringer på tvers av mange utfordrende fagområder, som miljø, klima og sosial ulikhet.¹⁸⁵ I tillegg har NTNU forpliktet seg til å utføre sin virksomhet i tråd med FNs 17 bærekraftsmål, en forpliktelse som har paralleller i UNESCO og ICOMs arbeid for museer og menneskerettigheter og satsning på kultur- og naturarvsprosjekter.¹⁸⁶ NTNU har liketil et motto som signaliserer at universitetets grunnoppgave i vår tid er sosial: «Kunnskap for en bedre verden».¹⁸⁷

Forskning på forskningsformidling, et historisk riss

PCST-forskningens interesse for vitenskapenes samspill med resten av samfunnet gjennom forskningsformidling, blir ofte fortalt som en kronologisk bevegelse fra «deficit to dialogue».¹⁸⁸ I norsk språkdrakt blir dette historien om veien fra belærende enveis formidlingsformer, i formidlingspedagogisk ånd, til mer dialogiske formidlingsformer på steder som fungerer som kontaktsoner. De historiske parallellene til etableringen av museenes formidlingsdiskurs er mange.

Tradisjonene med å formidle vitenskapelig kunnskap til allmennheten strekker seg tilbake til opplysningstiden. Bernhard Schiele (2008) har beskrevet hvordan vitenskapelige museer har vært steder for både vitenskapelig aktivitet og forskningsformidling gjennom flere århundrer. Formidlingen ble legitimert i et behov for oversikt over «lange linjer» i menneskehetens vitenskapelige og teknologiske utvikling, og naturhistorie. Fra 1970-tallet, med fremveksten av vitensentre fikk nye formidlingspraksiser gjennomslagskraft. Formidlingens fremste mål ikke ble å lære bort etablert kunnskap, men å skape interesse for ulike typer vitenskap gjennom interaktive læringsmetoder. Skolene ble viktige samarbeidspartnere for utvikling av læringsmetoder, og samtidig ble publikum satt i sentrum: «Everything is geared to attract, stimulate, captivate and hold their attention, to motivate, awaken their interest or mobilise their cognitive styles», skriver Schiele. Vektleggingen av popularisering for å skape interesse

¹⁸⁵ NTNUs satsningsområder frem til 2023: <https://www.ntnu.no/forskning/satsingsomraader> og <https://www.ntnu.no/barekraft/om> (Besøkt 08.11.2019).

¹⁸⁶ <https://www.ntnu.no/baerekraftmaal> (Besøkt 08.11.2019).

¹⁸⁷ NTNU, 2017, s. 7.

¹⁸⁸ Se f.eks. Bucchi, 2004, 2008.

for vitenskap forbinder han til medieforskeren McLuhans kommunikasjonsteori som vakte interesse fra midten av 1960-tallet, om at alt handler om kommunikasjon, ikke om innhold. En viktig politisk dreining som skjedde på 1970-tallet, var en stadig mer utbredt kritisk holdning til samfunnsutviklingen som vitenskapsmiljøer og teknologibedrifter bidro sterkt til. Godt hjulpet av mediene mistet «vitenskap» noe av den kredibiliteten som var bygget opp gjennom århundrer. De vitenskapelige museene har imidlertid gått klar av denne kritikken, hevder Schiele – men tilliten opprettholdes bare så lenge de debatterer tematikker som folk er opptatt av på kritiske måter.¹⁸⁹

Selv om tradisjonene for forskningsformidling går langt tilbake i tid, har forskning på forskningsformidling til sammenligning en forholdsvis kort historikk. Ifølge Bucchi var det i USA på 1950-tallet man så smått begynte å undersøke hvordan den generelle befolkningen forholdt seg til – og i hvilken grad de forsto – vitenskapelig kunnskap. Slike studier refereres til som *Public Understanding of Science* (PUS) og hadde fra starten sitt utspring i diffusjonistiske og paternalistiske holdninger til kunnskapsformidling: Folk flest ble sett på som vitenskapelige analfabeter med behov for opplysning.¹⁹⁰ I løpet av 1970- og 80-årene ble PUS-forskning vanligere i stadig flere land, og hovedbudskapet bekreftet premisset for forskningen: At allmennheten ikke visste nok om vitenskapelige emner! Løsningen var å øke trykket på forskningsformidling og gjøre den enda mer korrekt. De som utførte disse tidlige PUS-studiene hadde gjerne en bakgrunn fra naturvitenskapene, og kjennskapen til hvordan man gjennomførte empiriske samfunnsfaglige undersøkelser var i stor grad erfaringsbasert og sjelden ervervet gjennom formalisert skoling.¹⁹¹ I 1992 ble det vitenskapelige tidsskriftet «Public Understanding of Science» etablert, og i løpet av 1990-tallet ble PUS-forskningen mer profesjonalisert og tilbudt som universitetsutdanning. Samtidig ble det tatt et oppgjør med den underliggende paternalistiske og diffusjonistiske diskursen. Det ble påpekt at det å sette likhetstegn mellom folks evne til å forstå vitenskapelige emner på den ene siden og å besvare kunnskapstester på den andre, kun førte til gjentakelser av de samme slutningen: Ekspertene og allmennheten resonnerer på ulikt grunnlag! Antagelsen om en kausal sammenheng mellom økt eksponering for vitenskap i medier, og på museer, skoler, biblioteker og folkemøter, og mer positive holdninger blant allmennheten overfor forskning og anvendelse av forskning i samfunnet, ble utfordret.¹⁹² Empiriske studier viste tvert imot et stort mangfold av

¹⁸⁹ Schiele, 2008.

¹⁹⁰ Bucchi, 2004:110, 2008, s. 59.

¹⁹¹ Bucchi og Trench, 2008, s.1–2.

¹⁹² Bucchi, 2008, s. 59, Schiele, 2008.

motstridende holdninger «ute i samfunnet», og særlig knyttet til emner som hadde bred mediedekning, som for eksempel bioteknologi og atomkraft.¹⁹³ Noen forskningsområder ble derfor møtt med mer skepsis etter hvert som mediedekningen økte, nettopp blant andeler av befolkningen som tilegnet seg forskningsformidling i stor grad, og som dermed skulle være godt informert.¹⁹⁴ Motstand og uvilje mot forskning kan med andre ord ikke reduseres til et resultat av underskudd på kunnskaper. Det er mer komplisert enn som så. Bucchi (2008) har beskrevet disse forholdene slik:

Lay knowledge is not an impoverished or quantitatively inferior version of expert knowledge; it is qualitatively different. Factual information is only one ingredient of lay knowledge, in which it interweaves with other elements (value judgements, trust in the scientific institutions, the persons` perception of his or her ability to put scientific knowledge to practical use) to form a corpus no less sophisticated than specialist expertise.¹⁹⁵

Forskjellen mellom vitenskapelig ekspertkunnskap og vitenskapelig allmennkunnskap kan følgelig heller ikke reduseres til et informasjonsgap mellom ekspertene og allmuen, som kan utlignes ved å velge belærende praksiser for formidling i tråd med en underskuddsmodell for forskningsformidling.

Mot midten av 1990-tallet beveget forskningsformidlingens praksiser seg fra en belærende til en mer aktiviserende didaktikk, og på engelsk ble vendingen kalt *Public Engagement in Science* (PES). Allmennhetens interesse – og helst *personlige engasjement* – for forskning, skulle bedres gjennom invitasjon til aktiviteter, ved at forskning ble formidlet gjennom en innramming av aktuelle samfunnsdebatter og i dialog med troverdige kunnskapsinstitusjoner.¹⁹⁶ «Dialog» ble samtidig et utbredt begrep og ideal på mange offentlige arenaer rundt årtusenskiftet, knyttet til både kunst og kultur, vitenskap og utforming av politiske strategier for lokaldemokrati. Nye begreper kom i bruk om forholdet mellom vitenskapene og allmennheten innenfor en mer konstruktivistisk teoretisk retning som tilskrev kategoriene «brukere», eller «offentligheten», et større ansvar i de livslange læringsprosessene de inngikk i. Forskningsformidlingens målsetning var fremdeles sosial og burde bidra til at allmennheten i større grad utøvet kritisk sans, tok initiativ, og i mindre grad «diltet etter» og passivt aksepterte autoritative vitenskapelige utsagn. PES har ikke fått noen godt innarbeidet norsk

¹⁹³ Bucchi og Neresini, 2002, s. 261; Wynne, 1989.

¹⁹⁴ Bucchi og Neresini, 2002.

¹⁹⁵ Bucchi, 2008, s. 60. Se også Wynne, 1989, 2007, 2008. Plesner (2009) bekrefter gjennom sin analyse en slik oppfatning.

¹⁹⁶ Irwin og Wynne, 1996.

oversettelse. I det engelske ordet *public* ligger betydningen av både *offentlighet*, *allmenhet* og *felles* på norsk, og i begrepet *engagement* ligger betydningen av både *engasjement*, *tilkobling*, *forpliktelse* og *avtale*. Lanseringen av norske museer som *dialoginstitusjoner* på 1990-tallet med *NOU 1996:7 Museum. Mangfold minne møtestad*, samt gjentagelser om behov for flere innslag av *interaktivitet* i utstillinger, kan ses som effekter av denne internasjonale «dialogvendingen».

The National Co-ordinating Centre for Public Engagement (NCCPE) i England, utførte i 2009 en omfattende undersøkelse blant 22 000 akademikere, for å ta rede på hvordan i begrepet *public engagement* ble forstått blant vitenskapelig ansatte ved landets universiteter. Det ble i stor grad assosiert med arbeidsformer som på *bedre* måter kunne koble det som foregår i akademia med samfunnet «utenfor». NCCPE utformet med grunnlag i undersøkelsen en vid definisjon som lød slik:

Public engagement describes the myriad of ways in which the activity and benefits of higher education and research can be shared with the public. Engagement is by definition a two-way process, involving interaction and listening, with the goal of generating mutual benefit.¹⁹⁷

Denne inkluderende definisjonen ga få begrensninger. Et premiss om at vitenskap er nyttig for samfunnet var utgangspunktet, og et mangfold av praksiser som førte til deling av denne kunnskapen, mellom forskere og allmenheten, var en sentral effekt. På tross av fokuset på gjensidighet i dialoger og interaktivitet, har imidlertid flere forskere innvendt at det sjelden er grunn til å tvile på motivasjonen bak ønsket om dialog mellom forskning og samfunn: Det sikrer vitenskapenes posisjon ved å opprettholde og utvide «samfunnets» aksept for vitenskapelig virksomhet.¹⁹⁸

I løpet av 2000-tallet har forskning på forskningsformidling (PCST) fått ytterligere akademisk tyngde. Tilknyttingen til naturvitenskapene er blitt svakere og faget har posisjonert seg som en tverrvitenskapelig kultur- og samfunnsvitenskapelig kunnskapsfelt, som henter sine referanser i veletablerte fag som for eksempel kulturstudier, vitenskapshistorie, pedagogikk, vitenskapsfilosofi, vitenskapssosiologi, medievitenskap og journalistikk.¹⁹⁹ Det seneste tiåret

¹⁹⁷ NCCPEs nettside: <https://www.publicengagement.ac.uk/explore-it/what-public-engagement>. (Besøkt 17.04.2020).

¹⁹⁸ Plesner, 2009. Casini og Neresini, 2013.

¹⁹⁹ Bucchi og Trench, 2008, s. 2; Bucchi, 2008.

har fagfeltet vært preget av det Bucchi har kalt «en sosiologisk vending», med retning mot den kontekstsensitiviteten som betegner fenomenet sosialt robust kunnskap:

public communication of science cannot be understood in a vacuum; rather, it should be viewed not only in the context of expert/citizen interactions, but also in the broader context of science in society.²⁰⁰

Dette impliserer at mennesker som er innblandet i forskningsformidling også erkjenner det de gjør som bidrag til forhandlingsprosesser og tilpasninger til ulike settinger. Bucchi hevder det er en tendens til at formidlere velger en ovenfra-og-ned-formidlingsmodell hvis det er lav grad av folkelig oppslutning om det temaet som skal formidles. *Deltakelse og medvirkning* fra allmennheten i forhandlinger om politiske og vitenskapelige tema skjer lettere hvis kjennskapen til temaet allerede er god.²⁰¹ Har dette betydning for universitetenes museer? I høyeste grad, og på samme vis som for andre typer museer: Hvis en ikke kjenner besøkernes, kan en komme til å undervurdere dem på en slik måte at formidlingen blir oppfattet som belærende, og «tannløs». Det er jo ikke sikkert at «liten oppslutning» innebærer det samme som uvitenhet, det kan dreie seg om Latours *faktasaker* som allerede er velkjent og tatt for gitt og ikke lenger behøver diskusjon. Da er det liten grunn til å besøke museer for annet enn å underholde barna en regnfull søndag.

Men kan allmennheten virkelig medvirke til forskningspraksis?

Brian Wynne (2008) har argumentert for at publikums deltakelse i vitenskapsproduksjon er en feilslått tanke. Han mener den unnlater seg å problematisere en utbredt tilbøyelighet til å ta vitenskapenes opphøydhed som en selvfølge, «som en systematisk praktisering av dype uforsonlige og uuttalte maktstrukturer, som er nedfelt vitenskapelige og teknologiske kulturer og det politiske systemet rundt dem».²⁰² I et ANT-perspektiv vil et «skjevt» maktforhold komme til uttrykk i aktør-nettverk der eksperter og ikke-eksperter betrakter hverandre som nettopp det. En aktant som tilskrives en ekspertrolle, eller høy troverdighet i en sak, vil tiltrekke seg andre aktanter som «svermer rundt» og forsøker å hente styrke fra eksperthen, som Latour uttrykker det. Men det er jo ikke i alle aktør-nettverk at «professoren» eller en «ekspertinstitusjon» har størst effekt på byggingen av fakta – det kommer jo an på hvilken sak som er i bevegelse, og hvilke teknologier som bidrar til å fremme den.

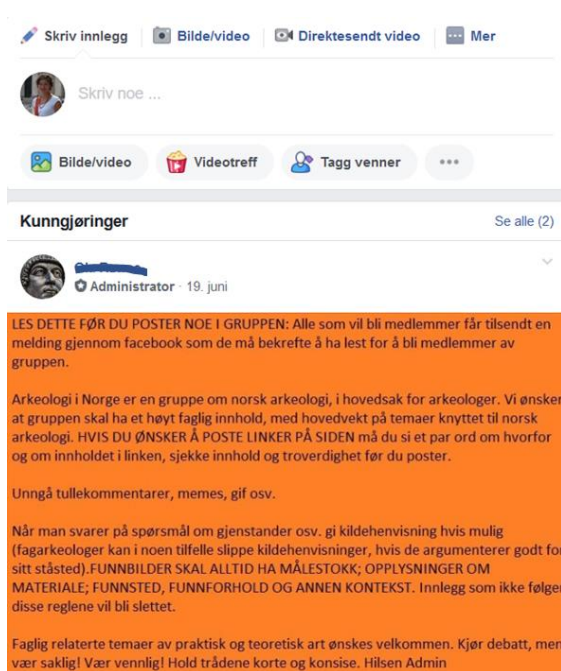
²⁰⁰ Bucchi, 2008, s. 68.

²⁰¹ Bucchi, 2008, s. 69–70.

²⁰² Wynne, 2008, s. 100.

Wynne tviler på hvorvidt invitasjoner til allmenhetens deltakelse til vitenskapsproduksjon faktisk *er* bidrag til vitenskapene. Han mener lekfolk kun kan bidra til *den offentlige debatten om* de aktuelle vitenskapelige temaene – inkludert det tilkoblede politiske saksfeltet.²⁰³ Også innenfor den nye museumsetikken har museologer de seneste årene problematisert deltakerprosjekter i museer. Hvorvidt invitasjonen om dialog i museene fungerer som en faktisk invitt til å delta i en dialogisk interaksjon om kunnskap og læring, slik at idealtypene *amatøren, deltakere og medvirkere* får mulighet til å bidra med innsikter eller observasjoner som kan føre til produksjon av ny vitenskapelig kunnskap, er usikkert. Like ofte vil det nok være snakk om ulike – og mer varierte enn tidligere – former for tilrettelagt deltakelse i sammenhenger som handler om vitenskapelighet, men der institusjonen som inviterer definerer spillereglene for deltakerne.²⁰⁴

Et eksempel på tilbud om medvirkning til vitenskapelige prosesser er Facebook-siden «Arkeologi i Norge» (Fig. 2), som er offentlig og åpen for alle.²⁰⁵ Her legger både arkeologer og lekfolk ut foto av bemerkelsesverdige gjenstander og steder, og ber om innspill fra gruppen på hva det kan være. Andre typer poster ønsker tips til faglitteratur, bestemte typer arkeologiske lokaliteter, eller gjenstandstyper. På siden står en instruks alle deltakerne må følge. Med blokkbokstaver listes kvalitetskrav til brukere opp, slik at en faglig standard kan opprettholdes. Både spørsmål og svar skal begrunnes. Slik gjøres

Figur 2: Skjermdump av administrators foraninger på Facebook-siden *Arkeologi i Norge*.

informasjonen saklig og faglig, og medlemmene skjønner at de ikke er en side for sensasjonelle virale arkeologi-nyheter. I tillegg må man gi vesentlige kontekstopplysninger og

²⁰³ Wynne, 2008.

²⁰⁴ Se f.eks. Lynch, 2011; Jørgensen, 2011.

²⁰⁵ Arkeologi i Norge: <https://www.facebook.com/groups/2576971112/> (Besøkt 27.11.2019).

ha med målestokk på fotoet. Slik ser man om en stein er på størrelse med en fotball eller en klinkekule. Det har avgjørende betydning for tolkningen. *Arkeologi i Norge* blir på den måten en dialogplattform der teknikker som arkeologer anvender i det daglige assosierer innholdet på siden med troverdig kunnskap. Manglende bruk av de samme teknikkene bidrar til å forskyve det avbildete mot en mer populær setting, der den samme steinen i stedet blir tillagt spekulative kvaliteter. Man kan forstå nettstedet som et eksempel på at det arkeologiske fagmiljøet utøver autoritær makt over allmuen for å oppdra dem til bidragsytere kun på arkeologenes premisser. Og man kan se det som et uttrykk for et sosialt aktør-nettverk, der både lekfolk og fagfolk slutter opp om en felles sak av interesse – å tilføre norsk arkeologi noe nytt. I dette arbeidsnettverket inngår finnere, fagfolk, gjenstander, den teknologiske plattformen, natur- og kulturlandskap, stedsnavn, linjal og faglitteratur som aktanter i arbeidet med å skape arkeologiske fakta – eller ikke.

Arkeologi i Norge er et bidrag til den digitale allmenningen, der prinsippet er ytringsfrihet og deltakelse for alle. Men selv om alle har rett til å ytre seg, er det ikke alle ytringer som bedømmes som riktige i det arkeologisk aktør-nettverket, og dette medvirker arkeologiske teknologier, som foto med målestokk, lokalitetsopplysninger, en formell utdanning og litteraturreferanser til holde orden på.

Diskurser om forskningens nytte og tilgjengelighet

De underliggende og ikke uttalte maktstrukturene knyttet til teknologi og vitenskap, eller forskningsvirksomhet, kan også beskrives som diskursive, som felles ressurser, eller sett av assosiasjoner, som vi tar i bruk i møter med forskningsformidling. I avhandlingen *Disassembling the Mass Mediation of Research* (2009) har den danske mediesosiologen Ursula Plesner identifisert to diskurser knyttet til forskningsformidling av samfunnsvitenskap i danske medier: *diskursen om nytte gjennom overskridelse* og *diskursen om tilgjengelighet*.²⁰⁶ Slike diskursive ressurser er også nedfelt i strategier for samfunnskontakt ved universitetene, og som handlingsplaner på museene, og omsettes til handling i aktør-nettverk der forskningsformidling skjer. Dette har overføringsverdi til en drøfting av de norske universitetsmuseenes rolle i samfunnet, og til begrunnelser for den forskningsformidlingen som foregår der.

Diskursen om forskningens nytte gjennom overskridelse springer ut av en forståelse om at forskning ikke nødvendigvis er nyttig som en egen praksis, men *gjøres nyttig* ved å svare til

²⁰⁶ Plesner, 2009, s. 233–264.

forventninger og krav fra samfunnet, og fra brukere utenfor akademia. Betegnelsen *overskridelse* peker på at kunnskapene oversettes og medieres på tvers av ulike sosiale grupper eller målgrupper og sfærer, og dermed overskrider innbilte grenser mellom vitenskap og samfunn. Det finnes mange ulike utsagn om hvorfor forskere må mediere kunnskapene sine til samfunnet slik at samfunnet kan dra nytte av forskningen, fra både forskere og andre. I empiri fra ulike typer presentasjoner av samfunnsfaglig forskning i massemediene, identifiserte Plesner fire motsetningsfulle assosiasjonsrekker om hva nytten består av.²⁰⁷

Den første rekken av relaterte assosiasjoner orienterer seg rundt oppfatningen om at *forståelig forskning er brukbar*. Forskning som er forståelig assosieres med at kunnskapene er nyttige. Dette relateres til en følelse av plikt til å formidle, og av tilfredsstillelse når jobben gjøres. Klare problemstillinger gir rask uttelling og legitimerer pengebruk, egner seg for dialoger, kan kobles til praksis og får prioritet i massemediene. Dette forbindes med gode muligheter for å engasjere grupper av allmennheten og institusjoner i forskningssakene, med mulig effekt at det blir lettere å skaffe eksterne forskningsmidler til oppdragsvirksomhet, som igjen legitimerer forskning som yrkesvei. Overføring av forståelse i form av oversettelse og mediering mellom sfærer er viktig i forhandlinger om forskningens brukbarhet.²⁰⁸

Den andre rekken av relaterte assosiasjoner er orientert rundt oppfatninger om at *forskning er fjern og komplisert aktivitet*. Forskning assosieres med komplekse, teoretiske og abstrakte praksiser som gjerne foregår i internasjonale sfærer. At forskning er vanskelig assosieres videre med at den har egenverdi og at den derfor er indirekte anvendbar for samfunnet. Relatert til dette er en generell oppfatning av *forskning* som involverende, eksperimenterende, risikofylt, og en evig jakt etter nye utfordringer, eller kontroverser som kan settes på den politiske agendaen. *Vitenskap* ses derimot som en følelseløs og objektiv sannhetssøken som setter punktum for kontroverser. Denne assosiasjonsrekken er en motsats til den første, men de to er ikke gjensidig utelukkende.²⁰⁹

En tredje rekke av relaterte assosiasjoner er koblet til forståelser av *forskning som nerdete og irrelevant*. Den starter med utsagn om at forskning er nisjepreget arbeid basert på «høyt-flyvende» teoretisk kunnskap som er svært detaljfokuset og tar lang tid. Videre assosieres det med at forskningen utføres med liten interesse for kommunikasjon, og at kunnskapene dessuten oppleves som irrelevante for andre. Forskingen ses som uavhengig av samfunnet,

²⁰⁷ Plesner, 2009, s. 235.

²⁰⁸ Plesner, 2009, s. 238.

²⁰⁹ Plesner, 2009, s. 238–239.

og relateres til praksiser og tenkemåter som kun refererer til seg selv i et internt nettverk. Denne tredje rekken av relaterte assosiasjoner utgjør en motsetning til den andre, der den fjerne forskningen tross alt blir tilskrevet nytte.²¹⁰

Den fjerde rekken av relaterte assosiasjoner kobler forskning og forskningsformidling til oppfatninger av *overeksponering og populisme*. Den starter med assosiasjon mellom oppdragsforskning og prostitusjon, som kobles til feilaktig formidling, inkompetente formidlere, uredelig politisk påvirkning, mediestyrt forskningsformidling, opportuniste og kvantitet fremfor kvalitet.²¹¹ Popularisert forskning bedømmes som frarøvet opprinnelige vitenskapelige kvaliteter. Denne assosiasjonsrekken bidrar til å modifisere innholdet i den første rekken av relaterte assosiasjoner som orienterer seg om brukbarhet, og setter også forståelsen av en *modus 2*-vitenskapskultur i et forstyrrende relieff: Den åpenheten *modus 2*-kulturen møter samfunnets deltakelse og medvirkning med, slås her tilbake som trusler mot redelig grunnforskning, fordi den bidrar til å slippe politiske og kommersielle ambisjoner for tett på kunnskapsproduksjonen. Den tredje og fjerde rekken av relaterte assosiasjoner står i et antagonistisk forhold til hverandre: Den tredje er helt lukket for samfunnets påvirkning, og definer forskning som irrelevant, mens den fjerde er alt for åpen for samfunnets påvirkning som utgjør en risiko for forskningen.

Et relasjonelt perspektiv på forholdet mellom det vi betegner som vitenskap og det vi betegner som samfunn, kan gi nye innsikter om forskningsformidling. Plesner hevder at så lenge vi insisterer på å holde disse fra hverandre, som ulike størrelser, er det vanskelig å identifisere kompleksiteten av posisjoneringer og praksiser rundt forskningsformidling. Det kan altså være hensiktsmessig å stille spørsmål ved tendensene til å anse forskningsformidling som en lineær, fra topp-til bunn-prosess (underskuddsmodell), og også til tendensen til å skille klart mellom ulike aktanter i forskningsformidling, som forskere, journalister og publikum – som om de styres av fundamentalt forskjellig rasjonalitet.²¹²

I stedet for å insistere på kvalitative forskjeller, kan et relasjonelt perspektiv tegne et mer komplekst og rotete bilde av virkeligheten, der grenser overskrides, kunnskaper oversettes og forhandlinger om hva forskning skal være nyttig for, hele tiden pågår.²¹³ Universitetsmuseene er eksempler på hybride steder, der vitenskap kontekstualiseres av både forskere, studenter,

²¹⁰ Plesner, 2009, s. 239.

²¹¹ Plesner, 2009, s. 240.

²¹² Plesner, 2009, s. 6–7.

²¹³ Plesner, 2009, s. 75.

museumspedagoger, designere, arkitekter og kommunikasjonsrådgivere, og der besøkene i tillegg har enda mer varierte bakgrunner enn de ansatte. Der finnes det ulike holdninger til verdien forskningsformidling, noe analysene av intervjumaterialet i kapittel 9 og 10 viser. Museenes ansatte sprer sine kunnskaper utover, gjennom ulike hjelpemidler, som vitenskapelige publikasjoner, utstillinger, publikums-workshop'er, nettsider, blogger og avisartikler, og besøkere og brukere kan møte kunnskapene i alle disse formatene. Diskursen om nytte gjennom overskridelse er derfor også knyttet til en mer pragmatisk orientert diskurs, som handler om at hvis forskning skal kunne ha nytte for folk, må den tilrettelegges. Det bringer oss videre til det Plesner har identifisert som en *diskurs om forskningens tilgjengelighet*, gjensidig forbundet med diskursen om nytte.

Mens diskursen om nytte åpner for at forskning og vitenskap kan være nyttig i seg selv, uten å bli formidlet, handler diskursen om forskningens tilgjengelighet mer om pragmatikk. Å gjøre forskning tilgjengelig – ved å tilrettelegge den i praksis – blir ansett som en plikt som både universitetet som institusjon og forskere som enkeltpersoner er bundet av. Knyttet til denne diskursen har Plesner identifisert to assosiasjonsrekker, den ene med et teknologisk utgangspunkt og den andre med et mer ideologisk og pedagogisk utgangspunkt.²¹⁴

Den teknologiske assosiasjonsrekken knyttet til tilgjengeliggjøring av kunnskap er orientert om brukerne, og at deres ferdigheter må tas hensyn til. At informasjon og formidling av kunnskap gjøres synlig i samfunnet, er et premiss som kobles til brukervennlighet i for eksempel teknologiske løsninger. Den pedagogiske assosiasjonsrekken er orientert rundt kommunikasjonsprosesser som gjør forskning forståelig, som dialog, samspill med offentligheten, klarhet, samt mulighetene for overforenkling. Begge assosiasjonskjedene gjør tilgjengelighet til et spørsmål om overføring av kunnskap, og er ikke motsetningsfylte.

For museenes del har store ressurser de siste 20 årene gått til tilgjengeliggjøring av museumssamlinger og tilhørende dokumentasjon på *den digitale allmenningen*. Den gjengse oppfatningen i ABM-sektoren ser ut til å være at kulturarvens bidrag til forståelsen av et samfunns identitet og fortid knapt kan overvurderes, og at arbeidet med å lage digitale representasjoner av det museer, biblioteker og arkiver har i sine samlinger, skaper «uante muligheter».²¹⁵ En av disse mulighetene er at den tilgjengelige informasjonen, og mer tilrettelagte og tolkede formidlingspakker, kan nå ut til flere enn tidligere. Det *kan* styrke

²¹⁴ Plesner, 2009, s. 244–245.

²¹⁵ ABM Utvikling, 2010, s. 10.

museenes funksjon som et massemedium, men det bringer også museenes kunnskaper og budskap ut i et farvann der kvaliteter som ekthet, etterrettelighet og kildekritikk er under press, og der «klikk og likes» like gjerne setter standard for godt eller dårlig, relevant eller irrelevant, og aktuelt eller akterutseilt.

En annen mulighet som vektlegges er at museenes tilstedeværelse på den digitale allmenningen gjør dem i stand til å få kunnskap og meningsytringer tilbake fra et bredt publikum. Når publikum får tilgang til bredden i museenes samlinger, kan de selv, ideelt sett, gjøre seg opp meninger om museenes tilbud og gi museene feedback – det være seg om plante-lokaliteter, ugleobservasjoner, eller personer og stedsnavn på gamle foto.²¹⁶ Digitaliseringen har med andre ord utfordret vante skiller mellom det private og det offentlige, mellom kunnskaper og nyheter, mellom publikums rolle som mediekonsumenter og medieprodusenter, eller kulturkonsumenter og kulturprodusenter, og også mellom det nasjonale og det globale.²¹⁷

En utvidet forståelse av hva forskningsformidling gjør

Begrepet *forskningsformidling* har sin egen historie. Denne handler om både formidling som en virksomhet som skal bidra til å fylle kunnskapshull hos allmuen, og mer interaktive praksiser der publikum involverer seg med vitenskap på mer selvbestemte måter – i overensstemmelse med teorier om museer som dialogsteder, deltakersteder og kontaktsoner. Universitetsmuseene kan bruke alle disse ulike måtene å formidle forskning på. Som beskrevet tidligere er *oversetting* et sentralt begrep innenfor ANT.²¹⁸ Ifølge Latour finnes ikke «ren» informasjon, kun oversettelser. Det er fordi et hvert utsagn er formet av den som ytrer det, slik at det passer inn etter hensikter og prosjekter. I tillegg er det oversettelser som holder aktør-nettverk sammen. Vi kan si om sosialt robust kunnskap at den er godt medialisert, der de kvalitetene som borger for *godt*, vil være situasjonsavhengige. I diskursen om den nye museumsetikken utfordres det kulturkritiske synet på rigid museumsmakt, og museer undersøkes som komplekse og motsetningsfylte steder.²¹⁹ Dette innebærer også et oppgjør med en forskningsformidlingsdiskurs som er orientert om behovet for at forskningsresultater må diffundere ut i samfunnet *fordi* det finnes et generelt underskudd av kunnskap. I motsetning til en ganske vanlig oppfatning – at forskningsformidling skjer *etter* at forskningsarbeidet er ferdig og resultater er klare til å presenteres – kan forskningsformidling også betraktes som en

²¹⁶ Se f.eks. ABM Utvikling, 2010; NDU Utvalget, 2009, s. 21.

²¹⁷ Gripsrud, 2017, s. 551 ff; Wold og Ween, 2018.

²¹⁸ Latour, 2005, s. 106.

²¹⁹ Marstine, 2011a.

grunnleggende bestanddel i all vitenskapelig virksomhet.²²⁰ Men den nye museumsetikken og et mer refleksivt syn på forskningsformidling stiller nye og høye krav til forskere og forskningsformidlere og publikum. Man blir jo ikke født med en høy grad av refleksivitet, det er en holdning som må læres og som krever interesse for kunnskap.

Forskere opptrer på forskjellige måter, med ulikt konstruerte budskap i ulike sammenhenger, selv om de benytter den samme «kunnskapsbanken». Kunnskapsutsagn er tøyelige fordi de er konstruert i interaksjon med forestilte «andre». I et ANT-perspektiv beskriver dette nettopp dynamikken i aktør-nettverkene. Evnen til å være fleksibel kan derfor ikke brukes som en kritikk av den enkelte forsker eller museumsformidler for å være enten usammenhengende, eller politisk. Det er heller ikke et postmoderne argument for at vitenskapelig kunnskap er relativ. Plesner fant ut gjennom sine intervjuer av vitenskapsjournalister og samfunnsforskere, at de alltid formet sine utsagn med bestemte mål for øyet – de formidlet aldri *ren* informasjon. Hun viste hvordan forskere kan posisjonere seg tett mot både journalister, politikere og kolleger ut fra hvilke prioriteringer de har i en bestemt sammenheng.²²¹ Slik kan grenser mellom idealtyper av «sendere» og «mottakere» for informasjon bli mer uklare.

På de hybride feltene for forskningsformidling kommer ulike målestokker for bedømming av kunnskap til syne, både vitenskapelige og ikke-vitenskapelige. Teorien om sosialt robust kunnskap som en av *modus 2*-kulturens kvalitetstrekk, åpner opp for at det også er mangfoldige måter å kommunisere vitenskap på, og at et mer refleksivt syn på forskningsformidling dermed kan være nyttig. Som en samlet enhet opptrer universitetsmuseet som forskningsformidler i multiple kontekster, og forskningsformidlingen bør derfor ha flere nyanserte begrunnelser enn den umiddelbare responsen at forskning er viktig: *Hva er det forskningen og vitenskapen er viktig i forhold til, akkurat nå, i denne situasjonen, for hvem?*

I de neste fire kapitlene skal jeg se nærmere på etableringen av universitetsmuseum som en spesifikk kategori blant norske museer, og jeg skal vise eksempler på hvordan begrunnelser for formidlingsvirksomheten har vært i bevegelse gjennom et tidsrom på over 200 år.

²²⁰ Bucchi, 2008.

²²¹ Plesner, 2008, s. 19.

5. Lange linjer: Vitenskap og museum 1760 – 1970

Norske museer har fungert som arenaer for sosiale og politiske forhandlinger om kunnskap lenge før «forskningspolitik» og «kulturpolitikk» ble adskilte politiske saksfelt på 1970-tallet, før museumsformidling ble etablert som et eget fagområde i samme periode, og før universitetsmuseene og de kulturhistoriske museene ble adskilt under hvert sitt departement i 1990. I dette kapitlet beskriver jeg utviklingen fra det Haakon Schetelig (1944), kalte «eldre altomfattende museer», til det som i dag utgjør landets universitetsmuseer. Museenes organisering og infrastruktur, samlingsstrategier og stillingskategorier er effekter av forhandlinger over flere hundre år. For å forstå disse museene som samfunns- og publikumsinstitusjoner over lang tid, vektlegger jeg forbindelser mellom museer, vitenskap og kultur. Siden det ikke er plass til en omfattende kulturhistorisk redegjørelse for hvert av dagens universitetsmuseer, belyser jeg ett av dem, NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim, for å se på forhandlinger om hva museet skal være – og hvem det skal være til for. Jeg har valgt ut noen historiske hendelser der forskningsformidling var en del av stridens kjerne.²²²

Kategorien «universitetsmuseum» har sin egen historie. Selv om institusjonene i dag fremstår som etablerte politiske enheter, deler de ikke en homogen og felles institusjonshistorie. Dagens norske universitetsmuseer har gjennom årenes løp blitt utstyrt med ulike kulturhistoriske og politiske merkelapper, både som «eldre altomfattende museer», «patriotiske universalmuseer», «sentralmuseer», «landsdelsmuseer», «fylkesmuseer», «halvoffentlige museer», «arkeologiske museer», «naturhistoriske museer» og «etatsmuseer». Merkelappene oversetter museene med kvaliteter som er tilsynelatende likeartet og omforent, og inskriberer museene med bestemte trekk. Samtidig skjuler merkelappene at museene er forskjellige. De norske universitetsmuseene er ulike steder i ulike byer, de har ulike mennesker ansatt, de har ulike objekter i sine samlinger, og de ble etablert og fikk sin tilhørighet til de respektive universitetene til ulike tider.

²²² De viktigste kildene til disse eksemplene er sekundærlitteratur, hovedsakelig de to publikasjonene som ble gitt ut i forbindelse med 250-årsjubileet til DKNVS, Håkon With Andersens (m.fl.) *Æmula Lauri. The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters, 1760–2010* (2009) og Arild Stubhaugs *Den lange linjen. Historien om Videnskabselskabet i Trondheim* (2010).

Den «usynlige» kulturpolitikken før 1940?

Museumspolitikken i Norge inngår i den allmenne kulturpolitikken, og museumspolitiske spørsmål har de siste tiårene vært tett forbundet med kulturpolitiske konjunkturer. Kulturpolitikken i Norge og i andre vestlige land regnes av mange som et ganske ungt fenomen, først og fremst fordi betegnelsen «kulturpolitikk» først kom i bruk i det offentlige ordskiftet etter 2. verdenskrig, og særlig etter at det politiske kulturbegrepet ble utvidet fra å dreie seg om kunst og kulturvern, til å også omfatte idrett, ungdomsarbeid og amatørvirksomhet i løpet av 1970-tallet.²²³ Flere ulike studier karakteriserer kulturpolitikken før 1940-tallet som passiv, usystematisk og tilfeldig, uten klart formulerte målsetninger.²²⁴ Dette er imidlertid oppfatninger som etter hvert er blitt nyansert.²²⁵ For eksempel fikk både DKNVS i Trondheim og Selskapet for Norges Vel i Oslo, som begge var institusjoner som bidro til oppbygging av tidlig museumsvirksomhet i landet, innvilget årlig statsstøtte fra og med Stortingsåret 1815–16 over budsjettposten for «Videnskab og Kunst».²²⁶

Tendensen til å anse det politiske kulturfeltet som uformelig gjennom statens første 125 år, henger ifølge kunstsosiologen Dag Solhjell (2005) sammen med en ureflektert tilbøyelighet til å ta utgangspunkt i kriterier for dagens offentlige kulturforvaltning. Solhjell argumenterer for at intensjonsdrevet kulturpolitikk har spilt en viktig rolle i Norge helt siden 1814, og at problemet med å definere det kulturpolitiske feltets historisitet har oppstått fordi forskerne tar utgangspunkt i det utvidede kulturbegrepet, og projiserer dette bakover i tid, uten å ta hensyn til tidligere generasjoners oppdeling av «kunst» og «kultur» som ulike saksområder.

I norsk politikk ble begrepene om «kultur» og «kulturpolitikk» brukt om hele det forvaltningsområde som lå under det som fra 1814 het «Departement for Kirke- og undervisningssaker», og senere «Kirke- og undervisningsdepartementet» – altså kirke, undervisning, forskning, kunst og kulturvern. Når Stortinget før 1970-tallet drøftet kirke- og undervisningsdepartementets budsjett, betegnet de det som «kulturbudsjettet». Når de drøftet de kapitlene i dette budsjettet som handlet om billedkunst, teater, musikk, litteratur, kunstnerlønner osv., kalte de det «kunstformål».²²⁷

²²³ Det utvidede kulturbegrepet hørte til det som ble kalt «den nye kulturpolitikken» på 1970-tallet. Et nøkkelbegrep for denne nyorienteringen var demokrati, i form av å inkludere f.eks. hverdagslivskultur, arbeiderkultur, amatørvirksomhet og lokale kulturinitiativer i den offentlige politikken. Se f.eks. Solhjell, 2005; Mangset og Hylland, 2017, s. 59–62; NOU 2013:4, s. 59–60.

²²⁴ Se eksempler hos Solhjell, 2005.

²²⁵ Se f.eks. Simonsen, 2005; Solhjell, 2005, Tallerås 2009; Eriksen, 2009.

²²⁶ Cappelen, 1885, s. 710.

²²⁷ Solhjell, 2005, s. 147–148.

Med «kultur» menes i denne sammenheng enkeltmenneskets og samfunnets intellektuelle nivå og moralske standard.²²⁸ *Det 1. departement*, senere *Kirke- og undervisningsdepartementet*, skulle fra starten tjene «det rike sinn», forstått som moral, opplysning og nasjonal bevissthet. Ifølge Solhjell var det kristne, det sekulære og det nasjonale så sterkt forbundet i kulturpolitikken at det ikke lot seg skille. Kulturpolitikkenes virkemidler var kirke, skole, forskning, kunst og kulturvern, der det siste impliserte vern om det nasjonale.²²⁹ Slik hevder Solhjell at kulturpolitikkenes fundament var helt frem til 1960-tallet, riktignok avbrutt av en ny kulturpolitisk organisering under okkupasjonsårene fra 1940–1945. Med Latours begreper kan vi kanskje si at universitetene, skolen, kirken og kulturminnevernet var repertoarer for «kulturen», i form av institusjoner, regler, lovverk og praksiser som ga patriotisk oppslutning om nasjonen som effekt?

En statlig museumspolitikk i moderne forstand har vært praktisert i Norge siden opprettelsen av de første museene, representert ved for eksempel åpningen av Universitetets myntkabinett i Oslo (1817), Bergen museum (1825); Universitetets Oldsaksamling i Oslo (1828) og Kunst- og tegneskolen i Kristiania (1821), senere Nasjonalgalleriet (1842). Alle disse fikk etter hvert statsstøtte i ulike former. En rekke private museer ble også etablert, ofte i regi av en engere krets av kunnskapsinteresserte som frivillig bidro til innsamling og ordning av objekter, og som gjerne også var involvert i de respektive byenes politiske liv.²³⁰ Frem til 1970, da kulturpolitikken ble en egen sektor, var kultur og vitenskap del av samme politikkkfelt.

Raritetetskabinett, naturaliesamling, museumssamling

Det etymologiske opphavet til begrepet «musaeum» er det greske ordet «museion» som betyr «tempel for musene». Det eldste kjente tempelet av denne typen var Museion i Alexandria i oldtidens Egypt. Begrepet er imidlertid ikke en gitt størrelse, og «museum» har rommet ulike objekter, kvaliteter, ideer og praksiser gjennom to tusen år – og gjør det også i dag. De ni musene tilhører den greske mytologien, og de var døtre av gudene Zevs og Mnemosyne, og skytsgudinner for diktning, sang, vitenskap og musikk.

²²⁸ Solhjell, 2005, s. 148. Se også Tallerås, 2009, s. 51–54 for en redegjørelse for norsk kulturpolitikks historie i museumspektiv. Se også en drøfting av kulturbegrepet i norsk kulturpolitikk i *NOU 2013:4 Kulturutredningens* kapittel 6, samt i Mangset og Hylland, 2017, s. 15–25.

²²⁹ Solhjell, 2005, s. 148.

²³⁰ Jfr. 1800-tallets ideer om en «assosiasjonsoffentlighet», der borgerne gjorde sin borgerdyd i form av ulikt frivillig foreningsarbeid (Eriksen, 2009, s. 52–53, 209).

«Museum» var ett blant flere ord som i renessansen, på 15- og 1600-tallet, ble brukt om lærdes samlinger av bøker, kuriosas, dokumenter, oldsaker, naturalia og kuriositeter. Eksempler er for eksempel Ole Worms *Museum Wormianum* i København og *Museum Stobaeorum* i Lund. Kongelige, eller fyrstelige kunne ha samlinger, men de fantes også etter hvert i skoler og i borgerlige hjem. Beslektede betegnelser var både «teater», «studio», «galleri» og «kabinett», og vi refererer til slike samlinger med samlebetegnelser som *raritetskabinetter*, eller *wunderkammer*, som var vanlige termer på 16- og 1700-tallet. Et slikt museum var både teologisk og personlig motivert, og lite sammenlignbart med den ordningen et moderne vitenskapssyn insisterer på. Samlingens hensikt kunne variere, men felles for dem var et ønske om å speile Guds makrokosmos i samlingens mikrokosmos, og ideelt skulle de inneholde både kunstsaker og gjenstander fra alle naturens tre riker. I dag kan renessansens raritetskabinetter lett fremstå som sammenblandinger av kultur- og naturobjekter og religiøse og mytiske fortellinger knyttet til tingene. Et viktig poeng er at renessansens museer ikke handlet bare om gjenstandene, men også om de sosiale aktivitetene: Lærde ble invitert inn til samtaler om tingenes tolkning, eller for å utføre eksperimenter, og de var steder for deling av kunnskap og bekreftelser av sosial status. Eriksen (2009) beskriver disse museene som sentrale arenaer i renessansens intellektuelle liv.²³¹

Fra slutten av 1700-tallet hevder Amundsen og Brenna (2010) at museene kan betegnes som «moderne». Med dette mener de:

at museene har vært funksjoner og uttrykk for kollektive bevegelser i retning av å forstå fortid, samtid og fremtid i lys av vitenskapelige, sekulære og universelle forklaringsmodeller som brøt med fortidens. Den tidlige museumsbevegelsen var nærmest revolusjonær på dette punktet: Museene skulle være åpne og tjene progressive krefter i samtiden.²³²

Sammenlignet med renessanseskabinettene fikk museumssamlingene en annen karakter. Fremdeles representerte de Guds ordning av verden, men etter en systematisk lovmessighet som ikke verdsatte det unike og kuriøse, men gjenstandenes likhet i forhold til hverandre. Tingene ble ikke lenger tolket som tegn fra Gud, men som eksemplarer som representerte brikker i Guds skaperverk. Kunnskapen om dette skaperverket ble ordnet ved å sette alle ting opp i tabeller som synliggjorde likheter og forskjeller, typer, klasser og underklasser i en endelig matrise som ikke kunne endres. Retorikken som begrunnet samlingene la økende vekt

²³¹ Eriksen, 2009, s. 23. Se også f.eks. Findlen, 1989; Amundsen og Brenna, 2010, s. 15–17; Brenna, 2010.

²³² Amundsen og Brenna, 2010, s. 19.

på den allmenne nytten ved dem, og nytten hadde to aspekter: Først, at spredning av kunnskapene om verdens beskaffenhet bidro til opplysning. Videre, at den systematiske naturhistoriske granskingen, kartleggingsarbeidet og innsamlingsvirksomheten bidro til nye innsikter om natur og ressursgrunnlag, som igjen kunne utnyttes for å forbedre eller fornye teknologier og næringsveier – og gi staten økte inntekter.²³³ Patriotiske ideal om å bidra med nye kunnskaper til beste for samfunnet var grunnlaget for etableringen av det lærde selskapet *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab* (DKNVS). DKNVS første leder, biskop Johan Ernst Gunnerus, etablerte en naturaliesamling som Brenna (2006) betegner som den første egentlige museumssamlingen her til lands.²³⁴ Etableringen av DKNVS regnes også som begynnelsen på både NTNU Vitenskapsmuseets og NTNUs historie.²³⁵

I løpet av 1700-tallet og utover første halvdel av 1800-tallet ble naturaliesamlinger utbredt blant det borgerlige sjiktet i samfunnet. En egen samlingskompetanse om hva som passet inn og hvordan man skulle samle, observere, beskrive, preparere og ordne, spredte seg i de ulike samlernes sosiale nettverk. Gunnerus engasjerte for eksempel hele bispedømmet i sitt samlingsprosjekt, og *Det Naturhistoriske Selskabet* i København hadde 40 norske medlemmer, stort sett fra de største byene og sentrale kystbyer som også var der de første norske museene ble etablert. Anne Eriksen omtaler disse første norske museene som «patriotiske universalmuseer», mens Haakon Shetelig omtaler dem som «eldre altomfattende museer».²³⁶ Brenna (2011) beskriver hvordan naturgranskingen i Danmark-Norge grodde frem fra det tette forholdet mellom kirken og staten allerede i siste halvdel av 1700-tallet. Biskop Gunnerus i Trondheim deltok i sosiale byttesystemer der både samlingsobjekter og tjenester var byttevarer. Gunnerus og andre naturgranskere i Norge var imidlertid tilskrevet identitet og autoritet gjennom sitt embete, eller sitt yrke, ikke som lærde vitenskapsmenn.²³⁷ Over hele den vestlige verden ble det utviklet samlinger og samlerkompetanse knyttet til opplysningstidens systematiserende kunnskapssyn, tanken om allmenn nytte og til fremveksten av et nytt borgerskap. Vitenskapelige samlinger og praksisene knyttet til dem, var i

²³³ Eriksen, 2009, s. 37–38.

²³⁴ Brenna, 2006; Eriksen, 2009.

²³⁵ NTNUs eldste fagmiljø, bergteknikk, sporer imidlertid sin historie tilbake til opprettelsen av *Det Kongelige Norske Bergverksseminar* på Kongsberg i 1757, jfr. <https://www.ntnu.no/2010/ntnushistorie> (Besøkt 20.11.2019).

²³⁶ Brenna, 2010; Eriksen, 2009, s. 49–68; Shetelig, 1944, s. 58–103.

²³⁷ Brenna, 2011.

ferd med å bli en del av den borgerlige kulturen og et element i forestillingene om et borgerlig sivilsamfunn.²³⁸

Grunnleggingen av de tidlige universalmuseene i Norge bidro til å tøyne rekkevidden for «det offentlige».²³⁹ Selv om de fra starten henvendte seg aller mest til det Eriksen (2009) beskriver som en «kvalifisert offentlighet» som allerede hadde medlemskap i museumsforeningen og forstod hvilke gjenstander museet ønsket til sine samlinger, eller som rett og slett hadde fritid og dermed mulighet til å besøke museene. Museene virket også i en større sammenheng, der nyetablerte aviser, biblioteker og ulike foreninger også arbeidet for samfunnets nytte. Disse initiativene var knyttet til to forståelser av god «borgerdyd»: Først, til en forståelse av borgerdyd som noe alle borgere burde yte for å tjene landet sitt. Dernest, ble denne generelle borgerånden etter 1814 i Norge, også knyttet til romantiske ideer om nasjonalitet og et forestilt fellesskap som hadde større rekkevidde enn slektskap og lokalsamfunn.²⁴⁰ Tanken om borgerdyd kan ses som en virkningsfull drivkraft i arbeidet for å underbygge og spre fedrelandskjærighet ved universitetet og i skoler, kirker, litteratur, aviser, foreninger og museer.

De eldste norske museene, vitenskapen og offentligheten

I *Norske museers historie* (1944) beskrev Håkon Shetelig landets første museer som «de eldre altomfattende museene». Disse samlet både natur- og kulturobjekter og bidro til systematisering av gryende vitenskapsfelt i sin samtid, først og fremst gjennom innsamling av naturalia, oldsaker, kunst og etnografika.²⁴¹ Innsamlingsvirksomheten bygde videre på den lærde samlingskulturen som allerede fantes blant borgerskapet.²⁴² Johan Sebastian Welhaven

²³⁸ Eriksen, 2009, s. 43.

²³⁹ Etableringen av *The Collection of the Nation* ved British Museum i London i 1753, var en viktig årsak til at museumsbegrepet ble knyttet til en idé om en borgerlig offentlighet. Intensjonen bak *The Collection of the Nation* var nemlig å tilby et offentlig museum fra første stund, og det ble åpnet for publikum i 1757. Opprinnelsen til museet var private samlinger som ble testamentert til *det engelske folk* på midten av 1700-tallet, og deretter administrert av den britiske regjeringen. Se mer om europeisk og norsk museumshistorie hos f.eks. Shetelig, 1944; Schepelern, 1971; Jordanova, 1989; Vestheim, 1994; Boylan, 1999; Abt, 2006; Mordhorst, 2006, 2009; Schiele, 2008; Brenna, 2006, 2010, 2011; Tallersås, 2009; Eriksen, 2009, 2010; Pedersen, 2010.

²⁴⁰ Eriksen, 2009, s. 209–210.

²⁴¹ «De eldre altomfattende museene» som H. Shetelig beskriver i sin bok «Norske museers historie» (1944) er: Bergen Museum (1825), Trondheims Museum (DKNVS, Museet) (1760/1870), Tromsø Museum (1872), Stavanger Museum (1877), Arendals Museum (1832), Ålesunds Museum (1866), Skiens Museum (1891), Tønsberg Museum (1894) og Kristiansund Museum (1894). I tillegg til disse kommer Kristiansand Museum (1828), som de første tiårene samlet både naturalia og kulturobjekter, men som i 1846 overdro sine oldsaker og etnografika til Arendal museum og satset videre på innsamling og formidling av naturobjekter. Samlingene fra Kristiansands museum danner grunnstammen for det som i dag er Agder Naturmuseum (Eriksen, 2009, s. 64). Anne Eriksen legger videre til Vardø Museum (1894), som ble etablert som et rent naturhistorisk museum, og Bodø Museum (1888), som startet opp som fiskerimuseum med både naturalia og tekniske objekter, i sin oversikt over landets tidlige «patriotiske universalmuseer» (Eriksen, 2009, s. 64).

²⁴² Eriksen, 2009, s. 51.

beskrev i en av sine polemiske prosatekster, «Norske Musæer» fra tidsskriftet «Vidar» (1833), hvordan velstående hjem var pyntet med konkylier, sommerfugler, kryp i glasskrukker, utstoppede dyr, merkverdige gamle møbler, pyntesaker, våpen og malerier – og i en krok, «det borgerlige Livs Hofnarre, de sladdrende Papegoier».²⁴³ I artikkelen redegjorde Welhaven for hva han mente museer burde være, og for hvordan norske museer burde organiseres. Teksten kan leses som et museumspolitisk program, slik Anne Eriksen har gjort i *Museum. En kulturhistorie* (2009).²⁴⁴ Den var også et flammende innlegg om vitenskapens plass både i samfunnet og i museene, og således et vitenskapspolitisk program.²⁴⁵ For Welhaven var museene steder for vitenskapelig kunnskapsproduksjon og steder der kunnskapene kunne vises frem og læres bort.

Et viktig poeng for Welhaven var at naturaliesamlingens gjenstander var mye mer enn et uttrykk for undring over all verdens kuriosa, eller en interiørtrend. De hadde vitenskapelig verdi og fortjente å bli betraktet ikke bare med et undrende, men med et granskende blikk:

Man veed nu at saadanne Gjenstande kun ere af lidet Værd fra den blotte Forms Side og at de ialmindelighed have for megen Betydning til at tjene den Ukyndige som simpel Øienlyst; det anses overhoved i vore Dage for en Snæverhjertedhed naar Legmanden vil tilbageholde enkelte Sjeldenheder af videnskabelig Værd, hvor han har Adgang til at lade dem komme i kyndige Hænder og til almindelig Brug.²⁴⁶

De kyndige hendene som Welhaven viste til, fantes allerede ved museet, eller nærmere bestemt som medarbeidere ved Bergen Museum, som ble etablert i 1825, i Welhavens fødeby. Her hadde man på denne tiden, parallelt med universitetet i Oslo, Kristiansand Museum og Arendal Museum, startet med aktiv innsamling av naturalia, norske oldsaker og andre kunst- og kulturobjekter. Også ved Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim, foregikk arbeid knyttet til restene fra avdøde biskop Gunnerus' samling av naturalia og oldsaker og «allehaande artefacta».²⁴⁷ Fordi Norge var en ung nasjon uten egne tradisjoner for naturvitenskap og historiegransking, var det desto større grunn, mente Welhaven, til at disse

²⁴³ Welhaven, 1991, s. 182. Referanseverket jeg viser til er *Johan Sebastian Welhaven Samlede verker III*, utgitt av Universitetsforlaget i Oslo i 1991, uten redaktør.

²⁴⁴ Eriksen, 2009, s. 57.

²⁴⁵ Eriksen vektlegger Welhavens argumentasjon for en *sentralisering* av vitenskapelige samlinger til Universitetet i Oslo (Se Eriksen, 2009, s. 167–168).

²⁴⁶ Welhaven, 1991, s. 183.

²⁴⁷ Jfr. tittelen på C. N. Schwachs katalog frå 1830-tallet over DKNVS samling, «Catalog over det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Samling af indlandske og fremmede Oldsager samt allehaande Artefacta» (NTNU Vitenskapsmuseet, håndbibliotek ved Institutt for arkeologi og kulturhistorie).

tingene skulle bevoktes av museene slik at de ikke forgikk av støv og mugg, eller ble kastet av lekmenn i vanvare.

Welhaven beskrev sin forståelse av museenes fremste funksjon i følgende passasje:

Ved Musæer forstaaer man nu ordnede Samlinger af belærende og sandsvækkende Gjenstande fra Naturhistoriens og Kunstens Gebet. Af den klare Beskuelse danner sig her en levende Fortrolighed og Kjerlighed til Videnskaben, som de døde Bogstaver sjelden kunne frembringe og heri ligger Musæernes sande Betydning for vor Tid, der bryder Staven over allehaande fingerende Systemer for med al Kraft at vende sig mod Virkeligheden. De slutter sig saaledes til Institutterne for høiere Dannelse og forfeile derfor i større eller mindre Grad deres Hensigt ved at tjene under Ostentationen eller den blotte Skuelyst.²⁴⁸

Her forbindes museene tett med en vitenskapelig ordning av natur- og kunstobjekter.²⁴⁹ Når museene viste frem tingene i systematiske rekker med «den naturlige ledvise Forbindelse af beslægtede Gjenstande», viste de samtidig frem virkeligheten slik den faktisk var, løst fra tidligere tiders overtro og overklassens pompøse pynting med «ørkesløse Spilleverker og Snurrepiberer».²⁵⁰ Welhavens kunstbegrep inkluderte et bredt spekter av kulturhistoriske objekter, men røper en sterk preferanse for uttrykk som viste et høyt åndelig utviklingstrinn. Det ypperste av kunst for ham var «Grækenland og Roms Mindesmærker» og europeisk malertradisjon. Ved å knytte den stolte europeiske tradisjonen til høyere utdanning og vitenskapelig granskning, fikk museumsobjekter med tilhørighet til naturhistorien og kunsten en ny rolle: De ble nyttige medspillere i arbeidet for en opplyst offentlighet i nasjonen Norge. Det patriotiske elementet bak disse tidlige museene var at de tjente fedrelandet og bidro til å bygge opp en offentlighet i det unge norske demokratiet. En sentral del av fundamentet var vitenskapen om naturen, fordi naturhistorie hadde vært fremholdt som et viktig fagfelt i skolen og ved universitetene gjennom generasjoner.²⁵¹ På Welhavens tid var forbindelsene mellom naturen, vitenskapen og nasjonens nytte – forstått som kunnskaper som kunne bidra til å bedre levekår og økonomi – så sterk at den ikke behøvde begrunnelse.²⁵² Historiegranskningen hadde lenge vært knyttet til formål som å bekrefte Bibelens universale fortellinger, eller å legitimere genealogiene til eneveldige kongehus og fyrstedømmer i

²⁴⁸ Welhaven, 1991:183. Se en kommentar til Welhavens tekst og samme sitat i Eriksen, 2009, s. 58–61.

²⁴⁹ Welhaven, 1991, s. 184, 186.

²⁵⁰ Welhaven, 1991, s. 182.

²⁵¹ Welhaven, 1991, s. 186–187.

²⁵² Både Selskabet for Norges Vel i Christiania og DKNVS i Trondheim premierte bønder og andre som bidro til metodeutvikling, bedre ressursutnyttelse og næringsvekst.

Europa. Nye, folkestyrte stater som ble etablerte i kjølvannet av politiske impulser fra opplysningstiden og revolusjonene i Amerika og Frankrike, samt nasjonalromantiske ideer om en nasjonal folkeånd, brakte andre medspillere inn i fortellingene om fortiden: De felles forfedrene som bidro til et minste felles multiplum av nasjonalfølelse i en fersk stat med spredt befolkning over lange avstander.²⁵³

Historiegransking og oldforskning gikk lenge hånd i hånd. En del av fundamentet for disse vitenskapsdisiplinene var gjenstander og monumenter (gravhauger, ruiner) som kunne bekrefte sagalitteraturens fortellinger om de felles forfedrenes storhet. For å sikre at nordmenns felles arv fra forfedrene ikke ble forkludret, fremhevet Welhaven at oldsaker og utgravinger skulle overlates til vitenskapsmenn, ikke til skattejegere. Helst mente han forfedrenes gravhauger skulle forbli urørte monumenter over forfedrenes storhet, det var nyttigere for nasjonen enn å ødelegge dem for å samle inn rustklumper. Det gikk nesten fire tiår før det første godt bevarte skipsfunnet i en gravhaug fra vikingtiden blir utgravd av arkeologer, nemlig «Tuneskipet» i 1867. Dette funnet, samt de senere utgravningene av «Gokstadskipet» (1880) og «Osebergskipet» (1904), ville antakelig fått Welhaven til å modifisere sin oppfatning om de urørte monumentenes overlegne symbolkraft.

Arkeologi ble etablert som en vitenskapelig disiplin i løpet av 1800-tallets siste halvdel.²⁵⁴ Den danske oldgranskeren Christian Jürgensen Thomsen lanserte *treperiodesystemet*, som ble grunnlaget for kronologisk inndelingen av forhistorisk tid i steinalder, bronsealder og jernalder, i 1835.²⁵⁵ Oscar Montelius' utvikling av den relative kryss-dateringsmetoden *typologi*, som plasserer gjenstander i mer detaljerte kronologiske underperioder basert på gjenkjennelige attributter og funnkontekst, fikk gjennombrudd i 1870-80-årene.²⁵⁶

Welhaven anså museenes vitenskapelige tyngde snarere som et stort potensial, enn en reell virkelighet. Derfor ønsket han å samle all provinsiell museumsaktivitet til landets universitet i hovedstaden. Slik ville han sikre at det vitenskapelige arbeidet med samlingene fikk de aller beste kår, både fordi det da fikk statsstøtte og fordi alle «nidkjære, kyndige og smagfulde Mænd» dermed ville få tilgang til de best tenkelige hjelpemidler på ett sted.²⁵⁷ Welhaven anså statsstøtte som vesentlig for å ivareta museenes vitenskapelige uavhengighet, fordi de ellers i

²⁵³ Eriksen, 2009, s. 51.

²⁵⁴ Se f.eks. Brattli, 1993; Svestad, 1995; Trigger, 1996.

²⁵⁵ Treperiodesystemet ble lansert i boken *Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed* (Thomsen, 1836).

²⁵⁶ Se f. eks. *Sveriges forntid* (Montelius, 1872).

²⁵⁷ Welhaven, 1991, s. 187–190. Det skortet dessuten på «en videnskabelig Tendents» i landet, til tross for antall provinsielle museer, jf. Welhaven 1991, s. 189.

alt for stor grad var prisgitt private gavegivere (patroner og velyndere) med sin «komiske begeistring» for sjeldne saker og mangelfulle forståelse for de vitenskapelige premisser som en ekte museumssamling skulle bygges opp fra.²⁵⁸ Gaveøkonomiens slagside var at vitenskapelige hensyn – som kritisk vurdering av inntak og ordnet oppstilling – måtte vike når museet kjente forpliktelse til å gjengjelde gaver med tilstrekkelig grad av ærbødighet og takksigelse. For å opprettholde gode relasjoner og håp om fremtidig støtte krevdes i det minste en notis i avisen, og aller helst skulle gjenstanden stilles ut med dertil hørende opplysninger om giveren, uavhengig av dens museale betydelighet. Dermed var det vanskelig for museenes bestyrelse å rydde opp i overfylte hyller uten å samtidig fornærme noen, og i verste fall stoppe tilstrømming av finansiering.²⁵⁹

Welhaven talte både en dannet allmenhet, nasjonen, vitenskapen og den mangelfulle norske oldforskningens sak da han argumenterte for hvorfor den ufullstendige samlingen av fornlevninger ved universitetets Oldsaksamling nettopp burde kompletteres med gjenstander og kompetanse fra hele landet:

I Videnskaben virker Trang og Mangel sjeldnest inciterende, og efterlader da ialmindelighed Pedanteri og Indgetogenhed; som oftest er dens Virkning forstyrrende og ydmygende, medens en vis Fylde af Hjælpe midler frembringer denne Sindets Tryghed og Kjækhed, der ene kan gjøre den langsomme Forskning levende og frugtbar.²⁶⁰

Innlemmelsen i universitetets samlinger ville tjene til å hjelpe geografisk spredte museumsmenn, i å skille skrot fra vitenskapelige skatter. Den langsomme forskningen var et samfunnsgode. Forskningen i seg selv ga de lærde menn innsikter i en virkelighet der mange små biter ble puslet sammen til en stor helhet. Nettopp helheten var viktig, i det han påpekte at det var her den ekte «public spirit» lå gjemt – i evnen til å erkjenne større sammenhenger i naturen og i historien, og å se verdien av et større offentlig fellesskap, fremfor å befatte seg med smålige private, eller lokale interesser.²⁶¹ Dermed bringes museenes formidlingsvirksomhet også på banen, fordi lærdommen måtte finne en vei videre ut til regionene og til allmuen slik at folkeånden i sin tur kunne transformeres til gode, samfunnsnyttige handlinger.

²⁵⁸ Welhaven, 1991, s. 189. Kun to av landets samlinger mottok på denne tiden statlige bidrag, nevnelig universitetets samlinger i Oslo, samt «det henvisnede Videnskabernes Selskab i Trondhjem».

²⁵⁹ Welhaven, 1991, s. 187–188.

²⁶⁰ Welhaven, 1991, s. 191. Om den dannede allmenhet og nasjonens behov for vitenskapelig kunnskap, se Welhaven 1991, s. 190.

²⁶¹ Welhaven, 1991, s. 189–190.

I dag anses formidling som ett av museenes kjerneområder som kan beskrives for seg, og som fyller hyllemetere med publikasjoner. På Welhavens tid fremsto ikke dette like tydelig som et eget praksisfelt ved museene. Det var gjennom betraktning av objektene, så fremt de var vitenskapelig ordnet, og så fremt de var knyttet til biblioteker og annen veiledning, at «belærende Inflydelse» om virkeligheten kunne skje. Objektene fungerer på den måten som materielle forbindelser til vitenskapelig innsikt, og til fortiden og forfedrene. Før læring var mulig, måtte det imidlertid finnes noen forutsetninger hos hver enkelt betrakter, som angikk «Individets Modenhed og Studier».²⁶² Hvem som helst kunne altså ikke knekke kunnskapens koder i museene, man måtte allerede være skolert og nysgjerrig etter viten. Hvis ikke, ville man aldri nå forbi det sanselige stadiet av undring over raritetenes glans som førte til drømmer og fantasier. For forskeren, derimot, var nettopp fantasien til god hjelp for å gjøre gjenstandene til levende bindeledd mellom fortid og nåtid, det hverdagslige og det hemmelighetsfulle, naturen og livet.²⁶³ Her delte Welhaven ut to roller, «Den lærde» og «Den ulærde». Gjennom sine forbindelser til ulike sosiale nettverk, fikk fantasiene deres ulik virkning: Den lærde bidro til ny kunnskap, den ulærde til drømmer og oppspinn. Det er liten tvil om hvilken type kunnskap Welhaven satte høyest. I en avsluttende bemerkning uttrykker han lite tiltro til at ett nasjonalt universalmuseum vil bli en realitet, men at han ønsket uansett museene all mulig fremgang, fordi de var starten på en ny epoke og en ny, lysere fremtid.²⁶⁴

De patriotiske universalmuseene og offentligheten

Begrepet «offentlig» rommet andre normer og utfordringer i første halvdel av 1800-tallet enn i dag. Selv om det ble vektlagt at de nye museene skulle være tilgjengelige, krevde det likevel bestemte kvalifikasjoner knyttet til stand og dannelse for å få tilgang til objekter og kunnskaper. Åpningstiden var begrenset, og hvis man ikke besatt de riktige kvalifikasjonene ville det være utenkelig å oppsøke museet. Etableringen av de eldste museene var forbundet med en bredt anlagt samfunnsdebatt som dreiet seg om fordeling av rettigheter og plikter, og om forhandlinger omkring hvem som kunne, eller burde, være rettmessige aktører for å organisere og fremme hensiktsmessige interesser i den nye nasjonalstaten.²⁶⁵ Slik handlet museene om mye mer enn tingene. De svarte på behov for å etablere nye typer institusjoner som kunne

²⁶² Welhaven, 1991, s. 189.

²⁶³ Welhaven, 1991, s. 181, 189.

²⁶⁴ Welhaven, 1991, s. 189–190.

²⁶⁵ Eriksen, 2009, s. 49–68. For å belyse ideologiske trender i samfunnet trekker Eriksen frem W.F.C. Christies brede engasjement for å skape en borgerlig offentlighet, der etableringen av Bergen Museum (1825) inngikk som en del av strategien, samt J.S. Welhavens «Norske Musæer» (1833).

forvalte alle slags hensyn til fellesskapets beste, og de ble forhandlingssteder der sosiale relasjoner mellom tingene og det samfunnet som trengte dem, ble opprettet.

De patriotiske universalmuseene ble ikke konsolidert ved universitetet i Oslo, slik Welhaven ønsket. Tvert imot kom flere provinsielle, patriotiske universalmuseer til utover 1800-tallet.²⁶⁶ Fem av de ni natur- og kulturhistoriske museene fra 1800-tallet som Håkon Shetelig beskriver i sitt oversiktsverk *Norske museers historie* (1944), utviklet seg til lokale bymuseer med ivaretagelse og formidling av kulturhistoriske bygninger og gjenstander som hovedmål, mens innsamlingen av naturobjekter og norske oldsaker ble faset ut. Blant disse var både Kristiansands Museum og Arendals Museum, som Welhaven også skriver om. Fremdeles lever noen av de naturhistoriske preparat-samlingene videre, uten relevans for gjeldende innsamlingsplaner, og uten at de inngår aktivt i museenes daglige formidlingsprosjekter. Anne Eriksens triste foto av en gammel utstoppet isbjørn som er klemt inn under en knaggrekke på Aust-Agder kultursenter, som har arvet samlinger fra tidligere Arendals Museum, illustrerer endringen av programmet for de eldste universalmuseene mange steder, der tidligere sentrale kunnskapsobjekter ikke lenger passet inn under nye samlingsstrategier.²⁶⁷

Selv om Welhavens artikkel er et 180 år gammelt eksempel på et polemisk innlegg i en samfunnsdebatt (eller kanskje nettopp derfor), viser han frem en rekke forbindelser mellom vitenskap og offentlighet – og museet og samfunnet – som fremdeles er med i forhandlinger om universitetsmuseet som kategori, og om hvilke aktiviteter som skal finne sted der.

Blomstringstid: Utviklingen av moderne museer, ca. 1840-1945

I andre halvdel av 1800-tallet endrer ideene og håndteringen av vitenskapelig klassifisering og ordning av universalmuseenes samlinger karakter. Flere vitenskapelige disipliner var etter hvert blitt etablert, og et viktig trekk ved de moderne vitenskapene var en gradvis løsrivelse fra ideen om at det fantes en gitt guddommelig verdensorden. Fokus ble etter hvert flyttet fra statiske klasseinndelinger til forklaring av evolusjon, prosess og endring. Organismenes indre oppbygning og funksjon ble viktige faktorer for ordningen. Et evolusjonistisk historiesyn vant frem: «Under historiens overflatiske mangfold kan det avdekkes en lovmessig utviklingsgang fra primitive til siviliserte kulturformer».²⁶⁸ Dessuten ble mennesket et forskningsobjekt, innlemmet som både en del av naturen, som et objekt, og som et ego, et subjekt, som utgjorde

²⁶⁶ Se f.eks. Shetelig, 1944; Eriksen, 2009; Tallerås, 2009.

²⁶⁷ Eriksen, 2009, plansje nr. XV.

²⁶⁸ Thune, 1997, s. 142.

vilkårene for å kunne forstå eller ha kunnskap, løsrevet fra Gud.²⁶⁹ Forskningen ble mer profesjonalisert og embedsmannsorientert, og vitenskapene ble oppdelt i tydeligere disipliner. Den gamle «multi-vitenskapsmannen» som stod i bresjen innenfor flere vitenskaper, slik biskop Gunnerus hadde gjort i Trondheim, var ikke lenger kvalifisert. Anerkjennelse forutsatte i stedet spesialisering innenfor smalere fagfelt med egne sosiale nettverk, og vitenskap ble i stadig større grad et yrke.

Universitetsmuseenes historie har ikke vært en strømlinjeformet utvikling, men en rekke forhandlinger mellom enkeltmennesker og grupper med ulike idealer. De neste eksemplene, fra DKNVS sin historie, illustrerer hvordan museumssamlingene gjennom lang tid har vært gjenstand for forhandlinger mellom ulike kunnskapskulturer, der ideer som i dag relateres til forskningsformidling er del av forhandlingene. Museets vesen var av noen oversatt til å dreie seg om vitenskap og vitenskapelige metoder, og av andre til å dreie seg om samfunnsnytte. Forhandlingsrommet mellom disse to posisjonene fremstilles gjerne som kontroverser, for eksempel som «identitetskrise» og «bitter strid». I de følgende to avsnittene beskriver jeg hvordan oppmyking av medlemsregler og åpning av en offentlig tilgjengelig lesesal i 1847, og hvordan en dreining mot mer forskningsbasert samlingsvirksomhet tre tiår senere, fikk praktiske konsekvenser for både enkeltpersoner og den museale virksomheten ved DKNVS.

Identitetskrise på 1840-tallet

På 1840-tallet befant DKNVS seg i et generasjonsskifte og en kulturell brytningstid. DKNVS' tradisjoner ble utfordret fra flere hold, som berørte både selskapets interne organisering og forholdet til samfunnet «utenfor». Andersen *et al.* (2009) og Stubhaug (2010) betegner perioden som en «identitetskrise» med press fra to hold. Selskapet ble påvirket av at representanter fra to ulike kunnskapstradisjoner, de tradisjonsbærende nyhumanistene og den mer fremskrittsoverrettede «intelligentsiaen», forhandlet om utviklingen av utdanningen ved universitet i Christiania og om utdanningspolitikken i landet.²⁷⁰ Samtidig inviterte DKNVS' preses, Frederik Moltke Bugge, en større andel av byens befolkning inn i det lukkede vitenskapelige selskapet, ved å både fjerne kravet til vitenskapelig produksjon for å bli medlem og å åpne et «læsekabinett», i biblioteket for alle interesserte.

På den ene siden i det vitenskapelige generasjonsskiftet stod nyhumanistene som forsvarte en nyklassisk kunnskapskultur. Deres idealer var tett forbundet med et humanistisk dannelses-

²⁶⁹ Foucault, 1970; Brattli, 1993; Svestad, 1995.

²⁷⁰ Andersen *et al.*, 2009, s. 151–159; Stubhaug, 2010, s. 113–122.

ideal og klassiske vitenskapelige idealer som DKNVS hadde formidlet siden Gunnerus' tid. De hadde forkjærlighet for klassiske språk, nasjonens naturhistorie og historie. Nå ble de utfordret av «intelligentsiaen» som la vekt på teknologi og kunnskapenes praktiske anvendelighet fremfor filosofi og døde språk. De fremhevet realfagene som nødvendige basisferdigheter som i fremtiden ville gi økonomisk vekst, nye maskiner og næringsutvikling i landet. Selv om nyhumanistene også var opptatt av nytten i naturkunnskap, betraktet de realfagene som materialistisk orienterte og som motsats til et klassisk dannelsesideal om åndelig utvikling. Intelligentsiaen hadde imidlertid sterke sosiale nettverk i universitetsmiljøet og det politiske miljøet i hovedstaden og fikk stor gjennomslagskraft for sine ideer. For å unngå et stempel som en marginal vitenskapelig utpost med et utdatert bibliotek og en direksjon (ledelse) som ikke var oppdatert på forskningsfronten, måtte DKNVS i Trondheim finne nye strategier. En viktig mediator mellom «den gamle» og «den nye» kunnskapskulturen ble Frederik Moltke Bugge, som var selskapets preses på 1840-tallet.²⁷¹

Bugge representerte nyhumanistiske ideer, men arbeidet likevel for å få valgt inn svært mange nye medlemmer blant realistene, både fra universitetet i Oslo og fra universitetsmiljøer i Europa og Asia. Slik forsonet han frontene mellom nyhumanister i DKNVS og den intellektuelle og politiske eliten i Christiania og andre steder. For Bugge var det også et poeng å styrke DKNVS' bidrag til åndelig dannelse i Trondheim by i form av folkeopplysning, og han ønsket å åpne for medlemmer som ikke drev med vitenskapelige sysler.²⁷² Bugge og sekretæren Conrad Nicolay Schwach la frem et radikalt forslag om å fjerne kravet til en vitenskapelig publikasjon for å kunne bli medlem i DKNVS.²⁷³ På den måten ville enda flere få tilgang til bibliotekets lesesal, som etter at den åpnet i 1847 raskt var blitt et sosialt møtested for kunnskapstørste medlemmer.²⁷⁴ Schwach forsvarte at medlemmer fra embetsstanden hadde tilstrekkelig vitenskapelig dannelse fra ungdommen, selv om de i «manddomsalderen» var opptatt med andre typer «omsorger» og «forretninger» som prester, leger, jurister og kontorister, forretningsmenn og militære, som forhindret dem fra å publisere vitenskapelige arbeider, eller «å skrive for pressen».²⁷⁵ Konservative medlemmer ble

²⁷¹ Frederik Moltke Bugge (1805–1853), tok filologisk embetseksamen og var lærer og rektor ved Trondhjems Katedralskole. Medlem av DKNVS fra 1833, preses i DKNVS fra 1838–1848 og fra 1849–1950. Ordfører i Trondhjem i 1845, 1848 og 1849. For en kort biografi, se Grankvist, 2009.

²⁷² Andersen *et al.*, 2009, s. 153; Stubhaug, 2010, s. 113–122.

²⁷³ Kravet var nedfelt i DKNVS tidligste statutter fra 1760.

²⁷⁴ Stubhaug, 2010, s. 119. Biblioteket lånte ut bøker til alle «vederhæftige» (pålitelige, tillitvekkende og betalingsdyktige) folk i byen og omegn. Lesesalen fungerte i større grad som et møtested.

²⁷⁵ Schwach, 1845, s. 7–8. Se også noten merket *) på s. 8. I samme passasje understreker han at den lesende befolkningen i Norge er liten, og at bokhandlerne er late. Conrad Nicolai Schwach (1793–1860) var et sentralt

imidlertid så provosert over denne populære utviklingen, at rutine for medlemskap i stedet ble strammet inn, og Bugge ble ikke gjenvalgt som preses året etter.

De interne stridighetene ble forsterket av at den økende gruppen av ikke-vitenskapelige medlemmer, der byens handelsstand var sterkt representert, ønsket å sette sitt preg på selskapets prioriteringer, særlig i spørsmål som gjaldt byutvikling og gagnet dem selv.²⁷⁶ Etter striden om medlemskap og tilgangen til lesesalen, la Bugge og Schwach om sin strategi for folkeopplysning, eller forskningsformidling. I 1849 kom de med forslag om å endre statuttene: DKNVS burde stramme inn på virksomhetsområdene, og i stedet konsentrere arbeidet om å ruste opp de vitenskapelige samlingene og bygge opp et museum for de Nordenfjeldske områder etter inspirasjon fra Bergen Museum, som på mer målrettet vis bidro til å gjøre vitenskap allment tilgjengelig.²⁷⁷ Forslaget synliggjorde den samme forbindelsen mellom museum og vitenskap som det Welhaven fremmet i «Norske Musæer» (1833).²⁷⁸ Kort etter dette flyttet både Bugge og Schwach fra Trondheim. Nye medlemmer kom til, og 17 år etter initiativet om å tydelig sette folkeopplysning foran næringsutvikling, åpnet et nytt museumsbygg dørene på Kalvskinnet. Internt i DKNVS var imidlertid både nye og gamle idealer om vitenskap og offentlighet fremdeles i spill.

1874: Et moderne museum med forskningssamlinger

Museumsbygget på Kalvskinnet sto ferdig i 1866. Der var det avsatt godt med plass til biblioteket, mens salene for de vitenskapelige samlingene raskt ble fulle. I realiteten var det ikke planlagt plass til en utvidelse av verken den arkeologiske samlingen, eller kunstobjektene. Siden 1855 hadde zoologen Vilhelm Storm vært ansatt som antikvar for å ta vare på den naturhistoriske samlingen, et ansvar som inntil da hadde vært bibliotekarens.²⁷⁹ Storm gikk til verks med ambisjoner om å skape et moderne laboratorium for naturvitenskapelig forskning i det nye museumsbygget.²⁸⁰ Fra 1870 ble filolog og arkeolog Karl Rygh ansatt som

medlem av DKNVS og sekretær i årene 1831–1849. Han hadde juridisks embetseksamen og var forfatter, dikter og oversetter. For en kort biografi, se Moi, 2009.

²⁷⁶ Stubhaug, 2010, s. 119–120.

²⁷⁷ Andre institusjoner burde ta seg av den materialistiske næringsutviklingen i form av stipender til vitenskapelige reiser og prosjekter.

²⁷⁸ Schwach, 1845, s. 7–8, Stubhaug, 2010, s. 105–106, 119. Welhaven er for ettertiden kjent som en sterk forkjemper for «intelligentsiaens» kunnskapssyn. Han fikk aldri medlemskap i DKNVS, antakelig på grunn av sine satiriske bemerkninger om selskapet som gammeldags og unyttig.

²⁷⁹ Vilhelm Storm (1835–1913) var sønn av medlem og tidligere preses i DKNVS, Fredrik Storm. I 1853, 18 år gammel, fikk han tilbud om å gå i lære som preparant slik at han etterpå kunne ta over ansvaret DKNVS' naturaliesamling. For en kort biografi, se Nissen, 2009.

²⁸⁰ Stubhaug, 2010, s. 150.

antikvar for å bygge opp og ordne DKNVS sin arkeologiske samling etter periodiske og typologiske prinsipper. Den ble nå kalt «oldsaksamlingen».²⁸¹ Storm og Rygh ønsket begge å bygge ut samlingene slik at de egnet seg for forskning. Det krevde imidlertid en endring av selskapets statutter, som var fra 1815.²⁸² For å finansiere den tiltrengte forskningen krevde de at DKNVS sluttet å øse ut pengestøtte til gode formål, som kunst og diktning, og heller kanaliserte midlene til å bygge opp sitt vitenskapelige museum.

Figur 3: Bygningen til DKNVS på Kalvskinnet anno 1872. Foto: Gunnerusbibliotekets spesialsamling, Arkiv FA-0033-Noodt.

Mens Storm og Rygh var opptatt av intern samlingsforvaltning etter tidens vitenskapelige krav, vendte bibliotekaren ved DKNVS, Sven Mosling, mye av sin oppmerksomhet utover.²⁸³ Han var ingeniør og lærer på Realskolen, og en aktiv mann i flere av byens virksomheter. Han var dessuten redaktør i *Adresseavisen* fra 1861–1886 og hadde et hjerte for lokalpolitikk og folkelig formidling. Han samlet store skarer til sine offentlige foredrag om meteorologi og astronomi og begynte å vise folk rundt i utstillingene. Det var populært blant mange, men

²⁸¹ Karl Rygh (1839–1915), filolog, arkeolog og lærer. Ble medlem i DKNVS i 1866. Han var arkeologisk konservator for DKNVS oldsaksamling i 45 år (1870–1915), samtidig som han var overlærer på Trondhjems Katedralskole frem til 1899. For en biografi, se Petersen, 1916.

²⁸² Schwach og Bugges forslag til endringer fra 1849 hadde delvis blitt fulgt opp, men ble aldri formelt vedtatt.

²⁸³ Sven Thostrup Wessel Mosling (1818–1897). For en kort biografi, se Nissen og Aase, 1993, s. 34–36.

gikk ikke upåaktet hen blant vitenskapsselskapets mer konservative medlemmer, som Rygh og Storm, som nå fremmet moderne vitenskapelige prinsipper: Mosling ble kritisert for å ha manglende kyndighet, han var tross alt bare reallærer og avisredaktør.²⁸⁴ Stubhaug (2010) beskriver striden slik:

For Rygh og Storm sto det klinkende klart at de gamles innvendinger mot å gå over til et museum skyldtes en grunnleggende misforståelse av «Samlingernes Betydning i Nutidens Videnskabelighed». I de vitenskapene det her var tale om, naturhistorie og oldtidshistorie, var de vitenskapelig anlagte og bestyrte samlinger den eneste anerkjente metoden i forskningen. Forskning og samling kunne ikke skilles. Men statuttkomiteen hadde tydeligvis ikke oppfattet samlingene som «videnskabelige Indretninger», men som en slags populær utvekst av vitenskapene, som en «Forlystelsesanstalt for Publikum» der kanskje ett eller annet kunne erfares og læres, men der først og fremst skuelysten kunne tilfredsstilles.²⁸⁵

Her aner vi samme skepsis til allmuens forståelse av objektenes iboende kunnskaper som det Welhaven polemiserte over i sin artikkel fire tiår tidligere, og som også skapte trøbbel i striden om medlemskap og tilgangen til lesesalen i 1847. Selv om allmuen fremdeles stod på stedet hvil i sin rolle som *ukyndige*, hadde vitenskapen de var ukyndige i, forandret karakter. Motargumentene fra den eldre generasjonen var på 1870-tallet at DKNVS som organisasjon kanskje ikke ville tåle den strenge vitenskapelige omorganiseringen et museum ville kreve, fordi legatmidlene som det hele tiden hadde fått betydelige inntekter fra, og kanskje også statsstøtten de hadde fått siden 1815, kunne opphøre hvis statuttene ble radikalt endret. Det var altså ikke bare en krangel om vitenskapens vilkår, men også om økonomi, etikk – og om forskningsformidlingens nytte.

Den 24. juni 1874 ble nye vedtekter godkjent av protektor ved DKNVS, Kong Oscar II, og forholdene lå bedre til rette for å etablere et moderne vitenskapelig museum i Trondheim, selv om DKNVS var splittet. Stipendvirksomheten skulle nå reduseres; forsknings- og innsamlingsfokus skulle knyttes kun til arkeologi, historie og naturhistorie i de nordenfjeldske områder, samt at biblioteket skulle innskrenke boksamlingen og prioritere disse forskningsfeltene.²⁸⁶ Et påbygg til museet ble fullført i 1878. Biblioteket, den naturhistoriske samlingen og oldsakssamlingen fikk bedre plass. I tillegg kom arbeidsværelser, eller laboratorier, for de

²⁸⁴ Stubhaug, 2010, s. 157.

²⁸⁵ Stubhaug, 2010, s. 163.

²⁸⁶ Stubhaug, 2010, s. 172. I tillegg trengte ikke DKNVS sine medlemmer å kvalifisere seg ved å skrive en vitenskapelig avhandling, eller være aktive vitenskapsmenn.

ansatte.²⁸⁷ Mosling gikk av som selskapets bibliotekar og sekretær, han passet ikke lenger inn i museets nye vitenskapelige profil. Da Rygh ble preses i 1883, skjøv han litt etter litt teologer og handelsmenn ut av ledelsen i DKNVS, til fordel for lærere ved katedralskolen og ved Trondhjems Tekniske Læreranstalt.²⁸⁸

DKNVS gikk en stabil tid i møte. Samlingene vokste og Rygh og Storm publiserte arbeider for sine fagfeller og nøt anerkjennelse i fagmiljøet. Utstillingene, som også var museets magasiner, ble populære. I gjennomsnitt kom det 400 besøkende hver gang museet var åpent – opptil 20.000 på ett år. Rygh og Storm inntok imidlertid ulike posisjoner i forhold til dem: Storm viste gjerne frem nye objekter og så en nytte i å fange folks oppmerksomhet om sine vitenskapelige ting. Rygh, derimot, stappet sine monterte fulle. For ham var utstillingen først og fremst et magasin der vitenskapelige metoder ble utprøvd og forskning fant sted.²⁸⁹

Ulike museer for ulike ting

De eldre altomfattende museene med natur- og kulturhistoriske samlinger var del av et uensartet museumslandskap som vokste betydelig i løpet av 1800-tallet, med ulike formål og samlinger. Arbeidet med å bygge opp en nasjonal kunstsamling fikk statsstøtte fra 1836, og resulterte i etableringen av Nasjonalgalleriet i 1842. De neste tiårene fikk flere byer faste kunstgallerier.²⁹⁰ Kunstindustrimuseene var en annen type museer fra andre halvdel av 1800-tallet. Shetelig (1944) beskriver dem som motstykker til de altomfattende museene, fordi de ikke var studiesamlinger for vitenskapelig forskning, men en reaksjon på samtidens raske industrielle utvikling og masseproduksjon av varer. De skulle ha samlinger av «gamle, gode ting» og inspirere til god stilsmak og sans for tradisjon og kvalitet i samtidens håndverk.²⁹¹ En mer broket samling museer går under det Shetelig kaller «faglige spesialmuseer».²⁹² Her finner vi museer som samlet vitnesbyrd knyttet til ulike samfunnsvirksomheter (etater), som Forsvarsmuseet (1860) og Norsk jernbanemuseum (1896), samt skolemuseer, sjøfartsmuseer, fiskerimuseer, og såkalte «modellmuseer». Modellmuseene hadde som formål å opplyse om

²⁸⁷ Stubhaug, 2010, s. 175.

²⁸⁸ Stubhaug, 2010, s. 180. Trondhjems Tekniske Læreranstalt ble etablert i 1870 og anses for å være en forløper til Norges Tekniske Høyskole (NTH).

²⁸⁹ Stubhaug, 2010, s. 186–187.

²⁹⁰ F.eks. Trondhjems Kunstforening (1845), Stavanger faste Galleri (1865), Drammen Kunstforening (1867), Bergen Billedgalleri (1878, del av Bergen Museum), Christiansands kunstforenings faste Galleri (1902). Flere byer og steder tilrettela spesielle kunstsamlinger i første halvdel av 1900-tallet (Shetelig, 1944, s. 104–147).

²⁹¹ Shetelig, 1944, s. 148. Se også *Innstilling av 1970*, s. 6 og Pedersen, 2010. Etableringsår: Kunstindustrimuseet i Oslo (1876), Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen (1887) og Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondheim (1893).

²⁹² Shetelig, 1944, s. 301–320.

nåværende næringsliv, teknologiske muligheter og industri. De samlet ikke inn gamle objekter, men viste frem nye. Andre spesialmuseer var knyttet til monumenter, bygninger og personer av allmenn historisk interesse, mange åpnet i første halvdel av 1900-tallet.

Fra 1890-tallet ble det etablert en helt ny type museer, folkemuseene. Dette var friluftsmuseer bestående av samlinger av bygninger, gårdstun, inventar og redskaper fra nyere tid, men like fullt fra «gamle dager». Disse museene kom til å prege det nordiske, og særlig det norske, museumslandskapet i en slik grad at det gjerne beskrives som et «folkemuseumsparadigme», fordi de har virket til å samle oppslutning om både «det nasjonale» og «den norske folkekulturen», samt om demokratisering og identitetsforming.²⁹³

I sin avhandling om regionale museer i Norge på 1900-tallet, *Et uregjerlig mangfold?* (2009) beskriver Lise Tallerås inngangen til 1900-tallet som en tid der mange av de lokale universal-museene gradvis mistet sin altomfattende karakter og fremstod mer som rene kulturhistoriske samlinger. Naturhistoriske objekter ble pakket bort, eller tatt inn som rekvisitter i kulturhistoriske utstillinger. En funksjon som lokal identitetsbygger ble brukt som et viktig argument for opprettelsen og virksomheten ved disse nye museene, noe som påvirket innsamlingskriterier og utstillingsmåter. Sammenlignet med universal-museene stod de nye folke- og friluftsmuseene for nye tilnærminger til museums-konseptet som sådan, med større vekt på publikumsopplevelse og formidling.²⁹⁴ Eriksen (2009) påpeker at en inspirasjonskilde for folkemuseene var 1800-tallets stemningsskapende historiske hager.²⁹⁵ En annen var verdensutstillingene i Europa, der hvert deltakerland hadde et eget område der de viste frem landets særpreg.²⁹⁶ En tredje var etnografiske museumssamlinger i kystbyenes universal-museer. Der hadde gjenstander fra alle verdens hjørner i lang tid blitt innsamlet og vist frem som «kunstsaker», i en kronologisk uordnet sammenstilling med arkeologiske oldsaker. I første halvdel av 1800-tallet var slike ting gjerne oppstilt etter det materialet de var laget av, men etter hvert ble fortellinger om levemåter, skikker og ritualer som var knyttet til de eksotiske tingene langveisfra, mer fremtredende egenskaper ved dem.²⁹⁷ Disse objektene gjennomgikk en oversettelsesprosess som «nasjonaletnografika», og ble slik knyttet til det

²⁹³ Eriksen, 2009, s. 71ff. Hans-Jakob Ågotnes diskuterer «folkemuseumsparadigmet» i artikkelen «Lokalmuseet i det sosiale landskapet» (2007), se også Müller, 2018, s.47–56.

²⁹⁴ Talleraas, 2009, s. 66.

²⁹⁵ De historiske hagene fungerte mer som en ramme rundt borgerskapets friluftsliv enn som et målrettet museumstiltak (Eriksen, 2009, s. 71).

²⁹⁶ Eriksen, 2009, s. 71–72; Brenna, 2003.

²⁹⁷ Eriksen, 2009, s. 72; Se også Shetelig's beskrivelser av Etnografisk Museum i Oslo (Shetelig, 1944, s. 52–57) og *Innstilling av 1970*, s. 6.

som var spesifikt for ulike lokalsamfunn her hjemme i samtiden og i nær fortid. De norske oldsakene ble derimot knyttet til en eldre historisk opprinnelse i norrøn oldtid og middelalder.

En tradisjon for å samle inn nasjonaletnografika, det vil si objekter fra norsk bondekultur, fantes allerede i universalmuseene da folkemuseene så dagens lys rundt århundreskiftet. På 1840-tallet foreslo for eksempel W.F.K. Christie ved Bergen Museum, at museet burde samle inn bondesaker fra Vestlandet. Men slik samlingsvirksomhet kom ikke i gang før rundt 1890. Universitetets Etnografisk Museum i Oslo, startet med en tilsvarende innsamling i 1881, og i tillegg hadde privatpersoner som ble toneangivende for opprettelsen av Norsk Folkemuseum, allerede samlinger av bygninger og gjenstander fra norsk bondekultur. Hvis man i dag søker i universitetsmuseenes publikumsdatabaser, *Unimus.no*, får man opp et utvalg av flere norske bondeantikviteter, samt andre objekter fra nyere tid: Trekar, tiner, lystemer og snepperter, med forholdsvis tidlige registreringsnumre. NTNU Vitenskapsmuseet eier fremdeles en stor samling av ølboller i tre og vevde putevar og diverse småsaker fra Trøndelag. Dette ble stort sett gitt i gaver eller kjøpt inn av DKNVS fra 1870-tallet til begynnelsen av 1900-tallet. NTNU Vitenskapsmuseet eier også en anselig samling av donert inventar fra byens borgerlige hjem, men dette har aldri vært regnet som nasjonaletnografika. I 1930, til Olavsjubileet, sørget *DKNVS, Museet* for både et nybygg på Kalvskinnet og en ny utstilling som viste frem byens kulturhistorie, fra middelalder til nyere tid, samt «utstyr» fra nordenfjeldske kirker fra både før og etter reformasjonen.²⁹⁸ En slik utstilling var ikke i konflikt med oppdraget til verken Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum (1893), eller Folkemuseet for Trondheim og Trøndelag (1913, nå Sverresborg Folkemuseum). Byutstillingen ble tatt ned på 1980-tallet, og i dag er møbler, malerier, uniformer og våpen fra nyere tid, samt en mindre mengde etnografiske objekter, stort sett henvist til museets magasiner.

Museumspolitikken under 2. verdenskrig (1940–1945)

Innledningsvis beskrev jeg Dag Solhjells (2005) kritikk av konvensjonelle oppfatninger om at norsk kulturpolitikk ble etablert etter 1945, og at ideer om hvordan museer, vitenskap og kultur burde organiseres var til stede også i det foregående hundreåret. Solhjell påpeker også en manglende oppmerksomhet blant forskere om betydningen av Nasjonal Samlings (NS) styre under de fem krigsårene. NS hadde slett ikke en usynlig kulturpolitikk. Tvert imot iverksatte de et meget synlig politikkfelt med opprettelsen av *Kultur- og folkeopplysnings-*

²⁹⁸ Stubhaug, 2010, s. 216.

departementet.²⁹⁹ Omorganiseringen av departementene og deres saksfelt, skulle få følger for etableringen av «universitetsmuseum» som kategori, fordi det nye kulturdepartementet ikke overtok ansvaret for alle landets museer.³⁰⁰

I Norske Museers Landsforbunds årsberetning for budsjettåret 1941–42, er det oppført en interessant kommentar om lotterimidlene som landsforbundet hadde ansvar for å fordele til museene – etter departementets godkjennelse. Landsforbundets forslag om å innvilge Bergen Museums søknad om 5000 kroner til innredning av sin kulturhistoriske avdeling, blir nemlig avslått av departementet med følgende begrunnelse:

Som det vil fremgå herav har Departementet i det vesentligste fulgt Museumsforbundets forslag. Bevilgningen til Bergen Museum på kroner 5000 er imidlertid strøket, da Kulturdepartementet mener de ikke er forpliktet til å yde bevilgninger til institusjoner som sorterer under Kirkedepartementet.³⁰¹

Denne kommentaren henviser til to departementer, *Kulturdepartementet* og *Kirke- departementet*, samt en oppdeling av ansvar for landets museer som ikke har fått særlig oppmerksomhet verken i departementenes historie, eller i museumshistorien. På regjeringens nettsider står *Kirke- og undervisningsdepartementet* for eksempel oppført med kontinuitet fra 1814 –2014, og i departementets festskrift til 200-års markeringen av Grunnloven nevnes ingen ting om at flere av departementets saksområder ble overført til et *Kultur- og folkeopplysningsdepartement* i okkupasjonsårene.³⁰² På regjeringens nettsider begynner *Kulturdepartementets* historie ved etableringen av *Kultur- og vitenskapsdepartementet* i 1982. Videre i landsforbundets årsberetning listes det opp museer som sorterer under *Kirke- og undervisningsdepartementet* i 1941, og det er universitetsmuseene i Oslo samt de fire andre museene som senere skulle bli universitetsmuseer.³⁰³

I Ole Kolsruds gjennomgang av arkiver tilhørende den norske sentraladministrasjonen under andre verdenskrig, beskriver han en omkalfatring av de norske regjeringskontorene.³⁰⁴ *Kirke- og undervisningsdepartementets* ansvar ble splittet opp i 1940, og Kulturkontorets saker, som gjaldt museer, teater, NRK og biblioteker ble fordelt til et nyopprettet departement, *Kultur- og*

²⁹⁹ Solhjell, 2005, s. 145–147. Se også Tallerås, 2009, s. 240–246.

³⁰⁰ Tallerås, 2009, s. 46.

³⁰¹ Engelstad 1953, s. 52.

³⁰² Helsvig, 2014, s. 33–35.

³⁰³ Engelstad 1953, s. 52. Se også Tallerås, 2009 s. 246.

³⁰⁴ Kolsrud, 2004.

folkeopplysningsdepartementet.³⁰⁵ Den tyske okkupasjonsmakten etablerte altså et eget kulturdepartement 40 år før den norske stat skulle gjøre en ikke helt ulik omorganisering. Kolsrud beskriver dette som et propagandadepartement med en utilslørt ideologisk funksjon. Foranledningen til nyordningen var okkupasjonsmaktens skuffelse over at nordmenn tilsynelatende hadde glemt sin germanske kulturarv. Det norske kulturlivet ble oppfattet som marxistisk-liberalt og anglosaksisk inspirert, og trengte en påminnelse om germansk kultur for å blomstre på nytt.³⁰⁶

Etter intern diskusjon ble kirker, skoler, høyskoler og universitetet i Oslo gjenværende saksområder i *Kirke- og undervisningsdepartementet*.³⁰⁷ I tillegg ble de vitenskapelige museene i Bergen, Trondheim, Tromsø og Stavanger værende igjen. Okkupasjonsmaktens ordning av det norske museumsvesenet peker både bakover og fremover i tid. Sorteringen av saksområder og museumsinstitusjoner er en praktisk forhandling og nyordning av forbindelser som allerede var i spill i museenes nettverk – det var ulike sett med aktanter involvert som ga styrke til de ulike museumsinstitusjonene og skjøv dem i ulike retninger som politikk-saker. Etter 2. verdenskrig gikk norsk kulturpolitikk tilbake til den organiseringen den hadde hatt før den nasjonalsosialistiske regjeringens tid. *Kulturdepartementet* ble oppløst og museene ble flyttet tilbake til *Kirke- og undervisningsdepartementet*. Men alt forble ikke ved det gamle: En omfattende ryddesjau blant landets store og små museer, en formalisering av offentlige støtteordninger og forhandlinger som skulle sikre den vitenskapelige ekspertisens stilling i et stadig voksende antall små museer i distriktene, stod for tur.

Museumspolitikk blir et synligere saksfelt: Landsplanen av 1947

I 1939 tok *Kirke- og undervisningsdepartementet* et initiativ til å rydde opp i det norske museumslandskapet ved å dele museene inn i mer oversiktlige grupper etter faglige kriterier. Hensikten var å sikre bedre regulering mellom museenes arbeidsområder; rasjonalisering av museumsarbeidet generelt og mer effektiv fordeling av offentlige støttemidler.³⁰⁸ Oppdraget med å lage en landsplan for norske museer ble gitt til Norske Museers Landsforbund (NMLF). NMLF hadde sterk påvirkning på museumsfeltet etter opprettelsen i 1918, og ble fast

³⁰⁵ *Kirke- og undervisningsdepartementet* opprettet et kulturkontor i 1938 (Mangset og Hylland, 2017, s. 40).

³⁰⁶ Kolsrud, 2004, s. 217–218.

³⁰⁷ Kolsrud, 2004, s. 218. Etter krigen ble *Kirke- og undervisningsdepartementet* videreført med tilsvarende ansvar som det tidligere hadde hatt (Helsvig, 2014, s. 35).

³⁰⁸ Engelstad, 1953, s. 132. Landsplanen av 1947 er presentert i NML sin årsberetning for 1947, i en samlepublikasjon for årene 1940-53.

rådgivningsorgan for departementet i 1928, men på frivillig basis fra medlemmene. Blant annet fastsatte det museumsansattes lønns- og arbeidsvilkår og ga sakkyndig hjelp til mindre museer som ikke hadde vitenskapelige ansatte. To år etter krigen ble *Landsplanen for museumsvesenet i Norge av 1947*, lagt frem, heretter kalt *Landsplanen av 1947*.³⁰⁹ I tillegg til å bidra til en regulering av museumsvesenet, understreket NMLF at den videre utviklingen av det norske museumsvesenet måtte bygge videre på det gode samspillet mellom frivillig kulturarbeid og stat, fylker og kommuner, samt en styrking av den allerede utbredte forståelsen av kulturverdier og museumssamlingers særpreg. NMLF foreslo å opprette en statlig stilling som Rikskonservator som kunne ha samme status som Riksantikvaren hadde innenfor kulturminnevernet.³¹⁰

I *Landsplanen av 1947* ble de naturhistoriske museene ikke omtalt.³¹¹ Landets kulturhistoriske museer ble foreslått inndelt i følgende grupper:

1. Bygde- og bymuseer.
2. Distriktsmuseer.
3. Fylkesmuseer.
4. Landsdelsmuseer.
5. Sentralmuseer
6. Spesialmuseer.³¹²

De arkeologiske museene som i dag er universitetsmuseer, ble sortert i ulike grupper.³¹³ Oldsaksamlingen ved Universitetet i Oslo stod oppført som landsdelsmuseum for Østlandet og Sørlandet. Stavanger Museum stod som landsdelsmuseum og fylkesmuseum for Rogaland. Bergen Museum stod oppført som både landsdelsmuseum for Vestlandet og fylkesmuseum for Hordaland og Sogn og Fjordane. Videnskabselskabets Oldsaksamling i Trondheim stod oppført som både landsdelsmuseum for Romsdal, Nordmøre, Trøndelag og Nord-Norge sør for Nord-Helgeland, samt fylkesmuseum for Nord- og Sør-Trøndelag. Folkemuseet for Trondheim og Trøndelag stod imidlertid oppført med det samme ansvaret, med unntak for landsdelsmuseums-funksjonen for Sør-Helgeland. Tromsø Museum stod oppført som landsdelsmuseum for Nord-Helgeland og fylkesmuseum for Troms- og Finnmark.³¹⁴ De fleste av museene som er interessante i denne avhandlingen, ble altså gruppert som både «landsdels-

³⁰⁹ Arbeidet ble tilsidesatt under 2. verdenskrig. Se f.eks. Engelstad, E., 1953 og Tallerås, 2009, s. 304–314.

³¹⁰ Engelstad, 1953, s. 132–133, 138–140.

³¹¹ Landets naturhistoriske museer hadde organisert seg under en egen organisasjon, Norske Naturhistoriske museums Landsforbund i 1938. Et utkast til en landsplan for naturhistoriske museer kom på slutten av 1980-tallet (NNML, 1989, 1990).

³¹² Engelstad, 1953, s. 133.

³¹³ Engelstad, 1953, s. 135–138 inneholder en liste over hvilke museer som ble sortert i de ulike gruppene.

³¹⁴ Andre museer som i dag tilhører Universitetet i Oslo, er Universitetets Etnografiske museum og Myntkabinettet, som begge er oppført i gruppen for andre spesialmuseer.

museer» og «fylkesmuseer». De samlinger og oppgaver landsdelsmuseene hadde – og var tiltenkt i fortsettelsen – ble beskrevet slik:

Blant de større museene er det en gruppe som ifølge alder og samlingenes art og størrelse, er vokset utover et vanlig fylkesmuseums arbeidsoppgaver, idet de gir et bilde av en større eller mindre landsdels kultur. Disse museer – Universitetets Oldsaksamling, Stavanger Museum, Bergens Museum, Videnskabselskabet i Trondhjem, Tromsø Museum – har også ifølge lov av 13. juli 1905 og kgl. res. Av 30. juni 1906, fått seg tildelt undersøkelsesrett og tilsyn med de forhistoriske minnesmerkers fredning, og representerer derfor naturlig for det arkeologiske arbeid de ved lov fastsatte områder.

Der det gjelder nyere kulturhistorie har Bergens Museum, Stavanger Museum og Tromsø Museum også samlinger som representerer de samme landsdeler, mens derimot for Oslos vedkommende de tilsvarende oppgaver er overtatt av Norsk Folkemuseum. Dette museum har dessuten sin oppgave i å gi et konsentrert bilde av hele landets kultur. I Trondheim er en landsdelsrepresentasjon påtenkt ved samarbeid mellom Videnskabselskabets Oldsaksamling og Folkemuseet for Trondheim og Trøndelag.³¹⁵

Kategoriseringen av landsdelsmuseene fulgte altså allerede eksisterende praksiser ved de arkeologiske museene, uten å ta hensyn til at de tidligere universalmuseene også hadde naturhistoriske avdelinger. Landsdelsmuseene ble beskrevet nærmest som gamle, forvokste fylkesmuseer med ansvar etter kulturminneloven.³¹⁶ Kategorien «fylkesmuseum» ble til sammenlikning beskrevet slik:

Fylkesmuseet er den musealt vitenskapelige sentralinstitusjon for en gruppe av kulturelt samhörige distrikter. Hvis det faller naturlig bør dets område av praktiske grunner tilsvare fylkets. Alminnelig sett skal det ikke forutsettes at fylkesmuseet skal samle over hele fylket.

Da fylkesmuseet er den vitenskapelige sentralinstitusjon og følgelig må forutsettes å ha den nødvendige vitenskapelige faghjelp, må dets samlinger foruten å gi et bilde av fylkets kultur, også omfatte fullstendige vitenskapelige studie- og dublettsamlinger (magasinsamlinger) oppbevart i ildfast bygning. Hvorvidt fylkesmuseet også skal ha gamle bygninger i sine samlinger må avgjøres i hvert enkelt tilfelle.³¹⁷

³¹⁵ Engelstad, 1953, s. 134. Også gjengitt i Innstilling av 1970, s. 16 og St.meld. nr. 93 (1971-72), s. 15.

³¹⁶ I 1897 ble det første lovforslaget om å bevare materielle minner fra Norges fortid fremmet i Stortinget, initiert av krefter som arbeidet for vern av norsk kulturarv og mot at utenlandske oppkjøpere skulle kunne stikke av med viktige «skatter». Utgraving av det berømte «Osebergfunnet» fra vikingtid ble utsatt i påvente av loven skulle tre i kraft (Trøim, 1999). I 1905 ble «Lov om fredning av og bevaring av fortidsminner» vedtatt. I 1951 ble denne endret og erstattet av «Lov om fornminner», som i 1978 ble endret og erstattet av «Lov om kulturminner».

³¹⁷ Gjengitt i Innstilling av 1970, s. 16 og St.meld. nr. 93 (1971-72), s. 15.

Mens landsdelsmuseene skulle ha den arkeologiske forvaltningsmyndigheten, var det altså fylkesmuseene som skulle sørge for forskning på de innsamlede tingene. For Trøndelags del ble to museer foreslått å utføre oppgaver som både landsdelsmuseer og fylkesmuseer, med ansvar for å samle inn, bevare og forske på mange av de samme typene ting.

Samlet inneholdt beskrivelsene av landsdelsmuseer og fylkesmuseer assosiasjoner – i Latours forstand – som også i dag knyttes til universitetsmuseene, men på den tiden hadde kun Oslo og Bergen universiteter. Begge disse museumstypene ble forbundet med arkeologisk og kulturhistorisk vitenskap; de var sentrale; de var store; de var gamle; de hadde samlinger som strakte seg ut over lokalområder og fylkesregioner; de hadde ansatte i vitenskapelige stillinger; de hadde ressurser til å prioritere bygningssikkerhet, og de hadde større samlinger enn det som til enhver tid var utstilt. Men hva stod disse assosiasjonene i forhold til? I beskrivelsene av de andre museumsgruppene finnes en rekke andre assosiasjoner som dermed blir negasjoner til hva landsdelsmuseer og fylkesmuseer skulle være: De skulle ikke være samlinger av bygdetun eller bygårder som var møblert og utstyrt for å gi et virkelig og levende bilde av livet i den aktuelle bygda eller byen. De skulle heller ikke være museer der vitenskapelig arbeid i regelen ikke ble utført, og der magasiner og studiesamlinger ikke fantes. Ei heller skulle de representere ett sentralt kunnskapsfelt for hele landet, som for eksempel folkekultur, teknologi, eller postvesenet. Endelig skulle det heller ikke være disse museenes ansvar å representere spesielle næringer i distriktene, som sjøfart, fiske eller håndverk, eller befatte seg med kunst og kunstindustri.³¹⁸

NMLF tok neppe lett på arbeidet med landsplanen. Det må ha vært en krevende oppgave å presse «det ustyrilige mangfoldet» av norske museer inn i stramme organisatoriske rammer, og ordvalg og vendinger gir rom for forhandlinger, unntak og særbehandling. Landsplanen av 1947 fikk heller aldri mer enn delvis gjennomslag.³¹⁹ Gjennom de forbindelsene og distinksjonene den beskrev, kan vi likevel se noen av de aktantene som skulle bli med videre i forhandlinger om universitetsmuseer som en egen museumskategori.

³¹⁸ Engelstad, 1953, s. 133–135. Se også Innstilling av 1970, s. 15–16; St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 15.

³¹⁹ Tallerås, 2009, s. 314. Landsplanen av 1947 ble fulgt opp av en ny plan Landsplan B i 1956, lansert av den nyopprettede stillingen Statens museumsdirektør (fra 1953). Planen foreslo å opprette 14 nye fylkeskonservatorstillinger over faste, statlige midler. Disse skulle sikre den faglige kvaliteten i de mange mindre, lokale museene. Ordningen ble bare delvis gjennomført mot slutten av 1960-tallet (Tallerås, 2009, s. 316).

1910-1968: Forsknings- og undervisningsinstitusjoner før Universitetet i Trondheim

Før Universitetet i Trondheim (UNIT) ble opprettet i 1968, fantes det flere vitenskaps- og undervisningsinstitusjoner i byen. Det akademiske miljøet i Trondheim vokste særlig i løpet av de første tiårene av 1900-tallet, med etableringen av både Norges Tekniske Høyskole (NTH) i 1910 og Noregs Lærarhøgskule i Trondheim (NLHT) i 1922. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (DKNVS) hadde i flere tiår hatt en lav aktivitet, men fikk med dette en renessanse, mye takket være initiativ fra NTH-miljøet. For mange av de nye vitenskapelige kreftene i byen, ble DKNVS en felles arena, eller som Brandt og Nordal (2010) skriver i sin bok om NTNUs historie, «et slags studentsamfunn for voksne».³²⁰

I 1926, etter mange år med intern debatt, ble vitenskapsselskapet splittet i to avdelinger: *DKNVS, Akademiet* og *DKNVS, Museet*.³²¹ DKNVS, Museet omfattet museet med naturhistoriske og kulturhistoriske samlinger/utstillinger, biblioteket, ansatte og forskningsvirksomhet, samt myndighet over Selskabets fond, legater og eiendom. DKNVS, Akademiet beholdt retten til selskapets publikasjonsserie, «Skrifter», der både selskapets medlemmer og museets ansatte kunne publisere avhandlinger og større forskningsarbeider. Fra 1929 ble i tillegg «Forhandlinger» etablert, for å kunne formidle vitenskapelig arbeid av mindre omfang og referater fra akademiets aktiviteter. Arbeidet med publikasjonsseriene, samt medlemsarbeid og arrangering av møter med vitenskapelige foredrag, ble Akademiets hovedansvar, mens Museet etter hvert ble arbeidssted for en ny generasjon av heltidsansatte akademikere som hadde universitetsutdannelse og kunne satse videre på doktorgrad og professorater.³²² Begge avdelingene utførte sine aktiviteter i bygningen på hjørnet av Erling Skakkes gate 47 og Kalvskinnsgata 1, i bydelen Kalvskinnet tett på Trondheims sentrum, kun fem minutters gåtur fra den nye Olav Tryggvason-statuen på byens torg.³²³

Etter andre verdenskrig ble NTHs fagmiljøer en viktig bidragsyter til gjenoppbyggingen av landet, til næringsutvikling og økonomisk vekst. Den nasjonale satsningen på forskningspolitikk representert ved opprettelsen av for eksempel *Norges Forskningsråd* i 1949, samt en desentralisert utdanningspolitikk, førte imidlertid også til vekst ved NLHT og DKNVS,

³²⁰ Brandt og Nordal, 2010, s. 180.

³²¹ Debatten som førte fram mot splittelsen av DKNVS i 1926 blir beskrevet i f.eks. Midbøe 1960, s. 147–161; Andersen *et al.*, 2009, s. 263–266; Stubhaug, 2010, s. 209–215 og Brandt og Nordal, 2010, s. 179–182.

³²² Andersen *et al.* 2009, s. 263–265; Stubhaug, 2010, s. 216, 220; Brandt og Nordal, 2010, s. 59–61.

³²³ Statuen av vikingkongen Olav Tryggvason (ca. 968–1000), ragende på toppen av en 14 meter høy granittøyle, ble reist som et monument over byens grunnlegger i 1921. Kunstneren var Wilhelm Rasmussen.

Museet.³²⁴ Åpningen av Universitetet i Bergen i 1948 var også et resultat av denne satsningen. I løpet av få år skjedde det nå endringer ved DKNVS, Museet i Trondheim som ytterligere styrket det vitenskapelige miljøet på Kalvskinnet.³²⁵

I 1949 fikk museet en egen direktørstilling med utvidet makt i det eksisterende museumsstyret. Samme år ble dessuten Trondheim biologiske stasjon (etablert 1900), med flere faste ansatte og betydelig vitenskapelig virksomhet innenfor anvendt fiskeriforskning, en del av museets organisasjon. I 1951 nedfelte DKNVS, Museet nye statutter, som blant annet slo fast at den antikvariske avdelingen ved museet fremdeles skulle ha et nasjonalt ansvar for å bevare regionens oldsaker som var fredet etter fortidsminneloven.³²⁶ Dette året kom nemlig nye krav til arkeologiske undersøkelser ved utbyggingsprosjekter av alle slag, som førte til en økt mengde forvaltningsutgravninger finansiert av staten, og tilsvarende økt arbeidsbehov knyttet til katalogisering, konservering av arkeologiske objekter – og tilknyttet forskning på Midt-Norges forhistorie. I tillegg skulle museet påta seg et større ansvar for å drive generelt formidlingsarbeid rettet mot skolesektoren. Praktisk naturfagundervisning for studentene (seminaristene) ved NLHT hadde imidlertid blitt gitt av lærere både fra DKNVS, Museet og fra NTH siden de første årene etter lærerhøgskolens oppstart i byen. Dette hadde vært et av premissene i begrunnelsen for hvorfor lærerhøgskolen skulle etableres i Trondheim og ikke i Asker eller i Bergen.³²⁷

Universitas Nidarosiensis?

Museet var fremdeles organisert som en selveiende offentlig stiftelse, men statens bidrag til museet hadde økt kraftig siden krigen. Selv om det var en viss forskjell på de daglige gjøremålene i DKNVS sine to avdelinger, Akademiet og Museet, kunne representanter for begge avdelingene se for seg en rolle sammen med andre vitenskapelige institusjoner i byen – som NTH og NLHT, samt Statsarkivets historikere, Nordenfjeldske Kunstindustrimuseums kunsthistorikere, landbrukskjemikere ved Statens Landbrukskjemiske Kontrollstasjon og Frøkontroll i Trondheim, samt agronomer ved forsøksgårdene på Voll og Kvithamar – i et framtidig trøndersk universitet: *Universitas Nidarosiensis*.³²⁸ Tanken ble lansert i en tale i 1950 av nytilsatt preses i DKNVS, Thorolf Vogt, som mente byen langt på vei hadde

³²⁴ Andersen *et al.*, 2009, s. 297; Brandt og Nordal, 2010, s. 281.

³²⁵ Dette er beskrevet både hos Andersen *et al.*, 2009; Stubhaug, 2010 og Brandt og Nordal, 2010.

³²⁶ *Lov om fredning og bevaring av fortidsminner* fra 1905 ble revidert og endret til *Lov om fornminner* i 1951 og *Lov om kulturminner* i 1978. Loven er senere revidert flere ganger.

³²⁷ Brandt og Nordal, 2010, s. 150–151.

³²⁸ Midbøe, 1960, s. 234–235.

kompetanse tilsvarende fakulteter for både teknologi, matematisk-naturvitenskapelige fag, historisk-filosofiske fag, samt mindre vitenskapelige miljøer innen medisin, teologi og landbruksvitenskap.³²⁹ DKNVS, Museet kunne i dette bildet bidra med forskere, samlinger, undervisning, folkeopplysning og et universitetsbibliotek for kulturhistorisk og naturhistorisk faglitteratur, mens DKNVS, Akademiet kunne være et møtested for byens vitenskapelige miljøer.³³⁰ Preses Vogt hadde tro på at DKNVS «engang vil danne grunnsteinene i et trøndersk universitet som Bergen Museum gjorde det for Bergen Universitet».³³¹ I Bergen fantes imidlertid ikke andre veletablerte vitenskapelige miljøer enn Bergen Museum forut for etableringen av Universitetet i Bergen, mens i Trondheim skulle utredningen av en organisasjonsform for byens universitet bli en mangeårig, hard kamp mellom byens lærerhøgskole og byens tekniske høyskole, som også påvirket DKNVS, Museet.

I 1958 ble to av museets tjenestemenn, botanikeren Olav Gjærevoll (1916–1994) og zoologen Erling Sivertsen (1904–1989), tildelt professorater ved byens lærerhøgskole, som de hadde undervist ved gjennom flere år.³³² Gjærevoll beskriver denne hendelsen i sine memoarer:

Den 4. juli 1958 ble jeg utnevnt til professor ved Norges Lærerhøgskole samtidig med min kollega ved Museets zoologiske avdeling, Erling Sivertsen. Situasjonen var noe ekstraordinær. Vi hadde nemlig ikke søkt noen professorater. Helt overraskende kom det imidlertid ikke. Vi hadde fanget opp et rykte om vi var under bedømmelse. Kirke- og undervisningsminister Birger Bergersen hadde ved visse anledninger tatt til orde for et universitet i Trondheim. Han hadde også gjort seg opp en klar mening om at dette universitetet skulle bygge på de institusjoner man hadde i Trondheim, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet som ble til i 1760, Norges Tekniske Høgskole fra 1910 og Norges Lærerhøgskole fra 1923. Som et ledd i en begynnende fusjonsprosess ville han ved utnevnelsen av Sivertsen og meg knytte Museet og Lærerhøgskolen tett sammen.³³³

Sitatet gir inntrykk av en politisk allianse mellom Arbeiderpartiets Kirke- og undervisningsminister Bergersen, samt to av de tre trønderske vitenskapelige institusjonene. Men det var nok flere relasjoner i spill. Et kort blick på generelle biografiske opplysninger fra allment tilgjengelige kilder viser forbindelseslinjer også gjennom vitenskapelige nettverk.

Kirke- og undervisningsminister Birger Bergersen (1891–1977) studerte zoologi ved Universitetet i Oslo på begynnelsen av 1920-tallet, samtidig med Erling Sivertsen, der de

³²⁹ Midbøe, 1960, s. 234–235.

³³⁰ Midbøe, 1960, s. 237; Andersen *et al.*, 2009, s. 284–285; Brandt og Nordal, 2010, s. 281, 284–285.

³³¹ Midbøe, 1960, s. 241. Se også Brandt og Nordal, 2010, s. 285–286.

³³² Midbøe, 1960, s. 240.

³³³ Gjærevoll, 1998, s. 102.

begge hadde professor Kristine Bonnevie som veileder. Bergersen ble etter hvert professor og hadde fartstid både som konservator ved Paleontologisk Museum i Oslo og i Sjøfartsmuseets styre, og han hadde ulike ekspertoppdrag for DKNVS, Museet fra tid til annen. Bergersen var også medlem i både Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo (fra 1936) og DKNVS (fra 1955). Hans politiske karriere var hovedsakelig knyttet til lokale Ap-verv der han viste stor interesse for skolepolitiske saker, mens hans rikspolitiske karriere varte kun i fem år, fra 1955–1960.³³⁴

Konservator Erling Sivertsen begynte med sine zoologistudier ved universitetet i Oslo i 1925, og tok også etter hvert sin doktorgrad der. Han reiste på oppdrag til Antarktis i regi av Det Norske Videnskaps-Akademi, før han ble ansatt som konservator og samlingsbestyrer ved DKNVS, Museet i Trondheim i 1937. Han ble også museets første direktør i 1949, en posisjon han besatt til han gikk av med pensjon i 1974. I 1939 ble han valgt inn som medlem i DKNVS, Akademiet, og i 1954 ble han også medlem i Det Norske Videnskaps-Akademi.

Konservator Olav Gjærevoll tok hovedfag i botanikk ved Universitetet i Oslo i 1946, og året etter ble han ansatt som avdelingsbestyrer for botanisk avdeling ved DKNVS, Museet. Der hadde han sin arbeidsplass i fem tiår, samtidig som han også underviste ved Norges Lærerhøgskole. Gjærevoll var medlem av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab fra 1951 og Det Norske Videnskaps-Akademi fra 1958. I tillegg til å være en svært produktiv og anerkjent forsker, har han også et ettermæle som en populær og folkelig forskningsformidler. I likhet med Bergersen var han vitenskapsmann og Ap-politiker, og regnes av ettertiden som en sentral skikkelse i norsk samfunnsliv i tiårene etter 2. verdenskrig. Han hadde mange verv, både som bystyremedlem og ordfører i Trondheim, som sosialminister, som pris- og lønnsminister og som landets første miljøvernminister. Om blandingen av politiske og vitenskapelige gjøremål sa han selv:

I universitetsmiljøene støter man ofte på negative holdninger til politisk arbeid. Jeg har høstet adskillig erfaring i så måte. Hvor mange ganger har jeg ikke fått spørsmålet: Hvorfor «kaster du bort» så mye tid på ditt politiske engasjement? Politisk arbeid blir ansett for å være noe mindreverdige, nesten obskurt [...] vitenskapsmenn burde krysse ut av sitt skjul, ikke minst de som dyrker den anvendte vitenskap, og delta i utformingen av vårt samfunn. Hva er hensikten med et universitetsstudium hvis man ikke makter å se samfunnslivet i en større sammenheng?³³⁵

³³⁴ Midbøe, 1960, s. 242. Birger Bergersen (1891–1977).

³³⁵ Gjærevoll, 1998, s. 103.

Gjærevoll kom her med et utspill som poengterte at et samspill mellom hybride størrelser som politikk og vitenskap, ikke trengte å oppleves som motsetningsfullt. Hans glede over forskningsformidling for mange ulike grupper var også en del av bildet, der sosial ansvarsfølelse utgjorde en forbindelseslinje mellom ulike aktør-nettverk som han beveget seg ubesværet mellom som oversetter og mediator. Gjærevoll skulle noen år senere få en sentral rolle som museets mann i interim-styret som planla organiseringen av det nye Universitetet i Trondheim, der den politiske erfaringen kom godt med.³³⁶ Bergersen, Sivertsen og Gjærevoll hadde mye til felles: De var vitenskapsmenn, museumsekspert og medlemmer i DKNVS, Akademiet på Kalvskinnet i Trondheim. Mellom Bergersen og Gjærevoll gikk i tillegg en forbindelseslinje gjennom Arbeiderpartiet.

Rektoren ved lærerhøyskolen, Olav Næs, hadde også en rolle i utdelingen av professorater til museets tjenestemenn. Han var språkforsker, medlem av DKNVS, og han delte åpenbart preses Vogts visjon om et *Universitas Nidarosiensis*. Han mente at et naturvitenskapelig fakultet med fagene botanikk og zoologi allerede var til stede ved DKNVS, Museet, og at et humanistisk fakultet var innen rekkevidde, der både fagmiljøer ved lærerhøyskolen og den arkeologiske avdelingen ved museet hadde sin rette plass. Utdelingen av professorater til Gjærevoll og Sivertsen skjedde «av praktiske grunner», fordi det var lærerhøyskolen i Trondheim som per 1958 hadde «akademiske undervisningsoppgaver som tradisjonelt har hvilt på universitetet».³³⁷ I 1960 flyttet lærerhøyskolen til nye bygninger på Rosenborg i Trondheim, og bygget gradvis opp grunnfags-, mellomfags- og hovedfagsundervisning innenfor sine tre nyopprettede fakulteter, for henholdsvis realfag, humaniora og samfunnsfag.³³⁸ Ved NTH var meningene om et trøndersk universitet delte og ikke utvetydig begeistret. Også NTH bygde opp en fakultetsstruktur gjennom 1960-tallet, og var ikke bare landets beste tekniske høyskole, men hadde internasjonalt ry. Mange ved NTH ønsket å forbli en autonom enhet innenfor det foreslåtte universitet. Motivet var å sikre at den tette kontakten med industrien som var blitt en plattform for høyskolen i etterkrigstiden, ikke ble avledet av at en felles universitetsledelse også måtte satse på en lærerutdanning og et museum.³³⁹

I sitt jubileumsverk til DKNVS fra 1960, i forbindelse med Selskabets 200-årsfeiring, skriver historikeren Hans Midbøe at «formen for et tredje norsk universitet er ennå uklar», og at det

³³⁶ Gjærevoll, 1998, s. 7.

³³⁷ Midbøe, 1960, s. 241–242.

³³⁸ Brandt og Nordal, 2010, s. 290.

³³⁹ Midbøe, 1960, s. 241; Brandt og Nordal, 2010, s. 286–292.

gjensto diskusjoner om hvorvidt en tradisjonell fakultetsstruktur eller en mer selvstyrt institutt-organisering, ville bli den mest hensiktsmessige løsningen for et *Universitas Nidarosiensis*.³⁴⁰ I sitt jubileumsverk om NTNUs 250-årige historie beskriver Brandt og Nordal (2010) situasjonen mot midten av 1960-tallet som tilspisset, ikke minst fordi lærerhøyskolen lyktes med å opprette sin egen realfagsavdeling for både undervisning og forskning, og ikke lenger trengte å hyre inn undervisere fra de to andre institusjonene. Dermed ble bevegelser satt i gang i nettverket: fra et kompletterende samarbeid der både realfagsmiljøet ved NTH og det biologiske miljøet ved museet samarbeidet, til å i større grad bli konkurrenter på noen av de samme fagfeltene.³⁴¹ Forskjellene i hovedfunksjoner ble også problematisert. Både lærerhøyskolen og NTH ønsket sterkt å bevare institusjonenes autonomi under et universitet, og pekte på at lærerprofesjonen og ingeniøryrket var grunnleggende forskjellige, samt at museets museale oppgaver utgjorde et tredje profesjonsområde. Kun miljøet ved DKNVS, Museet, representert ved Sivertsen og Gjærevoll, ønsket et fullstendig integrert universitet. For dem utgjorde ikke de museale oppgavene en skillelinje, de oppfattet seg selv – og formodentlig også museets øvrige konservatorer – som forskere, og sine arbeidsoppgaver som vitenskapelige.³⁴²

I årene etter krigen økte *Kirke- og undervisningsdepartementet* bevilgningene til mange av landets museer. For DKNVS, Museet i Trondheim, medførte dette for eksempel en økning fra ca. 50 000 kroner i årene før 1940, til 215 000 kroner i 1950 og 240 000 kroner i 1951. Sammen med støtte fra Trondheim kommune og medlemskontingent fra Museumsforeningen, dekket dette driften. Ti år senere, da planene om å opprette Universitetet i Trondheim var satt på den politiske dagsordenen, økte bevilgningene ytterligere, til ca. 600 000 kroner. Da DKNVS, Museet ble inkorporert i Universitetet i Trondheim i 1968, økte statens bevilgninger til 1,9 millioner kroner. Også antallet ansatte økte i betraktelig i samme periode: I 1946 hadde museet 6–7 fulltidsstillinger, mens i 1968 var det 13 ansatte ved biblioteksavdelingen, og 18 ansatte ved museets andre avdelinger.³⁴³ DKNVS, Museet ble gradvis innrullert i et stadig mer formalisert statlig kunnskapspolitisk felt, under *Kunnskaps- og undervisningsdepartementet*, som endte med at det i 1968 ble et universitetsmuseum.

³⁴⁰ Midbøe. 1960, s. 242.

³⁴¹ Brandt og Nordal, 2010, s. 291–292.

³⁴² Brandt og Nordal, 2010, s. 290–291.

³⁴³ Andersen *et al.*, 2009, s. 306–307; Brandt og Nordal, 2010, s. 292. I Gjærevolls memoarer skriver han at DKNVS Museet, inkludert biblioteket og den biologiske stasjonen hadde 20 ansatte i hel- og deltidsstillinger, og i 1992 var staben «10 ganger så stor» (Gjærevoll, 1998, s. 81).

Hvordan museet skulle organiseres innenfor universitetet, og hvordan det skulle forholde seg til sin tidligere eier, DKNVS, tok det imidlertid 16 år å avklare.

Fra museum pluss vitenskap, til vitenskap minus museum?

I dette kapittelet har det handlet om utviklingen av norsk museumsvesen og museenes rolle i kulturpolitikken. Vi har sett at en kulturpolitikk har vært til stede i Norge fra 1814, og at vitenskap og kultur tidlig var aktanter og allierte i et større nasjonalt prosjekt som handlet om å «tjene det rike sinn».³⁴⁴ En statlig museumspolitik har også vært praktisert omtrent like lenge, etter som flere av de tidligst etablerte museene i landet fikk statsstøtte, og fordi de bidro med kunnskapsformidling som skulle bidra til samfunnets nytte. Sammen med allierte aktanter som aviser, biblioteker, og ulike foreninger bidro museene til god «borgerdyd».³⁴⁵

I løpet av 1800-tallet oppstod en tett kobling mellom vitenskap og museer. Men denne koblingen har ikke vært fastlåst for ettertiden, tvært imot har den gitt rom for forhandlinger om hva vitenskap er, og hvordan den skal komme til nytte for samfunnet gjennom museenes kunnskapsproduksjon og formidlingsvirksomhet. Nyttene kan oversettes på ulike måter: Den kan relateres til næringsliv og teknologiske fremskritt for staten, og den kan relateres til kunnskap og dannelse for både vitenskapsfolk og allmennhet. Mellom disse posisjonene går konfliktlinjer, der nettverksaktørene motarbeider hverandre for å ikke bli erstattet av den andres allierte, for eksempel mellom vitenskapelige kunnskapskulturer og mer folkelige kunnskapskulturer – der vitenskapelige objekter for eksempel brukes som pynt, eller der private donatorer påvirker forskning og utstilling med en annen agenda, slik Welhaven sterkt kritiserte på 1830-tallet. Striden om medlemskap og tilgang til lesekabinettet ved DKNVS på 1840-tallet er et annet eksempel. En parallell til en slik konfliktlinje finnes også i dag: Fokus på engasjement og opplevelser og invitasjon til deltakelse i museene utfordrer etablert kunnskapsorden. Når det private slipper til innenfor museets vegger, oppstår forhandlinger om *troverdighet*. De nye vedtektene som var ferdig forhandlet i 1874, fikk sterk effekt på DKNVS, og sammen med forkjempere for moderne vitenskap, arkeologen Rygh og biologen Storm, fremstod DKNVS etter hvert som en ny allianse, et moderne vitenskapelig museum.

Kirke- og undervisningsdepartementet tok initiativ til arbeidet med *Landsplanen av 1947* som delte museene inn i grupper for å sikre en riktig fordeling av offentlige støttemidler.³⁴⁶ De

³⁴⁴ Solhjell, 2005, s. 148.

³⁴⁵ Eriksen, 2009, s. 209–210.

³⁴⁶ Engelstad, 1953, s. 132.

naturhistoriske museene ble ikke omtalt, mens de kulturhistoriske museene ble delt i seks grupper. De arkeologiske museene som i dag er universitetsmuseer ble sortert både som «landsdelsmuseer» og «fylkesmuseer», og det var for eksempel sammenfall i en del av det nyere kulturhistoriske samlingene til DKNVS, Museet og Folkemuseet i Trondheim.

I dag driver ikke NTNU Vitenskapsmuseet lenger med aktiv tilvekst av nyere kulturhistorisk materiale som ølboller og rokokkomøbler. Slike gjenstander er ikke fremhevet i museets forskningsstrategier, de blir i liten grad presentert på museets nettsider, og de er ikke prioritert for tilgjengeliggjøring med foto i publikumsdatabaser på nett. Men de er heller ikke avhendet eller kassert. De er oppført i kataloger og kartotekkort, og det ville kreve en hel del følgearbeid for å stryke dem fra alle de steder de er representert i form av museumsnummer og beskrivelser. Derfor fyller de magasinhyller og forårsaker trengsel, og de krever sikringsrutiner, tilsyn og vedlikehold. De magasinerte, «sovende» museumstingene har en materialitet, og de er aktanter fordi de påvirker andre til å gjøre – eller unnlate å gjøre – bestemte museale handlinger. De knytter også museet sammen med sin fortid som et patriotisk universalmuseum.

1900-tallet var også en tid for oppblomstring av det vitenskapelige miljøet i Trondheim. DKNVS og museet på Kalvskinnet fikk flere allierte fra miljøet ved NTH og NLHT, og DKNVS ble etter hvert delt i to avdelinger. DKNVS, Museet ble etter delingen et arbeidssted for heltidsansatte akademikere og et museum for allmuen. Forslaget om å danne et universitet i Trondheim, *Universitas Nidarosiensis*, ble lansert i 1950. DKNVS, Museet hadde allerede flere gode hjelpere på plass, i form av forskningsmateriale, bibliotek og forskere, og ble en pådriver for at universitet skulle realiseres. Det skulle imidlertid ikke bli enkle forhandlinger, og blant de brysomste sakene var de museale oppgavene: Hørte de hjemme ved et universitet?

Før historien om universitetet og museet på Kalvskinnet fortsetter i kapittel 8, skal jeg i de neste to kapitlene se nærmere på etableringen av «universitetsmuseum» som kategori i politiske dokumenter. Hvordan har denne enheten vært i bevegelse og blitt tillagt ulike kvaliteter og fakta, frem til den i løpet av 2000-tallet har inntatt en mer stabil posisjon?

6. Universitetsmuseenes posisjon i 1970-tallets politiske landskap

Det er en utbredt oppfatning av folkemuseumsidealet har hatt en svært sterk innflytelse på forståelsen av de kulturhistoriske museenes rolle og praksiser, både i museumspolitikken og blant folk flest.³⁴⁷ Anne Eriksen (2009) beskriver folkemuseenes oppdrag som nært knyttet til det å vekke følelser, mens de eldre universalmuseenes oppdrag var å lære bort viten:

De eldre museene skulle gi innblikk i lærde studier og samtidig oppmuntre til slike. Kunnskapen som det nye folkemuseet skal gi, beskrives på sin side som langt mindre intellektuell. I stedet er den intuitiv og emosjonell.³⁴⁸

Følelsene folkemuseene skulle vekke, var selvbevissthet om egen kulturelle tilhørighet og et større nasjonalt fellesskap. Eriksen beskriver dette som både en dimensjon ved det nasjonaldemokratiske prosjektet museene var en del av, og samtidig en annen form for museumskompetanse hos besøkene: Det krevdes ikke forkunnskaper eller utdanning, «bare en intuitiv og naturlig evne til innlevelse i det egne og til følelse av samhörighet».³⁴⁹

Arbeidet med å få oversikt og orden i det norske museumslandskapet med Norske museers landsforbunds *Landsplan av 1947*, synliggjorde at grensene mellom det som i dag er universitetsmuseer, og det som den gang ble sortert som landsdelsmuseer og fylkesmuseer, var uklare. Selv om de patriotiske universalmuseene, eller eldre altomfattende museene, også hadde samlinger som samsvarte med det en kunne finne ved de mange nye kulturhistoriske museene som ble startet i løpet av 1900-tallet, blir de også knyttet til forhold som gjør at de over lang tid har vært oppfattet som forskjellige. Når Eriksen i sitatet relaterer universalmuseene til vitenskap og folkemuseene til emosjoner, er det et uttrykk for et skille. At det som i dag er universitetsmuseer ble værende under datidens forløper til *Kunnskapsdepartementet*, mens de øvrige museene ble overflyttet til det nyopprettede *Kulturdepartementet* – første gang under NS-regjeringens regime i 1940–45, og andre gang i 1990 – kan ses som praktiske effekter av et slikt skille.³⁵⁰ At universitetsmuseene som kategori også er blitt skilt ut i

³⁴⁷ Ågotnes (2007); Eriksen, 2009, s. 71–84; Tallerås, 2009, s. 66; Müller, 2018, s. 47–56.

³⁴⁸ Eriksen, 2009, s. 79.

³⁴⁹ Eriksen, 2009, s. 79.

³⁵⁰ Om universitetsmuseenes organisering under NS-regimet, se kapittel 5. Både Dahl og Helseth (2006) og Mangset og Hylland (2017) skriver i sine bøker om utviklingen av norsk kulturpolitikk, at *Kulturdepartementet* ble opprettet i 1982, da kirkesaker ble skilt fra *Kirke- og undervisningsdepartementets* ansvarsområde, og

sentrale publikasjoner som omhandler utviklingen av norsk museumspolitikk eller musenes kulturhistorie, er et tredje eksempel på at disse museene tiltrekker seg og forbinder seg til andre sett av aktanter i sitt aktør-nettverk.³⁵¹

I kapittel 5 gjorde jeg rede for hvordan *Kirke- og undervisningsdepartementet* siden 1814 hadde hatt ansvar for saker som vi i dag anser som ulike politiske felter, som kirke, vitenskap, skole, kulturvern og kunst, men som den gang vanskelige lot seg skille.³⁵² I løpet av 1970-tallet ble disse saksfeltene tydelige politiske felt, med nettverk av aktanter med egne idealer, formål, ressurser og praksiser.³⁵³ Forhandlinger om «universitetsmuseum» som en mer enhetlig kategori tok for alvor til i løpet av dette tiåret. Da fikk universitetenes museer i Oslo og Bergen selskap av to nye universiteter, i Trondheim og Tromsø. Også der ble universitetene etablert i forbindelse med byens eksisterende natur- og kulturhistoriske museum. Antallet universiteter med museer – eller museer med universiteter – ble fordoblet.

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på hvordan universitetsmuseene ble forstått i 1970-tallets nye politikfelt, ved å se nærmere på hvilke ideelle og praktiske kvaliteter de forbindes med i ulike beskrivelser av dem, og samtidig hvordan de beskrives som formidlingsinstitusjoner.

Det er således verken museumspolitikk eller forskningspolitikk som er i fokus i dette kapittelet, men universitetsmuseumspolitikk med tilhørende formidlingspolitikk.

En tydeligere forsknings- og utdanningspolitikk

Skole og utdanning sto sterkt i etterkrigstidens Norge og i Arbeiderpartiets reformative moderniseringsprogram. Målsetningen var todelt: Først skulle utdanningen bidra til landets fremtidige tekniske og økonomiske vekst, dernest til sosial utjevning. I løpet av 1950- og 1960-tallet ble mange tidligere ulikheter i skolegang faset ut, slik som forskjeller mellom byskoler og bygdeskoler, gutteskoler og pikeskoler. Barn av småbønder og arbeidere fikk større mulighet til å ta høyere utdanning. *Statens lånekasse for utdanning*, etablert i 1947, ble

departementet skiftet navn til *Kultur- og vitenskapsdepartementet*. Navneskiftet symboliserte en konsensus om at den nye kulturpolitikken hadde høy prioritet, men den interne organiseringen av departementets saksområder i kultursaker og utdannings- og vitenskapssaker, bestod. Vitenskap- og utdanningssaker kan også karakteriseres som kultursaker (Mangset og Hylland, 2017, s. 383).

³⁵¹ Shetelig (1944) skiller ut de naturhistoriske museene fra sin norske museumshistorie, og «amputerer» dermed de eldre altomfattende museene han skriver om.

³⁵² Solhjell, 2005.

³⁵³ I dag er disse saksfeltene hovedsakelig sortert under *Kunnskapsdepartementet* (Universiteter, høyere utdanning, grunnskole), *Kulturdepartementet* (kunst, kulturhistoriske museer, kirke, media, idrett) og *Klima- og miljødepartementet* (kulturminnevern). Forskning regnes for øvrig som en sektoraktivitet, og organiseres på tvers av departementer.

et viktig ledd i arbeidet med å gi lik mulighet til utdanning uavhengig av geografisk tilhørighet og sosio-økonomisk bakgrunn. I 1969 ble obligatorisk niårig grunnskole innført, og i 1974 ble den videregående skolen innført, som erstattet tidligere oppdeling av teoretiske og praktiske fag i ordningen med gymnaser, handelsskoler og yrkesskoler.³⁵⁴ Utover 1960-tallet ble også distriktshøyskoler og nye universiteter planlagt og etablert som virkemiddel i en desentraliserende utdanningspolitikk.³⁵⁵

Universitetet i Oslo var landets eneste universitet frem til 1946, da Universitetet i Bergen ble etablert, bygget på den 120-årige vitenskapelige tradisjonen og aktiviteten ved Bergen Museum.³⁵⁶ I 1968 ble Universitetet i Trondheim etablert, som en administrativ overbygning for flere eldre vitenskapelige institusjoner i byen. Både Norges Tekniske Høyskole (NTH, etablert 1910), Norges Lærerhøgskole (NLHT, etablert 1922), samt DKNVS sitt museum og biblioteket (etablert 1760), inngikk i samarbeidet. Høyskolene og museet fortsatte imidlertid å fungere som relativt autonome institusjoner, frem til vedtaket om å opprette Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) kom i 1995.³⁵⁷ Universitetet i Tromsø ble åpnet i 1972, med det etablerte vitenskapelige miljøet ved Tromsø Museum (1878) som sentral samarbeidspartner.³⁵⁸

I 1975 var halvparten av landets 18-åringer og hver femte 22-åring under utdanning.³⁵⁹ Siden da har det skjedd en rivende utvikling mot et utdannings- og kunnskapssamfunn: I 2018 var 92,8 % av landets 16–18-åringer elever under videregående opplæring, og 35%, som vil si mer enn hver tredje person i aldersgruppen 19–24 år, var student under høyere utdanning ved universiteter og høyskoler.³⁶⁰ Mye av det fagstoffet som elever og studenter skal lære, kommer fra forskningsinstitusjonene, som lenge ble regnet som en del av kulturfeltet i norsk politikk, med nytteverdi knyttet til utvikling av «folkets kulturnivå».³⁶¹ I sin bok om

³⁵⁴ Hagemann, 2015.

³⁵⁵ Opprettelsen av Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTVF, etabl. 1946), Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF, etabl. 1949) og Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF, etabl. 1949) vitner om satsningen på landets vitenskapelige vekst i etterkrigsårene (Skoie, 2005).

³⁵⁶ Universitetet i Bergen åpnet for studenter i 1948. Ifølge Hans Skoie var Universitetet i Bergen ikke å regne som et ordentlig universitet de første årene, fordi tallet på både lærere og studenter var lavt (Skoie, 2005, s. 28).

³⁵⁷ Nettsiden «NTNU historie», tilgjengelig fra: <https://www.ntnu.no/2010/ntnushistorie> (Besøkt 06.03.2019).

³⁵⁸ Nettsiden «UiT si historie», tilgjengelig fra: https://uit.no/om/art?p_document_id=339793ogdim=179040 (Besøkt 19.12.2020). Universitetet i Tromsø overtok det formelle eierskapet til Tromsø Museums eiendeler og samlinger i 1976.

³⁵⁹ Hagemann, 2015.

³⁶⁰ Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) for 2018. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/utdanning> (Besøkt 06. 03. 2019).

³⁶¹ Skoie, 2005, s. 26. Jf. det såkalte kulturbrevet, «Vår kulturs fremtid, et brev til den norske regjering» (1945) som var underskrevet av kulturpersonligheter og vitenskapsmenn, med en appell om nyorientering og radikalt større satsning på forskning, for å utvikle samfunnet (ibid.).

utviklingen av norsk forskningspolitikk, skriver Hans Skoie (2005) at begrepet *forskningspolitikk* var ukjent i den første etterkrigstiden, til tross for at de fleste vestlige land satset bredt på forskning og teknologisk utvikling.³⁶²

Som en viktig del av gjenreisningspolitikken etter krigen, ble det særlig satset på det tekniske miljøet ved NTH i Trondheim. Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) fordelte overskudd fra tippemidler til teknisk-naturvitenskapelig forskning både ved universiteter, høyskoler og en økende mengde uavhengige institutter for anvendt forskning, men også til humaniora og samfunnsvitenskap ved universitetene.³⁶³ Med internasjonalt samarbeid i regi av «Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling i Europa» (OECD), økte bevisstheten om hvordan forskning på ulike måter bidro til velferd og næringsutvikling.

I den såkalte Brooks-rapporten (1971), lanserte OECD en forståelse av forskningspolitikk som inkluderte både en smal definisjon om nasjonal organisering og ressursfordeling av forskningsaktiviteter, samt et utvidet perspektiv der forskningens påvirkning på utvikling av andre politiske felt i samfunnet ble inkludert i forståelsesrammen.³⁶⁴ Med dette kom en ny diskusjon opp i den offentlige debatten i Norge, om hvorvidt det var behov for et eget forskningsdepartement som kunne sørge for en sterkere koordinering og mer balansert samordning av landets spredte FoU-innsats. Noen hevdet at det ville bli for mye for kirke- og undervisningsministeren å styre den økende FoU-virksomheten på tvers av enda flere sektorer. Han håndterte allerede både skole, høyere utdanning, kirke, universitetene, kunst og kulturminner. Andre hevdet at nettopp fordi forskningen foregikk på tvers av sektorer, ville det være uheldig å samle organiseringen under ett departement. I 1972 ble norsk forskningspolitikk vedtatt etter et såkalt sektorprinsipp, det vil si at de ulike departementene skulle ha et forskningspolitisk ansvar for sine egne fagområder, i samråd med fem ulike forskningsråd.³⁶⁵

³⁶² Skoie, 2005, s. 11.

³⁶³ Skoie, 2005, s. 28. På 1940-tallet var situasjonen oversiktlig. Tre departementer finansierte forskning: *Kirke- og undervisningsdepartementet, Landbruksdepartementet og Fiskeridepartementet* (Skoie, 2005, s. 44).

³⁶⁴ Skoie, 2005, s. 12.

³⁶⁵ Etter en modifisering av sektorprinsippet har Norges Forskningsråd (NFR), siden 1993, tjent som Regjeringens rådgivende organ, som også finansierer forskningsprosjekter og driver arbeid for å fremme og markedsføre norsk forskning. Norges forskningsråd er en sammenslåing av fem tidligere forskningsråd: Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (opprettet 1946), Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1949), Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (1949), Norges fiskeriforskningsråd (1972) og Norges råd for anvendt samfunnsforskning (1987) (Skoie, 2005, s. 61, 72–73).

Museer i forskningspolitiske dokumenter: En ubetydelig institusjon

De vitenskapelige miljøene ved de patriotiske universalmuseene fra 1800-tallet, hadde vært delaktige i å bygge opp fakta om kulturell utvikling, basert på vitenskapelige kunnskaper om stedlige natur- og kulturforhold. I det følgende skal jeg se hvordan tre politiske dokumenter som bidrar til å materialisere en forskningspolitikk i Norge på 1970-tallet, og tidlig på 1980-tallet, omtaler universitetenes museer, eller museer i det hele tatt, og den samfunnsfunksjonen de ble tiltenkt.

I 1976 kom den første stortingsmeldingen om norsk forskningspolitikk fra *Kirke- og undervisningsdepartementet, St.meld. nr. 35 (1975–1976) Om forskningens organisering og finansiering*.³⁶⁶ Den nevnte museer på to steder i løpet av 145 sider. I Kapittel 8.4, om forskning som yrke, ble museer, vitenskapelige selskaper og industrien nevnt som steder der en viss forskningsaktivitet tidligere hadde funnet sted «i større eller mindre grad», dog «ofte under primitive forhold». Som kontrast til forholdene i førkrigstiden, ble forskeryrket for 1970-tallet knyttet til samfunnets kontinuerlige behov for teknologisk utvikling, til internasjonalt forskningssamarbeid og til finansieringsbehov som var større enn det universitetenes institutter kunne klare alene. Forskningsinstitutter utenfor universitetssystemet som hadde ansatte som utførte forskning som hovedaktivitet, ble ansett som en effekt av dette.³⁶⁷ Museer ble slik gitt en historisk rolle som steder for vitenskapelig arbeid, men fikk ingen kreditt som «arnesteder» for 1970-tallets forskningsvirksomhet. At alle de fire universitetene i landet eide museer, ble heller ikke nevnt i forskningsmeldingen.

Det andre stedet i forskningsmeldingen der museer ble omtalt, var i kapittel 10, om forskning og informasjon. Der ble museers funksjon beskrevet på følgende måte:

Gjennom tidene har menneskene søkt å ta vare på mest mulig av de opplysninger de har funnet fram til, og de har samlet dem i muntlig tradisjon, arkiver, biblioteker, muséer og – i den siste tiden – også i databanker. På grunnlag av forbindelsen mellom det levende samfunn og de kunnskapslagre som er bygget opp kan forskningen arbeide videre.³⁶⁸

På linje med arkiver og biblioteker tok museene altså vare på mulige forskningskilder for fremtiden. Universitetenes museer ble med andre ord ikke gitt noen spesiell funksjon i verken forsknings- eller informasjonsarbeid. Museer var arkiver som tok vare på kilder som «det levende samfunn» hadde valgt å spare på, men som «kunnskapslagre» ble ikke museene som

³⁶⁶ Tidligere hadde Regjeringen gitt ut *Langtidsprogrammer for forskning* i årene 1953–1973.

³⁶⁷ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 73.

³⁶⁸ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 77.

sted tilskrevet en særlig aktiv eller levende rolle. Å spre informasjon om forskningsresultater var imidlertid *forskernes* ansvar, og de skulle publisere for ulike grupper av lesere: Først til andre forskere, dernest til næringsliv, offentlig forvaltning og andre oppdragsgivere, og endelig til skoler, voksenopplæring og de allment interesserte.³⁶⁹

Formidling ble omtalt flere ganger i forskningsmeldingen, men ikke i sammenheng med museer. I stor grad ble formidling av kunnskap omtalt som formidling av forskningsresultater, eller formidling av informasjon. Idealet for formidlingen var at den skulle komme samfunnet til gode ved at informasjonen og resultatene ble nyttiggjort av andre forskere, i forvaltning, produksjonsliv og kulturliv, brukt i undervisning.³⁷⁰ Argumentasjonen lignet på det jeg i kapittel 4 beskrev som en underskuddsmodell for forskningskommunikasjon, med fokus på at det er viktig for allmennheten å forstå forskning: Det ble fremholdt at «fordeling av kunnskap» måtte skje for at allmennheten skulle være informert om forskningsresultater og om forskningens praksiser. Mens forskerne seg imellom burde dele forskningsresultater i «original versjon», burde andre brukere få dem i «bearbeidet form». Slik kunne allmennheten vurdere hvordan de kunne «nyttiggjøre seg, eller eventuelt beskytte seg mot forskning».³⁷¹ Videre, i stortingsmeldingens kapittel 10, var det arbeidet for at forskning skulle oppfattes som et samfunns gode og noe den enkelte behøvde å være orientert om, som ble satt opp som et felles prosjekt for en rekke grupper i samfunnet: Forskere, lærere, skolebokforfattere, fagtidsskrifter og journalister som publiserte nyheter om forskning.

Blant disse informasjonsformidlerne fikk forskerne en oppfordring om å formidle fagstoffet sitt i mer folkelige ordelag, og lærere på alle nivåer fikk en oppfordring om å holde seg oppdatert, slik at de kunne stimulere elevenes interesse for «arbeid av forskningsmessig art».³⁷² Journalistene fikk i litt større grad en manende pekefinger, og ble anmodet om å gå på kurs og delta på vitenskapelige konferanser for å øke kunnskapsnivået sitt, for derved å kunne bygge et samarbeid med forskere som var basert på tillit, etter «mange eksempler på ukritisk formidling av foreløpige resultater som kanskje kan ha god nyhetsverdi».³⁷³ Dette kan ses som nettverksarbeid, der informasjonsformidlerne er påvirkere til en samstemthet i aktørnettverk som arbeidet for forskningsformidling. Sammen med forskningspublikasjonene, forskningsmeldingen, lærebøkene, fagbladene, avisene, TV-programmene og teknologien som

³⁶⁹ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 77.

³⁷⁰ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 77.

³⁷¹ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 77.

³⁷² St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 78.

³⁷³ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 78.

ble tatt i bruk for å fremskaffe disse objektene, samt strategier og praksiser som var forbundet med vitenskapelige aktiviteter, bygget de fakta om det ideelle prosjektet «samfunnsnyttig forskning» som inngikk i en forskningspolitisk diskurs om forskningsformidling.

I 1978 kom rapporten *Arbeidsrapport om samfunnsrettet forskningsformidling*, initiert av Hovedkomiteen for norsk forskning.³⁷⁴ Denne dannet grunnlaget for den samme hovedkomiteens innstilling, *Forskningsbehov og formidlingsorganisasjon*, fra 1981. Verken grunnlagsrapporten eller innstillingen beskrev imidlertid universitetenes museer, eller andre museer som arbeidssteder eller egnede formidlingssteder for forskning.³⁷⁵ Samme år ble *NOU 1981:46 Grunnforskningens vilkår i Norge* (1981) utgitt. Som i tidligere forskningsmeldinger, ble museer lite omtalt. De ble ramset opp i en oversikt over universitetenes samlede bygningsareal, og deretter nevnt som «små og oftest isolerte» forskningsmiljøer for humaniora – utenfor universitetene.³⁷⁶ Universitetenes naturhistoriske museer ble imidlertid omtalt som steder for eksperimentell naturvitenskapelig forskning som krevde «laboratorier og samlinger, feltstasjoner og båter, alle med raffinert utstyr og spesialopplært teknisk personale».³⁷⁷ Det overordnede inntrykket er likevel at både universitetenes museer og museer generelt, fremstod som marginale aktanter på det forskningspolitiske feltet på 1970-tallet og ved overgangen til 1980-tallet.

I forhandlingene om en fornyet statlig *museumspolitikk* på 1970-tallet, var imidlertid museers formidlingsvirksomhet mer synlig, og universitetsmuseenes funksjoner blir kontrastert mot andre typer museers funksjoner, selv om universitetsmuseene i stor grad blir utelatt også fra de museumspolitiske dokumentene. Først er det imidlertid på sin plass å gjøre rede for 1970-tallets *nye kulturpolitikk*, som museumspolitikken etter hvert utviklet seg i et nært forhold til.

Den nye kulturpolitikken

På 1960-tallet ble etterkrigstidens sterke teknokratiske fremskrittstro og sosialdemokratiske konsensus møtt med kritiske holdninger fra de unge voksne som hadde vært elever og studenter under utdanningseksplasjonen etter 2. verdenskrig. Etablerte autoriteter ble utfordret, og flere ville være med å bestemme under tiåret som fulgte. Ifølge Geir Vestheim, i *Museum i eit tidskifte. Fortidsarv som underhaldning?* (1994), vokste en *ny kulturpolitikk*

³⁷⁴ Hovedkomiteen for norsk forskning, 1978.

³⁷⁵ Hovedkomiteen for norsk forskning, 1981.

³⁷⁶ NOU 1981:46, s. 33, 45.

³⁷⁷ NOU 1981:46, s. 56.

frem på en bølge av internasjonale strømninger, blant annet med flere konferanser arrangert av UNESCO og Europarådets kulturpolitiske program, som ble utarbeidet i 1960-årene under ledelse av Augustin Girard.³⁷⁸ Hovedtankene til Girard var tuftet på ideen om at det moderne industrisamfunnet hadde fremmedgjort vanlige folk, bønder og arbeidere for de tradisjonelle kulturinstitusjonene. Derfor var det behov for å innføre en ny kulturpolitikk som ikke bare ville formidle finkultur til bredden av befolkningen, men også gi rom for kulturelt demokrati, mangfoldige kulturuttrykk, og gjøre kulturspørsmål relevante for allmennhetens livskvalitet og identitet. *Den nye kulturpolitikken* skulle bygges opp og støttes av staten, men innhold og praktisk utførelse skulle være regionale og lokale styringsnivåers ansvar. I tillegg ønsket Girard å gi amatører innpass på kulturfeltet for å stimulere til egeninnsats og engasjement, samt å etablere egne utdanningsløp for kulturarbeidere.³⁷⁹ Den nye kulturpolitikken kan ses som et handlingsprogram som innførte nye aktanter i forhandlinger om hva som skulle være kultursaker. Amatørene, som tidligere hadde vært «publikum» og «betraktere» som skulle oppdras og belæres om kultur, kunne nå i større grad få være med å gjøre kulturarbeid. Likevel forble «staten» en sterk aktant på kulturfeltet. Gjennom et utdanningstilbud til kulturarbeidere, der bestemte kunnskaper og verdisett ble mediert, trakk «staten» til seg allierte, og den nye kulturpolitikken ble fastholdt som felles prosjekt.

I Norge kom to stortingsmeldinger om kulturpolitikk i 1974, først *St.meld. nr. 8 (1973–74) Om organisering og finansiering av kulturarbeid*, og som et tillegg til denne, *St. meld. nr. 52 (1973–74) Ny kulturpolitikk*. Sterkt inspirert av UNESCOs demokratiserende arbeid på kulturområdet, samstemte de også godt med Arbeiderpartiets holdninger til demokratiserende kulturarbeid gjennom 1950- og 1960-tallet.³⁸⁰ Det kulturpolitiske arbeidsområdet skulle først og fremst omhandle: Kunst og kunstformidling; bibliotek og lignende kulturformidling; kulturvern; massemedia; kulturtiltak for barn; ungdomsarbeid; idrett og fysisk fostring;

³⁷⁸ Vestheim 1994, s. 63–66, 1997, s. 335–336. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO) ble etablert i 1945 for å fremme og trygge et fredelig verdenssamfunn basert på humanistiske og solidariske verdier fremmet gjennom rettighet til og mulighet for utdanning for alle (<http://en.unesco.org/about-us>). *Europarådet* er et europeisk samarbeidsorgan som ble etablert i 1949 med sete i Strasbourg. Rådets viktigste oppgave er å verne om menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsippet. [Europarådet. (2015, 20. mai). I *Store norske leksikon*. Hentet 16. juni 2015 fra <https://snl.no/Europar%C3%A5det>.]. Girard skrev også en rapport for UNESCO, kalt *Cultural Development: Experiences and Politics* (1972), som ble et grunnlagsdokument med formuleringer av prinsipper og problemstillinger for den kulturpolitiske situasjonen i industrilandene på begynnelsen av 1970-tallet. Denne rapporten fikk en sentral rolle for forskning på kulturfeltet (Girard 1983 (1. utg.1972)). Se også omtaler av den norske kulturpolitikens internasjonale kontekst i f.eks. Dahl og Helset, 2006, s. 232–234 og Mangset og Hylland, 2017, s. 62.

³⁷⁹ Vestheim, 1997, s. 336–337. Se også Dahl og Helset, 2006, s. 232–234; Mangset og Hylland, 2017, s. 62.

³⁸⁰ Mangset og Hylland, 2017, s. 60.

friluftsliv; andre kulturelle fritidsaktiviteter; frivillige organisasjoner, samt nordisk og internasjonalt kultursamarbeid. Museer ble ikke spesifisert som et eget satsningsområde i disse to kulturmeldingene, men ble knyttet til tema som kulturtilbud til barn og ungdom, kulturvern og ulike typer kulturbygg. Museene hadde imidlertid nylig vært tema for både en innstilling fra Museumskomitéen (1970) og i en egen stortingsmelding kalt «Om museums-saken» (1972), som kulturmeldingene refererte til, og Statens museumsråd ble opprettet i 1978 som orienteringspunkt i en ny kultur- og museumspolitik. Rådet skulle ha som hovedoppgave å koordinere museumsvesenet på tvers av regionene, fremme museums-politiske forslag til myndighetene og fremme museenes kontakt med allmennheten gjennom folkeopplysningsarbeid, og med barn og unge som særgruppe.³⁸¹ I tillegg dro de mange hundre spredte museene i landet nytte av det sterke politiske klimaet for desentralisering. Effekten var utbygging av museer som lokale kulturtilbud i regionene, i tillegg til en statlig tilskuddsordning for både museer og ulike folkelige kulturuttrykk og aktiviteter, administrert på regionalt nivå gjennom kommuner og fylkeskommuner.³⁸²

I arbeidet for å fremme det som i kulturmeldingene ble betegnet som en av Regjeringens viktigste samfunnsoppgaver, nemlig «kulturelt demokrati», var det viktig å skape mest mulig like muligheter for alle til å benytte seg av kulturtilbud og muligheter for allsidig kulturell egenaktivitet.³⁸³ Den nye politikken kulturbegrep ble utvidet til å inkludere samfunnsvitenskapelige forståelser av kultur som trekk ved alt sosialt liv i alle grupper og samfunn, til enhver tid i historien – i tillegg til etablerte forståelser av kultur som knyttet til elitistiske uttrykksformer som kunst, klassisk musikk, litteratur og teater.³⁸⁴ Samtidig ble det tillagt to dimensjoner for kvalitetsvurdering. På den ene siden «produktkvalitet», som kunne kjennetegnes ved det kunstneriske arbeidet – og som en gjennom folkeopplysende arbeid kunne spre forståelse for. Og på den andre siden, en «aktivitetskvalitet» som kunne kjennetegnes ved graden av deltakelse og utfoldelse fra folk flest, i aktiviteter tilbudt av for eksempel lokalteater, idrettslag og fritidsklubber.³⁸⁵

I tråd med både Girards tanker om industrisamfunnets fremmedgjøring av enkeltindividet, og Arbeiderpartiets ønsker om å skape et velferdssamfunn med like muligheter for å delta i

³⁸¹ St.meld. nr. 8 (1973–74), s. 87, St. meld. nr. 52 (1973–74), s. 8, 50.

³⁸² St.meld. nr. 8 (1973–74), s. 25, 79–80; St. meld. nr. 52 (1973–74), s. 9–11, 26, 95–96.

³⁸³ St.meld. nr. 8 (1973–74), s. 45–48, St.meld. nr. 52 (1973–74), s. 6.

³⁸⁴ St.meld. nr. 8 (1973–74), s. 45–47. Se også omtale i Dahl og Helset, 2006, s. 229–230; NOU 2013:4, s. 58; Larsen, 2012; Eliassen, 2016, s. 12; Mangset og Hylland, 2017, s. 59–62.

³⁸⁵ Eliassen, 2016, s. 12.

kulturelle aktiviteter, på tross av sosiale forskjeller mellom både by og land og samfunnsskisser, ble kulturpolitikken også en slags *fritidspolitikk* som kunne styre folk mot aktiviteter som ble sett som gode og utviklende for både den enkelte, for lokalsamfunnet og for det demokratiske samfunnet som helhet. Kulturpolitikken ble en slags miljøpolitikk, som kunne fungere som en form for miljøreparasjon og bøde på den kulturelle ensrettingen og tapet av kulturtradisjoner som industrisamfunnet ble forbundet med.³⁸⁶

Etter ti år med forhandlinger og iverksetting av den nye kulturpolitikken, ble etableringen av 'kultur' som et eget politikkkfelt konsolidert med opprettelsen av et eget kontor for kultursaker ved *Kirke- og undervisningsdepartementet* i 1981. Året etter ble politikkkfeltet enda tydeligere i form av en navneendring til *Kultur- og vitenskapsdepartementet* (1982–1990). Herunder hørte foreløpig samtlige museer som var godkjent for offentlige støtteordninger, både den store hopen av små og mellomstore kulturhistoriske museer, Nasjonalmuseet for kunst, ulike spesialmuseer, etatsmuseer – og universitetenes museer.³⁸⁷

Museumspolitikken

Norske Museers Landsforbund ordnet museene i seks kategorier i *Landsplanen av 1947*: By- og bygdemuseer; Distriktsmuseer; Fylkesmuseer; Landsdelsmuseer; Sentralmuseer, og Spesialmuseer.³⁸⁸ Disse kategoriene dannet dermed utgangspunktet for arbeidet med den omfattende omorganiseringen som ble forhandlet frem i løpet av 1970-tallet, parallelt med forhandlingene om den nye kulturpolitikken.

I 1967 oppnevnte *Kirke- og undervisningsdepartementet* den såkalte Hove-komitéen, eller Museumskomitéen, til å utrede det norske museumslandskapet på nytt. Hensikten var å få etablert tiltaksordninger for de norske kulturhistoriske museene på et administrativt plan, der oppfølgingen av *Landsplanen av 1947* etter sigende hadde sviktet, fordi det ikke samtidig var etablert «administrative organer med de nødvendige fullmakter» som kunne fulgt opp planen i praksis og «ledet og overvåket» utviklingen av museumsvesenet.³⁸⁹ Her skal jeg se nærmere på to museumspolitiske dokumenter som kom tidlig på 1970-tallet, og som presenterte en ny politisk organisering og finansiering av museumsvesenet. Det ene er Hove-komitéens utredning om museumsfeltet fra 1970, *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og*

³⁸⁶ Mangset og Hylland, 2017, s. 61.

³⁸⁷ Kirkesakene ble samtidig overført til *Kommunal- og regionaldepartementet*.

³⁸⁸ Engelstad, 1953, s. 132–138. Se også *Innstilling av 1970*, s. 15–16.

³⁸⁹ *Innstilling av 1970*, s. 16.

drift fra Museumskomitéen 1967, heretter forkortet til *Innstilling av 1970*. Det andre dokumentet er den påfølgende stortingsmeldingen, *St.meld. nr. 93 (1971–72) Om museumssaken* (1972). Begge ble gitt ut mens arbeidet med den nye kulturpolitikken var i gang, men forholdt seg ulikt både til kulturpolitikken tankegodt, og til universitetsmuseene.

Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift

I 1970 leverte Hove-komiteen *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift* (heretter kalt *Innstilling av 1970*) til Kirke- og undervisningsdepartementet. Komiteen hadde omarbeidet kategoriseringen ut fra størrelse og arbeidsfelt fra *Landsplanen av 1947*, og i stedet lagt en helhetlig betraktning av distriktenes samlede kulturtradisjoner til grunn for sine forslag om nyorganisering av museumsvesenet. Innstillingen ga en fylkesvis oversikt over nesten alle landets museer, og den kom med innspill om hvordan museumslandskapet kunne organiseres på en bedre måte, siden det fremsto som uryddig på grunn av manglende retningslinjer, tilfeldig spredning av kompetanse og usikker økonomi.³⁹⁰ *Innstilling av 1970* er interessant både fordi dokumentet produserte distinksjoner mellom ulike kategorier av museer, og fordi det omhandlet universitetenes museer til tross for at disse egentlig var utelatt fra komiteens undersøkelsesområde.

Kirke- og undervisningsdepartementet beskrev det generelle inntrykket av museumslandskapet som komiteen skulle rydde opp i slik:

Norsk museumsvesen er preget av stor spredning med oppdeling i mange små, en del mellomstore og få store museer. Vi har for tiden 67 kunst- og kulturhistoriske museer med fast ansatt vitenskapelig og annet personale og 115 museer og samlinger uten fast ansatt personale, foruten mange private samlinger. Dessuten har vi de naturhistoriske museene ved universitetene og ved Stavanger museum, Videnskabselskabets Museum i Trondheim og Tromsø Museum, samt noen mindre naturhistoriske samlinger.³⁹¹

Her ble mangfoldet av museer beskrevet på flere måter: Likheter og ulikheter er satt opp i motsetningsforhold; hvorvidt de hadde faste ansatte – eller ikke, hvorvidt de hadde vitenskapelig personale – eller ikke, om de var store, små, eller private. Det er flest av de kunst- og kulturhistoriske museene, og de naturhistoriske samlingene ble presisert med sted: De tilhørte landets universiteter, som i 1967 lå i Oslo og Bergen.³⁹² De tre andre museene som

³⁹⁰ *Innstilling av 1970*, s. 3.

³⁹¹ *Kirke- og undervisningsdepartementets* foredrag til resolusjon av 8. september 1967, gjengitt i *Innstilling av 1970*, s. 3.

³⁹² Naturhistorisk museum på Tøyen i Oslo ble i 1999 slått sammen av enhetene Geologisk museum, Zoologisk museum, Botanisk museum og Botanisk hage, etablert i tidsrommet 1814–1860. Bergen Museum ble etablert i

etter hvert skulle bli innlemmet i kategorien «universitetsmuseer», ble imidlertid nevnt i samme åndedrag, antakelig assosiert med hverandre gjennom sin vitenskapelige virksomhet.

I Hove-komiteens utredning ble både kunst- og naturvitenskapelige museer utelatt fra den videre undersøkelsen. I tillegg ble de arkeologiske museene utelatt fordi virksomheten ble knyttet til det nasjonale ansvaret for kulturminnevernet, og derfor regnet inn i gruppen av museer som staten allerede hadde god kontroll på. *Innstilling av 1970* behandlet derfor ikke museene ved universitetene i Oslo og Bergen, som i samtiden var statlige museer, eller Tromsø Museum og Vitenskapsmuseet, som var i ferd med å bli universitetsmuseer. Disse ble regnet som statlige museer, eller statlige etatssamlinger. *Innstilling av 1970* opererer med upresise kategorier av de museene «staten har innskrenket sitt initiativ til», i kapittel CII om økonomiske bevilgninger, listes de opp som «universitetsmuseene, Nasjonalgalleriet og statlige etatssamlinger».³⁹³

En viktig grunn til å få på plass en oversikt og en finansieringsplan for den store gruppen med private og halvoffentlige kulturhistoriske museer, var at arbeidet de utførte var «av kulturell art», og en type arbeid som staten ville bli nødt til å ta over ansvaret for dersom museene skulle bli nedlagt.³⁹⁴ Arkeologisk museum i Stavanger hørte til blant de halvoffentlige museene, og for Hove-komiteen ble det vanskelig å kategorisere. Flere steder i *Innstilling av 1970* ble Arkeologisk Museum i Stavanger behandlet som annerledes, fordi det utførte to typer praksiser som ble regnet som «statlig ansvar»: Det hadde ansvar for arkeologiske kulturminner etter Kulturminneloven, samt at det hadde undervisning for universitetsstudenter. Også Norsk folkemuseum ble fremhevet som annerledes fordi det leverte undervisning til studenter ved UiO.³⁹⁵ Flertallet i Hove-komiteen gikk derfor inn for å opprette en egen refusjonsordning for de ekstra driftsutgiftene Stavanger Museum og Norsk folkemuseum ble påført gjennom sitt samarbeid med universitetene.³⁹⁶

Til tross for at *Innstilling av 1970* ikke skulle omhandle dem, ble universitetsmuseene presentert temmelig grundig i et innledende kapittel om den historiske utviklingen av museumsvirksomheten i Norge, der mye av teksten for øvrig også samsvarte med Sheteligss

1825 og ble en del av Universitetet i Bergen da dette ble opprettet i 1946. I 2011 endret museet navn til Universitetsmuseet i Bergen.

³⁹³ *Innstilling av 1970*, s. 22.

³⁹⁴ *Innstilling av 1970*, s. 22.

³⁹⁵ *Innstilling av 1970*, s. 28.

³⁹⁶ *Innstilling av 1970*, s. 28. Arkeologisk museum i Stavanger fikk status som et statlig museum i 1975.

Norske museers historie (1944).³⁹⁷ Sheteligs bok var et viktig grunnlag for ordningen av det norske museumslandskapet på begynnelsen av 1970-tallet. De eldre altomfattende museene (etter Sheteligs kapittelinndeling) – blant dem alle de senere universitetsmuseene – ble beskrevet i *Innstilling av 1970* som institusjoner med kontinuitet over et lengre tidsrom enn de fleste andre norske museer. Ved å påpeke universitetsmuseenes tradisjonsrike tyngde, og deretter utelate dem fra resten av utredningen, ble de assosiert med kvaliteter som skilte dem fra andre museer: De var pionér-institusjoner i det norske museumslandskapet, med praksiser og samlinger staten i lang tid allerede hadde hatt interesser av å finansiere og legitimere.³⁹⁸ Utover det ble de satt på sidelinjen som «black boxes».

Likt både Shetelig (1944) og *Landsplanen av 1947*, inkluderte heller ikke *Innstilling av 1970* de naturhistoriske museene i sine oversikter over det norske museumslandskapet – til tross for at flere av de naturhistoriske museene i landet var halvoffentlige institusjoner. Temaområdet naturarv ble ikke diskutert i sammenheng med kulturarvsspørsmål. *Naturhistorien*, som hadde vært så viktig for de patriotiske universalmuseene, passet ikke inn i bildet inntil den ble tydeligere relatert til verdier som skulle gå i arv fra generasjon til generasjon, og som påvirket både hverdagsliv og samfunnsnivå lokalt og globalt. Behovet for en statlig organisert miljøvernpolitikk hadde blitt synlig i løpet av 1960-tallet, på grunn av forurensning og frykt for store, miljø-ødeleggende utbyggingsprosjekter. Som eget politisk saksområde fikk dette politiske feltet et obligatorisk passeringspunkt med opprettelsen av *Miljøverndepartementet* i 1972. Gjennom den nye kulturpolitikken ble naturpolitikk og miljøvern også tydeligere forbundet med museenes arbeid med å bote på tapet av industrisamfunnets kulturtradisjoner og kulturlandskap.³⁹⁹ I stortingsmeldingen *Om museumssaken* (1972), ble tankegodset fra den nye kulturpolitikken, universitetenes museer og naturhistoriske museer imidlertid mer synlig.

Hove-komiteens *Innstilling av 1970* viet et kort kapittel til en redegjørelse for «museenes funksjoner», og hovedoppgavene fordeles på tre arbeidsområder: a) Innsamling, katalogisering, dokumentasjon, konservering og oppbevaring; b) Utstilling, undervisning, opplysningsarbeid og publikasjonsvirksomhet; c) Vitenskapelig arbeid. Hver av disse oppgavene ble nærmere beskrevet ut ifra en grunnleggende forståelse av *gjenstanden* som

³⁹⁷ *Innstilling av 1970*, s. 4–10.

³⁹⁸ En tabell på side 9 viser oversikt over museumsveksten før og etter år 1900 blant 229 museer som hadde kjent etableringsår. Før år 1900: 25 stk.; årene 1900–1940: 111 stk.; årene 1940–1970: 93 stk.

³⁹⁹ Mangset og Hylland, 2017, s. 61, jfr. Girards beskrivelse av den nye kulturpolitikken samfunnsoppdrag.

museenes primære arbeidsmateriale.⁴⁰⁰ Man kan se museumsgjenstanden som en aktant som de andre arbeidsoppgavene var effekter av.

Museenes legitimitet som samfunnsinstitusjoner ble begrunnet med flere forhold: For det første ble museene kreditert for å tilhøre «vårt samfunns eldste kulturbevarere og kulturformidlere».⁴⁰¹ For det andre bidro museene med brikker til et stort puslespillbilde av *Norges kulturhistorie*. Et sitat fra beskrivelsen av innsamlings- og bevaringsoppgavene kan fungere som eksempel:

Ved å arbeide seg gjennom gjenstandsgruppe etter gjenstandsgruppe på samme vis, blir nye biter føyet til den mosaikken som ved museet har det krevende mål å gi et mest mulig helt og sant bilde av en epoke eller bestemte sider av dens kulturmønster.⁴⁰²

Hvert regionale og lokale museum kunne bidra med sine brikker, og det endelige målet med de ulike museumstypenes felles innsats med gjenstandsarbeidet, ble videre beskrevet som muligheten for å lage «et landsomfattende kulturhistorisk atlas».⁴⁰³ *Innstilling av 1970* røpte med dette et objektivt vitenskapssyn, der kulturhistorien i sin helhet var mulig å belyse, hvis det bare ble skaffet til veie nok kulturhistoriske gjenstander som kunne undersøkes vitenskapelig. For at det vitenskapelige arbeidet skulle bli etterrettelig, foreslo Hove-komiteen dessuten at museene under den nye organisasjonsstrukturen, måtte få nok ressurser til å sikre profesjonelle katalogiserings- og konserveringspraksiser. Et tredje forhold som legitimerte museenes samfunnsrolle, var utfordringen med at kulturminner og kulturgjenstander stod i fare for å forsvinne på grunn av «sterke strukturendringer i samfunnet», som nye dyrkningsmetoder i jordbruket, at gjenstander mister sin bruksverdi, at de blir ødelagt, oppkjøpt eller eksportert. Det skulle derfor være museenes oppgave «å berge det som berges kan i tide».⁴⁰⁴ Når gjenstandsarbeidet hadde ført frem til så mange opplysninger at en sammenhengende fremstilling kunne skrives, mente Hove-komiteen at arbeidsoppgaver knyttet til formidling kunne tas fatt i. Formidlingssynet som ligger til grunn her kan illustreres med underskuddsmodellen for forskningsformidling. Hvorvidt allmennheten *ønsket* kunnskap om kultur var ikke en parameter, kun at de *trengte den* for å få *økt forståelse* for kulturkunnskapenes viktighet i en, ideelt sett, selvforsterkende spiral.

⁴⁰⁰ *Innstilling av 1970*, s. 13.

⁴⁰¹ *Innstilling av 1970*, s. 13.

⁴⁰² *Innstilling av 1970*, s. 13.

⁴⁰³ *Innstilling av 1970*, s. 15.

⁴⁰⁴ *Innstilling av 1970*, s. 13.

Innstillingen satte opp et forbehold om kvaliteten på formidlingen, at «den vil alltid være en funksjon av det indremuseale arbeid».⁴⁰⁵ Formidlingsoppdraget ble delt inn i to typer: *undervisning* for skoleelever og studenter, og *folkeopplysning* for de øvrige. Museenes uforløste potensial for å bidra med større tyngde i den allmenndannende grunnskolen, men også i mer spesialiserte studier på høyskole og universitetsnivå, ble beskrevet først. I dette arbeidet var museumspedagoger aktanter. De hadde både pedagogisk innsikt, gjerne i aktivitetspedagogikk, kulturhistoriske kunnskaper, og ekte gjenstander å knytte slike kunnskaper til. Mulighetene burde derfor være til stede, mente Hove-komiteen, for å vekke et særlig kunnskapsengasjement, spesielt i skolefag som historie, norsk, heimstadiære og formingsfag.⁴⁰⁶ For å utløse dette læringspotensialet var det imidlertid et stort behov for finansiering av flere museumslærere, for å komplettere de foreløpige sju som var ansatt rundt omkring i de 260 norske museene som innstillingen omhandlet.⁴⁰⁷ I dette var de to kulturmeldingene fra 1974 på linje med Hove-komiteen: Det var behov for en offentlig satsning på skolerte kulturarbeidere.

Folkeopplysningsarbeidet ble beskrevet med et bredere nedslagsfelt, rettet mot «det voksne publikum som ikke finner veien til museene gjennom skoler eller organiserte besøk».⁴⁰⁸ Flere ulike praksiser og teknologier ble fremstilt som nyttige verktøy og medspillere til dette oppdraget: «Spesialutstillinger, vandretstillinger, omvisninger, kurser, foredragsrekker, film-aftener, og radio og fjernsynssendinger». De største utfordringene for museene er å stadig «nå enda lenger med sin opplysnings- og informasjonsvirksomhet», men løses ved å ta nye metoder til hjelp.⁴⁰⁹ Et eksempel på engasjerende museumsformidling rettet mot «et stort publikum» var såkalte «folkloreprogram» som var særlig utbredt ved folkemuseene i sommersesongen og besto av fremvisninger av amatørteater, folkedans, folkemusikk og folkedrakter. De var populære, «også for turister», men i motsetning til forestillinger «i ren turistregi» sørget museene «naturligvis» for å vektlegge de kulturhistoriske sidene ved forestillingene. Slik kunne friluftsmuseene bidra til å møte en fremtid «med økt fritid som skal gjøres meningsfylt for mange». Det meningsfulle ved museenes kulturhistoriske kunnskapsformidling kunne nettopp være å imøtekomme det moderne menneskets reaksjon

⁴⁰⁵ Innstilling av 1970, s. 14.

⁴⁰⁶ Innstilling av 1970, s. 14.

⁴⁰⁷ Innstilling av 1970, s. 14, 15, 27, 31.

⁴⁰⁸ Innstilling av 1970, s. 14.

⁴⁰⁹ Innstilling av 1970, s. 14–15.

på «monotonien i den internasjonale enhetskulturen» med kunnskap om kulturell egenart.⁴¹⁰ På dette punktet samsvarte *Innstilling av 1970* med den nye kulturpolitikens ideologi, der frykten for at moderne mennesker ble stadig mer fremmedgjort i et samfunn som utviklet seg vekk fra tidligere tradisjoner. Tankegodset fra den nye kulturpolitikken er ellers lite synlig. Begreper som *kulturelt demokrati*, *identitet*, *felleskap* eller *tilhørighet* ble ikke brukt. Lokalsamfunnets kulturhistorie ble utelukkende gitt betydning fordi den utgjorde en kunnskapsressurs, som et lite bidrag til den større nasjonale kulturhistorien, og ikke fordi den kunne brukes som en sosial ressurs for enkeltmenneskets identitet, eller lokalsamfunnets fellesskap. Vi ser at både undervisnings- og folkeopplysningsoppgavene skulle løses på måter som skapte engasjement for forskning hos allmennheten, og motivene er parallelle til den angloamerikanske *Public Engagement in Science*-tradisjonen (PES) som Irwin og Wynne identifiserer til midten av 1990-tallet. Den mangler imidlertid et eksplisitt ønske om dialog og feedback til museene fra studentene og besøkere.

Den siste av museenes hovedoppgaver ble i innstillingen beskrevet som det vitenskapelige arbeidet som hadde som hovedmål å «kunne gi en sann og forklarende fremstilling» av norsk kulturhistorie. Med gjenstanden som sentral aktant var det de vitenskapelige praksisene som forbandt gjenstanden med kulturhistorien og som «gjør det mulig for museene å være aktive kulturinstitusjoner og ikke bare passive samlinger og raritetskabinetter».⁴¹¹ Men det vitenskapelige arbeidet hadde på samme tid en utfordrende aktant og mulig motspiller knyttet til formidlingsarbeidet: «Publikum» kunne bevege museene i en uheldig retning:

For å løse sine mange oppgaver med et lite personale og dårlig økonomi, har mange museer vært nødt til å redusere det vitenskapelige arbeid som ikke har publikumsappell til fordel for den mer utadvendte virksomhet. Dersom dette drives for langt, kan vi risikere en uthuling og forarming av våre museer som kan resultere i at museene blir ute av stand til å løse sin samfunnsoppgave som kulturbevarere og kulturformidlere på en tilfredsstillende måte.⁴¹²

Oppfatningen om at kategorien «ansatte som utfører vitenskapelig arbeid» egentlig var best skikket til å ta valg som hindret museet i å bli «forarmet» av for stor «publikumsappell», samsvarer med en underskuddsmodell for forskningsformidling, der kunnskap ses som informasjon som overføres fra en ekspert til en ikke-ekspert i en enveisprosess. Kategorien «publikum» er her en aktant som setter museumsarbeidet i bevegelse som mottaker for hele

⁴¹⁰ *Innstilling av 1970*, s. 14.

⁴¹¹ *Innstilling av 1970*, s. 15.

⁴¹² *Innstilling av 1970*, s. 15.

formidlingsarbeidets folkeopplysningsprosjekt. Fordi publikum assosieres med en viss motvilje mot vanskelig fagstoff, og en tilbøyelighet til å velge underholdning, må museene lokke dem med noe populært. Dermed forskyves kunnskapens kvaliteter fra informasjon som assosieres med vitenskapelig troverdighet, til informasjon som assosieres med vitenskapelig utarming, eller folkelige kunnskapskulturer. Og det var det var det ikke egentlig rom for.

St. meld. nr. 93 (1971–1972) Om Museumssaken

Innstilling av 1970 bidro til å løfte det norske museumslandskapets fremtid opp i det offentlige ordskiftet som en sak av betydning. Den påfølgende Stortingmeldingen, *St.meld. nr. 93 (1971–72) Om museumssaken* (1972) knyttet tydeligere an til den nye kulturpolitikken ideal om formidlingspraksiser som kunne iverksette *aktivitetskultur* i museene.

Deler av *Om museumssaken* (1972) var ordrett avskrift fra *Innstilling av 1970*, mens andre deler var innsigelser til innstillingen fra ulike instanser innenfor museumsvesenet, og i stor grad var dette påpeking av mangler ved Hove-komiteens arbeid, fordi den rammen som komiteen skisserte for museenes funksjoner ble oppfattet som alt for snever.⁴¹³ Særlig i innspill fra Kulturrådet og i Museenes fellesbrev, som var underskrevet av en rekke museer, var impulsene fra den nye kulturpolitikken tydelige.⁴¹⁴ Kulturrådet hevdet for eksempel i sin uttalelse at den tredelingen av hovedoppgaver som innstillingen beskrev, var konvensjonell og lite egnet for den diskusjonen om museenes samfunnsrolle som pågikk samtidig i nabolandene:

Både i Danmark og Sverige foregår det interessante diskusjoner om hvordan museene kan engasjeres i det aktuelle kulturliv, og hvordan større befolkningsgrupper til gjengjeld kan bli engasjert i museumsvirksomheten. Rådet savner en tilsvarende diskusjon i Norge. Når Stortinget skal diskutere museenes fremtidige rolle i vårt kulturliv, vil det kunne kjennes som et savn at komiteen ikke har tilstrekkelig analysert disse problemer.⁴¹⁵

⁴¹³ «Innstillingen har vært lagt frem for departementene, fylkesmennene, fylkeskonservatorene, Norsk kulturråd, Riksantikvaren, Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museer, Norske Naturhistoriske Museers Landsforbund, Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring, en del museer og andre institusjoner under kulturvernet» (St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 5).

⁴¹⁴ Museenes fellesbrev var sendt som en samlet uttalelse fra følgende institusjoner, hvorav kunst-institusjonene ikke var inkludert i *Innstilling av 1970*: Bergen Billedgalleri, Lillehammer Bys Malerisamling, Kunstindustrimuseet i Oslo, Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Vestlandske Kunstindustrimuseum, Norsk Folkemuseum, Norsk Skogbruksmuseum, Norsk Teknisk Museum, Oslo Kommunes Kunstsamlinger, Sonja Henies - Niels Onstads Stiftelser, Stiftelsen Stavanger Faste Galleri og Trondhjems Kunstforening, Det Faste Galleri (St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 13).

⁴¹⁵ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 13.

Dette kan oppfattes som en tydelig irettesettelse av Hove-komiteen for å ikke følge med i tiden, og for å ikke gi Stortinget tilstrekkelig grunnlag for å diskutere hvordan de ulike museene skulle kunne imøtekomme den nye kulturpolitikken og antatt nye forventninger hos samtidens museumsbrukere. Også i Museenes fellesbrev var dette ett av de viktige punktene. Der ble det for eksempel påpekt at måten Hove-komiteen beskrev punktet, *b) Utstilling, undervisning, opplysningsarbeid, og publikasjonsvirksomhet* på, ga et statisk inntrykk av museenes situasjon som slett ikke inspirerte til videreutvikling av verken kulturhistoriske museers, eller kunstmuseers aktive kulturarbeid. Ved å fokusere ensidig på *kulturbevaring* som museenes viktigste oppgave, og på *opplysning* som målsetning for kulturformidlingen, tok ikke Hove-komiteen høyde for «museenes rekreative rolle», hevdet de i uttalelsen sin.⁴¹⁶ Museenes fellesbrev la ikke like stor vekt på formidling av *nødvendige* kunnskaper til publikum, men at museene skulle være et rekreasjonssted og alternativ til hverdagslivet.

Kulturrådet presiserte på sin side at museene i økende grad ble forventet å samarbeide med massemediene om ulike typer «pedagogisk og informerende virksomhet», og at de ved hjelp av økt publikasjonsvirksomhet rettet mot undervisningsformål og allmennheten, ville «bidra til å gjøre samlingene effektive i kulturlivet».⁴¹⁷ Kategorien «massemediene» ble satt opp som en aktant som kunne spre museenes budskap til et bredere publikum. Hvordan *effektiv massemediering* i praksis kunne bidra til at *kulturarven blir levendegjort som kulturliv*, utdypet ikke Kulturrådet i sitt innspill. Synet på publikum og massemedier som forsterkere for museenes engasjerende kulturformidling kan knyttes til den underliggende diskursen om at vitenskap og forskning foregår fjernt fra allmennhetens hverdagslige referanserammer, og at museenes eksperter derfor har behov for at andre som er tettere på disse referanserammene, kan bidra i medieringsprosessen med oversetting av spesifikke typer kunnskap til bruk i andre sammenhenger.

Et annet poeng i innsigelsene mot *Innstilling av 1970*, fra både Kulturrådet og i Museenes fellesbrev, var at de hadde behandlet alle museer likt og ikke anerkjente at «ulike museumskategorier har skiftende funksjonsinnhold».⁴¹⁸ I Museenes fellesbrev ble det påpekt av det var et feilgrep å ikke nyansere mellom funksjonene til store og små museer, og mellom spesialmuseer og kulturhistoriske museer, og at det var et feilgrep å ikke inkludere

⁴¹⁶ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 14.

⁴¹⁷ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 13–14.

⁴¹⁸ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 13. Se også s. 18 og 20, der det påpekes som en vesentlig mangel ved *Innstilling av 1970* at den ikke omhandler sentralmuseer, spesialmuseer og statlige museer.

kunstmuseene.⁴¹⁹ Kulturrådet brukte på sin side de arkeologiske museene som et av eksemplene på hvordan ulike museumskategorier var tilpasset ulike praksiser:

For de minste og mindre lokalhistoriske museene av friluftsmuseumstypen er bevaringstanken det fremherskende motiv, i alle fall slik situasjonen er i dag. For andre museer, som f.eks. de arkeologiske, er forskningen det fremtredende trekk, like fra feltarbeidet til den vitenskapelige bearbeidelse. Ved en tredje gruppe museer er formidlingen den primære oppgave. Dette gjelder museer som Aulestad, Eidsvolds Minne og en del mindre kunstmuseer med gallerivirksomhet. Det er bare ved et mindretall av våre museer at alle de tre hovedoppgaver kan ivaretas, og hvor man prøver å finne en balansert virksomhet. Og selv ved disse større institusjonene er det ofte vanskelig å finne denne balanse fordi man mangler personale.⁴²⁰

Fire av landets fem arkeologiske museer tilhørte på dette tidspunktet universiteter. I sitatet ser vi at *forskning* var fremstilt som de arkeologiske museenes *fremtredende trekk*, mens andre museer etter sigende utmerket seg i større grad med praksiser rettet mot bevarings- eller formidlingsoppgaver. Assosiasjoner til hvordan ulike museer *gjør* sitt samfunnsoppdrag får her et materielt uttrykk i form av tekst – svart på hvitt – i den aller første stortingsmeldingen om norske museer. Hvilket *mindretall* ved landets museer som klarte å ivareta alle de tre funksjonene i samme grad, ble ikke besvart, verken her eller andre steder i meldingen.

I et kapittel om ny regional organisering av museumsstrukturen, ble det påpekt i Museenes fellesbrev, at mange av landets «store» museer (sentralmuseer og spesialmuseer som var utelatt fra innstillingen), slett ikke var regionale, men hadde samlinger som representerte hele landet, til dels også viktige internasjonale samlinger. Det ble også påpekt at flere av disse drev utstrakt vitenskapelig virksomhet og vitenskapelig publisering på kunst- og kulturfeltet.⁴²¹ Dette bidro til å nansere Kulturrådets utsagn om de arkeologiske museene ovenfor: På 1970-tallet drev flere museer med forskningsvirksomhet i et slikt omfang at de museumsansatte anså det som en av museets hovedoppgaver. Dette stod imidlertid i motsetning til den samtidige forskningspolitikken, der museer i den grad de var omtalt i politiske dokumenter, fremstod som ubetydelige steder for forskning.

Selv om de naturhistoriske avdelingene ved landets museer var utelatt fra Hove-komiteens innstilling, fikk de komme med innsigelser under arbeidet med stortingsmeldingen. Til forslagene om regional organisering av museumsvesenet kom Norske Naturhistoriske

⁴¹⁹ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 14.

⁴²⁰ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 13.

⁴²¹ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 18.

Museers Landsforbund (NNML) med en uttalelse der de påpekte at også de naturhistoriske museene «utgjør en integrert del av vårt totale museumsvesen», og at de hadde en rekke oppgaver og problemer til felles med de kunst- og kulturhistoriske museene. Derfor stilte NNML seg positive til forslaget om ett felles statlig museumsråd for hele det norske museumsvesenet.⁴²² En avsluttende uttalelse fra Kommunaldepartementet til innstillingens kapittel om museenes funksjoner som også angikk universitetsmuseene, var at de naturhistoriske avdelingene ved landets museer burde bidra til at kunnskaper om naturvern og de ulike artenes betydning for et mer helhetlig miljø, ble like viktig som de kulturformidlende museenes oppdrag med å «høyne befolkningens sans for kulturvern».⁴²³ I dette innspillet lå både en oppfatning av at folk flest bør kunne noe om naturvern (så vel som kulturvern) og en referanse til Arbeiderpartiets fokus på miljø som en viktig faktor i arbeidet for økt velferd for både enkeltmennesket og samfunnet, og således også en parallell til den nye kulturpolitikken fokus på levende kultur i mer helhetlig miljøperspektiv.

Også Kulturrådet påpekte behovet for et koordinerende statlig organ. Selv om desentraliseringstanken i museumssektoren var «sunn og riktig», og på linje med kulturpolitikken generelt, ville rådet advare mot å overlate ansvaret for utviklingen av landets museer til fylker og kommuner, uten at ansvaret var klart definert: «Vi trenger et sentralt kraftsentrum, som kan trekke opp linjene for en kulturpolitikk på museumsområdet. Statens Museumsråd bør være koordinerende, kontrollerende, rådgivende og initiativtakende».⁴²⁴ Statens Museumsråd ble etablert i 1978 og har vært en viktig museumsfaglig påvirkende overfor offentlige myndigheter på alle nivåer gjennom fire tiår, i dag som en avdeling under Norsk kulturråd.

I kapittelet om organisering av museumsvirksomheten, ga datidens Kulturråd sin tilslutning til forslagene i *Innstilling av 1970*, om fylkesvis organisering og finansiering av museene. På ett punkt mente de imidlertid at det var behov en grundigere drøfting, nemlig utdanning og etterutdanning for de som jobbet i de kulturhistoriske museene:

På bakgrunn av oppgaver museene har i dagens situasjon, vil både konservatorer og undervisningspersonale få oppgaver som de ikke blir forberedt til gjennom vanlig kunsthistorisk eller etnologisk-historisk studium

⁴²² St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 22.

⁴²³ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 14. *Kommunaldepartementet* hadde ansvar for miljøvern fra 1965 til *Miljøverndepartementet* ble opprettet i mai 1972.

⁴²⁴ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 24. Statens Museumsråd skiftet navn til Norsk museumsutvikling i 1994. I 2003 ble Norsk museumsutvikling slått sammen med Statens bibliotektilsyn og Riksbibliotekjensesten under navnet ABM-utvikling. I 2010 ble ABM-utvikling nedlagt. Oppgavene på bibliotekområdet ble overført til Nasjonalbiblioteket; oppgavene på arkiv- og museumsområdet ble overført til Norsk kulturråd. I 2015 overtok Riksarkivaren ansvaret for arkivutviklingsoppgavene: <https://snl.no/ABM-utvikling> (Besøkt 04.02.2020).

ved våre universiteter. Det bør her bli tale om etterutdanning av vitenskapelig utdannet personale med sikte på den aktive kulturformidling for å gjøre museene til levende instrumenter i distriktets kulturliv, og om utdanning av personale med sikte på formidling og opplysningsarbeid.⁴²⁵

Her kjenner vi igjen stikkord fra Girards nye kulturpolitikk: *aktiv kulturformidling*, *levende museer*, og *distriktenes kulturliv*. Forskningsmeldingen *Om forskningens organisering og finansiering* (1976) fremholdt at forskere, lærere, skolebokforfattere, fagtidsskrifter og journalister som publiserer nyheter om forskning, trengte oppdatering og dypere vitenskapelige innsikter.⁴²⁶ Til forskjell mener Kulturrådet her, underforstått, at vitenskapelige innsikter ikke var tilstrekkelig for å håndtere museenes utfordringer i møtet med den nye kulturpolitikken. På toppen av de vitenskapelige kunnskapene behøvde museumsansatte nå kunnskap om andre praksiser i tillegg, slik at det ble mulig å drive *aktiv og levendegjørende kulturformidling*. Diskursen om den nye kulturpolitikkenes aktivitetskultur møtte den etablerte forskningsformidlingens «public understanding of science»-diskurs (PUS) med nye utfordringer. En begynnende bevegelse mot en «public engagement in science»-diskurs (PES) ser ut til å påvirke agendaen for museenes formidlingsvirksomhet.

Kirke- og undervisningsdepartementet gikk i *St.meld. nr. 93 (1971–72) Om museumssaken*, i stor grad inn for de organisatoriske endringene Hove-komiteen foreslo i sin *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift* (1970). Med det fikk organisasjonsstrukturen i museumsvesenet en overordnet regional inndeling, og ansvar og myndighet for alle landets ikke-statlige museer ble overført til et fylkeskommunalt organ. Det ble fylkeskommunenes ansvar å forvalte og fordele både egne midler og de statlige midlene som inngikk i tilskuddsordningen for hvert fylke, og forvaltningen var forankret i fylkesvise museumsplaner.⁴²⁷ Det ble også innført en fylkeskommunal tilskuddsordning for offentlige og halv-offentlige museer fra 1975.⁴²⁸ Denne støtten sørget blant annet for mer forutsigbar økonomi for svært mange av landets små og mellomstore museer, som tidligere hadde vært ensidig avhengig av interessegrupper og lokalmiljøer for å få driften til å gå rundt. Dette bidro blant annet til fast ansettelse av fagutdannet personale som historikere, etnologer, folklorister og konservatorer ved flere av

⁴²⁵ St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 24.

⁴²⁶ St.meld. nr. 35 (1975–1976), s. 78.

⁴²⁷ De administrative og rådgivende organene som ble etablert i kjølvannet av innstillingen og den påfølgende Stortingsmeldingen, *Om museumssaken* (1972), var Fylkesarkeologens avdelinger for kulturminnevern og Statens museumsråd (1978).

⁴²⁸ Innstilling av 1970; St.meld.nr. 93 (1971–72); St. meld. nr. 52 (1973–74). Se også Vestheim 1997, s. 65; Eriksen, 2009, s. 104–105. Den fylkeskommunale organiseringen av museene må ses i sammenheng med den norske fylkeskommunereformen som startet opp i 1964 og pågikk de neste 13 årene, i tillegg til den generelle organiseringen av kulturarbeid og kulturorganer på fylkesnivå med «den nye kulturpolitikken» på 1970-tallet.

landets museer.⁴²⁹ Slik skulle de bli bedre rustet til å ta hånd om den nye kulturpolitikens demokratiseringsvisjoner, og integrere dette i de daglige museale arbeidspraksisene. Med det økte offentlige ansvaret fulgte flere formelle krav. Museene måtte levere årlige budsjetter, reviderte regnskap, årsrapporter og innordne seg etter politiske retningslinjer. En annen ordning som fikk virkning fra 1975, og som i større grad angikk dagens universitetsmuseer, var at Arkeologisk avdeling ved Stavanger museum ble omgjort til et statlig museum, fordi «alle dei andre arkeologiske musea er no i praksis reint statlege».⁴³⁰

Vi har imidlertid sett at flere av museene ikke passet inn i malen for organisasjonsstruktur, hovedsakelig av to grunner: Enten, at samlingskriteriene var begrunnet ut ifra behov knyttet til et vitenskapelig fagområde som ikke stemte så godt overens med et lokalt og regionalt kulturhistorisk perspektiv, og/eller, at de drev med utstrakt vitenskapelig virksomhet.⁴³¹ Hovedkomiteen løste dette ved å utelate disse problematiske museene, det vil si sentraltmuseer, spesialmuseer, arkeologiske landsdelsmuseer og naturhistoriske museer, fra *Innstillingen av 1970*. Under arbeidet med *Om museumssaken* fikk likevel disse museene en mulighet til å komme med innsigelser og bidra i forhandlinger om fremtidens museumspolitik.

I hovedsak var det med *Om museumssaken* at Girards tanker om en ny kulturpolitikk, og det arbeidet som pågikk i Norge med en ny kulturmelding for 70-årene, ble oversatt til museumssektoren. Med den nye kulturpolitikken ble den levende samtiden sluppet inn i de kulturhistoriske museene. Relatert til innholdet i begrepet *aktivetskultur* ble vitenskapelig kunnskapsformidling utfordret som et felt som trengte nye praksiser: Folkeopplysning var ikke lenger nok, nå skulle vitenskapen *gjøres levende* og spille en rolle i *kulturlivet*. I arbeidet med *Om museumssaken* ble også naturvern og artenes betydning for et mer helhetlig miljø vektlagt, og dermed ble de naturhistoriske museene oversatt til relevante institusjoner med en synligere posisjon i diskursen om den nye kulturpolitikken.

Dobbelt så mange universiteter, dobbelt så mange universitetsmuseer

Universitetsmuseene som gruppe spilte kun en mindre rolle i norsk forskningspolitikk, i norsk kulturpolitikk, og i de museumspolitiske dokumentene på 1970-tallet. Ved overgangen til 1970-tallet ble to nye universiteter etablert. Universitetet i Trondheim ble konstituert i 1968

⁴²⁹ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 222. *Innstilling av 1970* påpeker behovet for en desentralisert konservator tjeneste ved landets kulturhistoriske museer (s. 14).

⁴³⁰ St.meld. nr. 52 (1973–74), s. 11.

⁴³¹ f.eks. vitenskapelige «andre» fagområder for museer: arkeologi, naturhistorie (biologi, geologi, paleontologi), kunsthistorie (kunst, kunstindustri).

og Universitetet i Tromsø ble åpnet i 1972. I etableringsprosessen begge steder var byens gamle kultur- og naturhistoriske museum involvert, med sine etablerte arkeologiske og biologiske fagmiljøer, samt for Tromsø Museums del også et fagmiljø for arktisk etnografi. Dobligen av antall universitetstilknyttede museer i landet medførte et behov for å utrede hvordan disse skulle organiseres som en del av universitetene, og hvilket ansvar og arbeidsoppgaver de skulle ha både innenfor universitetet og for samfunnet ellers. Det foregikk med andre ord også forhandlinger om en egen universitetsmuseumspolitik.

Her skal jeg se nærmere på bidrag i *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*, som ble gitt ut ved den doble anledning at Tromsø Museum både feiret sitt 100-årsjubileum, som var tema i bokas første del, og samtidig fikk en ny organisering under Universitetet i Tromsø, som var tema i bokas andre del.⁴³² Her skal vi se nærmere på bidrag i *del II*, «Museet og Universitetet», som inneholdt artikler fra ansatte også ved de øvrige universitetenes museer. Disse aktantene ga innblikk i forståelser av idealer og praksiser i den museale arbeidshverdagen, så vel som tanker om fremtiden for universitetenes museer. Denne delen av jubileumsskriftet ble dessuten ansett som så relevant for både den pågående museumsdebatten og for mange sider av «det kulturelle liv» – for eksempel folkeopplysning, undervisning, kulturvern og naturvern – at den også ble gitt ut som et særtrykk i Tromsø Museums populærfaglige tidsskrift «Ottar», året etter.⁴³³

Museum og universitet: Et felt for forhandlinger

I forordet til jubileumsskriftet skrev redaktøren, professor i etnografi ved Tromsø Museum Ørnulf Vorren, at forfatterne av jubileumsskriftets *del II* hadde valgt tema for artikkelen sin selv, men at rammen «Museum og universitet» ble bestemt som en følge av den pågående diskusjonen om museenes status og funksjon i universitetsorganisasjonene, som hadde «grepet om seg» de siste årene. Videre skrev han om bidragenes formål:

Vårt ønske har da vært å samle innlegg i denne diskusjon fra personer med særlige forutsetninger for å bidra med synspunkter. Hensikten har ikke vært at vi skulle trekke en endelig konklusjon her, men derimot å stimulere museumsdebatten i landet vårt og bidra til å føre den videre fram mot et fruktbart mål.⁴³⁴

⁴³² Vorren, 1972a.

⁴³³ Skifte, 1973, s. 3. Forord til et spesialnummer av tidsskriftet *Ottar* om museum og universitet.

⁴³⁴ Vorren, 1972a, s. 11.

De personene som hadde *særlige forutsetninger* for synspunkter på forbindelsen mellom museum og universitet, hadde valgt spredte tema, noe som kan tyde på at en selvforståelse ved universitetenes museer ikke var knyttet til en enhetlig kategori som «universitetsmuseum», med oppslutning om etablerte relasjoner og referanser. Med unntak for etnografen Arne Martin Klausen, var det talende nok ingen av bidragene som presenterte litteraturreferanser.⁴³⁵ I større grad var bidragene skrevet av representanter fra ulike arbeidssteder med ulike historier, plassert i ulike byer, men med utsikter mot en felles fremtid. I det følgende skal jeg se nærmere på poeng fra debatten, representert ved bidragene til Ørnulf Vorren, Anatol Heintz, Arne Martin Klausen, Anders Hagen, Olav Gjærevoll og Knut Fægri.⁴³⁶

Vorren skrev i sin innledning at selv om Tromsø Museum var «en gammel vitenskapelig institusjon», var det godt forberedt på møtet med samtidens reformaktivitet i universitets- og høyskolesektoren. Reformens mål var blant annet å bidra til sosial utjevning gjennom flere regionale utdanningstilbud, mer tverrfaglig forskning og større «integrasjon i samfunnet». Tromsø museum hadde allerede erfaring med utdanning, flerfaglig samarbeid og med å være integrert i samfunnet, mente han. Det siste skyldtes særlig at de alltid hadde drevet med feltarbeid og dermed hadde hatt «naturlig kontakt» med omgivelsene utenfor museets vegger. De siste årene hadde museet til tross for begrensede ressurser, forsøkt å bygge opp en «moderne og effektiv» publikumstjeneste. Til dette punktet knyttet det seg en viss spenning når universitetet nå skulle overta styringen, «om det arbeidet og de verdier som er nedlagt her skal få utvikle seg eller stagnere».⁴³⁷ En viktig grunn til at Vorren mente det var på sin plass med en debatt omkring universitetsmuseenes stilling og funksjon, var at *universitetsmiljøene* hadde liten forståelse for hva disse museene hadde av kompetanser og potensiale:

Det synes ihvertfall som det er særlig behov for at der innen universitetene og da kanskje spesielt universitetsfolk som ikke har eller har hatt med museene å gjøre, bør gis en anledning til større opplysning om, og større klarhet i og større forståelse for museenes funksjon, – ikke bare slik den arter seg nå, men også for hvilke muligheter som ligger her i fremtiden.⁴³⁸

Den mangelen på anerkjennelse av de vitenskapelige miljøene ved universitetenes museer som Vorren påpeker her, så vi også i forskningsmeldingene fra 1976, der museer fremstod som ubetydelige påvirkere på forskningsfeltet. Samtidig er det en kjensgjerning at disse

⁴³⁵ Klausen oppgir sju litteraturreferanser (Klausen, 1972, s. 181).

⁴³⁶ H. J. Lønnes bidrag blir omtalt i kapittel 8.

⁴³⁷ Vorren, 1972b, s. 169.

⁴³⁸ Vorren, 1972b, s. 169.

museene i både Bergen, Trondheim og Tromsø hadde fagmiljøer som ble brukt som begrunnelser for lokalisering av de nye universitetene.

Anatol Heintz var paleontolog ved Geologisk Museum ved UiO og hadde stor interesse for både forskning på museets samlinger, utstillingsarbeid og ulike formidlingsoppdrag.⁴³⁹ Han skrev om naturhistoriske museer i sitt bidrag i jubileumsskriftet, og tittelen, «Museene må ikke ofres», ga signal om at noe viktig stod på spill. Innledningsvis skrev han: «I og for seg er det på ingen måte naturlig utvikling at et museum blir utbygget til et universitet», og han hevdet at vitenskapelige museer «utmerket godt» kunne være betydningsfulle vitenskapelige institusjoner uavhengig av universitetene, men at de gjerne måtte samarbeide med dem på frivillig basis.⁴⁴⁰ For å tydeliggjøre risikoen med at museene ble for tett koblet til universitetene, sammenlignet han institusjonenes *ulike* oppgaver og mål.⁴⁴¹

De naturhistoriske museenes fremste oppgaver knyttet Heintz til innsamling og bevaring av naturobjekter og til *deskriptiv forskning* på dem. Museumssamlingene var dermed å anse som *kildesamlinger* som dannet grunnlaget for vitenskapelig kunnskap om landets natur. En annen viktig oppgave ved museene var å skape kontakt mellom vitenskap og allmenheten, og han betraktet universitetsmuseene som «den viktigste berøringsflaten mellom universitetet og det brede publikum», særlig hvis museene hadde et bredere formidlingstilbud enn kun utstillinger.⁴⁴² Heintz påpekte at museene hadde uerstattelige samlinger som blant annet inneholdt arter som var sterkt redusert eller forsvunnet. Ved formidling til et stadig økende antall besøkende på varierte måter, vekket de «ungdommens interesse for naturen og aktiviserer deres innsats i naturvernarbeid».⁴⁴³ Selv om Heintz så på samlingene som kildemateriale til å forstå naturen, var ikke de kunnskapene han formidlet nødvendigvis *faktasaker* i Latours forstand. Han tok dem ikke for gitt. Ønsket han tilsynelatende hadde med formidlingen sin, om å skape engasjement, gjør at han i stedet opptrer som *en mediator* som med hensikt *oversetter* de vitenskapelige kildene til noe som kan brukes av politiske aktivister på miljøvernområdet – han ønsker å sette kunnskap i bevegelse ved å omsette den til politiske ferdigheter.⁴⁴⁴ Denne holdningen til forskningsformidling er i overenstemmelse med en mer aktiviserende didaktikk, som jeg i kapittel 4 beskrev under forkortelsen PES for *public*

⁴³⁹ Nakrem, 2009.

⁴⁴⁰ Heintz, 1972, s. 182.

⁴⁴¹ Heintz, 1972, s. 182–183.

⁴⁴² Heintz, 1972, s. 183.

⁴⁴³ Heintz, 1972, s. 185.

⁴⁴⁴ Både Hagen (1972) og Gjærevoll (1972) poengterte også at potensialet for universitetsmuseenes bidrag til natur- og miljøvern, så vel som det allerede veletablerte kulturvernarbeidet.

engagement in science, og som forskere på forskningsformidling har tidfestet til 1990-tallet. Et hovedtrekk med denne didaktikken er å skape engasjement ved å formidle forskning gjennom en innramming av aktuelle samfunnsdebatter.⁴⁴⁵ Fægri ønsker å skape aktivister som kunne virke tilbake på samfunnet, og formidlingens mål var deltakelse.

Universitetene, derimot, mente Heintz først og fremst hadde undervisning og *eksperimentell* forskning som hovedoppgaver, «innsamling – og oppbevaring av vitenskapelig materiale hører ikke til universitetenes primæroppgaver – og heller ikke i nevneverdig grad utstillinger og popularisering».⁴⁴⁶ Dessuten mente Heintz at man måtte være klar over at de aller fleste matematisk-naturvitenskapelige fag ved universitetene ikke hadde behov for å samarbeide med de naturhistoriske museene, rett og slett fordi de ikke drev med forskning eller undervisning basert på materialsamlinger. Et unntak gjaldt visse områder innenfor botanikk, zoologi, paleontologi og geologi, som jo ble praktisert ved de naturhistoriske museene allerede.⁴⁴⁷ Heintz understreket ellers en klar forbindelse mellom museenes vellykkede naturformidling overfor ungdom og universitetenes økte rekruttering til realfag.⁴⁴⁸

Ulikhetene mellom museets og universitetets hovedoppgaver gjorde samarbeid vanskelig, mente Heintz. I tillegg var universitetene som helhet «meget større, mer allsidige og mer betydningsfulle for samfunnet enn muséene». Museumsansatte ble sjelden valgt til kollegiet, og museenes særegne oppgaver ble dermed lite påaktet. En overhengende fare var dessuten at den sterke økningen av studenter medførte mer undervisning – også for museene ansatte. Hvis de ble «for sterkt engasjert i undervisning», kunne det gå på bekostning av tid og ressurser til de museale hovedoppgavene. Dessuten, mente Heintz, var det viktig at museale meritter, og ikke bare akademiske meritter måtte veie tungt ved nye ansettelser, særlig i museets øverste ledelse, slik at ikke museets ansatte, laboratorier og budsjett ble brukt på eksperimentell forskning – som ikke var museets oppgave, men universitetets.⁴⁴⁹ Et annet problem for samarbeid var geografisk adskillelse. De eldre museumsbyggene og de nye universitetsbyggene ble ofte liggende langt fra hverandre. Den radikale løsningen – å bygge nye museer i umiddelbar nærhet av universitetene – var helt utenkelig, fordi utdanningssektoren allerede hadde begrensede midler, og fordi universitetenes museer «tross alt fungerer ganske tilfreds-

⁴⁴⁵ Irwin og Wynne, 1996; Bucchi, 2008.

⁴⁴⁶ Heintz, 1972, s. 183.

⁴⁴⁷ For studenter som var interessert i disse fagområdene bidro de naturhistoriske museene også med undervisning (Heintz, 1972, s. 183).

⁴⁴⁸ Heintz, 1972, s. 185.

⁴⁴⁹ Heintz, 1972, s. 183–184.

stillende der hvor de ligger i dag».⁴⁵⁰ Heintz' konklusjon var at forholdet mellom museum og universitet var komplisert og lite avklart. Han oppfordret derfor universitetsmuseene til å ikke ofre sine egne interesser og «temmelig avvikende oppgaver» i møtet med universitetenes organisering og mål:

Jeg mener derfor at våre museer må kjempe for sin egenart og selvstendighet, og ikke forsøke å tilpasse seg forholdene ved universitetets institutter, bli en del av dem, og derved miste sin eksistensberettigelse.⁴⁵¹

I stedet for å la seg sluke, burde museene styrke sin stilling som selvstendige institusjoner, ikke adskilt fra universitetene, men innenfor universitetsstrukturen. Et konkret løsningsforslag var å etablere museene som fakulteter med en egen representant i kollegiet.⁴⁵² Fire tiår etterpå ble dette gjennomført som en del av universitetsmuseenes «konsolideringsprosess».⁴⁵³

Arne Martin Klausen var sosialantropolog ved UiO, men startet sin utdanning under ledelse av Frederik Barth ved Etnografisk Museum i Oslo.⁴⁵⁴ Han hadde lang erfaring med samlingsarbeid og utstillingsarbeid derfra, og brukte eksempler fra etnografiske museer i det han skrev. Disse museene fikk hard kritikk fra samtidens kulturrevolusjonære, som mente fremstillinger av «den tredje verdens kulturformer», virket undertrykkende.⁴⁵⁵ Museer ble aktualisert som steder som fortjente å bli forsket på i et sosiologisk perspektiv, som «socio-kulturelle institusjoner» med viktighet for kulturlivet.⁴⁵⁶ Derfor så Klausen også med forventning mot «den generelle politisering» og «vekkelse» som han mente kunne spores i alle vestlige land, særlig i forbindelse med kunstmuseene, der folk som «hadde forbindelse» med museene, men ikke nødvendigvis jobbet der, nå «kastet sine kritiske øyne» på dem i en «museologisk debatt».⁴⁵⁷ Slike kulturkritiske tanker var ikke spesielt synlige i 1970-tallets kulturpolitikk, som i større grad vektla bidrag til lokale fellesskap og utvikling av kulturmiljø som museenes viktigste funksjon i en ny tid. Klausen representerte i stedet et akademisk blick på museet som forskningsobjekt, og fremstod ikke først og fremst som en kulturarbeider da han kom med følgende hjertesukk: «Selv om den faglige utviklingen i etnografien ikke kan sies å ligge etter

⁴⁵⁰ Heintz, 1972, s. 185.

⁴⁵¹ Heintz, 1972, s. 186.

⁴⁵² Heintz, 1972, s. 186. Kjell Falcks bidrag med erfaringer fra Bergen Museums og Ivar Hernes' sammenfattende bidrag om universitetsmuseene, peker i stor grad på de samme utfordringene for universitetenes museer som det Heintz gjør (se Falck, 1972; Hernes, 1972).

⁴⁵³ Jfr. *St. meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale. Universitetsmuseene*. (Se omtale i kapittel 7).

⁴⁵⁴ For en kort biografi se Brøgger, 2018.

⁴⁵⁵ Klausen, 1972, s. 178.

⁴⁵⁶ Klausen, 1972, s. 172.

⁴⁵⁷ Klausen, 1972, s. 173.

når det gjelder en moderne holdning til kulturkontakt, kulturendring og analyse av endringsprosesser i den tredje verden, er de etnografiske museer bare i liten utstrekning ajour med forskningsfronten innen faget. De fleste etnografiske museer gir et bilde av en tredje verden der ingen endring skjer». ⁴⁵⁸ Klausens bidrag fokuserte museenes samfunnsrolle på en måte som ennå ikke var synlig i den norske museumssektoren og museumspolitikken, ei heller i den nye kulturpolitikken. Tankene samsvarer med innhold i «den nye museologien» på 1980-tallet og museumspolitikken fra midten av 1990-tallet (se kapittel 4).

To andre bidrag som også vektla universitetenes museer som samfunnsinstitusjoner med sosialt ansvar og nye politiske oppgaver foran seg, var professor i arkeologi ved Bergen Museum, Anders Hagen, og professor i botanikk ved Vitenskapsmuseet i Trondheim, Olav Gjærevoll. Begge tok til orde for tverrfaglighet og at både arkeologer og biologer ved universitetenes museer i fremtiden ville måtte bidra til å løse politiske utfordringer knyttet til samfunnsplanlegging, og at nettopp dette var en mulighet til å engasjere allmennheten i miljøvernssaker.

Til forskjell fra Heintz' forsøk på å definere bort undervisningsoppgaver fra universitetsmuseenes ansvarsområde, påpekte Hagen at nettopp et økt samarbeid med tverrfaglige universitetsmiljøer og tilgang til flere studenter, hadde gjort det mulig for de arkeologiske fagmiljøene å delta i store tverrfaglige prosjekter. Museene hadde aldri hatt så store forsknings- og utviklingsressurser tidligere. ⁴⁵⁹ Hagen var ikke «bare» arkeolog, han var også en aktiv miljøverner og var sentral i ledelsen i Norges Naturvernforbund og Statens Naturvernråd (1967–1977). ⁴⁶⁰ I likhet med Heintz påpekte han at de store undersøkelsene ga gyldne anledninger til å skape interesse for miljøpolitikk, «før begrepet miljøvern så å si var oppfunnet». ⁴⁶¹ Som eksempel viste han til den folkelige interessen for bygningsvern som utgravningene ved Bryggen i Bergen fikk som effekt. Men han viste også eksempler på samfunnsnyttene av det han kalte *kulturøkologiske undersøkelser*. Dette var tverrfaglige prosjekter der kulturhistorisk og naturvitenskapelig kompetanse førte til nye innsikter, «som verken planleggere eller politikere kan overse uten videre når avgjørelser skal tas». ⁴⁶²

⁴⁵⁸ Klausen, 1972, s. 178.

⁴⁵⁹ Hagen, 1972, s. 215–216.

⁴⁶⁰ Solberg, 2009.

⁴⁶¹ Hagen, 1972, s. 216.

⁴⁶² Hagen, 1972, s. 217. Som eksempel på et kulturøkologisk prosjekt viste han til det pågående «Hardangerviddaprojektet». Gjærevoll skal ha uttalt at Hagen var den som bedre enn noen annen kunne se menneske og naturmiljø i et langtidsperspektiv, og som derfor representerte *den historiske økologi* (Solberg, 2009).

Også Olav Gjærevoll satte søkelys på naturverntanken, som han mente hadde sitt utspring i museumsmiljøet. Han beskrev den situasjonen universitetenes museer stod overfor slik:

I løpet av få år er vernet av vårt ytre miljø blitt en sentral samfunnsoppgave. Ved siden av vernet om freden og kampen mot nød og fattigdom står det også fram som en global kjempeoppgave. Det som biologene lenge har visst, nemlig at det er et samspill mellom alt levende i vår natur og de fysiske omgivelser, er i ferd med å bli en allmenn økologisk erkjennelse. Nå endelig ser det ut til å bli mulig å slå en bresje i den gammeltestamentlige filosofi om at mennesket skal herske over naturen og at vi bør bli tallrike som sand på havets bunn. Nå innser fler og fler at hovedspørsmålet for mennesker blir å beherske seg selv, sine aktiviteter og sin mengde.⁴⁶³

Gjærevolls økokritiske betraktninger løftet frem menneskenes neglisjering av andre arter i økosystemet på samme vis som den kritiske museologien har synliggjort fortrenkte sosiale grupper i kulturformidling og utstillinger fra 1990-tallet og fremover. I likhet med Hagen pekte Gjærevoll på universitetsmuseenes muligheter til å bidra til samfunnsplanleggingen, i en tid der utbygging hadde blitt en trussel mot «våre naturressurser», samt mot rekreasjonsområder. Gjærevoll påpeker at «våre museer er jo i virkeligheten gamle eksempler på det som er nytt i tiden: Integrert forskning».⁴⁶⁴

I dokumentene om den nye kulturpolitikken var naturvern nevnt, ofte i sammenheng med friluftsliv, men lite utdypet. Både Hagen og Gjærevoll kan sies å bidra med en *oversetting* av vitenskapelige kunnskaper om økologi til politiske effekter i samfunnsplanlegging. Opprettelsen av *Miljøverndepartementet* i 1972 var en slik effekt. Overføringen av det nasjonale kulturminnevernet til *Miljøverndepartementet* var også en slik effekt. Og Olav Gjærevoll var utvilsomt en sentral mediator i aktør-nettverk som sluttet opp om naturvern, siden han var både naturforsker, aktiv politiker og ble landets første Miljøvernminister (1972).

Gjærevoll var dessuten opptatt av å engasjere «amatørene» gjennom museumsformidling, og hevder dette lenge hadde vært en målsetning ved de vitenskapelige museenes virksomhet, slik at «iakttageren» og «amatøren» også har kunnet medvirke til forskning:

Forskerens resultater smittet over på iakttagerne. Det skaper interesse hos amatørene. Man kan trygt si at museenes utadvendte virksomhet, opplysningsvirksomheten, førte til dannelsen av de mange interesseforeninger innen geologi, zoologi og botanikk, der forskere og amatører kunne møtes. Dette har trukket mange amatører med i utforskningen av Norges natur. Det har stimulert publikumsvirksomheten og skapt bred

⁴⁶³ Gjærevoll, 1972, s. 220. For en kort biografi se Hirsti, 2009.

⁴⁶⁴ Gjærevoll, 1972, s. 219.

velvilje for den naturvitenskapelige forskning. Det jeg her har sagt gjelder i minst like stor grad for den kulturhistoriske forskning.⁴⁶⁵

De flytende overgangene mellom ekspertene og «andre» som Gjærevoll her beskriver, har besnærende likhetstrekk med den nye museumsetikkens idealene om allmennhetens og kulturgruppers deltakelse i forskningskommunikasjon, og til STS-forskernes beskrivelse av en *modus 2*-kunnskapskultur.⁴⁶⁶

Knut Fægri bidrag i jubileumsskriftet gir også god resonans for et relasjonelt perspektiv på forbindelser mellom vitenskap, samfunn, museumsekspert og allmennheten.⁴⁶⁷ Fægri var botaniker ved Bergen Museum, og forfektet i denne forholdsvis korte teksten det han kaller et *integreert museumssyn*, som har iøynefallende likheter med Latours beskrivelser av hybride aktør-nettverk, mediering av informasjon og forståelse av materialitet. Han innleder med en generell museumsdefinisjon: «Et museum er en systematisk samling av materielle objekter». Deretter spør han: Hva er et *vitenskapelig museum*?

Motsetningen: et *uvitenskapelig* museum er kanskje lettere å definere; det må da være en samling som kun er en samling og der det ikke foregår noen aktivitet utover å tørre støv. I et vitenskapelig museum *brukes* objektene som råmateriale for forskning innenfor museet selv. Selvsagt er grensen flytende, en bred sone mellom Louvre og Mølstertunet.⁴⁶⁸

Hvis jeg nå oversetter dette til et ANT-begrepsapparat, er de samlingene som man bare tørker støv av sammenlignbare med *faktasaker*. De er mediatorer som ikke beveger på kunnskaper og som unndrar seg oppmerksomhet. De objektene som brukes til forskning, spiller derimot en rolle, de bidrar til at vitenskapelig kunnskap skapes, de er mediatorer og aktanter i de vitenskapelige museene. Videre beskrev Fægri de materielle museumsobjektene på lik linje med bibliotekenes bøker og arkivenes dokumenter: Det var det immaterielle innholdet – informasjonen – som ga slikt materiale verdi, hevdet han. Museumsgjenstandens karakteristikk var dermed knyttet til den informasjonen som fantes om den: «Deres utsagnsverdi er immanent: Et lokalisert herbariumseksemplar eller en flintøks har sin verdi, likegyldig hvor gal den etikettidentifikasjon er, som den i øyeblikket måtte være belemret med».⁴⁶⁹ Et vitenskapelig objekt må altså ikke være tolket riktig, ut ifra positivistiske krav til

⁴⁶⁵ Gjærevoll, 1972, s. 220.

⁴⁶⁶ Jfr. kapittel 4.

⁴⁶⁷ Fægri, 1972. For en kort biografi se Nordal, 2013.

⁴⁶⁸ Fægri, 1972, s. 192.

⁴⁶⁹ Fægri, 1972, s. 192. Antakelig henviser han her til Immanuel Kants betegnelse av *immanent* om erkjennelser som holder seg innenfor erfaringsverdenen, men Fægri refererer ikke til en kilde.

sannhetsgehalt, men det må mediere informasjon slik denne finnes, på de måter som i en gitt situasjon erfares som vitenskapelig.

Museet var ikke et museum uten materielle objekter, hevdet Fægri, og den viktigste menneskelige ressursen ved et museum var ikke forskeren, men *konservatoren* som sørger for bevaring og kontrollerte utlån og tilbakelevering av objektene. Og her kom han til poenget med sitt såkalte *integrerte museumssyn*: Det var vesentlig for museets funksjon som museum at materialet var tilgjengelig og *i bruk*, og da stilte han seg likegyldig til om materialet ble brukt til forskning eller folkeopplysning, eller til «reklamebruk i en restaurant». Det var kun ved å bli integrert i formidlingsprosesser ute i samfunnet at museet oppfylte sin funksjon.⁴⁷⁰

Her kom også distinksjonen mellom vitenskapelige museer og andre museer inn:

Vitenskapelige museer måtte selvfølgelig la forskere *bruke* objektene til forskning. Videre hevdet Fægri at museenes rolle i forskningen var «lett definert», fordi uten museenes objekter fantes ikke materialbasert forskning, som for eksempel biologisk, arkeologisk og kunstnerisk forskning:

Åkeren *er* ikke korn, men uten åker intet korn; uten museum, laboratorium, bibliotek, arkiv, ingen forskning på de respektive felter. Biologer uten museum er like umulig som kjemikere uten laboratorium, som historikeren uten arkiv, som filologen uten bibliotek. Det samme selvfølgelig for etnologer, arkeologer, geologer.⁴⁷¹

Lignelsene Fægri anvender her synliggjør gjensidige forbindelser mellom forskeren og det materielle, og poenget hans ser jo nettopp ut til å være – selv om han ikke sier det eksplisitt – at *uten* disse forbindelsene finnes heller ingen vitenskapelig kunnskap, ingen informasjon om de ulike saksforholdene. Måten Fægri ser på forskningsformidling på, minner også om Cloître og Shinns (1986) beskrivelse av oversettelsesprosesser knyttet til forskningsformidling, der fokus ikke legges på budskapet, men på at forskning omformes når den skal brukes av ulike grupper (se kapittel 4).

Jeg skal ta med enda et poeng fra Fægri som kanskje kunne utgjort et eksempel i Latours *Reassembling the Social* (2005). Det handler om museenes folkeopplysningsarbeid. De andre bidragsyterne i jubileumsskriftet omtalte universitetsmuseenes ferske satsning på en skole-tjeneste som svært positive bidrag til den allmenne folkeopplysningen. Fægri var imidlertid skeptisk. Han syntes museumslektorene i for stor grad underviste i *andres* ferdige versjoner

⁴⁷⁰ Fægri, 1972, s. 193.

⁴⁷¹ Fægri, 1972, s. 196.

av museenes kunnskapsfortellinger, og i for liten grad fortalte det de selv ønsket.⁴⁷² Videre poengterer han at museene selvsagt skulle være et folkeopplysningsorgan, selv i «radioens, TV-ens og den 8-9-10-11-årige skolens tid», fordi, «så lenge den konkrete gjenstand har et informasjonsinnhold som ikke kan overføres 100% via noe medium, så lenge spiller museene en rolle i opplysningsarbeidet». Med dette mente han slett ikke at 100 % sannhet skulle være et mål for museumsarbeidet, snarere tvert imot: «Den *vitenskapelige* samling er i prinsippet aldri fullført. Innenfor den videre eller trangere sektor som definerer museets arbeidsområde, er det bare tilgang på materiale og husets størrelse som setter grenser for samlingens vekst, det finnes ingen innebygget slutt».⁴⁷³ På samme måte var det med opplysningsarbeidet – det ble aldri fullført, fordi man alltid stod overfor problemer med «informasjonsoverføring»:

At et objekt pluss etikett har sin begrensede verdi, vet vi alle: hvor god en etikett er, er den ikke god nok. Er den konsis, inneholder den for lite informasjon; er dens informasjonsinnhold noenlunde det vi vil ha, er den for lang. Og dertil kommer at objektene i seg selv har meget sterke begrensninger. Ikke alle er så heldige som vertebratkonservatoren eller kulturhistorikeren. Botanisk materiale lider forferdelig ved så å si all museal preparering, og dessuten er det ofte så smått at det av den grunn er uegnet. Så må man til med modeller, bilder, filmstrips, diorama, audiovisuelt hokus-pokus – og til slutt blir det egentlige utstillingsobjekt en ganske likegyldig liten tingest et eller annet sted i monteringen. Det drukner i utstillingsteknikk.⁴⁷⁴

Alle disse tingene Fægri her beskriver kan ses som aktanter, de *oversetter* det opprinnelige objektet, som tilsynelatende er unnselig, slik at det likevel medierer informasjon som er mulig å fatte for andre enn botanikeren. Slik genererer også alle de utstillingstekniske aktantene, sammen med museumsansatte og publikum, et prosjekt med felles oppslutning der kunnskap beveges fra én sfære til andre sfærer. For Fægri er det viktig at konservatoren bevarer *kontrollen* over de materielle objektene. For Latour vil det imidlertid være forhandlingene i aktør-nettverket, som bidrar til å holde museet samlet som en enhet over tid. Hvis de andre aktørene er enige om at konservatoren skal bestemme, slutter de opp om det. Er de er uenige vil de slutte opp om en annen.

⁴⁷² Fægri, 1972, s. 196.

⁴⁷³ Fægri, 1972, s. 198.

⁴⁷⁴ Fægri, 1972, s. 197.

«Black box» og sak i bevegelse

1970-tallet var en periode for utkrystallisering av flere statlige politikkkfelt, der universitetenes museer i varierende grad ble synliggjort som aktanter med effekt. I forskningspolitikken ble universitetenes museer ikke tilskrevet noen virkningskraft. De ble ansett som ubetydelige forskningsmiljøer, og de ble ikke nevnt i sammenheng med temaet forskningsformidling. I museumspolitikken ble universitetenes museer fremstilt som betydelige forskningsinstitusjoner med tradisjonsrik historisk tyngde, og med samlinger som var av nasjonal interesse – og derfor statens ansvar. Universitetenes museer på satt på sidelinjen som «black boxes» både i *Innstilling av 1970* og i *Om museumssaken* (1972). Boksens input og output var det samme: *De var store, gamle museer med samlinger av nasjonal interesse*. Dermed kan vi ikke beskrive universitetsmuseene som spesielt virksomme aktanter i Latours forstand i den nye museumspolitikken. De ble tatt for gitt og beveget ikke kunnskapsfeltet om museer.

Samtidig gjorde ansatte ved universitetenes museer seg synlige i en egen *universitetsmuseumsdiskurs*. De knyttet arbeidsplassen og arbeidet sitt til mange ulike fenomener og politikker i museenes omgivelser og bidro til å åpne det som i mange sammenhenger var en lukket «black box». Det var liten tvil om at fremtiden for universitetenes museer var *en sak som beveget seg* for dem. De viste engasjement og vidsyn, og de knyttet saken til elementer i den generelle samfunnsdebatten: forskningsvirksomhet, formidlingsvirksomhet og gjenstandsbevaring, men også sosialt ansvar, kulturkritikk, politisk aktivisme, kulturøkologi og natur- og miljøvern. De ansatte bidro med ulike og til dels motstridende argumenter når de beskrev museet, og beveget på den måten saken, *universitetsmuseenes fremtid*, mellom ulike elementer i et universitetsmuseenes aktør-nettverk.

På flere måter kan bidragene fra *Universitet og museum* (1972) ses som forut for sin tid. De inneholdt elementer av formidlingsfaglige og museologiske diskurser som etablerte seg senere, i synet på engasjerende og deltakende forskningsformidling som en forutsetning for museenes virksomhet. Det skulle ta enda noen tiår før universitetenes museer ble formalisert som en egen museumskategori med en mer enhetlig organisering og klare politiske satsningsområder, nedfelt i stortingsmeldingen *Tingenes tale. Universitetsmuseene* (2008). Denne meldingen representerte imidlertid en annen slags diskurs om hva universitetenes museer skulle være – og gjøre. Veien dit er tema i neste kapittel.

7. Universitetsmuseumspolitiske diskurser, 1980–2008

I dette kapittelet skal jeg undersøke universitetsmuseumsdiskursen gjennom de neste fire tiårene, fra 1970-tallet til siste halvdel av 2000-tallet. Det var på 2000-tallet at universitetsmuseene ble anerkjent som forskningsinstitusjoner i FoU-politikken. Da lanserte *Kunnskapsdepartementet* den første offentlige utredningen som omhandlet museene de hadde ansvaret for, *NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet. Universitetsmuseenes utfordringer* (2006). Denne trakk opp tydelige skillelinjer for hvilke hovedoppgaver universitetenes museer er særlig egnet til å ha ansvar for og som andre museer er mindre egnet til å utføre. Effekten av dette ble synlig i den oppfølgende stortingsmeldingen om universitetenes museer, *St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale. Universitetsmuseene*. Det empiriske grunnlaget for analysen er politiske dokumenter som viser hvordan universitetsmuseene har vært ulike «ting» i ulike sektorer, og hvordan forskningsformidlingspraksisene har vært knyttet til ulike aktanter og blitt legitimert på ulike måter. Dokumentene viser også at kategorien universitetsmuseum fikk en avklaring som museumskategori i en egen universitetsmuseumspolitikk.

1980-tallets kulturpolitikk: Store forskningsmuseer, viktige kulturformidlere

Den nye kulturpolitikken fikk flere effekter, blant annet opprettet *Kirke- og undervisningsdepartementet* et eget kontor for kultursaker i 1981. Året etter ble politikfeltet synliggjort gjennom en endring av departementets navn til *Kultur- og vitenskapsdepartementet*.⁴⁷⁵

To nye kulturmeldinger ble lansert på 1980-tallet, *St.meld. nr. 23 (1981-82) Kulturpolitikk for 1980-åra* (1982), lagt frem av Gro Harlem Brundtlands første Arbeiderparti-regjering, og *St.meld. nr. 27 (1983–84) Nye oppgaver i kulturpolitikken* (1984), lagt frem etter et regjeringsskifte til Kåre Willoch's Høyre-regjering høsten 1981. Begge dokumentene bygget videre på 1970-tallets grunnsyn om at innholdet i det utvidede kulturbegrepet og arbeid for *kulturelt demokrati* skulle være idealet for kultursektoren. Overføringen av ansvar og bevilgning av penger til kulturformål, ble lagt til stadig flere nyopprettede kommunale og fylkeskommunale organer. 1980-årenes kulturpolitikk aktiverte imidlertid også økonomiske

⁴⁷⁵ Departementet hadde dette navnet i perioden 1982–1990.

endringer: En strammere *ressursramme* ble lansert som årsak til at kulturinstitusjonene ble bedt om å satse på økt egen inntjening – og dermed ble det også åpnet for en sterkere markedsorientering av formidlingsvirksomhet.⁴⁷⁶ Økt fritid ga allmennheten mulighet til å benytte seg av flere kulturtilbud, men en kunne vente at «teknologiske massemedia» ville konkurrere om folks tid og penger «på ein meir pågåande måte enn før». For å skape et tryggere og solidarisk samfunn, måtte kulturpolitiske tiltak inkluderes i den samlede samfunnspolitikken, stod det i innledende del av *St.meld. nr. 23 (1981-82) Kulturpolitikk for 1980-åra* (1982).⁴⁷⁷

Kulturpolitikk for 1980-åra understreket museenes rolle innenfor lokalt kulturliv og anså samlingsarbeid, formidlingsarbeid og forskningsarbeid som tre likestilte hovedoppgaver. Formidling ble likevel trukket fram som viktigst i arbeidet med å gi et kulturtilbud til flest mulig: Hvis ressursene ikke strakk til var det særlig viktig at formidlingen ikke ble nedprioritert.⁴⁷⁸ For å bøte på utfordringene ble museene bedt om å samarbeide om konservering, lage felles vandretstillinger og finne nye veier i publikumstjenesten.

Grupperingen av museumstyper som *Innstilling av 1970* (1970) og *Om museumssaken* (1972) opererte med, ble også brukt i *Kulturpolitikk for 1980-åra*, fremdeles med uklare skillelinjer. For eksempel het det om sjøfartsmuseene og de arkeologiske museene at de var eksempler på «spesialmusé med landsdelstilknytning».⁴⁷⁹ De naturhistoriske museene fikk en lengre omtale. Først ble de beskrevet som «i en stilling for seg», men at noen slike museer hadde kulturhistoriske samlinger og kunne vise «samspillet mellom naturgrunnlag og kulturmiljø i ulike sammenhengar». De naturhistoriske museenes hovedoppgaver ble omtalt slik:

Storparten av dei naturhistoriske museumssamlingane finst ved dei naturhistoriske universitetsmusea. Dette er store institusjonar i museumssamanheng. Dei er samtidig delar av universiteta og har som hovudmål forskning og undervisning på høgt vitenskapleg nivå, samstundes som dei skal drive opplysningsverksemd.⁴⁸⁰

Kulturmeldingen brukte betegnelsen *naturhistoriske universitetsmuseer*, men ikke *kulturhistoriske universitetsmuseer* eller bare *universitetsmuseer*, til tross for at universitetene i både Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø på dette tidspunktet hadde museer med *både* natur-

⁴⁷⁶ Dahl og Helseth, 2006, s. 247; Vestheim 2018, s. 94.

⁴⁷⁷ St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 2.

⁴⁷⁸ St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 133.

⁴⁷⁹ St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 134. Klassifiseringen som brukes er: Bygde- og bymuseer; Distrikts- og regionmuseer; Fylkesmuseer; Landsdelsmuseer; Sentralmuseer og Spesialmuseer.

⁴⁸⁰ St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 134–135.

historiske og kulturhistoriske avdelinger. Mens de kulturhistoriske avdelingene ble omtalt på linje med andre kulturhistoriske museer, som skulle verne og forklare objekter og drive forskning innenfor humanistiske fag, produserte forbindelsen til universitetene et litt annet hovedmål for de naturhistoriske avdelingene: Forsking og undervisning *på høyt vitenskapelig nivå*, samtidig med opplysningsarbeid.

Forbindelsen til universitetet skapte også økonomiske skiller i museumslandskapet fordi bevilgninger kom fra annet hold enn statens kulturbudsjett:

Dei fleste naturhistoriske musea og ei rad spesialmusé er knytte til universitetet og får utgiftene dekte ved løyvingar gjennom universiteta. Nokre spesialmusé får tilskott direkte over statsbudsjettet, t.d. arkeologisk museum i Stavanger, Forsvarsmuseet, Postmuseet m.v. Det same gjeld Nasjonalgalleriet.⁴⁸¹

Selv om museer generelt var kulturpolitikk, fikk de største naturhistoriske museene og de arkeologiske spesialmuseene nå sine midler via universitetene de tilhørte, «departementet går ut frå at dei ved denne prioriteringa tek omsyn til sentrale museumsoppgåver».⁴⁸² *Kirke- og undervisningsdepartementet* oppga tilsynelatende ansvaret for disse museenes samlinger og formidlingsoppgaver i tillit til universitetenes gode dømmekraft.

Nye oppgåver i kulturpolitikken (1984) kom etter et regjeringsskifte. Arbeiderpartiet hadde sittet ved roret det meste av tiden med implementeringen av den nye kulturpolitikken. Med en ny Høyre-regjering fra høsten 1981, ble det ikke bare understreket et behov for nytenking som kunne føre til sparte utgifter, eller økte billettinntekter, men også for en tilpasning til et større publikums- og brukemarked gjennom inntekter fra salg, reklame og sponsormidler.⁴⁸³ Universitetsmuseene ble imidlertid unntatt fra dette kravet fordi de sammen med etatsmuseene, ni mindre statsmuseer og Norsk Folkemuseum var statens museer.⁴⁸⁴ Selv om deler av kultursektoren ble forskjøvet i retning av mer markedsorientering, ble statens museer holdt igjen. For dem ble ikke det kommersielle markedet ansett som en nyttig forbindelse.

⁴⁸¹ St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 135, se også s. 132.

⁴⁸² St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 135.

⁴⁸³ St.meld. nr. 27 (1983–84); Mangset og Hylland, 2017, s. 63.

⁴⁸⁴ St.meld. nr. 23 (1981–82), s. 28.

1980-tallets forskningspolitikk: Nesten usynlige kultur- og tradisjonsformidlere

Den nye Høyre-regjeringen til statsminister Willoch, kom i 1985 med en ny forskningsmelding, *St.meld. nr. 60 (1984–85) Om forskningen i Norge*.⁴⁸⁵ Denne inneholdt ingen informasjon om universitetenes museer, samlinger, forsknings- eller formidlingsaktiviteter.⁴⁸⁶ I lys av den nye kulturpolitikkenes vektlegging av kulturarv og fellesskap i lokalmiljøer i *Kultur- og vitenskapsdepartementets* museumsmeldinger på 1970-tallet og 1980-tallet, er det påfallende at museer fremdeles ikke ble nevnt i et avsnitt som handlet om betydningen av tradisjons- og kulturformidlende forskning og forskning på det norske samfunn. I stedet ble det pekt på at slik humanistisk forskning ikke passet i en generell forståelse av «anvendt forskning», som for eksempel den tette koblingen mellom teknologifag og næringsutvikling representerte, men at:

Den spesielle formidlingsforpliktelse som påhviler disse fag kan på mange måter sidestilles med den anvendte forskning i andre fag. Denne formidling har til nå i stor grad foregått gjennom skoleverket ved kulturfagenes sterke stilling som lærerutdanningsfag for den almindelige skole.⁴⁸⁷

Videre ble det understreket at skolen fremdeles skulle være den viktigste kanalen for kulturformidling, og at kulturfagenes formidlingsfunksjoner burde styrkes for å imøtegå «de sterke kulturimpulsene gjennom alle mulige andre kanaler». Skolene burde derfor også passe på å bruke massemedia i undervisningen – og følge opp med «mer aktiv tradisjonsformidling og kulturformidling».⁴⁸⁸ Nøyaktig hva slags praksiser som kunne fortjene betegnelsen *mer aktiv formidling*, ga ikke forskningsmeldingen noe svar på.

Hvis vi sammenligner denne forskningsmeldingen med *Kultur- og vitenskapsdepartementets* samtidige kulturmeldinger, ser vi noen påfallende motsetninger: I kulturmeldingene ga departementet et eksplisitt formidlingsansvar til museene overfor skolene, og oversatte dermed universitetsmuseene til sentrale forskningssteder og bidragsyttere både til allmenn folkeopplysning og identitetsskapende arbeid. I det samme departementets forskningsmelding ble imidlertid museer som institusjoner for forskning og forskningsformidling oversett.

⁴⁸⁵ Sentrale ministre i arbeidet var Lars Roar Langslet og Francis Sejerstedt.

⁴⁸⁶ I NOU 1988:28, s. 221, er det gjengitt et sitat som sies å være fra *St.meld. nr. 60 (1984–85)*, i en omtale av informasjonsteknologi og medieutvikling: «Komiteen vil særlig peke på museer, arkiver og biblioteker som nøkkelinstitusjoner på dette området. Komiteen vil også fremheve at en stor del av forskningsinnsatsen på dette området må foregå i eller i tilknytning til universitets- og høyskolesystemet». Jeg har ikke klart å gjenfinne dette sitatet i *St.meld. nr. 60 (1984–85)*.

⁴⁸⁷ *St.meld. nr. 60 (1984–85)*, s. 28.

⁴⁸⁸ *St.meld. nr. 60 (1984–85)*, s. 28.

I 1988 kom den påfølgende Ap-regjeringen med en nærmere 300 sider lang offentlig utredning om høyere utdanning og forskning, utarbeidet av Universitets- og høyskoleutvalget under ledelse av Gudmund Hernes: *NOU 1988:28 Med viten og vilje*. Den tok utgangspunkt i følgende postulat: «Kunnskapsveksten er blitt en av de viktigste samfunnsomformende krefter, drevet frem av store investeringer i forskning, utvikling og utdanning».⁴⁸⁹ Kunnskaps-samfunnet ble beskrevet som en voldsom og selvforsterkende kraft, som hadde to sider: Skaping og spredning. En viktig målsetning for å opprettholde og utvikle det norske velferds-samfunnet måtte derfor være å skape og tilegne seg ny kunnskap for å bevare overblikk over mengden og kompleksiteten som «kunnskapseksplosjonen» førte med seg, og dessuten å lære og anvende kunnskapen etter etiske vurderinger for å bedre levekår og økonomisk vekst.⁴⁹⁰ Ett av tiltakene for å møte kunnskapseksplosjonen var å rekruttere høyt utdannede forskere til FoU-sektoren, og utvalget foreslo derfor å sette opp kvalitative og kvantitative mål for norsk høyere utdanning.⁴⁹¹ I tillegg foreslo de *Norgesnett for forskning* for å veie opp for den oppsplittingen av forskningsmiljøer som regionalreformen hadde resultert i. Et nytt mål for fremtiden burde være å samarbeide tettere om undervisning og forskning, og kanskje også å slå sammen noen av landets mange høyskoler med universitetene.⁴⁹²

I utredningens innledningskapittel ble det understreket at kunnskap om tidligere tiders forskning, *basiskunnskaper*, også var vesentlig for å kunne tolke ny informasjon og orientere seg i jungelen av fakta. Som eksempler på slik basiskunnskap ble «Rosettasteinen» nevnt, som er ett av verdens mest kjente og betydningsfulle arkeologiske funn, som fremdeles er nøkkelen til oldtidens språk, samt Carl von Linnés 300 år gamle klassifikasjonssystem for planter som fremdeles danner et grunnlag for dagens systematikk. Liketil ble det nevnt at nye arkeologisk funn kunne kullkaste tidligere samfunnsbeskrivelser, og alt dette kunne gi forhåpninger om at den nye forskningsutredningen også åpnet opp for grundigere beskrivelser av universitetenes museer som aktuelle steder for forskning- og utdanningssektorens arbeid. Men det gjorde den i liten grad.

Etter over hundre sider, i et underkapittel om behov for infrastruktur i sektoren, ble museer beskrevet som en type *dokumentasjonstjeneste* på linje med biblioteker og arkiver, som burde bygges opp som en nettverkstjeneste for å sikre informasjonsflyt mellom virksomheter som

⁴⁸⁹ NOU 1988:28, s. 9.

⁴⁹⁰ NOU 1988:28, s. 9.

⁴⁹¹ NOU 1988:28, s. 178.

⁴⁹² NOU 1988:28, s. 24, 96, 110, 112.

drev med forskning og høyere utdanning.⁴⁹³ Etter nye hundre sider, i kapittelet om ressurser i sektoren, ble «Arkiver og samlinger» viet et kort avsnitt som ressurser for forskning i humaniora og samfunnsfag. For begge institusjonene ble det satt søkelys på behovet for å ordne kildematerialet ved utstrakt bruk av informasjonsteknologi slik at dette ble tilgjengelig for forskning. Museenes «tradisjonelle» oppgaver ble beskrevet som innsamling av gjenstander, bevaring, dokumentasjon, forskning og formidling, og variasjonen i det norske museumslandskapet ble også bemerket: *Store statlige universitetsmuseer* ble kontrastert mot *private små bygdetun*.⁴⁹⁴ Deretter ble det opplyst at universitetsmuseene huset 80 % av gjenstandsmengden ved norske museer, og at disse generelt var mangelfullt katalogisert.⁴⁹⁵ Utredningsutvalget foreslo derfor at de norske museene skulle gå sammen for å lage et felles system for katalogisering på EDB, og at *de store museene* skulle stille sin vitenskapelige og museologiske ekspertise til rådighet, mens *de lokale museene* skulle bidra med ideer, data og lokalkunnskap.⁴⁹⁶ Dette innspillet hadde referanse til Statens Museumsråds *Innstilling av 1986, Om Museumsvesenet i Norge* (1986). NOU'ens satsning på norske museer ble oppsummert i ett kulepunkt: De kunne kobles til lærestedene gjennom det elektroniske Norgesnett for FoU-sektoren.⁴⁹⁷ Selv om denne forskningsmeldingen, likt de tidligere, også ignorerte museenes potensiale som *steder* for forskning og forskningsformidling, bidro den likevel med et forslag om en formalisert satsning som kunne koble noen av museenes arbeidsoppgaver tettere til forskningssektoren. Museene kunne bli et hjelpsomt FoU-verktøy.

Den gjentatte sammenligningen av «store» versus «små» museer aktiviserer en rekke assosiasjoner som Geir Vestheim også har identifisert, nemlig mellom *det egalitære* og *det elitistiske*, og mellom *det rurale* og *det urbane*.⁴⁹⁸ Det elitistiske museet utdannet *ekspertise*, mens det egalitære, folkelige museet hadde *legfolkets lokalkunnskap*. Det rurale museet ble idealtypisk beskrevet som små bygdemuseer, hvis egenart altså ble bestemt kun i lys av noe ikke-ruralt, eller ikke-lokalt, i en mer sentral by.

Med Viten og vilje (1988) vektla et behov for formidling av forskning, men satt ikke universitetsmuseenes «tradisjonelle oppgave» med formidling i sammenheng med et behov

⁴⁹³ NOU 1988:28, s. 122.

⁴⁹⁴ NOU 1988:28, s. 221.

⁴⁹⁵ «Norske museer har ansvaret for i alt ca. 11,5 millioner gjenstander. Av dem står universitetsmuseene for omlag 9,5 millioner [...] Over halvparten er ikke katalogisert» (NOU 1988:28, s. 221).

⁴⁹⁶ Dette var en referanse til innspill i Statens Museumsråds *Innstilling av 1986, Om Museumsvesenet i Norge* (1986).

⁴⁹⁷ NOU 1988:28, s. 221–222.

⁴⁹⁸ Vestheim 1994, s. 48–50.

for å formidle universitetenes kunnskaper til samfunnet. Universitetenes formidling skulle tjene som ledd i en generell kompetanseoppbygging, som «et nødvendig bidrag til en vekst som kan trygge og utbygge velferden i neste århundre». ⁴⁹⁹ Innledningskapittelet poengterte at en demokratisk velferdsstat trengte kunnskapsrike og kritiske mennesker:

Ord som Tsjernobyl, ozon, sur nedbør, algevekst, viser at et minste felles mål av naturvitenskapelig innsikt er nødvendig om demokratiet skal fungere i et vitenskapskapsavhengig samfunn. For å kunne bedømme og ta politisk stilling til valg som underbygges av forskning – om oljeboring i Barentshavet, om atomkraft eller bruk av informasjonsteknologi – må en ha et minimum av lærdom. Uten viten blir kritikk lett uvederheftig. Å være kritisk krever kunnskap. ⁵⁰⁰

Sitatet er i overenstemmelse med både en PUS- og PES-diskurs for forskningsformidling, fordi det handler både om å fylle kunnskapshull og å engasjere allmennheten i samfunnssaker. Mer kunnskap i naturvitenskap sies å være nyttig for å forstå og kunne være kritisk til samfunnsutviklingen, men det er ikke et uttrykt ønske at allmennheten skal være kritiske til naturvitenskapene. Målet var ikke et deltakende engasjement som skulle produsere «det politiske», men heller fornuftige og kunnskapsbaserte valg som skulle tas innenfor områder som allerede var definert som politikk.

I fortsettelsen hadde utredningen likevel i mindre grad blikket rettet mot formidling av forskning til nytte for enkeltmenneske og samfunn, og mer mot informasjonsflyten innad og imellom de vitenskapelige miljøene, samt mot behovet for anvendelig forskning som kunne bidra til økonomisk samfunnsutvikling. Flere steder ble formidlingsbegrepet også brukt som et synonym til *læring*, i sammenhenger der det er snakk om undervisning til studenter. ⁵⁰¹ Medieteknologier og massemedier ble også kommentert, både som bidragsyttere til å «fortette koblingene i vitenskapssamfunnet» ved å gjøre informasjon og distribusjon av kunnskap lettere, og som bidragsyttere til å spre kunnskaper om verdens mangfold inn i de tusen hjem. Samtidig ble ensretting av en global monokultur pekt på som en utfordring som gjorde det desto viktigere å bevare nasjonal egenart som et bidrag til verdens kultur mangfold. ⁵⁰² Hvordan norsk forskning skulle møte disse utfordringene, utover å fortsette å delta i internasjonale forskningsnettverk, ble det ikke tatt stilling til.

⁴⁹⁹ NOU 1988:28, s. 224.

⁵⁰⁰ NOU 1988:28, s. 10.

⁵⁰¹ Se f.eks. NOU 1988:28, s. 21, 86, 89, 224.

⁵⁰² NOU 1988:28, s. 14.

Senere i meldingen, der det var snakk om de humanistiske fagenes identitet og utfordringer, ble det påpekt at mediesituasjonen hadde endret rammevilkårene for kulturformidlingen, og videre at «grensene mellom underholdning og mer seriøs kultur ble stadig mer flytende, og at «kultur som tilbys som en vare på et marked skiller seg fra vår felles kulturarv».⁵⁰³ Kulturarven var ikke en salgsvare, men et annet slags produkt, som var tettere koblet til andre assosiasjoner enn popularitet og kommersialisering; kulturarven var jo nettopp en av fellesnevnerne innenfor det *kulturelle demokratiet* som 1970-tallets nye kulturpolitikk hadde arbeidet frem, og som fremdeles hadde effekt. De teknologiske fagene, realfagene og naturfagene ble imidlertid ikke beskrevet i relasjon til den samme utfordringen med hva som ble oppfattet som flytende grenser mellom seriøse og useriøse populæruttrykk, de ble tettere koblet til utvikling av teknologi, næringsliv og miljøvern.

Ingen av passasjene i meldingen som omhandlet forskningens møte med samfunnet, omtalte museer som steder der slike møter kunne være relevante, i stedet ble universitetene som formidlingssted assosiert med ulike andre forbindelser: Som formidler av kunnskap til studenter i en læringsprosess; som formidler av kunnskaper til samfunnet som ledd i velstands- og næringsutvikling; som formidling av kunnskap i en demokratiseringsprosess, slik at allmennheten kunne treffe best mulige beslutninger, samt formidling av validerte kunnskaper for å veie opp mot et stadig sterkere press fra et populærkulturelt marked, der kulturuttrykk ble oversatt til en type «vare», mediert via massemediene. Alle disse forbindelsene fantes også i den samtidige museumsdiskursen om museenes som formidlingssteder på 1980-tallet, men de to feltene var ikke koblet sammen selv om de var underlagt samme departement.

I den påfølgende Stortingsmeldingen, *St.meld. nr. 28 (1988–89) Om forskning*, ble museer spesifikt omtalt én gang, i et kort avsnitt om departementstilknyttede forskningsinstitutter som hadde en annen karakter enn universitetenes fakulteter og institutter, og som ikke hadde forsknings- og utviklingsaktivitet (FoU) som eneste hovedoppgave. Det ble opplyst at cirka 120 av museene i Norge hadde vitenskapelig personale, og at 62 av disse utførte FoU- virksomhet for til sammen 20 millioner kroner i 1987. I tillegg ble museene her koblet til den viktige formidlingsoppgaven som den foregående NOU'en hadde oversett – som relevante aktanter i på innsatsområdet knyttet til kultur- og tradisjonsformidling. «NAVF bør søke å utnytte denne kompetansen, og å knytte museene til nettverk på dette innsatsområdet [...] her

⁵⁰³ NOU 1988:28, s. 187.

er det imidlertid viktig med gode nettverk og samarbeid med beslektede forskningsmiljøer», ble det påpekt.⁵⁰⁴

Formidling ble generelt mye omtalt i *Om forskning* (1989) og ble assosiert med de samme elementene som den forutgående utredningen gjorde. I tillegg hadde meldingen fått sitt eget underkapittel om *forskningsformidling*, som dermed ble definert som et tydeligere satsningsområde.⁵⁰⁵ Her handlet det mer spesifikt om ulike formidlingstiltak som skulle være rettet mot «folk utenfor fagkretsen», «et bredere publikum», og om «populærvitenskapelig innsats».⁵⁰⁶ Studenter på lavere grad ble nevnt som en gruppe som det var viktig å motivere til videre studier. En kort opprøpsing av ulike måter forskningsformidlingen kunne foregå på, var denne: «Virksomheten har skjedd i form av populærvitenskapelig innsats i foredrag, artikler, brosjyrer, aviser, tidsskrifter, bøker, museumsvirksomhet, videofilmer m.m.».⁵⁰⁷ Den uspesifiserte henvisningen til *museumsvirksomhet* var det eneste stedet i dette underkapittelet at museer ble nevnt, og universitetenes museer fremstod dermed ikke som spesielt viktige aktanter for universitetenes kommende satsning på forskningsformidling. En ny type aktant var derimot *vitenskapsjournalistikk*. I samarbeid mellom forskningsinstitusjonenes informasjonsavdelinger, NRK og flere større aviser, skulle to hovedmål innfris: Først, at forskere fikk bedre overblikk over hele mediebildet og kunne utnytte dette til bedre populærfordling, både «innad i institusjonen og internt mot allmennheten», og dernest å utdanne journalistene til å få tilstrekkelig kompetanse for å kunne formidle vitenskap.⁵⁰⁸ Blant regjeringens anbefalinger var at forskningsformidlingsarbeid burde kunne inngå som kvalifiseringsgrunnlag for vitenskapelige stillinger. Dette utgjør en interessant kontrast til det utredningen *Med viten og vilje* (1988) betegnet som «bekymringsfullt», nemlig at grensene mellom underholdning og seriøs kulturformidling ble oppfattet som stadig mer flytende i humanistiske vitenskapsdisipliner og kultur- og tradisjonsforsknings møter med et marked for kultur som vare og underholdning. Massemediene, uten vitenskapsjournalistens tilstedeværelse, fremstod der som en motarbeidende aktant som satte vitenskapelig troverdighet på spill. I *Om forskning* (1989) ble vitenskapsjournalistikken fremstilt som en medspiller til god

⁵⁰⁴ St.meld. nr. 28 (1988–89), s. 87.

⁵⁰⁵ St.meld. nr. 28 (1988–89), s. 68–69.

⁵⁰⁶ St.meld. nr. 28 (1988–89), s. 68–69.

⁵⁰⁷ St.meld. nr. 28 (1988–89), s. 69.

⁵⁰⁸ St.meld. nr. 28 (1988–89), s. 69.

forskningsformidling, og forbindelsen til massemediene ble omtalt som en vesentlig forutsetning for utøvelsen av en slik rolle.⁵⁰⁹

Museene ble altså ikke tilskrevet noen egen, førende rolle på området. De skulle utføre formidlingen *i nær kontakt med andre* nettverk for formidling. For å sikre det vitenskapelige innholdet i det de formidlet, burde de samarbeide med *beslektede* forskningsmiljøer. At alle landets fire universiteter eide egne museer på dette tidspunktet, ble ikke nevnt. I tillegg var det interessant at de naturhistoriske museene, som i kulturmeldingen *Kulturpolitikk for 1980-åra* (1982), ble tildelt en rolle som den typen museer som – i motsetning til andre museer – drev med forskning og undervisning *på høyt vitenskapelig nivå*, men ikke i *Med Viten og vilje* (1988) og *Om forskning* (1989) som kom få år etterpå. Faktabyggingen om universitetenes museer på det politiske kulturfeltet var en annen enn faktabyggingen om universitetenes museer i FoU-politikken. I kulturpolitikken ble universitetenes museer i fremstilt og forstått i relasjon til sine store samlinger og mange ansatte, samt sine forskningsnettverk og vitenskapelige praksiser, og de ble dermed viktige museer for forskningsformidling. I den samtidige FoU-politikken ble de samme museene først og fremst forstått i relasjon til sin rolle som bevarer av dokumentasjon i samlinger og arkiver, og dernest som små forskningsinstitusjoner som trengte hjelp og støtte fra større enheter for å utføre både forskning og forskningsformidling på profesjonelt vis.

1980-tallets universitetsmuseumspolitik: Vitenskapelige institusjoner med en viktig formidlingsrolle

Kulturpolitikken og FoU-politikken gjennom 1980-tallet fremstod universitetsmuseene som en hybrid betegnelse, og ikke som en enhetlig museumskategori forbundet med stabile nettverk av medspillere, faste praksiser og en forutsigbar rolle. Samtidig foregikk en debatt på det museumsfaglige praksisfeltet, representert ved Statens Museumsråd, Norske kulturhistoriske museers landsforbund (NKML), Norske naturhistoriske museers landsforbund (NNML), som fremdeles var preget av en diskurs sentrert om spørsmål om de ulike museenes plass og funksjon i museumslandskapet, men der universitetsmuseene nå etter hvert fremstod som en tydeligere, mer enhetlig aktant, fordi oversettelsene av museets faktiske virkelighet inneholdt flere bevegelser i samme retning. Antakelig var det ikke uvesentlig at tre av ti representanter i Statens Museumsråd som arbeidet med omorganisering av museumsvesenet i 1985, var ansatt

⁵⁰⁹ Sml. St.meld. nr. 28 (1988–89), s. 69 og NOU 1988:28, s. 187.

eller tidligere hadde arbeidet ved ett av landets universitetsmuseer, ei heller at omkring halvparten av medlemsinstitusjonene i NNML var museer og avdelinger som tilhørte landets universiteter.⁵¹⁰

I løpet av 1980-tallet kom ingen egne offentlige utredninger eller Stortingsmeldinger for det museumspolitiske feltet, men statens rådgivende organ for museumssaker, Statens museumsråd (etablert i 1978), leverte i 1986 en innstilling på oppdrag fra *Kultur og vitenskapsdepartementet*, kalt *Museumsvesenet i Norge – Organisasjon og utvikling*. I denne var universitetsmuseene som kategori en tydeligere aktant i museumslandskapet enn i tidligere innstillinger og politiske dokumenter. Norske Naturhistoriske Museers Landsforbund (NNML) lanserte dessuten et utkast til en landsplan kalt *Spredning av naturhistoriske museumstilbud* i 1990, og med denne ble universitetsmuseenes naturhistoriske museer oversatt til det kulturhistoriske museumsfeltet ved å sette søkelys på likheter i fremtidens samfunnsoppdrag.⁵¹¹

Statens Museumsråds innstilling *Museumsvesenet i Norge – Organisasjon og utvikling* (1986), hadde nok en gang som mandat å komme med forslag til en forenkling og forbedring av norsk museumsvesen, «til nytte både for museene, publikum og samfunnet».⁵¹² Innledningsvis informeres det om at et eget utvalg var nedsatt for «å vurdere universitetsmuseenes stilling», og at museumsrådet brukte det materialet som forelå fra dette arbeidet, selv om det ikke var ferdigstilt.⁵¹³ Museumsrådets mandat var å utrede de norske museene i henhold til ti punkter, fordelt på tre tematiske områder: Først, å fremme forslag til overordnede mål for norske museers samfunnsrolle i fremtiden, dernest å utrede museenes forhold til kulturminnevernet og *Miljøverndepartementet*, og til sist å avklare finansielle og styringsmessige forvaltningsnivåer for de ulike museene.⁵¹⁴

Til forskjell fra tidligere beskrivelser av universitetenes museer som tilhørende ulike grupper, for eksempel både landsdelsmuseer og fylkesmuseer, ble de i *Museumsvesenet i Norge* (1986)

⁵¹⁰ Representanter i Statens museumsråd er tilgjengelige i en oversikt i *Norsk Senter for Forskningsdata, Forvaltningsdatabasen*: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/utvalg/2189000> (Besøkt 08.06.2019). En liste over medlemsinstitusjonene i NNML finnes som vedlegg til *Spredning av naturhistoriske museumstilbud. Utkast til landsplan* (NNML, 1990, u. sidetall).

⁵¹¹ I tillegg kom Museumskomiteén av 1988 ved Universitetet i Bergen med en innstilling kalt *Organisering og fornying av universitetets museer* (1991). Fordi denne gjelder Bergen Museum spesifikt blir den utelatt her. I 1990 kom Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museers Landsforbund (NKKML) med et handlingsprogram for perioden 1990–1994, der universitetenes museer ikke ble nevnt (NKKML, 1990).

⁵¹² Statens Museumsråd, 1986, «Forord», uten sidetall. Siden forrige utredning, *Innstilling av 1970*, var antall museer i Norge økt fra 260 til 475. Utviklingen var i tråd med den desentraliserte kulturpolitikken og fokuset på museer som viktige institusjoner for lokalmiljøer (Statens Museumsråd, 1986, s. 5–6).

⁵¹³ Statens Museumsråd, 1986, s. 2.

⁵¹⁴ Statens Museumsråd, 1986, s. 2–3.

for første gang omtalt konsekvent med en enhetlig betegnelse: *Universitetsmuseer*. Dermed ble den formelle relasjonen til universitetene som en kvalitet ved akkurat disse museene forsterket, samtidig som det ble skapt en distinksjon mot andre typer museer, som ikke var like nært knyttet til universitetenes organisering. Differensieringen i museumslandskapet ble beskrevet med lignende formuleringer som tidligere, der store nasjonale museer, «som Folkemuseet på Bygdøy og universitetsmuseene i Tromsø, Trondheim, Bergen og Oslo», ble satt opp mot små, private eller lokale museer – alt fra «en landhandel i Telemark, en gammel kvern og sag på Vestlandet til nye industrimuseer».⁵¹⁵ Det nye var at alle universitetsmuseene ble ramset opp og spesifisert med bytilhørighet som en gruppe på fire som var annerledes enn alle andre norske museer. Det er verdt å merke seg at den stadig mer konsekvente omtalen av universitetenes museer som *annerledes enn andre museer*, var klarest på museenes eget felt, og ikke i den generelle kulturpolitikken eller forskningspolitikken, som også utgjorde universitetsmuseenes omgivelser.

Til tross for at de var skilt ut som en egen gruppe var imidlertid ikke universitetsmuseene svært synlige i innstillingen. De ble fremhevet der det var snakk om den ene av museenes kjernevirksomheter, *forskning*: 60% av forskningsprosjektene som norske museer var involvert i, foregikk ved de få universitetsmuseene.⁵¹⁶ I tillegg ble universitetenes museer i sin helhet finansiert av staten.⁵¹⁷ I omtalen av landets naturhistoriske museer ble universitetsmuseene beskrevet litt grundigere. Der het det blant annet at de 26 naturhistoriske museenes arbeidsoppgaver ikke skilte seg prinsipielt fra oppgavene ved landets kulturhistoriske museer, men at de var knyttet til andre fagområder: botanikk, zoologi, geologi og paleontologi.⁵¹⁸ De fire universitetene telte imidlertid ikke til sammen fire naturhistoriske museumsavdelinger, en i hver universitetsby. Hele 15 naturhistoriske museer blant de 26 medlemmene i NNML var betegnet som universitetsmuseer. Dette skyldes at universitetene telte *stedene* museumsvirksomheten foregikk på som egne enheter:

Universitetsmuseene er den klart viktigste gruppen av naturhistoriske museer, med de største ressursene både økonomisk og personalmessig. De ulike museene er organisert svært for skjellige. Ved Universitetene i Oslo og Bergen er de ulike museene egne institutter, mens de i Trondheim og Tromsø er samlet i en budsjettenhet.⁵¹⁹

⁵¹⁵ Statens Museumsråd, 1986, s. 9.

⁵¹⁶ Statens Museumsråd, 1986, s. 17.

⁵¹⁷ Statens Museumsråd, 1986, s. 20.

⁵¹⁸ Statens Museumsråd, 1986, s. 63 (Vedlegg 1, Museumsstrukturen – De naturhistoriske musene).

⁵¹⁹ Statens Museumsråd, 1986, s. 66 (Vedlegg 1, Museumsstrukturen – De naturhistoriske musene, punkt 3.1).

Universitetet i Oslo ble i det følgende beskrevet som fire museer eller «selvstendige institutter». Universitetet i Bergens naturhistoriske museer var «integret i undervisningsinstituttet», nærmere forklart som at Botanisk Museum og botanisk hage tilhørte Botanisk institutt; Geologisk museum tilhørte Geologisk institutt, mens Zoologisk Museum var et eget institutt, og i tillegg var det en stiftelse for Det Norske Arboret, med et institutt for deler av arboretets virksomhet. Ved Universitetet i Trondheim bestod museet av to avdelinger, en for kulturhistorie og en for naturhistorie med botanisk og zoologisk underavdeling, inkludert Trondheim biologiske stasjon. Ringve botaniske hage og Svinviks arboretum tilhørte også museet, som i sin helhet var organisert som en egen budsjettenhet likeverdig med NTH og AVH. I Tromsø var universitetsmuseet organisert som et eget institutt ved universitetet, «som best kan sammenlignes med et fakultet», med én naturhistorisk seksjon og én kulturhistorisk seksjon. Den naturhistoriske seksjonen var videre inndelt i ulike fagavdelinger.⁵²⁰

Det som innledningsvis i innstillingen så ut til å være en oversiktlig gruppe på fire museer, henholdsvis ett universitetsmuseum i hver av universitetsbyene, med oversiktlige arbeidsoppgaver og virksomhetsmål, fremstod altså ved nærmere ettersyn som en svært variert organisering av ulike enheter, kalt museer, institutter, fakultet, avdelinger, underavdelinger og seksjoner. Denne variasjonen ønsket Statens museumsråd å utrede nærmere, særlig fordi de naturhistoriske universitetsmuseene – til tross for de store ressursene de rådde over sammenlignet med de øvrige naturhistoriske museene – ble beskyldt for å ha sviktet sine museale oppgaver i konkurranse med universitetenes øvrige oppgaver, som for eksempel undervisning. Ansvar for å regelmessig diskutere oppgaver og målsetninger ble imidlertid ikke lagt på universitetene som museumseiere, men på hvert enkelt museum.⁵²¹ Det tyder på at de ulike museenes relasjon til universitetene var forbundet med utøvelsen av bestemte felles praksiser, som undervisning og forskning, mens de for øvrig hadde en stor grad av autonomi. En annen utfordring de naturhistoriske museene stod overfor, var et økende behov for utredningsarbeid knyttet til naturvern på grunn av høy utbyggingsfrekvens over hele landet. På den ene siden var dette en mulighet til «å ekspandere og dermed utvide sitt faglige miljø». Men fordi de naturhistoriske museene ikke hadde klarert geografiske grenser mellom museumsdistrikter, samt i store trekk hadde sammenfallende arbeidsdeling, førte det også til uheldige, ressurskrevende anbudskonkurranser om utredningsarbeid.⁵²²

⁵²⁰ Statens Museumsråd, 1986, s. 66 (Vedlegg 1, Museumsstrukturen – De naturhistoriske musene, punkt 3.1).

⁵²¹ Statens Museumsråd, 1986, s. 64 (Vedlegg 1, Museumsstrukturen – De naturhistoriske musene).

⁵²² Statens Museumsråd, 1986, s. 65 (Vedlegg 1, Museumsstrukturen – De naturhistoriske musene).

Til forskjell fra de tidligere museumsdokumentene ble naturvern likestilt med kulturvern i *Museumsvesenet i Norge* (1986). Naturhistoriske museer var inkludert i hele innstillingen, både universitetenes museer og de få andre museene med naturhistoriske samlinger. De kulturhistoriske avdelingene ved universitetsmuseene fremstod til sammenligning som mindre spesifisert, siden arbeidsoppgaver knyttet til kulturvern var sentrale ved alle andre museer slik foregående museumspolitiske dokumenter hadde etablert en forståelse for. De kulturhistoriske avdelingene ved universitetenes museer ble nevnt spesifikt i forbindelse med et forslag til institusjoner som burde regnes som nasjonale museer.⁵²³ De nasjonale museene skulle «være av interesse for hele nasjonen» og «ved sin forskning og innsikt være en ressurs for norsk museumsvesen».⁵²⁴ Her var det ansvaret for kulturminnevern etter Kulturminneloven som ble forbundet til noen av universitetsmuseene:

Av disse har de arkeologiske universitetsmuseene og AmS [Arkeologisk museum i Stavanger], samt avdeling for samisk etnografi i Tromsø, forvaltningsansvar etter Kulturminneloven som gjelder kulturminner eldre enn 1537 med unntak av de kulturminner som forvaltes av Riksantikvaren. For samiske kulturminner er grensen satt til 100 år. Forvaltningsansvaret er fordelt slik at hvert museum dekker sin landsdel, noe som tidligere har gitt dem betegnelsen landsdelmuseer.⁵²⁵

Med dette ble forskjellen mellom universitetsmuseenes kulturhistoriske museer, eller museumsavdelinger, og andre kulturhistoriske museer gjort synlig gjennom å *oversette* universitetsmuseene til en klarere definert gruppe av *nasjonalmuseer*, og samtidig understreke *det lovpålagte ansvaret* for deler av kulturvernet som ikke tillå andre museer. For øvrig delte de en overordnet målsetning med alle norske museer, om å sikre naturhistoriske og kulturhistoriske samlinger fra fortid og samtid, og å øke kunnskapen om natur og naturhistorie, samt kultur og kulturhistorie.⁵²⁶ Museumsrådet foreslo for øvrig å endre kulturminnevernets organisering under både *Miljøverndepartementet* og *Kultur- og vitenskapsdepartementet*, slik at kun det siste skulle ha ansvar for både det lovpålagte natur- og kulturvernet og universitetene og universitetsmuseene som utøvende myndighet.⁵²⁷ Dette ble aldri gjennomført. I stedet ble

⁵²³ Statens Museumsråd, 1986, s. 26–29. Museumsrådet foreslå å gå bort fra den tidligere inndelingen av museumstyper som landsomfattende museer; landsdelmuseer; fylkesmuseer; distriktmuseer; lokale museer, og heller bruke kun tre inndelinger, etter geografisk og administrativ tilhørighet: Nasjonalmuseer, fylkesmuseer og lokale museer (ibid., s. 24–25).

⁵²⁴ Statens Museumsråd, 1986, s. 25.

⁵²⁵ Statens Museumsråd, 1986, s. 27.

⁵²⁶ Statens Museumsråd, 1986, s. 7–8.

⁵²⁷ Statens Museumsråd, 1986, s. 37–40.

Kultur- og vitenskapsdepartementet fire år senere delt, universitetsmuseene ble etatsmuseer, og *Miljøverndepartementet* beholdt sin overordnede rolle som vernemyndighet.

På området som gjaldt formidlingsoppgaver, var inspirasjonen fra 1970-tallet fremdeles sterkt til stede. Både folkeopplysning, nasjonal identitet og lokalmiljø og bygging av fellesskap gjennom kulturaktiviteter fremstod som viktige samfunnsverdier museene skulle bidra til.⁵²⁸ I tillegg var det et eget kapittel om museenes fremtidige oppgaver og samfunnsrolle, der det ble understreket at museene stadig måtte ta sin virksomhet opp til ny vurdering, i takt med samfunnsutviklingen. Denne *utviklingen* omfattet ulike utfordringer og muligheter for museenes praksiser og popularitet:

Ny teknologi endrer arbeidsmetodene både når det gjelder bevaring, forskning og formidling. Voksende kunnskapsnivå hos befolkningen og flere og bedre media gjør at museene må regne med en mer kritisk holdning til sin virksomhet, og de må ta større hensyn til omverdenen. Formidlingen av kunnskap om gjenstandene og deres sammenheng vil derfor ha økt betydning når det gjelder å vekke interesse for og skape en positiv holdning til natur- og kulturvern.⁵²⁹

Her ser vi at holdningen til mediernes rolle som aktanter i kunnskapsformidlingsprosesser var positiv, likt det som ble fremsatt i forskningsmeldingen som kom tre år senere, *Om forskning* (1989), mens vi har sett at både *Om forskningen i Norge* (1985) og *Med Viten og vilje* (1988) i samme tidsrom formidlet en mer avmålt begeistring for massemediernes mulige påvirkning. Samtidig ble museenes publikum i *Museumsvesenet i Norge* (1986) gitt en rolle som mulige kritikere. Kritikkens utgangspunkt var imidlertid ikke at museenes faglige kunnskaper om natur og kultur kunne bli betraktet som av dårlig kvalitet, men at de ikke vekket nok interesse i befolkningen – den ble altså ikke *formidlet* med god nok kvalitet. I tillegg ble det understreket at museene måtte tenke nytt i formidlingsarbeidet for å styrke kontakten mellom fagpersoner og amatører gjennom samarbeid mellom store og små museer. Særlig ble dette påpekt i innstillingens vedlegg 2, en rapport om et samarbeidsprosjekt om vandretustillinger. Dermed ble det jo også svart på hvitt at den idealtypiske museumsansatte ved et stort museum, som universitetsmuseene representerte, var *faglige*, mens de ansatte ved små museer i større grad var *amatører*.

Motsetningen mellom disse to idealtypene, *amatøren* og *fagpersonen*, eller *forskeren*, ga imidlertid ikke ensidig honnør til fagpersonen, for selv om hun kunne bidra til å stimulere

⁵²⁸ Statens Museumsråd, 1986, s. 6–8, 17 og 20–21.

⁵²⁹ Statens Museumsråd, 1986, s. 20–21.

amatøren «til et faglig forsvarlig nivå», ville hun til gjengjeld få «nyttig feedback på sin tenke/presentasjonsmåte» fra amatøren.⁵³⁰ Beskrivelsen relaterte fagfolkene til forskningen, altså en vitenskapelig ekspertise som kunne være vanskelig å forstå for amatører, med andre ord: Folk flest. Forskerens referanserammer hadde dermed godt av å tilpasses amatørers som stod nærmere en allmenn forståelse av virkeligheten, og som også hadde en større forståelse av preferansene til museenes publikum. Amatørene hadde altså andre kvalitetskriterier for kunnskap og kunnskapsformidling, og kunne gjennom feedback hjelpe fagpersonen med å gjøre kunnskapene relevante, engasjerende og knyttet til lokal viten, slik at flere ønsket å besøke museer. Fagpersonen, eller forskeren, hadde definisjonsmakten over det som var viktig og riktig vitenskapelig kunnskap, men uten at denne ble presentert gjennom et filter av folkelighet, kunne det altså ende med å bli noen slags vare som folk ikke var interessert i.

Museumsformidlingens formål var i bevegelse fra folkeopplysning som medierte *riktig* kunnskap, til folkeopplysning som medierte *engasjerende* kunnskap. Museenes selvforståelse ble satt i bevegelse, og som vi så ovenfor, var også stadig *flere og bedre media* med på å øke muligheten for museene til å lykkes innenfor 1980-tallets markedsorienterte kulturøkonomi der *relevans* ble en ny kvalitet ved kunnskap som vare, og der byttemiddelet var folks *engasjement*. I tillegg skulle lokalmuseene ha rett til å presentere et annet syn på lokalsamfunnets historie enn det «vitenskapelig korrekte».⁵³¹

De naturhistoriske museene og museumspolitikken

Det er særlig de naturhistoriske universitetsmuseene som ble synligere blant universitetenes museer i løpet av 1980-tallet. Norske naturhistoriske museers landsforbund (NNML) jobbet etter oppdrag fra Statens Museumsråd i 1988 med utkast til en landsplan for naturhistoriske museer, som kunne komplettere det skjeve søkelyset på kun kulturhistoriske museer som særlig gjorde seg gjeldende på det museumspolitiske feltet. I tillegg hadde den et annet motiv: Å gjøre de naturhistoriske museenes arbeid relevant i en tid der giftskandaler, økokriser og utbygging og ødeleggelser av naturområder, skapte en økende interesse for natur og økologi blant folk flest, der den såkalte Brundtland-kommisjonens rapport, *Vår felles fremtid* (1987),

⁵³⁰ Statens Museumsråd, 1986 (Vedlegg 2, Rapport om norske museers vandretustillinger, Forsøksvirksomhet i Trøndelag, 1982–1985, s. 12).

⁵³¹ Statens Museumsråd, 1986 (Vedlegg 2, Rapport om norske museers vandretustillinger, Forsøksvirksomhet i Trøndelag, 1982–1985, s. 12).

var en sentral referanse.⁵³² Denne rapporten var en viktig inspirasjon for innføringen av begrepet *bærekraftig utvikling* innenfor både kultur- og naturvernet.

Spredning av naturhistoriske museumstilbud. Utkast til landsplan, ble overlevert i 1990.⁵³³ Kapittelet om fremtidens naturhistoriske museer beskrev en skjevhet i museumslandskapet:

Betydningen av en etnisk og kulturell identitet synes opplagt for de fleste, og kunnskaper om vår kulturarv har vært sterkt betont i den tradisjonelle historieundervisningen i skolen. Historiske bygninger, fornminner og kulturhistoriske objekter oppfattes som viktige elementer for den nasjonale selvforståelse. En kultur er imidlertid alltid formet ut fra det landskap den oppstår i; naturen utgjør på sett og vis rammen som kulturen må utvikle seg innenfor. Derfor er naturen og naturgrunnlaget svært viktig for å kunne forstå den kulturen man er en del av [...] Ødelegges naturarven vil vi miste en del av vår nasjonale identitet. Det er derfor av stor betydning at naturen – som vi arver og fører videre på lik linje med kulturminnene – tillegges stor vekt. Det er i dag enighet om å sikre kulturlandskapet slik at sammenhengen mellom natur- og kulturelementer ivaretas. Slike landskap har sin egen økologi, og de naturhistoriske museumsmiljøene har stått sentralt i utforskningen og dokumentasjonen av denne sammenhengen.⁵³⁴

De naturhistoriske museene ble her knyttet til museumsvesenets kulturvernprosjekt ved å oversette natur til kultur, sette inn naturmiljø som en betingelse for kulturutvikling og side- stille naturarv med kulturarv. I tillegg til at de er betydningsfulle i det norske museums- landskapet, viser sitatet at de naturhistoriske museene hadde behov for å understreke at kunnskapene de bidro med til samfunnet hadde stått sentralt også tidligere.⁵³⁵ Senere i innstillingen kommer det tydelig frem hvorfor dette var viktig: De ansatte ved landets naturhistoriske museer følte seg oversett. De mente at miljøvernmyndighetene «ikke har kjennskap nok til det som foregår i de naturhistoriske museene og hva slags materiale som finnes der».⁵³⁶ Derfor hadde museumsmiljøene fått konkurranse fra en rekke «halvoffentlige institusjoner», som NINA, NIVA, NILU og NGU.⁵³⁷ Arbeidsdelingen mellom de ulike institusjonene på det naturhistoriske forskningsfeltet var uklar, men det var «ingen tvil om at den miljørelaterte basisforskningen rettet mot diversitet, dvs. systematikk, økologi osv. hører

⁵³² Verdenskommisjonen for miljø- og utvikling, 1987.

⁵³³ Denne var en bearbeidelse av et tidligere utkast, Samfunnet og de naturhistoriske museene. Utkast til en landsplan for videreutvikling og spredning av naturhistoriske museumstilbud, som ble lagt frem for høring på NNMLs årsmøte i 1989 (NNML, 1989).

⁵³⁴ NNML, 1990, s. 5.

⁵³⁵ Jfr. Fægri, 1972 og Gjærevoll, 1972.

⁵³⁶ NNML, 1990, s. 19.

⁵³⁷ Norsk institutt for naturforskning (NINA), Norsk institutt for vannforskning (NIVA), Norsk institutt for luftforskning (NILU), Norges geologiske undersøkelse (NGU).

hjemme i de naturhistoriske museene».⁵³⁸ For å unngå «dobbelarbeid og uøkonomiske disposisjoner», var det derfor viktig at de halvoffentlige instituttene innledet et samarbeid med universitetsmuseene, og at alt innsamlet materiale burde bli ivaretatt ved museene.⁵³⁹ I omtalen av museenes arbeidsoppgaver knyttet til formidling, var innstillingen i tråd med det Statens Museumsråd (1986) hadde beskrevet for det samlede museumsfeltet, om at det var viktig å fornye utstillinger og formidlingsformer, samt utvikle skole- og publikumstjenester for å henvende seg til et bredt publikum, men også for å imøtekomme særlige gruppers behov.

Gjennomgangen av dokumentene ovenfor viser at universitetsmuseene i tiåret opp mot departementsdelingen i 1990 fremdeles kan beskrives som en lite viktig sak i forskningspolitikken, men at det i samme tidsrom var forhandlinger på gang om disse institusjonene i kulturpolitikken og i museumspolitikken. Gjennom prosesser av oversettelse ble universitetenes museer fremstilt som store, sentrale forskningsmuseer i kulturpolitikken, og i museumspolitikken som vitenskapelige institusjoner med et svært viktig formidlingsoppdrag for samfunnets forståelse av natur- og kulturmiljø.

1990-tallet: Universitetenes museer blir etatsmuseer

I *Kulturpolitikk* (2017) skriver Mangset og Hylland at opprettelsen av et eget kulturdepartement i flere europeiske land var en symbolsk markering av oppstarten til en instrumentaliserings av kulturpolitikken som eget forvaltningsområde i tiårene etter 2. verdenskrig.⁵⁴⁰ I Norge derimot, ble en slik institusjonalisering i første omgang foretatt innenfor *Kirke- og undervisningsdepartementet*, som fremdeles hadde ansvar for både kirke, forskning, utdanning, skole, kultursaker og museer, gjennom fire nye tiår etter krigen. I 1990 ble kultursaker og forsknings- og utdanningspolitiske saker sortert under ulike departement, etter å ha vært underlagt en felles overordnet ramme helt siden *1. Departement* ble opprettet i 1814, omdøpt til *Kirke- og undervisningsdepartementet* i 1819. Den første endringen på veien mot en oppsplitting av kirke, kultur og vitenskap som ulike sektorer, var da kirkesaker ble skilt ut i 1982. Departementet skiftet da navn til *Kultur- og vitenskapsdepartementet*. Museene lå fremdeles innunder dette departementets ansvarsområde, med unntak av etatsmuseene.⁵⁴¹

⁵³⁸ NNML, 1990, s. 21.

⁵³⁹ NNML, 1990, s. 21.

⁵⁴⁰ Mangset og Hylland, 2017, s. 55.

⁵⁴¹ De etatsmuseene som fikk bevilgninger over andre departementers budsjett før 1990 var Forsvarsmuseet, Jernbanemuseet og Norsk Vegmuseum. De øvrige fikk statsstøtte via *Kultur og vitenskapsdepartementets* budsjett (Statens Museumsråd, 1986, s. 28).

I oktober 1989 tok Jan P. Syses flerpartiregjering (H, Krf, Sp) over etter Gro Harlem Brundtlands andre regjering (Ap), og fra årsskiftet 1990 ble saksområder tilhørende *Kultur- og vitenskapsdepartementet* fordelt mellom to nyopprettede departementer. Kirkesaker og kultursaker ble flyttet over til det nye *Kirke- og kulturdepartementet* under statsråd Eleonore Bjartveit (KrF), mens høyere utdanning og forskning ble flyttet til det nye *Utdannings- og forskningsdepartementet* under statsråd Einar Steensnæs (KrF). Regjeringen Syse satt kun i ett år, men departementsdelingen ble videreført også under Gro Harlem Brundtlands tredje regjering. Dagens universitetsmuseer, med unntak av Arkeologisk museum i Stavanger, ble ved departementsdelingen i 1990 en del av *Utdannings- og forskningsdepartementets* portefølje, mens de øvrige museene ble en del av *Kirke- og kulturdepartementet* og sortert som saker på det utvidede kulturpolitiske feltet.

Denne departementsdelingen er lite omtalt i oversikter med historien bak det som i dag er *Kulturdepartementets* og *Kunnskapsdepartementets* utvikling.⁵⁴² Kanskje var oppdelingen av departementer ikke så vesentlig, all den tid ulike avdelinger i hovedsak håndterte de ulike sakene, slik at det var avdelingene – med sine sakarkiver og medarbeidere – som var i bevegelse. Delingen av departementer og utskilling av nye saksfelt kan skyldes regjeringsskifter og statsråders preferanser og interesser, like mye som kultur- og vitenskapspolitiske trender. Ikke desto mindre hadde reorganiseringen betydning for universitetsmuseenes praksiser, fordi de fikk en ny status som *etatsmuseer*. Med det ble de også relatert til et nytt obligatorisk passasjepunkt, *Utdannings- og forskningsdepartementet*, mens de øvrige museene forholdt seg til *Kirke- og kulturdepartementets* forordninger.

Departementsdeling fikk den effekten at universitetenes museer begynte med interne evalueringer av rolleforståelse og organisering under de respektive universitetene. Disse dokumentene er imidlertid utelatt her fordi de i stor grad går inn i den interne organiseringen ved det enkelte universitetsmuseum, og ikke – som utredninger og meldinger gjør i større grad – behandler dem som en gruppe museer. Prosessen i Trondheim blir imidlertid redegjort for i kapittel 8. En effekt av at universitetenes museer ble overført til FoU-sektoren, ble at *Kirke- og kulturdepartementet* fikk definisjonsmakt for størsteparten av museumsfeltet, siden deres mange hundre museer til sammenligning ikke ble definert som *etatsmuseer*.

⁵⁴² Sml. Skoie, 2005; Dahl og Helset, 2006, Helsvig, 2014, 2017; Mangset og Hylland, 2017. Flere av forfatterne opererer med unøyaktige opplysninger om departementsdelingen og hevder at Norge fikk sitt første kulturdepartement i 1982, selv om navneendringen ikke endret saksområdene i særlig grad.

Kultur i tiden

Den neste kulturmeldingen, *St.meld. nr. 61 (1991–92) Kultur i tiden* (1992) ble lansert av Gro Harlem Brundtlands tredje Ap-regjering og statsråd Åse Kleveland. Meldingen innledet med en overordnet visjon for kulturfeltet i norsk politikk: Alle skulle være fullverdige medlemmer av samfunnet og få de samme mulighetene i livet. Samtidig ble det påpekt at kulturell kapital og evnen til å sortere inntrykk og informasjon og finne nye løsninger var en avgjørende egenskap for dagens og morgendagens mennesker. Regjeringen ønsket derfor å integrere kulturaspektet i alle sektorer av samfunnet, «med menneskets samlede velferd som rettesnor», og kulturpolitikken skulle «løftes opp» til å bli en sektorovergrepene oppgave.⁵⁴³ Det ble påpekt at kulturvernet, i likhet med biblioteksektoren, hadde sterke bindinger til utdannings- og forskningssektoren, blant annet fordi forskere og studenter var en viktig brukergruppe, samt at museenes formidlingsvirksomhet i stor grad var rettet mot skoleverket og bygget på «en tradisjonell folkeopplysningsideologi».⁵⁴⁴ Forskning ble gitt en sentral rolle i hele kultursektoren, og satsningen på kulturpolitisk forskning som ble innført med *Kulturpolitikk for 1980-åra* (1982), ble videreført, finansiert av midler fra *Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet*. Selv om «kultur» og «vitenskap» ble etablert som adskilte politikkkfelt gjennom 1970- og 1980-tallet, hadde aktanter på de ulike saksfeltene fremdeles tette forbindelser med hverandre.

Kultur i tiden (1992) ga ikke universitetsmuseene mye oppmerksomhet. De ble ikke nevnt spesifikt, annet enn i et avsnitt som skilte dem fra resten av museumslandskapet som etatsmuseer, sammen med Arkeologisk museum i Stavanger som hadde «tilsvarende museumsoppgaver».⁵⁴⁵ I tillegg var innspill fra NNMLs forslag til landsplan for de naturhistoriske museene tatt med. Behovet for naturhistoriske museer ble presisert fordi de hadde stort potensiale for å drive forskning, informasjon og holdningsskapende virksomhet om aktuelle natur- og miljøspørsmål, som bygget på vitenskapelige og formidlingsmessige tradisjoner som var mye eldre enn den moderne miljøbevissthet.⁵⁴⁶ *Kultur i tiden* (1992) argumentert for å få til en samordning av virksomheten ved *Miljøverndepartementets* kultur- og miljøvern, samt «ved alle landets museer, inkludert universitetsmuseene og etatsmuseene under andre departementer, slik at alle museene kan fungere som naturlige deler i et nasjonalt museumsnettverk». Nettverkenes rolle var å sikre kompetanseflyt mellom ulike museer med samme

⁵⁴³ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 10.

⁵⁴⁴ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 218–219.

⁵⁴⁵ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 221.

⁵⁴⁶ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 225–226.

faglige profil, og «økonomiske rasjonaliseringsgevinster».⁵⁴⁷ Dette er påfallende ettersom de museene som på dette tidspunktet forvaltet, forsket og formidlet 80% av det samlede museums materialet i Norge, nettopp var blitt skilt fra de øvrige museene.⁵⁴⁸ Likevel skulle altså alle museene høre *naturlig* sammen.

Museer ble hovedsakelig omtalt i kapittelet om kulturvern. Kulturvernets samlings- og formidlingsfunksjon ble forstått som dialektiske praksiser, men ikke nødvendigvis i et uproblematisk forhold:

Den optimale balanse mellom formidlingshensyn på kort sikt og den langsiktige oppbyggingen av kunnskapsbasen kan være vanskelig å finne; det samme gjelder balansen mellom populær eller kommersiell tilrettelegging og behovet for vitenskapelig fundert forankring.⁵⁴⁹

Formidling av kultur- og naturarv fremstod som en dikotomi: Enten var det *langsiktig arbeid* som var *vitenskapelig fundert*, eller så var det *kortsiktig, populær* og i noen tilfeller *kommersielt* motivert kunnskap som ble formidlet. Dette bildet av formidlingspraksisens dilemma så vi også i 1970-tallets beskrivelser av massemediene som en utfordring for de kulturhistoriske museenes formidlingsarbeid. I løpet av 1980-tallet ble massemediene og forskningsjournalisten oversatt til aktanter som kunne bidra til engasjement for natur og kultur og gjøre museene til relevante steder å besøke. I *Kultur i tiden* (1992) ble imidlertid den kommersielle tankegangen bak 1980-tallets markedsretting av kultursektoren fremstilt som en mulig motarbeidende kraft for museenes formidlingsoppdrag.

1996: Ny museumspolitik og ny museologi

I 1996 presenterte Gro Harlem Brundtlands tredje regjering, under kulturminister Åse Kleveland, en nyskapende utredning om norske museers samfunnsrolle, *NOU 1996:7 Museum. Minne, mangfald, møtestad* (Museumsutredningen). De faglige medlemmene i utredningsutvalget var rekruttert fra kulturvern, bygningsvern og museumssektoren. Ett av medlemmene representerte et naturhistorisk museum, mens tre av de 13 hovedmedlemmene jobbet ved et universitetsmuseum.⁵⁵⁰ I stedet for enda flere nye forslag til gruppering og omorganisering av museumssektoren, var utvalgets oppdrag hovedsakelig å fremme en

⁵⁴⁷ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 225–226.

⁵⁴⁸ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 221.

⁵⁴⁹ St.meld. nr. 61 (1991–92), s. 218.

⁵⁵⁰ Professor i arkeologi, Arne B. Johansen fra Vitenskapsmuseet i Trondheim; førstekonservator i paleontologi, Natasha Heintz ved Paleontologisk Museum i Oslo (deltok også i arbeidet med innstillingen *Museumsvesenet i Norge* (1986)), samt direktør og arkeolog Ingvild Øye ved Bergen Museum (NOU 1996:7, s. 10).

statusoppdatering om museenes samfunnsrolle i forhold til kulturpolitikken, og foreslå strukturelle forslag som kunne øke samarbeid mellom museumsinstitusjonene. En grundig redegjørelse for utfordringene med museenes formidlingsoppdrag var dessuten et nytt og sentralt tema. Både *Innstilling av 1970* (1970) og *Om museumssaken* (1972), var relativt tynne dokumenter på henholdsvis 33 og 45 sider, uten kildehenvisninger.⁵⁵¹ *Museumsutredningen*, var til sammenlikning på hele 289 sider med en 9 ½ siders referanseliste, der bortimot alle referansene var fra 1990-tallet. Her ble ikke museenes politikk hovedsakelig knyttet til den administrative organiseringen av et praksisfelt og visjoner om en ny kulturpolitikk, men i like stor grad til et internasjonalt, akademisk kunnskapsfelt om museer: *Den nye museologien*.⁵⁵² *Om museumssaken* (1972) la som premiss at kulturminner og naturmiljø var viktig for folks følelse av forankring og identitet, og at det derfor var nødvendig at folk fattet interesse for dem. *Museumsutredningen* (1996) hadde en mer reflektert inngang til mangfoldigheten i museumslandskapet. Museene ble i større grad fremstilt som politiske og sosiale institusjoner, noe som utvidet rammene for hva museer kunne gjøre for folk og hva folk kunne gjøre i museene. Museer skulle være mer enn et oppbevaringssted for verdifulle gamle ting med vitenskapelig kildeverdi, som kunne gi folk kunnskap, orienteringsevne, kulturell forankring og fellesskap, de skulle nå være «alt det som det politiske klimaet og fantasien tillèt dei å vera».⁵⁵³ En ny formidlingsdiskurs ble introdusert i museumspolitikken, med definerende kvaliteter som *dialoginstitusjon* og *sosialt møtested*, der *dialog* ble lansert som formidlingens praktiske verktøy i et mangfoldig og flerkulturelt samfunn.

Begrepet «dialog» ble ikke behandlet i *Museumsutredningens* innledning, blant definisjoner av sentrale begreper, i kapittelet om museumshistorikk, eller i omtalen av museet som møtested. Men i kapittelet om museum som samfunnsinstitusjon, ble dialog brukt ofte, for eksempel slik:

Førestellinga om museum som dialoginstitusjonar tek opp i seg noko grunnleggjande ved musea som institusjonar. Dei er aktørar på vegner av og for samfunnet samstundes. Musea representerer fellesskapet samstundes som dei skal verka for fellesskapet. Dialog inneber i den samanhengen eit gjensidig forhold mellom museum og samfunn, der både spørsmål og svar skal kunna gå begge vegar. Dialog inneber også ein vekselverknad mellom

⁵⁵¹ *Innstilling av 1970* består av 33 sider med generell tekst samt 52 sider med vedlegg i form av fylkesvise tabeller over institusjonenes årsverk, kataloger, utstillingsforhold, magasinformhold, biblioteker, tilskuddsordninger, inntekter og utgifter.

⁵⁵² *The New Museology* (Vergo, 1989) ble et referansepunkt for diskursen om museer som både politiske og sosiale aktører i samfunnet.

⁵⁵³ Kavanagh, 1994, sitert i NOU 1996:7, s. 15.

spørsmål og svar, ein prosess som heile tida fører til motspørsmål og nye svar. Sentralt i ein slik prosess står kunnskapsgenerering eller forskning, som vil vera den viktigaste reiskapen museumssamfunnet rår over i tillegg til føremålstenlege formidlingsmetodar. I vår tid er samfunnsdialog eit sterkt og meiningsfullt funksjonsgrunnlag for eit museum.⁵⁵⁴

Dialogbegrepet forbinder her museenes forskning med *samfunnets*, eller *felleskapets* behov for *stadig ny kunnskap*. Men det blir likevel litt uklart *hvorfor* og *hvordan* spørsmål og svar skal kunne gå begge veier, eller *hvem* i museet og i samfunnet som skal ha dialog?

Utredningen forankret dialogbegrepet i den amerikanske medieforskeren Neil Postmans tre sider lange tidsskriftartikkel, «Museum as dialogue», først trykket i *Museum News* i 1990.⁵⁵⁵ Ved nærmere ettersyn handlet dette essayet riktig nok om museenes samfunnsrolle, men det hadde ingen referanser til museologisk litteratur. Postman definerte heller ikke dialogbegrepet sitt – som ellers var brukt kun én gang i løpet av teksten. Han mente museenes viktigste oppgave var å være "kulturens termostater" og å stille spørsmålet «hva vil det si å være et menneske?»⁵⁵⁶ Med det mente han at museene skulle balansere og regulere kulturens «symbolske økologi» ved å lansere alternative syn til reklamer og politisk korrekthet, og fremme valgmuligheter og kritisk dialog. *Museumsutredningen* (1996) adopterte denne vide og metaforiske betydningen av *dialog* som en samtale med virkning, som ideelt skulle gi folk flest, som kulturens og samfunnets representanter, innsikt og evne til kritisk refleksjon. En ledetråd til hva dialoginstitusjonen skulle være, lå i beskrivelsen av hva den *ikke* skulle være: Tradisjonelle folkeopplysningsinstitusjoner som formidlet kunnskap i en «fundamentalistisk og stadfesta form» gjennom enveis monolog.⁵⁵⁷ Til tross for at en vanskelig kan tenke seg museer som ikke er aktører og arenaer for informasjon, kunnskap og opplevelser, understreket *Museumsutredningen* at «folkeopplysningsbehov» og «folkeopplysningsstrategier» ikke var det samme ved årtusenskiftet som for 100–150 år siden.⁵⁵⁸ Postmans dialog dekket med andre ord en ny versjon av folkeopplysning, og oversatte den til *samfunnsdialog*. Dette innebar likevel ikke at allmenheten og museumsspesialisten stilte likt: «Sentralt i ein slik prosess står kunnskapsgenerering eller forskning, som vil vera den viktigaste reiskapen museumssamfunnet

⁵⁵⁴ NOU 1996:7, s. 39.

⁵⁵⁵ Se NOU 1996:7, s. 39. Postmans artikkel er tilgjengelig i en antologi fra 1994: Postman, N. (1994) *Museum as dialogue*, i Kavanagh, G. (red.) *Museum Provision and Professionalism*. London: Routledge, s. 65–68. Postman (1931–2003) publiserte hovedsakelig på 1980- og 1990-tallet og var kjent for kulturkritiske holdninger, særlig overfor mediesamfunnet.

⁵⁵⁶ Postman, 1994.

⁵⁵⁷ NOU 1996:7, s. 39.

⁵⁵⁸ NOU 1996:7, s. 38–39.

rår over i tillegg til føremålstenlege formidlingsmetodar», stod det i meldingen. Videre ble det presisert at *spesialisten* på museet bør bruke *kunnskapen sin* til å stille kritiske spørsmål, som i sin tur skal skape reflekterende undring hos museumsgjestene.⁵⁵⁹

I mangel av en tydelig definisjon fungerte dialogbegrepet i *Museumsutredningen* (1996) som en samlebetegnelse på praksiser som kunne bidra til å øke folk flest sin oppmerksomhet og interesse for å bruke museer, men også på en ny interesse fra museenes side om å forstå sine brukere – fellesskapet og samfunnet – bedre. Slik sett var dette et ekko fra både kulturmeldingen og forskningsmeldingene fra foregående tiår som fremsatte en motsetning mellom to idealtyper av aktanter, *fagfolk/forskere* og *amatører/folk flest*. Alle aktantene kommuniserte i utgangspunktet best med sine egne og kunne derfor dra nytte av å samarbeide, slik at forskerens kunnskaper ble presentert som mindre avanserte og mer engasjerende, og amatørens kunnskaper ble presentert som mer oppdatert og korrekte. Nye aktanter på 1990-tallet var *kultur mangfold* og *samfunnsdialog*, den siste beskrevet som et nytt «sterkt og meningsfullt funksjonsgrunnlag for eit museum».⁵⁶⁰ Men det var lite i meldingen som ga instruks for hvordan dette *funksjonsgrunnlaget* skulle utøves i *praksis*. Man kan stille spørsmål ved hvorvidt idealet i den kritiske dialogvendingen var revolusjonerende, eller om den i stedet postulerte folkeopplysning av en annen «stadfestet» kunnskapsform: Kritisk teori som perspektiv på og representasjon av virkelighetsoppfatninger i museene, der dialogen skulle være formidlingens verktøy, og kritikk dens (elitistiske?) språk.

Museumsutredningen (1996) beskrev også museene som en opplærings- og opplevelsesinstitusjon, som var kjennetegnet ved at folk hovedsakelig selv bestemmer *om* og eventuelt *når* de vil besøke dem. Etter en åpning for markedstenkning i kulturpolitikken og museene i løpet av 1980-tallet, ble museene på 1990-tallet skrevet inn i en kritisk diskurs som handlet om hvordan interesser fra reiselivsnæring, opplevelsesindustri og kulturturisme kunne utfordre museenes interesser og behov for å bidra som seriøse, ikke-kommersielle opplæringsinstitusjoner.⁵⁶¹ Her ble betegnelsen *konkurranse* brukt om museenes møte med opplevelsesnæringene, og det å *fylle folks fritid* med noe attraktivt var konkurransens kjerne:

Dette betyr at museum alltid har vore ein del av fritidstilbodet til folk flest.
Det betyr også at museum opp gjennom tida har møtt aukande konkurranse

⁵⁵⁹ NOU 1996:7, s. 39–41.

⁵⁶⁰ NOU 1996:7, s. 40.

⁵⁶¹ For norske diskusjoner av dette, se f.eks. Olsen, 1993; Vestheim, 1994; Ekeland, 2001.

etter kvart som disponibel fritid har auka i omfang, og fleire og fleire aktørar har tevla om å fylla folks fritid med ulike sysler.⁵⁶²

En annen utfordring som reiselivsnæringen brakte med seg var rett og slett fysisk slitasje på kulturminner ute i landskapet, mens en fordel var at museene kunne bidra til bærekraftig økonomisk utvikling av kultur- og naturarven i et lokalsamfunn.⁵⁶³ *Massemedier* ble ikke omtalt som en aktant som ga museumsformidlingen verken motstand eller medvind i denne meldingen. I stedet ble mange av de kvalitetene som tidligere ble knyttet til massemedienes og journalistenes virksomhet, nå oversatt til noe mer omfattende, med forbindelser ikke først og fremst til presse, TV og radio, men til alle typer informasjon som ble spredt fra mange flere typer avsendere, sammenstilt under betegnelsen *informasjonssamfunnet*:

Vi lever i eit informasjonssamfunn der mengda av informasjon ofte kan verka overveldande og nesten skremmande. Eit kjennemerke ved det moderne informasjonssamfunnet er at både innhald og medium blir meir og meir spesialiserte. Resultatet er det fragmentariserte informasjons-samfunnet, der ein druknar i informasjonsbrokkar frå fjern og nær. Tolkande filter blir meir og meir viktige for å kunna handtera denne informasjonsmengda på ein fornuftig måte, slik at ein kan skilja ut relevant informasjon til ei kvar tid.⁵⁶⁴

På den ene siden lå mye til rette i informasjonssamfunnet for at museene kunne forbedre samarbeid om databasesystemer, samt tilgjengeliggjøring av samlinger og kunnskaper ved bruk av felles IT-systemer. På den andre siden ble det uttrykt en uro for at uoverkommelige informasjonsmengder ville gjøre det vanskelig å finne frem i og kvalitetssikre informasjonen alle ble utsatt for. Derfor skulle det være en viktig oppgave for fremtidens museer å opptre som informasjonsfilter og bidra til å skape forståelse for større sammenhenger i tid og rom.⁵⁶⁵ Oppfatningen av museene som viktige samfunnsinstitusjoner med et formidlingsformål som gikk ut over folkeopplysning, bidro også til at utredningen argumenterte for at det var nyttig å se på museene i seg selv som forskningsobjekter, og at det var «fullt relevant å utvikla kunnskap og forståing om samspelet mellom museum og samfunn som fullverdig akademisk disiplin».⁵⁶⁶ I litteraturlisten til *Museumsutredningen* var det mange referanser til nettopp en slik disiplin, og meldingen kan selv sies å være et bidrag til å styrke museologi som kunnskapsfelt i Norge.

⁵⁶² NOU 1996:7, s. 115.

⁵⁶³ NOU 1996:7, se f.eks. s. 115–138.

⁵⁶⁴ NOU 1996:7, s. 39.

⁵⁶⁵ NOU 1996:7, s. 42, 254.

⁵⁶⁶ NOU 1996:7, s. 93, 190–193.

Den nye museumspolitikken og universitetsmuseene: Dialoginstitusjoner?

Universitetsmuseene var godt representert i *Museumsutredningen* (1996), selv om de tilhørte et annet departement. I kapittelet om museumslandskapet i Norge, ble universitetsmuseene kort beskrevet som steder med de viktigste naturhistoriske og arkeologiske samlingene.⁵⁶⁷ I det neste kapitlet, om museer som samfunnsminne, handlet det mest om museenes oppgaver knyttet til innsamling, forskning og bevaring. Her ble universitetsmuseenes digitale samlingsforvaltningsprosjekt, «Dokumentasjonsprosjektet», beskrevet som et viktig bidrag til å «overføre referanseopplysninger for arkiv-, gjenstands- og fotomateriale til edb».⁵⁶⁸ Det ble understreket at selv om alle museer måtte integrere forskning i sine arbeidsplaner, var dette først og fremst et krav som skulle rettes mot universitetsmuseene og de store fylkesmuseene. Det ble påpekt at forskning ved museene i prinsippet ikke var annerledes enn annen forskning, og at:

Sidan musea har eit spesielt ansvar for natur- eller menneskeskapte materielle leivningar, er det museumsforskarens oppgåve å laga prosjekt som viser den rolle og betydning materielle leivningar har som meningsberande element i ein større samanheng. Det spesielle for museumsforskninga er med andre ord kjeldematerialet, ikkje forskinga i seg sjølv. Eit anna kjennemerke er at i musea kan det ofte vera kort veg frå resultat til formidlingstiltak for eit breitt publikum, anten det er i form av utstillingar eller publikasjonar.⁵⁶⁹

Over de følgende sidene ble det presentert ulike statistiske oversikter som enstemmig bekreftet at ansatte ved landets universitetsmuseer stod for det aller meste av den forskningen som ble produsert ved norske museer.⁵⁷⁰ Som en følge av dette ble universitetsmuseenes unike posisjon som forskningsformidlere for et bredt publikum understreket:

Universitetsmusea er blant dei største institusjonane, dei har omfattande og viktige samlingar, dei har nær tilgang til nye forskingsresultat, dei kan illustrera store tidsperspektiv og kombinera kunnskap om natur og kultur, og dei er lokaliserte i dei største byane. Dette gjer at universitetsmusea har eit grunnlag for kunnskapsformidling som stiller dei i ei særklasse.⁵⁷¹

Argumentet for at disse museene kunne nå bredere ut, ikke bare med sin formidling, men med sin *kunnskapsformidling*, var ikke at de hadde god kompetanse innenfor dialogisk pedagogikk eller kommunikasjonsteori, men at de var størst, viktige, drev med forskning og lå i de største

⁵⁶⁷ NOU 1996:7, s. 65.

⁵⁶⁸ NOU 1996:7, s. 85.

⁵⁶⁹ NOU 1996:7, s. 88.

⁵⁷⁰ NOU 1996:7, s. 89–91.

⁵⁷¹ NOU 1996:7, s. 117–118.

byene. Dialog som formidlingsmetode og museet som sosialt møtested fremheves som sentrale visjoner i utredningen for øvrig, mens betydningen av dialog og tilrettelegging for undring og kritikk var påtakelig fraværende i avsnittet om universitetsmuseenes relasjoner til sine omgivelser.

Museumsutredningen beskrev hvordan universitetsmuseene stod mellom posisjonen som *forskningsinstitusjoner* og *museumsinstitusjoner* og påpekte hvilke forskjeller som gjorde seg gjeldende, sammenlignet med andre museer:

Utan tvil har universitetsmusea den mest omstendelige organiseringa av alle norske museum. Museum som institusjonstype har eit vidare aktivitetsfelt enn vanlege undervisningsinstitutt. Funksjonar som går på tilsyn og vedlikehald av samlingar eller formidlingstilbod til eit allment publikum, passar ikkje alltid like godt inn i eit system der både organisering og budsjett-tekniske opplegg i hovudsak er ein funksjon av studenttal. Somme museum har difor blitt, eller blir, organiserte og styrte som vedheng til undervisningsinstitutta. Dette gjer at som institusjonseiningar er somme universitetsmuseum meir usynlege enn dei burde vera. Det har m.a. ført til vanskar med å gjera universitetsmusea tilstrekkeleg synlege i budsjettsamanheng både internt i universiteta og overfor Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet. Det gjer at potensialet som levande dialoginstitusjonar i samfunnet på langt nær har blitt utnytta.⁵⁷²

Det største hinderet for at universitetsmuseene skulle kunne bli *levende dialoginstitusjoner* var med andre ord den formelle forbindelsen til universitetet. Lest mellom linjene hadde andre museer større potensial for å lykkes fordi de ikke var formelt knyttet til en *omstendelig organisert*, forsknings- og undervisningsinstitusjon som fikk bevilget midler etter studenttall.

Museumsutredningen (1996) foreslo at universitetsmuseene burde reorganiseres som selvstendige driftsenheter direkte under kollegiet ved sine respektive universiteter. Forslaget innebar med andre ord en opprydding av den varierende sammenstillingen av museer, seksjoner, institutter og avdelinger som universitetenes ulike museer foreløpig bestod av.⁵⁷³ I tillegg ble universitetsmuseene oppfordret til å utvikle en egen museumspolitisk plattform for å tydeliggjøre rollen i forhold til «resten av museumsverda». Elleve år etterpå kom en slik plattform i form av en offentlig utredning og en stortingsmelding som tok utgangspunkt i universitetsmuseene spesielt, *Kunnskap for fellesskapet* (2006) og *Tingenes tale* (2008).

⁵⁷² NOU 1996:7, s. 167.

⁵⁷³ NOU 1996:7, s. 165–168.

I *Museumsutredningens* kapittel om museer i kulturpolitisk sammenheng ble følgende påstand fremmet:

Heilt sidan Hove-komiteens innstilling frå 1970 (sjå nedanfor) er det først og fremst dei kunst- og kulturhistoriske musea som har vore omtala. Sidan naturhistoriske og arkeologiske museum i hovudsak er integrerte i universiteta, har omtalen av deira stilling berre kome med i den grad dei har vore aktuelle i offentlege dokument som gjeld høgare undervisning og forskning.⁵⁷⁴

Med denne passasjen knyttes de naturhistoriske og arkeologiske museene til universitetene. Gjennomgangen av forskningspolitiske dokumenter i dette kapittelet har imidlertid vist at det er grunn til å modifisere påstanden om at universitetsmuseene frem til 1996 bare var synlige i dokumenter som gjaldt høyere undervisning og forskning. Tvert imot var de gjennom 1970-, 1980- og 1990-tallet heller en sak av betydning i museumspolitikken generelt og i en egen universitetsmuseumsdiskurs blant ansatte ved disse institusjonene.

Kulturpolitikken og forskningspolitikken på 2000-tallet

I 2004 la Kjell Magne Bondeviks andre samarbeidsregjering (H, Krf og V) og statsråd Valgerd Svarstad Haugland frem en ny kulturmelding, *St.meld. nr. 48 (2002–2003) Kulturpolitikk fram mot 2014*. Den inneholdt idealer og forslag til virkemidler for «en dynamisk kultursektor i et samfunn i omskaping».⁵⁷⁵ De viktigste utviklingstendensene ble samlet i stikkordene globalisering, kommersialisering og individualisering, mens merkelappene som ble brukt for å karakterisere sentrale verdier i samfunnet var *forbrukersamfunnet, mediesamfunnet, utdanningssamfunnet, samt kunnskaps- og informasjonssamfunnet*: «Dette er komplekse sosiale og kulturelle prosesser som ter seg ulikt i forskjellige sammenhenger og på ulike steder».⁵⁷⁶ Meldingen har kun korte avsnitt om museer, og de ble i liten grad analysert opp mot den teoretiske rammen i stortingsmeldingen. Hovedoppgaven for *Kirke- og kulturdepartementet* i kommende periode var å følge opp Museumsreformens konsolideringsprosesser og utvikling av nasjonale kompetansenettverk for museumssektoren, slik dette var presentert i *St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving (2000)*, som jeg skriver mer om nedenfor. Universitetsmuseene ble

⁵⁷⁴ NOU 1996:7, s. 36. De nye departementene virket formelt fra 1990, jfr. Regjeringens kronologiske oversikt over Norges departementer: https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere/departementer_embeter/regjeringssekr_dep/dep/id426141/ (Besøkt 12.05.2020).

⁵⁷⁵ Dette er tittelen på Del I i meldingen, med rammene for meldingens verdisyn og oversikt over ulike kulturinstitusjoner.

⁵⁷⁶ St.meld. nr. 48 (2002–2003), s. 27.

ikke tatt med blant institusjoner kulturmeldingen foreslo tiltak og satsningsområder for, siden de tilhørte et annet departement.⁵⁷⁷

Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet lanserte samme år *NOU 2000:14 Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge* (2000), utarbeidet av et utvalg under ledelse av Ole Danbolt Mjøs. Dette var en omfattende utredning på over 1000 sider. Også her var samfunnsendringer og krav fra institusjoner knyttet til FoU-sektoren en ramme, og «kvalitet og effektivitet i så vel utdanning og forskning» stod i fokus.⁵⁷⁸ Den spente opp et ideologisk lerret for verdien av høyere utdanning og forskning i et innledende kunnskaps-historisk kapittel, som ble avsluttet med et forsvar av vitenskapelige institusjoners autonomi, så lenge det ledet til kontinuitet og uavhengighet, og ikke til lukkede revirer:

Akademiske institusjoner trenger også selvbesinnelse og kritisk refleksjon over eget ståsted og egne forutsetninger, sitt eget ideologiske bakteppe. Den kultur der høgre utdanning inngår, skal støtte opp om holdninger som fordomsfrihet, saklighet og vilje til tradisjonskritikk, selvkritikk og åpen debatt.⁵⁷⁹

Sitatet rommer paralleller til målene fra *Museumsutredningen* (1996), om at museenes samfunnsansvar var å bidra til nysgjerrige og kunnskapskritiske brukere, ved å være sosiale møtesteder for dialoger om kunnskap, og særlig understrekningen av at det er spesialistens kritiske kunnskaper som skal danne grunnlag for en videre kritisk dialog.⁵⁸⁰

I motsetning til tidligere forskningsutredninger og stortingsmeldinger, ga *Frihet med ansvar* (2000) redegjørelse for universitetsmuseenes funksjoner og utfordringer ved årtusenskiftet.⁵⁸¹ Det ble stadfestet at de hadde «oppgaver innenfor forskning, undervisning og formidling», og at de var kulturinstitusjoner og møtesteder mellom de høyere utdanningsinstitusjonene og allmennheten. Det ustrakte digitaliseringsarbeidet museene var i gang med gjennom «Dokumentasjonsprosjektet» og «Museumsprosjektet» ble fremhevet som viktig for å gjøre samlinger og dokumentasjon allment tilgjengelig. Av tiltak foreslo Mjøsutvalget at universitetsmuseenes stilling, «særlig i forhold til andre museer», skulle utredes. I tillegg ble det fremmet forslag om å utforme en særskilt tilskuddsordning for å sørge for at alle museenes driftsoppgaver og behov for nye og sikrere bygninger ble ivarettatt, at digitaliseringsarbeidet

⁵⁷⁷ St.meld. nr. 48 (2002–2003), s. 67.

⁵⁷⁸ NOU 2000:14, s. 5.

⁵⁷⁹ NOU 2000:14, s. 18.

⁵⁸⁰ Jfr. NOU 1996:7, s. 39.

⁵⁸¹ NOU 2000:14, s. 56, 548–554.

ble videreført og at det ble lagt til rette for tettere samarbeid mellom museer på tvers av departementstilknytning.⁵⁸² Mye av det som sies om universitetsmuseene i Mjøsutvalgets utredning, samt forslagene til tiltak, ble også presentert i universitetsmuseenes første offentlige utredning, som kom i 2006.

St.meld. nr. 20 (2004-2005) Vilje til forskning fra 2005, inneholdt kun ett kort avsnitt om universitetsmuseene, der museumssamlingenes betydning ble understreket som «potensiell kilde til ny kunnskap for senere forskergenerasjoner». Viktigheten av at disse ble gjort digitalt tilgjengelige både for forskere og for allmuen, ble betonet.⁵⁸³ I tillegg ble universitetsmuseenes lange tradisjoner med å formidle kunnskap gjennom omfattende utstillingsvirksomhet, omvisninger og egne pedagogiske opplegg for skoleklasser påpekt: «Det er særlig i opplæringen i historie-, natur- og realfagene at samlingene og kompetansen ved universitetsmuseene blir benyttet».⁵⁸⁴ Vi kjenner igjen argumentasjonen fra NNMLs forslag til landsplan for de naturhistoriske museene fra 1991, men utover dette ble universitetenes museer ikke gitt en rolle som forskningsinstitusjoner av betydning, til tross for at både den forutgående utredningen og den samtidige museumsdiskursen på kultur- og museumsfeltet klart tilskrev dem en slik rolle. Men *Vilje til forskning* (2005) har en vesentlig opplysning som kan være lett å overse: at «et offentlig utvalg vil vurdere ytterligere tiltak for universitetsmuseene».⁵⁸⁵ De ble altså ikke lenger oversett, men viktige nok til at de fortjente en egen offentlig utredning. Ved overgangen til 2000-tallet fortsatte kultur- og museumsfeltet å insistere på at universitetsmuseene var *forskningsinstitusjoner*, og universitetsmuseene falt utenfor rammen av *Kulturpolitikk fram mot 2014* (2003), fordi de tilhørte Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet. Frem til år 2000 var universitetenes museer så godt som fraværende i politiske dokumenter fra forskningssektoren, og i den grad de ble nevnt var det som en «black box» og som ikke aktanter som hadde en effekt i denne sektoren fordi de produserte kunnskap som beveget noe der.⁵⁸⁶ FoU-utredningen *Frihet med ansvar* (2000) startet en ny diskurs om

⁵⁸² NOU 2000:14, s. 56, 548–554.

⁵⁸³ *St.meld. nr. 20 (2004–2005) Vilje til forskning*. Se kapittel 9.9, side 166–167.

⁵⁸⁴ *St.meld. nr. 20 (2004–2005)*, s. 167.

⁵⁸⁵ *St.meld. nr. 20 (2004–2005)*, s. 15.

⁵⁸⁶ I *St.meld.nr. 27 (2000–2001) Gjør din plikt – Krev din rett*, om Kvalitetsreformen i høyere utdanning, ble universitetsmuseer nevnt to ganger som en type FoU-oppgave som krevde basisbevilgning (s. 72, 74), og ellers et par steder som ledd i samlebetegnelsen «arkiver, biblioteker og museer» (s. 53, 73); i *Meld. St. 18 (2012–2013) Lange linjer – kunnskap gir muligheter* ble universitetenes museer ikke nevnt, men museer generelt var nevnt i en passasje om vitensentre (s. 37), samt utvikling av reiselivsforskning i Lofoten (s. 78), og om Kulturdepartementets FoU-aktivitet (s. 149); *Meld. St. 7 (2014–2015) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* omhandlet ikke museer.

universitetenes museer som steder av betydning også i FoU-sektoren, der FoU oppgaver foregikk, men der formidling og digital tilgjengeliggjøring av kunnskap for allmennheten ble vektlagt som svært nyttige bidrag til kunnskapssamfunnet.

Museumsreformen på 2000-tallet

Den nåværende topografien i det norske museumslandskapet ble konsolidert gjennom arbeidet med den såkalte «museumsreformen» på 2000-tallet. Denne ble iverksatt etter vedtak i *St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving* (2000), også kjent som *ABM-meldingen*, lagt frem av Kjell Magne Bondeviks første samarbeidsregjering (Krf, V, Sp) og kulturminister Åslaug Haga (Sp).⁵⁸⁷ Det statlige fagorganet *Norsk museumsutvikling*, og landets fylkeskommuner fikk i oppgave å styre prosessen med et todelt siktemål: Først var det nødvendig å få til et tettere samarbeid mellom henholdsvis arkiv-, bibliotek- og museumssektoren for å ruste dem til møtet med den store felles utfordringen som økt bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), samt digitalisering av originalmateriale og brukertjenester førte med seg.⁵⁸⁸ Dernest var det nødvendig å håndtere utfordringer sektorene stod overfor hver for seg. For museumssektoren innebar dette nye organisatoriske endringer fordi den fremdeles fremstod som uregjerlig og litt tilfeldig ordnet:

Det norske museumslandskapet er splitta opp i meir enn 700 sjølvstendige museum. Kvart år oppsøker om lag 9 mill. menneske formidlingstilboda ved musea. Nokre få, men viktige museum er knytte til universiteta eller er etatsmuseum under andre departement, men dei fleste har budsjettmessig tilknytning til Kulturdepartementet. Av desse mottek ei mindre gruppe heile driftsløyvinga eller driftstilskotet frå staten, medan hovudregelen er delt tilskotsansvar mellom stat, fylkeskommune og kommune. Plasseringa av dei ulike institusjonane i ulike finansieringskategoriar er prega av historisk slump.⁵⁸⁹

En mer effektiv organisering, et mindre slumpaktig finansieringssystem, samt et nytt initiativ om styrking av de museumsfaglige miljøene, skulle oppnås gjennom regional sammenslåing av museer og formalisering av eierstrukturer, eiendomsforhold, organisasjonsformer og organisering. De nye regionale nettverkene skulle sikre kunnskapsflyt mellom institusjoner

⁵⁸⁷ St.meld. nr. 22 (1999–2000).

⁵⁸⁸ *Norsk museumsutvikling* er en tidligere institusjon som fungerte som rådgivende organ for offentlige myndigheter i saker som angikk alle sider av museumsvirksomheten. Opprettet i 1994 som erstatning for *Statens Museumsråd*, som ble etablert i 1978. I 2003 ble *Norsk museumsutvikling* sammensluttet med *Statens bibliotektilsyn* og *Riksbibliotekstjenesten* under navnet *ABM-utvikling*, som skulle ivareta interessene for alle de tre sektorene. *ABM-utvikling* ble nedlagt i 2010, og oppgavene er i dag ført tilbake til institusjoner som ivaretar sektorenes interesser, hhv. Nasjonalbiblioteket, Norsk kulturråd (Kulturrådet) og Riksarkivaren.

⁵⁸⁹ St. meld. nr. 22 (1999–2000), s. 8.

med ulike faglige satsningsområder.⁵⁹⁰ *Norsk museumsutvikling* ble oppnevnt til faglig og budsjettmessig tilknytningspunkt for alle museer som fikk statlige tilskudd fra *Kulturdepartementet*. Fylkeskommuner og kommuner ble pålagt et medansvar for å konsolidere museumsmanifoldet i større driftsenheter og regionale administrasjonsheter.

I *ABM-meldingen* (2000) ble det understreket at tanken bak omorganiseringen ikke primært var sentralisering, men *faglig kvalitetsheving* i museumssektoren, særlig innenfor områdene konservering, håndverk og formidling. Det ble det også påpekt at staten kun unntaksvis skulle ha et «naturlig ansvar» for et museums samlede drift og økonomi, siden museet «som kunnskapsformidlar og kulturinstitusjon i breiare meining vil vera viktigare for nærområdet og regionen enn for folk elles i landet».⁵⁹¹ At universitetsmuseene ble posisjonert som museer staten hadde en særlig interesse av å ha ansvaret for, utstyrte dem også med en mulig effekt på to områder: De fremstod som sterke aktanter som bandt nasjonale verdier sammen, og i tillegg ble de fremsatt som en negasjon av det som opptok *folk ellers i landet, i nærområder og regioner*. Dette var et ekko av tidligere forståelser av universitetenes museer, og andre museer i de større byene, som elitistiske og urbane, mens lokale museer var folkelige og rurale. Det kan også sies å være et utsagn tilhørende *diskursen om forskningens nytte*, der forskning her betyr en aktivitet som er fjern for «den rurale» allmennheten og derfor ikke spesielt nyttig, eller engasjerende, for «dem».

Kapittelet om status og hovedutfordringer på museumsområdet bygget på *Museumsutredningen* (1996), men var svært fortettet. Oppfordringen til museene om å være kulturkritiske, åpne dialoginstitusjoner ble videreført:

Skal musea fungera som gode samfunnsinstitusjonar, må dei søkja dialog med omverda. Dette inneber at musea ikkje berre skal generera og formidla kunnskap, men at dei òg skal ha evne til å overraska og utfordra brukarane både emosjonelt og intellektuelt.⁵⁹²

Fagfolkene som *genererte kunnskap* ved museene, skulle altså ikke bare formidle den i objektiv form, men også med *følelser*. I tillegg til oppfordringen om mer overraskende og følelsesladet kunnskapsformidling, kom meldingen med eksempler på hvordan museene kunne opptre som inspirasjonskilder for både kulturell toleranse og samfunnskritikk, for eksempel ved å vise utstillinger om forurensning i naturen, om hvordan staten hadde

⁵⁹⁰ St. meld. nr. 22 (1999–2000), s. 8–9.

⁵⁹¹ St. meld. nr. 22 (1999–2000), s. 8.

⁵⁹² St.meld.nr. 22 (1999–2000), s. 104 (også gjengitt i St.meld.nr 48 (2002–2003), s. 178)).

behandlet taterne, eller andre «refsande bodskap».⁵⁹³ Videre ble det presisert at arkiver, museer og biblioteker var institusjoner som skulle anses som et fellesgode, og at de er informasjons-, dokumentasjons- og kunnskapsbanker som skulle tjene et felles demokratisk prosjekt. En utfordring for dette prosjektet var imidlertid at informasjonsmengdene i samfunnet – i form av digitaliserte media fra et mangfold av avsendere – økte så raskt at det stadig ble vanskeligere for alle å finne relevant informasjon.⁵⁹⁴ ABM-sektorens oppgave var derfor å sikre at informasjonen som ble tilgjengeliggjort var relevant, at den hadde kvalitet i den forstand at den var autentisk og ikke forfalsket, og at informasjonen fra hele sektoren ble effektivt og aktiv formidlet på mange ulike måter, slik at «ein med rette kan tala om kunnskapsopplevingar».⁵⁹⁵ Dette gir resonans i forskningsformidlingsdiskursen om engasjement for forskning blant allmennheten (PES).

En annen felles utfordring for ABM-sektoren ble at institusjonene konkurrerte om folks tid og engasjement med mange andre påvirkningskanaler. Det var ikke tilstrekkelig at grunnarbeidet var ivaretatt, hvis institusjonene ikke samtidig var i stand til å utvikle formidlingstilbud og formidlingsstrategier som overbeviste brukerne om at det som ble formidlet var faglig kvalitetssikret og holdt mål. For å møte denne utfordringen måtte profesjonaliteten styrkes. De ansatte i sektoren ble beskrevet som «grunnressursen», men det burde finnes både ordinære tilbud og etterutdanningstilbud for dem.⁵⁹⁶ I tidligere meldinger var det samlingene og forskningen på dem som la premissene for formidlingsvirksomheten, mens her var det *vellykket formidling* som skulle legge premissene for brukernes vurdering av museets legitimitet. På denne måten ble museenes utadrettede formidlingsvirksomhet oversatt som det sentrale aspektet ved utføringen av museenes samfunnsrolle, fordi nettopp det *at* museer gjør noe for samfunnet ble synliggjort best gjennom effektiv mediering.

Universitetsmuseene får sin egen offentlige utredning og stortingsmelding

De mange museene ved Universitetet i Oslo ble organisert i to enheter i 1999, en kulturhistorisk og en naturhistorisk. Siden 2004/2005 har navnene vært henholdsvis Kulturhistorisk museum (KHM) og Naturhistorisk museum (NHM). Også universitetet i Bergen hadde samlet alle sine museumsavdelinger til én enhet, Bergen Museum. Det samme

⁵⁹³ St. St.meld. nr. 22 (1999–2000), s. 120.

⁵⁹⁴ St. St.meld. nr. 22 (1999–2000), s. 15.

⁵⁹⁵ St. St.meld. nr. 22 (1999–2000), s. 15–16.

⁵⁹⁶ St. St.meld. nr. 22 (1999–2000), s. 16.

var situasjonen ved NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim og Tromsø Museum. Ved overgangen til et nytt millennium, var antallet universitetsmuseer i Norge altså fem.⁵⁹⁷

I 2005 trådte en ny *Universitets- og høyskolelov* i kraft, som et felles lovverk for både statlig og privat virksomhet i høyere utdanning. I den tidligere lovteksten fra 1996, var det en generell formulering om at universiteter og høyskoler sammen hadde et særskilt nasjonalt ansvar for grunnforskning og forskerutdanning og for å bygge opp, drive og vedlikeholde forskningsbiblioteker, museer med vitenskapelige samlinger og publikumsutstillinger.⁵⁹⁸ I den nye loven fra 2005, var det lagt til en egen paragraf om universitetenes særlige nasjonale ansvar «for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer med vitenskapelige samlinger og publikumsutstillinger», mens den generelle paragrafen fra 1996 ble beholdt i leddet under, som en bestemmelse som kunne gjelde «bestemte fagområder».⁵⁹⁹

Høsten 2004 satte *Utdannings- og forskningsdepartementet* under ledelse av Kjell Magne Bondeviks andre regjering (Krf, H, V) og utdanningsminister Kristin Clemet (H), ned *Universitetsmuseumsutvalget*, som skulle utrede universitetsmuseenes virksomhet.⁶⁰⁰ En «black box» som inneholdt informasjonen at universitetsmuseene var store statlige museer med naturhistoriske, arkeologiske og etnografiske samlinger, og at de fikk midler direkte fra staten, ble med andre ord åpnet. Universitetsmuseumsutvalget ble ledet av Bjarne Rogan, og medlemmene hadde bakgrunn fra universitetenes museer, museums- og forskningssektoren, kulturminnevernet og politisk forvaltning, samt en representant fra NHO.

Behovet for en utredning av tilstanden ved universitetenes museer og av deres tilknytning den øvrige museumssektoren, var fremsatt både i *Museumsutredningen* (1996), *ABM-meldingen* (2000) og i forskningsmeldingen *Frihet med ansvar* (2001), uten at det ble foreslått en løsrivelse fra universitetene, eller en overgang til *Kulturdepartementet*.⁶⁰¹

Mandatet til *Universitetsmuseumsutvalget* var bredt og arbeidet ledet til den offentlige utredningen *NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet. Universitetsmuseenes utfordringer*, heretter kalt *Kunnskap for fellesskapet* (2006). Dette var den første offentlige utredningen som

⁵⁹⁷ St.meld.nr. 22 (1999–2000), s. 105. Det ble nedsatt et Nasjonalt utvalg for universitetsmuseene (NUUM) i 1993 som rådgivende organ for universitetene og Universitetsrådet i museumsspørsmål (NOU 1996:7, s. 165).

⁵⁹⁸ Lov om universitet og høyskolar av 01.01.1996, §2 (sitert i NOU 1996:7, s. 165).

⁵⁹⁹ Universitets- og høyskoleloven (2005), §1-4, 2. og 3. ledd.

⁶⁰⁰ NOU 2006:8, s.12. Se også *Universitetsmuseums-utvalget* på Regjeringens nettsider: <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ufd/personer-og-enheter/styrer-rad-og-utvalg/2004/universtetsmuseums-utvalget-/id475779/> (Besøkt 27.05.2020).

⁶⁰¹ Se f.eks. NOU 1996:7, s. 6, 165–168; St.meld.nr. 22 (1999–2000), s. 154–155; NOU 2000:14, s. 56.

handlet om universitetsmuseene som en samlet, formell museumskategori. Formålet med *Kunnskap for fellesskapet* (2006) var ikke å utarbeide grunnlaget for en ny nasjonal museumspolitik, eller å legge frem visjoner for museenes samfunnsrolle slik som *Museumsutredningen* (1996), men å utrede universitetsmuseene særlige ansvarsområder og utfordringer, samt foreslå universitetsmuseenes fremtidige organisering innenfor den samlede museumssektoren, særlig den organisatoriske forbindelsen til universitetene.

I forlengelsen av ICOMs samfunnsorienterte museumsdefinisjon, pekte *Kunnskap for fellesskapet* (2006) på to særlige kjennetegn ved museene som skilte dem fra andre kunnskapsinstitusjoner: Formidlingen, samt forskningen og formidlingens forankring i det materielle – altså samlingene av museumsgjenstander.⁶⁰² Også tittelen reflekterte viktigheten av forskningsformidling. Videre understreket den i samme avsnitt, at museene hadde et viktig ansvar for forskning og utvikling (FoU). Med FoU mentes her den type arbeid som ledet til ny kunnskap, nye innsikter, nye metoder eller ny teknologi, særlig knyttet til kunnskap om natur- og kulturmiljøet. Slik kunnskap ble holdt frem som avgjørende for en god forvaltning av natur- og kulturressursene.⁶⁰³ Ett av museumsreformens hovedmål var å styrke fagligheten ved norske museer. I *Kunnskap for fellesskapet* (2006), ble det referert til *ABMs museumsstatistikk for 2004*, om at (kun) en fjerdedel av landets museer, sett under ett, hadde utarbeidet forskningsstrategier.

Samtidig med at museumsreformen ble iverksatt for *Kulturdepartementets* museer oppsto en verdidebatt ved landets universitetsmuseer. Etter ti år som etatsmuseer åpnet det seg en mulighet for å evaluere ordningen og kanskje stake ut en ny kurs. Hvilket departement ville gi universitetsmuseene de beste fremtidsutsiktene, slik at de kunne løse sine samfunnsoppgaver best mulig?⁶⁰⁴ Skulle de løsne forbindelsen til universitetene og heller prioritere sine «museale» oppgaver ved å la seg konsolidere med de andre museene innenfor kultursektoren? Kunne man tenke seg at Kulturhistorisk museum i Oslo slo seg sammen med Norsk folke-museum på Bygdøy for å oppheve den kunstige skillelinjen for kulturhistorisk tid som er blitt satt ved reformasjonen? Kunne man tenke seg at Tromsø Museum slo seg sammen med Polarmuseet, samtidsmuseet Perspektivet Museum og Nordnorsk Vitensenter?⁶⁰⁵ Eller skulle de styrke koblingen til universitetene og satse på at *Utdannings- og forskningsdepartementet*

⁶⁰² NOU 2006:8, s. 15.

⁶⁰³ NOU 2006:8, s. 15.

⁶⁰⁴ Samfunnsoppgavene ble beskrevet i NOU 2006:8, kapittel 8: Organisering og økonomi, s. 63.

⁶⁰⁵ NOU 2006:8, s. 62–67. Se også departementets vurderinger i St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 38–41.

ville øremerke universitetenes bevilgninger til sine museer og gi de museale oppgavene høy prioritet i fremtiden? I *Kunnskap for fellesskapet* (2006) utredet *Universitetsmuseumsutvalget* de ulike sidene i debatten.⁶⁰⁶ Argumentene ble samlet under to overskrifter, en for «utfordringer ved tilknytninger til universitetet» og en for «utfordringer i forhold til museumssektoren».

Positive effekter med tilknytningen til universitetene var at det åpnet for faglig samarbeid om både forskning og forskningsformidling, og samtidig tilførte museene faglig kredibilitet, hevdet tilhengerne. Til gjengjeld kunne museene utgjøre «en møteplass mellom universitet og samfunn, der universitetets forskning formidles til et bredt publikum», og «senke terskelen» til universitetsforskningen.⁶⁰⁷ Universitetsmuseene sparte også ressurser på å kunne bruke universitetenes infrastruktur og IT-tjenester. Av negative effekter med tilknytningen til universitetet påpekte utvalget at det kunne bidra til å begrense universitetsmuseenes utviklingsmuligheter innenfor en sammenhengende museumspolitik, ved å «skape en lukkethet overfor det øvrige museumslandskapet».⁶⁰⁸ Dessuten var det også en effekt at de tildelte ressursene ble brukt på oppgaver som var meritterende innenfor universitetssystemet, på bekostning av «mer museumsspesifikke» oppgaver som forvaltning og formidling. Ved flere av universitetsmuseene var formidlingsstillinger nedprioritert til fordel for forskningsstillinger, hevdet motstanderne. I tillegg ble en god del av den FoU-virksomheten som universitetsmuseene utførte i forbindelse med arkeologiske utgravinger og annet forvaltningsrelatert arbeid, ikke meritterende i universitetenes resultatbaserte finansieringsmodell, fordi det i hovedsak dreier seg om dokumentasjon i rapporter og ikke fagfellevurderte forskningspublikasjoner. Fem av utvalgets ni medlemmer mente at universitetsmuseenes oppgaver innenfor formidling, samlingsforvaltning og FoU kunne løses like godt eller bedre under en friere stilling, som universitetenes «randsoneaktivitet». Da ville museene beholde en faglig integritet, men slippe kravene fra universitetenes dårlig tilpassede systemer for kvalitetsvurdering.⁶⁰⁹ Dette ville også kunne legge forholdene bedre til rette for en konsolidering med andre museer. De fem kritikerne mente at de momentene som ble trukket frem som *fordeler*, i større grad var potensialer enn realiteter. Tilknytningen til universitetet medførte også noen utfordringer for universitetenes museer i forhold til den øvrige museumssektoren. Blant utfordringene hevdet utvalget at universitetsmuseene burde

⁶⁰⁶ NOU 2006:8, kapittel 8: Organisering og økonomi, s. 63.

⁶⁰⁷ NOU 2006:8, s. 62.

⁶⁰⁸ NOU 2006:8, s. 63.

⁶⁰⁹ NOU 2006:8, s. 64.

være viktige institusjoner i det nasjonale museumsnettverket, men at de så langt ikke var inkludert i museumsreformens konsolideringsprosess. Og selv om ansvarsfordelingen for det arkeologiske og det naturhistoriske museums materialet var avklart, var det mange gråsoner og uklare ansvarsfordeling for det kulturhistoriske materialet fra tiden etter reformasjonen. En konsolidering med andre kulturhistoriske museer kunne bidra til å skape en bedre sammenheng både for forskning, forvaltning og formidling av kulturhistorie, mente de fem kritikerne.

Fire av utvalgets ni medlemmer så flere fordeler enn ulemper ved universitetsmuseenes organisering under universitetene. Aller tyngst veide argumentet om at en løsrivelse ville svekke forskningsaktiviteten ved museene, som fikk mange fordeler av å være nært universitetenes bredere forskningsmiljøer. Dernest ble det hevdet at de store ressursene som krevdes for å sikre bygningsmasse og samlinger, ville bli kraftig forsinket hvis universitetsmuseene i stedet skulle fokusere på omorganisering og konsolidering. ABM-utvikling burde i stedet få tilført øremerkede midler for å stimulere kunnskapsutvikling og formidling på tvers av faglige og institusjonelle skiller i museumslandskapet, og ved årlige møter på tvers av museumsdepartementene for å samordne den statlige museumspolitikken.⁶¹⁰

I den påfølgende stortingsmeldingen, *Tingenes tale* (2008) gikk *Kunnskapsdepartementet* inn for å bevare universitetsmuseenes tilknytning til universitetene, men satte opp en liste med tiltak for å forbedre styringsmodellen: Tettere styringsdialog mellom departementet og ledelsen ved universitetsmuseene; tydeligere strategier og prioriteringer ved universitetene for styring og ledelse av de enkelte universitetsmuseene, og at museenes prioriteringer var gjensidig forankret i universitetenes styringsdokumenter; tydeligere faglig og strategisk ledelse ved hvert enkelt universitetsmuseum, blant annet med planer for FoU-arbeid, samt ekstern representasjon i universitetsmuseenes styrer.⁶¹¹

Universitetsmuseene som samfunnsinstitusjoner

Utredningen *Kunnskap for fellesskapet* (2006) definerte samfunnsoppgavene ut fra en analyse av samfunnsutfordringer som universitetsmuseene hadde særlige forutsetninger for å bidra til å løse. I kapittelet om universitetsmuseene som samfunnsinstitusjoner ble tre områder pekt ut som særlig viktige: For det første skulle universitetsmuseene bidra til at alle hadde tilgang til kunnskap for å sikre et demokratisk og bærekraftig samfunn. For det andre skulle de bidra til en god utvikling av et flerkulturelt samfunn ved å gi folk kunnskap om, og forståelse av, egen

⁶¹⁰ NOU 2006:8, s. 69.

⁶¹¹ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 38–41.

og andres kultur. For det tredje skulle de i en tid med stort press på natur og miljø, gi folk forståelse for biologisk og geologisk mangfold, samt samspillet mellom menneskelig aktivitet og endringer i naturen. I mer generelle vendinger ble samfunnsoppgavene omtalt som å ivareta samlingene som samfunnsminner om natur og kultur som grunnlag for forskning og formidling.⁶¹² Det ble også sagt at universitetsmuseene delte sitt samfunnsansvar med landets øvrige museer, men hadde et spesielt ansvar for å ivareta de områdene de var alene om, og hadde spesialkompetanse på: Arkeologi, taksonomi og visse typer konservering.⁶¹³ Kunnskapenes verdi ble sterkt knyttet til en *nyttefunksjon* av forskningsformidling og tilgjengeliggjøring: Alle skulle *ha tilgang til* kunnskap, alle skulle *få* kunnskap, og alle skulle *utvikle forståelse* for kunnskap.⁶¹⁴

I kun ett avsnitt i *Kunnskap for fellesskapet* stod det at universitetsmuseenes formidling skulle bidra til å utvikle museene til møteplasser der kritisk kunnskap og opplevelser ble tilrettelagt for et bredt publikum; der sosial utjevning og inkludering i det flerkulturelle samfunnet skulle fremmes; der økt forståelse av sammenhenger i tilværelsen i fortid, nåtid og fremtid skulle skje; å gi rom for mange historier; å invitere til dialog med publikum; å skape nysgjerrighet, undring og rom for debatt; å bidra til å stille gode spørsmål, ikke kun ferdige svar. Dette var ideologiske parafraseringer fra *Museumsutredningen* (1996) som var dårlig integrert ellers i utredningen om universitetsmuseenes utfordringer. Kun to steder ble *dialog* satt opp som et ideal for universitetsmuseenes formidlingsvirksomhet.⁶¹⁵ De øvrige ti gangene ordet ble brukt i utredningen, var det som synonym på *samtale* eller *kontakt* mellom universitetsmuseene og andre institusjoner på organisasjonsnivå. Dette er en klar forskjell fra den samtidige diskursen i museumslandskapet ellers: For Kulturdepartementets museer var dialog et mål, og et hjelpemiddel for effektiv mediering innenfor en folkelig kunnskapskultur, mens for universitetsmuseene bidro forbindelsene til FoU-feltet til at dialog i større grad ble en risiko, som skjøv museene lengre vekk fra FoU- feltets diskurs om kvalitet i forskningen, og en vitenskapelig kunnskapskultur.

Andre utfordring for universitetsmuseenes muligheter til å nå ut til allmennheten med forskningsformidlingen var at de «konkurrerer med stadig flere aktører om allmennhetens oppmerksomhet og folks fritid». En effekt av dette var mer «samfunnsrelevans og synlighet» i

⁶¹² NOU 2006:8, s. 14.

⁶¹³ NOU 2006:8, s. 15.

⁶¹⁴ NOU 2006:8, s. 14–15.

⁶¹⁵ NOU 2006:8, s. 15 og 18.

forskningsformidlingen.⁶¹⁶ Utredningen setter her opp en ubestemt kategori av «fritidstilbud» som en aktant med motarbeidende kraft på universitetsmuseenes forskningsformidling, til tross for at utredningen også har satt opp tilrettelegging av *opplevelser for et bredt publikum* som ett av virkemidlene for å oppfylle sin samfunnsrolle.⁶¹⁷ Andre utfordringer ble knyttet til at sektoren for forskning og høyere utdanning var i kraftig endring: Universitetene hadde i løpet av noen få tiår beveget seg fra å være eliteinstitusjoner til å bli masseinstitusjoner med mangedoblet studenttall: De hadde også fått økte krav til kvalitet i utdanning og forskning, og til styring og målbare resultater.⁶¹⁸

Det opprinnelige mandatet til *Universitetsmuseumsutvalget* ble etter noen måneders arbeid utvidet med en passasje som gikk direkte på *Kunnskapsdepartementets* satsning på realfags- og forskningsrekruttering.⁶¹⁹ I det arbeidet var verken *dialog*, *undring*, eller *nye spørsmål* formidlingens verktøy og formål, men det handlet rett og slett om å bidra til at flere barn og unge fattet interesse for forskning, gjennom velrettede *tiltak* og *stimulering*. I et eget kapittel om rekruttering til realfag og teknologi ble det understreket at rekrutteringen var «betenkelig lav».⁶²⁰ Universitetsmuseenes rolle som kulturhistoriske museer ble tonet ned, til fordel for satsning på natur- og realfag.

For å styrke formidlingskompetansen ved universitetsmuseene foreslo Universitetsmuseumsutvalget videre at museene burde ha stillinger som var øremerket formidling, og stillinger med ansvar for *forskning på forskningsformidling*.⁶²¹ Utvalget pekte på at det var utfordrende for universitetsmuseene å tilgjengeliggjøre samlinger og kunnskaper, samt å formidle dette i møte med informasjons- og mediasamfunnet. Flere steder ble det understreket at det var behov for å utvikle publikumsundersøkelser og markedsførings- og mediestrategier:

Samtidig er det viktig at publikums behov, ønsker og forutsetninger er med på å forme formidlingen. Universitetsmuseene må i større grad enn i dag foreta publikumsundersøkelser slik at de bedre kan utvikle strategier for å nå ut til bredere grupper. Et annet nyttig verktøy som bør tas mer i bruk, er brukerpaneler for utviklingen av de enkelte formidlingstilbud. Også strategier for mediekontakt og markedsføring må være en del av formidlingskompetansen.⁶²²

⁶¹⁶ NOU 2006:8, s. 17.

⁶¹⁷ Jfr. NOU 2006:8, s. 15.

⁶¹⁸ NOU 2006:8, s. 17.

⁶¹⁹ NOU 2006:8, s. 12.

⁶²⁰ NOU 2006:8, s. 36.

⁶²¹ NOU 2006:8, s. 32.

⁶²² NOU 2006:8, s. 38.

Å ha faglig formidlingskompetanse og forskningskompetanse på museumsformidling, var altså ikke nok. For å knekke informasjons- og mediasamfunnets koder for å nå frem til et bredt publikum med ønsket informasjon, måtte andre faglige kvalifikasjoner også tilføres. I stedet for at den kunnskapen universitetsmuseene ønsket å skaffe til veie om publikum settes opp som et formidlingsgrep som nettopp handler om dialog mellom museet og samfunnet, eller de museumsansatte og grupper av publikum, blir det her fremsatt som *undersøkelser* og *verktøy* for forskning, som skal føre til *strategier* for kunne nå ut til bredere grupper, ikke for å invitere til dialog og debatt, eller skape nysgjerrighet og undring om saker som engasjerer, berører og beveger. Universitetsmuseenes formidlingsvirksomhet oversettes med andre ord til et annet sett av referanser enn de andre museene, og bidrar til at universitetsmuseene henter stadig mer styrke som FoU-institusjoner hvis oppdrag var å rekruttere til forskeryrket, og i mindre grad som kulturinstitusjoner og *levende dialoginstitusjoner* for en generell allmennhet, slik *Museumsutredningen* (1996) la opp til.

St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale. Universitetsmuseene, var den første stortingsmeldingen der *Kunnskapsdepartementet*, ved Jens Stoltenbergs andre regjering (Ap, Sp, SV) og kunnskapsminister Kristin Halvorsen (SV), satte opp tiltak for den fremtidige politikken for landets universitetsmuseer som en formalisert museumskategori.

Innledningsvis ble det påpekt at universitetsmuseene delte samfunnsansvaret med de øvrige museene, men i kraft av betydelige samlinger, forvaltningsoppgaver, forskningspotensial og spesialkompetanse, hadde de en stilling som ble sammenlignet med «nasjonalmuseer for naturhistorie og for kulturhistorie fra før reformasjonen».⁶²³ Museenes særlige ansvar ble oppsummert på denne måten, og samsvarte med formuleringen i den forutgående utredningen:

Universitetsmuseene forvalter samlinger og fagkunnskaper som det er av stor betydning å nå ut med, og i særlig grad til den oppvoksende generasjon. Kulturhistorisk kunnskap er viktig for å forstå samfunnet og de kulturmøter som finner sted nasjonalt og internasjonalt. En bred, allmenn forståelse av ressurs spørsmål, endringskrefter og naturmiljøets sårbarhet er en betingelse for en forsvarlig, bærekraftig utvikling. Universitetsmuseene har en særlig viktig oppgave i formidling overfor barn og unge. De har en særlig forpliktelse inn mot opplæringssektoren gjennom å bidra til å realisere målene i generell del av læreplanen og for å oppfylle målene i læreplanene.⁶²⁴

⁶²³ NOU 2006:8, s. 15; St.meld. nr. 15 (2008–2009), s. 9.

⁶²⁴ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 11–12. Se også NOU 2006:8, s. 7, 14.

Universitetsmuseenes oppgave som kunnskapsformidler overfor barn og unge ble her gjentatt to ganger. Betydningen av formidlingen ble knyttet til to behov: Først, at kunnskaper om kulturhistorie ga evne til å håndtere kulturmøter, og deretter en samfunnsutvikling som var bærekraftig for kultur- og naturmiljø. Formidlingspolitikken for universitetsmuseene ble forskjøvet tydeligere mot spesifikk nytte for skolenes måloppnåelse, enn mot idealene om kritiske kunnskapsdialoger på museene som sosiale møtesteder slik *Museumsutredningen* (1996) og også *ABM-meldingen* (2000) fremhevet, og som også, om enn i mindre grad, ble fremmet i *Kunnskap for fellesskapet* (2006). Kunnskap som kan brukes til å utvikle forståelse og toleranse for et flerkulturelt mangfold er et orienteringspunkt i de nevnte tre politiske dokumentene, og også i Kulturdepartementets *St.meld. nr. 49 Framtidas museum*, som kom i 2009. I *Tingenes tale* er dette imidlertid et lite synlig ideal. Foruten parafrasen som er sitert ovenfor, står det at universitetsmuseenes kulturhistoriske samlinger «må inneholde et kjønnsperspektiv og et kulturelt mangfoldsperspektiv». ⁶²⁵ Ellers opptrer begrepet mangfold i betydningen *biologisk mangfold*.

Selv om *Tingenes tale* (2008) også ga tydelige signaler om at formidlingsvirksomheten måtte satses på i fremtiden, var tankegodset om formidlingens nytte ikke helt den samme som *Kulturdepartementet* hadde for sine museer. Dialog som formidlingsdidaktisk metode ble ikke nevnt noe sted i *Tingenes tale* (2008), ei heller oppfordringer om å møte kunnskap med undring og nysgjerrighet. Den foregående utredningen bandt universitetsmuseene til de ideologiske visjonene for museumssektoren som helhet, gjennom parafrasering om dialoginstitusjonen et par steder, mens i *Tingenes tale* (2008) synes denne forbindelsen å ha blitt brutt. ⁶²⁶ Synet på publikum var i liten grad vendt mot museumsbrukernes personlige læringsprosesser. Begrepet demokrati, behov for utvikling av kritisk kunnskap, eller formidling av kritisk kunnskap ble heller ikke nevnt i meldingen. I stedet handlet det mye om organisering av forskningsvirksomheten og om museenes behov for legitimitet gjennom å aktualisere samlinger og kunnskapene om dem:

Universitetsmuseene forvalter sentrale deler av kultur- og naturarven. Museenes legitimitet som samfunnsinstitusjoner hviler blant annet på at kunnskap om samlingene aktualiseres og gjøres tilgjengelig. Kunnskap må formidles. ⁶²⁷

⁶²⁵ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 23.

⁶²⁶ Her forekom ordet *dialog* kun i betydningen *styringsdialog* og *dialog mellom faglige aktører/institusjoner*.

⁶²⁷ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

Forskningen som frembragte kunnskaper om natur- og kulturarv stod i fokus som museenes viktigste bidrag til samfunnet. Men for å kunne være et slikt bidrag måtte kunnskapen *aktualiseres* gjennom verktøy/hjelpemidler for *tilgjengeliggjøring* og *formidling*. Kunnskapene skulle formidles til fire grupper, som listes opp i denne rekkefølgen: Forskningen, forvaltningen, skolen, og allmennheten.⁶²⁸ Universitetsmuseene skulle påta seg en definert rolle som folkeopplysningsinstitusjoner allerede fra barnehagenivået (se kapittel 1). Dette ble imidlertid ikke satt i sammenheng med utøvelsen av rettigheter og plikter for hvert enkelt samfunnsmedlem, men knyttet til en nytteverdi av å forstå hva universitetsmuseenes særlige kunnskap bestod av, og for å få lyst til å bidra til forskning selv:

Det er viktig at allmennheten får en forståelse for fornuftig natur- og kulturminneforvaltning, med de prioriteringer det må medføre. For å skape interesse og rekrutteringsgrunnlag er det viktig at allmennheten har kunnskap.⁶²⁹

Som i den forutgående utredningen, *Kunnskap for fellesskapet* (2006) var rekruttering til forskeryrket en sterk motivasjon bak formidlingsvirksomheten, sammen med et mer klima- og miljøbetinget motiv bak *fornuftig* natur- og kulturminneforvaltning. Vi husker at ansatte ved universitetenes museer i 1972, snakket varmt om at natur- og kulturforvaltning var et saksområde universitetsmuseet kunne skape engasjement og politisk bevissthet om.⁶³⁰ *Tingenes tale* (2008) fungerte ikke i samme grad som et opprop til «følelsesladet» politisk aktivisme, men mer til en fornuftig rekruttering til kunnskapssamfunnets selvforsterkende behov for stadig flere med mer kunnskap.

Kapittelet om forskning var det lengste i meldingen. Både *Kunnskap for fellesskapet* (2006) og *Tingenes tale* (2008) presiserte at forskning og utviklingsarbeid (FoU) lå til grunn for den systematiske utviklingen av de vitenskapelige samlingene, for museenes rolle som kunnskapsprodusenter i kulturminne- og naturforvaltningen og for den allmennrettede forskningsformidlingen. I *Tingenes tale* trekkes forskningsvirksomheten frem som «bærebjelken ved universitetsmuseene».⁶³¹ *Kunnskapsdepartementet* påpekte imidlertid et uforløst potensial ved universitetsmuseenes forskningsmiljøer. Som vi har sett i tidligere forskningsmeldinger, har ikke universitetsmuseene alltid fremstått som sterke forskningsinstitusjoner i lys av den øvrige universitets- og instituttsektoren. Departementet bemerket at universitetsmuseene i varierende

⁶²⁸ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

⁶²⁹ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

⁶³⁰ Jfr. Heintz, 1972; Hagen, 1972; Gjærevoll, 1972.

⁶³¹ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 15.

grad var omtalt i universitetenes strategiske planer. Derfor så det seg nødt til å påpeke at universitetsmuseene var en viktig del av institusjonens samlede ressurser når det gjaldt forskning, som burde være integrert i universitetenes helhetlige strategi. I tillegg fantes nyttig formidlingskompetanse ved museene, som universitetene mer bevisst burde benytte seg av.⁶³² Her bidro departementet til å forbinde universitetene og museene tettere sammen gjennom verktøyet *strategiske plandokumenter*. Universitetene skulle integrere universitetsmuseenes kompetanser og policy i sine strategiske planer – og vice versa.

I kapittelet om formidling i *Tingenes tale* (2008), stod det ikke noe om mediestrategi, men det konstateres at: «Museene skal arbeide for å øke tilgjengeligheten til kultur- og naturarv ved å gjøre de fysiske, kunnskapsmessige og økonomiske tersklene for å besøke museene så lave som mulig».⁶³³ Hvorfor det skulle være viktig å sørge for en *lav kunnskapsterskel* i et museum som tydelig fremhevet seg som en FoU-institusjon, kom frem noen linjer senere: Universitetsmuseenes besøkstall var for lave. Som tiltak for å bli mer attraktive, eller *tilgjengelige*, som sitatet overfor proklamerer, burde basisutstillinger fornyes:

Utvalget savner spenstigere utstillinger, hvor moderne teknologi utnyttes bedre for å fengsle publikum. Det blir pekt på at flere undersøkelser viser at interaktive presentasjoner holder lenger på barns og unges oppmerksomhet enn statiske og mer tradisjonelle utstillinger. Utvalget ser utstillinger og digital formidling i sammenheng. Digital formidling kan være et effektivt formidlingsverktøy både før, under og etter et museumsbesøk.⁶³⁴

Her relateres *spenstigere utstillinger* med *interaktive presentasjoner* og *digitale formidlingsverktøy*. Blant utvalgets anbefalinger er derfor øremerkede midler til digitale læringsressurser og en felles nettportal for slike tilbud.

Selv om det ett sted i meldingen nevnes at ingenting kan erstatte en autentisk gjenstand, er det i all hovedsak digitalisering som lanseres som universalmedisin for god formidling: «Likevel må museene erkjenne at ingen formidlingskanal når så bredt ut som Internett, og her ligger det store uutnyttede muligheter.»⁶³⁵ Tilgjengeliggjøring og synliggjøring av samlingene ble fremhevet som et stadig viktigere ledd i samlingsforvaltningen. Dels for å gjøre arbeidet med samlingene lettere ved hver enkelt institusjon, ved å implementere gode databasestrukturer som sikret oversikt over objekter og tilhørende dokumentasjon. Digitalisering av samlinger og

⁶³² St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 40.

⁶³³ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

⁶³⁴ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 26.

⁶³⁵ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 11.

samlingsdokumentasjon ble imidlertid også omtalt som et verktøy med nytte i et videre samfunnsperspektiv. Gjennom integrering i nasjonale og internasjonale databasesystemer tilrettelegges samlingene for bruk i den offentlige forvaltningen av kulturminner og naturmiljø; for forskere som for eksempel trenger fullstendig oversikt over ulike material-kategorier, og i formidling til allment interesserte deler av befolkningen.⁶³⁶ Som et tiltak besluttet departementet å etablere *Nasjonalt digitalt universitetsmuseum* (NDU), «et Internett-basert museum, bestående av digitalt materiale fra museer underlagt universitetene og Arkeologisk museum i Stavanger».⁶³⁷

I motsetning til de øvrige museenes diskurs om museumsformidling, er verken massemedier eller informasjonssamfunnet her fremsatt som aktanter museene konkurrerer med. *Kunnskapsdepartementet* har ikke funnet det aktuelt å understreke behov for å møte informasjonssamfunnet med gode mediestrategier. I stedet er det her *internett og digital formidling* som lanseres som nyttige teknologier for museene for å nå ut til mange (nye) grupper av brukere og publikum. Digitalisering ble i *Tingenes tale* (2008) omtalt som et *arbeidsverktøy* og et *formidlingsverktøy* i alle kapitler, med unntak av det som spesifikt handler om behov for nye bygninger.

Sammenlignet med de forutgående dokumentene, som beskrev museumsinstitusjonenes rolle i samfunnet i en vid kontekst, fremstod denne meldingen som rettet innover og som et aktivum i en oversettelsesprosess som skyver universitetsmuseenes virksomhet i retning av en *modus 1-kunnskapskultur*, for vitenskapelig kunnskap. *Det vitenskapelige* fremheves som styrke, mens andre kunnskapskvaliteter ved museumsformidling, som folkelighet, popularitet og sanselighet, er fortløst. Den tidligere idealfiguren som har hatt betydning i diskursen om museumsformidling, *amatøren*, er skjøvet ut på sidelinjen. Universitetsmuseene ble med *Tingenes tale* (2008) løsere forbundet med det øvrige museumslandskapet, til fordel for en forskyvning mot et rekrutteringsarbeid for academia. Dette har også bidratt til å tydeliggjøre forskjell mellom universitetsmuseer og andre typer norske museer. En mer stabil oppsamling av aktanter, teknologier og diskurser danner en tydeligere museumskategori – eller et eget aktør-nettverk der faktabygging om universitetsmuseets samfunnsrolle er det felles prosjektet. Akter som virker som medhjelpere i *Kulturdepartementets* museer, kan opptre som motvirkende krefter for universitetsmuseet.

⁶³⁶ Se f.eks. St.meld. nr. 15 (2007–2008), Kapittel 6 «Digitalisering», s. 32–35.

⁶³⁷ St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 35. Se også NDU-Utvalgets utkast til rapport (NDU-Utvalget, 2009).

En museumskategori og en «black box»?

Dette kapitlet avsluttes der de politiske forhandlingene om universitetsmuseenes organisering under universitetene ble avsluttet – i hvert fall inntil et nytt utredningsarbeid om universitetsmuseenes utfordringer blir satt i gang. Arbeidet produserte en hel del fakta om universitetsmuseene. Universitetsmuseene ble med *Tingenes tale* (2008) *inskribert* som en egen museumskategori. Det vil si at de i større grad enn tidligere fremstår som en forklarende enhet, som betinger faste gjøremål, og som ikke behøver sammenligning med mange andre enheter, eller en «oppskrift», for å forklares. Universitetsmuseene har fått utpekt et sett av hovedoppgaver som de er særlig egnet til å utføre – og som andre museer er mindre egnet til å utføre. Det medfører at de på nytt blir en «black box» i mange sammenhenger: Man trenger bare å henvise til *Tingenes tale* (2008), så slipper man å gjøre lange utgreiinger. Innholdet i denne boksen er imidlertid et annet i dag, enn det har vært i tidligere perioder. En «black box» kan alltid undersøkes og bli gjenstand for forhandlinger som fører til at nye forbindelser og nye fakta føyes til.

Det er grunn til å modifisere påstanden i *Museumsutredningen* (1996) om at universitetsmuseene bare var synlige i dokumenter som gjaldt høyere undervisning og forskning.⁶³⁸ Frem til 2000-tallet hadde en universitetsmuseumsdiskurs satt tydeligere spor i politiske dokumenter om museer generelt, blant annet i *Museumsutredningen*. På kultur- og museumsfeltet foregikk prosesser av oversettelse som vektla universitetsmuseene som *forskningsinstitusjoner*, mens på forskningsfeltet foregikk prosesser av oversettelse som vektla at de var *museumsinstitusjoner*, der samlingsforvaltning og utstillingsarbeid utgjorde distinksjoner i sammenligning med andre forskningsinstitutter og forskningssentre. Universitetsmuseet falt mellom stolene og havnet på sidelinjen når både kulturpolitikken, museumspolitikken og forskningspolitikken ble utredet, og når forslag til tiltak ble satt opp. Forskningsmeldingen *Frihet med ansvar* (2000) bidro til å åpne en «black box» og tydeliggjøre universitetenes forbindelse med sine museer som noe annet enn *arkiver*. Frem til da hadde universitetenes museer vært så godt som fraværende i politiske dokumenter fra forskningssektoren, og i liten grad anerkjent som en aktant som kunne ha noen særlig effekt i denne sektoren.

Fra slutten av 1700-tallet til vår tid, har forskningsformidling vært et sentralt omdreiningspunkt i diskursene om både forskningsinstitusjonene, museene og universitetsmuseenes nytte

⁶³⁸ NOU 1996:7, s. 36.

for samfunnet.⁶³⁹ Det er, i Latours forstand, i medieringsprosesser at bevegelsen av kunnskap skjer og politikksaker skapes. Museenes og andre kunnskapsinstitusjoners formidling kan selvsagt foregå som intermediatorers spredning av faktasaker, som ikke er ment å brukes til noe annet enn å *øke* kunnskap hos den enkelte. Og det er helt greit. Kunnskapssamfunnets behov for folk med stadig mer kunnskap legitimerer dette som effektiv praksis i et aktør-nettverksprosjekt med svært stor oppslutning. Samtidig ser vi at digitalisering i løpet av 2000-tallet er lansert som et «universalverktøy» for forskningsformidling i en diskurs om tilgjengeliggjøring. Satsningen på norske museers digitaliseringsprosjekter, som gjør samlinger og arkiver tilgjengelige i søkbare publikumsportaler på nett, er praksiser knyttet til et politisk handlingsprogram for å *gjøre* kunnskapssamfunnet.⁶⁴⁰

I løpet av 1980-tallet ble folkeopplysende museumsformidling oversatt til engasjerende museumsformidling, og mediene ble omtalt som gode verktøy for å lykkes med formidling i et stadig mer markedsorientert samfunn med omfattende kulturøkonomi. *Relevans* ble fremsatt som en ny kvalitet ved kunnskap som vare, og byttemiddelet var allmenhetens *engasjement*. I tillegg skulle lokalmuseene ha rett til å presentere et annet syn på lokalsamfunnets historie enn det «vitenskapelig korrekte».⁶⁴¹ Denne orienteringen mot interessevekkende museumsformidling samsvarer med den diskursen om forskningsformidling som PCST-forskere har kalt *Public Engagement in Science (PES)*. I løpet av 1980-tallet ble de naturhistoriske museene synligere i norsk museumspolitikk, både som en annen kategori museer enn de kulturhistoriske museene som lenge hadde vært museumspolitikkenes fokus, og som steder med relevans for et voksende miljøengasjement om bærekraftig utvikling av både natur- og kulturvern. Men vi husker at universitetsmuseenes ansatte allerede i 1972 publiserte artikler der allmenhetens engasjement i tverrfaglige samfunnssaker var et viktig tema.⁶⁴²

Ved overgangen til 1990-tallet ble universitetsmuseene og de andre museene adskilt under ulike departementer. I denne perioden blåste nye vinder inn i museumspolitikken, med en utredning som blant annet vektla museer som dialoginstitusjoner og sosiale møtesteder. For de fleste museer skulle *dialog* være et mål, og et hjelpemiddel for effektiv mediering til allmenheten i et kultur mangfoldig samfunn. Men dialogbegrepet ble i liten grad styrende i

⁶³⁹ Før andre verdenskrig snakket man imidlertid om *vitenskapelig* virksomhet.

⁶⁴⁰ Se f.eks. St.meld. nr. 22 (1999–2000); NDU-Utvalget, 2009; St.meld. nr. 15 (2007–2008); St.meld. nr. 49 (2008–2009); ABM-utvikling, 2010.

⁶⁴¹ Statens Museumsråd, 1986, (Vedlegg 2, *Rapport om norske museers vandretustillinger. Forsøksvirksomhet i Trøndelag*, 1982–1985, s. 12).

⁶⁴² Jfr. Vorren, 1972a.

det arbeidet som universitetsmuseene ved overgangen til 2000-tallet ble inkludert i, da universitetene innså et behov for å utrede sine museer. På FoU-feltet ville et sterkt fokus på *dialog med allmenheten* bidra til å opprettholde en avstand mellom universitetenes museer og FoU-feltets diskurs om kvalitet i forskningen. Det felles prosjektet for universitetene og universitetsmuseene ble å vektlegge hva det var ved museenes virksomhet som passet i FoU-landskapet, og å sette opp tiltak for å forsterke disse, slik at universitetsmuseenes virksomhet og universitetenes virksomhet ble mer samsvarende. Dette bidro til at idealene for universitetsmuseene også fremstod som avvikende fra den øvrige diskursen om norske museers samfunnsrolle.

De sosiale omgivelsene universitetsmuseene opptrer i relasjon til, beveger seg mellom flere parametere for vurdering av kunnskapsinformasjon (jfr. kapittel 4). Merkelapper for endringsprosesser er globalisering, kommersialisering, medialisering og individualisering, og samfunnet som museene virker i forhold til kan karakteriseres på ulike måter, alt etter hvilket perspektiv man analyserer det gjennom og hvilke koblinger man gjør mellom elementer. Kulturpolitikken, museumspolitikken og FoU-politikken problematiserer effekter som forbrukersamfunnet, mediasamfunnet, utdanningssamfunnet, kunnskapssamfunnet og informasjonssamfunnet har på de respektive feltene. En universalresept som lanseres for å utfordrende samfunnsendringer er å bli *mer relevant*, og for å bli det må kunnskap medieres. Her passer det å minne om betegnelsen *sosialt robust kunnskap*, som STS-forskere har beskrevet som en ny verdimåler for kunnskap, og en annen kunnskapskultur: Selv om etterrettelighet og pålitelighet fremdeles skal være krav for vurdering av vitenskapelighet, trenger vitenskap og forskning – i stadig sterkere grad – å legitimeres ved å være transparent, refleksiv og utsettes for offentlig debatt og reforhandling, er det hevdet. På den måten kan vitenskapelige praksiser legitimeres som relevante og aktuelle, men også som etiske og guidet av sosiale normer og intensjoner om å vise samfunnsansvar. Kulturpolitikken, museumspolitikken og forskningspolitikken fremsetter løsninger og tiltak som skal svare på sosiale utfordringer i vår tid. I museumspolitikken er formidlingsvirksomheten tett koblet til kritisk dialog, deltakelse, refleksjon og skapende innsikt. I forsknings- og universitetsmuseumpolitikken ser det ut til at det er kunnskapene forskerne produserer som skal ha et sosialt omdreiningspunkt oversatt til *samfunnsnytte*, mens formidlingsvirksomheten i mindre grad dreier seg om å få kritiske innspill tilbake fra allmenheten.

Selvsagt foregår det fremdeles forhandlinger mellom aktanter som opptrer som intermediatorer og ønsker å få gjennomført små og store endringer ved universitetsmuseene, og tar

ulike virkemidler i bruk i arbeidet med å få det til. Dette skjer i departementene, i ledermøter, blant dem som hver dag utfører små og store arbeidsoppgaver i museene, som snakker om, skriver om, forvalter og viser frem utvalg av museenes kunnskaper og objekter. Universitetsmuseenes aktør-nettverk vil aldri bli fastlåst, så lenge universitetsmuseet kan knyttes til saker som betyr noe, der kunnskap er i bevegelse.

I kapittel 8 skal jeg følge Vitenskapsmuseet fra det etableres som et museum tilhørende Universitetet i Trondheim i 1968 og frem til i dag, for å vise hvordan noen forhandlinger om relasjonen «universitet – museum» har foregått ved ett av landets universitetsmuseer.

8. Museum og universitet på Kalvskinnet, 1968–2018

I dette kapittelet skal jeg følge DKNVS, Museet på Kalvskinnet i Trondheim, fra det blir en del av Universitetet i Trondheim i 1968, og gjennom forhandlinger og milepeler på veien mot den institusjonen som i dag er NTNU Vitenskapsmuseet på NTNUs Campus Kalvskinnet. Med utgangspunkt i fire utvalgte hendelser fra de siste fem tiårene, skal jeg vise hvordan en stadig mer uttalt universitetsmuseumsdiskurs har etablert seg som en del av museets «gjøren», og hvordan idealene for universitetsmuseenes formidlingsvirksomhet har vært i bevegelse.

De utvalgte hendelsene er opprettelsen av Universitetet i Trondheim i 1968, opprettelsen av NTNU i 1996, lanseringen av museets første formidlingsstrategi, «Grav opp kanalene og oversvøm museene» i 2005, og endelig NTNU Vitenskapsmuseets strategiplan, «Vitenskap i sentrum» fra 2018. For å beskrive disse hendelsene er det i hovedsak interne strategidokumenter fra NTNU Vitenskapsmuseet som utgjør kildematerialet mitt, men med sideblikk på sekundærlitteratur om DKNVS og NTNUs historie, samt andre relevante publikasjoner. Det viktigste poenget med strategidokumenter i min undersøkelse, er at de etter at museets styre har vedtatt dem, kan oppfattes som aktanter med en ikke ubetydelig effekt på arbeidets prioriteringer frem til neste strategiplan blir vedtatt.

1968–1984: Fra DKNVS, Museet til Vitenskapsmuseet

Våren 1968 vedtok Stortinget å bygge et universitet både i Trondheim og i Tromsø som et ledd i desentraliseringen og utvidelsen av det norske utdanningssystemet. Organiseringen av universitetet i Trondheim ble en årelang og vanskelig prosess fordi Norges tekniske høyskole (NTH), Norges lærerhøgskole (NLHT) og DKNVS, Museet hadde forskjellige oppfatninger av sin egen rolle og funksjoner. I 1974 ble også Medisinsk fakultet ved Universitetet i Trondheim etablert i bydelen Øya. Først i 1984 var den endelige organiseringen bestemt.⁶⁴³

I 1972 kom DKNVS, Museet med et åtte sider langt strategidokument kalt «Målsetting og oppgaver for institusjonen», underskrevet av museets direksjon, ved preses i DKNVS, Tord Godal, og DKNVS, Museets direktør, Erling Sivertsen. Her ble visjonen for museet og

⁶⁴³ Andersen *et al.*, 2009, s. 304–305; Stubhaug, 2010, s. 233–236.

universitetet beskrevet som et samarbeid som ville gi begge parter fordeler, og der «museet på sin side vil kunne bringe mange verdier og spesiell erfaring inn i universitetsmiljøet».⁶⁴⁴ Med vissheten om å være en institusjon med lang og stolt vitenskapelig tradisjon i porteføljen ble DKNVS, Museets formål i 1972 fremstilt slik:

Fremme og drive forskning og spre vitenskapelig opplysning innen fagene botanikk, zoologi, arkeologi og kulturhistorie, og all virksomhet som derved står i forbindelse, samt ifølge lov å håndheve Statens interesser innenfor fornminnevernet.⁶⁴⁵

De virksomhetene DKNVS, Museet utførte i 1972 var grunnforskning, anvendt forskning og oppdragsforskning innen biologi og arkeologi i regionen Midt-Norge. Museet håndhevet også statens interesser innenfor fornminnevernet, oppbevarte vitenskapelige samlinger i tråd med UNESCO-konvensjonens anvisninger «som bevismaterialer om fortid og nåtid», og tilbød høyere undervisning og vitenskapelig informasjon.⁶⁴⁶ Strategidokumentet fra 1972 opererte ikke med et tydelig skille mellom teori og praksis i beskrivelsen av de ulike funksjoner internt på museet, som forskning, forvaltning og formidling, slik *Kunnskap for fellesskapet* (2006), *Tingenes tale* (2008), samt i *Kulturdepartementets* siste stortingsmelding om norske museer, *St.meld.nr. 49* (2008–2009) *Framtidas Museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying* (2009), senere skulle gjøre.

I DKNVS, Museets strategidokument ble museets gjøremål beskrevet som mer sammenfiltret. Funksjonene var delt i tre områder, alle betraktet som «deler av forskningsprosessen». Først, «Vitenskapelig registrering/innsamling/oppbevaring». Dette gjaldt praksiser med innsamling av observasjoner, objekter, arkivmateriale og faglige litteraturstudier. Det ble påpekt at disse oppgavene måtte utføres av kvalifiserte forskere fra museet – fortrinnsvis spesialister.⁶⁴⁷ Systematisk katalogisering og sikker magasinerings av disse dataene slik at de var tilgjengelige for forskning og annen type informasjon, hørte med til denne funksjonen.⁶⁴⁸ I *Tingenes tale* (2008) ble alle disse oppgavene sortert under samlebetegnelsen «forvaltning», med unntak av faglige litteraturstudier som også er del av en forskningsprosess.

Det andre området DKNVS, Museet beskrev, var «Forskning og bearbeidelse», herunder biologisk feltarbeid, laboratoriestudier og tilgang til vivarier. Studier av biosystematikk,

⁶⁴⁴ DKNVS, Museet, 1972, s. 1.

⁶⁴⁵ DKNVS, Museet, 1972, s. 1–2.

⁶⁴⁶ DKNVS, Museet, 1972, s. 2–3.

⁶⁴⁷ DKNVS, Museet, 1972, s. 3.

⁶⁴⁸ DKNVS, Museet, 1972, s. 3–6.

biogeografi, biososiologi og biokartografi var museale forskningsoppgaver, og museets kompetanse ble betraktet som et naturlig utgangspunkt for naturmiljøforskning, og samarbeid med andre biologiske institusjoner. For kulturhistorisk avdeling ble et intimt forhold mellom museets forskning og samlinger trukket frem, i tillegg til forskningsgravinger, oppdragsgravinger og et fremtidsscenario der museet også så for seg forskning og høyere undervisning innenfor disiplinene numismatikk, nyere tids historie og kunsthistorie. Det ble påpekt at det var viktig å satse på oppgaver som kunne løses med bidrag fra biologi og kulturhistorie i fellesskap.⁶⁴⁹ De gjøremålene som ble ramset opp her, sorteres i dagens universitetsmuseumsdiskurs under virksomhetsområdene «forskning» eller «forvaltning». Feltarbeid og samlingsarbeid anses i dag hovedsakelig som forvaltningsoppgaver.

Det tredje området DKNVS, Museet skilte ut som viktige funksjoner var knyttet til «Høyere utdanning, informasjon og faglig service». Her var undervisning for studenter på universitets- og høyskolenivå skilt ut som «høyere undervisning, mens «Informasjon og faglig service» omfattet et bredere spekter av oppgaver: Konsultasjoner med samfunnsplanleggere, jord- og skogbruksnæringen, lokalhistorikere og henvendelser fra publikum. I tillegg ble litterær publisering, nærmere bestemt av både *vitenskapelig* og *populærvitenskapelig* art, regnet for informasjonsarbeid. Også undervisning for allmenndannende skole, i biologi og historie, var informasjonsarbeid, og museet hadde en egen *Informasjonsavdeling* til å ivareta slik undervisning. I tillegg kom utstillingsarbeid og annen informasjonsvirksomhet, som «foredragsvirksomhet og massemedia».⁶⁵⁰ I dag er undervisning ved universitetene regnet inn under forsknings-, eller FoU-virksomhet, mens de øvrige gjøremålene knyttet til informasjon og faglig service blir sortert under formidlingsvirksomhet.

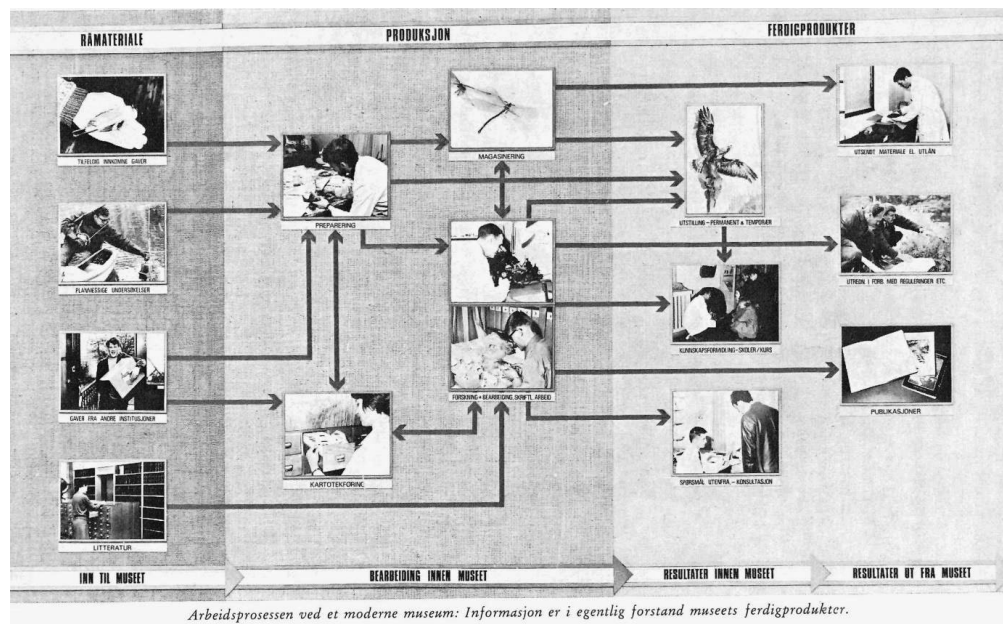
Alle de tre områdene i Godal og Sivertsens strategidokument hadde overskrifter som knyttet dem til akademiske praksiser, som *vitenskapelighet, forskning* og *høyere utdanning*. Med en slik inndeling – og retorikk– gikk DKNVS, Museet til forhandlinger om museets plassering innenfor universitetets organisasjonsstruktur. Det skulle ikke være grunn til å tvile på at museet hørte hjemme ved universitetet.

Figur 4 er et flytskjema som viser de ulike arbeidsprosessene ved museet, slik Godal og Sivertsen så det. I bildeteksten står det: «Arbeidsprosessene ved et moderne museum: Informasjon er i egentlig forstand museets ferdigprodukter». De delte prosessene inn i en

⁶⁴⁹ DKNVS, Museet, 1972, s. 6.

⁶⁵⁰ DKNVS, Museet, 1972, s. 7–8.

ramme av produksjon: Museets råmateriale var alt som kom inn til museet av tilfeldige innkomne gaver, fra planmessige undersøkelser, gaver fra andre institusjoner samt litteratur.

Figur 4: Arbeidsprosessene i et moderne museum (DKNVS, Museet, 1972, s. 4–5; Lønne, 1972, s. 212).

Museets produksjon viste ulike former for bearbeiding innen museet, som preparering, kartotekføring, magasinering og forskning/skriftlig arbeide. Museets ferdigprodukter var ble delt i to typer, resultater innen museet og resultater ut fra museet. Resultatene innen museet var utstillinger, kunnskapsformidling til skoler og kurs, samt spørsmål fra allmennheten og konsultasjon, mens resultatene ut fra museet var utsendt materiale til utlån, utredninger i forbindelse med reguleringer etc, samt publikasjoner.

Flytskjemaet ble publisert videre av Hans Jørgen Lønne samme år, i det tidligere omtalte jubileumsskriftet for Tromsø Museum, *Museum og Universet* (1972). Her gjenga Lønne i sitt bidrag om DKNVS, Museet og Universitetet i Trondheim, ordrett det Godal og Sivertsen i sitt strategidokument hadde beskrevet som målsettinger og oppgaver ved museet, utstyrt med en ny innledning og avslutning. I innledningen sin understreket Lønne at DKNVS, Museet også under universitetet måtte fortsette å ha ansvar for de beskrevne arbeidsområdene. Lønne var biolog, og til forskjell fra *Innstilling 1970* (1970) og *Om museumssaken* (1972), som i hovedsak skrev om museumssamlingene som del av kulturvernet og grunnlag for kulturhistorisk forskning og formidling ved museene, understreket han DKNVS, Museets samlingers betydning som viktig «beleggmateriale for vitenskapelige utsagn», og trakk eksplisitt skiller

mot tidligere tiders mer tilfeldig innsamlede museumsgjenstander. Han knyttet museumsforskningen tettere til et positivistisk og naturvitenskapelig metodespråk, med betegnelser som «databanker av historiske og biologiske komponenter», «representative samlinger» og «dokumentasjonskvalitet».⁶⁵¹ I sin avsluttende bemerkning om den pågående inkorporeringsprosessen, trakk Lønne frem en viktig årsak til at DKNVS, Museet *ikke* lot seg tilpasse som et eget fakultet, eller en egen høyskole: Museet hadde ikke undervisning som en primæroppgave, det hadde ikke systematisk inntak av studenter, og det drev heller ikke med ordinær undervisning og eksaminering i oppsatte emner.⁶⁵² Et slikt undervisningstilbud var likevel inkludert som en målsetning ved virksomheten i fremtiden, beskrevet som «høyere undervisning», i tillegg til de omfattende og permanente formidlingsoppgavene museet allerede utførte, beskrevet som «informasjon og faglig service». Herunder både konsultasjon med byråkrati og publikum, vitenskapelig publisering, undervisning for skolene i fagene biologi og historie, utstillinger av ulike slag og informasjonsvirksomhet som foredrag og kontakt med massemedia.⁶⁵³ Alt i alt, etterlyste Lønne en større forståelse og aksept i «universitetssamfunnet» for museets egenart og berettigelse. Han avsluttet med følgende oppsummering:

I stadig sterkere grad vil det samfunnsnyttige redskap som et moderne universitetsmuseum må være, bli en viktig kontaktflate mellom universitetet og det brede lag av folket og mellom universitetet og planleggerne innen stat, fylke og kommune.⁶⁵⁴

Likt kollegaen Olaf Gjærevolls fremstilling i memoarene sine, hadde ikke Lønne behov for å skille ut noen av museets oppgaver som *mindre vitenskapelige*.⁶⁵⁵ Både samlingsarbeid og informasjonsvirksomhet skjedde med utgangspunkt i vitenskapelige orienteringer og prioriteringer. Dette var gjøremål som var tett forbundet og bidro til å holde DKNVS, Museet samlet som en identifiserbar enhet. Museet var en aktant i et større vitenskapelig nettverk som bandt *universitetene, det brede lag av folket* og *byråkrater* sammen i felles prosjekter relatert til idealer om et forpliktet sosialt ansvar for å være samfunnsnyttige.

Også biologen Bjørn Larsson, som hadde et sterkt engasjement for museets utstillings- og formidlingsarbeid, ytret tanker om formidlingsansvaret i et brev til Kollegiet «Om utstillings-

⁶⁵¹ Lønne, 1972.

⁶⁵² Lønne, 1972, s. 213–214.

⁶⁵³ Lønne, 1972, s. 211–213.

⁶⁵⁴ Lønne, 1972, s. 214. Dette synet deler han med de andre bidragsyterne i jubileumsskriftet for Tromsø Museum (Vorren, 1972a).

⁶⁵⁵ Jfr. Gjærevoll, 1972. Se også Gjærevoll, 1998, s. 103.

aktiviteten ved Museet og et forslag til samarbeidsform ved temporære utstillinger» (1974).⁶⁵⁶ Her var han bekymret for at nettopp miljøene ved NTH og NLHT hadde negative holdninger og fordommer mot museets utstillinger som – selv om de var faglig oppdatert – tilsynelatende ikke endret seg. Han tok til orde for hyppigere utstillingsskifter og flere synlige aktiviteter, «det bør være noe pulserende over utstillingene», mente han.⁶⁵⁷ Det kan slik synes som særlig biologene ved museet var aktive i å forme museets fremtid under universitetet, og som en del av sitt mandat ønsket de å løfte museet frem som noe viktig: En sak i bevegelse. Men det skulle ta enda ti år før museets stilling i organisasjonsstrukturen ble avklart.

Universitetets interimsstyres utfordringer

I Stortingets vedtak av 28. mars 1968, om opprettelsen av et universitet i Trondheim ble det anbefalt at den virksomheten som DKNVS, Museet forestod – museale oppgaver, forskning, undervisning, m.v. – var naturlig å betrakte som tilhørende universitetet. Stortinget gjorde vedtak på at *Kirke- og undervisningsdepartementet* fikk fullmakt til å forhandle med DKNVS, Museet om en inkorporering av dets virksomhet og eiendommer i universitetsorganisasjonen. Stortinget bestemte også at det skulle opprettes et interimsstyre for Universitetet i Trondheim, som blant sine spesielle oppgaver også skulle drøfte formen for museets inkorporering og utarbeide forslag om dette.⁶⁵⁸ Både DKNVS, Museet og Interimsstyret utnevnte medlemmer til et forhandlingsutvalg. Olaf Gjærevoll ble en sentral mann i forhandlingene på museets vegne, både som medlem i interimsstyret (1973–75) og dets leder (1979–1979), i tillegg til at han var museets direktør i årene 1974–1980.⁶⁵⁹

I *Strukturkomiteen for Universitetet i Trondheim, Innstilling november 1973*, ble to forslag til hvordan det nye universitetet kunne organiseres lagt frem for universitetets interimsstyre. Flertallsforslaget var en såkalt fakultetsrådsmodell, der de tidligere fagavdelingene ved høyskolemiljøene ble omorganisert og sammenstilt på nytt, for å bedre «gjensidig kontakt og utveksling av undervisning».⁶⁶⁰ I denne modellen ble imidlertid ikke DKNVS, Museet listet opp blant de foreslåtte fakultetene. I et kort underkapittel om DKNVS, Museet, viste Strukturkomiteen til en uttalelse fra museets direksjon, om at museumsmiljøet ønsket å bestå

⁶⁵⁶ Udatert brev fra NTNU Vitenskapsmuseets sakarkiv med tittelen: Fra B. Larsson til Kollegiet. Om utstillingsaktiviteten ved Museet og et forslag til samarbeidsform ved temporære utstillinger (Brevet er scannet som del av museets sakarkiv fra året 1974 og er oppført i referanselista under DKNVS, Museet (u.å.)).

⁶⁵⁷ DKNVS, Museet, u.å.

⁶⁵⁸ St. prp. nr. 79 (1966–67).

⁶⁵⁹ Andersen *et al.*, 2009, s. 316–317; Stubhaug, 2010, s. 241.

⁶⁶⁰ Strukturkomiteen, 1973, s. 79.

mest mulig uendret. Likevel anbefalte Strukturkomiteen at museets avdelinger burde gå inn under de andre foreslåtte universitetsavdelingene, under nye navn. Museets biologiske stasjon, botaniske avdeling og zoologiske avdeling ble foreslått flyttet til universitetets avdeling for biologiske fag, i tillegg til en nyoppretting av et botanisk museum og et zoologisk museum for ivaretagelse av de museale oppgavene ved disse avdelingene. Den antikvariske avdelingen ble foreslått flyttet over som en «museumsseksjon» under universitetets avdeling for samfunnsfag. De ulike museumsseksjonene skulle få representanter i et Museumsråd, som skulle utforme budsjett for de museale oppgavene og museets skoletjeneste. Formannen i museumsrådet skulle også sitte i universitetets øverste styringsorgan, Kollegiet.⁶⁶¹

Mindretallsforslaget var en såkalt høyskolemodell der de to eksisterende høyskolene, samt Medisinsk fakultet, skulle organiseres som tre høyskoler. DKNVS, Museet var usynlig i denne modellen. Det var verken listet opp som en egen høyskoleenhet, eller eksplisitt føyd til under en av de tre andre.⁶⁶² Til tross for museumsdireksjonens grundige beskrivelse av hvordan alle museets oppgaver var tett forbundet med hverandre, viste både flertalls- og mindretallsmodellen at Strukturkomiteen ikke delte direksjonens syn på at museet *som helhet* var et verdifulle bidrag til universitetssystemet. Til tross for sin rolle som bidragsyter til opprettelsen av Universitet i Trondheim måtte DKNVS, Museet i større grad enn de involverte høyskolene, omstruktureres for å tilpasses universitetets virksomhetsområder. Noen av praksisene som bidro til å holde museet samlet som en institusjon, passet rett og slett dårlig inn. Forskning og undervisning burde skilles fra andre oppgaver museet hadde, eller «museale oppgaver», som innstillingen omtaler det som. I *Innstilling 1970* (1970) og *Om museumssaken* (1972) ble vitenskapelig virksomhet fremsatt som den tredje av museenes funksjoner, sidestilt med henholdsvis innsamlings-/gjenstandsarbeid og utadrettede arbeidsoppgaver knyttet til utstilling, undervisning, opplysning og publisering.⁶⁶³ DKNVS, Museet delte verken Strukturkomiteens, eller museumspolitikken oppfatning: For museets medarbeidere var gjenstandene å anse som forskningens empiri, konserveringen en nødvendig praksis som sikret empirien, og kunnskapsformidling om regionens natur- og kulturhistorie en verdifull tradisjon med røtter tilbake til DKNVS' oppstart i 1760.

DKNVS, Museet gikk over til universitetet i Trondheim i 1968, og som universitetsinstitusjon opplevde det sterk vekst de neste årene. Som forskningsinstitusjon, undervisningsinstitusjon

⁶⁶¹ Strukturkomiteen, 1973, s. 9–10, 50–51.

⁶⁶² Strukturkomiteen, 1973.

⁶⁶³ Innstilling av 1970, s. 13; St.meld. nr. 93 (1971–72), s. 11–14.

og bibliotek ble det underlagt statens kunnskaps- og kulturpolitikk, fikk flere ansatte, og gjorde seg avhengig av den økte statlige finansiering for å holde den voksende virksomheten i gang.⁶⁶⁴ Selv om lojaliteten til det nye Universitetet i Trondheim fra starten var høy, ble det også etter hvert klart at de økte statlige midlene i større grad støttet det departementet identifiserte som *universitetsfunksjoner* som nye undervisnings- og forskningsstillinger, og i mindre grad støttet *museumsfunksjoner* knyttet til samlingsbevaring og utstillinger.⁶⁶⁵

For både Erling Sivertsen, Olaf Gjærevoll og etterfølgeren som museets direktør, Gunnar Sundnes, som alle spilte sentrale roller i forhandlingene mellom museet og universitetet, ble det å bevare museets egenart et svært viktig mål.⁶⁶⁶ I tillegg fortsatte museet også etter 1968 å fungere som en privat stiftelse, i kraft av at samlinger, bygninger og legater fremdeles var i museets eie. Det var en kompleks økonomisk situasjon det tok lang tid å avklare. I desember 1976, etter ytterligere runder med forhandlinger, sluttet museets direksjon seg omsider til forhandlingsutvalgets innstilling. Likevel tok det enda åtte år før detaljene i avtalen var klare, og en sentral ansatt i forhandlingene var museets nye preses, Gunnar Sundnes. Brandt og Nordal (2010) beskriver Sundnes som en leder med to klare målsetninger, det første var å holde museet med samlinger og funksjoner samlet, det andre var å sikre museets økonomiske grunnlag også i fremtiden.⁶⁶⁷ Det ble Sundnes som signerte den endelige avtalen med staten, ved Kirke- og undervisningsdepartementets statsråd Lars Roar Langslet, om overføring av museets eiendeler til staten.⁶⁶⁸

En avklaring: Fra DKNVS, Museet til Vitenskapsmuseet i 1984

Forut for avklaringen av museets organisering under universitetet lå en tilråding til departementet fra mai 1983, *St. prp. nr. 126 (1982–83) Om inkorporering av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet i Universitetet i Trondheim*. Her ble følgende foreslått:

Staten ved Universitetet i Trondheim overtar Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museets eiendommer med inventar og utstyr, samt annet løse, samlinger og bibliotek, med tilhørende gjelds- og kontraktsforpliktelser, jf.

⁶⁶⁴ Andersen *et al.*, 2009, s. 307; Stubhaug, 2010, s. 234, 237; Brandt og Nordal, 2010, s. 292.

⁶⁶⁵ Brandt og Nordal, 2010, s. 291–292.

⁶⁶⁶ Stubhaug, 2010, s. 241, 310.

⁶⁶⁷ Brandt og Nordal, 2010, s. 310–311,

⁶⁶⁸ Kultur- og vitenskapsdepartementet og DKNVS, Museet (1983). Dokumentet «Avtale om overføring av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museets eiendeler til staten ved Kultur- og vitenskapsdepartementet» er signert av statsråd Lars Roar Langslet og DKNVS, Museets preses Gunnar Sundnes, Oslo/Trondheim, 27.05.1983.

avtalens pkt. III. Dette forvaltes etter samme regler som for annen statseiendom.⁶⁶⁹

Våren 1984 leverte DKNVS, Museet alle sine eiendeler, altså biblioteket, alle samlingene og bygningene til den norske stat, ved *Kirke- og undervisningsdepartementet*. Dermed var den 225 år lange forbindelsen mellom DKNVS og museet på Kalvskinnet så godt som brutt.⁶⁷⁰ Museets virksomheter besto den gang av Biblioteket, Arkeologisk avdeling, Botanisk avdeling, Zoologisk avdeling, Trondhjem biologiske stasjon, Geologisk avdeling, Numismatisk avdeling, Skole- og opplysningstjenesten og Museumsadministrasjonen.⁶⁷¹ Ingen avdelinger ble nedlagt. I den detaljerte avtalen mellom departementet og museet som etterfulgte stortingsproposisjonen, stod følgende beskrivelse av det som skulle inngå og utelates fra overdragelsen:

På bakgrunn av dette og i samsvar med Stortingets forutsetninger og statuttendringer ved DKNVS, Museet fremmer Direksjonen avtale om å overdra til staten ved Kultur- og vitenskapsdepartementet Museets faste eiendommer, bygninger, samlinger, bibliotek, biler og båter, alt med inventar og utstyr mot at det vitenskapelige og museale arbeid videreføres. Staten overtar også alle gjelds- og kontraktsforpliktelser som hefter på de eiendommer og øvrige eiendeler som overdras, jf. pkt. III. Unntatt fra overdragelsen er Stiftelsens emblem og segl, kapital og avkastning vedrørende Museets og Trondhjem biologiske stasjons fond, legater og øvrige avsatte pengemidler, fremtidige testamentariske gaver til DKNVS, Museet, samt parseller med løpende fremtidige feste- eller leieinntekter som oppbæres til drift av Trondhjem biologiske stasjon på arvefestestedet Heggdalen i Trondheim bymark.⁶⁷²

Som særskilt ordning ble også museets to ansatte i Skoletjenesten, som tidligere var lønnet over kommunale midler, overført til statlige stillinger, fordi det ble ansett som et stort tap for museets nærmiljø og «hele dets tilstøtende oppland» om denne tjenesten skulle forsvinne.⁶⁷³ Museet som *et lokalt forskningsformidlingssted* ble med andre ord tillagt betydning. I tillegg ble det bestemt at verken museet eller museets bibliotek skulle flyttes fra bygningene på Kalvskinnet.⁶⁷⁴ Den materielle enheten av bygninger, samlinger og utstillinger, samt alle de ansatte og de daglige praksisene, ble i stor grad værende og videreført. Etter overdragelsen

⁶⁶⁹ St. prp. nr. 126 (1982–83), s. 3.

⁶⁷⁰ Andersen *et al.*, 2009, s. 317–319, 343–347; Stubhaug, 2010, s. 237. Ett unntak var gjort, det var at museet, i form av en adskilt stiftelse kalt DKNVS, Museumsstiftelsen (Stiftelsen) skulle disponere inntektene fra DKNVS, Museets fond og legater som på grunn av juridiske forhold ikke kunne overleveres til staten, samt leieinntektene fra Trondheims Biologiske stasjon i Trolla.

⁶⁷¹ Kultur- og vitenskapsdepartementet og DKNVS, Museet (1983).

⁶⁷² Kultur- og vitenskapsdepartementet og DKNVS, Museet (1983).

⁶⁷³ Jfr. St. prp. nr. 126 (1982–83), s. 2.

⁶⁷⁴ Brandt og Nordal, 2010, s. 310–311.

fikk museet også et nytt navn: *Universitetet i Trondheim, Museet*, men dette ble samme år endret til *Vitenskapsmuseet*.⁶⁷⁵

Med dette var det også klart at Universitetet i Trondheim besto av en sammenslutning av tre autonome institusjoner: En teknisk høyskole, en lærerhøyskole som fra 1984 hadde vokst seg til en allmennvitenskapelig høyskole (AVH) og ett universitetsmuseum.⁶⁷⁶ Med det nye navnet ble museet forbindelser både bakover og fremover i tid understreket. Det kunne assosieres med arven etter Karl Rygh og Wilhelm Storm fra 1874.⁶⁷⁷ Samtidig tydeliggjorde navnet museets akademiske tilhørighet innenfor det samtidige universitetssystemet. Tolv år senere var det imidlertid klart for en ny omstrukturering av universitetet, og igjen skulle museet plasseres – og plassere seg – i forhold til universitetets organisasjonskart.

1996: NTNU og NTNU Vitenskapsmuseet

I 1996 var det klart for å utvide Universitetet i Trondheim til en sammenslutning av enda flere akademiske enheter til *Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet* (NTNU). I tillegg til miljøene ved det gamle NTH, AVH og Vitenskapsmuseet, ble *Det medisinske fakultet*, *Kunstakademiet i Trondheim* og *Musikkonservatoriet* også en del av NTNU.⁶⁷⁸ NTH og AVH ble nedlagt som autonome institusjoner, og omfattende forhandlinger om reorganisering av fakulteter og institutter fulgte. Det medførte også endringer i fakultetstilknytningen for Vitenskapsmuseets arkeologer og biologer.

Forut for denne omorganiseringen etablerte Museumstyret ved Vitenskapsmuseet sitt eget arbeidsutvalg, *Utvalget for Organisering av VM innen NTNU*, internt kalt ORGUT, som hadde jevnlig møter i løpet av våren og sommeren 1995. Medlemmene var Kjell Ivar Flatberg (biolog/direktør), Arne B. Johansen (arkeolog/dekanus ved Fakultet for arkeologi og kulturhistorie), Jon-Arne Sneli (biolog/dekanus ved Fakultet for naturhistorie), Bjørn Larsson (biolog ved Skoletjenesten/representant for teknisk-administrativt personale), Eva Akselsen (avdelingsbibliotekar ved biblioteket), samt utvalgets sekretær Astrid Langvatn (biolog og administrerende leder).⁶⁷⁹ I stortingsproposisjonen og den påfølgende avtalen mellom

⁶⁷⁵ Jfr. Andersen *et al.*, 2009, s. 318. Samtidig endret DKNVS, Biblioteket navn til *Universitetsbiblioteket i Trondheim*. Etter overgangen til NTNU i 1996 fikk denne biblioteksavdelingen på Kalvskinnet navnet *NTNU Gunnerusbiblioteket*.

⁶⁷⁶ Om NTHs forhandlinger for å bevare selvstyre innenfor UNIT, se f.eks. Brandt og Nordal, s. 299–310. Om NLHTs forhandlinger for å bevare selvstyre, og om utviklingen til AVH, se f.eks. Brandt og Nordal, s. 304, 310.

⁶⁷⁷ Brandt og Nordal, s. 309.

⁶⁷⁸ Se mer om disse institusjonene forut for samlingen i NTNU i Brandt og Nordal, 2010, s. 443–445.

⁶⁷⁹ Vitenskapsmuseets ORGUT-utvalgs notater og møtereferater er arkivert i NTNU Vitenskapsmuseets sakarkiv under emnetittel «ORGUTV» og nummerert. Arkivet er nå avlevert til Statsarkivet. Det fantes også et annet

departementet og museet fra 1983, stod museets avdelinger oppført som *avdelinger*, mens tolv år senere fremstod både Arkeologisk avdeling og Naturhistorisk avdeling som *fakulteter* med *egne dekaner*. Dette skulle bli en kortvarig ordning. ORGUT-utvalget foreslo to nye løsninger, et flertallsforslag (4 av 5 medlemmer) og et mindretallsforslag (1 av 5 medlemmer).

Flertallsforslaget innebar at museet ble organisert i to grunnenheter, kalt *Naturhistorisk institutt* og *Kulturhistorisk institutt*. Begrunnelsen for dette var at betegnelsene *natur* og *kultur* var «lærdomssteoretisk heldekkende» og dessuten kunne åpne rom for å legge til nye fagfelt i fremtiden. Mindretallsforslaget skilte også arkeologi og naturhistorie i egne institutter, men så videre for seg å dele det naturhistoriske fagmiljøene i flere institutter, et for botanikk, et for zoologi, samt en egen praktisk-vitenskapelig enhet for marinbiologi ved Trondhjem Biologiske Stasjon. Blant alle utvalgets medlemmer var det imidlertid enighet om at museet burde grunnlegge et *Formidlingsinstitutt* som en egen grunnenhet, adskilt fra de andre fagavdelingene og fra museets administrasjon, og at navnet Vitenskapsmuseet burde beholdes.⁶⁸⁰

Arbeidsutvalget brukte konsekvent betegnelsen *vitenskapelige samlinger*, og understreket i innstillingen sin at samlingsvirksomheten ved museet var innkommet ved hjelp av vitenskapelige prosedyrer og at gjenstandene hadde vitenskapelig kildeverdi. I tillegg så de også på formidlingsvirksomheten som et fagfelt som burde likestilles med virksomhetene innenfor biologi og arkeologi. De skilte i liten grad mellom vitenskapelige og ikke-vitenskapelige, eller rent praktiske museumsoppgaver. En slik grensdragning kom sterkere til syne i de kunnskapspolitiske vedtakene som var rett rundt hjørnet.

Stortingsmelding nr. 24 (1995–96) Om organiseringen av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, etterkom ikke mange av Vitenskapsmuseets ønsker. Statsråden godkjente at Vitenskapsmuseet skulle organiseres som en 12. enhet på fakultetsnivå direkte under universitetsstyret, altså på linje med de øvrige 11 fakultetene. Museet ble imidlertid ikke kalt fakultet, men betegnet som en forvaltningsenhet. De to tidligere fakultetene ved museet opphørte. Fagpersonalet fikk såkalte *delte stillinger*, «innen fakultetsstrukturen hva angår undervisning og forskning, og innen Museet for det samlingsansvar stillingene er tillagt».⁶⁸¹ Dette innebar at arkeologene som hadde forsknings- og undervisningsoppgaver ble innpasset

ORGUT-utvalg ved NTNU, nedsatt av sentralledelsen for å effektivisere organisasjonen (Brandt og Nordal, 2010, s. 450–451).

⁶⁸⁰ «Organisering av Vitenskapsmuseet innenfor Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet – Innstilling», internt dokument datert 27.06.95 (ORGUT, 1995).

⁶⁸¹ St.meld. nr. 24 (1995–96), s. 4, 5, 7.

på *Fakultet for historisk-filosofiske fag* beliggende i bydelen Dragvoll, mens biologene tilsvarende ble innpasset på *Fakultet for biologi, kjemi og kjemisk teknologi*, beliggende i bydelen Rosenborg.⁶⁸² Det daglige arbeidsstedet for museets ansatte ble fortsatt museumsbygningene på Kalvskinnet i sentrum.

Museet startet opp med arkeologiutdanning på grunnfag, mellomfag og hovedfagsnivå høsten 1996, men hadde allerede ansvar for spredt undervisning og veiledning på alle disse nivåene, samt for Ph.d.-studenter. Etter «Kvalitetsreformen» i 2003 ble undervisningen omorganisert som bachelor- og mastergradsutdanning, fremdeles med bygningene på Kalvskinnet som ramme og studiested. Innenfor biologiske fag hadde Vitenskapsmuseet ikke et eget studieprogram, men bidro med undervisning og forskerutdanning i marin biologi og deler av biodiversitetsutdanningen ved NTNU, samt noe undervisning og veiledning i andre områder innenfor botanikk og zoologi.⁶⁸³

I 1996 ble Vitenskapsmuseet omdøpt til *NTNU Vitenskapsmuseet* og Universitetsbibliotekets avdeling på Kalvskinnet fikk navnet *NTNU Gunnerusbiblioteket*. Selv om Vitenskapsmuseet hadde vært tilknyttet universitetet i Trondheim i nærmere to tiår, hadde det hele tiden hatt en viss autonomi. En synlig inskripsjon av at styrkeforholdet mellom museet og «resten av universitetet» var i endring, var den avtakende bruken av Vitenskapsmuseets egne logoer (henholdsvis en hellemling av en hvalfigur og en bronsespenne) til fordel for NTNUs blå-hvite logo på trykksaker, brevhoder og publikasjoner. Institusjonen endret også navn fra Vitenskapsmuseet, med adresse Erling Skakkes gate 47 i Trondheim, til *NTNU Vitenskapsmuseet* med den institusjonelle adressen Felles postmottak, Postboks 7491 Trondheim.

I løpet av 2000-tallet, med innplasseringen i organisasjonsstrukturen på fakultetsnivå, endret relasjonen mellom Vitenskapsmuseet og NTNU seg ytterligere. Museumsarbeidets innhold og praksiser ble skjøvet i retning av organisasjonens overordnede FoU-politikk og mer eksplisitt strategi for samfunnskontakt. Derfor skal jeg nå se på to av NTNU Vitenskapsmuseets strategidokumenter, for å se hvordan museet gikk i takt eller utakt med det jeg tidligere har omtalt som forskyvninger mot en *modus 2-kultur* for kunnskapsproduksjon, og hvordan ulike modeller for forskningsformidling har gjort seg gjeldende de siste 15 årene.

⁶⁸² Biologisk institutt ble først opprettet i 1959 ved Norges lærerhøgskole, som flyttet inn i nye bygning på Rosenborg i Trondheim i 1960. Instituttet ble reorganisert under Matematisk-naturvitenskapelig fakultet ved AVH i 1984, og videre under Fakultet for kjemi og biologi ved NTNU i 1996 og Fakultet for naturvitenskap og teknologi ved NTNU i 2017. I 2000 flyttet instituttet fra Rosenborg til det nye Realfagsbygget på Gløshaugen.

⁶⁸³ Jfr. ORGUT, 1995.

2005: En eksplisitt formidlingsstrategi

I 2003 ble Axel Christophersen (professor i arkeologi) ansatt som direktør ved NTNU Vitenskapsmuseet, og han satte i gang med endringer på flere områder. Den viktigste var en eksplisitt satsning på *forskningsformidling* som museets grunnleggende samfunnsoppgave. Dreiningen skyldes nok i stor grad hans personlige engasjement, men var også en effekt av NTNUs strategi fram mot 2010, som pekte ut museet som et sted der universitetet kunne «drive allmennrettet forskningsformidling og ivareta samfunnskontakt».⁶⁸⁴

I 2003 ble *Strategiplan for NTNU Vitenskapsmuseet 2003–2010. Vitenskapsmuseet rommer verden* vedtatt i museumsstyret. De nye visjonene for museets virksomhet var i tråd med de sosiale, kunnskapskritiske og dialog-orienterte formidlingsidealene fra de to utredningene *Museumsutredningen* (1996) og *Frihet med ansvar* (2000). Visjonen var satt opp i fire punkter: Museet skulle møte utfordringer med kritisk og konstruktiv kunnskap om kultur og natur i tid og rom; av samlinger, utstillinger, tradisjoner og viten skulle museet skape en arena hvor mennesker møtte natur og samfunn i samspill og konflikt; museet skulle engasjere, provosere og motivere til refleksjon og nysgjerrighet om verden omkring; museet skulle være aktivt til stede i samfunnsdebatten og være der grunnlaget ble lagt for forskning og forvaltning av natur og kultur.⁶⁸⁵ Forskningsformidling som et sosialt prosjekt var et tydelig omdreiningspunkt i visjonen – allmennheten skulle bli *engasjert, nysgjerrig og kritisk*. Det siste punktet pekte mot en åpenhet for at allmennheten kunne påvirke museets virksomhet. Dette var imidlertid visjonen. Hvordan skulle NTNU Vitenskapsmuseet oppnå å bli et slikt sosialt sted i byen, eller en aktant som trakk alle som var interessert i å bli engasjerte, nysgjerrige og kritiske til seg?

En beskrivelse av «nå-situasjonen» fungerte som en realitetsorientering. Det ble fremhevet at museet måtte «møte de utfordringer NTNU tillate museet som en sentral aktør i NTNUs allmennrettede forskningsformidling», satt opp som det første av tre punkter. Det neste poengterte at «NTNUs allmennrettede forskningsformidling i sterkere grad blir konfrontert med et hurtig voksende krav til moderne museumsdrift, blant annet med økt vekt på aktiv samfunnsdeltakelse, økt konkurranse med massemedia innenfor kunnskapsformidling og med utvidete arbeidsoppgaver som en regional og nasjonal kulturinstitusjon».⁶⁸⁶ Det kan sies å

⁶⁸⁴ NTNU, 2001.

⁶⁸⁵ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 2.

⁶⁸⁶ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 6.

være motsetningsfylt når sentrale punkter i visjonen også ble fremstilt som de største utfordringene mot å komme nærmere en realisering av dem: Hvordan skulle NTNU Vitenskapsmuseet bli en samfunndebatterende arena for kritikk og refleksjon, hvis kravene til moderne museer om å delta aktivt i samfunnet samtidig var en stor utfordring? Blant museets svakeste sider stod punktet «defensiv holdning til samfunnet», og en viktig trussel var «økt kamp om oppmerksomheten», underforstått fra massemedier, internett og underholdningstilbud.⁶⁸⁷ Her var det med andre ord en del arbeid som måtte gjøres.

Hovedmålet for virksomhetsområdet *allmennrettede forskningsformidling* fikk mer pragmatiske formuleringer. På dette nivået ble det fastslått at museet skulle være en arena for formidling av natur- og kulturhistorisk forskning, samlinger og museale tradisjoner. *Tid, autensitet, og objekt* skulle være grunnleggende elementer i utstillingsvirksomheten, og museet skulle bistå andre fagmiljø ved NTNU i realiseringen av utstillingsmål. Deretter kom en formulering som lå tettere opp til visjonene og som samtidig var satt opp som den største utfordringen for museets formidlingsarbeid: «Formidlingen skal være aktuell og samfunnsdeltakende og utfordre tradisjonelle forestillinger om kultur og natur gjennom temavalg og formidlingsform».⁶⁸⁸ Det neste punktet i hovedmålet inneholdt resepten på den medisinen som kunne helbrede den utfordrende tilstanden: «VM skal utvikle høy kompetanse på museumspedagogikk og utstillingsteknikk og styrke formidlingskompetansen i seksjonene».⁶⁸⁹ Strategier og tiltak som skulle bidra til å nå delmål og hovedmål og endelig realisere visjonen var mange: Å tilby halvårsprogrammer for varierte aktiviteter; større rom for dagsaktuelle tema som ikke behøvde planlegging; 1–2 eksperimenterende formidlingsprosjekter i året; plan for markedsføring og profilering; gratis adgang; bedre nettsider; minst to forprosjekter for nye faste utstillinger; et årlig formidlingsseminar for alle ansatte; utstillinger skulle styres som prosjekter; insentivmidler for gode formidlingstiltak som ga merkbart bedre publikumsoppslutning.⁶⁹⁰

Det var ingen tvil om at formidlingskompetanse skulle synliggjøres i hele virksomheten med *Strategiplan for NTNU Vitenskapsmuseet 2003–2010. Vitenskapsmuseet rommer verden* (2003). Likevel stod det ikke noe om allmennrettet formidling verken som hovedmål, delmål eller tiltak i kapittelet for *virksomhetsområdet forskning*. En «tydeligere forskningsprofil»

⁶⁸⁷ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 6.

⁶⁸⁸ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 7

⁶⁸⁹ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 7.

⁶⁹⁰ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 10–11.

skulle utvikles, og forskningskompetansen «spisses» og «styrkes».⁶⁹¹ Men de vitenskapelige samlingene skulle sikres samtidig som de også skulle bli mer tilgjengelige for forskere, forvaltere og allmenheten gjennom to tiltak: Digitalisering i publikumsdatabaser og å gjøre magasiner tilgjengelige for allmennheten.⁶⁹²

Man kan alltid pirke på formuleringer i et strategidokument, det hører til sjangeren at de kan være vidløftige, og at de ikke alltid samsvarer med seg selv på alle punkter. Denne strategiplanen fikk uansett effekter for NTNU Vitenskapsmuseet ved at den plasserte forskningsformidling i museets kjerne. Museumsdirektøren satte ned en egen arbeidsgruppe som skulle utarbeide et nytt dokument for strategier og virkemidler for museets utstillings- og publikumsvirksomhet.⁶⁹³ Dette ble lansert med tittelen «Grav opp kanalene, oversvøm museene!» i 2005, inspirert av en kritisk kronikk av Erling Fossen i avisen «Morgenbladet», der han oppfordrer til å sette fyr på bibliotekene og oversvømme museene, fordi disse institusjonene var tilbakeskuende og lite nyttige for fremtidens generasjoner.⁶⁹⁴

Grav opp kanalene og oversvøm museene!

Dokumentet «*Grav opp kanalene og oversvøm museene!*» *Strategi og virkemidler for en ny utstillings og publikumsvirksomhet* (2005) var NTNU Vitenskapsmuseets første eksplisitte strategiplan for formidlingsvirksomheten.⁶⁹⁵ Den kan ses som en effekt av arbeidet knyttet til den fornyede forskningsformidlingsdiskursen som ble synliggjort i museets strategiplan for 2003–2011. I første omgang var det arbeidet med nye basisutstillinger ved museet som formidlingsstrategien ga føringer for, men det var tanken at endringene også skulle virke på lengre sikt.⁶⁹⁶ Her skal jeg ikke gå i detalj med hensyn til arbeidet med nye basisutstillinger, men se på generell omtale av forskningsformidlingen ved museet, og på hvilke aktanter og praksiser denne virksomheten ble koblet sammen med.

Dokumentet ble innledet med en tilstandsbeskrivelse av museet som en institusjon som gjennomgikk en *hard og kritisk debatt* om sin egen rolle. Utfordringene museet stod overfor var satt opp som en rekke kontradiksjoner: Skulle museet for eksempel være «en passiv

⁶⁹¹ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 7–9.

⁶⁹² NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 12.

⁶⁹³ Medlemmene i utvalget er ikke oppført i strategidokumentet.

⁶⁹⁴ Fossen, 1999.

⁶⁹⁵ Strategiplanen finnes i to utgaver, en eldre med sidetall og et nyere utgave uten. Her refererer jeg til den første utgaven som har sidetall. Teksten i de to utgavene er identisk.

⁶⁹⁶ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 2.

formidler av etablert kunnskap, eller et sted hvor man kunne hente inspirasjon til kreativ refleksjon over viktige spørsmål i livet»? Skulle museet være «kritisk og kontroversielt», eller «innta iakttagers objektive formidlerrolle»? Hvordan skulle museet «demokratiseres» ved å slippe andre publikumsgrupper enn «eliten» inn i museene, og hvilken rolle skulle museet spille for «nasjons- og identitetsoppbygging i vårt flerkulturelle samfunn»?⁶⁹⁷

Det første motsetningsparet kan forstås i forhold til en diskurs om *forskningens nytte gjennom formidling* med posisjonering av motsatte assosiasjonsrekker: På den ene siden er irrelevant, fjern og etablert forskning – som *ikke* kan bidra til inspirerende livsfilosofi, ei heller til annet enn objektiv betraktning av virkeligheten. På motstående side er og relevant og anvendelig forskning som allmennheten forstår og kan bruke til å løse utfordringer i livet sitt. Vi kan også se dette som et skille i Latours forstand mellom *intermediering* på den ene siden og *mediering* på den andre: Intermediering av etablert kunnskap blir tørt og kjedelig og stillestående, mens medieringen av aktuell kunnskap kan bidra til å berøre og bevege besøkernes preferanser og handlinger. Samtidig kan vi også se argumentasjonslinjen i lys av bevegelsen fra en *modus 1-kultur* for forskning til en *modus 2-kultur* der muligheter for anvendelse utenfor forsknings-sfæren bidrar til å bygge opp under forskning som sosialt robuste praksiser – forutsatt at forskningen blir mediert.

To andre diskursive assosiasjonsrekker ble også satt opp som motsetninger i formidlingsstrategiens innledning: På den ene siden «eliten» som museenes publikum assosiert med etablerte kunnskapssammensetninger, og på den andre siden «andre publikumsgrupper» assosiert med demokrati, kulturmangfold og identitetsoppbygging. Satt på spissen kan vi si at «eliten» som kategori også kan forstås som en ideell aktant, assosiert med effekter knyttet til en *modus 1-kunnskapskultur*. «Andre publikumsgrupper» ble assosiert med andre effekter som kunne bringe nytt liv til museene ved å stille kritiske spørsmål og skape samrøre når ulike kulturelle identiteter møttes, og når kunnskap ble satt sammen og brukt på nye måter i en *modus 2-kunnskapskultur*. Dette var forståelsen av ideelle forhandlingspartnere for museenes forskningsformidling ved starten av et nytt årtusen, men hvordan skulle det omsettes i nye museumspraksiser?

Grav opp kanalene og oversvøm museene videreførte hovedmål og strategier fra *Strategiplan for NTNU Vitenskapsmuseet 2003–2011*, der målet om å styrke formidlingskompetansen i de

⁶⁹⁷ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 2.

ulike avdelingene skulle skje ved «å integrere de enkelte seksjonene vesentlig sterkere i den samlede formidlingsvirksomheten». ⁶⁹⁸ Fornyelse var nødvendig fordi:

Selv om det finnes betydelige kvaliteter i de gamle utstillingene, hersker det liten tvil om at dagens situasjon, preget av intensiv påvirkning fra massemedia, kritisk bevissthet og økt konkurranse om publikum, stiller helt andre krav til utstillingenes form og innhold. ⁶⁹⁹

Andre ideelle aktanter utøvet med andre ord virkning på NTNU Vitenskapsmuseets muligheter til å lykkes med sin forskningsformidling i utstillingsformat: «Massemediene» kunne berøve museet for dets publikum, i tillegg til at «et kritisk bevisst publikum» kunne velge å ikke besøke museet. For å hindre et fremtidsscenario der museet var tomt for publikum, skulle museet sørge for «faglig oppgradering av eldre utstillinger», formodentlig både med tanke på formidlingsfaglig, arkeologisk og biologisk kunnskap. ⁷⁰⁰ I tillegg skulle museet rette sin forskningsformidling mot to spesifikke målgrupper. Den første var skolen lærerne, barn og unge, fordi de hadde grunnleggende behov for innsikt i forskningens betydning i samfunnet. ⁷⁰¹ Den andre målgruppen var journalister, fordi trykte og elektroniske medier var et viktig sted for forskernes formidling og fordi journalister kunne opptre som kritiske videreformidlere til allmennheten. ⁷⁰² Grunnen til at disse gruppene trengte å vite mye om forskning ble formulert slik:

Formidling omkring hvordan systematisk kunnskapsutvikling og nyere forskningsresultater influerer på vår hverdag og refleksjon og debatt rundt hvordan dette påvirker samfunnsutviklingen, står her sentralt. ⁷⁰³

Deltakere i samfunnet trengte med andre ord forskningsbasert kunnskap for å kunne bli i stand til å reflektere over forskningens betydning for samfunnsutviklingen, og videre for å forstå universitetets «prinsipielle» rolle i kunnskapssamfunnet som en vitenskapelig basert virksomhet. ⁷⁰⁴ Her dreier det seg ikke bare om å formidle nye forskningsresultater, men også formidling som *refleksjon og debatt*. Argumentasjonen relaterer til en underskuddsmodell for forskningsformidling, som beskriver at ved å få presentert mye forskningsrelatert kunnskap vil folk forstå og anerkjenne forskning som viktig virksomhet i kunnskapssamfunnet, særlig hvis journalister hjelper til med å arrangere kunnskapene som kritiske. Det er snakk om å skape engasjement om

⁶⁹⁸ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 3.

⁶⁹⁹ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 5.

⁷⁰⁰ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 5.

⁷⁰¹ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 6.

⁷⁰² NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 6.

⁷⁰³ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 6.

⁷⁰⁴ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 6.

samfunnsutviklingen ved å debattere hvordan forskning påvirker, men i mindre grad en invitasjon til å debattere hvordan samfunnet påvirker forskningsresultater. Til tross for en ny giv og et ønske om endring, er det det å få allmenheten til å forstå hvorfor museenes kunnskaper er viktige, tilsynelatende en sterkere magnet for legitimeringen av formidlingsmetoder, enn å overlate litt av definisjonsmakten til allmenheten i form av dialoger eller debatt. Argumentasjonen er i bevegelse mellom en underskuddsmodell og en dialogmodell, og mellom et «public understanding»- og et «public engagement»-perspektiv på forskningsformidling.

Journalistene i seg selv var vel strengt tatt ingen egentlig målgruppe, men hjelpelige aktanter som kunne medvirke til å nå også en større del av befolkningen enn de som kunne nås via museets kontakt med skolene. Å opprettholde en god relasjon til journalister og media ble presisert som viktig, spesielt for «å få ut informasjon om hva museet har å tilby». ⁷⁰⁵ For å lykkes best mulig med dette informasjonsarbeidet lanserte derfor museet samtidig en PR-plan, *Markedsplan Vitenskapsmuseet* (2005) for den allmennrettede formidlingsvirksomheten, utført av reklamebyrået Scan Partner AS i Trondheim. ⁷⁰⁶ Markedsplanen var et forholdsvis tynt dokument på 16 sider, pluss vedlegg med handlingsplaner for produktutvikling, besøk, media og PR. Et bemerkelsesverdig trekk var at den konsekvent omtalte merkevaren som ble utredet ved feil navn. Ikke et eneste sted omtaler den museet som NTNU Vitenskapsmuseet, kun som Vitenskapsmuseet. ⁷⁰⁷

Hovedinnholdet i *Markedsplan Vitenskapsmuseet* (2005) var en kortfattet situasjonsanalyse og beskrivelse av målgrupper (innimellom omtalt som kunder), samt et litt lengre kapittel med forslag til en markedsstrategi for å styrke museets måloppnåelse for formidlingsvirksomheten og etablere en positiv bedriftskultur ved å analysere virksomheten etter parameterne produkt, pris, distribusjon/tilgjengelighet og kommunikasjon. ⁷⁰⁸ Markedsplanen bidrar med andre ord til en oversettingsprosess der museets ulike oppgaver og mål ble koblet til et mer kommersielt aktør-nettverk, der museet i seg selv var en merkevare som skulle gjøres synligere for aktuelle kunder ved bruk av hjelpsomme aktanter med kompetanse innenfor mediestrategi, PR og «sales promotion».

Situasjonsbeskrivelsen i markedsplanen tok utgangspunkt i, var imidlertid en annen enn den *harde samfunnsdebatten om museer* som NTNU Vitenskapsmuseet brukte i innledningen til

⁷⁰⁵ NTNU Vitenskapsmuseet, 2005, s. 6.

⁷⁰⁶ Scan Partner AS (2005) *Markedsplan Vitenskapsmuseet 2005*. Trondheim: Scan Partner AS.

⁷⁰⁷ Scan Partner AS, 2005.

⁷⁰⁸ Scan Partner AS, 2005, s. 9–16.

Grav opp kanalene og oversvøm museene (2005). Under arbeidet med markedsplanen hadde reklamebyrået og museet utført en innledende markedsanalyse der de hentet inn informasjon fra ansatte under en én-dags-workshop med representanter fra alle seksjonene ved museet. I tillegg hadde de utført en kvantitativ spørreundersøkelse (per telefon) blant 600 personer i Trondheim og omegn, og to fokusgruppe-samtaler med elever fra videregående skoler i byen.⁷⁰⁹ Resultatet fra disse undersøkelsene var følgende beskrivelse:

Den kvantitative analysen viser at Vitenskapsmuseet har en bra «kjennskap» i Trondheims befolkning. Kunnskapen varierer imidlertid mye. Blant annet vet langt fra alle de som «kjenner» VM, hvor museet er lokalisert. Her har man en oppgave som bør få fokus fremover. Likedan er det få som vet at VM er en del av NTNU. Kjennskapen til de ulike utstillingene som arkeologi, kirkehistorie, Ringve botaniske hage og middelalderutstillingen er også lav og bør bedres. Når det gjelder assosiasjoner, er det relativt mange som ikke har sterke assosiasjoner til museet overhodet. Den desidert mest frem-tredende assosiasjonen er dyr, noen også arkeologi. «Kunnskapsformidler» og «ekte/autentisk» er også assosiasjoner man scorer godt på. Assosiasjonen «gammeldags/utgått på dato» har festet seg hos noen. Dette er lite ønskelig for et museum som har aktualitet som et sentralt verdi-/assosiasjonsord.⁷¹⁰

Folk i byen hadde altså en bevissthet om at Vitenskapsmuseet eksisterte, men verken Kalvskinnet som sted eller NTNU som organisasjon var tydelig forbundet med museet for mange av de spurte. *Relativt mange* trondheimere forbandt ikke museet med noe som helst. De som hadde flest assosiasjoner til museet, var barnefamilier og akademikere, og elevene fra videregående hadde ingen intensjoner om å komme tilbake på museumsbesøk med mindre de var nødt til det som et ledd i skolens undervisning.⁷¹¹ Det bildet som ble tegnet av museet i Scan Partner AS' undersøkelse, stod i sterk kontrast til bildet av museet som en kraftfull arena for livlig debatt blant byens beboere, som museets egen arbeidsgruppe hadde tegnet i sin formidlingsstrategi samme år.

I Scan Partner AS' workshop med de ansatte kom det frem synspunkter som «samsvarte med markedsplanen på en rekke punkter». De hadde blant annet pekt på behov for bedre samarbeid med NTNU og at forskerne burde formidle mer, samt at de manglet ressurser til gode formidlingstiltak.⁷¹² Å avklare museets rolle mer presist i forhold til NTNUs allmenne forskningsformidling ble ellers pekt på som et viktig mål for arbeidet med *Grav opp kanalene og oversvøm museene* (2005). Det eneste praktiske tiltaket som ble foreslått der, var imidlertid

⁷⁰⁹ Scan Partner AS, 2005, s. 6. Informasjonen ble hentet inn høsten 2004.

⁷¹⁰ Scan Partner AS, 2005, s. 6–7.

⁷¹¹ Scan Partner AS, 2005, s. 7.

⁷¹² Scan Partner AS, 2005, s. 7.

at museet i fremtiden skulle legge til rette for at resten av NTNU også ble representert i formidlingsprogrammet, og at formidlingsseksjonens fagråd skulle oppsøke forskningsmiljøer ved NTNU med samarbeid for øyet.⁷¹³ I resten av formidlingsstrategien var det nok betoningen av utstillingene på stedet Kalvskinnet og museets lange historie som forskningsinstitusjon, som ble brukt til å skape en distinksjon. Om virksomhetsideen stod det beskrevet at «VM skal være et sted som publikum i Midt-Norge umiddelbart vender seg til for å skaffe seg dypere innsikt om aktuelle og spesielle natur- og kulturelle fenomener. Utstillingene og formidlingsmetodene som benyttes, skal være mangfoldige og gi en helhetlig og flerfoldig opplevelse».⁷¹⁴

De tre strategidokumentene fra 2003 og 2005 fikk effekter for det daglige arbeidet for mange av museets ansatte, ettersom mange av de strategiske tiltakene ble fulgt opp. Dokumentene kan dermed forstås som aktanter som beveget på relasjoner mellom de ansatte, bidro til en realitetsorientering om forholdet til byens befolkning, bidro til å luften nye ideer og løfte nye kompetanser frem, koblet museets virksomhet sterkere til medier og markedsføringsnettverk, økte mengden av formidlingsoppgaver, åpnet opp for uprøvde måter å kommunisere med besøkende på, og også for en tydeligere tilstedeværelse på digitale plattformer. I en periode rundt 2010, da museet åpnet nye faste og temporære utstillinger under tittelen «Kunnskapsalarm», i forbindelse med både DKNVS og museets 250-årsjubileum, økte også publikumstallene betraktelig. Med andre ord ble NTNU Vitenskapsmuseet en tydeligere aktant blant byens museumsinteresserte befolkning, og et mer besøksverdig sted i byens sentrum. Med de nye utstillingene fikk NTNU Vitenskapsmuseet dessuten prisen for «Årets museum 2010», utdelt av Norges museumsforbund.⁷¹⁵

I 2013 gikk Axel Christophersen av som direktør, og nåværende direktør Reidar Andersen (professor i biologi) tok over. Også Andersen har vært opptatt av forskningsformidling gjennom en lang forskerkarriere, likevel kan det se ut som NTNU Vitenskapsmuseet har gått gjennom et taktskifte for sin forskningsformidlingsvirksomhet de senere årene.

⁷¹³ Scan Partner AS, 2005, s. 4, 11.

⁷¹⁴ Scan Partner AS, 2005, s. 4.

⁷¹⁵ Mitt ph.d.-stipend var også en effekt av den fornyede forskningsformidlingsdiskursen ved NTNU Vitenskapsmuseet, og det samme var de to «dialog-prosjektene» som jeg rekrutterte mange av intervjudeltakerne mine fra, «Fra sans og samling» i 2012–13 og museets «Sommeralarm - Sommerskole for forskerspirer» i 2012 (Se omtale i kapittel 2).

2018: Vitenskap i sentrum

Den fjerde hendelsen jeg har valgt for å beskrive bevegelsene i relasjonen mellom museet på Kalvskinnnet og Trondheims universitet, er NTNU Vitenskapsmuseets foreløpig siste strategiplan, *Vitenskap i sentrum. Strategi 2018–2025*, som ble vedtatt i museets styre i 2018. Også dette dokumentet innledes med en visjon som synliggjør de viktigste verdiene museet ønsker å bli assosiert med i dag. Fra NTNUs strategidokument fra 2003, husker vi at museets visjon hadde formidlingsvirksomheten som omdreiningspunkt. Museets styre ønsket at museet skulle være et sted der nysgjerrighet og kritisk refleksjonsevne skulle næres gjennom meningsbryting i debatt mellom allmennheten og museets forskere om natur og kulturspørsmål.⁷¹⁶

Museets visjon er ikke lenger knyttet til en diskurs om museer som formidlingssteder, men fremhever i stedet NTNU Vitenskapsmuseet som universitetets museum og som et forskningssted der en «akademisk kultur» råder.⁷¹⁷ Visjonen som presenteres i *Vitenskap i sentrum* (2018) er identisk med visjonen for hele NTNU, slik denne presenteres i NTNUs gjeldende strategidokument, *Strategi 2018–2025. Kunnskap for en bedre verden* (2017). Her forklares viktigheten av at samfunnet skal støtte opp om universitetet – og dermed om museet:

Kunnskap gir mennesker muligheter og innflytelse, og er et fundament for å ta gode valg. Kunnskap inspirerer og utfordrer, endrer holdninger, tenkemåter og hvordan vi ser verden. Demokratiet vårt styrkes av en opplyst debatt. Kunnskap utviklet ved NTNU skal komme fellesskapet til gode, og man skal kunne stole på at kunnskap fra NTNU er kommet frem i tråd med normer for utvikling av god vitenskap. Kunnskap og teknologiutvikling gir muligheter for å øke den bærekraftige verdiskapingen og for å finne svar på store utfordringer. Verden har gjennom FN blitt enige om 17 bærekraftsmål. NTNU vil bidra aktivt til å nå bærekraftsmålene. NTNUs styrke er vår teknisk-naturvitenskapelige hovedprofil kombinert med faglig bredde og tverrfaglighet.⁷¹⁸

Visjonen er en fortettet versjon av de viktigste verdiene NTNU Vitenskapsmuseet nå ønsker å bli assosiert med, og som dermed skal legitimere institusjonens nytte ikke bare for det norske samfunnet, men for hele verden. Museet knytter seg her til verdier som har relevans innenfor en kunnskapskultur som er sterkt knyttet til akademiske praksiser. Begrepet *formidling* er ikke tatt i bruk, men det er likevel implisitt at overføring av kunnskap skjer når det er et mål at den skal komme fellesskapet til gode, og gi mennesker muligheter og innflytelse og være bestand-

⁷¹⁶ NTNU Vitenskapsmuseet, 2003, s. 2–3.

⁷¹⁷ NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 6–7.

⁷¹⁸ NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 6; NTNU, 2017, s. 7.

deler i en *opplyst debatt som styrker demokratiet*. Det er likevel ikke museet som et sted for dialogisk forskningsformidling som trekkes frem, men museet som et sted som fremskaffer kvalitetssikret, teknologisk og vitenskapelig kunnskap med et langsiktig mål om en mer bærekraftig verden bestående av mennesker som på kunnskapsrikt grunnlag kan *ta gode valg*. Å handle i tråd med FNs bærekraftsmål er gode valg for de som besøker museet.

På neste side i strategiplanen finnes en oppsummering av de viktigste verdiene for museet de neste årene. Også her har museets styre godkjent en avskrift fra NTNUs strategidokument, som lanserer verdiene *kreativ, konstruktiv, kritisk og respektfull* som retningsgivende for adferden til «alle medarbeidere og studenter». Den eneste tilføyelsen museet har gjort, er en informativ setning om at «Vitenskapsmuseet er medlem av ICOM (The International Council of Museums) og har gjennom dette tilsluttet oss et felles etisk regelverk. Retningslinjene fastsetter standarder for museer og museumsmedarbeideres praksis og yrkesfaglige adferd».⁷¹⁹ Det lyder nesten som museet mener at fordi de ansatte er forpliktet til å kjenne til ICOMs etiske regelverk, vil arbeidet de gjør være kvalitetssikret som både respektfullt og godt for alle. Det finnes ingen henvisning til den museologiske diskursen om *en ny museumsetikk* som beskriver og diskuterer problemer som oppstår når nettopp ICOMs museumsetiske regelverk omsettes til praksis i museer verden rundt. For å forstå museets sammensatte samfunnsrolle bedre, er det formodentlig også behov for en museologisk kreativ, kritisk, konstruktiv og respektfull forskningsadferd ved NTNU Vitenskapsmuseet.⁷²⁰

Museets besøkere er ikke eksplisitt inkludert verken i museets nåtidige visjon eller verdier, og det finnes ingen forbindelser til museologiske diskurser som fremhever museer som kontaktsoner og steder for dialog, deltakelse eller livslang læring. Under punktet «kritisk» er det «vår akademiske kultur» som er utgangspunktet for en debatt, og under punktet «konstruktiv» er det studenter og ansatte som skal inkluderes i «medbestemmelse og aktiv medvirkning».⁷²¹

Om NTNU Vitenskapsmuseets *spesielle samfunnsoppdrag* står det:

NTNU Vitenskapsmuseet er en av Norges ledende institusjoner innenfor sikring, bevaring, tilgjengeliggjøring og forskning på natur- og kulturhistoriske samlinger. Vitenskapsmuseet har profesjonsrettet utdanning innenfor arkeologi, og har som landsdelsmuseum omfattende forvaltningsoppgaver i henhold til kulturminneloven. Dette medfører arkeologiske undersøkelser marint og på land i vårt forvaltningsområde, samt ansvaret for

⁷¹⁹ NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 7.

⁷²⁰ Se f.eks. Marstine, 2011a.

⁷²¹ NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 7.

konservering og bevaring av gjenstander som er regulert av loven. Museet drar fordel av å være del av et teknisk-naturvitenskapelig universitet og av å være et universitetsmuseum. Dette sikrer god integrasjon mellom forskning, forvaltning og formidling.⁷²²

Denne beskrivelsen samsvarer godt med beskrivelsene av universitetenes museer i NOU'en om universitetsmuseenes utfordringer, *Kunnskap for fellesskapet* (2006) og den påfølgende stortingsmeldingen *Tingenes tale* (2008), som også i liten grad koblet universitetenes museer til den samtidige museologiske diskursen om museer som natur- og kultur mangfoldets formidlingssted, dialogsted og opplevelseshed. Betegnelsen *landsdelsmuseum* brukes også her, i forbindelse med museets regionale forvaltningsansvar etter Kulturminneloven. Landsdelsmuseum blir ikke brukt om universitetsmuseene verken i strategiplanen for 2003–2011, i formidlingsstrategien *Grav opp kanalene og oversvøm museene* og Scan Partners markedsføringsplan fra 2005, eller i stortingsmeldingen *Tingenes tale* (2008). Betegnelsen forekommer imidlertid to steder i *Kunnskap for fellesskapet* (2006) – også der i passasjer som omhandler den lovpålagte arkeologiske forvaltningen.⁷²³ Kategorien «universitetsmuseum» er tilsynelatende enda ikke så etablert at den klarer seg uten støtte fra tidligere kategorier relatert til dette helt bestemte praksisområdet.

NTNU Vitenskapsmuseet gjennomgikk en oversettingsprosess for å bli rustet for de første tiåret av 2000-tallet som en arena for undring, der formidling ble beskrevet som den mest sentrale oppgaven. Vitenskapsmuseet som merkevare behøvde tilknytning til nye hjelpende aktanter, som PR og «branding» for å knytte til seg enda flere «kunder», journalister og skoleansatte. Scan Partners markedsanalyse (2005) var et eksempel på det. I den gjeldende strategiplanen er museet oversatt ved å bli knyttet, eller knytte seg til, andre sett av aktanter og assosiasjoner. Nå er det forbindelsen til universitetet og academia, som *gir fordeler* for alle museets virksomhetsområder, fordi «en av universitetets, og dermed også våre, oppgaver er å delta i en kunnskapsbasert offentlig debatt. Vi bruker vår viten til beste for samfunnet. Vi engasjerer oss i å løse globale utfordringer og i å oppfylle FNs bærekraftsmål».⁷²⁴

De innledende sidene i museets nåværende strategidokument levner liten tvil om at NTNU i dag er en sterk aktant i NTNU Vitenskapsmuseets nettverk, som har trukket museet til seg, slik Latour har beskrevet aktantenes effekt i nettverkene de inngår i. Gjennom prosesser av oversettelser har NTNU lagt føringer og skapt nye saker av betydning for museet, og satt det i

⁷²² NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 8.

⁷²³ NOU 2006:8, s. 50–51.

⁷²⁴ NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 8.

bevegelse mot en sterkere betoning av akademiske kvaliteter som hjelpemidler for å utøve sitt samfunnsansvar. Denne bevegelsen kan sies å romme et parallelt sosialt motiv for begrunnelser av universitetets og museers virksomhet, men knytter i mindre grad an til den samtidige museologiske fagdiskursen som vektlegger nødvendigheten av refleksive holdninger til museer som særegne steder for forhandlinger om politikk og etikk.

Foruten bruken av begrepet *bærekraft*, er det samfunnsoppdraget «Vitenskap i sentrum» beskriver forenelig med selvforståelsen museets ansatte viste både ved overgangen til Universitetet i Trondheim i 1968, og ved overgangen til NTNU i 1996: Museet var en forskningsinstitusjon som *også* formidlet sine resultater til både studenter og til allmennheten. NTNU Vitenskapsmuseets formidlingsdiskurs var i bevegelse det første tiåret av 2000-tallet, mot en mer dialogisk dreining, mens dagens strategidokument betoner at universitetets museum er et sted der forskning er omdreiningspunktet for virksomheten. Det er en klassisk underskuddsmodell for forskningsformidling som ligger implisitt i beskrivelsene av institusjonens samfunnsnytte, selv om målene for forskningen har fått en sosial profil.

2018: Vitenskapsmuseet i NTNU?

Det er liten tvil om at NTNU er en aktant som har stor effekt på universitetsmuseet på Kalvskinnet i dag. Men i hvor stor grad beskrives museet som en aktant med effekt på det øvrige universitetet? På NTNU sine hjemmesider på internett er universitetets strategier og rapporter lagt ut til offentlig innsyn.⁷²⁵ Her finner vi blant annet dokumentet *Strategi 2018–2025. Kunnskap for en bedre verden* som ble vedtatt av NTNUs styre i 2017, og som museets siste strategiplan, *Vitenskap i sentrum* (2018) kobler seg tett til.⁷²⁶ Hvis vi blar videre fra visjonen i dette dokumentet, kommer vi til utviklingsmålene for universitetets kjerneoppgaver, som er *Utdanning og læringsmiljø; Forskning; Kunst; Nyskaping og innovasjon*, samt *Formidling*.⁷²⁷ Hvis vi plukker ut formidling blant disse oppgavene, finner vi en innledning som beskriver «formidlingsstrategiens tre pilarer», eller målgrupper for ulike kunnskapsprodukter, for å være mer presis.⁷²⁸ Formidlingen av forskningsresultater og kunstnerisk utviklingsarbeid rettes mot forskergrupper og studenter. Allmennrettet kunnskapsformidling rettes mot det brede publikum, og brukerrettet forskningsformidling rettes mot

⁷²⁵ <https://www.ntnu.no/strategier> (Besøkt 1. april 2020). Strategidokumentet i PDF-format har referansen: NTNU (2017). *Strategi 2018–2025. Kunnskap for en bedre verden* (Strategidokument, vedtatt av NTNUs styre 06.12.2017). Trondheim: NTNU.

⁷²⁶ NTNU, 2017.

⁷²⁷ NTNU, 2017, s. 16–27.

⁷²⁸ NTNU, 2017, s. 27.

avgrensede profesjonsgrupper.⁷²⁹ Videre listes det opp en rekke utviklingsmål for universitetets formidling. Her legges det tilsynelatende stor vekt på at universitetets part i samfunnskontrakten er å delta i samfunnsdebatten, for å sørge for at egne resultater blir bedre kjent og tilgjengelig for enkeltmennesker, som i sin tur kan bruke disse kunnskapene som innspill i en kunnskapsbasert offentlig debatt. Videre skal formidlings- og kommunikasjonsarbeidet bidra til positiv PR og styrke rekruttering av flinke ansatte og studenter, både nasjonalt og internasjonalt.⁷³⁰ At universitetet eier et museum nevnes ikke, til tross for at et av museets kjerneoppgaver er nettopp formidling av forskning.

Kun ett sted er NTNU Vitenskapsmuseet referert til i *Kunnskap for en bedre verden* (2018), og det er i kapittelet «Vårt samfunnsoppdrag». Her stadfestes at i tillegg til å være et universitet som «frembringer nye perspektiver for langsiktig, grunnleggende forskning og for utdanning av fremragende kandidater», og som «bruker vår viten til beste for samfunnet» i en offentlig debatt, har NTNU «også et ledende universitetsmuseum med unike vitenskapelige samlinger og publikumsutstillinger».⁷³¹ Hva et *ledende universitetsmuseum* gjør, får vi ikke svar på, men det kan neppe ha så mye med forskningsformidling å gjøre, siden museet ikke er nevnt i det kapittelet der NTNUs kjerneoppgave formidling redegjøres for?

Det liten tvil om at den formidlingsmodellen som NTNU her beskriver er en *underskuddsmodell* der innholdet i kunnskapene som formidles ikke legges frem for granskning og diskusjon, men der folk flest kvalifiserer seg til den åpne offentlige debatten som er sunn for demokratiet, først *etter å ha mottatt tilstrekkelig med egnede argumenter* fra NTNU. Slik formidling er hensiktsmessig innenfor en *modus 1-kultur* for kunnskapsproduksjon, der praksisene ikke skal gi rom for feedback og et didaktisk dialog-begrep som kan bidra til å endre innsikter også for dem som er involvert i den akademiske kunnskapsproduksjonen. Det dialogbegrepet som brukes ellers i strategidokumentet kan i det store og hele byttes ut med «samtale», selv om strategidokumentet snakker varmt om viktigheten av at universitetet formidler både til samfunns- og enkeltindividers beste.

Endrede virkeligheter for NTNU Vitenskapsmuseet?

I forbindelse med DKNVS, Museets overgang til Universitetet i Trondheim – AVH i 1968, ble det viktig å produsere fakta om museet som sted, som kunne gi en trygg fremtid i en stor

⁷²⁹ NTNU, 2017, s. 27.

⁷³⁰ NTNU, 2017, s. 27.

⁷³¹ NTNU, 2017, s. 11. Dette avsnittet er også sitert i NTNU Vitenskapsmuseet, 2018, s. 8.

organisasjon. Navngitte aktanter i dette arbeidet var Gjærevoll, Lønne og Larsson. De oversatte DKNVS, Museet som et vitenskapssted, der allmennrettet formidling var en av de vitenskapelige oppgavene, på linje med utlån av museets materiale til andre institusjoner, eller faglige utredninger i forbindelse med planarbeid og samfunnsutbygging. Særlig Lønne var bekymret for at de øvrige delene av universitetet hadde fordommer mot museets utstillingsvirksomhet som avleggs, og i sitt brev til Kollegiet ønsket han at museet skulle transformeres til et «pulserende sted». Det var likevel ikke tvil om at *vitenskap* og alle praksiser og kvaliteter som vitenskap ble forbundet med, var en sterk aktant som andre museumspraksiser enten var støttefunksjoner og verktøy for, eller produkter av.

Frem til konsolideringen i NTNU i 1996, hadde Vitenskapsmuseet stor grad av autonomi innenfor universitetsorganisasjonen. Som en del av NTNU ble museets avdelingsstruktur endret i tråd med universitetets øvrige fakulteter og institutter. På tross av at museets eget organisasjonsutvalg (ORGUT) understreket at museets samlingsvirksomhet og formidlingsvirksomhet var vitenskapelige praksiser, produserte blant annet *St.meld. nr. 24 (1995–96) Om organiseringen av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*, nye fakta om NTNU Vitenskapsmuseet. Museet skulle organiseres som en egen enhet direkte under universitetsstyret, altså på linje med de øvrige 11 fakultetene, men som «en forvaltningsenhet med eget styre», også kalt «Museet».⁷³² Museets ansatte fikk delte stillinger: Undervisnings- og forskningsoppgaver ble innpasset på henholdsvis *Fakultet for historisk-filosofiske fag* på Dragvoll og *Fakultet for biologi, kjemi og kjemisk teknologi* på Rosenborg. Oppgaver som de andre fakultetene og instituttene på NTNU ikke hadde, knyttet til samlinger (inkludert arkeologiske utgravinger, utstillinger og annen formidlingsvirksomhet), ble organisert under en 12. enhet på fakultetsnivå, Museet. Det daglige arbeidsstedet for museets ansatte ble imidlertid fortsatt museumsbygningene på Kalvskinnet. Likevel bidro overgangen til NTNU med endrede faktiske forhold og en oversettelsesprosess som bidro til å trekke universitetets museum i to ulike retninger, som en fremdeles vitenskapelig universitetsdel, og en ikke lenger så vitenskapelig museumsdel.

Utover 2000-tallet gjennomgikk formidlingsvirksomheten ved NTNU Vitenskapsmuseet nye oversettelsesprosesser. Andre fakta ble produsert: Formidlingsvirksomheten utgjorde museets kjernevirksomhet, og museet ville ta et oppgjør med gamle og *passive* formidlingsmåter og ønske nye *kritiske og kontroversielle* formidlingsmåter velkommen. Imidlertid var det langt

⁷³² St.meld. nr. 24 (1995–96), s. 4.

mellom idealene i museets strategiplan fra 2003 og formidlingsstrategi fra 2005, og de empiriske resultatene fra Scan Partners markedsundersøkelse samme år. De tre dokumentene beskrev ulike virkeligheter for museet på Kalvskinnet. En effekt av satsningen på formidling utover 2000-tallet ble at museet prøvde ut flere mer dialog-inspirerte måter å formidle til allmennheten på.

Det politiske søkelyset på rollen som universitetsmuseum ble forsterket i denne perioden, og museets direktør, Axel Christophersen deltok i Bjarne Rogans «Universitetsmuseumsutvalg» som ledet til universitetsmuseenes første egne offentlige utredning, *NOU2006:8 Kunnskap for fellesskapet* (2006). Som vi husker fra gjennomgangen i kapittel 7 var imidlertid ikke denne utredningen, eller den påfølgende stortingsmeldingen *Tingenes tale* (2008), spesielt innrettet mot å produsere fakta om universitetsmuseene som *dialoginstitusjoner* og steder for kritiske og kontroversielle forhandlinger om samfunn, kultur og natur. De bidro i større grad til å trekke universitetenes museer – som kategori – mot en akademisk modus 1-kunnskapskultur. Den gjeldende strategiplanen for NTNU Vitenskapsmuseet bidrar også med produksjon av fakta om dette museet som først og fremst et akademisk sted, og ikke et folkelig sted. NTNU er en sterk aktant med stor effekt på den virkeligheten som universitets museum skal være *ledende* innenfor. Gjennom *formidling* skal museet nå – tilsynelatende – først og fremst *overføre* sin ekspertviten, slik at allmennheten får forståelse for den. Mange krefter trekker nå museet i samme retning. Når både gjeldende politiske dokumenter om universitetsmuseene som kategori, NTNUs strategiplan og NTNU Vitenskapsmuseets strategiplan lar museet hente mye styrke som et akademisk ekspertsted, produseres det samtidig overbevisende fakta om at dette er universitetets museums virkelighet. Det er effektivt.

Utdragene fra NTNU Vitenskapsmuseets ulike strategidokumenter er eksempler på talløse utsagn om at universitets museum må bidra til samfunnet ved å tilgjengeliggjøre og formidle kunnskapene museet har, slik at de kan komme til nytte. På samme måte som Latour har hevdet at det ikke finnes «ren informasjon», er ikke NTNU Vitenskapsmuseet et «rent sted», men et hybrid sted som kan medieres, eller oversettes slik at det kan passe til ulike interessefelleskap i sitt aktør-nettverk. Akademisk virksomhet forstått som modus 1-kunnskapskultur har ofte unilineær kommunikasjon fra ekspert til mottaker som praktisk effekt, selv om de kunnskapene som skapes kan ha utspring i kritisk samfunnsteori. Motsatt har akademisk virksomhet forstått som modus 2-kunnskapskultur, dialogisk, deltakende og kanskje kontrovers-skapende formidlingsvirksomhet og et sosialt robust museum som effekt. Når det trengs kan academia trekkes frem som en sterk aktant i NTNU Vitenskapsmuseets aktør-

nettverk, mens andre ganger er det formidlingsvirksomhetens koblinger til media og samfunnets debattklima som produserer fakta om museet. Som vi har sett her og i kapitlene 5, 6, og 7, er ikke dette nødvendigvis bevegelser som går kun diakront, over tid. Slike bevegelser foregår også synkront, til samme tid. Museet fremstår likevel som en enhet, som «det samme». Fakta som er produsert om museet over tid forsvinner ikke over natten, selv om en ny strategiplan legges på bordet. Bøker om museets historie, anekdoter om tidligere ansatte, erfaringsdeling fra de som har jobbet der i flere tiår, samlingene som fremdeles inneholder gjenstander fra både biskop Gunnerus' tid, fra vassdragsundersøkelser på 1980-tallet og fra fjorårets arkeologiske utgravinger, de daglige gjøremålene og lag på lag av fragmenter fra tidligere oversettingsprosesser og diskurser er vevd sammen med stedet i museets materialitet.

Til nå har jeg satt sammen en collage av universitetsmuseum som kategori og av NTNU Vitenskapsmuseet som sted ved hjelp av ulike litteraturkilder. I de neste to kapitlene skal jeg sette sammen universitetets museum på en annen måte, ved hjelp av det innsamlede materialet fra dialoger med ansatte og museumsbrukere: Hvordan italesetter de NTNU Vitenskapsmuseet som arbeidssted og som formidlingssted?

9. NTNU Vitenskapsmuseet: Et arbeidssted

Dette kapitlet handler om NTNU Vitenskapsmuseet som sted, nærmere bestemt som et *arbeidssted*. Innholdet er basert på utdrag fra de fire fokusgruppeintervjuene med de ansatte (F6–F9), men situasjonene som beskrives her er i liten grad svar på direkte spørsmål fra intervjuguiden min.⁷³³ Jeg hadde egentlig ikke forberedt spørsmål som skulle åpne for innsikt i museet som arbeidssted, men i lesingen av intervjumaterialet viste det seg at dette var en sak av stor betydning for de ansatte.

I dialogene mellom de ansatte handlet det mye om opplevelser av *endring* i arbeidshverdagen ved NTNU Vitenskapsmuseet. De beskrev forskyvninger mellom museets ulike kjerneoppgaver forskning, forvaltning og formidling, over tid. Det var særlig to fenomener som ble beskrevet som aktive påvirkere, eller aktanter, i disse endringsprosessene: *NTNU* og *digital teknologi*. I det følgende skal det derfor handle om hvordan de ansatte – på ulike måter – bygger fakta om NTNU Vitenskapsmuseet i relasjon til det mye større universitetet som museet er en del av, og til de mulighetene og utfordringene som digitale verktøy bringer med seg. Vi skal se at både NTNU og digital teknologi fungerer som aktanter med flere effekter: i noen settinger omtales de som medvirkende krefter og de ansattes allierte, i andre tilfeller som motvirkende krefter og de ansattes utfordrere.

NTNUs virkningskraft på arbeidsstedet

NTNU Vitenskapsmuseet har en lang historie som et museum i vitenskapens tjeneste. Jeg har beskrevet hvordan den typen vitenskap som museet har tjent fra starten i 1760 til i dag, har endret seg, og sammen med den museets samlingsvirksomhet og formidlingsvirksomhet. Vitenskapsmuseet ble universitetsmuseum i 1968, og NTNUs museum i 1996, men først fra midten av 2000-tallet fikk museums-kategorien *universitetsmuseum* et mer standardisert innhold i kraft av de politiske dokumentene som har bidratt til å bygge fakta om universitetsmuseenes virkelighet. Som kategori fremstår universitetsmuseene mer like i dag, enn det de gjorde tidligere. NTNU Vitenskapsmuseet fremstår på samme måte som en mer avklart enhet

⁷³³ Fokusgruppene med de ansatte er referert til som gruppe F6 (yngre ansatte), F7 (museologene) og F8 (eldre ansatte) og F9 (IKT-gruppen) i tekst og fotnoter. Se vedlegg 2 for en liste over intervjuer og deltakere.

i universitetssystemet enn tidligere. Intervjuene med de ansatte viser likevel at vi ikke kan snakke om en «black box» i Latours forstand, tvert imot er synspunkter på hvordan NTNU påvirker arbeidsstedets faktiske virkelighet delte. Under har jeg valgt ut situasjoner der de ansatte diskuterer samlingsforvaltningens betydning for universitetssystemet og de tette relasjonene mellom samlingsforvaltning, forskning og formidlingsoppgaver. De er både bekymret og forventningsfulle til de endringene som forbindelsen til NTNU bringer med seg.

Får samlingsforvaltningen dårligere kår under NTNU?

Gruppe F9 (IKT-gruppen) var satt sammen av ansatte som hadde erfaring med bruk og utvikling av digital teknologi i samlingsarbeid og formidlingsarbeid. Utover det hadde de ulike stillingskategorier, noen i vitenskapelige stillinger, andre i tekniske stillinger.

Situasjonen som beskrives nedenfor er et utdrag fra samtalen der det handler om hvordan de opplever at en mer formell forbindelse mellom museet og NTNU, påvirker arbeidshverdagen og arbeidsoppgavenes innhold. Deltakerne snakker om samlingsforvaltningens vilkår i dag sammenlignet med tidligere, og om hvordan situasjonen kan håndteres i fremtiden.

Paal er 51 år og arkeolog ved Institutt for arkeologi og kulturhistorie (IAK). I starten av samtalen forteller han at han assosierer museer med samlinger generelt og problemer knyttet til samlingsforvaltning mer spesielt. Han er bekymret for at universitetet ikke tar nok hensyn til museets samlingsforvaltning og forklarer hva han synes er forandret:

Paal: Det virker som det foregår en slags omdefinering av oss, for, som Audun snakker om, vi har den her store tidsdybden, og vi har den her tilknytningen til Midt-Norge. Men så skjer det at begrepet 'universitetsmuseum' knytter oss nærmere universitetene. Når jeg begynte her, så var det nesten ingen som visste at vi tilhørte universitetet. Universitetet visste ikke at vi tilhørte universitetet heller.⁷³⁴

Paals hjertesukk utløser en innforstått latter rundt bordet, som antyder en felles opplevelse av at museets, eller de ansattes, identitet og autonomi er under press. Audun er 38 år, og jobber som arkeolog med hovedoppgaver knyttet til digitalisering og samlingsforvaltning. Han deler Paals bekymring for at museets samlingsforvaltning ikke passer inn under NTNUs strategier, og kommer med en humoristisk kommentar der han vrir på Paals poeng og sier at NTNU tilsynelatende fortsatt ikke vet at museet tilhører «dem».⁷³⁵ Ove er 46 år, biolog ved Institutt for naturhistorie (INH) og jobber også til daglig med samlingsforvaltning. Han er med på

⁷³⁴ Paal, F9, s. 10. Paal har vært ansatt ved museet siden første halvdel av 1990-tallet.

⁷³⁵ Audun, F9, s. 10.

spøken og repliserer: «Men er ikke det bra, da?»⁷³⁶ Paal forklarer hvordan han mener identiteten til museet blir skjøvet fra et fokus på samlingene og samlingsforvaltningen, og over mot formidlingsoppgaver som ikke nødvendigvis er knyttet til samlingene, men til universitetets mer allsidige behov. Han sier:

Paal: Altså, det virker jo som det foregår en slags omdefinering til at vi skal være en slags formidlingsinstitusjon i forhold til universitetet. Og i forhold til det at vi har det samlingsperspektivet, så beveger vi oss mer og mer mot å bli en formidlingsinstitusjon i forhold til det å være en samlingsinstitusjon. I hvert fall virker det som om det blir vektlagt i større og større grad.⁷³⁷

Jeg spør om han synes situasjonen er problematisk, og han svarer:

Paal: Jeg synes ikke det er veldig enkelt å ta stilling til det. Og det handler om den tidsdybden vi representerer og at vårt fag [arkeologi] har vært veldig tungt her. Du ser jo hvordan alle de store museene sliter med bevilgningene, med økonomien. Og hvis vi får omdefinert rollene våre, så blir det sannsynligvis ikke enklere å få penger til den forvaltningen og det samlingsansvaret som vi har.⁷³⁸

Her hentyder Paal til universitetsmuseenes ansvar for det lovpålagte arkeologiske kulturminnevernet. Han frykter at universitetet ikke skal bevilge nok penger til mindre synlige interne oppgaver som følger i kjølvannet av eksternfinansierte arkeologiske utgravinger (registrering, katalogisering, konservering, oppbevaring og tilgjengeliggjøring i databaser), til fordel for mer synlige utadrettede formidlingsoppgaver. Vitenskapsmuseets «tidsdybde» består av lange tradisjoner som et regionalt museum for Midt-Norges natur- og kulturhistorie, med særlig vekt på innsamling, bevaring, forskning på og formidling av representativ flora, fauna og økologi, samt arkeologiske og kirkehistoriske kulturobjekter. NTNUs samfunnsoppdrag og forskningsvirksomhet går imidlertid langt utover regionale interesser, under visjonen «Kunnskap for en bedre verden».⁷³⁹ Universitetet samler langt flere fagdisipliner enn det NTNU Vitenskapsmuseet tradisjonelt har hatt samlinger og kompetanse innenfor, og det å skulle formidle fagkunnskaper som dekker hele universitetets bredde, er annerledes enn å hovedsakelig formidle den kunnskapen som utledes fra de arkeologiske og naturhistoriske samlingene.

⁷³⁶ Ove, F9, s. 11.

⁷³⁷ Paal, F9, s. 11.

⁷³⁸ Paal, F9, s. 11.

⁷³⁹ <https://www.ntnu.no/ntnus-strategi/overordnet-mal#visjon>

Audun følger opp med å koble endringene Paal beskriver til «Kvalitetsreformen» som ble innført ved norske universiteter i 2003, og som skulle føre til økt kvalitet i høyere utdanning og forskning med et poengbasert belønningssystem for forskningspublikasjoner.⁷⁴⁰ Han er ikke enig i at det kun er formidlingsvirksomheten som har fått større viktighet nå enn tidligere, men føler at økte krav til forskningsvirksomhet fortrenger samlingsarbeidet:

Audun: Det er noen strukturelle utfordringer i det her. Du kan godt si at det går mer mot formidling, altså mer fokus på formidling enn samling. Men jeg har inntrykk [av at] innafor universitetet så er [det] forskning som vektlegges og belønnes. Og det også mener jeg går på bekostning, til en viss grad, av samlingene. Hos oss har jeg inntrykk av at det er veldig splittet. Det er ikke lenger forskere som jobber mot samlingene. Samlingene er et vedheng som man må ha et eget lite prosjekt for å holde orden på. Og det tror jeg handler om at universitetssystemet er tellekanter. Du får heder og prestisje og uttelling for å publisere – og det er bra, vi skal jo drive med det. Men det er ikke noe tilsvarende for samling, og der tror jeg kanskje det krasjer litt i den modellen. Universitetet har ikke noe system som belønner samlingsarbeid.⁷⁴¹

Til dette påpeker Paal at Audun tross alt mottar lønn for å drive med samlingsarbeid – det er jobben hans. Men for Audun er ikke det poenget, man får jo også lønn for å forske og formidle. Han er mer bekymret for at den arkeologiske forskningen skal skje parallelt med – og ikke med utgangspunkt i – samlingene, og at samlingene på den måten blir en anonym bigeskjeft for universitets museum. Paal repliserer at arkeologene faktisk også forsket tidlig på 1990-tallet, da han begynte å jobbe ved museet. Da drev de enten med forvaltningsutgravinger (arkeologisk feltarbeid) og forskning, eller med undervisning og forskning, «det var ikke veldig mange arkeologer som drev på [kun] med samlingene da heller».⁷⁴² Med dette får han avrundet ordvekslingen med Audun, og ved hjelp av sin lange erfaring som ansatt, nyansert to forhold: Først, at det arkeologiske samlingsarbeidet tidligere ikke var skilt ut som en egen oppgave, men har gått hånd i hånd med forskning. Derneft, at de ansatte på arkeologisk seksjon lenge har hatt ulik fordeling av arbeidsoppgaver i tråd med ulike

⁷⁴⁰ Se f.eks. NOU 2000:14 (2000). *Frihet med ansvar— Om høgre utdanning og forskning i Norge; St.meld. nr. 7 (2007–2008). Statusrapport for Kvalitetsreformen i høgre utdanning*; Current Research Information System in Norway (CRISTIN): <https://www.cristin.no/om-cristin/> (Besøkt 12.11.2018).

⁷⁴¹ Audun, F9, s. 11. Det samlingsforvaltningsprosjektet Audun hiter til her, er NTNU Vitenskapsmuseets Revita-prosjekt, som pågikk i perioden 2006–2015, med en budsjettamme på 120 millioner kroner. Prosjektet var museets strategi for å forbedre de manglene som Riksrevisjonene hadde påpekt vedrørende museets samlinger og arkiver, og målsetningen var å revidere samtlige gjenstander og arkiver, samt å digitalisere dette for lette tilgangen for både forskere og folk flest (Riksrevisjonen, 2003, 2008; Johansen *et al.*, 2015).

⁷⁴² Paal, F9, s. 12.

stillingsbeskrivelser, men at forskning var en grunnleggende aktivitet også før NTNU og «Kvalitetsreformen» ble påvirkningskrefter.

Alle deltakerne møter kravene fra NTNU med de arbeidserfaringene de selv har opparbeidet seg. Både Paal og Audun har jobbet mye med arkeologisk feltarbeid, som inkluderer inn-samling, katalogisering og digitalisering av samlinger og tilhørende dokumentasjon. De har også publisert vitenskapelige arbeider. Paal synes samlingsarbeidet forskyves under press fra NTNUs krav til formidling, mens Audun synes det er de mer uttalte kravene til forskning og publisering som forskyver og bidrar til å usynliggjøre museumsarbeidet med de arkeologiske samlingene. Selv om de ikke er helt enige om det er NTNUs handlingsprogram for forskning eller formidling som fører til sterkest påvirkning, er de begge opptatt av at det er kjernevirksomheten samlingsforvaltning som påvirkes gjennom museets stadig sterkere kobling til NTNU de siste årene.

Nå tar en av biologene i gruppen ordet. Tore er 44 år, biolog ved INH og forsker. Hans første assosiasjon til museum er *historier*. Han er enig i at det er viktig, både på naturhistorisk- og kulturhistorisk side ved museet, å ha aktivitet i samlingene og å knytte dem til pågående forskning, og deretter til formidling. Han understreker at det ene ikke utelukker det andre, men at det finnes en gjensidig relasjon mellom disse arbeidsoppgavene. Han sier:

Tore: Det er jo en del utfordringer der, og det gjelder både kulturhistorie og naturhistorie. Men jeg tror at for naturhistorie så er det kjempeviktig også for framtidig bevilgning at man klarer å vise at man har aktivitet i samlingene, og at det blir så nært knyttet opp til forskning som mulig. Det går jo på samfunnsrelevans og hva man putter inn i det, og hva man får ut. Og det går litt på at museums-institusjoner er litt spesielle også. De vitenskapelige samlingene er kjempeviktige, selvfølgelig, og et fundament for så vidt for det vi driver på med. Og så har vi ansvaret med å få den kunnskapen ut, og det henger jo sammen med både forskning og formidling.⁷⁴³

Ved å lansere betegnelsen «samfunnsrelevans» oversetter Tore her de tre virksomhetsområdene forskning, forvaltning og formidling til noe som kan ha større rekkevidde for sin virkningskraft, som ikke kun er *interne* arbeidsoppgaver og rutiner: Den samlede virksomheten er ikke *relevant* hvis det som foregår ikke kan omsettes til noe de bevilgende instanser anser som nyttig, eller betydningsfullt. Samtidig peker han på at både forskningen og formidlingen flytter kunnskap om samlingene ut av museet og over i andre

⁷⁴³ Tore, F9, s. 12

sfærer, til «samfunnet». Med Latour kan en si at når samlingene allieres med *forskning*, får de virkningskraft også i internasjonale forskningsnettverk, mens når samlingene allieres med *formidling* gjøres de til noe som har virkning for folk flest.

Ove er 46 år, biolog og jobber med de naturhistoriske samlingene ved INH. Han assosierte innledningsvis museer med gode historier, og delte humoristisk opp museums-Norge i de ulike kategoriene kunstmuseer, lokale bygdemuseer og «en stor rest som spriker i alle mulige retninger». ⁷⁴⁴ Nå følger han opp samtalen med å fortelle at de i arbeidet med å lage en ny strategiplan ved INH året før, gikk gjennom poenggivende forskningspublikasjoner for å se hvorvidt samlingsobjektene faktisk ble brukt som empiri. Rundt halvparten av arbeidene gjorde det, men de fant det nødvendig å sette opp som uttalt mål i forskningsstrategien at samlinger og forskning skulle knyttes tettere sammen. Han opplever at samlingene har mer tilvekst nå, enn de første årene han jobbet ved museet, og også at hans fag utvikler seg på en slik måte at det å søke kontakt med andre fagmiljøer ved universitetet, og å formidle andre universitetsfags historier, egentlig er en naturlig utvikling. Nå nikker flere rundt bordet bekræftende.

Dialogen i gruppe F9 startet med at Paal og Audun delte erfaringer om det de opplevde som dårligere kår for virksomhetsområdet samlingsforvaltning nå enn tidligere. De andre kjerneoppgavene, formidling og forskning, ble beskrevet som motvirkende krefter, eller aktanter i Latours forstand. Deretter bidro Tore med å snu fortegnet i situasjonsbeskrivelsen. Han oversatte museets kjerneoppgaver til noe som har *samfunnsrelevans*, og han beskrev at samlingene beveget seg på to måter: Gjennom forskningsaktiviteter medieres kunnskaper om samlingene til noe som har relevans i akademiske nettverk, mens formidlingsaktiviteter medierer kunnskaper om samlingene til noe som har relevans for allmennheten. Ove poengterer at NTNUs neglisjering av samlingsoppgavene ved sitt universitetsmuseum, bør imøtegås ved at museet løfter samlingsforvaltning frem i egne strategidokumenter.

«Vi har mer enn nok med å ta vare på de to fagfeltene vi har»

Gruppe F8 (eldre ansatte) er sammensatt av ansatte som er blant de med lengst fartstid ved museet, og når intervjuet finner sted er de i 60-årene. ⁷⁴⁵ Tre-fire minutter inn i samtalen bringer også de på banen at de har opplevd endring i arbeidshverdagen fordi universitetet har endret vilkårene for hva de skal gjøre på jobben. Diskusjonen innledes med skeptiske syns-

⁷⁴⁴ Ove, F9, s. 2.

⁷⁴⁵ Med unntak av Leif som er 53 år, og som først var invitert til å delta i fokusgruppe F7.

punkter på at NTNUs faglige bredde ikke overensstemmer med den kompetansen museet har, og at det derfor er fare for at kvaliteten i formidlingen til et større publikum blir dårligere hvis museet pålegges å være utstillingsvindu for hele universitetet. Arne er 61 år og biolog ved Institutt for naturhistorie. Hans første assosiasjon til museer er bevaring av objekter og utstillinger av det som er bevart. Han er svært begeistret for det han kaller Vitenskapsmuseets genuine museumsgjenstander, som han mener er museets «pre», og han skulle gjerne ønske at besøkernes faktisk kunne ta på dem i større grad enn nå.⁷⁴⁶ Han synes museumssamlingene alltid skal være utgangspunktet for det museet gjør, og han fortsetter:

Arne: Hvor bred skal vi være innenfor universitetet med vår formidling? Det syns jeg er ting som vi ikke har skikkelig klart i vår strategi, faktisk, ennå. Min kjeppehest er at vi skal prøve å legge hovedfokus på våre fagfelt nedpå her [museet på Kalvskinnet]. Og det har vi muligheter for, og der greier vi å gjøre god formidling når det gjelder naturhistorie og kulturhistorie. Vi lager kanskje ikke så god formidling på en del annen samfunnsfag og sånne ting. Kanskje er det en annen som er bedre enn oss da. Vi kan selvfølgelig få hjelp fra universitetet for øvrig, og det skal vi ta imot i en del sammenhenger. Men jeg har den formening at hovedfokuset vårt bør være våre fag her, også med formidling. Det sier seg jo selv når det gjelder å bevare objekter, så kan vi jo ikke favne alt sammen. Vi har mer enn nok med å ta vare på de to fagfeltene vi har når det gjelder det.⁷⁴⁷

Arne får mye bekreftende støtte rundt bordet mens han snakker og deler tilsynelatende «kjeppehesten» sin med flere. Et fremtidsscenario der gjenstander som museet har lange tradisjoner for å samle på, ikke lenger er utgangspunktet for formidlingsvirksomheten, setter både tradisjoner, selvforståelse og daglige arbeidspraksiser i spill. Arne påpeker at museets strategi ikke gjenspeiler det han oppfatter som utfordrende i situasjonen. Han er bekymret for at museet skal måtte formidle fagfelt som de verken har samlinger som passer til eller kompetanse om, blant egne ansatte.

Gudrun er 61 år, arkeolog ved IAK og jobber en god del med formidlingsrettede oppgaver. Hun besøker helst museer i ferier og forbinder dem først og fremst med utstillinger. Hun sier at universitetsmuseets oppgaver, bevaring, formidling, undervisning og forvaltning, er basert på forskning, og «det er ikke sikkert folk ser det, men det er den kunnskapen vi bringer

⁷⁴⁶ Arne, F8, s. 9.

⁷⁴⁷ Arne, F8, s. 9.

videre».⁷⁴⁸ Hun er like bekymret som Arne for at den faglige formidlingsvirksomheten vil ta skade av det hun forstår som et mer bredspektret formidlingsoppdrag fra NTNU:

*Gudrun: Jeg tror at det kan gå på bekostning av vårt eget. Og så tror jeg at da er det en fare, fordi da har vi jo ikke den bakgrunnen, fagbakgrunnen, til de andre avdelingene. Så det blir ikke ordentlig gjort, for å si det sånn. Jeg tror det skal være vanskelig å få formidlet noe som er på et dypere plan hvis vi ikke sitter med den fagkunnskapen som de enkelte avdelinger har og som de gjerne vil presentere.*⁷⁴⁹

Flere rundt bordet er enige om at et slikt scenario vil være uønsket. Men så tar Åse ordet. Hun arbeider med utstillingsdesign ved Utstillings- og publikumsseksjonen, og assosierer museer med utstillinger, aktiviteter, kommunikasjon og spenning.⁷⁵⁰ Nå sier hun at dette er hun ikke enig i. Hun påpeker at museet har flere samlinger som ikke er knyttet til forskningsaktivitet per i dag, for eksempel en fin etnografisk samling, og at hvis dette skal presenteres for publikum, er det nettopp aktuelt med et tverrfaglig samarbeid:

*Åse: Der er det et stort potensial som ikke er godt nok utnyttet, nettopp å knytte til oss folk fra andre deler av universitetet. For nettopp i møtet mellom forskjellige fagområder oppstår det jo ofte veldig mye spennende ting. Altså, at en kan bruke gjenstandsmaterialet som fins her, men også hente inn andre folk som kan være med å belyse ting, der tror jeg vi har mye spennende ting vi kan bidra med.*⁷⁵¹

Åses åpning for å bruke museet som en tverrfaglig arena for å utvikle nye slags formidlingskompetanser møter motbør. Gudrun innvender med å bruke et eksempel som handler om medisinsk utstyr, og sier at det ikke er «naturlig å stille ut det her». Åse repliserer at det ikke er gitt at alt må stilles ut på museet, men at det går an å samarbeide om utstillinger andre steder i NTNUs bygninger, «så jeg har veldig stor tro på et nokså bredt samarbeid jeg, i hvert fall på formidlingsoppgaver innenfor universitetet», sier hun.⁷⁵² Det blir litt temperatur i diskusjonen de neste minuttene. Torgeir er 65 år og biolog ved INH. Han fortalte i starten av intervjuet at han ikke går så mye på museer nå for tiden, men han husker godt begeistringen fra da han som liten gikk til Vitenskapsmuseet og så på «kondorer, strutser og gorillaer og den slags».⁷⁵³ Nå allierer han seg med et retorisk «vi» når han sier:

⁷⁴⁸ Gudrun, F8, s. 11.

⁷⁴⁹ Gudrun, F8, s. 11.

⁷⁵⁰ Åse, F8, s. 1.

⁷⁵¹ Åse, F8, s. 12.

⁷⁵² Gudrun og Åse, F8, s. 12.

⁷⁵³ Torgeir, F8, s. 2.

Torgeir: Men det er en del av oss som føler på at det blir litt mye, kanskje. Slik at vi ville foretrukket at vi hadde faste, store arealer til natur- og kulturhistorie, og så fikk da de andre konsentrere seg om et eller to mindre rom. Jeg tror kanskje det er en gjengs oppfatning.⁷⁵⁴

De ansatte ved INH og IAK er inkludert i Torgeirs «vi», som representerer museets faglige kompetanse. «De andre» er en litt mer udefinert gruppe som antakelig består både av de ansatte på Formidlingsseksjonen (UPS), som av og til bidrar til formidlingsprosjekter uten å involvere ansatte ved INH og IAK, Kommunikasjonsavdelingen ved NTNU og ved museets administrasjon. Uansett kommer det tydelig frem at Torgeir erfarer endringer i forhold til hvordan det han anser som museets opprinnelige fagfelt – og rettmessige eksperter – ikke lenger har samme myndighet over formidlingsvirksomheten som tidligere.

Økt tverrfaglighet som unik mulighet?

Tjue minutter inn i samtalen i gruppe F6 (yngre ansatte) dreier det seg om universitetsmuseets særtrekk som museum. Det argumenteres med at virksomheten er forskningsbasert og at folk har forventninger om at de kan få riktige svar på spørsmål der, samt at nye kunnskaper hele tiden produseres fordi museets innsamlingsvirksomhet er så tett knyttet til statlig forvaltning av natur- og kulturarv. Andreas er 37 år, arkeolog ved IAK og jobber hovedsakelig med eksternfinansierte arkeologiske undersøkelser. Han oppdager museer litt på nytt etter at han ble pappa. Som mange av kollegene besøker han dem oftest i helger og ferier med familien, og av til alene til når han er på konferanser.⁷⁵⁵ Andreas gir følgende oppsummering av alt som må gjøres for at maskineriet ved universitetsmuseet skal fungere:

Andreas: Det er jo denne tverrfagligheten som er litt spesiell. Det setter oss i en unik posisjon: Du har så mange faggrupper som jobber sammen. Så du har mulighet til å se en bred helhet av et samfunn. Men det er jo ganske store utfordringer med det òg. Å prøve å få til utstillinger er jo ikke bestandig like lett. Det er enklere hvis du har et spesifikt museum som skal formidle én ting. Et universitetsmuseum som har masse baller i lufta og som er ute i felt i innsamling, det oppdateres, det forskes. Og å få formidlet dette hele tida det er ganske ... Du kommer bestandig i bakleksa. Men det er jo en enorm mulighet for den tverrfagligheten når du har mange disipliner som spiller på lag.⁷⁵⁶

⁷⁵⁴ Torgeir, F8, s. 12.

⁷⁵⁵ Andreas, F6, s. 2.

⁷⁵⁶ Andreas, F6, s. 7.

Her forteller han om arbeidet sitt: Tverrfaglige samarbeidsoppgaver, utstillingsarbeid, feltarbeid og forskningsarbeid. Det han gjenfar to ganger som en utfordring, er å lage utstillinger og formidle alt det som produseres av kunnskaper gjennom de andre aktivitetene. Dette med formidling tar Mina med videre i samtalen. Hun er 40 år og også arkeolog ved IAK. På det innledende spørsmålet om hva hun assosierer med museer, var hun raskt ute med å svare: «Det er jo arbeidsplassen vår!»⁷⁵⁷ Som Andreas jobber hun mye med feltarbeid. Hun mener at fordi den arkeologiske forvaltningen er knyttet til lovverket, gir den de norske universitetsmuseene en helt spesiell stilling både blant norske museer og blant arkeologiske institusjoner i Skandinavia. Nå vil hun gjerne nyansere hva formidling som en arbeidsoppgave ved museet kan være, og sier at «det å være ute i felt og snakke med bonden og veivesenet og gravemaskinføreren det er formidling det også. Og å gå ut og snakke med folk for å få tak i naturvitenskapelig materiale det er også formidling».⁷⁵⁸ Øyvind som er 42 år, biolog ved INH og også gjør mye feltarbeid, er enig i at det er viktig å ha kontakt med lokalbefolkningen, både for å informere om arbeidet en gjør, men også for å få inn nyttige tips og informasjon fra dem.⁷⁵⁹ Andreas bidrar med en situasjonsbeskrivelse:

*Andreas: De er jo ofte veldig, veldig interesserte også hvis du først snakker med dem på den riktige måten. Det er ofte at de kan ha veldig aversjon og tro at hvis de forteller noen ting, så må de betale for utgravingen og for innsamling og kostnadene for konservering og alt det der, og bli stilt til veggs og bli anmeldt for at bestefaren fant et eller annet en gang i tida. Men hvis du tar det på rette måten så er det ekstremt mye informasjon, og de er veldig positive og har enorm kunnskap.*⁷⁶⁰

De blir enige om at formidling ikke bare er et sluttprodukt etter feltarbeidet, når gjenstander, prøver og dokumentasjon er samlet inn og forskning har funnet sted.⁷⁶¹ Når de snakker med folk i lokalmiljøet der de er på feltarbeid, skjer det en kunnskapsutveksling som kommer begge parter til gode, og som hører til under arbeidsoppgavene som *formidling* assosieres med. Hva Andreas faktisk mener med å snakke til folk «på den rette måten», kommer frem litt senere, når han presiserer at det er viktig å møte folk på «grasrotnivå», og ikke fremstå som en distansert ekspert som bare er opptatt av overordnede perspektiver på forhistorien.⁷⁶² Dette

⁷⁵⁷ Mina, F6, s. 1.

⁷⁵⁸ Mina, F6, s. 7.

⁷⁵⁹ Øyvind, F6, s. 7.

⁷⁶⁰ Andreas, F6, s. 8.

⁷⁶¹ Ved NTNU Vitenskapsmuseet er arkeologisk og biologisk feltarbeid inkludert i termen «forvaltningen», fordi det er gjennom dette arbeidet at det aller meste av museets tilvekst av objekter og dokumentasjon til samlinger og arkiver stammer fra. I tillegg er feltarbeidet forbundet med offentlig forvaltning av natur- og kulturarv.

⁷⁶² Andreas, F6, s. 8.

nyanserer det mange kolleger og politiske dokumenter fremstiller som skiller mellom kjerneoppgavene forvaltning og formidling, der dialogstedet kobles tett til den allmennrettede formidlingsvirksomheten i utstillinger og andre publikumsorienterte prosjekter: Dialog med lokalbefolkningen skjer som del av forvaltningsoppdrag og behøver ikke å være knyttet til fasiliterte publikumsprosjekter med formål om å tilrettelegge for dialog mellom besøkere og museets ansatte.

«Nye formidlingsprosjekter kan i for stor grad bli styrt av Formidlingsseksjonen»

Diskusjonen i gruppe F8 (eldre ansatte) har handlet en del om hvordan noen av de ansatte ved instituttene ikke lenger føler at de har samme myndighet over formidlingsvirksomheten som tidligere. En side av saken er at NTNU krever at de skal formidle mer, mens en annen side av saken er at museets egen formidlingsavdeling beskrives som mer autonom enn tidligere. Dette er tema når Arne og Åse diskuterer hvilken museumsekspertise som bør ha utsagnskraft til å bestemme innholdet i et utstillingsprosjekt: Er det forskningsekspertene eller formidlings-ekspertene? Det dreier seg om tittelen på en utstilling som Åse var prosjektleder og faglig ansvarlig for. Hun er ikke biolog eller arkeolog, og Arne knytter ikke hennes faglige kompetanse til det han forbinder med museets vitenskapelige tyngdepunkt; arkeologi og biologi.⁷⁶³ Arne mener utstillingstittelen var for tett knyttet til en vitenskapelig tematikk innenfor biologi som utstillingen *ikke* dreiet seg om. Dermed var det ikke en korrekt bruk av begrepene, og han mener publikum ble forledet. Åse har forståelse for innvendingen hans, men mener tittelen hadde en videre betydning, og at dette ble presisert både gjennom undertittelen og de aktivitetene utstillingen tilbød – og dessuten fikk utstillingen mange positive tilbakemeldinger fra publikum. Gudrun er enig i at det var en fin tittel, og Arne er også enig i at tittelen *så* bra ut, og at det var en kjempebra utstilling som aktiverte publikum, «men den er feilaktig hvis du knytter vårt fag til det».⁷⁶⁴ Arne presiserer at tittelen i og for seg ikke var problemet, men at eksempelet representerer det han oppfatter som en uønsket utvikling av museets formidlingsvirksomhet:

*Arne: Ta det som et eksempel på det som skjer til en viss grad. Nye formidlingsprosjekter kan i for stor grad bli styrt av Formidlingsseksjonen [UPS], syns jeg. Og da kommer vi som fagfolk ofte bare som 'sandpåstrøer' etterpå, og det blir ikke bestandig like bra i forhold til det vi ønsker å formidle.*⁷⁶⁵

⁷⁶³ Åse har høyere utdanning fra et annet institutt ved universitetet.

⁷⁶⁴ Arne, F8, s. 14.

⁷⁶⁵ Arne, F8, s. 14.

I dette sitatet beskriver Arne enda en motvirkende kraft som utfordrer ham i arbeids- hverdagen. Tidligere i samtalen ytret han skepsis mot å åpne museet for formidling av alle NTNUs fagområder, og han fikk støtte av flere kolleger. Nå beskriver han enda en faktor som han mener påvirker kvaliteten på de kunnskapene museet formidler: De ansatte ved museets egen Formidlingsseksjon (UPS), som – slik han formulerer seg her – ikke er de samme som *fagfolkene*. Fagfolkene er – jevnfør argumentene hans tidligere i samtalen – museets arkeologer og biologer, og de har et ansvar for å formidle kunnskaper som ikke er feilaktige. Hvis man skal ta Arne på ordet, ligger det implisitt i dette utsagnet et premiss om at formidlingsfolkene ved UPS *ikke* formidler kvalitetsmessig like gode, eller riktig kunnskaper. Presset fra NTNU om at NTNU Vitenskapsmuseet skal formidle en større faglig bredde, samt et økt press på formidlingsvirksomhet generelt, kan ifølge Arne føre til et svært uønsket scenario der museets eksperter mister autoritet fordi de ikke kan bestemme over hvilke kunnskaper som skal formidles.

Gudrun støtter Arne og gjentar at museet bør nøye seg med å formidle de fagområdene de har spesialister innenfor, og hun mener dessuten at museets publikum ikke ville tenke at det var naturlig å ha en utstilling med for eksempel TV og radioapparater på Vitenskapsmuseet. Leif er 53 år og biolog, men har jobbet mye med formidling over flere år. I starten av intervjuet fortalte han at han først og fremst assosierer museer med nasjonsbygging.⁷⁶⁶ Hans gode kjennskap til Vitenskapsmuseets historie kommer frem flere ganger i løpet av intervjuet. Som tilsvar på Gudrun og Arnes hierarkiske forståelse av at det er en kvalitetsforskjell mellom den kunnskapen fagfolkene kan formidle, og den som formidlingsfolkene har omformet, påpeker han at de fleste som er til stede i rommet har sittet ved begge sider av bordet og har drevet med både forskning og formidling, før han sier: «men altså, den her diskusjonen her, er det ikke sånn litt overalt, at forskerne oppfattes som litt vel traust, mens formidlingen gjerne gjør det litt mer sexy?»⁷⁶⁷ Med dette trekker han inn den etablerte diskursen om at forskning er en grundig og langsom prosess, som ikke er lett for folk flest å forstå. Når han snakker om hva formidlingsvirksomheten gjør med kunnskapene, kan det sammenlignes med Latours medieringsbegrep: Gjennom oversettelser kommer forskningsresultatene ut i den andre enden som noe annet og mer attraktivt for folk flest. Leif synes temaet som diskuteres nå går «rett på korden» av hva museets formidlingsvirksomhet dreier seg om.⁷⁶⁸ Deretter trekker han frem et

⁷⁶⁶ Leif, F8, s. 1.

⁷⁶⁷ Leif, F8, s. 14.

⁷⁶⁸ Leif, F8, s. 14.

eksempel som ganske effektivt forbinder stedet Vitenskapsmuseet til både fortid og nåtid – og til bredere fagfelt enn det biologene og arkeologene kan oppvise ekspertise i. Han forteller at museet ble stengt i 1943 under 2. verdenskrig. Samlingene ble lagret blant annet i gruvene på Løkken og i kjelleren til Nidarosdomen, mens museet ble fylt av poteter og beslaglagte radioapparater, «Slik at radioer har en historie i museet, altså!», avslutter Leif.⁷⁶⁹ Med dette legger Leif til et sett av historiske fakta og bygger et lag av historisk materialitet til forståelsen av museet som sted. Dermed blir objekter som Gudrun, Torgeir og Arne ikke anerkjente som relevante for museets formidlingsvirksomhet, relevante likevel. Leif åpner referanser til institusjonenes egen historie, og knytter museet til en fortid ved hjelp av objekter. Åse oppsummerer denne delen av samtalen i F8 med et retorisk spørsmål om det hun tilsynelatende oppfatter som snever forståelse av *relevante* fagområder for Vitenskapsmuseet:

*Åse: Hva er ikke natur- og kulturhistorie, eller natur- eller kulturhistorie? Altså, er det noe tema – ja, da må det jo være fremtid? Men fremtid kan vi jo godt snakke om på museet her. Men altså, er det noe som ikke kan komme inn under de betegnelse egentlig? Er ikke alt enten natur og/eller kultur?*⁷⁷⁰

Etter dette tar samtalen en ny vending. I stedet for å påpeke alt som ikke passer inn på museet, bidrar Gudrun, Åse og Inger til å trekke frem eksempler på både fagområder og samlinger som forstyrrer oppfatningen om at NTNU Vitenskapsmuseet kun skal kunne formidle naturhistorie og arkeologisk kulturhistorie. Den forskningen og forvaltningen som særlig arkeologene står for, omfatter for eksempel også nyere tids kulturminner. Dessuten har museet også kulturhistoriske samlinger som slett ikke er arkeologiske. Inger er 64 år og konservator ved IAK. I starten av intervjuet forteller hun at hun ofte besøker museer, og da helst alene slik at hun står helt fritt til å lese og fordype seg i det hun vil.⁷⁷¹ Etter at de har ramset opp eksempler på hvordan NTNU Vitenskapsmuseet slett ikke er et museum som representerer kun disiplinene arkeologi og biologi, kommer hun med en ironisk kommentar til museets forhistoriske utstillinger. Hun sier hun synes utstillingene til museet skal representere relevant forskning som pågår, men på fagområdet arkeologi har «absolutt alt har endret seg siden 1950, unntatt utstillingene våre».⁷⁷²

Den kommentaren fører til enda en vending i samtalen. Torgeir forsvaret sine forskerkolleger blant museets arkeologer og forklarer den utdaterte utstillingen med at det tar tid å lage

⁷⁶⁹ Leif, F8, s. 15.

⁷⁷⁰ Åse, F8, s. 15.

⁷⁷¹ Inger, F8, s. 2.

⁷⁷² Inger, F8, s. 16.

utstillinger, og at dette er tid som ellers kunne vært brukt til *forskning*. Når Gudrun innvender at det er derfor museet har Formidlingsseksjonen (UPS), svarer han: «Ja, det er jo det, ikke sant. Men på en annen side, Formidlingsseksjonen klarer ikke å stå på egne ben, det går ikke altså».⁷⁷³ Dermed dreier samtalen seg over i spørsmålet om krediteringssystemet ved universitetet, «Kvalitetsreformen». I gruppe F9 (IKT-gruppen), nevnte Audun at «Kvalitetsreformen» ikke ga kreditering for universitetsmuseets samlingsarbeid, mens her påpeker Arne at heller ikke museets formidlingsoppgaver krediteres, eller gir de ansatte noe form for ekstra belønning for bruk av arbeidstid på dette:

*Arne: Det er nok et kjerneproblem når du snakker om kreditt, for vi får jo ikke mer kreditt for formidling hos oss enn de gjør på andre deler av universitetet, dessverre. Og det syns jeg er litt tankekors, når en av hovedoppgavene våre og en av de spesielle nisjene våre er formidling, og vi får ikke kreditt for det.*⁷⁷⁴

Det er med andre ord ikke kun de som er ansatt ved UPS som har et pålagt arbeidsansvar for forskningsformidling. Alle i vitenskapelige stillinger ved NTNU Vitenskapsmuseet er pålagt å bruke 15% av sin arbeidstid til formidlingsoppgaver – og dette er en mye mer spesifisert ordning enn øvrige NTNU-ansatte har. Arne avslutter resonnementet sitt med å jevnføre *god formidling* med *moderne forskning* og forskningsresultater, og sier at «vi kan ikke formidle andre fagfelt enn det vi er gode på selv på en skikkelig måte».⁷⁷⁵ På samme vis som Torgeir tidligere hevdet at Formidlingsseksjonen (UPS) ikke klarer seg selv, forbinder Arne forskerne og den vitenskapelige virksomheten de bedriver som en styrke, assosiert med et «vi», mens *Formidlingsseksjonen* implisitt symboliserer «de andre», som trenger å hente styrke ved å samarbeide med forskerne. I Latours forståelse blir det her *forskning* som forhandles frem som en aktant som *formidling* «svermer rundt», og ikke omvendt. Han understreker viktigheten av styrkeforholdet med å avslutte med: «Punktum!»⁷⁷⁶ Flere av kollegene nikker. Åse, som flere ganger under samtalen har tatt til orde for åpne, tverrfaglige og kommunikasjonsfaglige formidlingsprosjekter i samarbeid med flere institutter ved NTNU, ønsker nå å modifisere sin rolle som motspiller: «Så dere må ikke misforstå meg dit hen at jeg synes at de andre tingene skal komme til foretrengsel for det som det blir jobbet med på museet. Men vi kan være litt åpne, særlig på skiftende utstillinger, det syns jeg».⁷⁷⁷ Med det avrunder hun

⁷⁷³ Torgeir, F8, s. 17.

⁷⁷⁴ Arne, F8, s. 17.

⁷⁷⁵ Arne, F8, s. 17–18.

⁷⁷⁶ Arne, F8, s. 18.

⁷⁷⁷ Åse, F8, s. 18.

forhandlingene om NTNUs påvirkning på arbeidshverdagen som bevegelser mellom forskning og formidlingsvirksomhet, og jeg stiller et nytt spørsmål.

Problemstillingen om hvilke fagfelt NTNU Vitenskapsmuseet bør formidle var også oppe til en kort diskusjon i gruppe F7 (museologene). Ernst er 50 år og arkeolog. Han har jobbet mye med arkeologisk feltarbeid, men har i flere år vært ansatt ved UPS. Når han i starten av intervjuet forteller hva han først assosierer med museer, svarer han at han fra tidlig barndom har vært tiltrukket av «ting fra en annen verden», som skilte seg fra dagliglivet.⁷⁷⁸ Nå stiller han seg på samme side som Åse (F8) i debatten om hvordan museet skal forholde seg til sterkere føringer fra NTNU og krav om å formidle flere fagfelt enn museet tradisjonelt har gjort. Han mener at per i dag er NTNU Vitenskapsmuseet slett ikke et museum for hele universitetet – men det ser han gjerne at det blir:

Ernst: Rent personlig – og det har jeg sagt mange ganger før – så ville jeg litt kjettersk sagt, at vi skulle være mye mer NTNUs museum, også på utstillingssiden. Og det vil gå på bekostning av arkeologi og biologi. Vekk med noe av det – inn med noe annet! Det betyr ikke at man trenger å fjerne biologien og arkeologien fra vår virksomhet på forvaltningssiden og på forskningssiden og samlingskuraterings-siden. Men i utstillingssammenheng synes jeg personlig ikke at det trenger å være automatikk i at vi skal sette biologi og arkeologi så høyt på prioriteringslisten som vi gjør. Det er en historisk betinget realitet, det er fullt mulig å fjerne mye av det hvis man vil, hvis man er enig i det jeg sier, og det vet jeg det er mange som ikke er. Og det er også grunner til at man skal beholde det, bevares, vi har samlingene og det er mye spennende å fortelle. Men det er mitt ståsted, at jeg tror biologien og arkeologien vil være tjent med å få økt konkurranse i utstillingene.⁷⁷⁹

At kollegene humrer til Ernst sin «kjetterske» holdning understreker at dette er en pågående forhandling ved arbeidsstedet: Det er ikke helt avklart hvilke strategiske grep museet skal møte NTNU med, og det er de ansatte innforstått med. De kjenner til de ulike posisjonene mellom tydelige skeptikere mot å løsne båndet mellom samlinger og formidling, og de som er like tydelige på at de imøtekommer endringer og bredere formidlingsflate, selv om ikke museets egne samlinger alltid vil være relevante. Vi husker fra gruppe F8 (eldre ansatte) at det ble diskutert hva som var naturlig å stille ut ved museet og ikke, og at «det naturlige» ble assosiert med museets faghistorie og utstilling av objekter knyttet til disiplinene naturhistorie og arkeologi. For Ernst (F7) er ikke denne assosiasjonen knyttet til ubetingede positive kvaliteter. Trygve er 62 år og arkeolog ved IKH, og i starten av intervjuet fortalte han at han

⁷⁷⁸ Ernst, F7, s. 2.

⁷⁷⁹ Ernst, F7, s. 16.

assosierer museer med en ærverdig bygning som holder «vanlige folk» litt på avstand.⁷⁸⁰ Kollegaen Halvor er 40 år og jobber med formidlingsprosjekter ved UPS. Han fortalte i starten av intervjuet at han assosierte museer først og fremst med jobben sin, og dernest med romantiske forestillinger om et sted der man kan drømme seg litt bort.⁷⁸¹ De er enige i det Ernst nettopp sa.⁷⁸² Knut er 53 år, ansatt ved UPS og har i mange års erfaring med formidlingsprosjekter fra ulike museer. Han assosierte innledningsvis museer med «noe sammensatt og komplekst», og mente at han har «et annet bilde enn av museum enn folk flest».⁷⁸³ Nå forteller han at han er ambivalent til det de andre synes enige om. Han mener det er viktig å diskutere hva slags utstillinger museet skal produsere i fremtiden og tenker at det er naturlig å vinkle disse både «politisk og kulturelt og teknologisk».⁷⁸⁴ Selv om han har sans for Ernst sin idé, og ønsker diskusjonen velkommen, så frykter han at det – i praksis – vil bli ressurskrevende og utfordrende å samarbeide om utstillinger med fagmiljøer ved andre deler av NTNU, «Å gjennomføre dette her, altså i praksis, både når man skal søke midler og realisere og alt mulig sånt, det vil helt sikkert ta noe tid».⁷⁸⁵

Han fatter seg i korthet, men det ligger mye erfaring bak utsagnet. Det å lage utstillinger er i seg selv en egen kompetanse, og det kan være svært tungvint å samarbeide med både enkeltpersoner og fagmiljøer som ikke har erfaringer med utstillingsmediet og alle delprosessene og beslutningsnivåene som er involvert i arbeidet. Mange av de ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet kan dette, de har stort sett vært involvert på en eller annen måte i planlegging, utforming av innhold, eller kunstnerisk utforming av både utstillinger og annet formidlingsmaterieil. De kjenner arbeidets dynamikk. Timeressurser avskrives på den «potten» mange har til formidlingsarbeid hvert år. Hvis man skal blande andre fakulteter og institutter ved NTNU inn i dette, vil for eksempel det å overføre hver eneste arbeidstime til rett post i et regnskap, kanskje bli et hinder for fremdrift. I Latours forståelse kan en si at Knut reverserer styrken mellom det øvrige NTNU og museet i det han sier her: Når det gjelder utstillingsarbeid er det resten av NTNU som kommer til kort, fordi de andre instituttene ikke nødvendigvis kan stille nyttige medhjelpere og hjelpemidler til rådighet.

⁷⁸⁰ Trygve, F7, s. 2.

⁷⁸¹ Halvor, F7, s. 2.

⁷⁸² Trygve og Halvor, F7, s. 16.

⁷⁸³ Knut, F7, s. 1.

⁷⁸⁴ Knut, F7, s. 16.

⁷⁸⁵ Knut, F7, s. 16.

De som jobber ved museet, inntar ulike posisjoner i forhold til hvordan de vil møte de opplevde kravene fra NTNU om å være hele universitetets museum. Tilknytningen til NTNU tvinger frem en reforhandling om universitetsmuseets oppgaver, om de ansattes faglige kompetanse og integritet, og om institusjonens identitet som et regionalt museum for naturhistorie og kulturhistorie i Midt-Norge. Særlig er det formidlingsoppgavene som oppleves som stadig mer omfattende og stjeler tid fra andre oppgaver som forskning og samlingsforvaltning. Formidlingsseksjonen (UPS) oppleves av flere som mer autonom enn tidligere. Særlig blir dette uttrykt blant de eldre ansatte, som alle har jobbet ved museet lenge. Men også blant de yngre ansatte kommer det frem en viss skepsis til at de som forskere, som sitter på «fagkunnskapen» kan miste kontrollen over det museet formidler til allmennheten. Siden også det strategiske fokuset på forskning beskrives press som virker på prioritering av arbeidsoppgaver for mange av de ansatte, er det tilsynelatende samlingsforvaltning som er den av museets kjernevirksomheter som får dårligst vilkår i NTNUs aktant-nettverk.

Digital teknologi som virkningskraft på arbeidsstedet

Digitalisering kom inn som et satsningsområde i museumssektoren på 2000-tallet, parallelt med at fenomenet bredte om seg i samfunnet, både i hverdagsliv og arbeidsliv.

Digitaliseringsoppgavene ved museet omfatter både tilgjengeliggjøring av samlinger og dokumentasjon i databaser til internt bruk og for et bredere publikum (publikumsportaler), samt formidling av forskningsresultater på nettsider og i sosiale medier. At museet forventes å formidle i et større omfang nå enn før, beskrives av flere ansatte som et press som bidrar til å forskyve de andre kjernevirksomhetene, forskning og forvaltning. I tillegg settes *digitalisering* opp som et krav og en ny realitet som øver press på innholdet i tidligere forvaltnings- og formidlingsoppgaver – og disponeringen av arbeidstiden. Dette forårsaker det som beskrives som en tidsklemme, med behov for prioriteringer for å rekke alt det de ansatte skulle gjort på jobben. Digitalisering som en ny type arbeidsoppgave ble særlig løftet frem i intervjugruppene F6 (yngre ansatte) og F9 (IKT-gruppen).

Når samtalen dreier inn på temaet digitale formidlingsplattformer i gruppe F6, forteller Andreas at han gjerne vil være i dialog med folk som har spørsmål og vite om han fenger ulike målgrupper, men han synes han er pålagt for mange oppgaver, og at han som fagperson, ikke har kontroll over alt museet formidler:

Andreas: Ufordringen her er jo også i forhold til mye av de sosiale mediene som har kommet, hvor museet er aktivt – på Facebook og Twitter og Flickr og mange andre. Men det som er min oppfatning er at det skjer fra formidlingsbiten sin side og ikke

*gjennom fagseksjonene. Vi er jo veldig lite inne i det der i forhold til utforming og sånne ting, så det er jo noe som er der, men som ikke vi har noe forhold til, i hvert fall som jeg føler det.*⁷⁸⁶

Med «formidlingsbiten sin side», henviser Andreas til Formidlingsseksjonen (UPS), som han – jevnfør motsetningen han stiller opp – ikke regner som en fagseksjon, men kanskje også Kommunikasjonsavdelingen ved NTNU og ved museets administrasjon. Denne posisjoneringen av de ansattes ulike kompetanser så vi også når Arne og Torgeir (F8) snakket om arbeidsoppgavene som de synes har endret seg. Trine er 45 år og utdannet biolog. Hun har jobbet som formidler ved UPS i mange år, og har hovedsakelig arbeidsoppgaver knyttet til museets besøkende publikum. Hun reagerer ikke på at Andreas ikke regner henne som *faglig*, men minner ham i stedet på at museet har mange ulike blogger som i stor grad blir håndtert av de ansatte ved INH og IKH, uten innblanding fra UPS eller andre.⁷⁸⁷ Andreas svarer at han uansett savner en dialog om hvordan det er tenkt at museets ansatte skal utføre de digitale formidlingsoppgavene sine, hva er det de forventes å gjøre – og hvordan? Øyvind bidrar med sin erfaring:

Andreas: Det handler jo om ressursbruk, for vi har ikke mye tid til å drive med sånt. Vi har ikke noen [stillings]beskrivelse av at det er noe vi skal gjøre, eller åssen vi skal gjøre det. Det er ikke satt av tid heller. Så det er vanskelig å ta seg av den biten – selv om det blir bare mer og mer av det. Så det å ha vært litt i forkant der og utarbeidet en plan om åssen man skal gjøre det, og legge det opp i dialog med oss som faktisk er forskere og kunnskapsbærere på de feltene, hadde vært litt viktig.

Øyvind: De fleste forskerne har jo avsatt en viss mengde av arbeidstida si til formidling.

*Andreas: Jo, det er en ting med formidling, men det er å vite åssen du skal bruke den formidlinga, den tida. Hvis du vet at du skal inn på de og de kanalene, og at det er en av oppgavene dine å svare på en del av spørsmålene på «Spør en forsker», på bloggen der og der. Jeg tenker at det er mye aktivitet som skjer som ikke er prioritert, for man har andre oppgaver som hele tida trekker.*⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Andreas, F6, s. 15.

⁷⁸⁷ Disse bloggene har ulike tema. Per i dag (mai 2020) har NTNU Vitenskapsmuseet listet opp ni blogger på hjemmesiden sin, nederst på fanesiden «Om oss». IKH ansvaret for å oppdatere bloggene om arbeidet med museets samlinger og om arkeologisk feltarbeid. INH har ansvaret for å oppdatere bloggene om økologi, om flerbørstemark, om nakensnegler, om evolusjon, om frossen fauna, og om DNA. UPS har ansvaret for å oppdatere sesongbloggen om museets sommerskole for forskerspirer, som har pågått hver sommer siden 2010: <https://www.ntnu.no/museum/om-oss> (Besøkt 24.05.2020).

⁷⁸⁸ Andreas og Øyvind, F6, s. 15–16.

Øyvind synes ikke det er like problematisk, men svaret fra Andreas tyder på at han ser på dette med blogging som en ekstra pålagt arbeidsoppgave som han egentlig ikke har tid til å sette seg inn i på en ordentlig måte. Han har nok med det oppgavene han allerede har, og den formidlingen han allerede gjør. Nå stiller Trine et betimelig spørsmål til satsningen og ressursbruken på museets digitale formidlingskanaler:

Trine: Men om vi blir brukt, liksom? Sånn dialogbasert opplegg at de virkelig spør og vil ha svar? Det må vi nå gjøre oss noen erfaringer på. [...]. Hvor mye skal vi utforme av ting, sånn at vi kan gjøre oss tilgjengelig for publikum?⁷⁸⁹

Ingen svarer henne på dette, og samtalen går i stedet over til å dreie seg om utstillinger. Hvorvidt arbeidsressursene som blir lagt ned i nye digitale formidlingsoppgaver er verdt innsatsen ved å omskapes til en nytteverdi, blir imidlertid gjenstand for forhandling litt senere i intervjuet, etter at jeg stiller spørsmålet om hva de legger i begrepet «dialog» for museene. Da kommer de igjen inn på museets satsning på sosiale medier, siden flere av deltakerne i gruppen har erfaring med å bidra til museets ulike blogger.

Mina innvender først at det er sjeldent folk legger igjen kommentarer på blogger som skal være såkalt faglige, og hun bruker en velkjent blogg fra det arkeologiske fagmiljøet som eksempel. Denne har mange lesere, men lite diskusjon. Til dette svarer Atle, som er 32 år, biolog og ansatt ved INH, at det kommer jo litt an på hva det er man publiserer – med en slengbemerkning om at det dreier seg jo ikke akkurat om politikk eller kjendiser. Med det trekker han veksler på den etablerte kontroversen som Leif (F8) også trakk frem når han assosierte formidling som en mer sexy virksomhet enn forskning. Atle assosierer til massemediens tabloider og nettsteders klikk-nyheter, i denne kommentaren. Så forteller han om en fagblogg han jobbet mye med en periode: «det var ikke så mye kommentarer på den heller, men det var mange folk som ringte etterpå og hadde spørsmål om ting».⁷⁹⁰ Bloggen hans bidro med andre ord ikke til den *digitale dialog*, som i denne sammenhengen er sosiale mediers ideelle funksjon, men genererte nye arbeidsoppgaver i form av at bloggpostene skulle skrives, og at noen tok kontakt med ham i ettertid for samtale. Atle har opplevd det samme, og sier at hvis folk lurar på noe, ringer de, «og tar dialogen der heller enn å ta den offentlig, med mindre du vil si noe om innvandring på *Dagbladet.no*, eller noe sånt».⁷⁹¹ Flere sier seg enige i det, og Øyvind følger opp med å si at hvis vi vil ha dialog på sosiale medier må vi

⁷⁸⁹ Trine, F6, s. 16.

⁷⁹⁰ Atle, F6, s. 21.

⁷⁹¹ Andreas, F9, s. 21.

presentere tema som folk vil diskutere.⁷⁹² Andreas mener også at det handler om måten tema blir lagt frem på. Ofte presenteres ferdige «sannheter» og beskrivelser, «det er jo ikke alle som åpner for dialog og debatt, liksom».⁷⁹³ I diskusjonen så langt, er det gitt at fagbloggene ideelt sett bør være et sted der forskere og allmennheten kan snakke med hverandre, men Lars Petter som er 26 år, student og har helgejobb som museumsvert, poengterer at en fagblogg som inneholder kommunikasjon mellom fagfeller i et teknisk og vitenskapelig språk, og der resultater og publikasjoner diskuteres, det er også en form for dialog.⁷⁹⁴

Også blant deltakerne i gruppe F9 (IKT-gruppen) blir den nye arbeidsoppgaven «blogging» diskutert når de snakker om museets arbeid for å være en dialoginstitusjon. Erfaringene med – og interessen for å bruke – blogg som et formidlingsmedium for hverdagslige historier om arbeidet ved museet, er delt. Kjersti, som er biolog ved INH og også drifter en fagblogg. Hun er fornøyd med at hun får respons både på bloggen sin og på innlegg på museets *Facebook*-side. Riktig nok er en god del av responsen fra folk hun kjenner godt, eller fra litt mer perifere *Facebook*-venner, men hun sier:

*Kjersti: Det overrasker meg at de på en måte er interessert. Så det er jo ikke supermange lesere, men jeg tror at jeg når fram til studenter og sånn, jeg når fram til litt forskjellige typer folk. Men så mye dialog blir det vel kanskje ikke ut av det.*⁷⁹⁵

Kjersti er innforstått med at dialog er en toveis prosess som bloggen ideelt sett kunne være et verktøy til å få i gang, men hun virker ikke helt å ha tro på at det faktisk fungerer slik i praksis – og tross alt er jo mange av følgerne hennes ikke gjennomsnittlige museumsbrukere, men personlige venner og bekjente. Tore deler Kjerstis tanker. Han formidler en god del av sin forskning gjennom blogger, og sier: «Jeg blir også forundret over at folk gidder å lese det, men det er jo faktisk en del som gjør det også».⁷⁹⁶ Det (overraskende) faktum at noen som ikke driver med forskning til daglig faktisk kan være interessert, får de andre rundt bordet til å le. Her er det igjen den etablerte ideen om at vitenskap og populærvitenskap henvender seg til ulike rasjonaliteter, som settes i spill. De som ler identifiserer seg med de vitenskapelig rasjonelle, som ikke forventer at «de andre» skal være interessert i – eller forstå – vitenskap.

⁷⁹² Øyvind, F9, s.21.

⁷⁹³ Andreas, F9, s. 21.

⁷⁹⁴ Lars Petter, F9, s. 21.

⁷⁹⁵ Kjersti, F9, s. 21.

⁷⁹⁶ Tore, F9, s. 21.

Jeg spør hvorfor det forundrer Tore at folk leser det han bruker så mye tid på å skrive, og han svarer:

*Tore: Ja, jeg bruker jo litt tid på det, og av og til så syns jeg jo at det kan være litt ålreit også. Men det at folk skal finne det og liksom være såpass interessert at de er der mer enn noen få sekunder og av og til kanskje til og med skriver en kommentar, eller sender meg en e-post – jeg blir litt forundret et par ganger, kjenner jeg.*⁷⁹⁷

Med det bekrefter han også de andres latter. Når jeg spør om de selv leser andres forskningsblogger, svarer de «nei», og humrer litt til. Men så griper Paal ordet, og forteller om arkeologenes noe annerledes erfaring med blogg. For dem, mener Paal, har dette fått preg av å være en pålagt ekstra oppgave som han betrakter som prakk. Tidligere hadde de større frihet, og de kunne velge tekniske løsninger selv hvis de ville formidle noe digitalt, «mens nå så er det blitt innafør rammer som blir satt av noen info-folk. Teknologisk sett, så er det mye mer komplisert, det her blogg-systemet».⁷⁹⁸ Kjersti repliserer at INH bruker den samme blogg-plattformen, og hun synes det er enkelt. Paal forklarer hvorfor han oppfatter et arbeidspress:

*Paal: De første årene når vi drev på med formidling på nett, bare laga vi en tekst og et bilde og la det ut og ferdig med det. Ikke noe mer prakk enn det. Nå synes jeg det har blitt et prakk, og det er noe jeg skyver litt på, fordi jeg vet at: – Åh, hvor har jeg gjort av den manualen, da, jeg må finne den først. Asså, det blir så mye.*⁷⁹⁹

Her får han støtte av Audun, som forteller at blogger om arkeologimiljøene ofte er en gjentakelse av det samme innholdet: «Her har det vært bosetning lenge».⁸⁰⁰ Alle ler gjenkjennende når Paal skyter inn stikkordet «kokegropgraving», og han utdyper:

Paal: Det der synes jeg er et poeng. For det handler også om den infostrategien som museet har. I fjor, eller for to år siden, så ble vi pålagt at alle utgravinger skal ha en blogg, og det skal oppdateres og legges ut hver fjortende dag, eller, det er noen regler for det. Og da blir det veldig mye av det der: «Ja, vi har nå funnet ei kokegrop i dag også». Det fratar [meg] litt formidlingsgleden. Fordi de første gangene vi gjorde dette, så syntes jeg det var kjempeartig å formidle på nett, for da stod vi helt fritt til å fortelle det vi syntes sjøl var viktig. Mens nå må vi liksom ... – Ja, hvilken kokegrop skal vi legge ut bilde av i dag?»⁸⁰¹

⁷⁹⁷ Tore, F9, s. 22.

⁷⁹⁸ Paal, F9, s. 22. Med «info-folk» mener Paal trolig ansatte ved NTNU Kommunikasjonsavdelingen, og ikke Vitenskapsmuseets formidlingsseksjon (UPS).

⁷⁹⁹ Paal, F9, s. 22.

⁸⁰⁰ Audun, F9, s. 22.

⁸⁰¹ Paal, F9, s. 23.

Bloggen Andreas ironiserer over er nettsiden *Norark*.⁸⁰² Her legges det ut jevnlige oppdateringer om utgravingsprosjekter rundt i landet. Den muntre stemningen rundt bordet mens Paal forteller, viser at flere har god kjennskap til situasjonen, i hvert fall blant arkeologkollegene. De ser det meningsløse, i en presset arbeidshverdag, å skrive noe populært om en type massemateriale som trenger konteksten i en ferdig tolkning av feltarbeidets sammensatte resultater, før den blir spesielt interessant – også for arkeologene selv. Biologene Tore og Kjersti reagerer imidlertid med forbauselse. Kjersti synes det er hårreisende at arkeologene ikke kan velge selv hva de vil skrive om i denne bloggen. De forteller at når de blogger, så krever det jo en viss inspirasjon, og en må skrive om noe en synes er spennende selv, og en må jobbe litt med å få til gode innlegg som kan bli interessante å lese. Kjersti blogger om ting hun synes er morsomt, og da får hun jo også lest seg opp på noe hun ellers ikke ville tatt seg tid til å lese, og får kanskje enda flere gode ideer. Men det har ikke alltid vært lett for henne heller:

*Kjersti: Men det var jo sånn i starten, at det måtte være så og så ofte. Og så la jeg terskelen veldig høyt for meg selv. Det var jo litt skummelt, og jeg tenkte mye på kvaliteten. Og så gikk det mange måneder uten at det kom noe mer, og det var jo ingen som kom med en pekefinger heller, og sa at jeg måtte skjerpe meg. Men så bestemte jeg meg bare for å komme i gang, og senket lista. Og plutselig var det mye lettere.*⁸⁰³

Kjersti oppfattet med andre ord også blogging som et press en stund, men da hun fant ut hvordan hun kunne oversette kunnskapene sine til andre formater, beregnet på andre enn sine vitenskapelige kolleger, så ble det en mer lystbetont oppgave som hun brukte ekstra tid på for å løse på en måte hun kunne være fornøyd med. Det var ikke mindre arbeidskrevende, men et annet slags arbeid, som hun oppfattet som meningsfylt.

Mot slutten av intervjuet med gruppe F9 spør jeg om de tror all verdens tilgjengelig informasjon på internett kan erstatte de fysiske museene. De er enige om at det tror de ikke, fordi de autentiske gjenstandene aldri vil la seg representere til fulle på en dataskjerm. Eivor er 46 år, botaniker og ansatt ved INH. Hun synes museer er interessante steder og går dit gjerne når hun har god tid. På spørsmålet mitt svarer hun at det viktigste nettsiden til museet kan gjøre er å få folk til museet, «for å gi dem kunnskaper og opplevelser med de ekte

⁸⁰² *Norark – Norsk arkeologi* ble lansert i 2012 som del av forskningsprosjektet «Forskning i fellesskap». Formålet med nettsiden er i dag å gi folk flest innsyn i den arkeologiske kunnskapsutviklingen ved universitetsmuseene. Den primære målgruppe er interesserte unge og voksne uten arkeologibakgrunn: <http://www.norark.no/om-norark/> (Besøkt 22.11.2018).

⁸⁰³ Kjersti, s. F9, s. 23.

tingene, hvis ikke kan vi jo legge ned».⁸⁰⁴ Dette var også det umiddelbare svaret i de andre fokusgruppene med ansatte, som begynte å diskutere originalgjenstanders autentisitet versus digitale kopier. Ove eksemplifiserer med en flodhest, og sier at det gir et helt annet inntrykk å se den på museet enn å se den på internett, og derfor kan museumsformidleren holde på folk «utrolig mye lenger enn du kan på en nyhetssak på ei nettside».⁸⁰⁵ Audun tenker at nettsidene kan egne seg til å utdype museumsopplevelsen før og etterpå, og forteller om den gangen han var på Vikingskipshuset i Oslo. På forhånd tenkte han at han hadde sett så mange bilder og at «dette er litt sånn ‘Disney-arkeologi’», men da han sto der og så opp på de massive vikingskipene, følte han seg «lamslått», og han konkluderer med at det neppe er noen fare for at digitale kopier skal erstatte materielle originaler.⁸⁰⁶ IKT-gruppen følger opp med å diskutere hvor store deler av samlingene som egentlig behøver digitisering. De deler erfaringer knyttet til ressursene som går med til å digitalisere museumsobjekter i museumsdatabaser og publikumsportaler på nett, om problemet med å prioritere i hvilken rekkefølge samlingene skal tilgjengeliggjøres, og om et digitalisert foto av en gjenstand kan representere kun det unike objektet, eller flere objekter av samme type. Ove skulle gjerne sett inn i fremtiden, så han kunne vite om barna hans kommer til å ta med seg sine familier på museet, eller om de vil være fornøyde med et foto av en steinøks på PC-en sin, «for det kunne jo gitt en pekepinn på hvor vi skal legge ned ressursene våre hen».⁸⁰⁷ Han forteller at biologene har hatt en diskusjon om hvor mange bilder det er nødvendig å legge ut i en publikumsdatabase:

*Ove: Vi skal ikke ha på nett bilde av 3400 blåveiser. Men hvis vi klarer å formidle én god blåveis, så er kanskje det tilstrekkelig, fordi vi har så mange andre ting vi skal gjøre også. Trenger Vitenskapsmuseet 3410 bilder av sverd?*⁸⁰⁸

Arkeologene Audun og Paal innvender at hvert sverd er unikt og knyttet til en unik funnkontekst.⁸⁰⁹ Paal sier at det er nettopp det eksakte funnet fra et bestemt sted, som bestefar leverte til museet, som folk flest søker opp i publikumsdatabasene, og for forskerne er det svært viktig med de unike eksemplarene. Men Paal gjentar igjen at han har et anstrengt forhold til det han kaller et byråkratisk «tellekantsystem», der det å kunne krysse av for hvor mange objekter som er digitalisert er blitt viktigere enn å bevilge penger til at publikumsdatabasen skal fungere bra også som en formidlingsportal. Deretter svarer han på Oves

⁸⁰⁴ Eivor, F9, s. 33.

⁸⁰⁵ Ove, F9, s. 33–34.

⁸⁰⁶ Audun, F9, s. 34.

⁸⁰⁷ Ove, F9, s. 33.

⁸⁰⁸ Ove, F9, s. 34.

⁸⁰⁹ Audun og Paal, s. 34.

spørsmål om folk flest egentlig vil ha tusenvis av foto av sverd i en publikumsportal: «Da må du være sverdnerd i hvert fall». ⁸¹⁰ Paal og Audun er skjønt enige om at det alt det arkeologiske materialet prinsippet bør tilgjengeliggjøres digitalt, men at det er en annen sak å avgjøre hva som skal formidles, og at ledelsen ved museet er mer opptatt av sikring og magasingjennomgang, enn av formidling og portalisering, «og da blir samlingsvirksomheten unødig kompleks og vanskelig». ⁸¹¹

I både gruppe F6 (yngre ansatte) og i gruppe F9 (IKT-gruppen) blir *digitalisering* satt opp som en motvirkende kraft som øver press på innholdet i tidligere forvaltnings- og formidlingsoppgaver og disponeringen av arbeidstiden. Flere snakker om digitalisering som årsak til en følelse av tidsklemme mellom gamle og nye pålagte oppgaver. Noen er blitt overrasket over responsen på fagbloggen sin. Flere av de ansatte tenker tilsynelatende at det de skriver ikke er så interessant for allmennheten, og de blir forbauset når de finner ut at noen utenfor fagmiljøet leser og responderer på bloggpostene. Her er det en diskurs om forskning som en elitistisk aktivitet, fjernt fra allmenhetens referanserammer, som kommer til syne i de ansattes holdning til eget arbeid. Men de viser også en refleksiv holdning til denne utfordringen når de diskuterer erfaringer med at blogging krever både ressurser, retningslinjer og personlig motivasjon, og at hvis de skal initiere til dialog, i form av respons fra allmennheten, må de få rom til å planlegge og tenke gjennom hva og hvordan de skal formidle og ikke tvinges til å blogge bare for å krysse av på en liste over arbeidsoppgaver.

Arbeidsoppgaver i bevegelse

Vitenskapsmuseet har vært et universitetsmuseum siden 1968 og NTNUs museum siden 1996. Samtidig oppfatter de ansatte at universitetet også er noe annet enn museet på Kalvskinnet, som de knytter til andre assosiasjoner og aktør-nettverk. NTNU Vitenskapsmuseet er en sak av stor betydning for de ansatte. Utdragene i dette kapittelet er eksempler på situasjoner der de ansatte forteller om arbeidshverdagen som gjøremål i endring. De diskuterer pågående forskyvninger mellom de ulike kjerneoppgavene forskning, forvaltning og formidling, og gjennom samtale produsere de fakta om sin arbeidsvirkelighet, selv om de er ikke nødvendigvis er enige om hvordan denne virkeligheten burde

⁸¹⁰ Paal, F9, s. 35

⁸¹¹ Audun, F9, s. 36.

se ut. Det er særlig to aktanter som beskrives som aktive påvirkere «utenfra»: *NTNU* og *digital teknologi*.

Universitetet opptrer som en spesifisert institusjon, NTNU, som legger overordnede strategier for instituttens virksomhet. I NTNUs strategier beskrives arbeidsområdene forskning og formidling som to sentrale aktanter, som er knyttet til omfattende repertoarer av teknologier og praksiser og medvirker til å gjøre handlingsprogrammene virksomme. Selv om NTNU Vitenskapsmuseet, som vi har sett i forrige kapittel, ikke nødvendigvis har vært løftet frem som en viktig formidlingsarena for NTNU, blir museet oversatt av de ansatte til å ha denne rollen, og flere refererer til en forventning om at museet nå skal formidle «hele NTNU», samtidig som de ansatte forskerne også skal utvikle fremragende forskningsekspertise i tråd med «Kvalitetsreformen». Men, som vi har sett, har de ansatte ulike oppfatninger om hvorvidt dette er en ønsket eller uønsket situasjon. På det viset er «formidling» og «forskning» aktanter som kan skifte fortegn.

Museenes formidlingsarbeid, eller *formidling* opptrer som en uspesifisert størrelse, eller symbolsk aktant, som assosieres til ulike utadrettede formidlingsoppgaver, som utstillingsarbeid, blogging, digital tilgjengeliggjøring av samlinger, og å prate med folk som ikke er spesialister.⁸¹² Sammen med «tværfaglighet» kan formidling bidra til å gjøre universitetsmuseet til et unikt sted for forskningsformidling og for nyskapende forskning, men også til å skyve forståelsen av museets bort fra en tidligere identitet som et sted for formidling av og forskning på gjenstander, naturhistorie og arkeologi. Forskning opptrer også som en symbolsk aktant. Den assosieres med akademiske praksiser rettet mot produksjon av nye vitenskapelelige kunnskaper og spisset ekspertise, som skal publiseres i kvalitetssikrede vitenskapelige journaler for å utløse «kvalitetskapital» i form av ekstra forskningsmidler det kommende året, og anerkjennelse i fagmiljøet. For de ansatte ved museet er objektstudier en del av dette forskningsarbeidet, mens for de øvrige fagmiljøene ved NTNU er verken samlingsforvaltning eller forskning på museumsobjekter vanlig praksis. Samlingsforvaltningen ved museet forskyves av både et sterkt fokus på at museet skal være en formidlingsinstitusjon for universitetet, og av et sterkt fokus på forskningsvirksomhet som den målbare størrelsen for akademisk kvalitet.

I den grad fokusgruppens kriterier for rekruttering kan sies å gi utslag som tendenser i relasjon til alder eller faglige interesser, kan det se ut som de eldre ansatte blant arkeologene

⁸¹² Enkelte steder i samtalen er imidlertid *Formidling* en forkortelse for *Formidlingsseksjonen* (i dag UPS).

og biologene var mest skeptiske til forventningene om mer tverrfaglig formidling som arbeidsoppgave, mens de yngre ansatte og de som jobber med formidling som hovedoppgave, eller har en særlig interesse for museumsforskning, viste større åpenhet om tverrfaglighet som et potensial for museet. De som har jobbet med museet i flere tiår, har også en større tilbøyelighet til å argumentere gjennom historisk sammenligning, der museets arbeidsoppgaver tidligere var «mer naturlige», mens nåtiden presser seg på og endrer museets identitet. Det er i større grad skepsis til endring enn åpenhet for endring som preger mye av samtalen i gruppe F8 med de eldre ansatte. I fokusgruppe F6 med de yngre ansatte, er ikke en slik historisk sammenligning like synlig, men i stedet uttrykkes en del frustrasjon over at de får pålagt flere og flere oppgaver, men ikke har nok ressurser, eller tydelige instruksjoner, for å løse dem. Digitalisering som «stjeler tid» fra andre arbeidsoppgaver er et element i faktabyggingen om utfordringene som digitale verktøy bringer med seg. Samtidig har blogging både positive og negative assosiasjoner: Det er positivt når den ansatte kan velge selv hva de vil skrive og når bloggpostene får respons. Når den ansatte ikke opplever at de kan velge selv, men pålegges å blogge bare for å oppfylle strategiske formidlingsmål, oppfattes det i stedet som sløsing med arbeidstid.

Beskrivelser av ulike erfaringer, muligheter, handlinger og materialiteter er her satt sammen på en måte som gjør at NTNU Vitenskapsmuseet kan oversettes til et mangfoldig arbeidssted. Likevel viser de ansatte en sterk kulturell tilhørighet til museet på Kalvskinnnet. Bevisstheten om at det er et museum de jobber ved, og ikke et hvilket som helst annet fakultet ved NTNU, holder enheten NTNU Vitenskapsmuseet sammen, til tross for motsetninger og ulikheter. Det er slett ikke *akkurat det samme* som foregår i museet hver dag, men det er likevel repeterende repertoar, et mønster av teknologier, rutiner og prosedyrer, relasjoner mellom mennesker, symboler og ting. Uavhengig av tidsdimensjonen pågår forhandlinger om saker av betydning og forsøk på etablering av faktasaker for kortere og lengre tidsrom. NTNU Vitenskapsmuseet kan derfor også beskrives som et arbeidssted som beveger seg synkront, og som fortsetter å eksistere i kraft av kollektiv oppslutning.

Mye av det som beskrives om museet som arbeidssted er knyttet til *formidling*. Formidling kan med Latours' forståelse ses som en symbolsk aktant med mange fortegn, som beveger seg frem og tilbake, på kryss og tvers i museets aktør-nettverk, og som assosieres med svært mange ulike kunnskaper og praksiser. I neste kapittel skal jeg vende blikket ut fra arbeidsstedet og beskrive hvordan de ansatte og de andre intervjuedeltakerne, både de voksne og barna, italesetter NTNU Vitenskapsmuseet som et formidlingssted.

10. NTNU Vitenskapsmuseet: Et formidlingssted

Hvilke assosiasjoner knytter intervjudeltakerne til universitetsmuseet når de italesetter NTNU Vitenskapsmuseet som et formidlingssted? I dette kapitlet skal jeg analysere intervju-materialet i lys av metaforen *møtested*. Møtestedet beskriver jeg som et sosialt sted der forskningsformidling foregår som prosesser av det Latour kaller *mediering*. Møtene skjer i forbindelsespunkter i NTNU Vitenskapsmuseets aktør-nettverk, der ulike aktanter, praksiser og kvaliteter assosieres med hverandre og skaper oversettelser og fakta om den utadrettede formidlingsvirksomheten ved universitetsmuseet i Trondheim. Hvilke erfaringer og forventninger spiller inn når intervjudeltakerne vurderer museer som et sted å oppsøke og bruke sin fritid på, og hvem og hva er det som møtes der museets formidling gjøres?

Faktabyggingen om formidlingsstedet NTNU Vitenskapsmuseet grupperer seg omkring tre aktant-kategorier: Mennesker, museumsting og kunnskaper. Verter, guider, eksperter, utstoppede sebraer og arkeologiske funn medvirker i prosesser der kunnskap medieres i samspill med andre aktanter, som kan bidra til å styrke og svekke museet som formidlingssted. *Kunnskap* blir ofte fremstilt som en ideell aktant i entallsform, og opptrer som et slags subjekt, eller en avsender i formidlingsprosesser. Men kunnskap er også selve innholdet i en medieringsprosess.

I det følgende skal jeg vise hvordan intervjudeltakerne – i egenskap av sin erfaring som museumsbesøkere – snakker om møter med museenes ansatte, både verter, guider og forskere. Jeg skal også se på noen betraktninger fra ansatte om kolleger, og om møter med besøkende. Deretter skal jeg vise hvordan museenes ting kan opptre som mediatorer for både virkelighetsforståelse og virkelighetsflukt; historieformidling og samtidsforståelse, og hvordan digitale verktøy og sosiale medier kan opptre både som ting med effekt og som temmelig ubetydelige ting. I møtene med kunnskap er det særlig to assosiasjoner som er fremtredende i beskrivelser av nytten ved NTNU Vitenskapsmuseets forskningsformidling: Museene skal både bidra til læring og være motvekt til alternative kunnskapskulturer som finnes i et medialisert samfunn. Det siste kan ses som bidrag til normkritikk av den museologiske diskursen om mangfold, der mangfold heies frem som en positiv sosial kvalitet: Intervjudeltakerne er mer positive til kulturmangfold enn til kunnskapsmangfold.

Kapittelet er delt i tre likeverdige deler som handler om møter med mennesker, møter med ting og møter med kunnskap på universitetsmuseet.

Møter med mennesker

Alle intervjudeltakerne forteller at de gjerne går på museum sammen med familien sin, i helger og i ferier. Det å gå på museum er dermed for mange en sosial aktivitet. Som regel er det de voksne som tar initiativet, men i intervjuene med barna fra sommerskolen var det flere som fortalte at de noen ganger tok initiativet selv. Her skal det imidlertid ikke handle om hvordan familier interagerer seg imellom før og under museumsbesøket, men om hvordan deltakerne beskriver møter med museets mennesker i form av verter, vakter, guider, og forskere.

Vakter og verter

I gruppe F7 (museologene) har jeg nettopp spurt om de vil si noe om sine gode og dårlige museumsopplevelser. Karen, som er 33 år og stipendiat ved NTNU, forteller at det er spesielt to forhold som gjør at hun får en dårlig museumsopplevelse:

Karen: Det første som faller meg inn, er at når museumsvaktene ikke er hyggelige. Når jeg får kjeft fordi jeg går for nært. Den sosiale interaksjonen, hvis den på en eller måte er negativ, så ødelegger det for hele opplevelsen. Og det andre som jeg mistrives med, er når jeg får følelsen av at museet henvender seg til meg som en idiot.⁸¹³

Ernst og Trygve støtter henne i dette: De som jobber på museum – og som møter publikum – skal alltid fremstå positive og hyggelige, aldri nedlatende. Ernst forteller at han i så måte elsker England, fordi der er museenes vertskap ekstremt serviceinnstilte.⁸¹⁴ Trygve påpeker at forskjellen på museumsvakter og museumsverter, er betydningsfull: Vakter skal passe på at sikkerheten i museet blir ivaretatt, mens vertene skal være servicemedarbeidere overfor de som kommer på besøk.⁸¹⁵ Deretter deler de erfaringer om uoppmerksomme og late verter uten uniform, eller ansatte som ikke kan noen ting, som har ødelagt museumsopplevelser for dem. Ernst forteller om et museum i Bologna, der alt fra estetikk til skilting var fantastisk flott, men så satt vertene med ytterklær «og leste i sånne kulørte italienske dameblader uten å se opp. Det ødela hele opplevelsen, jeg kunne ikke la være å se på de slaskete personene som liksom

⁸¹³ Karen, F7, s. 7.

⁸¹⁴ Ernst, F7, s. 7.

⁸¹⁵ Trygve, F7, s. 8.

ikke fullendte bildet».⁸¹⁶ Karen, Ernst og Trygve etablerer her fakta om hva de forventer at verter og vakter ved et museum skal gjøre, og hva de skal representere. De skal både passe på museet og være serviceinnstilte mot de besøkende. I fremtoning og oppførsel skal de kunne assosieres med museumskvaliteter som ærverdighet og kunnskap og med museer som steder for veloppdragne mennesker. Når ansatte de har møtt, ikke svarer til de forventningene assosiasjonene er med på å skape, beveges museet i en annen retning. Gjennom relasjoner til andre sett av assosiasjoner – til for eksempel kulørte dameblader – skapes museet og museumsopplevelsen om til noe mindre tillitvekkende.

Selv om det er jobben deres å passe på, sier Karen (F7) i sitatet at hun ikke liker at vakter kjefter på henne når hun går for nær en museumsgjenstand. En av de andre intervjudeltakerne, Sigurd (E5), forteller om et konkret møte med sinte museumsvakter. Sigurd er 42 år og jobber som sivilingeniør i et privat firma. Han er far til en av barna som deltok på museets sommerskole og er en ivrig museumsgjenger, men oftest sammen med familien sin og bare en sjelden gang alene. Som første assosiasjon til museer utbryter han «Positivt!», og sier at han har hatt mange spennende museumsopplevelser gjennom hele livet.⁸¹⁷ Men han har også blitt skremt: «Som sjuåring på et museum i Sveits, hvor jeg synes det var så fascinerende med et bilde, det så så tredimensjonalt ut at jeg bare *måtte* ta på det, og da ble vi kasta ut».⁸¹⁸ Vi ler litt, begge to, og blir enige om at da lærte han «museumskoden» – innforstått at museer er et sted for veloppdragne mennesker – både voksne og barn. Når barna som deltok på NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole forteller om gode museumsopplevelser, er mulighetene for å *gjøre* ting viktig, og mange museer legger i dag til rette aktiviteter som forstyrrer oppfatningen av en slik streng «museumskode» for atferd.

Lars Petter deltok i gruppe F6 (yngre ansatte), og i starten av intervjuet assosierte han ordet «museum» med kuriosakabinetter. Han har helgejobb som museumsvert og forteller at han ofte er behjelpelig når de besøkende kommer til ham med spørsmål og ting de har funnet:

Lars Petter: Jeg opplever at hvis noen spør et spørsmål så kan du alltid ringe noen på museet som har et svar. Og det er faktisk en undervurdert ting, for det får du ikke på alle andre museer. Men så er det også det at vi stadig får en strøm av folk som kommer innom med ting som de spør om. De har med seg steiner, og det er jo der man kanskje havner litt i dialog. For folk har faktisk en forventning om at

⁸¹⁶ Ernst, F7, s. 8.

⁸¹⁷ Sigurd, E5, s. 1.

⁸¹⁸ Sigurd, E5, s. 2.

*kunnskapen finnes, og ikke bare gjenstandene, og at det er en mulighet å få svar på ting.*⁸¹⁹

Ofte er det altså de som sitter i museets resepsjon, vertene, som får spørsmål fra publikum. Men de er ikke faglig kvalifisert til å svare, siden de ikke er rekruttert på grunnlag av formell utdanning som arkeolog eller biolog. Derfor må de ringe andre ansatte. Litt senere forteller han imidlertid at det ikke alltid er lett å finne svar, enten fordi fagpersonene er bortreist, eller fordi museet ikke har ansatte innenfor det fagområdet som besøkernes spurte om, og «det er jo der det stopper opp, da, på en måte [...] så det blir veldig mye sånne *post-it-lapper*».⁸²⁰ Lars Petter er en samvittighetsfull og serviceinnstilt vert som noterer og telefonerer for å hjelpe besøkernes med å få svar. Da gruppen delte sine gode og dårlige museumsopplevelser, kunne han fortelle at han ved to ulike anledninger hadde gitt besøkende tilgang til den gamle geologisamlingen som stod i et avstengt rom i museets øverste etasje. Den første gangen var det interesserte «amatører», og de ble utrolig skuffet over samlingen som i stor grad bestod av montere med ulike steiner og få kontekstopplysninger. Lars Petter opplevde det som fryktelig pinlig at det han viste frem ikke svarte til forventningene. Den andre gangen var det to geologer som kom, og de syntes samlingen var helt fantastisk, fordi de allerede hadde forkunnskaper og ikke trengte at museet kontekstualiserte gjenstandene med forklarende tekst.⁸²¹ Selv om han ikke er ansatt som vitenskapelig fagperson, eller guide, spiller han som museumsvert en nøkkelrolle ved å vise frem museet til interesserte besøkende, og han synes selv at han ofte er i dialog med dem.

Karen (F7), Ernst (F7), Trygve (F7) og Sigurd (E5) assosierer i liten grad verter og vakter med museenes formidlingsvirksomhet, de skal hovedsakelig passe på sikkerhet, selge billetter, være høflige og serviceinnstilte, og de skal svare på henvendelser fra publikum. Publikums spørsmål kan imidlertid være av ulik karakter, og ikke sjelden er det nettopp ved resepsjonsdisken at besøkende viser frem ting de har funnet eller stiller faglige spørsmål. Dersom museet ikke arrangerer omvisninger eller spesielle familieaktiviteter, er det altså i resepsjonen at en stor andel av samtale, eller dialogene, mellom besøkende og museets ansatte faktisk foregår. Om ikke Lars Petter (F6) sier det i klartekst, har situasjonsbeskrivelsen hans et tydelig poeng: Det er utrolig viktig for de besøkendes opplevelse av NTNU Vitenskapsmuseet at de kan komme med spørsmål og få svar, og derfor må det finnes gode kommunikasjons-

⁸¹⁹ Lars Petter, F6, s. 7.

⁸²⁰ Lars Petter, F6, s. 14.

⁸²¹ Lars Petter, F6, s. 6.

linjer mellom dem som jobber som verter og dem som har vitenskapelige stillinger. Hvis ikke vertene er godt kjent med den spesielle vitenskapelige kompetansen som museet kan tilby, kan de heller ikke gi kontaktopplysninger til spørrende besøkende. Og motsatt: Hvis de vitenskapelig ansatte ikke snakker med vertene, vil de ikke være godt informert om hvorfor besøkende tar kontakt med museet, ut over at de skal se på utstillingene eller delta på et arrangement. Verten gjør et viktig arbeid i som aktant i universitetsmuseets aktør-nettverk. Hen er synlig for besøkernes og setter folk i sving «bak kulissene» med å undersøke gjenstander og forme sine ekspertkunnskaper til et budskap og et svar som kan passe besøkeren.

Guider og forskere

En annen aktant som setter assosiasjoner og kunnskaper i sving ved et museum, er guider og andre formidlere. De kan kommuniserer med publikum på mange måter, i form av foredrag, som problembasert dialog, eller gjennom aktiviteter som gir praktisk tilnæringsmåter til læring. Men hvem er egentlig «guiden»? En fellesnevner er at guidefunksjonen blir knyttet til undervisning, med det formål at *noen andre* skal lære noe. Denne undervisningen innebærer formidling av kontekstualisert kunnskap som er tolket og kan være tilrettelagt for en bestemt målgruppe.

På NTNU Vitenskapsmuseet kan de besøkende møte de som er ansatt ved *Utstillings- og publikumsseksjonen* (UPS) for å formidle, for eksempel til skoleklasser i ukedagene og andre bestilte grupper på kvelder og i helger. I tillegg kan de møte ansatte som i arbeidshverdagen sin har andre hovedoppgaver ved *Institutt for arkeologi og kulturhistorie* (IAK) og *Institutt for naturhistorie* (INH), som forskning og undervisning i arkeologi og biologi, oppgaver knyttet til taksidermi og gjenstandskonservering, eller oppdragsvirksomhet innenfor kulturminnevern og naturmiljøforvaltning. De ansatte ved IAK og INH er stort sett påkoblet formidlingsoppdrag der de tilrettelegger for museumsbesøkende i form av definerte prosjekter, som utstillingsproduksjon eller helgearrangementer på museet. Men de er også forventet å ha kontakt med «samfunnet» og «allmennheten». Derfor stiller de opp til intervju i TV, radio og aviser, de presenterer forskningsresultater i form av nyhetssaker, og de er i kontakt med lokalbefolkningen på de stedene de driver feltarbeid. Da kobles de imidlertid til et annet repertoar av praksiser og assosiasjoner og fremstår som forskere og eksperter, ikke som museumsguider. Uavhengig av hvem det er de møter, stiller de som besøker museet med forventninger til den personen de oppfatter som guide. Her skal vi se på assosiasjoner og praksiser som intervjudeltakerne relaterer til museumsguider og museets forskere.

Siv (E3) er mor til et av barna som deltok på museets sommerskole. Hun er 45 år og humaniora-stipendiat ved NTNU. Hun er veldig glad i museer og tar ofte ungene med seg. Hvis hun får velge besøker de kunst- og kulturhistoriske museer, men hvis barna velger blir hun «halt med til Teknisk museum, og Vitenskapsmuseet selvfølgelig».⁸²² Siv vil at familien skal lære noe nytt av å gå på museum. Derfor stiller hun høye krav til at guidene hun møter, må kunne svare på de spørsmålene familien har, eller hun skulle i hvert fall ønske at det var slik at museene i større grad kunne hatt «guider som gikk rundt og kunne ting. Men da må de kunne ting. Det nytter ikke med masterstudenter på sommerferie, altså!»⁸²³ Jeg spør om hun tenker at guidene hun møter i utstillingene, er den eneste muligheten hun som besøkende har til å stille spørsmål. Det er det ikke, men hun synes det er den beste måten. Hun forteller at hun har tro på «det mellommenneskelige møtet» og «at vi faktisk snakker med noen». Nett-tjenester der man kan stille spørsmål, eller å finne informasjon på internett selv, synes hun ikke er tilstrekkelig: «konkret informasjon er jo blitt lett å få tak i. Det er vel mer dialogen rundt ting, og for meg er det at vi faktisk snakker med hverandre i ulike foredrag, temakvelder hva det nå skal være, og at det er mennesker tilgjengelig i samlingene». Jeg spør om hun synes at norske museer, og de norske universitetsmuseene spesielt, er i dialog med samfunnet, og Siv svarer: «Ikke fryktelig. De er kanskje i dialog med meg, men jeg er spesielt interessert».⁸²⁴

På museet vil Siv altså møte et menneske *som hun kan ha en dialog med*. Hun skiller mellom den informasjonen hun lett kan finne på internett, og den informasjonen hun får gjennom å snakke med en ansatt som er tilgjengelig i samlingene, eller utstillingene. Hun har lite tro på at tilbakemeldinger i form av «lapper» skal føre til noen form for endring av formidlingen. Vi har tidligere sett på politiske museumsdokumenter som oppfordrer museer til å skape dialog med både fysiske og digitale besøkende. Men Siv forstår dette på en annen måte: Det er hun som driver frem en dialog med museet fordi hun er spesielt interessert og faktisk stiller spørsmål når hun møter de som jobber der.

Møter med kunnskapsrike mennesker setter flere av intervjudeltakerne pris på. Lena (E6) er 48 år, ansatt som professor ved NTNU. Hun er mor til et av barna som deltok på sommerskolen og går jevnlig på museum med henne som en måte for familien å dele

⁸²² Siv, E3, s. 1.

⁸²³ Siv, E3, s. 5.

⁸²⁴ Siv, E3, s. 5.

erfaringer på.⁸²⁵ Også hun synes det er viktig at man kan sjekke opp det man lurer på, enten ved å søke informasjon eller spørre noen. Museene har høyere troverdighet enn for eksempel internett, mener hun. Likevel forventer hun ikke å møte «eksperter» som kan svare på alle mulige spørsmål, for man kan jo lett finne svar på mange av spørsmålene sine selv, enten før eller under eller etter et museums-besøk, for eksempel på museets egne nettsider. Men, det kan selvfølgelig være fint å møte noen å diskutere med, mener hun. Så gir hun et eksempel fra British Museum i London. Der hadde de en *hands on-desk*, og hun forteller videre:

*Lena: Det var stas å ta på ting, som du jo vanligvis ikke får, men også at det var en gruppe med litt eldre folk som hadde tid til å fortelle for barna og engasjere dem. De var ikke eksperter, men kunnskapsrike. Sånne former for små dialoger er veldig, veldig nyttige.*⁸²⁶

Nytten setter Lena her i forbindelse med engasjerende læringsprosess for datteren sin. Men hun har ytterligere to oppfordringer til måter besøkende kan stille spørsmål til museet på: De kan spørre om hvorfor museet har valgt å løse utstillinger på en bestemt måte, eller enda mer interessant sett fra hennes ståsted som forsker innenfor IKT-sektoren, å sette de besøkende i kontakt *med hverandre* slik at de på egen hånd kan reflektere over hva de fikk ut av besøket.⁸²⁷

Også Sigurd (E5) vil gjerne ha noen å spørre når han er på museum med familien, noen som «faktisk engasjerer seg, og som synes at det er morsomt», og som veileder dem videre til andre interessante deler av utstillingen etter at de har lurt på noe.⁸²⁸ På spørsmålet mitt om han tenker at norske museer er i dialog med samfunnet og publikum, svarer han at han forbinder dem mer med enveis informasjon:

*Sigurd: Dialog er jo en toveis-sak. Normalt så er informasjonskildene man bruker i dag mer enveiskommunikasjon – informasjon – som du må søke deg fram til sjøl, eller få på en eller annen måte. Jeg har egentlig aldri tenkt på museer som en dialogpartner [...] Det er kunnskapsformidling, men at den som viser deg rundt forteller deg noe i en omvisningssituasjon som skaper interesse, og så har du muligheten til å stille spørsmål. Og det å gå på et museum uten å ha stilt et eneste spørsmål, det er en nedtur. Eller å kunne huke tak i noen som har kunnskap og spørre hvorfor eller hva for noe.*⁸²⁹

⁸²⁵ Lena, E6, s. 1.

⁸²⁶ Lena, E6, s. 5.

⁸²⁷ Lena, E6, s. 5–6.

⁸²⁸ Sigurd, E5, s. 8.

⁸²⁹ Sigurd, E5, s. 8.

Som Lena (E6) vektlegger han at omviseren utover å ha kunnskaper, må være engasjert og kunne skape interesse og engasjement hos de besøkende. Så forteller han om en positiv opplevelse i Afghanistanutstillingen som han besøkte med sønnen sin på avslutningsdagen til sommerskolen. Der fikk de se flere blå steiner, kalt *lapis lazuli*, og en dame i utstillingen fortalte dem mer om disse funnene. Sønnen ble kjempeinteressert, for slike steiner hadde han jo funnet i dataspillet *Minecraft*, men han visste ikke at de også fantes på ordentlig. Og så ble han stående og snakket med damen om det.⁸³⁰

Både Siv (E3), Lena (E6) og Sigurd (E5) beskriver relasjonen mellom *museum* og *læring* som sterk. Og de ønsker at museene skal bidra med læring fra kunnskapsrike og engasjerte mennesker. Hva de ønsker av en god museumsguide er ganske sammenfallende. De har også til felles at de alle tre er svært engasjerte museumsgjengere, som er kontaktsøkende og kunnskapshungrige – på vegne av både seg selv og sine familier. Siv og Lena bruker begrepet *dialog* og oversetter det i tråd med Sigurds forståelse av hva som bør skje i møter med guider og formidlere: *Man kan snakke engasjert sammen.*

Trine er 45 år, biolog og jobber som museumspedagog. Hun har formidlingsoppdrag blant sine daglige arbeidsoppgaver og deltok i gruppe F6 (yngre ansatte). Hun har stort sett gått på museer sammen med familien sin på ferier, men etter hvert har hun begynt å bruke mer tid på egen hånd. Trine forteller at mange av dem som kommer på besøk til museet og møter henne (kanskje i motsetning til for eksempel Siv, Lena og Sigurd) har lite forkunnskaper. Særlig i museets forhistoriske utstilling er det svært mange gjenstander, men få forklarende utstillingstekster, og der kan det lett oppstå misforståelser:

*Trine: Oppe i forhistorisk [utstilling], i vikingtid: - Dæm hadd' mytji håndjern! Hva vet foreldrene som går på sånne utstillinger, de tror kanskje at det er håndjern. Det står ikke én plass at det kanskje hører til hesteutstyr [...] Så har vi litt tolkninger rundt det, for det står jo ingen plass. Men litt faktabasert må det være. Du ser jo at ting er en glasskål, eller en gullring, men det er mye annet som du ikke ser hva er.*⁸³¹

Her refererer Trine til et munnbitt av jern, som er en del av et bisselet til hest, som er stilt ut i monterer uten medfølgende utstillingstekst. Fordi lær-remmene til bisselet er fortæret av tidens tann, er det kun jernfragmenter og eventuelt pyntebeslag igjen av det som opprinnelig var en

⁸³⁰ Sigurd, E5, s. 8. «Afghanistan: Hidden Treasures from the National Museum, Kabul» viste arkeologiske kulturobjekter fra krigsherjede områder i Sentral-Asia som ble gjemt vekk under borgerkrigene med Taliban på 1990-tallet, da museet ble brent og herjet. Vandreutstillingen startet i 2009 og turnerte mellom verdens museer i påvente av at Nasjonalmuseet i Kabul ble restaurert.

⁸³¹ Trine, F6, s. 17.

sammensatt type gjenstand som faktisk er i bruk også i dag. Munnbittet kan ligne på bitte små håndjern. Kollegene rundt bordet har forkunnskapene i orden og ler – innforstått med misforståelsen.

Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet, er også besøkere ved andre museer. Noen er ivrige museumsgjengere, mens andre går sjelden, og de fleste forteller at de besøker museer sammen med barna sine og i feriene – akkurat som de andre intervjudeltakerne. I intervjugruppe F7 (museologene) fortsetter samtalen om erfaringer med vakter og verter med opplevelser av utstillinger. Etter å ha fortalt om en fantastisk og uventet opplevelse ved ett av verdens største museer, British Museum i London, sier Halvor at han egentlig har hatt flest gode museumsopplevelser ved små muser med få besøkende:

Halvor: Men jeg tror nok ofte at de gode opplevelsene jeg har hatt på museer er litt små lokalmuseum, oppi en dal eller et eller annet, der det er litt lite folk og gjerne noen som er veldig, veldig full av kunnskap som blir veldig glad når du kommer, og som veldig gjerne vil prate og ta deg med rundt og alt mulig. Og det er jo også en form for sosial opplevelse, sjølsagt. Men ofte så er de opplevelsene, synes jeg, veldig, veldig gode. Du kommer liksom litt uforvarende ofte.⁸³²

For Halvor handler det om et personlig og sosialt møte med en kunnskapsrik og engasjert omviser, og også om ham selv i rollen som den besøkende: Han får ekstra oppmerksomhet fordi museet ikke er overfylt av andre besøkende samtidig. Her var Halvors forventninger til opplevelsen i utgangspunktet lav: Museet var lite, det var vanskelig tilgjengelig fordi det lå usentralt til, og han havnet der litt tilfeldig. Assosiasjonene han knytter til museet har i utgangspunktet negative fortegn, relatert til en diskurs som skiller mellom små og store museer, lokale og nasjonale museer, og folkelige og elitistiske museer. Men møtet med et menneske snudde fortegnet, eller styrkeforholdet i relasjonen: Det ble en eksklusiv opplevelse. Humringen fra kollegene mens Halvor forteller, understreker kanskje en viss ironi i situasjonen: Som ansatte på en av de største museumsinstitusjonene i landet legger de selv ned store ressurser for å tekkes og trekke publikum ved å lage spesielle utstillinger og arrangementer, men så kan noe så enkelt som et lite og (til sammenligning) ganske ressursfattig museum oppnå å gi folk fantastiske opplevelser i personlige møter, der kunnskapene som deles får stor betydning og virkekraft.

⁸³² Halvor, F7, s. 9.

Gudrun, Evy og Inger i gruppe F8 (eldre ansatte) er blant dem som går mye på museum, mens Arne (F8) går sjeldnere, og helst på naturhistoriske museer når han er i store byer. På spørsmålet om de vil fortelle om positive eller negative museumsopplevelser, kommer de raskt inn på guidens rolle. Evy forteller at hun opplevde helt fantastiske guider på årets sommerferie i Roma, «de var så proffe og hadde veldig god informasjon og var ikke kjedelige å stå og høre på i det hele tatt».⁸³³ Gudrun stemmer i, og sier at det er viktig med guiding, og at de kan gi deg en helt annen form for bakgrunnskunnskap. Inger er i og for seg enig, men innvender at hun har hatt stor nytte av å forberede seg aktivt og lese guidebøker både før og underveis ved besøk i museer og ulike severdigheter, og at det kan være veldig interessant, det også, men at det er avhengig av hva slags museum det er.⁸³⁴ De andre er enige, og Arne oppsummerer: «Altså en god guide kan gjøre en ny dimensjon på utstillingen, en dårlig guide kan ødelegge den mest fantastiske utstilling, hehe. Så det syns jeg er et veldig viktig poeng her altså. Gode guider er verdifulle. Dårlige guider, da er det bedre å ikke ha noen guide!»⁸³⁵

Den gode guiden fremstår i intervjuene som en kunnskapsrik, engasjert person som skal svare på spørsmål fra de besøkende og skape interesse og engasjement for det saksområdet som formidles. Relatert til Latours univers, vil man intuitivt kanskje tenke at engasjerende guider er mediatorer, som aktivt oversetter informasjon og justerer den slik at den får effekt for de besøkende. Hvis guidene «bare» informerer faktakunnskaper, på en mindre entusiastisk måte, vil de være intermedatorer som overbringer «den samme» informasjonen. Om det som formidles, er gamle fakta som har vært «sanne» i lang tid, eller om det er nye forskningsresultater som få kjenner til, spiller imidlertid liten rolle. Det er jo ikke noe i veien for at gammel kunnskap kan være interessant og skape engasjement når den blir løftet frem i lyset og satt i aktive relasjoner til ting og mennesker. Den gode guiden er en viktig medarbeider og en aktant i museenes aktør-nettverk som har påvirkningskraft og kan skape effekt – uavhengig av om kunnskapene som medieres er nye eller gamle.

Guider kan også forstyrre museumsopplevelsen. I gruppe F4 (Fra sans og samling I) er det guiding som blir samtaleemnet de forhandler om når jeg stiller spørsmålet om de foretrekker å få presentert «ferdige sannheter» på museer, eller om de vil ha alternativer og gjøre seg opp en egen mening. Jon er 59 år, medisiner og er for tiden involvert i planleggingen av et medisinsk museum ved St. Olavs Hospital i Trondheim. Han fortalte innledningsvis i

⁸³³ Evy, F8, s. 3.

⁸³⁴ Gudrun og Inger, F8, s. 3.

⁸³⁵ Arne, F8, s. 3.

intervjuet at han går først og fremst på kunstmuseer.⁸³⁶ Jon svarer: «Når det er kunstmuseum så liker jeg å gå i mitt eget tempo [...] Det har vært vellykket av og til å følge guider, men da blir jeg veldig bundet opp, og så må jeg høre på masse ord, så da vil jeg mer ha en visuell opplevelse».⁸³⁷ Ruth, som er 67 år og har jobbet som både lærer og kunstner, og Wenche som er 62 år og tidligere var konservator på et museum, bekrefter at de er enige med Jon, og at de i hvert fall ikke liker audioguides. Ruth vil ha sine egne opplevelser i fred og ro, men leser gjerne utstillingstekster. Wenche liker også veldig godt å gå alene, men foreslår at man kan gå en runde alene, før eller etter guiding, for å få med seg mest mulig informasjon.⁸³⁸

Nå bryter Tuva inn, som er den yngste i gruppen. Hun er 26 år og arbeider som kommunikasjonskonsulent ved St. Olavs Hospital, og hun er litt involvert i arbeidet med det nye medisinske museet sammen med Jon. «Jeg synes egentlig det er veldig godt å få det presentert», sier hun med en liten avvæpnende latter.⁸³⁹ Hun fortsetter med å fortelle om en positiv opplevelse hun hadde da hun nylig deltok på en guidet runde i «Afghanistan-utstillingen» ved NTNU Vitenskapsmuseet. Da ble hun gjort oppmerksom på ting hun ikke ville merket seg på egen hånd, sier hun, før hun åpner for de andres synspunkt ved å si at det er greit å gå en runde på egen hånd også, i tillegg.⁸⁴⁰ Wenche begrunner hvorfor ved å legge ordene i munnen på Tuva: «For det følelsesmessige mellom deg og det som stilles ut kommer mer til sin rett da».⁸⁴¹ Tuva sier «ja» til det, men vektlegger læringssituasjonen mer enn det følelsesmessige når hun tar ordet tilbake: «da kan du lese litt mer om det som guiden snakka om, og den tingen du syntes var veldig interessant kan du gå tilbake og se litt mer på etterpå».⁸⁴² Wenche forteller at hun har hatt «kjempegode, positive opplevelser med guiding, men også *veldig* dårlige», men at da kan man bare velge å gå. Hun og Tuva blir enige om at det er viktig at det er *en god* museumsguide de møter.⁸⁴³

I gruppe F3 (Sommerskolen III) kommer barna inn på guider når jeg spør om de vil fortelle om gode eller dårlige museumsopplevelser. Vera er 11 år og skal begynne i 6. klasse. Hun foreslår ofte at familien skal gå på museum. I starten av intervjuet assosierer hun museum

⁸³⁶ Jon, F4, s. 3.

⁸³⁷ Jon, F4, s. 11.

⁸³⁸ Ruth og Wenche, F4, s. 11.

⁸³⁹ Tuva, F4, s. 11.

⁸⁴⁰ Tuva, F4, s. 11–12.

⁸⁴¹ Ruth, F4, s. 12.

⁸⁴² Tuva, F4, s. 12.

⁸⁴³ Wenche og Tuva, F4, s. 12.

med *fakta* og med *sommerskolen*.⁸⁴⁴ Hun liker ikke at det bare er utstillingstekster på museer, hun vil at en voksen skal fortelle hva tingene er. Men aller helst liker hun at det er aktiviteter hun kan gjøre, slik som på sommerskolen.⁸⁴⁵ Ragne er også 11 år, men skal begynne i 7. klasse, og assosierer museer med steder for ting som hun kanskje aldri får se igjen.⁸⁴⁶ Hun forteller om en utrolig kjedelig klassetur til et museum, der guiden aldri ble ferdig med å prate, og hun tenkte «jeg har hørt det, jeg har hørt det, kan vi gå videre?»⁸⁴⁷ Det var altså en dårlig opplevelse fordi guiden ikke klarte å mediere kunnskaper slik at det betød noe for henne.

Ragne skulle ønske at tiden på museet gikk fortere, mens mange av intervjudeltakerne peker på at det å bruke tid – helst alene, uten å møte verken ansatte eller andre – oppleves som verdifullt. I intervju F9 (IKT-gruppen) forteller for eksempel Eivor at hun ofte går alene på museum i ferier når hun har god tid, «så føler jeg liksom at jeg har vært i en annen verden og fått noe nytt».⁸⁴⁸ Hun forbinder opplevelsene med åpenhet for inntrykk som trenger tid for å ha effekt. Lignende forbindelser mellom utstillinger, kontemplasjon, konsentrasjon og refleksjon blir nevnt av flere intervjudeltakere. I gruppe F5 (Fra sans og samling II) forteller Henrik, som er 56 år og jobber i IT-bransjen, at hans beste museumsopplevelse var da han brukte åtte timer på å gå helt alene rundt i Vinterpalasset i St. Petersburg, «Det var en stor opplevelse. Ja, jeg droppet alt som var av omvisninger og gikk rundt på egen hånd. Jeg sleit litt med at skoen min begynte å knirke oppi galleriene der».⁸⁴⁹ Guiden, eller guidens digitale stedfortredere i form av audioguiden kan fremstå som en motarbeidende kraft, der en fellesnevner er følelsen av uønsket informasjonsstrøm og dårligere konsentrasjon i tanke- og læringsprosessen.

Forskere

I kapittel 9 så vi en tendens til at museets ansatte skiller mellom *fagfolk* og andre ansatte, der fagfolkene ble assosiert til praksisen *forskning*. Her skal vi se nærmere på hvilke assosiasjoner intervjudeltakerne knytter og museets forskere og til forskning.

⁸⁴⁴ Vera, F3, s. 1, 2.

⁸⁴⁵ Vera, F3, s. 5.

⁸⁴⁶ Ragne, F3, s. 1.

⁸⁴⁷ Ragne, F3, s. 5–6.

⁸⁴⁸ Eivor, F9, s. 3.

⁸⁴⁹ Henrik, F5, s. 5.

Barna som deltok på NTNU Vitenskapsmuseets «sommerskole for forskerspirer» fikk møte mange ulike ansatte ved museet, og ved andre enheter ved NTNU. Noen av disse var ansatt i vitenskapelige stillinger med forskningstid, noen var stipendiater, noen drev ikke med forskning i stillingen sin i det hele tatt, men alle utførte oppgaver som krevde at de var kvalifisert i form av høyere utdanning. Hvis man hadde spurt hver enkelt ansatt om hen anså seg som forsker, ville svaret antakelig blitt forskjellig. Barna tilskrev dem likevel praksiser der *kunnskap blir utforsket*. Ellen i gruppe F1 er 11, skal begynne i sjuende klasse og er glad i naturhistoriske museer. Hun sier at forskning er «å finne ut av tingene».⁸⁵⁰ På spørsmål om hvordan de syntes det hadde vært å få treffe forskerne på arbeidsstedet deres, var det stor enighet i gruppene F1–F3 om at det var både interessant og morsomt å få møte forskere i arbeidshverdagen. De hadde blant annet fått være med en biolog på feltarbeid, de hadde vært med to arkeologer på arkeologisk utgraving, og de hadde vært på NTNUs *SeaLab* og truffet marinbiologer. Edvald, Ellinor og Jens i gruppe F2 beskrev møtene slik:

Edvald: Kjempemorsomt. Vi har jo gjort det. Det er kjempemorsomt at vi kan gjøre det samme som forskerne gjør. Forskerne gjør det mye mer perfekt, men samtidig – vi gjør jo det samme som forskerne, vi gjør jo samme de gjør i bekken, eller det samme som de gjør ute her, eller det samme som vi gjorde på torsdag!

Ellinor: Jeg synes vi har vært forskere og studert mange ting som vi har funnet i havet, og da vi var arkeologer og når vi så på SeaLab, eller noe sånt, da så vi noen sånne reker, og så ... ja ... [...]

Jens: At det er ekstremt artig og ekstremt spennende, for at det er ikke noe du får oppleve liksom hver dag, det er ganske få folk som får lov til det, bortsett fra arkeologene.⁸⁵¹

For disse tre, og mange av de andre barna, virker det ikke som det er informasjonen knyttet til de ulike fagfeltene som har gjort mest inntrykk, men *selve møtet*, og å *gjøre det samme som forskeren*.

Når jeg spør om de synes det er viktig at forskere tar seg tid til å snakke med barn, er det stor enighet om at det er det. Hvorfor slik forskningsformidling er viktig, har de litt ulike tanker om. Mange assosierer prosessen med læring: Det er rett og slett viktig å lære mer om både naturen rundt oss og om historien. Flere assosierer også forskningsformidlingens viktighet med rekruttering til forskeryrket. Men det er slett ikke alt som er attraktivt med å være

⁸⁵⁰ Ellen, F1, s. 9.

⁸⁵¹ Edvald, Ellinor og Jens, F2, s. 23.

forsker. Flere av barna synes det virker kjedelig å lese og skrive om tingene, eller å vente lenge på prøveresultater. Ragne, Ava i gruppe F3 svarer for eksempel:

Ragne: Men det morsomme er vel sikkert at du får sjansen til å vite noe som andre kanskje ikke vet, og du kan se ting i mikroskop. Og det som Vera sa er jeg litt uenig i, fordi at å sitte og utstoppe et dyr ... For eksempel hvis du skal utstoppe en fugl og sette på fjær etter fjær etter fjær etter fjær – det høres ikke særlig morsomt ut.

Guro: Jeg tror nok de tar vare på skinnet og trær det på igjen.

Ragne: Ja, men enn om det blir ødelagt, da må du jo sitte ... Fjær, fjær fjær! Og å sitte og fikle med et dødt dyr, det ... Ja, jeg liker dyr, men jeg liker ikke det at de er døde.

Ava: Det som er morsomt med forskning er jo at hvis du finner ut svaret og du holder på å skjønne hva som skjer, da er det veldig morsomt. Men hvis du ikke aner hvorfor det er sånn og du har veldig lyst til å vite det, så blir du irritert hvis du liksom ikke finner ut svaret.⁸⁵²

Forskernes arbeid blir her assosiert med to ulike sett av kvaliteter: Det de gjør kan være unikt og nyskapende, men også vanskelig, ubehagelig og langtekkelig. Når jeg spør om de tror forskerne likte at de kom på besøk, svarer de nyansert. Nils (F3) mener det hadde blitt kjedelig å bare vise frem jobben sin for stadig nye klasser, «så måtte jeg ha vist akkurat det samme igjen og igjen og igjen. Hvis det fortsetter sånn hele dagen så slutter jeg på jobben».⁸⁵³ Flere tror at forskerne både syntes det er hyggelig med barna, og fint å få snakke om forskningen sin til noen, men at de sikkert ikke liker det hvis barna springer, roter eller ødelegger noe – eller kommer altfor ofte på besøk.

Blant foreldrene til barna på sommerskolen er det flere som ikke har tenkt så nøye over at det jobber forskere på NTNU Vitenskapsmuseet, og de forventer ikke å møte på forskere når de besøker museet, men de synes det ville vært positivt hvis de gjorde det. Nina (E2) er 39 år og mor til to av deltakerne på sommerskolen. Hun jobber som bibliotekar. Innledningsvis under intervjuet assosierer hun museer med steder der familien kan lære om historie, natur og samfunn. Hun foreslår at forskerne kan bli stilt ut selv, slik at publikum får anledning til å komme i dialog med dem.⁸⁵⁴ Sigurd (E5) tenker at siden kunnskapsformidling bør være museenes hovedoppgave så har forskerne en PR-oppgave å gjøre, for det er ikke gitt at

⁸⁵² Ragne, Guro og Ava, F3, s. 15.

⁸⁵³ Nils, F3, s. 13.

⁸⁵⁴ Nina, E2, s. 6–7.

universitetenes museer knyttes til de forskerne som faktisk jobber der. Han synes det har kommet lite frem i nyhetene, til tross for store oppslag, at paleontologen Jørn Hurum og teamet hans som har funnet forhistoriske øgler på Svalbard, er knyttet til Naturhistorisk Museum i Oslo.⁸⁵⁵ Litt senere sier han:

Sigurd: Jeg tror den viktigste funksjonen til museet det er det at for ungene – for å få et positivt forhold til museet – så må de vite at kunnskapen finnes der, og at de som jobber der ikke er støvet bort på et kontor og aldri ser på en måte luft eller noen.⁸⁵⁶

Sigurd synes ikke at de som jobber ved museene er synlige nok i samfunnsdebatten. Ideelt sett skulle han ønske at når barna hans skal finne frem til kvalitetssikret informasjon om det de lurar på, så skal de ikke gå til *Wikipedia* først, men ta kontakt med et museum.⁸⁵⁷

I gruppe F8 (eldre ansatte) har de allerede snakket en god del om møter med ulike guider. Litt senere i intervjuet kommer guidens viktige rolle opp igjen som tema, når de diskuterer hvordan universitetsmuseenes formidlingsvirksomhet eventuelt skiller seg fra andre museers. Her knytter de straks formidlingen til forskningspraksisene som ansatte ved universitetsmuseene utøver i større grad enn ved andre museer. Konservatoren Inger forteller entusiastisk om hvor interessant det kan være når forskerne formidler:

Inger: Jeg tenker veldig på det at jeg syns forskerne som har så mye kunnskap om helt spesifikke ting – det er ikke alle som er like flinke, da – men, det de formidler er virkelig. Ikke bare ekte, men det er sant på en måte. De har i hvert fall kommet mye dypere inn i materien, og hvis du er interessert i å få vite noe grunnleggende om et eller annet, og du har muligheten til å få snakke med en forsker, så kan han virkelig gi deg mye mer enn det du vil finne i et vanlig museum [...] Og de kan virkelig fortelle om det der, hva heter det, fjærmyggen og hvordan han formerer seg og sånn, og folk blir så engasjert. Jeg syns det. Og rot-tråden på orkidé, flekkmarihånd for eksempel, det er jo kjempespennende når det er noen som kan det som forteller. Entusiasmen!

Arne: Og kjempetørt hvis det er en vanlig pedagog? Men igjen da, den der gode guiden er veldig viktig.

Inger: Ja det er sant, ja.

Arne: Det blir jo en liten guidefunksjon på mange måter det også.⁸⁵⁸

⁸⁵⁵ Sigurd, E5, s. 6.

⁸⁵⁶ Sigurd, E5, s. 18.

⁸⁵⁷ Sigurd, E5, s. 18–19.

⁸⁵⁸ Inger og Arne, F8, s. 11.

Ifølge Inger kan forskere – dersom de er flinke til det – formidle på engasjerende måter fordi de har dybdekunnskaper som andre ikke har. Inger kaller ikke dette *guiding*, men sier at forskerne *formidler*. Det er Arne som lett ironisk og til humring fra flere kolleger, sammenligner den forskningsformidlingen han og andre vitenskapelig ansatte gjør i forbindelse med utstillinger, med *en liten guidefunksjon*. Men hvorfor er det vanskelig å kalle det *guiding*? Er det fordi en som er ansatt som guide ikke driver med forskning på NTNU Vitenskapsmuseet? Det er ulike sett med assosiasjoner til den formidlingen «en forsker» gjør, og den formidlingen «en guide» gjør, selv om det å være kunnskapsrik og å kunne snakke med museumsbesøkende på engasjerende måter, legges til som faktum for at begge disse kategoriene av aktanter skal ha suksess med forskningsformidlingen de gjør.

Når universitetsmuseets samfunnsrolle skal redegjøres for diskuteres forskning og bruk av den kunnskapen forskningen bringer frem. De setter fokus på den utadrettede formidlingen og den litt mer avgrenser brukergruppen som de forstår som «publikum». Her går de imidlertid tettere på spørsmålet om hvem museets publikum faktisk er, og om museet når dem med populærformidlingen de gjør. Når jeg spør de kan fortelle meg om de tenker at universitetsmuseenes rolle er annerledes, svarer Torgeir uten betenkningstid:

Torgeir: At vi har spesialister. At vi har skikkelige spesialister som driver til dels i forskningstoppen, på verdenstoppen. Og disse forskerne er i stand til å gi de beste resultatene. I hvert fall hvis en er en bra formidler også. Så det er en forse som vi har i motsetning til kanskje mange andre museer.⁸⁵⁹

Her kjenner vi igjen ideen om at ikke bare fersk vitenskap, men også internasjonalt anerkjent vitenskap, er universitetsmuseenes formidlingsobjekt. Dette skiller dem fra andre museer på fordelaktig vis. Samtidig legger Torgeir inn en modifikasjon, nemlig at forskeren også må være en god formidler hvis resultatene skal nå ut til publikum. Jeg spør hvorfor det er viktig at folk skal få innsyn i spesialistens verden. Torgeir svarer at det er jo sannheten folk flest vil ha, og at «vi prøver å komme så nært sannheten som mulig».⁸⁶⁰ Han tenker altså at publikums del er det fordelaktig å få presentert objektive fakta om virkelighetens beskaffenhet. Leif synes imidlertid at dette er et følsomt spørsmål, og trekker frem et eksempel fra Vitenskapsmuseets historie for å belyse et problem med hvem museet kan nå, og *bør* nå, med sin formidling.

⁸⁵⁹ Torgeir, F8, s. 18.

⁸⁶⁰ Torgeir, F8, s. 18.

Leif forteller at på 1960-tallet hadde museet «Museumsbussen» som plukket opp folk for å bringe dem til museet på søndager. Poenget hans med å fortelle historien er at bussen ikke kjørte rundt i hele byen, men kun til arbeiderstrøkene i Østbyen. Leif forklarer årsaken med at museer tradisjonelt er for «vellykkede» folk med høy utdanning, «og det som er utfordringen er å få – da, som nå – rett og slett andre sjikt av samfunnet til museet. Og den gangen så gjorde man ting åpenbart, men sånn kan du ikke gjøre nå», sier han.⁸⁶¹ «Museumsbussen» var en effekt av at Vitenskapsmuseet på 1960-tallet oppfattet seg som et formidlingssted for kunnskaper alle «trondhjemmere» hadde godt av å lære. Leif legger til at *andre sjikt* i samfunnet også i dag har godt av det. Perspektivet har utspring i en underskuddsmodell for forskningsformidling og den samme diskursen om forskningens nytte som Torgeir også ytret, men Leif forbinder underskuddet av kunnskap til sosial ulikhet. «Museumsbussen» var en effekt av museets strategier for forskningsformidling, men også en effekt i et større politisk aktør-nettverk med mål om å jevne ut sosiale forskjeller gjennom sosioøkonomiske og utdanningspolitiske tiltak.

Beskrivelsen av opplevd *avstand* mellom museets spesialister og de brede publikumsmassene museet egentlig ønsker å nå, fører til en diskusjon av de to populærvitenskapelige tidsskriftene museet utgir, biologenes «Bli med ut!» og arkeologenes «SPOR – Fortidsnytt fra Midt-Norge». Gudrun mener årsaken til at «SPOR» ikke får større leserskare er at det ikke satses nok på som et formidlingsobjekt fra museets side, men gjøres helt avhengig av «de stakkars forskerne og ufaglærte redaktørene, som ikke kan noe om markedsføring». Arne bekrefter at biologene har det samme problemet med markedsføring og nedslagsfelt.⁸⁶² Forskere som vil nå ut til allmennheten har altså nok en utfordring: De må ha markedsføringskompetanse i tillegg til formidlingskompetanse og øvrig ekspertkompetanse. Nå er det Evy som tar ordet. Hun er bereist, kunnskapsrik og en ivrig museumsjenger, og er ansatt som vert ved NTNU Vitenskapsmuseet. Hun beskriver aktantene «eksperter» og «Hvermannsen»:

Evy: Hvis jeg skulle ha sagt noen ting om akkurat universitetsmuseum rettet mot publikum, så ... Jeg tror at det er alltid en fare at – fordi alle som jobber med forskjellige ting er ekspert på sitt område – at det kanskje går litt over hodet til den vanlige «Hvermannsen» [...] Så jeg tror at det alltid er en overhengende fare for at de som sitter i alle disse kontorene, er velutdannet og kan sine fag inn og ut, at det kanskje går litt tapt. Og enkelte ganger så er det kanskje en tendens til å snakke ned

⁸⁶¹ Leif, F8, s. 18–19.

⁸⁶² Gudrun og Arne, F8, s. 19.

til folk også. Når det har vært symposium så har vi faktisk hørt at folk har kommet og sagt: -Skjønnte du noe av det der? Dessverre. Men det er veldig synd, for alle har så mye å gi som jobber her [...] Jeg synes det er for lite av at dere [henvendt til forskerne ved bordet] er med og snakker med skolebarn for eksempel, eller har noe rettet mot barn.

*Arne: Ja, da risikerer du at ingen forstår, hehe.*⁸⁶³

Flere sier seg enig med Evy mens hun snakker, og Arnes litt fleipete kommentar fører ikke til humring rundt bordet. Generelt er det museets formidlere fra UPS som møter skolebarna som kommer på besøk, og som er til stede for andre besøkende i helger og ferier, mens museets forskere møter besøkere på formidlingsarrangementer av mer sporadisk karakter inne på museet. Evy henvender seg til Torgeir og sier at han er veldig flink til å snakke med barn, for hun har stått og hørt på ham. Deretter avrunder hun med en historie fra den gamle arkeologiske utstillingen, der hun hadde kommet med forslag til «en av de som satt med en meget høy stilling som ikke er her lenger», om å gjøre teksten til utstillingen mer barnevennlig, hvorpå han hadde svart at det var unødvendig fordi barna hadde med seg lærer, «Og det er akkurat den innstillingen der. Nei, da har du skutt deg i foten altså», sier Evy.⁸⁶⁴ Diskursen om kunnskapens nytte relateres her sterkt til en assosiasjonsrekke der forskning og vitenskap oppfattes som vanskelig å forstå for allmennheten generelt og barn spesielt, og dermed er det nødvendig for museets ansatte å forenkle disse kunnskapene for at museets besøkere skal kunne ta del i dem – og dermed få mer av den type kunnskap de fra før har et underskudd av. Det er ikke stort rom for dialog og feedback fra museumsbrukere og besøkere i en slik forståelse.

Noen ganger oppstår imidlertid møter mellom forskerne og museets besøkere som forskerne forteller at de har et spesielt utbytte av. Når intervjudeltakerne snakker om guidenes mulige effekt på museumsbesøket, var det flere som nevnte opplevelser av at de fikk gå alene med guiden som spesielt tilfredsstillende. Også de ansatte på NTNU Vitenskapsmuseet snakker positivt om slike møter med mindre grupper av besøkere. I intervjugruppen F9 (IKT-gruppen) har de kommet inn på hva slags formidling de synes fungerer, og har snakket både om lengden på utstillingstekster og bruk av teknologi. Da sier Ove at tekster, dingser og knapper

⁸⁶³ Evy og Arne, F8, s. 20.

⁸⁶⁴ Evy, F8, s. 20.

er helt greit, men det er *møtene mellom mennesker* som egentlig har størst effekt.⁸⁶⁵ Paal og Tore bidrar i samtalen:

Ove: Jeg kan gi mye bedre formidlingsopplevelser hvis jeg har en liten gruppe med mennesker som jeg kan kommunisere direkte med. Dialog, ikke sant, i stedet for den her teksten som blir veldig flat og endimensjonal og blir mer monolog-preg. Så å møte de her gruppene som avgrenset og hvor du kan formidle en god historie, da slutter ikke den gode historien nødvendigvis med å si at: -Nå har vi brukt et kvarter, nå må vi gå. Men innimellom så får du noen sånne: -Yes! [positive opplevelser]. Så ser du at folk bruker mer tid og tar en runde til og kanskje leser den teksten en gang til, enten den er ute i en hage eller den er inne på en utstilling. Eller helga etterpå så får du en e-post om at: - Du, den der saken som vi snakka om, hvordan var nå egentlig det der? Sønn at folk graver mer i det, da får jeg virkelig en god opplevelse!

Paal: Men jeg synes jo det er et tankekors at vi legger masse penger i utstillinger og sønn, men det som er mest effektivt er jo å ta med folk i magasinet og ta opp en eske med en hodeskalle i, asså, det er jo lite som slår den, pussig nok.

Ove: Men er det hodeskallen, eller er det ... For jeg tror at det er det at du tar dem med og åpner den esken!

Paal: Ja, kombinasjonen av mange ting der, tror jeg.

Tore: Men vi har jo ikke tida til å holde på å springe i magasinene med folk hele tida asså, det går jo ikke, dessverre. Men det hadde vært artig.⁸⁶⁶

Det kommer tydelig frem at slike møter med besøkende har de alle erfaring med – og de liker det. Det er tilfredsstillende å bidra til å skape interesse for noe man selv er engasjert i, og det er kanskje lettere å få det til i små grupper enn i store? Ove tenker at Paals påvirkning på besøkernes er viktigere enn både hodeskallen og opplevelsen av å være «bak kulissene» i magasinet. Paal som aktant skaper en opplevelse i kraft av de assosiasjonene besøkernes har til ham som ansatt, og hodeskallen og magasinhyllene hjelper til med å forsterke disse assosiasjonene. Ove forteller litt senere at da han for et par år siden begynte å bruke en gul vest som det stod *NTNU Vitenskapsmuseet* på når han jobbet i den botaniske hagen. Da ble det tydeligere for folk at han hadde en rolle, selv om han ikke tilbød planlagte omvisninger, men bare puslet litt rundt, «det senka terskelen betydelig for folk for å ta kontakt, på stedet», sier han.⁸⁶⁷ Han synes denne «uformelle kontakten» som ikke er planlagt og tilrettelagt, har

⁸⁶⁵ Ove, F9, s. 18.

⁸⁶⁶ Ove, Paal og Tore, F9, s. 18.

⁸⁶⁷ Ove, F9, s. 20.

gitt ham mange positive møter og andre typer spørsmål fra de besøkende. Her fremstår han selv som en aktant som det knyttes spesielle assosiasjoner til, som den gule vesten hjelper ham med å forsterke, og som gir ham mulighet til å påvirke besøkende i større grad enn tidligere – og selv bli påvirket.

For noen kan opplevelser fra museets «indre liv», eller «bak scenen» være ganske hverdagslig. Halvor forteller at når barna er med på jobb synes det er gøy å få treffe kollegene og se spennende gjenstander på lab'en som få andre får se, men på den andre siden, «er det liksom jobben til faren deres, og: – Må vi virkelig sitte på kontoret ditt og vente nå igjen?»⁸⁶⁸ Andre møter skjer når forskerne er på reiser, slik Vegard forteller: «Som forsker besøker jeg andre for å jobbe med samlingene, og da sitter vi jo på innsida, og da har jeg ofte vært på besøk uten å ha sett resten av museet».⁸⁶⁹ Eksempelene kan bidra til å utvide gruppen av de man vanligvis assosierer med *museumsbesøkende*, som betaler billett for en formidlingsopplevelse.

Dialog. Er det noen som snakker til oss?

På spørsmålet om de ansatte tenker at museet som institusjon er i dialog med samfunnet, er det i eksempler på møter med mindre grupper av engasjerte besøkende at dialogsituasjoner plasseres, slik Ove, Paal og Tore (F9) ga uttrykk for da de snakket om sine positive opplevelser av å møte mindre grupper med besøkende. Dette var også oppfatningen til Siv (E3), Lena (E6) og Sigurd (E5) da de snakket om guider og omvisere. Ernst i gruppe F7 (museologene) uttrykker også stor tro på personlige møter i utstillingene, mellom de som jobber på museet og de besøkende, men sammen med Trygve peker han på at dette ikke er så enkelt å få til i praksis:

Ernst: Det er kostnads- og ressurskrevende, men jeg tror på at det personlige møtet er veien fram. Det skal ikke bety at vi ikke også kan være på Twitter og Facebook og alle andre plattformer, men jeg tror det er der vi har en sjanse for virkelig å bli tydelige og bli sett og bli tatt på alvor. For å bli tatt på alvor av folk flest. Det er det de gjerne vil; snakke med oss og høre om hva vi kan, og så vil de bidra noe den andre veien. Vel, det kan nås hvis de får lov til å møte vi som jobber her personlig, møter med Vegard og Trygve og hvem det nå er.

*Trygve: Treff en ekte arkeolog!*⁸⁷⁰

⁸⁶⁸ Halvor, F7, s. 6.

⁸⁶⁹ Vegard, F7, s. 4.

⁸⁷⁰ Ernst og Trygve, F7, s. 23.

Det er enighet i gruppen om at de ansatte – og nå mener de ikke verter, guider og formidlere, men museets arkeologer og biologer – bør møte besøkende. Trygve er imidlertid litt i tvil om han egentlig er i dialog med de besøkende noen gang, for han føler at han ofte bare foreleser: «Hvem er de som snakker til oss? Vi må få stimulert den prosessen der. Er vi klare til å ta imot innspill fra noen som vi tror vi snakker med», spør han.⁸⁷¹ Ingen svarer, så jeg spør om hva de kan gjøre for å oppnå en toveis dialog? Ernst forklarer at det kanskje ikke skjer ofte nok fordi det krever en del mot av forskeren:

*Ernst: Hvis du byr noen opp til dans og ønsker å snakke ordentlig med dem, så risikerer du også å få noen tilbakemeldinger som du ikke liker, og du risikerer å måtte bruke en del tid som du kanskje heller kunne tenkt deg å bruke på å skrive din neste artikkel, ikke sant.*⁸⁷²

Han forklarer videre at det kan være krevende å møte besøkende og ta seg tid til å snakke ordentlig med dem, for det «krever *guts* nok til å rent faktisk ‘åpne opp’». Det *stjeler tid* fra andre arbeidsoppgaver som gir lite kreditering i akademiske nettverk, og det er for forskere, som for så mange andre mennesker, mest komfortabelt å kommunisere med folk som du allerede er ganske enig med og deler referanserammer med, sier han.⁸⁷³

Ernst refererer både til en velkjent assosiasjonsrekke om at forskere driver sin virksomhet litt fjernt fra allmennhetens interesser, men også til en mer åpen modus 2-kunnskapskultur, der idealet er at allmennheten skal inviteres inn til diskusjoner om ulike forståelser av kunnskap. Dialogen skal foregå i møtepunktet mellom disse assosiasjonene, og det skaper en kontrovers. Trygve tar tak i poenget med kreditering av vitenskapelig arbeid og sier at NTNUs «Kvalitetsreform» ikke gir belønning for forskere som stiller mye opp for museets publikum: «det er jo snarere et handicap for en akademisk karriere å ha gjort for mye på de punktene der. Så hvis det på noe vis ble en slags belønning for å gjøre sånne ting, at skal du ha et opprykk så må du ha gjort 20 ganger i løpet av et år, eller noe sånt noe, så kanskje det gikk rette veien», sier han.⁸⁷⁴ Ernst er enig. Han mener museet og universitetet ikke har tilrettelagt godt nok for at dialoger mellom forskerne og museets besøkere skal skje. Det er så tidkrevende å få til gode dialoger, at det nesten ikke lar seg gjøre i en vanlig arbeidshverdag. Men de gangene han har opplevd det, forteller Ernst, så har han fått «veldig, veldig mye tilbake igjen».⁸⁷⁵

⁸⁷¹ Trygve, F7, s. 23.

⁸⁷² Ernst, F7, s. 24.

⁸⁷³ Ernst, F7, s. 24–25.

⁸⁷⁴ Trygve, F7, s. 25.

⁸⁷⁵ Ernst, F7, s. 25.

Forskere og forskning er særtrekkene som tillegges universitetsmuseet både i strategiske dokumenter, av de ansatte og av mange besøkere. Det er et tankekors at dialoger er vanskelig å få til i den daglige formidlingsvirksomheten fordi den organisatoriske tilknytningen til universitetet ikke gir rom for å la dette særtrekket blomstre ved sitt museum.

Utilgjengelige eksperter på Vitenskapsmuseet

Sigurd (E5) gir inntrykk av å ha et svært bredt spekter av interesser og går både på teknologiske museer, kunstmuseer og små lokalmuseer. I tillegg er han godt kjent med NTNU Vitenskapsmuseet, som han synes er et mer interessant sted i dag enn for noen år tilbake, da det var «gammelt og trist».⁸⁷⁶ Imidlertid assosierte han lenge akkurat dette museet til en svært negativ opplevelse han hadde som gutt. Da han var 7 år, fant han en stein i en utgravd kabelgrøft i et boligområde på Byåsen i Trondheim. Det var en flintstein med sylindrisk form, forteller han, og fortsetter:

Sigurd: Og det syntes jeg var så fascinerende, så da var jeg nede på Vitenskapsmuseet for å høre hva det her var. Det syntes jeg var spennende. Men alltid når jeg var der så fikk ikke jeg tak i noen, og til slutt måtte faren min ringe. Det var først mange år seinere at jeg fikk vist den til noen. Og de sa at sånne steiner har vi mange av og det er en interessant stein, for den er fra steinalderen og ett eller annet [...] Så jeg husker at jeg var så skuffet, for jeg syntes at jeg hadde noe veldig viktig, men jeg ble liksom ikke tatt helt på alvor, eller folk forstod ikke at jeg hadde funnet noe fint. Jeg hadde veldig lyst til å kanskje få litt anerkjennelse for at jeg hadde funnet noe fint noe som sjuåring. Så jeg var veldig skuffet over det museet, for det tok meg liksom ikke på alvor når jeg var liten. Eller så var det bare at jeg var der på feil tidspunkt. Men når du har vært der to ganger som unge og føler liksom ikke at de voksne møter deg i døra, og: –Har du funnet noe fint noe? Tanken min var å gå til museet, og få litt bekreftelse på hva det her var for noe. Men det fikk jeg aldri. Jeg fikk aldri svar. Det tok mange år før jeg, som 12–13-åring tror jeg, så fikk jeg komme inn til dem. Jeg har tatt vare på den steinen, og de hadde mange sånne steiner i samlinga, og den var ekte og det var et ordentlig emne [...] Så det kan hende at fordi jeg ikke følte meg godt mottatt som liten, på grunn av den lille steinen, for jeg var veldig opptatt av arkeologi og sånn, så ble den gnisten drept, rett og slett, i verste fall.⁸⁷⁷

Sigurds skuffelse er knyttet til flere forhold. For det første ble han ikke møtt av en ansatt ved museet da han kom for å få kunnskap om flintsteinen: Det var ingen der som ga ham bekreftelse på at steinen var *fin* fordi det kunne knyttes (for)historiske kunnskaper til den. For

⁸⁷⁶ Sigurd, E5, s. 3.

⁸⁷⁷ Sigurd, E5, s. 3–4.

det andre ble han heller ikke imøtekommet da han etter flere forsøk over flere år, endelig fikk snakke med en ansatt: Selv om steinen ble bekreftet som en ekte ting fra steinalderen, viste ikke den ansatte interesse for den – de hadde allerede flere slike i samlingen sin. Han fikk i grunnen ikke fikk vite mer enn det han allerede hadde funnet ut på egen hånd.

Sigurds negative opplevelse er fra flere tiår tilbake, men han nevner den flere ganger under intervjuet, så den har nok satt spor. Det er ikke sikkert det samme ville skjedd ved museet i dag. Vi husker imidlertid at verten Lars Petter fortalte at han ofte møter folk som oppsøker museet for å få svar på hva de har funnet av steiner og andre ting, men at han ikke alltid lykkes med å få kontakt med noen av de andre ansatte han tenker kunne gi et svar.⁸⁷⁸

Møter med ting

Museer assosieres sterkt med gjenstander på utstilling og gjenstander som tas vare på. Mange av intervjudeltakernes første assosiasjon til ordet «museum», er nettopp *ting*. Museene forbindes med ulike former for ting, som museumsobjekter, rom, rot, skilting, lyssetting og digitale verktøy. Siv (E3) assosierer slik: «Jeg tenker farger, farger og hyller og papirer og gjenstander».⁸⁷⁹ Her skal vi se nærmere på noen av museumstingenes effekter når de inngår i relasjoner med andre ting og med mennesker som besøker museene. Hva medierer museenes ting? Hvilke kunnskaper og følelser beveger de?

Museumsting som mediatorer for fortid, samtid og fremtid

I *Vi har aldri vært moderne* (1996a) problematiserte Latour et viktig utgangspunkt for ANT-universet i det han kalte *modernitetens to halvdel*, der halvdelene er henholdsvis *den moderne forfatning* og *nettverkene*. Den moderne forfatning består av skillet mellom fenomener som tilhørende enten natur (ikke-menneskeskapt) eller samfunn (menneskeskapt). Arbeidet i nettverkene består i å skyve fenomener over i enten natur-, eller samfunnspoolen, mens egentlig er ingenting bare natur eller bare kultur, alt er *kvasiobjekter* ifølge Latour. Han opererer med begrepet *temporalitet* som innebærer en oppfatning om at det har skjedd et brudd mellom fortid og nåtid, der fortiden anses som ugjenkallelig forbi. Moderne vitenskapsdisipliner som historie og arkeologi er innrettet mot å forstå, beskrive detaljert,

⁸⁷⁸ Lars Petter, F6, s. 7, 14.

⁸⁷⁹ Siv, E3, s. 1.

datere og bevare fortidens hendelser og objekter i arkiver, museer og publikasjoner. Også kulturminnevernet er en slik innretning, som arbeider for å holde fortiden fast i nåtiden.⁸⁸⁰

I intervjuene snakkes det om museenes ting på mange måter. Særlig to assosiasjonsrekker viser hvordan tingene blir tilskrevet effekter knyttet til mediering av kunnskap og opplevelser som går på tvers av tid. Den første assosiasjonsrekken orienterer seg om ting som forbindes med historien, men som også kan skape forventninger om at dette har betydning for folks holdninger og handlinger i nåtiden, og for kulturell identitet.⁸⁸¹ Den andre orienterer seg om tingene som mediatorer for nåtidens opplyste samfunnsdebatt.

I gruppe F2 (Sommerskolen II) er gamle verdifulle ting på utstilling som man kan lære noe om, en fremtredende assosiasjon til ordet «museum». Barna forteller at de kjenner til mange ulike museer og utfyller hverandre i en lang oppramsing: På museer kan man få se og lære om nye ting, gamle ting, ny kunst, gammel kunst, krigshistorie, keramikk, og dyr. De skiller også mellom «utemuseer» og «innemuseer», og museer der man kan bare se på ting, eller også kle seg ut eller gjøre forskjellige aktiviteter.⁸⁸² De har ulike drømmemuseer, men de fleste forslagene har likhetstrekk med museer som allerede finnes, som viser arkeologiske gjenstander, skjeletter, utstoppede dyr, interiører og kunst. Ingen reagerer på hverandres ideer, inntil 12-åringen Edvald sier at han ønsker seg et kjempedigert minigolfbanemuseum der han kan spille på «helt ville minigolfbaner».⁸⁸³ Nå blir han korrigert av de andre, som ikke synes det han foreslår er et museum. Sammen kommer de opp med flere elementer som må til for at dette skal bli et musealt sted, blant annet må det formidles kunnskap om minigolfens historie, kjente spilleres golfutstyr bør stilles ut og det bør finnes et arkiv for informasjon om verdens beste golfspillere. Marte, som er 11, foreslår i tillegg at det bør finnes «en utstoppet mann som kan si: Vær så god neste!», og alle flirer.⁸⁸⁴ Dermed har de forhandlet seg frem til en modifisert forståelse av Edvalds drømmemuseum: Det kan godt spilles minigolf der, så lenge det også formidler historisk kunnskap. Dessuten må det vises frem gjenstander som enten kan knyttes til sportens historie, eller biografiske historier, og hvis det er noe utstoppet der i tillegg

⁸⁸⁰ Latour 1996a, se også Brattli, 2006. Det vitenskapelig arbeidet med å ta vare på fortiden kaller Latour *historismens sykdom*.

⁸⁸¹ Dette samsvarer med en vanlig forståelse av begrepet *historiebevissthet* innenfor fagfeltet historiedidaktikk. En utvidet forståelse, som i liten grad refereres til i intervjumaterialet, er en forståelse av historiebevissthet som tar utgangspunkt i nåtiden og en forventet fremtid, og at fortiden alltid blir tolket i samspill med disse «andre» tidene (Lund, 2016, kapittel 1).

⁸⁸² F2, s. 2–4.

⁸⁸³ Edvald, F2, s. 11.

⁸⁸⁴ Marte, F2, s. 11.

(som er dødt og dermed historisk), er det tilstrekkelig mange forbindelser mellom ulike elementer og fortid, slik at det kan oppfattes som *et museum*.

Når jeg spør barna i gruppe F2 om de synes museer er viktige, svarer Liv først. Hun er 11 år og liker å se på gamle ting og lære noe om dem – og det synes hun alle burde gjøre:

Liv: Jeg synes det er viktig siden folk trenger å lære om fortida og sånn.

Guro: Hvorfor trenger man å lære om det, da?

Liv: Jeg synes det er viktig å vite litt om forfedrene sine og om hvordan vi har utvikla oss og hvordan forskjellige ting har utviklet seg.⁸⁸⁵

Her forstår Liv tingenes betydning som kunnskapsformidlere om historien og forfedrene våre, og om hvordan vi har utviklet oss. Anna, som er like gammel, og som også liker å lære om gamle ting på museum, poengterer at museene er et bedre alternativ for å lære ting vi ikke vet så mye om, for eksempel om steinalderen, enn å sløve foran TV-en. Til dette repliserer Liv at det går dokumentarer på TV hele tiden, og det kan man også lære mye av. Ellinor, som også er 11 år, synes det er viktig å lære om historien, slik at vi kan tenke over hvor hardt folk måtte jobbe tidligere, sammenlignet med nåtiden, når vi har så mange maskiner til hjelp. Jens, som er 10 år, tror kunnskaper om fortiden kan hjelpe oss til å lære hvordan vi kan takle hendelser i fremtiden, og flere kommer med eksempler på dette.⁸⁸⁶ Marte sier at ved å se på mønstre i vær- og havfenomener eller vulkanutbrudd kan man forutsi hendelser, og «da kan enda flere folk overleve, og da kan man bli til enda flere folk og da får man enda flere vitenskapsmenn».⁸⁸⁷ Anna gir et helt konkret eksempel, «sånn som med «Titanic», som ikke var helt tett, den feilen har vi lært av».⁸⁸⁸ Tingen «Titanic» binder seg i Latours' forstand til samtiden og medierer noe fremdeles i dag.

Kunnskapene om historien som tingene medierer forstår barna som elementer i en prosess som fører til noe bedre, til fremskritt. Martes positive innspill om at mer kunnskap også fører til flere vitenskapsmenn, knytter an til en diskurs om at vitenskap er nyttig og derfor bør formidles – slik at mengden kunnskap stadig øker. Ellinor er fremdeles opptatt av å begrunne behovet for å lære noe om fortiden med nytten av å sammenligne *før* og *nå*, når hun påpeker at ikke alt er bedre nå, fordi nå forurenser menneskene mye mer enn før, slik at, «det blir

⁸⁸⁵ Liv, F2, s. 16.

⁸⁸⁶ Anna, Liv, Ellinor og Jens, F2, s. 18.

⁸⁸⁷ Marte, F2, s. 18.

⁸⁸⁸ Anna, F2, s. 18.

liksom ikke mer miljøvennlig etter hvert som tida går». ⁸⁸⁹ Selv om fortidens museumsting er gamle, gjør de noe med nåtiden og fremtiden: De medierer kunnskaper som kan hjelpe oss med kommende handlingsvalg.

Gruppe F7 (museologene) kommer raskt inn på museer som viktige samfunnsinstitusjoner. Halvor svarer at viktigheten til museumsobjektene, og dermed også museene, blir tydeligst når de står i fare for å forsvinne:

Halvor: Etter jobben med «Afghanistanutstillinga», så ser man jo i hvert fall – veldig begrensa – hvor viktig museer er. Hvor viktig det er å bevare materiell kultur. Hvor betydningsfulle samlinger er. Hvor betydningsfulle objekter er gjennom å se hva som skjer når de forsvinner, blir ødelagt, ikke sant. Det er klart at det at det finnes institusjoner som samler og oppbevarer og dokumenterer og forsker på det er kjempeviktig. Det har med felles hukommelse å gjøre, det har med eierskap til historien, det har med identitet å gjøre og mange sånne 'overbygninger'. Så ja, i det perspektivet så er det utrolig viktig. ⁸⁹⁰

I det Halvor sier her, handler ikke museenes samfunnsoppgave om at hver enkelt medborger skal kunne gjøre fornuftige, kunnskapsbaserte valg til beste for samfunnet. Her handler det i stedet om hvordan museet som bevarer og forsker på objekter som felles materiell kultur og minner, bidrar til å holde et samfunn samlet. Tingene og assosiasjonene til dem medierer identitet nedfelt i felles historie, kulturarv og humanistiske og nasjonale idealer. Knut spiller inn at det er nesten selvsagt at museer er viktige, og forteller om en liste over institusjoner som finnes i verdens siviliserte samfunn, hvor museer kommer veldig høyt opp, «institusjoner som ivaretar historien er utrolig viktig for et samfunn». Dette tror han er selvsagt for dem som jobber i museumssektoren, men han er tvilende til om det er like selvsagt for «folk flest». ⁸⁹¹

Blant «folk flest» ville Knut antakelig plassert intervjudeltakerne som ikke var ansatt ved NTNU Vitenskapsmuseet, både barn og voksne. Flere blant dem knytter imidlertid også kunnskapene om de tingene museet formidler til kultur, kunnskap og politikk. Deltakerne i de to gruppene som var rekruttert gjennom utstillingsprosjektet «Fra sans og samling» (F4–5), støtter bredt opp om en oppfatning om at museer er viktige for samfunnet fordi de tingene som ivaretas og de kunnskapene som formidles kan bidra til felles identitet. Tuva (F4) sier at hun forbinder museer med mange ting og merkelapper som ingen gidder å lese, fordi stoffet ofte ikke er spennende presentert. Hun synes likevel museer er viktige fordi de bevarer

⁸⁸⁹ Ellinor, F2, s. 18.

⁸⁹⁰ Halvor, F7, s. 11.

⁸⁹¹ Knut, F7, s. 11–12.

tingene så de ikke blir ødelagt, forsker på dem og forteller noe om hvorfor det ble brukt, «for å skjønne litt hvor vi kommer fra og hva skal vi videre».⁸⁹² Slik kobler hun opplevelsen av å være menneske til kunnskaper om historiske forhold og fremtid sammen. I gruppe F5 er de veldig enige om at museer er viktige for samfunnet. Petter er 61 år, jobber i databransjen og tenker på bevaring av gjenstander når han hører ordet «museum». Han understreker museets rolle som en historiefremidler som kan gi oss felles «kulturlast», noe han mener er viktig i en tid med kultur mangfold, mobilitet og konflikter.⁸⁹³ Petter kobler sammen mange faktorer på tvers av tidshorisonter, der hendelser i nåtid som oppleves som utfordrende kan møtes hensiktsmessig med kunnskaper om hvordan det var i landet tidligere. Henrik er 56 år, jobber også i databransjen og husker godt de utstoppede dyrene på Vitenskapsmuseet fra barndommen. Han er enig med Petter, og sier at hvis han skulle bosette seg i et annet land, ville han besøkt museer for å bedre skjønne stedet han var kommet til.⁸⁹⁴ Ole er 56 år og språkforsker. Han tror ikke det er mange som setter spørsmålsteget ved at det blir brukt penger på museer, for «hvis en kjenner fortida så er det lettere å ta ut kursen framover også».⁸⁹⁵ Likt Halvor (F7), Knut (F7), Tuva (F4) og flere av de andre intervjudeltakerne, italesetter Petter, Henrik og Ole (F5) museets ivaretagelse og utstilling av ting som medierer kunnskap om kultur forbundet med tider, steder og mennesker. De bygger på denne måten opp begrunnelser for hvorfor mennesker trenger museer i dag og i fremtiden.

Ella (F5) er 21 år og medisinstudent. I dag er hun en ganske flittig museumsbruker til tross for at hun har kjedet seg mye på museer sammen med foreldrene i barndommen. Hun er ikke aktiv i Petter, Henrik og Oles samtale om nasjonal kulturarv og innvandringspolitikk, men kommer med et innspill som avrunder temaet. Det handler også om museene som mediatorer av identitet, men hun forskyver identitetens karakter og rekkevidde i eksempelet hun forteller om. Det handler om et museumsprosjekt for demente, med omvisning i små grupper, der blant annet lukt og smak inngikk i opplevelsen.⁸⁹⁶ Ellas innspill flytter museumsgjenstandene fra å være kulturarvsobjekter for et nasjonalt fellesskap til å bli minneobjekter for enkeltmennesket og aktanter i en personlig livshistorie.

Den andre assosiasjonsrekken som er knyttet til museumstingenes virkning som sammenbinder av tid, handler om at museene tillegges betydning for folks muligheter til å ta gode

⁸⁹² Tuva, F4, s. 4.

⁸⁹³ Petter, F5, s. 6.

⁸⁹⁴ Henrik, F5, s. 7.

⁸⁹⁵ Ole, F5, s. 7.

⁸⁹⁶ Ella, F5, s. 7.

politiske valg i samtiden og i fremtiden. Flere italesetter dette, og her skal jeg vise et par eksempler. I gruppe F9 (IKT-gruppen) har jeg nettopp spurt om museer er viktige. Tore svarer at «det bør de være», og fortsetter:

Tore: Som universitetsinstitusjon, det er mitt utgangspunkt, så er museene viktige i det å lage kunnskap, altså forskning, øke vår kunnskap om mennesker og natur og så videre. I tillegg så er det den funksjonen med å få den kunnskapen ut til samfunnet. Ved siden av skoleverket har du en del institusjoner – og ikke minst museer – som kan, i beste fall, bidra til å forbedre samfunnsdebatten, rett og slett, og få folk til å foreta bedre politiske valg. Det bør et museum være.⁸⁹⁷

Tore får gehør fra flere rund bordet som er enige i at folk har godt av å gå på museum, fordi kunnskaper om natur og kultur som er knyttet til museumsobjektene, kan komme til nytte for enkeltmenneskers verdivalg. Sammen med skole blir museene forbundet med økt nytte for samfunnet og koblet til idealet om at en samfunnsdebatt som baserer seg på opplyste, rasjonelle argumenter, er en god samfunnsdebatt og at borgere som er opplyste om forskning tar bedre valg enn de uopplyste. Halvor i gruppe F7 (museologene) tenker også at museets bør være «om ikke premissleverandør, så i hvert fall kunnskapsleverandør til en offentlig opplyst debatt».⁸⁹⁸ Han sier at museer både skal «samle med tanke på framtidig kunnskapsproduksjon» og «produsere kunnskap som er viktig og relevant for samfunnet nå i dag».⁸⁹⁹ Kunnskapen universitetsmuseet produserer og formidler skal bety noe, mener Halvor. At det har betydning, setter han sammen med betegnelsen *relevant*. Mange av de andre voksne intervjudeltakerne peker også på formidling av kunnskaper om historie og samfunn som det viktigste universitetsmuseet gjør, slik at folk blir orientert. På den måten er det nyttig å møte museumsting.

Museumsting som mediatorer for virkelighet og virkelighetsflukt

I mange av intervjuene kommer det frem at museenes ting medierer *virkelighet* i form av både sine fysiske attributter og forbindelsene til nåtidige og historiske fakta. Jane (E1) som er 35 år, stipendiat i realfag og mor til et av barna på sommerskolen sier det kort: «Museer handler om livet».⁹⁰⁰ Samtidig kan de samme tingene inngå i relasjoner med mennesker som betrakter dem som mediatorer for noe annerledes og *eventyraktig*.

⁸⁹⁷ Tore, F9, s. 6–7.

⁸⁹⁸ Halvor, F7, s. 18.

⁸⁹⁹ Halvor, F7, s. 17–18.

⁹⁰⁰ Jane, E1, s. 1.

I de tre intervjuene med unge deltakerne på museets sommerskole (F1–F3), snakker vi om hvilke funksjoner de tenker museene har for folk flest, eller for samfunnet. I alle gruppene forteller barna at de går en del på museum med familien, stort sett i ferier og noen ganger i helgene. Deltakerne i gruppe F1 er ganske enige om at museer viser frem utstoppede dyr, fossiler, naturdioramaer og gamle statuer fra gresk mytologi, og ingen har spesielt nyskapende ideer om hva et drømmemuseum kunne være. Ti minutter inn i intervjuet spør jeg om de tenker at museer er viktige, flere kommer med korte svar som alle knytter museenes kunnskapsformidling sterkt til *ting* og til *læring* av kunnskaper om tingene. Ellen, som er den mest aktive i samtalen, oppsummerer:

*Ellen: Jeg synes museum er viktig for at alle, altså, flesteparten av folk, kan lære litt om hva som har vært, hva som er, og ting som de ikke vanligvis ville vite og få sett litt på det.*⁹⁰¹

Kristoffer er ni år. Han fyller ut det Ellen sier med et eksempel, for han synes det er spennende å se på ting «som man egentlig ikke kan se midt uti gata». Nå tenker han på sebra, som ikke finnes i Norge, men «hvis du kan gå på museum så kan du kanskje se en forstoppet en».⁹⁰² Svarene Ellen, Kristoffer og flere av barna gir viser en forståelse av museet som formidler av objektiv og naturgitt kunnskap: Museet viser frem ting som er knyttet til virkeligheten som den er eller var, både her og andre steder, slik at man kan lære naturkunnskap og historisk kunnskap.

Etter at samtalen i gruppe F8 (eldre ansatte) har dreiet seg om opplevelsesverdi og påvirkningskraft som autentiske museumsobjekter og historiske steder kan ha, følger Torgeir opp med å fortelle hvordan naturhistoriske museumsobjekter også har autentiske kvaliteter som gir barn kunnskap om ville dyrs faktiske størrelse og utseende:

*Vi har snakket litt om utstillingene, som jeg er helt enig i er veldig viktig. Unger ikke minst, kan komme og se en leopard. Riktignok ikke levende, men dog annerledes enn i bøkene og på TV-en.*⁹⁰³

Deretter beskriver han hva de naturhistoriske samlingene betyr for forskere fordi også disse gjenstandene har en tidsdimensjon: de er vitnesbyrd på *tilstander i naturen over lang tid*. Dessuten kan det foretas ulike analyser av materialet – de innehar altså et ukjent fremtidig

⁹⁰¹ Ellen, F1, s. 7.

⁹⁰² Kristoffer, F1, s. 7.

⁹⁰³ Torgeir, F8, s. 8.

potensial, «Kanskje ikke for mannen på gata, men for en del av oss er det veldig verdifullt».⁹⁰⁴ Naturobjektene behøver med andre ord ikke være unike eller sjeldne, de bidrar ikke til identitetsskaping og sosialt fellesskap, men til å gjøre virkeligheten nærværende både i fortid, nåtid og fremtid, som *naturbevissthet*.

I gruppe F5 (Fra sans og samling II) ledet spørsmålet om de synes museer er viktige først til assosiasjoner mellom kulturhistoriske museer og identitetsdannelse, så jeg spør om de tenker at naturhistoriske museer har den samme funksjonen. Henrik spør meg hva jeg mener med «naturmuseer», og jeg svarer, «utstoppede dyr, geologi og slikt». Så sier han at han synes jo den bengalske tigeren til Vitenskapsmuseet er fascinerende på grunn av størrelsen.⁹⁰⁵ Jeg spør hvorfor det er viktig å ha utstoppede dyr, og Ella svarer:

Ella: Det er jo in med miljø. Ja, da er det en måte å opplyse spesielt unger, kanskje, om alt som finnes. For man ser jo ikke så mange dyr. Hvor mange dyr har en by-unge sett? Det er liksom en katt og en hund og ...

*Henrik: Grevling og oter!*⁹⁰⁶

Her oversetter hun, med hjelp fra Henrik, museet til et sted som gjennom utstilling av dyr skaper forbindelse til en virkelig verden som ikke alltid er tilgjengelig. Samtidig trekker Ella inn et perspektiv som stammer fra forhold utenfor museet – fra samfunnet og den offentlige mediedebatten: *miljø står på dagsorden*. De utstoppede museumsobjektene medierer på tvers av kategorier når de åpner naturen for mennesket og blander seg inn som samfunnsobjekter.

Maren, som er 31 år, arkeolog ved IAK og deltok i gruppe F6 (yngre ansatte), har sittet og hørt på at Andreas og Mina har snakket om hva som skiller universitetsmuseet fra andre museer, der de assosierer universitetsmuseet med faglighet og vitenskap. Maren fortalte i starten av intervjuet at hun først og fremst assosierer museer med samlinger av ting, og sier nå at hun ikke rangerer ulike museers troverdighet i særlig grad, men stoler på det museene «sier», og at museenes utstillinger for henne appellerer til andre sanser enn fornuften:

*Maren: Og så gir det en helt annen følelse å gå der, faktisk, altså å gå blant gjenstander eller dyr, enn å lese det på Wikipedia. Det er liksom den nærheten til de tingene som blir utstilt som er den store opplevelsen.*⁹⁰⁷

⁹⁰⁴ Torgeir, F8, s. 9.

⁹⁰⁵ Henrik, F5, s. 8. Det eksemplaret han henviser til er ikke en bengalsk tiger, men en sibirsk tiger.

⁹⁰⁶ Ella og Henrik, F5, s. 8.

⁹⁰⁷ Maren F6, s. 3.

Ved å assosiere museumsgjenstandenes materialitet med en sanselig kvalitet som henger sammen med nærhet, bringer Maren en ny type innspill til dialogen rundt bordet, og utvider de andres fokus på vitenskapelig tilnærming til virkeligheten. Andreas (F6) brukte nettopp *internett, Google* og *Wikipedia* som kontrast til den troverdige faglige fremstillingen han mente universitetsmuseet stod for, men Maren bruker *Wikipedia* på en annen måte når hun tar ordet. Hun fremhever forskjellen mellom *følelsen* av den fysiske museumsgjenstanden og det å eventuelt *lese* en digital tekst (og se en digital kopi). Hun er slett ikke alene om å sette stor pris på tingenes materialitet på denne måten. I gruppe F8 (eldre ansatte) forteller Inger at hun synes museene først og fremst er viktige fordi de har ekte gjenstander. Så forteller hun om en opplevelse hun hadde da hun besøkte Urnes stavkirke i Luster i Vestland, som riktignok ikke er et museum, men et fredet kulturminne:

*Inger: Jeg tenker at det er veldig viktig å oppleve den autentiske gjenstanden. Det synes jeg gir en spesiell glede. Og jeg har en historie jeg og: Jeg var for første gang på Urnes stavkirke og det var utenom sesongen, og vi kom dit og fikk en egen guide. Men det å se den ytterdøra der som stod på siden og som hadde et veldig dypt relieff og vite at det var virkelig så gammelt som det var, det var en stor opplevelse. Det var nesten som å komme til Mekka, og jeg følte at akkurat den autensiteten som en originalgjenstand kan gi deg, det er noe som du ikke får på data og sånn.*⁹⁰⁸

Hun får mange bekreftende nikk rundt bordet. Gjenstandenes autensitet kan altså gi en helt spesiell sanselig opplevelse av en fortidig virkelighet – uavhengig om den befinner seg ute i landskapet eller inne på et museum.

I forlengelsen av Ingers eksempel, sier Gudrun at «vi» som jobber på museum nesten blir litt blasert, fordi de kan ta på ekte gjenstander «nesten hver dag». Så forteller hun om en arkeologisk utgraving hun jobbet på en gang i forkant av et veiutbyggingsprosjekt. Til åpningen av den nye veiforbindelsen tok hun med seg noen av de arkeologiske originalgjenstandene som var blitt utgravd og innsamlet til museet, tilbake til lokalmiljøet og funnstedet. Hun forteller hvor stor virkning disse tingene fikk: «Det var folk som ikke var arkeologer, de var helt himmelslått. Det at de får se noe som er autentisk, det tror jeg er veldig viktig».⁹⁰⁹ De andre rundt bordet sier seg enige, og historiske minnesteder som Auschwitz og Falstad nevnes også som autentiske steder med stor påvirkningskraft fordi kunnskapene om

⁹⁰⁸ Inger, F8, s. 8.

⁹⁰⁹ Gudrun, F8, s. 8.

dem assosieres med autentiske materielle steder og gjenstander, og til opplevelser av tid som har gått, eller *historien*.

Ann Kristin (E4) er 37 år og jobber som ingeniør på NTNU. Hun unnskylder seg flere ganger gjennom intervjuet for at hun ikke kan noe spesielt om museer, men ut fra det hun forteller bruker hun museer som de fleste andre, for å ha noe å gjøre sammen med barna, i helger og ferier, eller på venninneturer. Hun forteller at sønnen en dag etter museets sommerskole kom begeistret hjem, etter å ha fått ta på en mammuttann, «det var det største den dagen, at de hadde hatt en ekte tann i hånda! Ja, formidlingsbiten ligger der – at det er ekte. Så da må man jo faktisk ned i et hus og ta på det», sier Ann Kristin.⁹¹⁰

Museumsting oversettes til fakta om virkelighetens beskaffenhet i fortid og nåtid og fremtid. Virkeligheten er nærværende i museenes ting, både i de naturhistoriske og de kulturhistoriske tingene. Museumsgjenstandene aktiveres som bindeledd til virkeligheten i naturen i fortiden og medierer umiddelbare innsikter. Intervjudeltakerne sier ingen ting om at kunnskapen er evig sann, eller sosialt skapt, det er ikke viktig i denne sammenhengen, bare at den er sterkt koblet til en gjenstand. Samtidig kan assosiasjonene til autensitet påvirke det sanselige så sterkt at Inger peker mot religion og Gudrun sammenligner det med å falle ned fra himmelen. På samme tid er disse tingenes effekt både en opplevelse av virkeliggjort historie og natur, og også en ikke-hverdagslig virkelighetsflukt – man må oppsøke museet, eller kulturminnstedet for å få denne opplevelsen, den kan ikke fremkalles noe annet sted.

Alle museumsobjekter er ikke autentiske. Disse medierer likevel innsikter, enten på samme vis som de ekte tingene, eller til noe som nettopp ikke forventes å være virkelighetsnært. Når barna skal fortelle om hva de gjerne vil se på museum, er det mange som ramser opp museer som ligner på NTNU Vitenskapsmuseet, som har utstilt dyr, gjerne i malte landskapsdiorama som viser hvordan det ser ut der dyrene egentlig lever. Marte (F2) er veldig glad i naturhistoriske museer, men er skuffet over NTNU Vitenskapsmuseets dyreutstilling i rommet «Arken», fordi det ikke virker ekte: «Jeg synes det er litt sånn dumt at de dyra ikke står utstoppet i deres naturlige omgivelser».⁹¹¹ Selv om dyrene åpenbart er døde, og kun skinnet kan kalles autentisk (men det er sydd, limt, restaurert, fargejustert osv.), oppfatter hun dem som representanter for noe virkelig. Et maleri av dyrenes naturlige omgivelser er på samme måte kun en kunstnerisk representasjon av en landskapstype, men også det oppfatter hun som

⁹¹⁰ Ann Kristin, E4, s. 11.

⁹¹¹ Marte, F2, s. 9.

mediatorer av dyrenes liv i den virkelige verden. Det er mer troverdig og virkelig for henne enn dagens utstilling av dyrene på hyller, side om side og over hverandre langs en vegg som skal illudere innsiden i en stor trebåt, med referanser til Noahs ark.⁹¹² Denne historiske referansen passer ikke like godt til faktabygging om «den naturlige» virkeligheten, slik Marte oppfatter det.

Evy (F8) forteller at når hun tenker på museer, så tenker hun «på en verden av spenning som venter».⁹¹³ Halvor (F7) forteller i starten av intervjuet at han assosierer selvfølgelig museer med en ting som har med jobben å gjøre, men ikke bare det:

Halvor: Men jeg tror at det første jeg assosierer med museum er egentlig en litt romantisk assosiasjon som jeg har hatt siden jeg var liten, som har noe med at museum er et sted som egentlig ikke var så støvete, men et sted der man drømmer seg litt bort og der man får se et eller annet som er enten rart eller annerledes eller som du ikke visste at fantes.⁹¹⁴

Halvor forteller videre at han prøver å holde på dette, fordi det har noe med å være undrende og nysgjerrig å gjøre. Ruth (F4) syntes det var helt fantastisk å komme til et museum som barn, «Det var eventyrland, og det var mulighet for alle mulige slags tanker om ting som har skjedd før og det er helt flott, jeg syntes det var fantastisk».⁹¹⁵ Også Ernst (F7) har et barndomsminne som utgangspunkt, og som former hans følelser for museum i dag: Han bodde i nærheten av et museum hvor han hadde årskort, og han kom dit i perioder hver dag. Han var betatt av stedets akvarium og samlingen med fiskeri- og sjøfartsutstyr, etnografika, «det er sånn helt annerledes ting».⁹¹⁶ Evy, Halvor, Ruth og Ernst har alle latt seg begeistre av autentiske museumsting, men er ikke hele tiden opptatt av den virkeligheten disse tingene kan mediere. De har blitt betatt av annerledesheten tingene medierer i sammenligning med hverdagsvirkelighet og hverdagsting.

Andre ganger kan museenes helt bevisste bruke rekonstruksjoner, og også disse kan gjennom alle de assosiasjonene som knyttes til dem, mediere kunnskaper om en fortidig virkelighet.

Andreas (F6) forteller at han var i Jorvik Viking Centre i York i England da han var ti år:

Andreas: Du beveget deg inn i fortida, på en måte litt realistisk for en tiåring. Med lukter og syn og musikk og lyder og alt som var en ganske så sjelsettende opplevelse

⁹¹² Utstillingens fulle tittel er «Fra Noahs ark til dobbel helix», og den er en vitenskapshistorisk og faghistorisk referanse for NTNU Vitenskapsmuseet fra 1760 til i dag.

⁹¹³ Evy, F8, s. 1.

⁹¹⁴ Halvor, F7, s. 2.

⁹¹⁵ Ruth, F4, s. 2.

⁹¹⁶ Ernst, F7, s. 2.

*på en veldig positiv måte. Men det gjorde jo at mange andre museer ble veldig kjipe i etterkant.*⁹¹⁷

Middelalderens lukter og lyder er immaterielle kulisser, men hadde stor effekt på Andreas. Han forteller videre at han synes Middelalderutstillingen til NTNU Vitenskapsmuseet har noen av de samme kvalitetene. Kristoffer (F1) forteller at han var kjempefornøyd etter et besøk på Natural History Museum i London, «det var ganske kuult, fordi da var det en sånn latedinosaur som stod og rørte seg og hyla og sånn».⁹¹⁸ En latedinosaur er jo åpenbart ikke ekte, men den sto på et anerkjent museum, som hjalp til å oversette den til en opplevelse av en i hvert fall nesten ekte dinosaur.

De gjenstandene museer viser frem i utstillinger behøver ikke være autentiske ting for å ha en effekt som knytter dem til assosiasjoner om virkelighet. Og motsatt: Effekten av autentiske museumsobjekter kan være en opplevelse av en ikke-virkelig drømmeverden. Museenes ting fremstår på denne måten som aktanter som ikke er faste og fikserte, men som kan skifte fortegn når de blir knyttet til ulike kunnskaper og assosiasjonsrekker. Uavhengig av om latedinosauren er autentisk skaper den en opplevelse av ektefølt naturhistorisk kunnskap, den medierer sin tilstedeværelse på tvers av tid og rom. Kulturhistoriske gjenstander og rekonstruksjoner på museer gjør fortiden følbart og konkret.

Å gjøre ting

Aktiviteter i museenes formidlingsvirksomhet går ofte under samlebetegnelsen *interaktivitet*, om noe man gjør i relasjon til en eller annet fysisk innretning på museet, eller ved å bruke ting i stedet for å betrakte dem og lese om dem. Interaktive tilbud i museer behøver ikke være fancy og påkostet for å fungere godt. Vegard (F7) forteller om et «banalt enkelt», men likevel svært virkningsfullt eksperiment han gjorde en gang: Han tredde på seg et par kunstige ørnevinger og fikk erfaring med hvor store ørnas vinger er i forhold til kroppen.⁹¹⁹ Mange av barna forteller at de forventer å lære noe når de er på museum og at de egentlig er fornøyd med å få møte utstoppede dyr og gamle arkeologiske ting.⁹²⁰ I tillegg er det fint å møte noen voksne som kan fortelle om tingene. Men blant beskrivelsene av de beste museumsopplevelsene er det flere som deler erfaringer med ulike aktiviteter. Kristoffer (F1) forteller at

⁹¹⁷ Andreas, F6, s. 5.

⁹¹⁸ Kristoffer, F1, s. 5.

⁹¹⁹ Vegard, F7, s. 8.

⁹²⁰ F2, s. 10–11.

han liker «å prøve tingene» når han besøker museum.⁹²¹ Edvald (F2) forteller at han liker rollespill, som å kle seg ut som Kong Sverres soldater på Sverresborg Folkemuseum, og at han liker Jämtli Museum i Östersund i Sverige, som han synes er «en slags blanding av fornøylespark og museum».⁹²² Ann Kristin (E4) forteller at familien gjerne går på museum når det annonseres spesielle aktiviteter, slik som «knivsmed lager kniver», og at hun gjerne skulle hatt flere knapper å trykke på «med ting som popper opp».⁹²³

I gruppe F3 (sommerskolen III) har barna god erfaring med museumsbesøk og mye å diskutere. På spørsmål om de kan fortelle om sitt drømmemuseum lanseres både et bilmuseum; et skjelett- og dyremuseum med mange aktiviteter og knapper man kan trykke på; et flymuseum der man kan gå inn i flyene; et speilmuseum med knapper å trykke på; et cruisebåtmuseum i en cruisebåt med simulator som kan prøves; et dyrepark-akvarium-museum hvor man kan låne dykkemaske og svømme med dyrene, eller ri på løvene, men med mer fakta og informasjon om dyrene enn det dyreparker har. Flere har allerede fortalt om spennende opplevelser på museer som tilbyr aktiviteter, og dette idealet blir med videre i mange av forslagene: De vil ikke bare se og høre, de vil gjøre noe også. Men de er likevel opptatt av at de skal lære noe, og er klare på at et museum må ha informasjon om de objektene som finnes der.⁹²⁴

I intervjugruppe F8 (eldre ansatte) påpeker Leif at NTNU Vitenskapsmuseet har noe å lære av Vitensenteret i byen og det han kaller vitensenter-filosofi. Evy er enig og fullfører resonnet ved å si at «det er mer behov for interaktive utstillinger over alt nå, i hvilket som helst fag». Hun forteller at hun ofte er innom nettsidene til museer rundt i verden for å se hvordan de presenterer det de har å tilby.⁹²⁵ Åse er enig og synes Vitenskapsmuseet kan forbedre seg på det området for å vekke interesse blant et større publikum.⁹²⁶ Til det svarer Arne at det koker ned til et spørsmål om hvordan man kan måle suksess, for han er slett ikke sikker på at publikumstall er den riktige parameteren, eller at interaktivitet skal være «et mål i seg selv» fordi «ungene drar jo stort sett dit det er noe å sveive på, eller noe, de får jo ikke med seg noe faglig».⁹²⁷ Deretter sidestiller han interaktive installasjoner med *publikumsmagneter* og *tivoli*, og sier at museet skal ha litt interaktivitet, men «at de har med seg litt mellom ørene når de

⁹²¹ Kristoffer, F1, s. 5

⁹²² Edvald, F2, s. 8, 9.

⁹²³ Ann Kristin, E 4, s. 3.

⁹²⁴ F3, s. 5–7.

⁹²⁵ Leif og Evy, F8, s. 21.

⁹²⁶ Åse, F8, s. 21.

⁹²⁷ Arne, F8, s. 21.

går ut, det er suksessfaktoren vår. Det syns jeg vi skal ha som hovedmålsetning».⁹²⁸ Barna på sommerskolen produserer også fakta om dette: Det er ikke tivoli de ønsker at et museum først og fremst skal være. De forventer å lære noe på museet, selv om de synes det er gøy med aktiviteter.

Utstillingsteknologier og digitalisering: Brysomme og hjelpsomme ting

Museer benytter mange ulike teknologier som verktøy i formidlingsøyemed. Interaktive installasjoner er allerede nevnt, men også skilting, montere, lyssetting, lyd, og bruk av digitale installasjoner og fremstillingsmåter kan kalles teknologier. Her skal vi se kort på hvordan utstillingsteknologier beskrives som både brysomme og hjelpsomme aktanter for universitetsmuseets forskningsformidling.

I intervjuet med Ann Kristin (E4) spør jeg hvordan hun foretrekker utstillinger, og om hun vil bli presentert for «sannheter», eller ulike argumenter. Hun svarer:

Ann Kristin: Det kommer helt an på tema, tror jeg. For det er jo en del ting som bare er sånn – gjerne innenfor vitenskap. Men veldig ofte – for min del som ofte drar med unger – store plakater som du skal lese og sånt, du rekker jo ikke det! Og derfor så er det kanskje mer sånn korte, konsise faktabokser som passer best for meg, i hvert fall når jeg ikke er aleine.⁹²⁹

Hun har ikke tid til å fordype seg i tekster, men *ser* mest på ting, forteller hun videre. Karen (F7) er museumsforsker. Når hun besøker museer alene, eller gjennom jobb, analyserer hun utstillingene. Men ofte er treåringen med, «og da blir liksom caféen og toalettene og lekemuligheter ganske viktig».⁹³⁰ Det å gå på museum sammen med barn – som mange forteller at de gjør – stiller helt andre krav til hva de voksne legger vekt på av fasiliteter. Det kan være helt andre ting enn å tilegne seg etterrettelige vitenskapelige kunnskaper som er i fokus, selv om det beskrives som universitetsmuseets mest særegne formidlingstilbud både i politiske dokumenter, i interne strategidokumenter – og av ansatte og besøkere.

Mange sier at de ikke leser så mye tekst i utstillinger. Tuva forteller at kjedelige museumsopplevelser hun hadde som barn har gitt henne negative assosiasjoner til museer: «En ting og så en lapp som det står noe kjempekjedelig på som du ikke orker å lese. Og så skjønner du ikke helt hva som står der fordi det er så mange vanskelige ord, og så er det fullt av ting som

⁹²⁸ Arne, F8, s. 22.

⁹²⁹ Ann Kristin, E4, s. 6.

⁹³⁰ Karen, F7, s. 4.

står bak glass».⁹³¹ Alt hun nevner her handler om museumsteknologier, hvordan museer kan velge å formidle gjennom sammensetninger av ting og tekst og montere. Verten Lars Petter (F6, yngre ansatte) forteller at forrige arbeidshelg diskuterte han med kollegene hvorvidt museum egentlig er «et egnet medium for vitenskapelig kunnskapsformidling». De kom frem til at det var det kanskje ikke, fordi budskapene ofte er for kompliserte for formatet, slik at folk ikke tar seg tid til å se en video fra start til slutt, eller lese en fullstendig tekst som ofte kan være lengre enn en leksikonartikkel. «Hvor mye blir egentlig formidlet i praksis da?», spør han retorisk.⁹³² Ingen svarer ham på det.

Flere deler oppfatningen om at det å lage en utstilling tar så lang tid at det museet vil formidle er «gammelt nytt» når utstillingen åpner. Sigurd (E5) tenker at museet kanskje kan vise at de har oppdatert kunnskap på raskere måter, og da er «en nettbasert løsning mye kjappere å oppdatere». Han sier det må være utfordrende for museet at nyheter er aktuelle i kun kort tid, så «kunnskapen du får på et museum må jo ha et litt lengre perspektiv, du kan ikke være aktuell hele tida».⁹³³ Dette er også tema i gruppe F7 (museologene). Karen sier at hun ønsker at universitetsmuseet formidler forskningsfronten, men Knut innvender at på det området klarer ikke museet å levere, fordi det er for kostbart å produsere nye utstillinger. Derfor har NTNU Vitenskapsmuseet mange utstillinger som er gamle.⁹³⁴ Trygve repliserer at han synes det er en «sidruppa» holdning, fordi det finnes så mange andre måter å formidle «fersk forskning» på i tillegg, som korte videoer i utstillingene og populærvitenskapelige tidsskrifter.⁹³⁵

Romlige faktorer spiller også inn når besøkernes møter museenes ting. I gruppe F4 (Fra sans og samling I) er de opptatt av det materielle, «av fargene, størrelsen, stemningen, alt!» Dette er uerstattelig og lar seg ikke formidle igjennom digitale medier eller kunstbøker, sier Wenche, og får støtte fra Jon i at museumsrommet kan forsterke og understreke gjenstandens verdi, eller ødelegge den.⁹³⁶ Rotete og støvete museer nevnes av flere som årsak til dårlige museumsopplevelser. Maren (F6) forteller hvor skuffet hun ble av en nedstøvet fuglesamling på Kreta, og Knut (F7) forteller at han synes uorganiserte og forfalne museer er uverdige.⁹³⁷ Ernst sier at det hender han blir veldig skuffet hvis et museum er markedsført i brosjyrer med

⁹³¹ Tuva, F4, s. 1.

⁹³² Lars Petter, F6, s. 3.

⁹³³ Sigurd, E5, s. 7.

⁹³⁴ Karen og Knut, F7, s. 15.

⁹³⁵ Trygve, F7, s. 15–16.

⁹³⁶ Wenche og Jon, F4, s. 9.

⁹³⁷ Maren, F6, s. 5 og Knut F7, s. 7.

«Wow!»-effekt, men så er det fullstendig nedslitt, betjeningen er dårlig og skiltingen er dårlig.⁹³⁸ Ella (F5) forteller om et skuffende besøk på et jødisk museum i Berlin, som slett ikke var nedslitt, men splitter nytt: «Et nytt fancy bygg der de sikkert prøvde å være nyskapende, men det ble bare ekstremt rotete. Alt var labyrintaktig og masse blindgater, og du fikk aldri noen oversikt, og så var det bare *alt* for mye». Hun tenkte at dette museet ikke hadde vist evne til å begrense seg for å få frem et budskap.⁹³⁹

De som jobber på museum, kan være opptatt av å se på noe helt annet enn utstilte ting og utstillingens faglige innhold når de besøker et museum – de gransker i stedet alt med et utstillingsteknisk blikk. I gruppe F7 (IKT-gruppen) forteller Kjersti at hun ble veldig imponert over alle de tekniske formidlingsverktøyene de hadde tatt i bruk på Rockheim – Det nasjonale museet for populærmusikk i Trondheim. «Tenk så kult det hadde vært om vi hadde hatt de midlene på vårt museum! Da kunne vi laget mye spennende!», sier hun.⁹⁴⁰ Paal forteller at han ble også imponert da han var der første gang, «men samtidig så begynte jeg å tenke: –Å herregud, hva krever det å opprettholde alt dette her?»⁹⁴¹ De andre ler og kjenner seg igjen. Paal tenker ofte på hvordan gjenstandene er montert når han besøker andre museer, forteller han, og sier at det påvirker ham «i ganske stor grad».⁹⁴² Trude, som er 52 år og jobber som formgiver, sier seg enig. Hun får ofte ikke med seg innholdet fordi hun går rundt og kjenner på materialer og «lurkikker».⁹⁴³ Tore forteller om en fantastisk museumsopplevelse han hadde i USA: «Lite tekst og mye objekter og visuelle virkemidler». Trude spør om de brukte mye moderne teknologi, og Tore svarer «både ja og nei», for det var nok brukt en del dyr teknologi, men først og fremst var det ideene som var gode, og som inspirerte ham.⁹⁴⁴

Også i gruppe F7 (museumene) forteller de om museumsbesøk med det Halvor kaller «jobbhode». Han ser ofte på helt andre ting enn det utstillingen egentlig handler om, som for eksempel «sammenføyning av montere», og han går helt bevisst på andre museer enn de som ligner NTNU Vitenskapsmuseet for å få input og inspirasjon han kan bruke i sin egen jobb ved UPS.⁹⁴⁵ Vegard forteller at han besøker andre museer med et «perspektivblikk på hvordan ting er gjort – hva er det det her inneholder? Jeg går liksom ikke i dybden i det som er tenkt

⁹³⁸ Ernst, F7, s. 7.

⁹³⁹ Ella, F5, s. 6.

⁹⁴⁰ Kjersti, F9, s. 4.

⁹⁴¹ Paal, F9, s. 4.

⁹⁴² Paal, F9, s. 4–5.

⁹⁴³ Trude, F9, s. 5.

⁹⁴⁴ Tore, F9, s. 5.

⁹⁴⁵ Halvor, F7, s. 3.

formidla».⁹⁴⁶ Ernst forteller at det godt kan være en bestemt gjenstand han vil se, men ikke alltid:

Ernst: Ofte er det like mye fordi det er en bestemt bygning, eller fordi du trenger en kopp kaffe. Du vet det finnes en pakke, ikke sant, med café og varme hvis det er kaldt eller skygge hvis det er veldig varmt. Og for å si det sånn som Vegard, så tar jeg meg selv i å studere design og museumsbutikk og inngangsparti og plakater utenfor vinduet mer enn selve utstillingene. Og det skyldes jo at vi jobber med dette profesjonelt.⁹⁴⁷

Museumsarbeidere har med seg jobben når de besøker museer, og inngår i profesjonelle relasjoner med museenes materialitet.

Digitale teknologier er utstillingsverktøy som både er ting, i form av skjermer, tastaturer og øretelefoner, og samtidig et mer flyktig fenomen i form av elektriske signaler. I intervjuene blir formidlingsvirksomheten sterkt knyttet til utstilling som medium og det fysiske museet som sted. Mange svarer «utstillinger» eller «utstillinger og gamle ting» på spørsmålet om hva de assosierer med ordet museum. Samtidig er digitalisering som fenomen til stede gjennom samtalen, og bringes ofte på banen som en kontrast til det fysiske museet. Digitale verktøy kan få effekt som både brysomme og hjelpsomme aktanter: De kan bidra til å gjøre andre museumsting mer tilgjengelige og øke opplevelsesverdien, eller tvert imot gjøre dem mindre tilgjengelig, mindre troverdige og mindre autentiske. Det digitale oppleves ikke som like ekte, og digital informasjon assosieres med massemedier som ikke er like troverdige som tradisjonelle museumsinstitusjoner. Nedenfor beskriver jeg situasjoner der museene blir kontrastert med formidling på internett, samt synspunkter på bruken av sosiale medier som dialogverktøy i museenes formidlingsvirksomhet.

I intervju F4 (Fra sans og samling I) har de nettopp snakket om ulike måter museer kan være viktige på. De har assosiert viktigheten med både bevaring av gjenstander, forskning på historie, formidling av historiebevissthet og bidrag til nysgjerrighet. Jon sitter i en prosjektgruppe som arbeider med Medisinsk Museum og regner seg ikke lenger som «en lekmann», men opplever at mange kolleger utenfor prosjektgruppen har ganske snevre oppfatninger av hva et museum kan være. Han synes det er spennende at museer nå også er på digitale

⁹⁴⁶ Vegard, F7, s. 3.

⁹⁴⁷ Ernst, F7, s. 3.

plattformer, eller i virtuelle verdener, «så da blir det to arenaer, da, det du fysisk går til og bruker tid på, og det du bare sveiver innom».⁹⁴⁸ Tuva utdyper:

*Tuva: Hvis du sammenligner det med alt det andre som vi blir bombardert med hver dag, med inntrykk og TV-kanaler og aviser og Facebook og nett og Twitter og alt det der [...] Du leser en nettside veldig kjapt, du skimleser bare på nettet. Når du er på museet, da er du der og så får du kanskje litt mer tid til å få inntrykka, du får det fra flere vinkler og det er kanskje en viktig rolle som museer sånn fysisk har.*⁹⁴⁹

Relasjonen mellom museet og massemediene, eller internett, har karakter av en motsetning: Både Jon og Tuva forbinder internett og medier med et raskt tempo og overflatisk informasjon, mens museer blir forbundet med en langsommere opplevelse av tid og en grundigere type kunnskap. Museene henter styrke gjennom denne posisjonen som massemedienes motsetning – som ikke nyhetsstyrt, overflatiske, eller tabloide. Dette er en oppfatning som kommer tydelig frem i mange av diskusjonene om museers samfunnsrolle. Vi skal se mer på disse sterke assosiasjonene til nytten av universitetsmuseenes forskningsformidling i beskrivelsen av møter med kunnskap.

Sigurd (E5) er opptatt av gjenstandenes autensitet, og synes det er bedre å se ting i virkeligheten enn å lese beskrivelser på blant annet *Wikipedia* på PC-en. Han synes museer er veldig viktige institusjoner i samfunnet og utdyper:

*Sigurd: Du lærer veldig lite av å sitte og se på en skjerm, det [skj]er først når du faktisk ser en ting bevege seg, eller du ser faktisk et kunstmaleri på ordentlig. Og 3D-inntrykk får du ikke på datamaskina nesten uansett hvor mye 3D de påstår det er. Så du må ut og lære, du må se, og du må se funksjonen rett og slett.*⁹⁵⁰

Sigurd knytter her museene til muligheten for å lære seg kunnskap gjennom å erfare gjenstandenes materialitet og tilhørende funksjoner. I tillegg forteller han hvordan museene kan bruke andre visuelle virkemidler som film, lys og lyd. Han stiller ikke her spørsmål ved den faglige kvaliteten til kunnskapene han skaffer seg på *Wikipedia*, men det sanselige kvaliteten i det digitale alternativet er ikke tilstrekkelig for ham. Også det praktiske kan handle om en autentisk opplevelse av å gjøre det «på ekte vis».

Når det digitale ikke fremstår som en utilstrekkelig kopi, men som digitale verktøy i utstillingene, blir omtalen ofte positiv. Flere har fortalt om hvordan for eksempel «knapper»,

⁹⁴⁸ Jon, F4, s. 5.

⁹⁴⁹ Tuva, F4, s. 5.

⁹⁵⁰ Sigurd, E5, s. 2.

latedinosaurer og visuelle effekter kan bidra til begeistring for museenes ting og kunnskaper.

Trygve (F7) mener imidlertid at det skjer *for mye teknifisering* av utstillinger for tiden:

Trygve: Det er en trend som gjelder nær sagt over alt, og det er at det skjer jo en sånn high-teknifisering av utstillingene. Før i verden så kunne du gå inn i et museum og gå til den avdelingen og den monterer som du skulle se på, men i dag er det som regel en løype du skal gå. Du får utlevert et eller annet headset og så er det så viselig innretta at du skal gå en runde. Og så får du tekst og det noen som skal si noen ting til deg på høyttaleren. Det går jo en evighet før du kommer fram til det du skal se på, og det som skjer med meg er at jeg legger fra meg headset'et – det der gidder jeg ikke høre på. Jeg vil heller gå i fred og se på det, og så føler jeg på en måte at det blir en slags tvangstrøye jeg må ha på meg for å gå på et museum. Det har sikkert med min alder å gjøre, så klart, men jeg syns ikke noe om det der, og noe av det siste er jo at det er sånne figurer ved siden av en monter, og så skal du ta opp telefonen din og få opp en tekst på den og ta et bilde av den, og bli tvunget til å gjøre det. Da er det pigger inni meg som kommer ut og sier at det her skal jeg ikke være med på.⁹⁵¹

Her beskriver Trygve hvordan han opplever at digitale verktøy i museers formidlingsarbeid ikke er til hjelp for ham, men snarere motarbeider at han skal kunne få en god opplevelse. Han vil ikke tvinges inn i en planlagt informasjonsrute og han vil ikke være nødt til å bruke telefonen sin som medium for å få informasjon ut av museet. Han vil ikke oppleve gjenstanden gjennom en skjerm – da kunne han like gjerne blitt hjemme foran PC-en.

Sitatene representerer et synspunkt i svært mange av intervjuene om at museet som et fysisk sted er å foretrekke. Samtlige intervjudeltakere svarte dessuten «nei» på spørsmålet om de trodde fysiske museer kunne bli erstattet av digitale museer på internett i fremtiden. Det var verken noe de trodde ville skje, eller noe de ønsket skulle skje. Mangfoldet av nye teknologiske løsningene gjør ikke nødvendigvis museet til et bedre formidlingssted – det kan også føre til en større avstand mellom de besøkende og de tingene som allerede befinner seg litt på avstand i en monter. Så lenge digitale formidlingsverktøy hjelper til med å understreke museet som et fysisk sted for kunnskapsformidling, er slike verktøy medhjelpere for museet til mediering av tingens betydning. Men det kan ikke være omvendt: Tingene i utstillingene kan ikke overskygges av digitaliserte verktøy, da oppfattes museet som et annet slags sted.

⁹⁵¹ Trygve, F7, s. 10–11.

Digitale dialoger? Sosiale medier i formidlingsarbeidet

Alle intervjudeltakerne er enige om at NTNU Vitenskapsmuseet bør ha hjemmesider for informasjon om åpningstider og utstillinger, slik at man kan få inspirasjon til å gå dit. Utover det er variasjonen stor når det gjelder deltakernes kjennskap til NTNU Vitenskapsmuseets mange forsøk på å kommunisere gjennom sosiale medier. Det overordnede inntrykket er at deltakerne ikke har behov for å kommunisere med museet på den måten.

Som vi har sett i tidligere kapitler øver politiske dokumenter og strategidokumenter et press om å digitalisere både samlinger og kommunikasjonsformer i museene i dag. I intervjuene beskrives imidlertid det fysiske museet som et langt mer interessant sted enn det digitale museet. Halvor (F7) kommenterer nettopp dette når han sier:

Halvor: Jeg tror også at det er lett å gå seg litt vill i alle nye medier og tenke at hvis vi bare er på den plattformen og bare på den plattformen, da skal vi få det til, da blir det dialog, da blir det bra. Men så tenker jeg at det er jo en form for dialog som har pågått hele tida, ikke sant, jeg tenker spesielt i forhold til det med skoler og pedagogisk arbeid. [...] Det er veldig dialogbasert.⁹⁵²

Han forteller videre om hvordan han prøver å lage undervisningsopplegg som inviterer til en samtale, ikke en monolog. Når han etterpå evaluerer opplegget og justerer det i henhold til tilbakemeldinger, tenker Halvor at han initierer en type dialog på museet, «Så man skal ikke se seg helt blind på alt det her digitale, alle mulighetene som ligger der». Knut er enig, og trekker igjen frem det personlige møtet som en uvurderlig faktor i museumsopplevelsen, og han tror at museene som fysiske steder vil overleve denne teknologioptimistiske fasen.⁹⁵³

I kapittel 9 beskrev jeg hvordan de ansatte hadde ulike erfaringer med blogging som en del av de pålagte arbeidsoppgavene sine. Et gjennomgående svar i intervjuene er at deltakerne sjelden eller aldri leser blogger, og at de har en svært høy terskel for å legge igjen en kommentar. På spørsmålet om hun kunne tenke seg å kommentere på en av NTNU Vitenskapsmuseets fagblogger, svarer Siv (E3) at for henne er sjangeren *blogg* problematisk i utgangspunktet, fordi hun ikke stoler på at det stoffet hun finner der er kvalitetskontrollert.⁹⁵⁴ I gruppe F4 sier både Wenche, Ruth og Jon at de aldri leser blogger, og at det er et helt uinteressant medium for dem.⁹⁵⁵ Tuva, som jobber med forskningskommunikasjon til daglig,

⁹⁵² Halvor, F7, s. 24.

⁹⁵³ Halvor og Knut, F7, s. 24.

⁹⁵⁴ Siv, E3, s. 8.

⁹⁵⁵ Wenche, Ruth og Jon, F4, s. 18.

har et litt mer nyansert syn. Hun sier at på hennes fakultet er det også få som kommenterer på bloggene, men likevel fungerer disse som en form for pressemelding, som kan plukkes opp av mediene og ende som nyhetssaker. Fordelen er at det er fakultetet selv som har skrevet sakene, og at de ikke endres av andre, «Sånn sett fungerer det, men jeg opplever ikke at det fungerer som en dialog», avslutter hun.⁹⁵⁶

I kapittel 9 beskrev jeg hvordan digitale teknologier i form av nettsider, databaser og blogger har gjort sitt inntog blant de vanlige arbeidsoppgavene, til både glede og ergrelse for de ansatte. I alle intervjuene viste jeg frem noen av NTNU Vitenskapsmuseets digitale formidlingsplattformer som en introduksjon til temabok nummer fire i intervjuguiden min, «Om museet på nett – den digitale dialogen» (vedlegg 3 og 4). De ansatte kjente godt til alle disse formidlingsprosjektene, mens de andre voksne deltakerne og barna stort sett reagerte med overraskelse over museets varierte digitale formidlingstilbud. Et unntak var deltakerne i gruppene F4 og F5, som fra før var godt kjent med utstillingsbloggen til «Fra sans og samling», der de selv var representert med foto og en kort tekst om egne samlingsbidrag. Sommerskolebarna var dessuten kjent med sommerskolens blogg-dagbok med tittelen «Sommerlarm».

Når jeg viser museets *Facebook*-side til barna i gruppe F1, kommenterer de raskt at de ikke er gamle nok for dette sosiale mediet, og de nøler når jeg spør om de kanskje i fremtiden ser for seg å bli venn med et museum på denne måten.⁹⁵⁷ Jeg viser museets ulike fagblogger i stedet, men de blir ikke spesielt interesserte. Ragne (F3) sier at hun er redd for å bli kalt «nerd» hvis hun skulle begynne å skrive kommentarer til forskere på en blogg.⁹⁵⁸ Marte (F2) vil heller møte museets ansatte «face to face», siden du ikke vet om folk på internett er den de gir seg ut for å være.⁹⁵⁹ Når jeg viser barna *digitaltmuseum.no*, som er publikumsportalen til Kulturdepartementets museer, og søker opp gjenstander etter barnas ønske, våkner interessen. I gruppe F2 førte et søk på «telefon» til en liten samtale om rare telefoner. Når jeg viser eksempler på «Explorer Games» fra British Museum sitt nettsted, deler de erfaringer med digitale spill. Edvald (F2) sier at hvis NTNU Vitenskapsmuseets skal ha spill på sine nettsider, så må det kunne brukes på PC-en hjemme, uten alle mulige ekstra programvarer.⁹⁶⁰ Ellen (F1) er skeptisk, hun synes ikke «sånne spill som du søker opp på sånne spillesider og

⁹⁵⁶ Tuva, F4, s. 18.

⁹⁵⁷ F1, s. 13.

⁹⁵⁸ Ragne, F3, s. 18.

⁹⁵⁹ Marte, F2, s. 28–29.

⁹⁶⁰ Edvald, F2, s. 28.

museumssider er særlig bra. Jeg liker bedre å spille sånne ordentlige spill». ⁹⁶¹ Det er enighet blant barna om at museene trenger å ha nettsider med informasjon om åpningstider og hvilke utstillinger som vises, men utover det skaper museets digitale formidlingstilbud lite begeistring – museet som en digital ting, eller et digitalt sted, er ikke interessant for dem.

Når jeg viser eksempler på hvordan museer kommuniserer digitalt for Sigurd (E5), blir han veldig interessert, og dialogen vi hadde mens vi sjekket ut museers nettsider, blogger og publikumsportaler fyller seks sider i intervju-transkriptet. ⁹⁶² Han sier også at nå ser han etter hvert noen poenger i forhold til det vi snakket om tidligere i intervjuet, om hvordan museer kommuniserer med samfunnet, og at dette tenker han nå at kan fungere som en type *dialog* på nett. Men når jeg spør om han kunne tenke seg å stille spørsmål og legge igjen kommentarer på for eksempel fagbloggene til museets ansatte, svarer han:

Sigurd: Å legge igjen kommentarer det synes jeg er så misbrukt i dag. Hvis jeg som person skal kommentere noen ting i et universitetsmiljø eller et vitenskapsmuseums-miljø, så skal jeg ha veldig høye tanker om meg selv. ⁹⁶³

Han kunne gjort det hvis han eller ungene hadde behov for å diskutere noe interessant, «det kan være en inngangsportale til å si at: – Du må komme ned å vise meg den der, for dette er spennende». ⁹⁶⁴ Sigurd og Ragne (F3) gir kanskje uttrykk for samme tilbakeholdenhet: De opplever at det finnes en statusforskjell mellom dem som spør og ekspertene som har et svar, og at det ikke inviteres til en samtale der begge forventes å bidra.

Lena (E6) blir ikke like begeistret som Sigurd når jeg viser henne nettsidene og de sosiale mediene. Hun tenker at det er et problem med alt det museene prøver å kommunisere digitalt:

Lena: Du har informasjon, du legger den ut, men så er det ikke helt klart hvem som egentlig skal bruke den og hvorfor de leter etter akkurat denne informasjonen. Er det bare ut fra nysgjerrighet, eller? Så jeg liker ideen om disse samlingene [«Fra sans og samling»], men der ser jeg også en klar hensikt, fordi det er et prosjekt, og det er antagelig enklere for folk å vite hvorfor de søker opp akkurat den. For andre typer informasjon er det kanskje vanskeligere å forstå hvorfor jeg skulle oppsøke den. Men samtidig er det forståelig at man ikke kan lage en hjemmeside som passer for alle mulige brukere og for alle mulige scenarier. ⁹⁶⁵

⁹⁶¹ Ellen, F1, s. 15.

⁹⁶² E5, s. 11–16.

⁹⁶³ Sigurd, E5, s. 18.

⁹⁶⁴ Sigurd, E5, s. 18

⁹⁶⁵ Lena, E6, s. 8.

Hun synes ikke det virker som museene har klart for seg hvem «leseren» av all informasjonen skal være. Som Ragne (F3) og Sigurd (E5) føler heller ikke Lena seg invitert til en digital samtale med museet. Mye av stoffet tenker hun passer aller best for små fagfelleskap, mens andre ting, for eksempel gjenstandsdatabasene kanskje har skolene som naturlig «entry point», men vet skolene om disse plattformene, spør hun retorisk.⁹⁶⁶ På spørsmålet om hun kunne tenke seg å kommentere eller stille spørsmål på museenes fagblogger selv, svarer hun at hun er en passiv bruker av slike informasjonskanaler, og forklarer hvorfor:

Lena: Det er bare bortkastet tid! Enten har du noe som er veldig spesialisert, hvor folk kan involvere seg i en produktiv diskusjon, og det finnes nok flere måter å gjøre det på, eller så vil antagelig ikke folk bry seg.⁹⁶⁷

Verken barna eller de voksne intervjudeltakerne *bryr seg* i særlig grad om museers forsøk på digital dialog på ulike sosiale medier. De fleste kunne ikke tenke seg å legge igjen spor på en blogg i det hele tatt, og hvis de skulle, måtte det være noe som interesserte dem helt spesielt. Forsøkene på digital tilgjengeliggjøring av samlingene får mer positiv respons, dette blir tettere knyttet til læring, og flere enn Lena spør om skolene egentlig kjenner til tilbudet.

Museene har brukt store ressurser gjennom flere tiår på å gjøre samlinger og dokumentasjon digitalt tilgjengelig, til bruk for både forskere og allmennheten. Det er nærmest et mantra i sektoren at alt skal digitaliseres, og at kommunikasjonen mellom museene og samfunnet vil bli bedre av det. Ut ifra hva intervjudeltakerne sier, er dette en sannhet med modifikasjoner. Det er begrenset hva de kan tenke seg å bruke museenes digitale tilbud til på egen hånd, og dermed beskriver de digitaliseringens effekt som verken til hjelp eller til bry for å lykkes med forskningsformidling – det er snarere temmelig intetsigende.

Møter med kunnskap

I møter mellom mennesker og ting på NTNU Vitenskapsmuseet og andre museer, er det kunnskap som intermedieres, medieres, beveges og beveger. Her skal vi se nærmere på hvordan intervjudeltakerne vurderer den kunnskapen som universitetsmuseer formidler.

I kapittel 4 beskrev jeg diskursene om forskningens nytte når den blir formidlet til mennesker utenfor forskningens sfærer, som det Plesner har kalt prosesser av *overskridelse* og *tilgjengeliggjøring*. Betegnelsen *overskridelse* peker på at kunnskapene transporteres, eller

⁹⁶⁶ Lena, E6, s. 8.

⁹⁶⁷ Lena, E6, s. 9.

medieres, på tvers av ulike sosiale grupper eller målgrupper, og dermed overskrider innbilte grenser mellom vitenskap og samfunn.⁹⁶⁸ Ved å svare til forventninger og krav fra samfunnet, og fra brukere utenfor academia *gjøres* forskningen nyttig, forstått i relasjon til det Nowotny og kollegene har kalt en modus 2-kunnskapskultur.⁹⁶⁹ Diskursen om tilgjengeliggjøring er gjensidig forbundet med diskursen om nytte ved overskridelse, men handler mer om at det å gjøre forskningen tilgjengelig blir ansett som en plikt, som både universitetet som institusjon og forskere som enkeltpersoner er bundet av.⁹⁷⁰ Det er denne diskursen intervjudeltakerne i hovedsak henter sine argumenter fra når de italesetter universitetsmuseets formidlingsvirksomhet. Det handler om tilrettelegging av samlinger og kunnskaper for ulike besøks- og brukergrupper, både fysisk i museet og på den digitale allmenningen. Det er særlig to assosiasjonsrekker som er fremtredende i beskrivelser av nytten ved forskningsformidlingen: Museene skal på den ene siden bidra til allmenndannelse gjennom en funksjon som troverdig læringsarena, og på den andre siden bidra som motvekt til et mangfold av kunnskapskulturer som finnes i et medialisert offentlig rom.

Universitetsmuseet som troverdig læringsarena

Universitetsmuseet regnes som en troverdig læringsarena, der forståelig og brukbar kunnskap formidles til besøkene. Både brukerne og de ansatte ved museet anser dette som en forpliktelse – det er deres *raison d'être*. Men hva slags kunnskap er det universitetsmuseene har å lære bort?

I de fire intervjugruppene med museets ansatte er det liten tvil om at de aller fleste oppfatter at universitetsmuseene er annerledes enn andre museer, og at dette skyldes kvaliteter som har med den vitenskapelige virksomheten å gjøre, eller *en annen type faglighet* enn det man møter både i andre museer, og i andre samfunnsfærer, for eksempel i mediene og på internett. Et utdrag av dialogen i gruppe F6 (yngre ansatte) er eksempel på hva slags kvaliteter de ansatte assosierer universitetsmuseets kunnskap med. På spørsmålet om de oppfatter museer som viktige, svares det unisont «Ja!», og Andreas utdyper:

Andreas: Det er viktig å få en systematisert fremstilling av forskjellige tema innenfor samfunnet, nåtid og forhistorie. Hvert museum har jo sitt fagfelt, hvor de har eksperter som ønsker å formidle den kunnskapen. Det er å få presentert en essens av et tema som man har muligheten til å gå og se på. Det er litt viktig at det blir gjort av

⁹⁶⁸ Plesner, 2009, s. 235.

⁹⁶⁹ Nowotny, Scott og Gibbons, 2001.

⁹⁷⁰ Plesner, 2009, s. 244–245.

*fagfolk, for det er såpass mange muligheter nå, til å shoppe på nett, for eksempel, på alt mulig rart du kan google. Du kan gå på Wikipedia og få alt, men det å få en sammenheng som er fremstilt av fagfolk, det er ganske viktig.*⁹⁷¹

Kunnskapene om forskjellige samfunnsrelaterte tema assosierer Andreas her med mange kvaliteter: For det første er de *systematiske fremstillinger*, og de har en *tidsmessig* kvalitet – de handler om nåtidige eller fortidige sammenhenger. Videre er det *eksperter og fagfolk* som står bak kunnskapene, og dessuten kan man *se på essensen* av museenes kunnskap, den er med andre ord knyttet til materielle uttrykk. Videre stiller Andreas opp museenes faglige kunnskaper som en motsetning til det folk flest kan finne selv på internett. Atle relaterer museets kunnskaper til *en høyere faglig kvalitet og høyere troverdighet* enn det folk flest kan komme frem til selv, fordi kunnskapenes opphav er hos eksperter.⁹⁷² Mina understreker at ikke bare *faglighet*, men *vitenskapelighet* er en viktig kvalitet assosiert til NTNU Vitenskapsmuseets virksomhetsområder, «det er jo vitenskapelig, og det gjøres vitenskapelig arbeid der, og den formidlinga som foregår er vitenskapelig fundert. Det er veldig viktig».⁹⁷³ Jeg spør om de rangerer museer på noe vis, og Øyvind svarer at, «det er jo fort at de større museene har mer faglig ekspertise da, så sånn sett så vil jeg jo si de har større kunnskapsbakgrunn for det de holder på med enn de små, lokale museene». Øyvind understreker også at museenes rolle som *kunnskapsbank* gjør dem viktige, fordi alt det materialet som ikke er utstilt og som befinner seg i magasiner og arkiver, likevel kan bli tilgjengelig for alle.⁹⁷⁴ Ernst i gruppe F7 (museologene) deler ikke oppfatningen om at universitetsmuseet er så særegent:

*Ernst: Jeg tror ikke de er så vesensforskjellige som vi ofte vil gjøre dem til. Kanskje i kraft av størrelse, men jeg har en svak fornemmelse av at vi forsøker å gjøre oss til noe mer spesielt enn vi egentlig er. Jeg kan ikke sette fingeren på akkurat hva det er, men det er en magefornemmelse jeg har.*⁹⁷⁵

Universitetsmuseene er blant landets største museumsinstitusjoner, men utover det, er han i tvil om forskjellen er stor, eller om det er de ansatte som oppfatter det slik. Dette utsagnet får imidlertid ikke stå ukorrigert, de andre i gruppen kommer med innvendinger. Vegard sier at de øvrige museene – som hører til under *Kulturdepartementet* – i liten utstrekning har en

⁹⁷¹ Andreas, F6, s. 2–3.

⁹⁷² Atle, F6, s. 3.

⁹⁷³ Mina F6, s. 3.

⁹⁷⁴ Øyvind, F6, s. 3 og 4.

⁹⁷⁵ Ernst, F7, s. 13.

forskningskomponent.⁹⁷⁶ Trygve tenker det samme og legger til at det medfølger en forpliktelse til å faktisk formidle den forskningen «som foregår her på huset». Nå blir det litt temperatur i samtalen. Ernst er ikke overbevist om at forholdene som påpekes faktisk er distinksjoner. Han sier at universitetsmuseenes annerledeshet kan være forestilt:

Ernst: Vi har jo en tendens til, i universitetsverdenen, å sette oss selv opp på en pidedestall og si: –Vi! Og så, alle de andre. Resten av museumsallmenningen det er jo heller ikke en grå tåke. [...] Vi skal passe oss litt for å sette oss opp på den pidedestallen og si: –Vi er her, og alle de andre er der. Fordi det er sannelig også noen andre museer som også har forskningskomponent.⁹⁷⁷

Flere bekrefter nå med «Mm», men Vegard mener at det er et annet *system* rundt universitetsmuseenes forskningsvirksomhet som likevel gjør betingelsene annerledes enn for andre museer. Halvor, Ernst og Knut blir til slutt enige om at det er *de andre interne arbeidsoppgavene* som gjør universitetsmuseer forskjellige fra andre museer, mens *utstillingsvirksomheten* er nokså lik – i hvert fall sett fra besøkernes side.⁹⁷⁸

Blant dem som de ansatte kaller «besøkerne» (selv om de ofte opptrer som museumsbesøkere selv), er foreldrene til barna på sommerskolen (E1–6) og deltakerne i «Fra sans og samling» (F4–5). For dem er det ikke umiddelbart tydelig hva som skulle skille universitetsmuseer fra andre museer, og de deler oppfatningen til Halvor, Ernst og Knut (F7) om at utstillingsvirksomheten er nokså lik ved mange museer. Flere har ikke tidligere tenkt over at universitetene har egne museer, slik at dialogen i intervjusituasjonen blir en anledning til å formulere tanker om dette for første gang. Nina (E2) synes at det å operere med et skille mellom museer virker kunstig, og forteller at det var irriterende å måtte løse ulike billetter for henholdsvis Vikingskipsmuseet, som hører inn under UiO, og Kon-Tiki og Fram-museet som alle tre ligger på Bygdøy i Oslo. Forskning gjør jo alle museer, sier Nina, og «for folk flest så er det jo utstillingene som er synlige». Hun sier også at universitetsmuseene godt kunne profiler forskningsaktivitetene sine bedre, fordi «den blir jo publisert i vitenskapelige tidsskrifter som kanskje ikke folk flest får med seg».⁹⁷⁹ Heller ikke Ann Kristin (E4) har tenkt over at det finnes universitetsmuseer, «Nei, museum er museum!», er hennes umiddelbare reaksjon. Hun resonnerer videre at hun forventer nok at de har mulighet for mer forskning og forskningsformidling enn andre museer, «men jeg vet ikke om det kommer fram sånn ute

⁹⁷⁶ Vegard og Trygve, F7, s. 14.

⁹⁷⁷ Ernst, F7, s. 14.

⁹⁷⁸ Vegard, Halvor, Ernst og Knut, F7, s. 14–15.

⁹⁷⁹ Nina, E2, s. 3–4.

blant folk».⁹⁸⁰ Ann Kristin og Nina (E2) mener begge at for folk flest er det formidlingsvirksomheten som er mest synlig, og denne forbinder de ikke med andre kvaliteter ved universitetenes museer, enn ved andre museer.

Også Sigurd (E5) resonerer om hva det er universitetsmuseet formidler, «uten at jeg har tenkt så mye over det, så vil jeg jo forvente at et universitetsmuseum har et høyere kunnskapsnivå i forhold til at det er oppdatert kunnskap. [...] Beatles-museet i Liverpool, det er Beatles og det er ikke så mye som skjer der, på en måte».⁹⁸¹ I gruppe F4 (Fra sans og samling I) kommer de frem til at de ikke forventer å finne kunst ved universitetenes museer, ei heller at det ligner på et folkemuseum, men at det i stedet har naturhistoriske ting. Uansett er de enige om at de besøker universitetsmuseet etter samme kriterier som de besøker andre museer: Det må være en utstilling som vekker interesse.⁹⁸² I gruppe F5 (Fra sans og samling II) fører spørsmålet til en samtale om likheter og forskjeller mellom ulike typer museer, men hvem som eier museene har de egentlig ikke tenkt på som viktig. Ole sier:

*Ole: En forventer kanskje at det er litt toppet faglig kvalitet, siden det er knyttet til universitetet og du har en toppklasse forskere knytta til. Så det forventer jeg, men på formidling kan jo lokalmuseene være like gode.*⁹⁸³

Dette leder samtalen til å dreie seg om eksempler der lokalmuseer formidler godt med enkle grep. Henrik mener at det lille, private lokalmuseet på Malm i Trøndelag, der de har samlet gamle gjenstander fra gårdene i bygda på den gamle telefonsentralen, det må vel være «i andre enden av skalaen, på en måte», men det er likevel et interessant sted.⁹⁸⁴

Forskjellen mellom store og små museer blir også tatt opp til diskusjon i gruppe F9 (IKT-gruppen). Etter at de har snakket en del om at universitetenes museer bidrar til læring og økt kunnskap, går samtalen over til å dreie seg om hva andre museer bidrar med. Audun mener det er en styrke at et museum har eksistert over lang tid og har systematisk oppbygde samlinger, «de har jo en helt annen funksjon enn de her attraksjonene som dukker opp i hytt og pine», for eksempel for å underholde «Hurtigrute»-turister.⁹⁸⁵ Så spør Ove om det egentlig har noe å si at det dukker opp små, lokale eller private museer? Han forsvarer mangfoldet av

⁹⁸⁰ Ann Kristin, E4, s. 3–4.

⁹⁸¹ Sigurd, E5, s. 3.

⁹⁸² F4, s. 5.

⁹⁸³ Ole, F5, s. 11.

⁹⁸⁴ Henrik, F5, s. 11.

⁹⁸⁵ Audun, F9, s. 8. Han sier innledningsvis at han er klar over sin egen «muligens privilegerte posisjon» som ansatt på et stort, regionalt museum med nasjonalt ansvar.

det han kaller «garasjemuseer», der det ikke nødvendigvis er sikkerhet, langsiktig bevaring og god økonomi som teller, men engasjementet rundt samlingsvirksomheten og å fortelle «sin egen» historie om de gjenstandene de har.⁹⁸⁶ De blir enige om at lidenskapelige formidlere med stor fortellerevne på et bittelite lokalt museum, kan overgå den daglige formidlingen på en stor og tung nasjonal eller regional institusjon, med mer overordnet samlingsansvar og overordnede perspektiver. Det store museet kan mangle den lokale forankringen som er viktig for lokal identitet og kulturforståelse, formidlet gjennom det Ove kaller «små historier». De har med andre ord ulike assosiasjoner til museers nytte: Store museer med overordnede perspektiver i kunnskapsformidlingen blir posisjonerte et stykke unna allmennheten sine referanserammer og muligheten for å skape engasjement. Som motsetning posisjonerer de lokalmuseers formidling av historie- og kulturforståelse nærmere allmenhetens referanserammer og med større potensial for å skape engasjement.

For de aller fleste ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet oppleves det som helt vesentlig for universitetsmuseets identitet at det forbindes med forskning. Det er fakta at universitetsmuseene opererer i et nettverk med vitenskapelige, eller akademiske, aktanter og at forskning gjøres der. Med unntak av Ernst (F7), nøler de ikke når de svarer på dette spørsmålet. Hos de andre voksne intervjudeltakerne blir dette formulert mer som en normativ forventning om at universitetsmuseene *bør* har en høyere faglig kvalitet i den kunnskapen de formidler enn andre museer har. Det er imidlertid en omforent forståelse at det slett ikke er entydig at et tilgjengelig arsenal av oppdatert forskning impliserer bedre formidlingspraksiser, som engasjerer mer enn det den tydeligste motsatsen blant museer, lokalmuseer, kan få til.

Konsensusen om at universitetsmuseer formidler kunnskap assosiert med høy faglig kvalitet impliserer at det finnes andre mottakere eller deltakere i formidlingsprosessene enn museenes ansatte. Vi har sett at både barna og de voksne knytter mange av sine tanker om møter med museenes ansatte og ting, til forventninger om at noen skal lære noe av dem. Men *hvem* er det som skal lære av universitetsmuseene? Barna går på skolen, og det er nærliggende å tenke at når de møter voksne som spør dem om kunnskap slik jeg gjorde i intervjuene, så setter de det i sammenheng med sine hverdagslige erfaringer som skoleelever. Læring kommer frem som en helt vesentlig kvalitet ved museene også blant de voksne intervjudeltakerne, men her er det færre som snakker om at de lærer noe selv – det er «barn» og «allmennheten» som *bør* gå på museum for å lære.

⁹⁸⁶ Ove, F9, s. 8–9.

Siv (E3) stilte høye krav til museenes guider, fordi hun relaterer høy faglig kompetanse med godt læringsutbytte. Hun synes alle museer har noe for seg, men er skeptisk til museer hun ser på som «entertainment eller infotainment», for eksempel *Madame Tussaud* og *Amazing Rippley*. Disse skiller hun ut som kommersielle foretak, som ikke er like troverdige som offentlig, eller halvprivate museer, «etterpå så lurer vi liksom på, ja, hvor mye lærte vi egentlig av det her?»⁹⁸⁷ Det er barna hun er mest opptatt av, og hun setter stor pris på universitetsmuseene som «et sted hvor jeg kan ta med ungene og vise dem ting som har allmenn interesse og som på en måte åpner verden litt for dem, åpner felt for dem uten at det skal være skole heller, men hvor de faktisk blir tilført noe. Og samtidig så er det med formidling til allmennheten generelt».⁹⁸⁸ Siv er svært skeptisk til deler av samfunnsutviklingen som hun anser for mediestyrt og kunnskapsløs. Læring – først og fremst for barna – er en viktig kvalitet ved den kunnskapen museene formidler, og også den samfunnsrollen hun mener museene har, i motsetning til det de markedsstyrte mediene presenterer.

Også Sigurd (E5) sier at han først og fremst går på museer for barnas skyld, for at de skal lære noe. Barn er «nøkkelkunde» tenker han, og hovedoppgaven for museene må være å formidle interesse og fasinasjon for kunnskap, «Vitenskapsmuseet i Trondheim, det er et av de viktigste stedene, tror jeg, for unger for å kunne se og lære, ikke bare se det på en data-maskin».⁹⁸⁹ Det samme forteller Lena (E6). For henne er museer et sted der familier kan ha en litt annerledes dag sammen, «det handler litt om å komme ut av hverdagens stress og få nye inntrykk, lære noe, få noe å diskutere. Museer gir barn et forhold til kunnskap og læring på en mer avslappet måte», forteller hun.⁹⁹⁰ Hun går jevnlig på museum med datteren sin, og ellers når de har gjester eller reiser. Lena legger stor vekt på museenes betydning for barn, og synes at foreldrene har et ansvar for å legge til rette for gode museumsopplevelser, noe hennes egne foreldre ikke gjorde. Hun ble dratt fra ett rom til det neste, «mens jeg håpet at vi snart var ferdige».⁹⁹¹ I tillegg synes hun det er viktig at museene tilbyr aktiviteter for å gjøre besøket mer opplevelsersrikt. Lena legger ikke alt ansvaret på museenes ansatte, men tar mye ansvar selv for å forberede museumsbesøk, i hvert fall når familien er på ferie.

Mina (F6) jobber på NTNU Vitenskapsmuseet. Å skape og formidle kunnskaper om Midt-Norges forhistorie er jobben hennes, med objekter i museets samlinger som sentrale

⁹⁸⁷ Siv, E3, s. 2.

⁹⁸⁸ Siv, E3, s. 3.

⁹⁸⁹ Sigurd, E5, s. 5.

⁹⁹⁰ Lena, E6, s. 1.

⁹⁹¹ Lena, E6, s. 2.

medvirkere. Også hun forteller at et besøk til universitetsmuseet først og fremst er en familieaktivitet:

Mina: Og det er jo ikke til å komme unna at utstillingene i universitetsmuseene er meget attraktive for småbarnsfamilier, mens annen type informasjon er attraktivt for andre typer informasjonssøkere, og sånn er det jo for oss også. Med min familie, med små unger, så er utstillingene fine, da finner vi bestandig noen ting. Men når jeg personlig skal søke informasjon så vil jeg nok gå annerledes fram. Og da vil jeg nok gå mer målrettet fram, sannsynligvis, og finne andre kanaler.⁹⁹²

Universitetsmuseets utstillinger er ikke et sted å gå for å oppsøke kunnskap for Minas del. Hun besitter allerede de kunnskapene museet formidler. Trine (F6) støtter Mina. Hun synes ikke utstillingene ved NTNU Vitenskapsmuseet er oppdatert, eller viser aktuell forskning.⁹⁹³ Dette synspunktet deles med mange av de voksne intervjudeltakerne. Ernst og Halvor (F7) forteller at de liker jo å bli overrasket, men at det sjelden skjer. Ernst føler seg «overmett» på arkeologiske utstillinger nesten like fremstillinger. De er enige om at dette gjelder ikke bare museer, men også andre formater for fortelling, som bøker og film, «når du har besøkt én eller ti, så har man sett det».⁹⁹⁴

De voksne tenker altså at universitetsmuseet som formidlingssted, først og fremst egner seg til forskningsformidling rettet mot barn. Barna snakker mye om at de forventer å lære noe når de besøker museer, men de godtar ikke alt som god læring – det skal være *noe nytt*. Når jeg på tampen av samtalen om drømmemuseet i gruppe F3, spør barna om de synes museer er viktige, svarer Nils, som skal begynne i 5. klasse: «Jeg synes museum er litte granne viktig, fordi da får vi vite noe som vi ikke har visst før. Men hvis vi drar dit igjen og det ikke er noe nytt, så har vi jo visst det fra før».⁹⁹⁵ Å møte den samme fremstillingen av virkeligheten, gang på gang, er kjedelig. Da blir det gjentatte møter med faktasaker – uavhengig av om man er barn eller voksen.

Som vi har sett i beskrivelsen av møter med kunnskap som læring, oppfatter de voksne intervjudeltakerne i mindre grad at universitetets museum er et sted de selv kan gå for å få ny, relevant og oppdatert kunnskap «fra forskningsfronten». I intervjuene med de voksne deltakerne stiller jeg spørsmålet om hvordan de vanligvis går frem når de skal skaffe seg vitenskapelig kunnskap om tema *utenfor* sine egne fagfelt. De forteller at de ofte gjør et

⁹⁹² Mina, F6, s. 9.

⁹⁹³ Trine, F6, s. 9.

⁹⁹⁴ Halvor og Ernst, F7, s. 10.

⁹⁹⁵ Nils, F3, s. 9.

google-søk, eller starter med *Wikipedia*, men flere understreker at de da er kildekritiske til det de finner. Videre forteller flere at de leter opp kunnskap på nettsider som *forskning.no*, *gemin.no*, i fagbøker og tidsskrifter, i populærvitenskapelige programmer på TV og radio, i dagspresse og i ukeblader.⁹⁹⁶

Universitetsmuseet som motvekt til mediesamfunnets overflattiskhet

Den andre assosiasjonsrekken som inngår i faktabyggingen om NTNU Vitenskapsmuseet er at dette er et formidlingssted som virker som en motvekt for alternative kunnskapskulturer og mediedrevet forskningsformidling med nyhetsfokus og mindre kildekritiske, mindre vitenskapelige, eller i verste fall rene økonomiske eller politiske motiver. Dermed posisjoneres universitetsmuseet mellom forventninger knyttet til museet som et akademisk formidlingssted og andre kunnskapskulturer representert av for eksempel tabloide massemedier, engler og alternativ medisin. Det er særlig to spørsmål fra intervjuguiden som fører til at forholdet mellom «vitenskap» og «samfunn» blir diskutert, det er om museer er viktig, og om det er viktig at vitenskap og forskning skal ha en synlig plass i samfunnsdebatten.⁹⁹⁷

I gruppe F6 (yngre ansatte) snakker de om relasjonen mellom forskning og samfunn. Mina sier hun synes det er kjempeviktig at vitenskap og forskning er en synlig del av samfunnsdebatten. Atle stemmer i: «Det var vel ikke noe annet å si til det».⁹⁹⁸ Jeg spør hvorfor de synes det er viktig, og flere avbryter hverandre mens de bidrar til en utdyping av svaret. Øyvind sier: «Du må ha litt motvekt til engler og onde ånder og sånn. Derfor er det viktig å ha kunnskap om vitenskap».⁹⁹⁹ Atle er enig i at alt ikke bør være «basert på tro», men at en bør ha «litt kunnskap bak valg som gjøres». Andreas beskriver deretter det han kaller et «tendensiøst mediebilde» der halvparten av det som står i avisene er usant. Fagfolk som kan belyse ulike sider i samfunnsdebatten er derfor viktige, mener han, fordi det gjør at «vanlige folk også har en mulighet til å gjøre seg opp en oppfatning på mer edruelig grunnlag, enn bare kostnad eller politisk visjon».¹⁰⁰⁰ I denne korte sekvensen oversettes vitenskapens nytte flere ganger. Først som motsats til overtro, så som motsats til et «tendensiøst» mediebilde, deretter som motsats til kommersielle vurderingskriterier og endelig som motsats til verdiladede politiske vurderingskriterier. Mens vitenskapen fremstår som en faktaorientert og etterrettelig

⁹⁹⁶ E3, s. 4; E5, s. 8; F5, s. 14; F6, s. 11; F7, s. 21–22; F8, s. 27; F9, s. 18–19.

⁹⁹⁷ Intervjuguiden til barna hadde ikke spørsmål som handlet om vitenskapens synlighet i samfunnsdebatten.

⁹⁹⁸ Mina og Atle, F6, s. 10.

⁹⁹⁹ Øyvind, F6, s. 10.

¹⁰⁰⁰ Atle og Andreas, F6, s. 10.

aktant, symboliserer overtro, media, politikk og kapitalisme fenomener, eller enheter, som i denne samtalen ikke assosieres med objektiv bevisførsel og vitenskapelige verifiserte metoder. Lars Petter følger opp med en analyse av samfunnets behov for offentlige «lavkosttilbud», som universiteter, biblioteker og museer, slik at voksne som er ferdige med skolegangen og ikke er akademikere også har mulighet til å tilegne seg mer kunnskap.¹⁰⁰¹ Mina tillegger også akademias ekspertvelde styrke når hun og sier det er viktig at kunnskap skal ligge i bunnen av både politiske valg og andre typer valg, siden «museets tunge samfunnsplikt, det er å oppdra allmennheten sånn at de forstår hvordan de skal forholde seg til verden». Hun fortsetter litt spøkefullt, «det forstår de vel kanskje, bare de får nok kunnskap».¹⁰⁰² «Kunnskap gir makt», avslutter Lars Petter, og sier at det gir folk evnen til å skille mellom hva som er sant og ikke, slik at de unngår å bli lurt eller å falle for «enkle virkemidler».¹⁰⁰³

Deltakere i gruppe F6 vektlegger at for å gjøre gode valg og vurderinger trengs faktabaserte, vitenskapelige kunnskaper om virkeligheten. Vitenskapssynet som får dette resonnementet til å virke er at vitenskap er løsrevet fra tro, politikk og økonomi. De seneste tiårene med konstruktivistisk og kritisk teori innenfor kultur- og samfunnsvitenskapene har bidratt med et alternativt kunnskapssyn, der vitenskapens slør av politisk og økonomisk nøytralitet er revet vekk. Også forståelsen av modus 2-kunnskapskultur med nye vilkår for kunnskapsproduksjon bidrar med alternative forståelser av forholdet mellom vitenskap og andre samfunnsmessige forhold som betydelig sammenblandet. Vitenskap/forskning knyttes til flere sett av assosiasjoner og er i bevegelse mellom en posisjon som objektiv og apolitisk, og som vi skal se nedenfor, som grunnlag for politiske beslutninger, «gode» politiske valg og å myndiggjøre enkeltindivider gjennom kunnskapsmakt.

I gruppe F5 (Fra sans og samling II) har Henrik, Ole og Petter en lang samtale om at de synes vitenskap og forskning skal være en synlig del av samfunnsdebatten fordi det generelle kunnskapsnivået i samfunnet er for lavt, og «det er så mye rart som folk går rundt og tror på».¹⁰⁰⁴ De frykter at den store valgfriheten folk har når det gjelder informasjonskanaler, kan føre til at de velger den «lette underholdninga» slik at kunnskapsnivået synker og folk kan trekke feil politiske slutninger. Petter bruker nynazisme som eksempel og sier at slike

¹⁰⁰¹ Lars Petter, F6, s. 10.

¹⁰⁰² Mina, F6, s. 10–11.

¹⁰⁰³ Lars Petter, F6, s. 11.

¹⁰⁰⁴ Ole, F5, s. 13.

ekstreme meninger skyldes «usedvanlig begrenset kunnskap og kompetanse om ting», og at forskningsformidling er god og lite konfliktfylt måte «å fjerne grunnlaget for den typen grupperinger på». Ole og Henrik er enige.¹⁰⁰⁵ Også i gruppe F8 (eldre ansatte) er det enighet om at vitenskap bør være synlig for folk flest. Arne sier at museets formidling handler om å gjøre «folk litt mer bevisst på verden omkring seg», og «en må jo begynne å stille seg spørsmål når en tredjedel av befolkningen stemmer Fremskrittspartiet. Da har du en oppgave å gjøre med kunnskapsformidlingen i samfunnet».¹⁰⁰⁶ Deretter samtaler de om at god kunnskapsformidling gir folk forståelse for «grunnverdiene våre», og at holdningsskapende arbeid, særlig overfor unge mennesker kan bidra til å motvirke «åpenbare dumheter».¹⁰⁰⁷ I gruppe F7 (museologene) er alle enige i at vitenskap skal være en synlig del av samfunnsdebatten, og den første begrunnelsen kommer fra Ernst, som sier at «ellers får vi for mye religion!»¹⁰⁰⁸ Vegard flytter motsetningen over til det politiske feltet og mener politisk saksbehandling, for eksempel i kommunen, ofte er mer basert på *personlig* skjønn enn *faglig* kompetanse, og at det kan gi uheldige virkninger i forvaltningssaker.¹⁰⁰⁹ Halvor flytter spørsmålet over i en demokratisammenheng og et offentlig rom, når han mener at vitenskapelig kunnskap bør ligge til grunn for en «rasjonell debatt, der det beste argumentet basert på den beste kunnskapen skal vinne».¹⁰¹⁰ Også Trygve mener forskernes rolle er å være premissleverandører for demokratiske beslutningsprosesser, og nettopp derfor er formidling så viktig.¹⁰¹¹ Nå begynner de å diskutere hva kunnskap egentlig er, men de er aldri i tvil om at det er vitenskapelig ekspertise som har den riktige kunnskapen, og at utfordringen er å nå frem til politikere, forvaltningsapparat og utstyre folk flest med riktige argumenter å debattere med i det offentlige rom.

Siv (E3) blir engasjert når hun svarer på spørsmålet om vitenskap og samfunnsdebatt, hun synes det er viktig at vitenskapsfolk er synlige med sine *dokumenterte* kunnskaper:

Siv: Særlig etter hvert som vi har fått en såkalt idiotifisering av massemedia og internett hvor man tilbys så mye overfladiskhet, så mye tabloidisert informasjon og også så mye desinformasjon etter hvert. [...] Vi har en slags av-vitenskapeliggjøring av samfunnet nå med en tendens til alternative ståsteder og synspunkter, der alle synspunkter skal være like gyldig uten at det er dokumentert. Jeg synes det er

¹⁰⁰⁵ Henrik, Ole og Petter, F5, s. 13–14.

¹⁰⁰⁶ Arne, F8, s. 26.

¹⁰⁰⁷ Arne, Leif, Gudrun, Torgeir og Inger, F8, s. 26.

¹⁰⁰⁸ Ernst, F7, s. 19.

¹⁰⁰⁹ Vegard, F7, s. 19.

¹⁰¹⁰ Halvor, F7, s. 19.

¹⁰¹¹ Trygve, F7, s. 20.

*skremmende, og jeg synes at en synliggjøring av forskningsaktiviteter er fryktelig viktig. Ikke minst for demokratiet, altså, for hele samfunnsutviklinga.*¹⁰¹²

På en mer spisset måte fremfører hun samme poeng som Halvor (F7), om at det demokratiske offentlige rommet preges av alt for mange ulike kunnskapskulturer, med representanter som alle vil ha rett. Men hun synes ikke alle har rett, forskerne med sine dokumenterte kunnskaper har mest rett. Demokratiet setter hun opp som en positiv medvirker til vitenskapelig forskningsformidling, mens det tabloide massemedier og internett er motvirkende krefter som synliggjør forskjellene og bidrar til *idiotifisering*, *av-vitenskapeliggjøring* og *desinformasjon*, som demokratiet ikke kan livnære seg av.

Sitatene ovenfor viser at relasjonen mellom vitenskapelige kunnskaper, eller forskning, og politiske verdivalg er i bevegelse – den er til forhandling. Forskningsformidlingens nytte forklares både som mediering av objektive, apolitiske kunnskaper og som mediering av et kunnskapsbasert grunnlag for gode politiske valg. Hva som skal være *gode politiske valg*, kan imidlertid ikke avgjøres uten å settes i sammenheng med verdiperspektiver knyttet til kunnskapssyn. Selv om vitenskap og forskning posisjoneres som en kontrast til det som er politisk (verdier, ressursfordeling, holdninger), viser intervjudeltakerne at vitenskapens nytte også er at den nettopp er politisk: Den skal fylle på med holdningsskapende kunnskap, men det skal være *riktige* holdninger og *riktig* kunnskap, og konsensus synes å være et sosialdemokratisk ideal. Dermed blir universitetsmuseenes rolle som vitenskapsformidler i samfunnet også en politisk rolle som må knyttes til prioriteringer ut fra verdiorientering, noe som ikke passer overens med det positivistiske synet på «ubesudlet» og sann kunnskap som også kommer til syne i argumenter for hvorfor samfunnet trenger vitenskap.

Det er også andre kunnskapskulturer enn politiske som universitetsmuseets forskningsformidling kan bidra til å holde stand overfor. Wenche i gruppe F4 (Fra sans og samling I) er bekymret for at *underholdningsbaserte* verdier tar overhånd i forskningsformidlingen, og relaterer dette til endringer i samfunnet som skaper utfordringer for museer generelt:

Wenche: Jeg synes ofte i museumsverden i dag, jeg jobber jo innen der, at det er mer og mer underholdning. Du skal tekkes folk. Det fokuseres kanskje ikke så mye på gjenstander eller gjenstandssamlinger eller sammenhengen mellom gjenstander lenger. Det er mer underholdningsbasert, for man tror ikke at man kan holde på

¹⁰¹² Siv, E3, s. 4

*fokus fra publikum i lengre tid av gangen. Det synes jeg preger hele samfunnet, egentlig.*¹⁰¹³

Hun beskriver en opplevd forskyving av museenes formidlingsfokus. Den aktanten Wenche plasserer lengst unna museene er «underholdningsbransjen», for der løses relasjonene mellom museumsgjenstandene opp og blir ikke lenger sammenhengende historier, «basert på kunnskapen om gjenstanden», men fragmenterte attraksjoner knyttet til en rask og omskiftelig tidshorisont. «Digitale ting» som skal gjøre det mer spennende, relaterer Wenche til denne uønskede situasjonen, der målet om spenning utkonkurrerer gjenstandens autensitet og historiske kontekst. De andre i gruppa sier seg enige, og Wenche understreker sin misnøye med å si at «da kan du like gjerne gå på tivoli, eller sirkus».¹⁰¹⁴ Denne kontrasteringen har effekt fordi tivoli og sirkus knyttes til et annet sett av assosiasjoner og praksiser enn museenes unike ansvar for å bygge opp kunnskap og innsikt om kulturarven, som er det Wenche fokuserer på. Tuva følger opp med en lignende situasjonsbeskrivelse av samfunnet om medialisert og preget av at internett stadig skal oppdateres, at ting skal gå raskt, og «du har spennende titler for at folk skal klikke seg inn og det er underholdning, underholdning, underholdning».¹⁰¹⁵

I gruppe F9 (IKT-gruppen) er det også formidling av vitenskapelig kunnskap som motvekt mot alternative kunnskapskulturer som først blir nevnt, når jeg spør om de kan si litt om universitetsmuseets funksjoner i samfunnet. Audun mener det er et kvalitetsstempel at det leverer «validert kunnskap», og Paal beskriver følgende scenario:

*Paal: Vi lever jo et rart liv. På den ene sida har vi et veldig kunnskapsbasert samfunn, et High Tech-samfunn. Vi omgir oss med dingser som dette her [viser mobiltelefonen], men samtidig er det masse folk som går rundt og tror på Snåsamannen og håndspåleggelse. [...] Så egentlig burde vi – og det gjelder ikke bare museumsansatte, men det gjelder universitetsansatte generelt – være mye mer aktiv i samfunnsdebatten enn hva folk egentlig er.*¹⁰¹⁶

Her posisjonerer Paal ulike aktanter i universitetsmuseenes omgivelser, som alle påvirker museet fra ulike kanter. Kunnskapssamfunnet og det teknologiske samfunnet legger for eksempel føringer for mye av de daglige praksisene i universitetenes museer. Snåsamannen derimot, fungerer som en motsetning, som understreker universitetsmuseets tilhørighet til en

¹⁰¹³ Wenche, F4, s. 8.

¹⁰¹⁴ Wenche, F4, s. 9–10.

¹⁰¹⁵ Tuva, F4, s. 10.

¹⁰¹⁶ Audun og Paal, F9, s. 14.

akademisk kunnskapskultur, siden Snåsamannen assosieres med det radikalt motsatte. For å holde assosiasjonsrekkene rundt Snåsamannen i sjakk, bør altså universitetets ansatte bli mer aktive samfunnsdebattanter.

Alternative kunnskapskulturer blir også nevnt i gruppe F4 (Fra sans og samling I), der Jon forteller at han synes det er «ekstremt viktig» at vitenskap og forskning er en synlig del av samfunnsdebatten for å motvirke «det populistiske», og de andre rundt bordet sier seg enige. Jon utdyper:

Jon: Det er motsatsen mot det populistiske, mot dette tilfeldige. Alt vi gjør innenfor for eksempel behandling i helsevesenet er jo tuftet på systematikk. Motsatsen i dag er at det er veldig mye innen helse som tilbys til pasienter som ikke er tuftet på det samme grunnlaget. Det er en ting som gjør at vitenskap og forskning [må] ut til folket på en forståelig måte.¹⁰¹⁷

Her henter han erfaring fra sin egen arbeidshverdag for å sette viktigheten i perspektiv. Kunnskap som ikke er systematisert og etterprøvd etter kriterier for vitenskapelig metode, er ikke vitenskapelig, men populistisk. Assosiasjoner som gir utsagnet virkning er at vitenskap og forskning henter styrke i å være noe som ikke er folkelig, som alle kan vite. Samtidig virker praksiser for forskningsformidling til å nettopp gjøre allmennheten kyndigere i vitenskapelig forståelse, noe som synliggjør aktant-nettverket som et rom for forskyvninger av fortegn: I det ene øyeblikket er «det folkelige» en motsetning, i det andre øyeblikket er «det folkelige» et mål.

Etter Jons utsagn blir det stille i fem sekunder, før Tuva sier at hun også synes at det er viktig at forskere formidler sine kunnskaper til andre enn hverandre:

Tuva: Det må fortelles til folk, politikere, de som kanskje har myndighet til å begynne å gjøre om systemer, til å ta i bruk ny forskning og resultater, sånn at det kommer samfunnet offentlig til gode.¹⁰¹⁸

Forskningsformidling er nyttig fordi den kan virke slik at forskning kan komme samfunnet til gode. Jon mener en særlig utfordring er at mange forskere ikke er komfortable med journalister. Tuva supplerer med et eksempel på at journalistene bruker overskriften «Forskning viser at ...» for å få oppmerksomhet, klikk og siteringer, men ikke for å presentere en helhetlig forskningssak, og det synes hun blir feil. Jon sier at det krever mye av forsknings-

¹⁰¹⁷ Jon, F4, s. 8.

¹⁰¹⁸ Tuva, F4, s. 8.

journalistene, som må ha en kompetanse *i tillegg* til det å være generell journalist, for å kunne formidle forskning på en hensiktsmessig måte, og Tuva er enig.¹⁰¹⁹

Ernst i gruppe F7 (museologene) sier at på NTNU Vitenskapsmuseet får folk mulighet til å tilegne seg kunnskapene direkte fra primærkilden, altså forskeren selv, «hvis du får det formidlet kun gjennom mediene, så går det gjennom ‘x’ antall filtre. Hos oss kan vi tilby møtet med det laveste ledd – eller høyeste ledd».¹⁰²⁰ Ernst tenker tilsynelatende at jo nærmere kunnskapskilden, dess mer ekte og ubesudlet er kunnskapene som formidles. Knut mener utstillinger, både på andre museer og pop-up-utstillinger, kan være gode alternative informasjonskanaler til media, og spør retorisk, «Er vi flinke til å bruke det?» Noen andre svarer «nei». Karen repliserer at hun tror det er viktig at universitetsmuseet tar aktivt stilling og viser det, fordi de har høy troverdighet blant publikum, mens det man leser i avisene skal man «ta med en klype salt» og være kritiske til. Men hun stiller også spørsmål ved den vitenskapelige kunnskapens egentlige objektivitet, for «hvorvidt det faktisk er sant, er et annet spørsmål».¹⁰²¹

I gruppe F9 (IKT-gruppen) er de engasjert i diskusjonene om de ulike kunnskapskulturene som universitetsmuseet må forholde seg til. Ove kommenterer at unger ikke har respekt for autoriteter, verken overlæreren eller forskeren, og han tror det medvirker til at respekten for kunnskap forsvinner.¹⁰²² Her posisjonerer han vitenskapelig kunnskap – og de som besitter den – øverst i et ideelt hierarki av ulike kunnskapsformer, likt Ernst (F7). Etter det som nettopp er sagt rundt bordet, er både religion, helbredelse, engletro og medier posisjonert lengre nede i et slikt hierarki. Samtalen fortsetter med en diskusjon av forskning og journalistikk og vurderinger av kunnskapsformidling som populærvitenskap, iblandet egne erfaringer med møter med journalister. Audun er ikke helt enig med Ove i at all autoritet er smuldret vekk, tvert imot synes han jo at mange journalister er *for lite kritiske* til det forskerne sier, og bare formidler det videre uten å stille spørsmål. Det trenger ikke å bli direkte feil, men blir i hvert fall unyanserte mediehistorier om forskning.¹⁰²³ Til dette innvender Paal at, «som forsker hvis du skal komme i media, så må du selge deg litt, og da forsvinner litt av det saklige kunnskapsbaserte».¹⁰²⁴ Audun og Tore er helt enige, men ønsker at journalistene gjør

¹⁰¹⁹ Tuva og Jon, F4, s. 8.

¹⁰²⁰ Ernst, F7, s. 20.

¹⁰²¹ Knut og Karen, F7, s. 20.

¹⁰²² Ove, F9, s. 15.

¹⁰²³ Audun, F9, s. 15.

¹⁰²⁴ Paal, F9, s. 15.

bedre research.¹⁰²⁵ Journalistene må med andre ord gjøre en mer kildekritisk jobb, som i praksis innebærer en forskyvning av journalistikken mot vitenskapelige forståelser og vurderingskriterier.

Paal sier at han noen ganger får inntrykk fra media av at «kunnskap er litt foraktelig omtalt» og at fagfolk blir latterliggjort som «fantasiløse og trangsynte».¹⁰²⁶ Etterpå forteller han om da han ble invitert til et radioprogram for å snakke om en ny fagbok, men ikke fikk et eneste relevant spørsmål om boka eller de utgravingene den var basert på. Han var klar over at han deltok i et hyggelig prateprogram, og ikke et vitenskapsprogram, men synes likevel det var respektløst av journalisten å be ham komme midt i arbeidstiden uten å ha forberedt et eneste saklig spørsmål.¹⁰²⁷ Et dilemma forbundet med situasjonen var om dette er en type samfunnsbidrag som NTNU ønsker at ansatte skal registrere i *Cristin*-databasen, slik at de kan få et tallmateriale på de ansattes aktive deltakelse i samfunnet, eller om det burde overses. Det er jo ikke kunnskapsformidling, mener Paal, og Audun bemerker at det er mer som «fyll mellom pop-platene».¹⁰²⁸ Audun sier at som forsker må en alltid være på vakt overfor journalister som er på jakt etter sensasjonelle oppslag der det en sier blir tatt ut av sammenhengen og slått stort opp, «det er jo kjempeskummelt», mener han.¹⁰²⁹

Media kan ut fra disse beskrivelsene ses som en overflatisk og sensasjonsstyrt påvirker, fordi grundige og ikke-sensasjonelle saker ikke er i medias interesse. En slik medielogikk står i relasjon til vitenskapelig kunnskap gjennom en gjensidig negasjon: Sensasjonsmediene henter styrke i at de er omskiftelige og engasjerende, mens vitenskapen henter styrke i grundighet og troverdighet. Uten sammenligningen ville styrkene, eller kvalitetene, ikke hatt virkning.

Paal, Audun og Tore (F9) mener at massemedier og journalister misforstår hva som er viktige forskningsresultater og ikke følger akademiske spilleregler for kildekritikk og gyldighet. Ove snur på situasjonen når han sier at forskerne må være ydmyke når de bedømmer sin egen viktighet og påvirkningskraft, det er mye i arbeidshverdagen som ikke er så sensasjonelt, mener han:

Ove: Det handler i hvert fall ikke om liv og død. Hvis jeg har grupper på besøk så kan det være både små koselige historier om pene blomster, men også større ting i

¹⁰²⁵ Audun og Tore, F9, s. 15.

¹⁰²⁶ Paal, F9, s. 14.

¹⁰²⁷ Paal, F9, s. 16

¹⁰²⁸ Paal og Audun, F9, s. 16.

¹⁰²⁹ Audun, F9, s. 17.

*forhold til klimaendringer og gjengroing av Norges utmark. Men det er ikke noe som får direkte konsekvenser for hvordan folk agerer dagen etter et besøk.*¹⁰³⁰

Selv om noen kunnskaper har liten nyhetsinteresse, kan det likevel være gode historier om vitenskap. Ove skyver ansvaret over på forskerne, og mener de må skaffe seg medietrening og selv finne ut hvor grensen går mellom faglig kvalitet og at man «plumper uti det». Audun følger opp med at det er viktig, for «alternativet er jo at man er så forsiktig at man ikke sier noen ting».¹⁰³¹ Siden alle museets fortellinger ikke har potensial som nyhetssaker, savner Ove at museets fagfolk tar mer ansvar for formidlingen i museet og møter besøkere ansikt til ansikt. Han tenker ikke at det trenger å være professorene folk skal møte, men et utvalg blant de ansatte som liker å fortelle om faget sitt og som kjenner museet. Eivor er enig, men ser et mulig problem med at ikke alle forskerne er komfortable i den rollen: Selv om de kan faget sitt, så er det ikke sikkert de forteller om det på en måte som «catcher» folk.¹⁰³² Oves bidrag er en forskyvning fra ideene om både fjern vitenskapelig kunnskap og sensasjonelle nyheter, og mot nære møter mellom forskere og folk flest gjennom en relasjon som består av gode historier. Eivor oversetter den gode historien med noe som skal engasjere og skyver dermed vitenskapeligheten i retning av noe mindre relevant, eller engasjerende. Igjen ser vi hvordan relasjonen mellom «det vitenskapelige» og «det folkelige» fremstilles som en avstand, som motsetninger, der kunnskap assosiert med forskning og vitenskap oppleves som fjernt og langt unna, mens kunnskap som assosieres med «det folkelige» både passer inn i mediebildet og oppleves som fengende, relevant og nært brukernes/besøkernes referanserammer.

Der mennesker, ting og kunnskaper møtes

I dette kapittelet har jeg beskrevet hvilke assosiasjoner intervjudeltakerne kobler til NTNU Vitenskapsmuseet når de italesetter museet som et formidlingssted. Jeg har skilt ut tre aktant-kategorier som særlig tydelige i intervjumaterialet: Mennesker, ting og kunnskaper. Disse aktantene er ulike fenomener, de er det Latour kaller heterogene. Mennesker har bevissthet, kompetanser og kanskje en agenda, ting kan betraktes, holdes og føles, og kunnskaper er diskursive formasjoner. Felles for dem er at de i intervjumaterialet fremstår som fenomener som er avhengig av andre aktanter for å få betydning og spillerom, de diskuteres, er gjenstand for forhandlinger og påvirker universitetsmuseet som et sted der forskningsformidling gjøres.

¹⁰³⁰ Ove, F9, s. 15.

¹⁰³¹ Ove og Audun, F9, s. 17.

¹⁰³² Ove og Eivor, F9, s. 16.

Mange mennesker møtes på museet, der de inngår i relasjoner med hverandre og setter ulike assosiasjoner i virksomhet. I kraft av sin erfaring som museumsbesøkere snakker intervjudeltakerne om møter med museers ansatte, både verter, guider og forskere. De ansatte forteller også om sine opplevelser av møter med besøkende. Skiller mellom besøkende, vakter, verter, guider og forskere er relasjonelle og knytter ulike sett av assosiasjoner om kvaliteter og praksiser til disse aktant-kategoriene, selv om et og samme menneske i praksis kan opptre som både en og flere av dem. Aktantene er ikke alltid «den samme», de beveger seg i aktør-nettverket når ulike assosiasjoner gjøres relevante for dem.

Verten møter daglig besøkende, mottar mange spørsmål og kan bli oppfattet som en museumsekspert. Derfor må det finnes gode kommunikasjonslinjer mellom de som jobber som verter og de som har andre stillinger, slik at ulike spørsmål får et best mulig begrunnet svar «fra museet». Mange besøkende har store forventninger til guides kunnskapshorison og fortellerevner, og guider beskrives både som medvirkere til gode læringsopplevelser og som brysomme forstyrre av en kontemplativ stund i museet. Museets forskere kan også oppfattes som guider. Når det beskrives at det er en forsker som gjør formidlingen, knyttes imidlertid aktiviteten til en form for ekspertise som assosieres med at de også er produsenter av akademisk kunnskap. Virkningen av denne ekspertisen på formidlingspraksisene er ikke entydig, men en bevegelse mellom svært engasjerende for et allment publikum fordi de har dybdekunnskap, eller vanskelige å forstå for et allment publikum fordi dybdekunnskapen de har ikke er folkelig. Forventningene til formidlingspraksisen de utfører samsvarer med forventningene til guider og verter: De bør mediere på engasjerende måter og være tilgjengelige for besøkere som ønsker å vise ting de har funnet, eller har spørsmål de ønsker svar på. Når de ansatte på NTNU Vitenskapsmuseet forteller om sine egne opplevelser av formidlingsmøter, er det særlig møter med små grupper av besøkende de har gode erfaringer med. Men slike møter passer dårlig inn i den hverdagslige organiseringen av universitetets museum som et fakultet og «Kvalitetsreformens» krav til vitenskapelig publisering fremfor samlingsarbeid og allmennrettet formidlingsvirksomhet, til tross for at både strategiske dokumenter og intervjudeltakernes forståelse av universitetsmuseenes særtrekk er knyttet til nettopp møter med forskere og formidling av forskning.

Dialogen i møtene mellom mennesker i museet beskrives på ulike måter, men forbindes av flere til interesse og engasjement som kvaliteter i samtaler. De ansatte synes en god dialog oppstår når de møter interesserte og engasjerte besøkere, mens besøkere knytter en god dialog til engasjerte formidlere som kan gi nye kunnskaper og svare på spørsmål.

Når er en ting bare en ting, og når er det en mediator og dermed også en aktant, i Latours forståelse? Våre naturlige og fysiske omgivelser, eller tingene rundt oss, kan bli sosiale akanter og mediatorer for ulike former for innsikt. Objektet har ikke bare et potensial for å kunne bli tolket på ulike måter, av ulike betraktere, men er også en materiell bærer av alle de måter det gjennom sin levetid er bragt i spill på, i handlings- og forhandlingssituasjoner. Mange av tingene som museumsbesøkerne møter har en effekt i universitetsmuseets nettverk fordi det stadig forhandles om betydningen de kan ha. Når museumstingene beskrives fra ulike utkikkspunkter, viser de et mangfoldig og ofte motsetningsfylt potensial for mediering, og de flyttes frem og tilbake mellom ulike assosiasjonsrekker gjennom nettverksarbeidets forhandlingsprosesser. Intervjudeltakerne assosierer tingene med både fortid og samtid, og med virkelighet og virkelighetsflukt. Medieringsprosesser som beskrives er ikke nødvendigvis avhengig av om museumstingene er autentiske. Både døde, utstoppede dyr, rekonstruksjoner av arkeologiske hus og kopier av dinosaurer kan mediere nærvær av naturens og fortidens virkeligheter. Noen ganger vil museumsbesøkerne også erfare ting ved å bruke dem.

Utstillingsteknologier kan også ses som ting. Dette kan være både teknikker for montering av gjenstander, lyd- og lyssetting og visuelle effekter, men også digitale fremstillinger og sosiale medier. De ansatte har et eget blikk for utstillingsteknologier og bruker museumsbesøk som inspirasjon til eget arbeid. Når det gjelder til NTNU Vitenskapsmuseets forsøk på digitale dialoger gjennom ulike sosiale medier, kommer det imidlertid frem at dette er en forholdsvis ny arbeidsoppgave som de ansatte forteller at de må gjøre (kapittel 9), men som museumsbrukere bryr seg lite om.

I møtene med kunnskap er det særlig to assosiasjonsrekker som er fremtredende i beskrivelser av nytten ved NTNU Vitenskapsmuseets forskningsformidling: Den ene er at museet skal være et sted for læring, aller mest for barn. De voksne forteller at de ikke egentlig ser på museet som et sted de vil oppsøke for å selv få kunnskap om vitenskap og forskning. Den andre er at universitetsmuseet skal bidra som motvekt til et mangfold av kunnskapskulturer som finnes i et medialisert samfunn, der både massemedier og engler spiller effektive roller som assosiasjoner til det forskning og vitenskap *ikke* er. Vitenskap og forskning knyttes imidlertid til flere sett av assosiasjoner og er i bevegelse mellom en posisjon som objektiv og apolitisk, og som nødvendig grunnlag for allmennheten til å gjøre gode politiske valg. Slike gode valg synes blant intervjudeltakerne å være knyttet til sosialdemokratiske verdier.

Relasjonen mellom «det vitenskapelige» og «det folkelige» fremstilles som en avstand og som motsetninger, der kunnskap assosiert med forskning og vitenskap oppleves som fjernt og

langt unna allmennhetens referanserammer, mens kunnskap som assosieres med «det folkelige» både passer inn i mediebildet og assosieres med noe mer fengende, relevant og nært museumsbesøkernes referanserammer. Samtidig virker praksiser for forskningsformidling til å nettopp gjøre allmennheten kyndigere i vitenskapelig forståelse, noe som synliggjør aktant-nettverket som et rom for forskyvninger av fortegn: I det ene øyeblikket er «det folkelige» en motsetning, i det andre øyeblikket er «mer folkelig» et mål.

11. En kategori, et arbeidssted, et formidlingssted

Universitetsmuseum, type museum som finnes i Norge i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø. I motsetning til de fleste andre museer i Norge, som er grunnlagt ved private tiltak med støtte av lokale myndigheter (i mange tilfeller også med statlig støtte), har universitetsmuseene fra begynnelsen av vært rene statsinstitusjoner, utbygd med sikte på studier og undervisning. De har utviklet seg til betydelige institusjoner av verdi ikke bare for norsk forskning, men med samlinger som søkes også av forskere fra mange andre land.

Arkeologisk museum i Stavanger, Bergen Museum, Tromsø Museum, Vitenskapsmuseet i Trondheim, Naturhistorisk museum og Kulturhistorisk museum Universitetet i Oslo utgjør de norske universitetsmuseene. Gjennom museenes felles nettportal www.unimus.no er en del av samlingene gjort tilgjengelige og søkbare med tekst, fotografier og stedfesting.¹⁰³³

Teksten over er fra *Store norske leksikon* om de norske universitetsmuseene. Den er knapp. Den fremstiller «universitetsmuseum» som en «black box» og en faktasak i Latours forstand, noe avklart som ikke innbyr til diskusjon. I denne avhandlingen har jeg sett nærmere på det motsetningsfulle og tidvis rotete innholdet i museumskategorien *universitetsmuseum*, som hittil har vært lite redegjort for i norsk museologi.

Mitt formål har vært å se nærmere på hvordan betegnelsen *universitetsmuseum* har etablert seg som en egen norsk museumskategori i løpet av de siste 200 årene, med hovedvekt på tiden etter 2. verdenskrig, da flere byer enn Oslo fikk universiteter. Jeg har tatt utgangspunkt i ett av universitetsmuseene, NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim, og analysene varierer mellom å følge kategorien *universitetsmuseum* i politiske dokumenter og historiske sekundærkilder, og å undersøke etableringen av et universitetsmuseum i Trondheim. Jeg har også beskrevet NTNU Vitenskapsmuseet ved å analysere et intervjumateriale som ble samlet inn blant

¹⁰³³ Universitetsmuseum, i *Store norske leksikon*. Hentet 29. juni 2020 fra <https://snl.no/universitetsmuseum> (Artikkelen står oppført uten forfatter, men Anne-Sofie Hjemdal (Telemarksforskning) står oppført som fagansvarlig for museum i SNL).

museets ansatte og besøkende i 2012–2013. Dette materialet gir et øyeblikksbilde av akkurat dette museet som arbeidssted og formidlingssted på det tidspunktet dialogene fant sted.

Forskningsformidling har vært en «rød tråd», eller en aktant jeg har fulgt etter gjennom empirien. Det har vært viktig for meg å vise at museer ikke kan ekstraheres fra et omkringliggende samfunn og isoleres i ren form, men får betydning gjennom de ulike relasjonene de har til omgivelsene sine. På samme måte som museer ikke kan isoleres fra «det sosiale» rundt seg, kan heller ikke forskningsformidling reduseres til et spørsmål om å spre pålitelig informasjon om forskningsresultater i et mer hverdagslig språk, til folk som mangler denne informasjonen. Det dreier seg om komplekse praksiser i relasjon til et større kommunikasjonsfelt, som også inkluderer fenomener som kan oppfattes som vitenskapsformidlingens rake motsetninger, for eksempel markedsføring, kulturindustri, journalistikk og politikk.

Ifølge Latour finnes ikke «ren» informasjon, kun oversettelser. Det er fordi et hvert utsagn er formet av den som ytrer det, slik at det passer inn etter hensikter og prosjekter. Det er oversettelser som holder aktør-nettverk sammen. Aktanter kan godt flytte rundt i nettverket og mediere ulike sett av assosiasjoner. Når arkeologiske artefakter både kan mediere forhistorisk virkelighet og nåtidens virkelighet, flytter de på seg i nettverket til universitetsmuseet. I kraft av at de er betegnet (assosiert) som en arkeologisk ting, holdes de fast i nettverket av et bredt repertoar av arkeologisk ekspertise, lovverk og samlingsforvaltningspraksiser, og av museet som en offentlig institusjon.

Begrepet *forskningsformidling* har sin egen historie. Denne handler om formidling som en virksomhet som skal bidra til å fylle kunnskapshull hos allmuen, og om mer interaktive praksiser der publikum involverer seg med vitenskap på mer selvbestemte måter – i overensstemmelse med teorier om museer som dialogsteder, deltakersteder og kontaktsoner. Ofte blir dialogisk og deltakende formidling satt opp i et motsetningsforhold til folkeopplysning, der dialog og deltakelse i museer assosieres med et sunt demokratisk ytringsmangfold med godt rom for medvirkning, mens folkeopplysning assosieres med noe mer tradisjonelt og i større grad som uttrykk for autoritetsutøvelse og overføring av enhetlige virkelighetsoppfatninger bestemt av en elite. Janet Marstine beskriver i «The contingent nature of the new museum ethics» (2011a) hvordan målet med museumsetikken for det tjuelførste århundre bør være å utfordre oppfatninger om rigid museumsmakt, og heller forstå museer i lys av kompleksitet, motsetninger og bevegelse. Det har jeg forsøkt å gjøre i denne avhandlingen. I tillegg har jeg tatt i bruk begrepet *sosialt robust* vitenskap, som på mange måter betegner den refleksiviteten

den nye museumsetikken krever – både av museumsforskere, museumsansatte, museumsbesøkere og museumsdeltakere.

I lys av relasjonell kunnskapssosiologi kan vi nyansere oppfatningen om folkeopplysning som et gammeldags maktredskap ved å stille oss kritiske til en oppfatning om at forskningsformidling skjer *etter* at forskningsarbeidet er ferdig og resultater er klare til å presenteres, og heller betrakter forskningsformidling som en *grunnleggende bestanddel* i all vitenskapelig virksomhet. Dette innebærer videre et oppgjør med en forskningsformidlingsdiskurs som er orientert om behovet for at forskningsresultater må diffundere ut i samfunnet fordi det finnes et generelt underskudd av kunnskap «der ute». Monologisk forskningsformidling er ikke gammeldags og utdatert, det kan være noe mottakere både ønsker og forventer å få, i selvbestemte møter med kunnskap. Det er nyttig for å skape et felles forståelsesgrunnlag for saker i bevegelse. Det som er et viktig poeng er at slik forskningskommunikasjon ikke skal være en lite gjennomtenkt effekt av at man gjør «som man pleier», men et refleksivt valg av mediering. Forskningsformidling kan ikke løsrives fra spørsmål om politikk, etikk og moral, fordi man bør ta stilling til hvordan man rammer inn et budskap for bestemte sosiale grupper. De som må ta stilling er mange, fordi museer involverer mange mennesker. Det er det vi driver med i nettverkene, overtaler og påvirker hverandre til å enes om fakta i saker som betyr noe for oss og som gir virkeligheten form og mening.

De sosiale omgivelsene universitetsmuseene opptre i relasjon til, beveger seg mellom flere parametere for vurdering av kunnskapsinformasjon. Merkelapper for effektfulle endringsprosesser er globalisering, medialisering, individualisering og kommersialisering. Samfunnet som museene virker i forhold til kan karakteriseres på ulike måter, alt etter hvilket perspektiv man analyserer det gjennom. Både kulturpolitikken, museumspolitikken og FoU-politikken problematiserer effekter som forbrukersamfunnet, mediasamfunnet, utdanningssamfunnet, kunnskapssamfunnet og informasjonssamfunnet har på de respektive feltene. En universal-resept på utfordringene er å bli mer *relevant*, og for å bli det må kunnskap medieres. Her passer det å minne om betegnelsen *sosialt robust kunnskap*, som STS-forskere har beskrevet som en ny verdimåler: Selv om etterrettelighet og pålitelighet fremdeles skal være krav for vurdering av vitenskapelighet, trenger vitenskap og forskning i stadig sterkere grad å legitimeres ved at den også er *sosialt robust*.¹⁰³⁴ Det innebærer anerkjennelse som relasjonelle praksiser som skal utsettes for offentlig debatt og dynamisk reforhandling. Forskningsrådets

¹⁰³⁴ Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, s. 116.

krav om at forskningsprosjekter skal kunne legitimere samfunnsrelevans kan ses som et uttrykk for en slik forskyvning mot at vitenskapelige praksiser guides av sosiale normer og intensjoner om å vise samfunnsansvar.¹⁰³⁵ NTNUs motto «Kunnskap for en bedre verden» kan ses som et symbolsk uttrykk for et slikt legitimeringsprosjekt.

Fra slutten av 1700-tallet til vår tid, har forskningsformidling vært et sentralt omdreiningspunkt for diskursene om både forskningsinstitusjonene, museene og universitetsmuseenes nytte for samfunnet. Det er i medieringsprosesser at bevegelsen av kunnskap skjer og politikksaker skapes – i Latours forstand. Museenes og andre kunnskapsinstitusjoners formidling kan selvsagt foregå som intermediatorers spredning av faktasaker, som ikke er ment å brukes til noe annet enn å øke kunnskap hos den enkelte. Kunnskapssamfunnets behov for folk med *stadig mer kunnskap* legitimerer dette som effektiv praksis i et «prosjekt» med stor oppslutning. Samtidig ser vi at digitalisering i løpet av 2000-tallet er lansert som et «universalverktøy» for forskningsformidling. I intervjuene med ansatte og besøkende ved NTNU Vitenskapsmuseet beskrives imidlertid ikke det digitale museet som et attraktivt sted, de vil heller ha fysiske møter mellom engasjerte ansatte og engasjerte besøkere. I slike situasjoner blir universitetsmuseets kunnskaper og ting omsatt til saker av betydning.

Etableringen av universitetsmuseum som norsk museumskategori

Jeg har beskrevet hvordan begrunnelser for formidlingsvirksomhet ved det som i dag er universitetenes museer, har vært i bevegelse gjennom et tidsrom på over 200 år. Jeg har også vist hvordan norske museer har fungert som arenaer for sosiale og politiske forhandlinger om kunnskap lenge før «forskningspolitikk» og «kulturpolitikk» ble adskilte politiske saksfelt på 1970-tallet, før museumsformidling ble etablert som et eget fagområde i samme periode, og før universitetsmuseene og de kulturhistoriske museene ble adskilt under hvert sitt departement i 1990.

I løpet av 1800-tallet oppstod en kobling mellom vitenskap og museer i Norge. Men denne koblingen har ikke vært fastlåst for ettertiden, tvert imot har det vært rom for forhandlinger om hva vitenskap er, og hvordan den skal komme til nytte for samfunnet gjennom museenes kunnskapsproduksjon og formidlingsvirksomhet. Nyten har vært oversatt på ulike måter: Den ble tidlig relatert til et behov for kunnskap og dannelse for både vitenskapsfolk og allmennhet, og til et behov for næringsliv og teknologiske fremskritt for staten. En assosiasjonsrekke som

¹⁰³⁵ Gibbons, 1999; Nowotny, Scott og Gibbons, 2001, s. 117, 167; Nowotny, Scott og Gibbons 2003.

er svært tydelig i dag, sammen med fokus på læring, er at universitetsmuseet skal være en nyttig motvekt til alternative kunnskapskulturer som har stort nedslagsfelt i ulike massemedier og sosiale medier. Samtidig er det også nettopp massemediene som beskrives som intervju-deltakernes foretrukne kilde til kunnskaper om ting de ikke kan.

1970-tallet var en periode for utkrystallisering av flere statlige politikkkfelt, der universitetenes museer i svært varierende grad ble synliggjort som aktanter med effekt på politikkområdet. I forskningsdokumentene ble universitetenes museer ansett som *ubetydelige* forskningsmiljøer, og de ble ikke nevnt i sammenheng med temaet forskningsformidling. I museumspolitikken ble universitetenes museer derimot fremstilt som *betydelige* forskningsinstitusjoner med tradisjonsrik historisk tyngde, og med samlinger som var av nasjonal interesse – og derfor statens ansvar. Utover det ble universitetenes museer satt på sidelinjen som «black box», både i *Innstilling av 1970* og i *Om museumssaken* (1972). Boksens input og output var det samme: *De var store, gamle museer med samlinger av nasjonal interesse*. Samtidig gjorde ansatte ved universitetenes museer seg synlige i en egen *universitetsmuseumsdiskurs*. De bidro til å nyansere ved å knytte arbeidsplassen sin – og arbeidet sitt – til mange ulike fenomener og politikker i museenes omgivelser. Det var liten tvil om at fremtiden for universitetenes museer var *en sak som beveget seg* for dem, og de arbeidet blant annet for å spre denne entusiasmen ved å få allmennheten til å engasjere seg i samfunnsaker som var forbundet med universitetsmuseenes faglige satsningsområder innenfor naturforskning og kulturforskning.

I løpet av 1980-tallet ble folkeopplysning som motiv for museumsformidlingen oversatt til engasjerende kunnskapsformidling. For å lykkes med formidling i et stadig mer markedsorientert samfunn med en stadig mer omfattende kulturøkonomi, ble mediene fremstilt som en aktant som kunne være til nytte. Medienes logikk kunne brukes for å ramme inn bestemte kunnskapshistorier som *relevante*, og ønsket effekt var allmenhetens engasjement for museene. I tillegg skulle lokalmuseene ha rett til å presentere et annet syn på lokalsamfunnets historie enn det «vitenskapelig korrekte».¹⁰³⁶ Denne orienteringen mot interessevekkende museumsformidling samsvarer med den diskursen om forskningsformidling som PCST-forskere har kalt *Public Engagement in Science (PES)*. I løpet av 1980-tallet ble de naturhistoriske museene synligere i norsk museumspolitik, både som en annen kategori museer enn de kulturhistoriske museene som lenge hadde vært politikkens fokus, og også som

¹⁰³⁶ Statens Museumsråd, 1986, (Vedlegg 2, *Rapport om norske museers vandreutstillinger, Forsøksvirksomhet i Trøndelag, 1982–1985*, s. 12).

steder med relevans for et voksende miljøengasjement og bærekraftig utvikling av både natur- og kulturvern.

Gjennomgangen av forskningspolitiske dokumenter har vist at det er grunn til å modifisere påstanden i *Museumsutredningen* (1996) om at universitetsmuseene frem til da bare var synlige i dokumenter som gjaldt høyere undervisning og forskning. Frem til 2000-tallet hadde en universitetsmuseumsdiskurs tvert imot satt tydeligst spor i politiske dokumenter om museer generelt – blant annet i *Museumsutredningen*, der museer ble lansert som dialoginstitusjoner og møtesteder. På kultur- og museumsfeltet foregikk imidlertid prosesser av oversettelse som vektla universitetsmuseene som *forskningsinstitusjoner*, mens i forskningspolitikken foregikk i hovedsak prosesser av oversettelse som vektla at de var *museumsinstitusjoner*. Der utgjorde relasjonen til de andre museale kjerneoppgavene – samlingsforvaltning og utstillinger – en distinksjon sammenlignet med andre forskningsinstitutter og forskningssentre. Universitetsmuseet falt mellom stolene og havnet på sidelinjen når både kulturpolitikken, museumspolitikken og forskningspolitikken ble forhandlet frem.

Først med *Kunnskapsdepartementets* første offentlige utredning om universitetsmuseene, *NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet* (2006) og den påfølgende *St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale* (2008), ble det trukket opp tydelige skillelinjer for hvilke hovedoppgaver universitetsmuseene var særlig egnet til å utføre – og som andre museer var mindre egnet til å utføre. Videre var det også på 2000-tallet at universitetsmuseene blir anerkjent som forskningsinstitusjoner i FoU-politikken. Dialogbegrepet som ble lansert med *Museumsutredningen* (1996) ble i liten grad styrende i det arbeidet som universitetsmuseene ved overgangen til 2000-tallet ble inkludert i, da universitetene innså et behov for å utrede sine museer. På FoU-feltet ville et sterkt fokus på *dialog med allmennheten* i stor grad bidra til å opprettholde en avstand mellom universitetenes museer og FoU-feltets diskurs om kvalitet i forskningen. Det felles prosjektet for universitetsmuseene og universitetene ble å vektlegge hva det var ved museenes virksomhet som passet i FoU-landskapet, og å sette opp tiltak for å forsterke disse, slik at universitetsmuseenes virksomhet og universitetenes virksomhet ble mer samsvarende. Dette bidro til at idealene for universitetsmuseenes arbeid i tydeligere grad fremstod som avvikende fra den øvrige diskursen om norske museers rolle som samfunnsinstitusjoner. Nettverksarbeidets effekt var at universitetsmuseene ble *inskribert* som en egen museumskategori, på nytt som en avklart «black box», men med et annet innhold enn i tidligere perioder. De fremstod i større grad som en forklarende enhet i politikken.

Etableringen av et universitetsmuseum i Trondheim

I forbindelse med DKNVS, Museets overgang til Universitetet i Trondheim – AVH i 1968, ble det produsert fakta om DKNVS, Museet som et vitenskapssted, der allmennrettet formidling var en av de *vitenskapelige* oppgavene som ble praktisert der. Museet endret også navn til Vitenskapsmuseet. Frem til konsolideringen i NTNU i 1996 hadde Vitenskapsmuseet en stor grad av autonomi innenfor universitetsorganisasjonen. Som en del av NTNU ble imidlertid museets avdelingsstruktur endret i tråd med universitetets øvrige fakulteter og institutter. Museet ble organisert som en egen enhet direkte under universitetsstyret, altså på linje med de øvrige 11 fakultetene, dog ikke organisert som et fakultet, men som «en forvaltningsenhet med eget styre». Oppgaver som de andre fakultetene og instituttene på NTNU ikke hadde, knyttet til samlinger (inkludert arkeologiske utgravinger, utstillinger og annen formidlingsvirksomhet), ble organisert under en 12. enhet på fakultetsnivå, kalt Museet. Det daglige arbeidsstedet for museets ansatte ble fortsatt museumsbygningene på Kalvskinnet i sentrum. Likevel bidro overgangen til NTNU med endrede faktiske forhold og en oversettelsesprosess som beveger universitetets museum i to ulike retninger, som en vitenskapelig universitetsdel, og en ikke lenger så vitenskapelig museumsdel.

I 2005 gjennomgikk formidlingsvirksomheten ved NTNU Vitenskapsmuseet nye oversettelsesprosesser da en eksplisitt formidlingsstrategi for første gang ble utarbeidet, etterfulgt av en markedsundersøkelse. Andre fakta ble nå produsert, om formidlingsvirksomheten som museets kjernevirksomhet, og om museet som et sted der det var på tide å ta et oppgjør med gamle og passive formidlingsmåter, og ønske nye kontroversielle og kritiske formidlingsmåter velkommen. Imidlertid var det langt mellom idealene i museets nye formidlingsstrategi og de empiriske resultatene som markedsundersøkelsen fra samme år, la for dagen som Vitenskapsmuseets virkelighet.

Fokuset på rollen som universitetsmuseum ble forsterket parallelt med lanseringen av de politiske dokumentene *Kunnskap for fellesskapet* (2006) og *Tingenes tale* (2008). Disse var ikke innrettet mot å produsere fakta om universitetsmuseene som *dialoginstitusjoner* og steder for kritiske og kontroversielle kunnskaper om samfunn, kultur og natur. I stedet bidro de i større grad til å trekke universitetenes museer – som kategori – mot en akademisk modus 1-kunnskapskultur. Den gjeldende strategiplanen for NTNU Vitenskapsmuseet, *Vitenskap i sentrum* (2018), bidrar også med produksjon av fakta om museet som først og fremst et akademisk sted.

NTNU er i dag en sterk aktant med stor effekt på den virkeligheten som universitets museum skal være «ledende» innenfor. Gjennom *formidling* skal museet nå – tilsynelatende – først og fremst *overføre* sin ekspertviten, slik at allmennheten får forståelse for den og slik at universitetet kan sikre rekruttering av flinke studenter. Mange krefter trekker museet i samme retning. Når både gjeldende politiske dokumenter om universitetsmuseene som kategori, NTNUs strategiplan og NTNU Vitenskapsmuseets strategiplan lar museet hente styrke som et akademisk ekspertsted, produseres det samtidig overbevisende fakta om at dette er universitetets museums virkelighet. Det får effekt.

NTNU Vitenskapsmuseet som arbeidssted

NTNU Vitenskapsmuseet er en sak av stor betydning for de ansatte, og i intervjuene forteller de om arbeidshverdagen som gjøremål i endring. De diskuterer pågående forskyvninger mellom de ulike kjerneoppgavene forskning, forvaltning og formidling, og særlig er det to orienteringspunkter – eller aktanter – som beskrives som aktive påvirkere «utenfra», *NTNU* og *digitalisering*. De ansatte produserer gjennom samtalene fakta om sin arbeidsvirkelighet, men de er ikke alle sammen enige om hvordan denne virkeligheten ser ut, eller burde se ut.

Selv om NTNU Vitenskapsmuseet ikke alltid har vært løftet frem som en viktig formidlingsarena for NTNU, blir museet av de ansatte oversatt til å ha denne rollen, og flere refererer til en ideell forventning om at museet nå skal formidle «hele NTNU», samtidig som de ansatte forskerne også skal utvikle fremragende ekspertise på sine fagfelt. De har ulike oppfatninger om hvorvidt dette er en ønsket eller uønsket situasjon.

Museenes formidlingsarbeid, eller *formidling* opptrer i intervjuene som en uspesifisert størrelse, eller symbolsk aktant, som assosieres til ulike utadrettede formidlingsoppgaver, som utstillingsarbeid, blogging, digital tilgjengeliggjøring av samlinger, og å prate med folk som ikke er spesialister. *Forskning* opptrer også som en symbolsk aktant, assosiert med akademiske praksiser rettet mot produksjon av nye vitenskapelige kunnskaper og spisset ekspertise, som skal publiseres i kvalitetssikrede vitenskapelige journaler for å utløse «kvalitetskapital» i form av ekstra forskningsmidler det kommende året, og anerkjennelse i fagmiljøet. For de ansatte ved museet er objektstudier en del av dette forskningsarbeidet, mens for de øvrige fagmiljøene ved NTNU er verken samlingsforvaltning eller forskning på museumsobjekter vanlig praksis. Oppgaver knyttet til samlingsforvaltningen ved museet er under press fordi det både er et sterkt fokus på at museet skal være en formidlingsinstitusjon for universitetet, og et sterkt fokus på forskningsvirksomhet som den målbare størrelsen for

akademisk kvalitet. Både «formidling» og «forskning» er aktanter som kan skifte fortegn: Sammen med «tverrfaglighet» kan formidling bidra til å gjøre universitetsmuseet til et unikt sted for forskningsformidling, og for nyskapende forskning, men også bidra til å skyve museets virksomhet bort fra en tidligere identitet som et sted for formidling av og forskning på *gjenstander, naturhistorie og arkeologi*.

Beskrivelser av digitaliseringsoppgaver som «stjeler tid» fra andre arbeidsoppgaver som skulle vært gjort, er elementer i faktabygging om utfordringene som digitale verktøy bringer med seg. Samtidig ser vi at blogging kan ha både positive og negative effekter: Det er positivt når den ansatte kan velge selv hva de vil skrive og når bloggpostene får respons. Når den ansatte ikke opplever at de kan velge selv, men pålegges å blogge bare for å oppfylle noen strategiske formidlingsmål, oppfattes det i stedet som sløsing med arbeidstid.

Beskrivelser av ulike erfaringer, muligheter, handlinger og materialiteter er her satt sammen på en måte som gjør at NTNU Vitenskapsmuseet kan oversettes til et mangfoldig arbeidssted. Det er rom for ytringsmangfold. Likevel viser de ansatte en sterk kulturell tilhørighet til museet på Kalvskinnet. Bevisstheten om at det er et museum de jobber ved, og ikke et hvilket som helst annet institutt ved NTNU, holder enheten NTNU Vitenskapsmuseet sammen, til tross for motsetninger og ulikheter. Det er slett ikke *akkurat det samme* som foregår i museet hver dag, men det er likevel repeterende mønster av rutiner, prosedyrer og relasjoner mellom mennesker, symboler og ting.

NTNU Vitenskapsmuseet som formidlingssted

Faktabyggingen om NTNU Vitenskapsmuseet som et formidlingssted orienterer seg omkring tre aktant-kategorier: Mennesker, museumsting og kunnskaper. Både verter, guider, eksperter, utstoppede sebraer og arkeologiske funn medvirker i prosesser der kunnskap medieres til de besøkende – i samspill med andre aktanter som kan bidra til å styrke og svekke museet som formidlingssted. *Kunnskap* blir ofte fremstilt som en ideell aktant i entallsform, som opptrer både som et slags subjekt, eller en avsender i formidlingsprosesser. Men kunnskap er også selve innholdet i medieringsprosesser. Disse tre aktantene er helt ulike fenomener, de er det Latour kaller heterogene: Noen er mennesker, andre er følbare ting, og atter andre er diskursive formasjoner. Felles for dem er at de i intervjumaterialet fremstår som fenomener som diskuteres og er gjenstand for forhandlinger, og at de påvirker universitetsmuseet som et sted der forskningsformidling *gjøres*.

Intervjudeltakerne – i kraft av sin erfaring som museumsbesøkere – har snakket om møter med museenes ansatte, både verter, guider og forskere – og de ansatte har fortalt tilsvarende om noen av sine møter med besøkende. I disse møtene settes ulike assosiasjoner i spill. Vertene er viktig for de besøkendes opplevelse av NTNU Vitenskapsmuseet, og er de som kanskje oftest mottar spørsmål fra de besøkende. Derfor må det også finnes gode kommunikasjonslinjer mellom de som jobber som verter og de som har vitenskapelige stillinger. Guiden er knyttet til assosiasjoner om at de har faglige kunnskaper, og den gode guiden formidler på engasjerende måter. Guider kan imidlertid få motsatt fortegn også, som forstyrrende for en kontemplativ museumsopplevelse. Forskeren som formidler er også en aktant. De knyttes til en egen ekspertise, fordi de produserer vitenskapelig kunnskap, men forventningene til formidlingspraksisen de utfører samsvarer med guidens: De bør mediere på engasjerende måter – og de bør være tilgjengelige for besøkere som ønsker å vise ting de har funnet eller har spørsmål. De ansatte på museet forteller om sine egne opplevelser av formidlingsmøter, og da er det særlig møter med små grupper av besøkere de har gode erfaringer med. Men slike møter passer dårlig inn i den hverdagslige organiseringen av universitetets museum, til tross for at både strategiske dokumenter og intervjudeltakernes forståelse av universitetsmuseenes særtrekk, er nettopp møter med forskere og forskningskunnskaper.

Museenes ting kan ha kontrasterende effekter som mediatorer for både virkelighetsforståelse og virkelighetsflukt; historieformidling og samtidsforståelse. Medieringsprosessene som ble beskrevet i intervjuene var ikke avhengig av om tingene er autentiske – både døde, utstoppede dyr, rekonstruksjoner av arkeologiske hus og kopier av dinosaurer kan mediere nærvær av naturens og fortidens virkeligheter. Blant tingene en kan møte på museer er også de fysiske omgivelsene *utenfor* utstillingsmontre, med lys og lyd og kanskje støv og rot. Også digitale verktøy og møter med museet i sosiale medier på en PC ble beskrevet som ting med medieringseffekt, men også som temmelig ubetydelige ting.

I møtene med kunnskap var det særlig to assosiasjonsrekker som var fremtredende i intervjumaterialets beskrivelser av nytten ved NTNU Vitenskapsmuseets forskningsformidling: Museet skal på den ene siden bidra til læring, aller mest for barn. De voksne forteller faktisk at de ikke egentlig ser på NTNU Vitenskapsmuseet som et sted de vil oppsøke for å selv få kunnskap om vitenskap og forskning. På den andre siden skal universitetsmuseet bidra som motvekt til et mangfold av kunnskapskulturer som finnes i et medialisert samfunn, der både massemedier og engler spiller effektive roller som assosiasjoner til det forskning og

vitenskap *ikke* er. Relasjonen mellom «det vitenskapelige» og «det folkelige» fremstilles som en avstand, som motsetninger, der kunnskap assosiert med forskning og vitenskap oppleves som fjernt og langt unna allmennhetens referanserammer, mens kunnskap som assosieres med «det folkelige» både passer inn i mediebildet og assosieres med noe mer fengende, relevant og nært museumsbesøkernes referanserammer.

I dette medialiserte kunnskapssamfunnet må de museumsansatte finne ut hvordan de skal balansere sin rolle som troverdige forskningsformidlere, og hvordan de skal håndtere at den formidlingsformen som de fleste snakker varmt om, både som besøkende og museumsansatte, er møter med engasjerte medmennesker, og slett ikke digitale formidlingsverktøy.

Etterord

Jeg har forsøkt å nærme meg fenomenet universitetsmuseum fra ulike sider, likevel har jeg ikke fanget opp alt det universitetsmuseet gjør og er. Det er en umulig oppgave, og det vil alltid være flere aktanter å beskrive: Aktør-nettverkene kan utvides på uendelig mange måter ifølge Latour, og universitetsmuseum som museumskategori, arbeidssted og formidlingssted vil aldri la seg beskrive fullt ut. Det fylles av heterogene aktanter, motsetninger, uavklarte antakelser, men også av repeterende situasjoner og fakta. Jeg har ikke hatt som mål å rydde opp, men å beskrive et uregjerlig mangfold som likevel lar seg regjere og politisk administrere fordi det er holdt sammen – og blir gjort – i et stabilt aktør-nettverk forbundet med et repertoar av teknologier, praksiser, mentaliteter og materialiteter over lang tid.

Når det trengs kan academia trekkes frem som en sterk aktant i NTNU Vitenskapsmuseets aktør-nettverk, mens andre ganger er det formidlingsvirksomhetens koblinger til media, det offentlige debattklimaet og andre kunnskapskulturer som produser fakta om museet. Derfor hører et norsk referansebibliotek for artsspesifikke DNA-sekvenser; 200 000 arkeologiske gjenstander fra middelalderbyen Trondheim; Current Research Information System (CRISTIN); skrukorker på en blekksprutkopi og nystekte steinalderkjeks hjemme i museet på Kalvskinnet, sammen med de som jobber der og de som besøker det.

Museene har ved sine særlige krav og særlige oppgaver skapt en ny type av den vitenskapelige fagmann, den lærde som samtidig må ha det praktiske grep på tingene, skolet øye for en smakfull utstilling, og pedagogisk trang til og evne til å lære fra seg på en fruktbar måte.¹⁰³⁷

¹⁰³⁷ Håkon Shetelig (1944, s. 8), i innledningen til boka *Norske museers historie*.

Referanseliste

- Adorno, T.W. og Horkheimer, M. (1991) *Kulturindustri. Opplysning som massebedrag* (Cappelens populære skrifter, oversatt av Arne Sundland). Oslo: Cappelen.
- ABM-utvikling (2010) *Åpen og samordnet tilgang til kulturarven. Anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden* (ABM-Skrift nr. 66). Oslo: ABM-utvikling.
- Abt, J. (2006) The Origin of the Public Museum, i Macdonald, S. (red.) *A Companion to Museum Studies*. Malden: Wiley-Blackwell, s. 115–134.
- Amundsen, A. B. og Brenna, B. (2010) Museer, kritisk museologi og tverrfaglige museumsstudier, i Rogan, B. og Amundsen, A. B. (red.) *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus forlag, s. 9–23.
- Andersen, H. W., Brenna, B., Njåstad, M. og Wale, A. (2009) *Æmula Lauri. The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters, 1760–2010*. Sagamore Beach: Watson Publishing International.
- Bangstad, T. R. (2017) Verdens speil og tingenes gravsted: Om metaforbruk og «gjøren» i museologien, *Norsk Museumstidsskrift*, 3(2), s. 60–76.
- Bennet, T. (2006) Exhibition, difference and the logic of culture, I Karp, I., Kratz, C. A., Buntinx, G., Szwaja, L., og Ybarra-Frausto, T. (red.) *Frictions. Public Cultures/Global Transformations*. London: Duke University press, s. 46–79.
- Berglund (2007) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab – en 1700-tallshistorie fra Trondheim. Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie (2007), s. 53–76.
- Bhabha, H. K. (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Bjerregaard, P. (red.) (2020) *Exhibitions as Research. Experimental Methods in Museums*. London: Routledge.
- Blok, A. og Jensen, T. E. (2009) *Bruno Latour – hybride tanker i en hybrid verden*. København: Hans Reitzels forlag.
- Borch, C., og Madsen, M. R. (2008) En introduktion, i Latour, B. *En ny sociologi for et nyt samfund*. København: Akademisk forlag, s. 11–17.
- Boylan, P.J. (1999) Universities and Museums: Past, Present and Future, *Museum Management and Curatorship*, 18(1), s. 43–56.
- Brandt, T. og Nordal, O. (2010) *Turbulens og tankekraft. Historien om NTNU*. Oslo: Pax forlag.
- Bratelli, T. (1993) *Evolusjonismen og det moderne. Ein analyse av tilkomsten av arkeologien som vitenskapelig disiplin* (Magistergrad i arkeologi). Tromsø: Universitetet i Tromsø.

- Brattli, T. (2006) *Fortid og forvaltning. En analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005 med hovedvekt på arkeologiske forhold* (Avhandling, Ph. d.). Trondheim: NTNU.
- Brenna, B. (2003) Verdensutstillinger. Å se er å lære, i Amundsen, A.B; Rogan, B. og Stang, M. (red.) *Museer i fortid og nåtid essays i museumskunnskap*. Oslo: Novus forlag, s. 46-49.
- Brenna, B. (2006) Halvannen tekopp av kokosnøttskall. Vitenskapelige og sosiale gjenstander i 1700-tallets samlingskultur, *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*, 3, s. 32–52.
- Brenna, B. (2009) Hva gjør museologi? *Nordisk museologi*, 2009/1, s. 63–75.
- Brenna, B. (2010) Tidligmoderne samlinger. Fra det kuriøse til det normale, i Rogan, B. og Amundsen, A. B. (red.) *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus forlag, s. 27–40.
- Brenna, B. (2011) Clergymen Abiding in the Fields: The Making of the Naturalist Observer in Eighteenth-Century Norwegian Natural History, *Science in Context*, 24(2), s. 143–166.
- Brenna, B. (2012) Gjort er gjort. Universitetsmuseene post factum, i Maurstad, A. og Hauan, M. A. (red.) (2012) *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika, s. 231–237.
- Brenna, B. (2016) Kvalitet og deltakelse i museer, i Eliassen, K.O og Prytz, Ø. (red) *Kvalitetsforståelser. Kvalitetsbegreper i samtidens kunst og kultur*. Oslo: Kulturrådet, s. 36–53.
- Brøgger, J. (2018, 22. juni) Arne Martin Klausen, i *Norsk biografisk leksikon*. Tilgjengelig frå [https://nbl.snl.no/Arne Martin Klausen](https://nbl.snl.no/Arne_Martin_Klausen) (18.12.2019).
- Bucchi, M., 2004. *Science in Society. An Introduction to Social Studies of Science*. London: Routledge.
- Bucchi, M., 2008. Of deficits, deviation and dialogues. Theories of public communication of science, i Bucchi, M. og Trench B. (red) *Handbook of Public Communication of Science and Technology*. London: Routledge, s. 57–76.
- Bucchi, M. og Trench B. (red.) (2008) *Handbook of Public Communication of Science and Technology*. London: Routledge.
- Bucchi, M. og Neresini, F. (2002) Biotech remains unloved by the more informed. *Nature* (416), s. 261.
- Byrne, S., Clarke, A., Harrison, R. og Torrence, R. (red.) (2011a) *Unpacking the Collection. Networks of Material and Social Agency in the Museum*. New York: Springer.
- Byrne, S., Clarke, A., Harrison, R. og Torrence, R. (2011b), Networks, Agents and Objects: Frameworks for Unpacking Museum Collections, i Byrne, S., Clarke, A., Harrison, R. og Torrence, R. (red.) *Unpacking the Collection. Networks of Material and Social Agency in the Museum*. New York: Springer, s. 3–26.

- Cappelen, J. W. (1885) *Hovedregister til Storthings-Forhandlinger 1814–1870 med Tillæg, indeholdende Register til Komiteindstillinger*. Kristiania: J. Chr. Gundersens Bogtrykkeri.
- Casini, S., og Neresini, F. (2013) Behind Closed Doors. Scientists` and Science Communicators` Discourse on Science in Society. A Study Across European Research Institutions. *Tecnoscienza*, 3(2), s. 37–62.
- Christensen, H.D. (2012) Mellem formidling og kommunikation?, i Maurstad, A. og Hauan, M. A. (red.) *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika, s. 123–140.
- Cloître, M. og Shinn, T. (1985) Expository Practice. Social, Cognitive and Epistemological Linkage, i Shinn, T. og Whitley, R. (red.) *Expository Science: Forms and Functions of Popularisation*. Dordrecht og Boston: Reidel, s. 31–60.
- Dahl, H. F. og Helset, T. (2006) *To knurrende løver. Kulturpolitikens historie 1814-2014*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Davies, S. R., 2015. Deficit, deliberation and delight: STS and science communication, i Davies, S. R., Horst, M. og Stengler, E. (red.) *Studying Science Communication*. Copenhagen: University of Copenhagen / Bristol: University of West England, s. 7–11.
- DKNVS, Museet (1972) *Målsetting og oppgaver for institusjonen*. DKNVS: Trondheim.
- DKNVS, Museet (u.å) Fra B. Larsson til Kollegiet. Om utstillingsaktiviteten ved Museet og et forslag til samarbeidsform ved temporære utstillinger (Brev fra Bjørn Larsson til Kollegiet, arkivert i NTNU Vitenskapsmuseets saksarkiv for 1974). Trondheim: DKNVS, Museet.
- Dyshte, O. (red.) (2001) *Dialog, samspel og læring*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Dysthe, O., Bernhard, N. og Esbjørn, L. (2012) *Dialogbasert undervisning. Kunstmuseet som læringsrom*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ekeland, T. G. (2001) Fortid som fortellinger – i turistindustrien og i vitenskapelig arkeologi, *Primitive tider*, 2001(4), s. 101–112.
- Eliassen, K. O. (2016) Innledning, i Eliassen, K. O. og Prytz, Ø. (red.) *Kvalitetsforståelser. Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. Oslo: Kulturrådet, s. 7–22.
- Engelstad, E. (1953) *Norske museers landsforbund – De kunst- og kulturhistoriske museer: Årsberetninger og årsmøter 1940-1952*. Oslo: KIRSTES forlag.
- Eriksen, A. (2009) *Museum. En kulturhistorie*. Oslo: Pax Forlag.
- Eriksen, A. (2010) Fra stevneplass til dialoginstitusjon. Norske kulturhistoriske museer 1950–2010, i Rogan, B. og Amundsen, A. B. (red.) *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus forlag, s. 61–75.
- Falck, K. (1972) Bergen Museum og Universitetet i Bergen, i Vorren, Ø. (red.) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø/Oslo/Bergen: Universitetsforlaget, s. 187–191.

- Falk, J. H. (2009) *Identity and the museum visitor experience*. Walnut Crees: Left Coast Press.
- Falk, J. H. og Dierking, L. D. (1992) *The Museum Experience*. Washington D.C.: Whalesback Books.
- Falk, J. H. og Dierking, L. D. (2000) *Learning from Museums. Visitor Experiences and the Making of Meaning*. New York: Altamira Press.
- Falk, J. H. og Dierking, L. D. (2013) *The Museum Experience Revisited*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Findlen, P. (1989) The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy. *Journal of the History of Collections*, 1 (1), s. 59–78.
- Flessner, R. (2014) Revisiting Reflection: Utilizing Third Space in Teacher Education, *The Educational Forum*, 78(3), s. 231–247.
- Foucault, M. (1970) *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Pantheon Books.
- Fossen E. (1999) Fortiden kan ikke hjelpe oss å utforme de samfunnene vi nå står overfor, *Morgenbladet*, 31.12.99, tilgjengelig fra https://morgenbladet.no/1999/brenn_museene
- Frøyland, M. (2003) Multiple erfaringer i multiple settinger – Memus: Et teoretisk rammeverk for museumsformidling. *Nordisk museologi*, 2/2003, s. 51–70.
- Fuglesang, L., Olsen P. B. og Rasborg K. (red.) (2013) *Videnskabsteori i samfunnsvidenskabene, på tværs af fagkulturer og paradigmer*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Fægri, K. (1972) Museets funksjon ved universitetet, i Vorren, Ø. (red.) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø/Oslo/Bergen: Universitetsforlaget, s. 192–206.
- Gibbons, M. (1999) Science`s New Social Contract with Society. *Nature*, No. 402, December 1999, s. 81–84.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott P. og Trow, M. (1994) *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. Los Angeles: Sage Publications.
- Girard, A. (1983 [1972]) *Cultural Development: Experiences and Politics* (2. utg. /1 utg.1972). UNESCO.
- Gjærevoll, O. (1972) Museene – Nye tider, nye oppgaver, i Vorren, Ø. (red) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø: Universitetsforlaget, s. 219–223.
- Gjærevoll, O. (1998) *Mine memoroarer 1916–1994*. Trondheim: Arbeiderbevegelsens historielag.
- Grankvist, R. (2009) Frederik Moltke Bugge, i *Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 7. desember 2020 fra https://nbl.snl.no/Frederik_Moltke_Bugge.

- Greenhalgh, P. (1989) Education, Entertainment and Politics: Lessons from the Great International Exhibition, i Vergo, P. (red.) *The New Museology*. London: Reaktion Books, s. 74–98.
- Gripsrud, J. (2017) (Red.) *Allmenningen. Historien om norsk offentlighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gustavsson, B. (2011) Forbindelsen mellom hermenautisk och postkolonial bildning, i Steinsholt, K. og Dobson, S. (red.) *Dannelse. Introduksjon til et ullent pedagogisk landskap*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 391–405.
- Hagemann, G. (2015, 25. november). Utdanningsekspløsjonen, i *Norgeshistorie.no*. Tilgjengelig fra <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/kommunikasjon-og-kunnskap/1812-utdanningsekspløsjon.html>
- Hagen, A. (1972) Refleksjoner over et museums oppgåve på miljøvernsektoren, i Vorren, Ø. (red) *Museum og universitet. Jubileumstidsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø: Universitetsforlaget, s. 215–218.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Hausken, E. K., Skår, A. S. og Steffensen, M. (2012) Den didaktiske gjøkunge, i Maurstad, A. og Hauan, M. A. (red.) *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika, s. 33–52.
- Hein, H. (2011) The responsibility of representation. A feminist perspective, i Marstine J. (red.) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge, s. 112–126.
- Heintz, A. (1972) Museene må ikke ofres, i Vorren, Ø. (red) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø: Universitetsforlaget, s. 182–186.
- Helsvig, K.G. (2014). *1814–2014. Kunnskapsdepartementets historie*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Helsvig, K.G. (2017). *Reform og rutine: Kunnskapsdepartementets historie 1945-2017*. Oslo: Pax.
- Hernes, I. (1972) Museenes plass i vårt kulturelle og vitenskapelige miljø, i Vorren, Ø. (red.) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø/Oslo/Bergen: Universitetsforlaget, s. 200–206.
- Hetland, P. (2014) Models in Science Communication Policy. Formatting Public Engagement and Expertise, *Nordic Journal of Science and Technology Studies*, 2(2), s. 5–17.
- Hilgartner, S. (1990) The dominant view of popularization: Conceptual problems, political uses. *Social Studies of Science*, 20(3), s. 519 – 539.
- Hirsti, R. (2009, 13. februar) Olav Gjærevoll, i *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 18. desember 2019 fra https://nbl.snl.no/Olav_Gj%C3%A6revoll

- Hjarvard, S. (2008) *En verden af medier. Medialiseringen af politikk, sprog, religion og leg*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Holme, J. (2020) *Kulturminnevern. Kulturminneloven med kommentarer* (3. utg.). Oslo: Riksantikvaren/Økokrim.
- Hooper-Greenhill, E. (1994a) *Museums and their visitors*. Milton Park: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (red.) (1994b) *The Educational Role of the Museum*. Milton Park: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1995) *Museum, Media, Message*. Milton Park: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1999) *The Educational Role of the Museum* (2. utgave). Milton Park: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2000a) *Museums and Education. Purpose, Pedagogy, Performance*. Milton Park: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2000b) *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. Milton Park: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2002) Critical Pedagogy in the Post-Museum, i Johansen A., Losnedahl, K.G. og Ågotnes, H.J. (red.) *Tingenes tale. Innspill til museologi*. Bergen: Universitetet i Bergen, s. 209–230.
- Hougen, G.A. og Martinsen, A.W. (1986) *Norsk museums pedagogisk forening 10 år*. Oslo: Norsk museums pedagogisk forening.
- Hovedkomiteen for forskning (1978) *Arbeidsrapport om samfunnsrettet forskningsformidling*. (Skrevet av Sissel Fredriksen). Oslo: Hovedkomiteen for norsk forskning.
- Hovedkomiteen for forskning (1981) *Forskningsbehov og formidlingsorganisasjon*. Oslo: Hovedkomiteen for norsk forskning.
- Hylland, O. M. (2017) Museenes samfunnsrolle – et kritisk perspektiv. Om komplekse institusjoner og institusjonell lasteevne, *Norsk Museumstidsskrift*, 3(2), s. 77–91.
- ICOM (2011) *ICOMs museumsetiske regelverk*. Oslo: Kulturrådet.
- Innstilling av 1970 (1970) *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift fra Museumskomiteén av 1967*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet [Dokumentet er også notert i litteraturlisten under Museumskomiteén av 1967].
- Irwin, A. (2001) Constructing the scientific citizen: Science and democracy in the biosciences, *Public Understanding of Science*, 10(2001), s. 1–18.
- Irwin, A. og Wynne, B (1996) *Misunderstanding science? The public reconstruction of science and technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Janes, R. R. og Sandell, R. (red.) (2019) *Museum Activism*. London: Routledge.
- Jensen, C. B, Lauritsen P. og Olesen, F. (2007) *Introduktion til STS: Science, Technology, Society*. København: Reitzel.

- Johansen, T., Hårsaker, K., Bakken S. og Risvaag J. A. (2015) *REVITA-prosjektet 2006-2015. Sluttrapport*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- Jordanova, L. (1989) Objects of Knowledge: A Historical Perspective on Museums, i Vergo, P. (red.) *The New Museology*. London: Reaktion Books, s. 22–40.
- Jørgensen, G. (2011) Den vanskelige dialogen. Om universitetsmuseenes praktiske utfordringer i møtet med web 2.0-samfunnet. *Nordisk Museologi*, 1/2011, s. 81–97.
- Jørgensen, G. (2020) Visitor dialogue and participation as knowledge generating practices in exhibition work. What can museum experts learn from it? i Bjerregaard, P. (red.) *Exhibitions as Research. Experimental Methods in Museums*. London: Routledge, s. 164–180.
- Klausen, A.M (1972) Museene som sosio-kulturelle institusjoner, i Vorren, Ø. (red) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø: Universitetsforlaget, s.172–181.
- Knell, S. J., MacLeod, S. og Watson, S. (red.) (2007) *Museum Revolutions. How museums change and are changed*. New York: Routledge.
- Kolsrud, O., 2004. *En splintret stat. Regjeringskontorene 1940–1945*. Administrasjon og arkiver III, Riksarkivaren Skriftserie 14. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kreps, C. (2011) Changing the rules of the road: Post-colonialism and the new ethics of museum anthropology, i Marstine J. (red.) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge, s. 70–84.
- Kulturminneloven (1978) *Lov om kulturminner*. Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra <https://lovdata.no>
- Kultur- og vitenskapsdepartementet og DKNVS, Museet (1983) *Avtale om overføring av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museets eiendeler til staten ved Kultur- og vitenskapsdepartementet* (Signert avtale, datert 27.05.1983). Oslo/Trondheim.
- Larsen, H. (2012) Kulturbegrepets historie i den nye kulturpolitikken, *Tidsskrift for kulturforskning*, 11(4), s. 27–41.
- Larsen, A. H. (2014) Anita Maustad & Marit Anne Hauan (red.). *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika forlag 2012. 237 s. ISBN 978-82-519-2888-5 (Bokanmeldelse), *Nordisk Museologi* 1/2014, s. 107–112.
- Latour, B. (1983) Give Me a Laboratory and I Will Raise the World, i Knorr-Cetina, K. D. og Mulkay M. (red.) *Science Observed*. London: Sage, s. 141–170.
- Latour, B. (1986) The Power of associations, i Law, J. (red.) *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?* London: Routledge & Kegan Paul, 264–280.
- Latour, B. (1987) *Science in Action. How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge: Harvard University Press.

- Latour, B. (1996a) *Vi har aldri vært moderne. Essay i symmetrisk antropologi*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Latour, B. (1996b) On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications. *Soziale Welt*, 47, s. 369–381. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/40878163>
- Latour, B. (2005) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor Network Theory*. New York: Oxford University Press.
- Latour, B. (2008) *En ny sociologi for et nyt samfund. Introduktion til aktør-netværk teori* (oversatt av Claus Bratt Østergaard). København: Akademisk forlag.
- Latour, B. og Woolgar, S. (1979) *Laboratory Life. The Social Construction of Scientific Facts*. Beverly Hills: Sage.
- Law, J. (2004) *After Method. Mess in social science research*. Oxon: Routledge.
- Lidén, H.-E. (1991) *Fra antikviteten til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lund, E. (2016) *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere* (5. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundgaard, I. B. og Jensen, J. T. (red.) (2014) *Museer Viden Demokrati Transformation*. København: Kulturstyrelsen.
- Lumley, R. (red.) (1988) *The Museum Time-Machine*. London: Routledge.
- Lynch, B. T. (2011) Collaboration, contestation, and creative conflict: On the efficacy of museum/community partnerships, i Marstine, J. C. (red.) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge, s. 146–163.
- Lønne, H. J. (1972) Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet og Universitetet i Trondheim, i Vorren, Ø. (red.) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø/Oslo/Bergen: Universitetsforlaget, s. 207–214.
- Macdonald, S. (red.) (1998) *The Politics of display: Museums, Science, Culture*. London: Routledge.
- Macdonald, S. (2006) Expanding Museum Studies: An Introduction, i Macdonald, S. (red.), *A Companion to Museum Studies*. Blackwell: Malden, MA, s. 1-12.
- Macnaghten, P., og Myers, G. (2004), Focus Groups, i Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J.F., og Silverman, D. (red), *Qualitative Research Practice*. London: Sage, s. 65–79.
- Mangset, P. og Hylland, O.M. (2017) *Kulturpolitikk. Organisering, legitimering og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Markussen, T. (2002) Fortidens makt, fortidens muligheter. En antropologisk tilnærming til et bygdemuseum på Shetland, i Johansen A., Losnedahl, K.G. og Ågotnes, H.J. (red.) *Tingenes tale. Innspill til museologi*. Bergen: Universitetet i Bergen, s. 74–92.

- Marstine J. (2011a) The contingent nature of the new museum ethics, i Marstine J. (red.) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge, s. 3–25.
- Marstine J. (red.) (2011b) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge.
- Marstine, J., Bauerb, A. A. og Haines C. (2011) Introduction. New directions in museum ethics, *Museum Management and Curatorship*, 26(2), s. 91–95. Tilgjengelig fra: <http://dx.doi.org/10.1080/09647775.2011.566709>
- Maurstad, A. og Hauan, M. A. (red.) (2012a) *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika.
- Maurstad, A. og Hauan, M. A. (2012b) Universitetsmuseets gjøren. Om redskaper og relasjoner i museenes kunnskapsproduksjon, i Maurstad, A. og Hauan, M. A. (red.) *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika, s. 13–31.
- McCall, V. og Gray, C. (2014) Museums and the ‘new museology’: theory, practice and organisational change, *Museum Management and Curatorship*, 29(1), s. 19–35. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1080/09647775.2013.869852>
- Meld. St. 18 (2012–2013) (2013) *Lange linjer – kunnskap gir muligheter*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Meld. St. 35 (2012–2013) (2013) *Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- Meld. St. 7 (2014–2015) (2014) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Merriman, N. (1989) Museum Visiting as Cultural Phenomenon, i Vergo, P. (red.) *The New Museology*. London: Reaktion Books, s. 149–171.
- Michael, M. (2017) *Actor-Network Theory. Trials, Trails and Translations*. London: Sage.
- Midbøe, H. (1960) *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs historie 1760–1960*. Trondheim: DKNVS.
- Moi, M. (2009) Conrad Nicolai Schwach, i *Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 7. desember 2020 fra https://nbl.snl.no/Conrad_Nicolai_Schwach
- Montelius, O. (1872) *Sveriges forntid. Forsök till framställning af den svenska fornforskningens resultat. Atlas 1: Stenåldern och bronsåldern. Atlas 2: Jernåldern*. Nordstedt: Stockholm.
- Mordhorst, C. (2006). Kuriositeternes storhed, fald og mulige genkomst, *Tidsskrift for kulturforskning*, 5 (4), s. 7–24.
- Mordhorst, C. (2009). *Genstandsfortllinger. Fra Museum Wormanium til de moderne museer*. København: Museum Tusculanums Forlag.

- Museumskomitéen av 1967 (1970) *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift fra Museumskomitéen av 1967*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet [Dokumentet er også notert i litteraturlisten under Innstilling av 1970].
- Museumskomitéen av 1988 (1991) *Organisering og fornying av universitetets museer*. Innstilling. Bergen Museum, Universitetet i Bergen.
- Müller, I. (2018) *The Local Museum in the Global Village. The Idea, Functions and Practices of Local History Museums in Rapidly Changing Diverse Communities*. (Ph.d. thesis). NTNU Faculty of Humanities, Department of Historical Studies. Trondheim: NTNU.
- Mæhlum, L. (2019, 3. mai). Aktantmodell, i *Store norske leksikon*. Hentet 30. november 2019 fra <https://snl.no/aktantmodell>.
- Møllerop, O. (red.) (1978) *Virksomheten ved AMS, Arkeologisk museum i Stavanger* (AmS Varia, Innstilling). Stavanger: Stavanger Museum.
- Nakrem, H. (2009, 13. februar) Anatol Heintz, i *Norsk biografisk leksikon.*, Hentet 18. desember 2019 fra https://nbl.snl.no/Anatol_Heintz
- Naturmangfoldloven (2009) *Lov om forvaltning av naturens mangfold*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/>
- NDU-utvalget, 2009 *Nasjonalt digitalt universitetsmuseum (NDU)*. Oslo: NDU. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/uh/rapporter_og_planer/rapport_ndu-utvalget-090529.pdf
- Nissen, H. (2009) Vilhelm Storm, i *Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 7. desember 2020 fra https://nbl.snl.no/Vilhelm_Storm
- Nissen, H. og Aase, M. (1993) Til opplysning. Universitetsbiblioteket i Trondheim 1768–1993, *DKNVS Skrifter*, 1/1993, s. 34–36.
- NKKML (1990) *Handlingsprogram for 1990-94*. Oslo: Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museers Landsforbund (NKKML).
- NNML (1989) *Samfundet og de naturhistoriske muséene. Utkast til en landsplan for videreutvikling og spredning av naturhistoriske museumstilbud*. Arbeidsdokument fremlagt på NNML's årsmøte på Røros 20.-24. september 1989. Norske Naturhistoriske Museers Landsforbund. Trondheim: Hustrykkeriet ved Vitenskapsmuseet.
- NNML (1990) Spredning av naturhistoriske museumstilbud. Utkast til landsplan. Oslo: Norske Naturhistoriske Museers Landsforbund.
- Nordal, I. (2013, 17. januar) Knut Fægri, i *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 18. desember 2019 fra https://nbl.snl.no/Knut_F%C3%A6gri
- Norsk museumspedagogisk forening (1976) *Barn og museum. Rapport frå arbeidskonferansen «Barn og museum» 18-20 mars 1976*. Oslo: Norsk museumspedagogisk forening.
- Norsk museumspedagogisk forening (1982) *Vandreutstillinger: Seminarrapport 1982*. Oslo: Norsk museumspedagogisk forening.

- NOU 1981:46 (1981) *Grunnforskningens vilkår i Norge*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- NOU 1982:36 (1982) *Kulturminnevernet. Organisasjonsspørsmål innenfor kulturminnevernet i Norge*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- NOU 1988:28 (1988) *Med viten og vilje*. Innstilling fra Universitets- og høyskoleutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon av 22. juli 1987. Oslo: Forvaltningstjenestene – Statens trykningskontor.
- NOU 1996:7 (1996) *Museum. Mangfold, minne, møtestad*. Avgjeven til Kulturdepartementet 22. mars 1996. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 2000:14 (2000) *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. Avgitt til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 8. mai 2000. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 2002:1 (2002) *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Avgitt til Miljøverndepartementet 21. desember 2001. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 2006:8 (2006) *Kunnskap for fellesskapet. Universitetsmuseenes utfordringer*. Avgitt til Kunnskapsdepartementet 31. mars 2006. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning
- NOU 2013:4 (2013) *Kulturutredningen*. Avgitt til Kulturdepartementet 4. mars 2013. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Nowotny, H. (1993) Socially distributed knowledge: Five spaces for science to meet the public. *Public Understanding of Science*, 2(4), s. 307–19.
- Nowotny, H. (2003) Dilemma of expertise. Democratising expertise and socially robust Knowledge, *Science and Public Policy*, 30(3), s. 151–156.
- Nowotny, H., Scott, P. og Gibbons, M. (2001) *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Nowotny, H., Scott, P. og Gibbons, M. (2003) Introduction: `Mode 2' Revisited: The New Production of Knowledge. *Minerva*, 41(3), s. 179–94.
- NTNU (2001) *Kreativ, konstruktiv, kritisk. Strategi for NTNU mot 2010*. Trondheim: NTNU.
- NTNU (2017) *Kunnskap for en bedre verden. Strategi 2018–2025*. Trondheim: NTNU.
- NTNU Vitenskapsmuseet (2003) *Strategiplan for NTNU Vitenskapsmuseet 2003–2010. Vitenskapsmuseet rommer verden*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- NTNU Vitenskapsmuseet (2005) «*Grav opp kanalene og oversvøm museene!*» *Strategi og virkemidler for en ny utstillings og publikumsvirksomhet*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- NTNU Vitenskapsmuseet (2018) *Vitenskap i sentrum. Strategi 2018-2025*. (Vedtatt av museumsstyret 25.06.2018). Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.

- Olsen, B. (1993) Det arkeologiske museum. Momenter til en kritikk, *Nordisk museologi*, 1993(1), s. 45–59.
- Olsrud, J. W. (2018) *Om «Et av de viktigste arbeider ved et museum»*. En studie av dokumentasjonspraksisenes gjøren av museumsgjenstander. Avhandling for graden ph.d., Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo: Oslo.
- ORGUT (1995) Organisering av Vitenskapsmuseet innenfor Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet - Innstilling (Innstilling fra Organisasjonsutvalget ved Vitenskapsmuseet, internt dokument datert 27.06.95). Trondheim: Vitenskapsmuseet.
- Pedersen, R. (2010) De norske museene får sin form. Utviklingen 1830–1950, i Rogan, B. og Amundsen, A. B. (red.) *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus forlag, s. 41–60.
- Petersen, TH. (1916) *Karl Ditlev Rygh, 7 Juni 1839–10 Marts 1915*. Trondhjem: Aktietrykkeriet.
- Plesner, U. (2008) Bag massemedieproduksjonen. Forhandlinger om vidensformer og ekspertise. *Læring & Medier (1)*, s. 1–23.
- Plesner, U. (2009) *Disassembling the Mass Mediation of Research – A study of the construction of texts, relations and positions in the communication of social science*. (Ph.d.-avhandling). Roskilde: Roskilde Universitet.
- Poster, M. (1995) *The Second Media Age*. Cambridge: Polity Press.
- Postman, N. (1994) Museum as dialogue, i Kavanagh, G. (red.) *Museum Provision and Professionalism*. London: Routledge, s. 65–68.
- Rapley, T. (2004) Interviews, i Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F., og Silverman, D. (red), *Qualitative Research Practice*. London: Sage, s. 15–33.
- Richter, J. (1910) *Utsigt over Det kongelige norske videnskabers selskabs historie 1760-1910*. Trondheim: Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.
- Rudloff, M. (2013) Det medialiserede museum: digitale teknologiers transformation af museernes formidling. *MedieKultur: Journal of Media and Communication Research*, 29(54), s. 65–86. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.7146/mediekultur.v29i54.7299>
- Sandell, R. (red.) (2004) *Museums, Society, Inequality*. London: Routledge.
- Sandell, R. (2011) *Om ethics, activism and human rights*, i Marstine, J. C. (red.) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge, s. 129–145.
- Sandell, R. (2016) *Museums, Moralities and Human Rights*. London: Routledge.
- Scan Partner AS (2005) *Markedsplan Vitenskapsmuseet 2005*. Trondheim: Scan Partner AS.
- Schepele, H. D. (1971) *Museum Wormianum: Dets Forudsætninger og Tilblivelse*. Doktorgradsavhandling. København: Københavns Universitet.

- Schiele, B. (2008) Science Museums and science centres, i Bucchi, M. og Trench B. (red.) *Handbook of Public Communication of Science and Technology*. London: Routledge, s. 27–41.
- Schorch, P. (2013) Contact Zones, Third Space and the Act of Interpretation, *Museum and Society*, 11(1), s. 68–81.
- Schwach, C. N. (1845) Kort Udsigt over Det Kongelige Norske Videnskabs-Selskabs Historie fra dets Oprindelse til Udgangen af 1844. *Det Kongelige Norske Videnskabers-Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede. Fjerde Bind. Throndhjem, 1846-1859*, s. 3–28. DKNVS: Trondheim.
- Shetelig, H. (1944) *Norske museers historie*. Oslo: J. W. Cappelens forlag.
- Simon, N. (2010) *The Participatory Museum*. Santa Cruz: Museum 2.0.
- Simonsen, M. B. (2005) *Historiens levninger. Om utviklingen av kulturminnevernet i norsk kulturpolitikk 1814–2000*. Norsk kulturpolitikk 1814–2014. Oslo: Unipub.
- Skifte, O. (1973) Forord. *Ottar. Spesialnummer: Museum og universitet*, nr. 75, s. 3.
- Skoie, H. (2005) *Norsk forskningspolitikk i etterkrigstiden*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Solberg, B. (2009, 13. februar) Anders Hagen, i *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 18. desember 2019 fra https://nbl.snl.no/Anders_Hagen
- Solhjell, Dag (2005) Når fikk Norge en kulturpolitikk? Et debattinnlegg mot den konvensjonelle visdom. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift 2/2005*, s. 143–152.
- Sorensen, C. (1989) Theme Parks and Time Machines, i Vergo, P. (red.) *The New Museology*. London: Reaktion Books, s. 60–73.
- Statens museumsråd 1986 (1986) *Museumsvesenet i Norge – Organisasjon og utvikling. Innstilling Statens museumsråd 1986*. Oslo: Statens museumsråd.
- Steffensen, M. (2012) Kunnskapslarm, i Maurstad, A. og Hauan, M. A. (red.) *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika., s. 65–83.
- St.meld. nr. 93 (1971–72) (1972) *Om museumssaken*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 8 (1973–74) (1974) *Om organisering og finansiering av kulturarbeid*. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- St. meld. nr. 52 (1973–74) (1974). *Ny kulturpolitikk*. Tillegg til St.meld. Nr. 8 for 1973–74 Om organisering og finansiering av kulturarbeid. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 35 (1975–1976) (1976). *Om forskningens organisering og finansiering*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 23 (1981–82) (1982) *Kulturpolitikk for 1980-åra*. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

- St.meld. nr. 27 (1983–84) (1984) *Nye oppgaver i kulturpolitikken*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet.
- St. meld. nr. 60 (1984–85) (1985) *Om forskningen i Norge*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet.
- St.meld. nr. 28 (1988–89) (1989) *Om forskning*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet.
- St.meld. nr. 61 (1991–92) (1992) *Kultur i tiden*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 24 (1995–96) (1996) *Om organiseringen av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*. Oslo: Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 22 (1999–2000) (2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 27 (2000–2001) (2001) *Gjør din plikt – Krev din rett*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 48 (2002–2003) (2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Oslo: Kultur- og kyrkjedepartementet.
- St.meld. nr. 16 (2004 – 2005) (2005) *Leve med kulturminner*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- St.meld. nr. 20 (2004–2005) (2005) *Vilje til forskning*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 15 (2007–2008) (2008) *Tingenes Tale. Universitetsmuseene*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- St.meld. nr. 24 (2008–2009) (2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.
- St.meld. nr. 49 (2008–2009) (2009) *Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.
- St. prp. nr. 79 (1966–67) (1967) *Om opprettelsen av et universitet i Trondheim*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- St. prp. nr. 126 (1982–83) (1983) *Om inkorporering av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet i Universitetet i Trondheim*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Strukturkomiteen (1973) *Strukturkomiteen for Universitetet i Trondheim, Innstilling november 1973. Orkanger: A/S Kaare Grytting*.
- Stubhaug, A. (2010) *Den lange linjen. Historien om Videnskabsselskabet i Trondheim*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Svestad, A. (1995) *Oldsakenes orden. Om tilkomsten av arkeologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sønju, G. A. (red.) (1977) *Skole og museum. Rapport fra arbeidskonferansen «Skole og museum» 16.-18. mars 1977*. Oslo: Norsk museums pedagogisk forening.

- Tallerås, L. E. F. (2009) *Et uregjerlig mangfold? Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900 – ca. 1970*. (Ph.d.-avhandling). Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå Universitet.
- Tapsell, P. (2011) «Aroha mai: Whose museum?» The rise of indigenous ethics within museum contexts: A Maori-tribal perspective, i Marstine J. (red.) *The Routledge Companion to Museum Ethics. Redefining Ethics for the Twenty-First Century Museum*. New York: Routledge, s. 85–111.
- Thomsen, C. J. (1836) *Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed*. København: Det kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab.
- Thune, F.W. (1997) Universitetet og de to kulturene. Endringer i den akademiske habitus omkring det moderne gjennombrudd, 1870-1900, i Andersen, A. F. og Hjeltnes, G. (red.) *Universitet, samfunn og politikk*. Oslo: Forum for universitetshistorie, s. 137–149.
- Trigger, B. G. (1996) *Arkeologiens idéhistorie*. Oslo: Pax.
- Trøim, I. (1999). *Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet: En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905-1978*. (Varia 49). Oslo: Universitetets Oldsaksamling.
- Tuddenham, D. B. (2015) Skipsfunn som samhandling i norsk kulturminnevern. Frå famlende begynnelser med store forventninger til sterk dikotomi og utfordring i forvaltningen (Ph.d.-avhandling). Trondheim: NTNU.
- UNESCO (2005) *UNESCOS konvensjon av 20. oktober 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk* (Mangfoldskonvensjonen).
- Universitets- og høyskoleloven (2005) *Lov om universiteter og høyskoler*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no>
- Vergo, P. (red.) (1989) *The New Museology*. London: Reaktion Books.
- Verdenskommisjonen for miljø- og utvikling (1987) *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Vestheim, G. (1994) *Museum i eit tidskifte. Fortidsarv som underhaldning?* Oslo: Det norske samlaget.
- Vestheim, G. (1997) *Fornuft, kultur og velferd. Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekspolitikk*. Oslo: Det norske samlaget.
- Vestheim, G. (2018) Frå kulturell velferdspolitik til revisjon og kontroll. Historisk bakgrunn for Europarådets evaluering av nasjonal kulturpolitikk i 1980-åra med Sverige som eksempel, *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 21(1), s. 94–120.
- Vitenskapsmuseet (1995) Normering av arbeidstid for vitenskapelige stillinger ved VM (internt dokument, datert 29.05.1995). Trondheim: Vitenskapsmuseet.
- Vorren, Ø. (1967) Muséet og skolen. *OTTAR Populære småskrift til Tromsø museum, nr. 53* (1967(3)). Tromsø/Oslo: Universitetsforlaget.

- Vorren, Ø. (red.) (1972a) *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872 – 1972*. Tromsø/Oslo/Bergen: Universitetsforlaget.
- Vorren, Ø. (red.) (1972b) Innledning, i *Museum og universitet. Jubileumsskrift til Tromsø Museum 1872–1972*. Tromsø/Oslo/Bergen: Universitetsforlaget, s. 169–171.
- Watson, S. (red.) (2007) *Museums and their Communities*. London: Routledge.
- Weil, S. (1999). From Being about Something to Being for Somebody, *Daedalus*, 128(3), s. 229–258. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/pdf/20027573.pdf?refreqid=excelsior%3A65e9614c87bb62a67d67c17e2cf55275>
- Welhaven, J. S. (1990 [1834]) Norges Dæmring, i *Johan Sebastian Welhaven. Samlede verker (I) Dikt*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 61–100.
- Welhaven, J. S. (1991 [1833]) Norske Musæer, i *Johan Sebastian Welhaven. Samlede verker (III) Prosa*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 186–187.
- Witcomb, A. og Buckley, K. (2013) Engaging with the future of ‘critical heritage studies’: looking back in order to look forward, *International Journal of Heritage Studies*, 19(6), s. 562–578.
- Wold, T. og Ween, G. (2018) Digitale visjoner. En kartlegging. Identitet, tilgjengelighet, og digitalt demokrati, *Nordisk museologi*, nr. 2–3/2018, s. 90–106.
- Wright, P. (1989) The Quality of Visitor’s Experiences in Art Museums, i Vergo, P. (red.) *The New Museology*. London: Reaktion Books, s. 119–148.
- Wynne, B. (1989) Sheepfarming after Chernobyl: A Case Study in Communicating Scientific Information, *Environment Magazine* (31), s. 10–39.
- Wynne B., 2007. Public Participation in Science and Technology: Performing and Obscuring a Political–Conceptual Category Mistake. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, (1), s. 99–110.
- Wynne B., 2008. Elephants in the rooms where publics encounter "science"? A response to Darrin Durant "Accounting for expertise: Wynne and the autonomy of the lay public". *Public Understanding of Science*, 17(1), s. 21–33.
- Ågotnes, H. J. (2007) Lokalmuseet i det sosiale landskapet. Fortidsfortellinger i Hordaland gjennom hundre år, i Selberg, T. og Gilje, N. (red.) *Kulturelle landskap. Sted, fortellinger, kultur*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 45–67.
- Aall, H. (1925) *Arbeide og ordning i kulturhistoriske museer. Kort veiledning*. Oslo: Norske Museers Landsforbund. Tilgjengelig fra: https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015081708109 (Varig lenke).

Offentlige dokumenter, institusjonelle styringsdokumenter, lovverk og interne dokumenter fra NTNU Vitenskapsmuseet

DKNVS, Museet (1972) *Målsetting og oppgaver for institusjonen*. DKNVS: Trondheim.

DKNVS, Museet (u.å) Fra B. Larsson til Kollegiet. Om utstillingsaktiviteten ved Museet og et forslag til samarbeidsform ved temporære utstillinger (Brev fra Bjørn Larsson til Kollegiet, arkivert i NTNU Vitenskapsmuseets sakarkiv for 1974). Trondheim: DKNVS, Museet.

Hovedkomiteen for forskning (1978) *Arbeidsrapport om samfunnsrettet forskningsformidling*. (Skrevet av Sissel Fredriksen). Oslo: Hovedkomiteen for norsk forskning.

Hovedkomiteen for forskning (1981) *Forskningsbehov og formidlingsorganisasjon*. Oslo: Hovedkomiteen for norsk forskning.

Innstilling av 1970 (1970) *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift fra Museumskomiteén av 1967*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet [Dokumentet er også notert i litteraturlisten under Museumskomiteén av 1967]

Kulturminneloven (1978) *Lov om kulturminner*. Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra <https://lovdata.no>

St.meld. nr. 24 (2008–2009) (2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.

Kultur- og vitenskapsdepartementet og DKNVS, Museet (1983) «Avtale om overføring av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museets eiendeler til staten ved Kultur- og vitenskapsdepartementet» (Signert avtale, datert 27.05.1983). Oslo/Trondheim.

Meld. St. 18 (2012–2013) (2013) *Lange linjer – kunnskap gir muligheter*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Meld. St. 35 (2012–2013) (2013) *Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken*. Oslo: Miljøverndepartementet.

Meld. St. 7 (2014–2015) (2014) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Museumskomiteén av 1967 (1970) *Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift fra Museumskomiteén av 1967*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet [Dokumentet er også notert i litteraturlisten under Innstilling av 1970]

Museumskomiteén av 1988 (1991) *Organisering og fornying av universitetets museer*. Innstilling. Bergen Museum, Universitetet i Bergen.

Naturmangfoldloven (2009) *Lov om forvaltning av naturens mangfold*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/>

NDU-utvalget, 2009 *Nasjonalt digitalt universitetsmuseum (NDU)*. Oslo: NDU. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/uh/rapporter_og_planer/rapport_ndu-utvalget-090529.pdf

- NKKML (1990) *Handlingsprogram for 1990-94*. Oslo: Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museers Landsforbund (NKKML).
- NNML (1989) *Samfundet og de naturhistoriske muséene. Utkast til en landsplan for videreutvikling og spredning av naturhistoriske museumstilbud*. Arbeidsdokument fremlagt på NNML's årsmøte på Røros 20.-24. september 1989. Norske Naturhistoriske Museers Landsforbund. Trondheim: Hustrykkeriet ved Vitenskapsmuseet.
- NNML (1990) *Spredning av naturhistoriske museumstilbud. Utkast til landsplan*. Oslo: Norske Naturhistoriske Museers Landsforbund.
- NOU 1981:46 (1981) *Grunnforskningens vilkår i Norge*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- NOU 1982:36 (1982) *Kulturminnevernet. Organisasjonsspørsmål innenfor kulturminnevernet i Norge*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- NOU 1988:28 (1988) *Med viten og vilje*. Innstilling fra Universitets- og høyskoleutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon av 22. juli 1987. Oslo: Forvaltningstjenestene – Statens trykningskontor.
- NOU 1996:7 (1996) *Museum. Mangfald, minne, møtestad*. Avgjeven til Kulturdepartementet 22. mars 1996. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 2000:14 (2000) *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 2002:1 (2002) *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- NOU 2006:8 (2006) *Kunnskap for fellesskapet. Universitetsmuseenes utfordringer*. Avgitt til Kunnskapsdepartementet 31. mars 2006. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning
- NOU 2013:4 (2013) *Kulturutredningen*. Avgitt til Kulturdepartementet 4. mars 2013. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NTNU (2001) *Kreativ, konstruktiv, kritisk. Strategi for NTNU mot 2010*. Trondheim: NTNU.
- NTNU (2017) *Kunnskap for en bedre verden. Strategi 2018–2025*. Trondheim: NTNU.
- NTNU Vitenskapsmuseet (2003) *Strategiplan for NTNU Vitenskapsmuseet 2003–2010. Vitenskapsmuseet rommer verden*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- NTNU Vitenskapsmuseet (2005) «*Grav opp kanalene og oversvøm museene!*» *Strategi og virkemidler for en ny utstillings- og publikumsvirksomhet*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- NTNU Vitenskapsmuseet (2018) *Vitenskap i sentrum. Strategi 2018-2025*. (Vedtatt av museumsstyret 25.06.2018). Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- ORGUT (1995) *Organisering av Vitenskapsmuseet innenfor Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet - Innstilling* (Innstilling fra Organisasjonsutvalget ved

- Vitenskapsmuseet, internt dokument datert 27.06.95). Trondheim: Vitenskapsmuseet. [saksnavn: AL\orgutv05.doc 27.06.95/filnavn: ORGUTV05.DOC].
- Scan Partner AS (2005) *Markedsplan Vitenskapsmuseet 2005*. Trondheim: Scan Partner AS.
- Statens museumsråd 1986 (1986) *Museumsvesenet i Norge – Organisasjon og utvikling. Innstilling Statens museumsråd 1986*. Oslo: Statens museumsråd.
- St.meld.nr. 93 (1971–72) (1972) *Om museumssaken*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 8 (1973–74) (1974) *Om organisering og finansiering av kulturarbeid*. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- St. meld. nr. 52 (1973–74) (1974). *Ny kulturpolitikk*. Tillegg til St.meld. Nr. 8 for 1973–74 Om organisering og finansiering av kulturarbeid. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 35 (1975–1976) (1976). *Om forskningens organisering og finansiering*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 23 (1981–82) (1982) *Kulturpolitikk for 1980-åra*. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 27 (1983–84) (1984) *Nye oppgaver i kulturpolitikken*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet.
- St. meld. nr. 60 (1984–85) (1985) *Om forskningen i Norge*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet.
- St.meld. nr. 28 (1988–89) (1989) *Om forskning*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet.
- St.meld. nr. 61 (1991–92) (1992) *Kultur i tiden*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 24 (1995–96) (1996) *Om organiseringen av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*. Oslo: Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 22 (1999–2000) (2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 27 (2000–2001) (2001) *Gjør din plikt – Krev din rett*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 48 (2002–2003) (2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Oslo: Kultur- og kyrkjedepartementet.
- St.meld. nr. 16 (2004 – 2005) (2005) *Leve med kulturminner*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- St.meld. nr. 20 (2004–2005) (2005) *Vilje til forskning*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 15 (2007–2008) (2008) *Tingenes Tale. Universitetsmuseene*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

- St.meld. nr. 49 (2008–2009) (2009) *Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.
- St. prp. nr. 79 (1966–67) (1967) *Om opprettelsen av et universitet i Trondheim*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- St. prp. nr. 126 (1982–83) *Om inkorporering av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet i Universitetet i Trondheim*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Strukturkomiteen (1973) *Strukturkomiteen for Universitetet i Trondheim, Innstilling november 1973. Orkanger: A/S Kaare Grytting*.
- Universitets- og høyskoleloven (2005) *Lov om universiteter og høyskoler*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no>

Vedlegg

- Vedlegg 1 Universitetsmuseenes ansvarsområder og organisering i dag
- Vedlegg 2 Oversikt over intervjuer og deltakere
- Vedlegg 3 Intervjuguider for voksne
- Vedlegg 4 Intervjuguider for barn
- Vedlegg 5 Informasjon til foreldre/foresatte i forbindelse med barns deltakelse i gruppeintervju under NTNU Vitenskapsmuseets sommerskole, Sommerlarm 2012
- Vedlegg 6 Returskjema for foreldre, Vitenskapsmuseets sommerskole 2012.
- Vedlegg 7 Brevmal med informasjon om prosjektet. Vedlegg til e-post til foreldre samt deltakere rekruttert fra «Fra sans og samling» og ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet

Vedlegg 1: Universitetsmuseenes organisering og arbeidsoppgaver i dag

Universitetene i Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø og Trondheim har etter Universitets- og høyskoleloven et pålagt nasjonalt ansvar for å ha museer som skal forvalte (samle inn og bevare), forske på og formidle om kulturhistoriske og naturhistoriske objekter som skal inngå i landets kulturarv og naturarv for samtiden og fremtiden. De ulike institusjonene som går inn under kategorien universitetsmuseer er: Tromsø Museum – Universitetsmuseet ved Universitetet i Tromsø, NTNU Vitenskapsmuseet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim, Arkeologisk Museum ved Universitetet i Stavanger, Universitetsmuseet i Bergen ved Universitetet i Bergen, samt Kulturhistorisk Museum og Naturhistorisk Museum ved Universitetet i Oslo. Agder naturmuseum fikk i 2017 status som museum under Universitetet i Agder, men har ikke et lovpålagt ansvar etter Universitets- og høyskoleloven.

Organisering i museumslandskapet

Etter en reorganisering av det norske museumslandskapet gjennom 2000-tallet, kalt *Museumsreformen*, ble flere hundre museer som har fått bevilgninger via *Kulturdepartementet*, konsolidert i 80 administrative enheter bestående av tidligere enkeltstående museer. I tillegg kom 49 andre museer som fikk driftsstøtte fra annet hold. Dette var ulike kommunale museer og privateide museer, samt etatsmuseer som fikk sine bevilgninger fra ulike fagdepartementer, slik som universitetsmuseene.¹ Kulturrådets tall fra 2018 viser at enda flere museer i dag er organisert i administrative enheter. 70 administrative museumsenheter mottok i 2018 støtte fra *Kulturdepartementet* og 39 museer fikk bevilgninger fra annet hold, «men antallet utstillingsarenaer og tilbud til publikum er ikke blitt redusert som følge av denne effektiviseringen», ifølge Kulturrådet. Det innebærer at Norge har rundt 500 museumssteder.²

Norges universitetsmuseer ble etatsmuseer under *Kunnskapsdepartementet* i 1990. Etter en organisatorisk opprydding ble de fra 2009 formelt underlagt universitetenes styring og organisert på nivå med fakulteter.³ Tidligere hadde de «tilhørt» universitetene, men på ulike organisatoriske måter, noen som institutter, andre som avdelinger på siden av universitetet

¹ St.meld.nr. 49 (2008–2009), s. 17.

² Tall oppgitt på Kulturrådets hjemmesider, sist oppdatert 16.08.2019: <https://www.kulturradet.no/museumsutvikling/vis-artikkel/-/fakta-museum-museene-i-norge> (Besøkt 01.12.20).

³ *St. meld. Nr. 15 (2007–2008)*, kapittel 3. (Organiseringen trådte i kraft fra 2009).

struktur. Museene er pålagt å ha et styre med ni, ti eller elleve medlemmer, både interne (fra universitetet) og eksterne. De respektive universitetene bestemmer strategien for sitt museums virksomhetsområder, fordelt på forskning og utdanning, samlingsforvaltning og formidling.

I tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet til universitetene er det fastsatt mål- og resultatindikatorer for utdanning, forskning og formidling som også gjelder for universitetsmuseene. Dette er viktige styringsvirkemidler. I tillegg er det fastsatt egne mål om at universitetene skal ha ansvar for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer, med delmål om at universitetsmuseene skal sørge for god sikring og bevaring av museumssamlingene, samt bidra til digitalisering og tilrettelegging for bruk i offentlig forvaltning, i forskning og av den interesserte allmennheten. Stortinget bevilger midler til universitetene uten føringer for fordeling videre til universitetsmuseene. Det er derfor universitetene selv som bestemmer grunnbevilgningen til sitt museum.

I en tiårsperiode frem til 2015 øremerket imidlertid Kunnskapsdepartementet som et unntak, midler til sikring, bevaring og digitalisering av universitetsmuseenes samlinger, som resulterte i «Revita-prosjektet».⁴ Andre inntektskilder universitetsmuseene har er resultatbevilgning knyttet til utdanning og vitenskapelig publisering; eksterntfinansierte arkeologiske utgravinger etter Kulturminneloven, samt eksterntfinansiert FoU-virksomhet knyttet forskning innenfor respektive fagområder og til naturforvaltning. Med unntak for Kulturhistorisk Museum i Oslo, utgjør billettinntekter for utstillinger og arrangementer kun en mindre del av de samlede inntektene.

Tilhørigheten under *Kunnskapsdepartementet* forbinder universitetsmuseene med de overordnede målene for kunnskapssektoren og medvirker til at sentrale deler av virksomheten er påvirket av dagens forskningspolitikk og strategier for høyere utdanning. Departementet styrer universitetsmuseene gjennom universitetene. I henhold til *Universitets- og høyskoleloven* (2005) skal universitetsstyret selv trekke opp strategien for institusjonen innenfor de rammer og styringssignaler som er gitt, og kan i utgangspunktet vektlegge universitetsmuseene slik de selv ønsker, innenfor rammene av loven.⁵

⁴ Se f.eks. NOU 1996:7, s. 4, 108–109. Sluttrapporten for NTNU Vitenskapsmuseets REVITA-prosjekt ble skrevet av Johansen *et al.*, 2015.

⁵ Universitets- og høyskoleloven, 2005, kapittel 1.

Departementstilknytninger: En kortfattet oversikt

Fra opprettelsen i 1814 var det den nye norske regjeringens *1. departement* som hadde ansvaret for universitetet i Oslo og de ulike samlingene det eide. Saksområdene for departementet var kirke-, undervisnings- og kultursaker, samt fattigomsorg og veldedige stiftelser. Fra 1818 skiftet dette departementet navn til *Kirke- og undervisningsdepartementet*, en ordning som besto gjennom 171 år, og som alle nyetablerte museer i landet i løpet av 1800-tallet og frem til 1990 relaterte seg til. Det var dit en søknad om offentlig økonomisk støtte ble sendt, og derfra – etter behandling i en komité – at søknaden ble innvilget eller avslått. I 1981 opprettet *Kirke- og undervisningsdepartementet* et eget kontor for kultursaker. Utbredelsen av ideene om et utvidet kulturbegrep fra 1970-tallet bidro til etableringen av kultur som et eget kunnskapsfelt og politikkfelt også i Norge. Året etter ble dette politikkfeltet synliggjort gjennom en endring av departementets navn til *Kultur- og vitenskapsdepartementet* (1982–1990). Herunder hørte samtlige museer som var godkjent for offentlige støtteordninger, både den store hopen av små og mellomstore kulturhistoriske museer, Nasjonalmuseet for kunst og de større natur- og kulturhistoriske museene, deriblant universitetsmuseene. Universitetenes museer fikk imidlertid ikke sine bevilgninger over kulturbudsjettet, men via universitetenes budsjetter.

I 1990 skilte vitenskapspolitikk og kulturpolitikk lag som saksfelt i den offentlige departementsordningen. Kirkesaker og kultursaker ble overført til det nyopprettede *Kirke- og kulturdepartementet*. Blant kultursakene ble landets fleste museer regnet, sammen med saksfelt arkiver og biblioteker; kultur, idrett- og frivillig virksomhet; språk og litteratur; musikk og scenekunst; film og medier; opphavsrett; pengespill- og lotteri; tro, livssyn og gravferd.⁶ Utdanningssaker og vitenskapssaker ble overført til det nyopprettede *Utdannings- og forskningsdepartementet*. Universitetsmuseene ble her et saksfelt sammen med førskole; grunnskole; videregående skole; fagskole; utdanning; høyere utdanning, og forskning. Disse to departementene har siden endret navn flere ganger. Saksområdene har likevel i stor grad vært de samme til tross for regjeringsskifter, med et unntak for kirkesaker som er flyttet frem og tilbake.

Utdannings- og forskningsdepartementet eksisterte i ti år frem til regjeringsskiftet i 1991. De neste ti årene ble det hetende *Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet*, fra 2002–2005 het det *Utdannings- og forskningsdepartementet*, og siden 2006 har det gjeldende navnet vært

⁶ Med unntak av de tidlige nevnte etatsmuseer under andre departementer, som utgjør en svært liten gruppe blant norske museer.

Kunnskapsdepartementet. På samme måte har *Kirke- og kulturdepartementet* endret navn ved regjeringsskifter. I 1991 endret det navn til *Kulturdepartementet*, deretter *Kultur- og kirkedepartementet* (2002–2009), før det fikk gjeldende navn, *Kulturdepartementet*, i 2010.

Alle norske museer har som ideal at forskning skal være en kjerneoppgave, sammen med formidling og forvaltning (innsamling og bevaring av samlinger), ofte referert til som «de tre F'er».⁷ Med posisjonen som fakultet er universitetsmuseene også pålagt å styrke forskningssatsningen og samtidig vise veien for andre norske museer inn i forskningens landskap.⁸ Forskningsoppdraget er altså ikke utelukkende forbeholdt universitetsmuseene, men disse museenes formelle forbindelser til universitetenes brede kunnskapsnettverk ses som en ressurs både for universitetsmuseenes egne muligheter for å satse sterkere på forskning, og som en mulighet til inspirere og gi råd til landets samlede museumslandskap for sterkere forskningssatsning:

Det er en utfordring å aktivisere disse kunnskapsmiljøene til beste for museer med mindre vitenskapelig virksomhet, for forvaltningen og for forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt.⁹

Med forvaltningsmyndigheten for det arkeologiske kulturminnevernet og den rådgivende funksjonen innenfor den nasjonale natur- og miljøforvaltningen, har universitetsmuseene også formelle forbindelser til *Klima- og miljødepartementet*. I seksti år, fra 1906–1965, var både kulturminnevernet og miljøvernet underlagt det samme departementet som de såkalte offentlige og halv-offentlige museene i landet, *Kirke- og undervisningsdepartementet*. Da *Kommunaldepartementet* ble opprettet i 1965, ble det nasjonale miljøvernet flyttet over dit, men kun for en kort periode. I 1972 ble *Miljøverndepartementet* opprettet, og i 1973 ble ansvaret for både kulturminneforvaltning og naturforvaltning flyttet dit.¹⁰ Denne prosessen medførte nedsetting av særegne utvalg for kulturminnevernet som saksområde, og sammen med Kulturminneloven, dannet en rekke innstillinger, utredninger og stortingsmeldinger om organisering og ansvarsfordeling referansepunkter for egne politikkfelt for henholdsvis kulturminnevern og naturforvaltning.¹¹

⁷ Dette er også gjenspeilet i tittelen til den foreløpig siste norske museumsmeldingen, St.meld. nr. 49 (2008–2009) *Framtidens museum*. Forvaltning, forskning, formidling, fornying, der det er lagt til en fjerde «F» med *fornyning*.

⁸ Se f.eks. *St.meld.nr.15 (2007–2008): Tingenes tale. Universitetsmuseene*, s. 6, 10, 16.

⁹ NOU 2006:8, s. 11; St.meld. nr. 15(2007–2008), s. 10.

¹⁰ *Miljøverndepartementet* endret navn til *Klima- og miljødepartementet* fra 1. januar 2014.

¹¹ Se for eksempel: NOU 1982:36; Statens Museumsråd, 1986; Trøim, 1999; Brattli, 2006.

Forvaltning av automatisk fredede kulturminner

En oppdatert oversikt over det norske kulturminnevernet Kulturminnevern.

Kulturminneloven med kommentarer, utgitt av Riksantikvaren og Økokrim.¹²

Universitetsmuseene er en av mange institusjoner som er involvert i det lovbestemte kulturminnevernet. Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og faglig rådgiver for *Klima- og miljødepartementet* i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken.

Riksantikvaren har et delegert ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført, og har et overordnet faglig ansvar overfor kommunene, fylkeskommunene, Sametinget, Sysselmannen på Svalbard og forvaltningsmuseene på kulturminnefeltet.

Riksantikvaren er også frigivingsmyndighet for fredningsparagrafen i Kulturminneloven, og har også myndighet til å frede nyere tids kulturminner som ikke omfattes av loven ved enkeltvedtak.¹³

Det lovregulerte arkeologiske kulturminnevernet har vært et offentlig ansvarsområde ved de arkeologiske museene i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø siden 1906, etter at «Lov om Fredning og Bevaring av Fornminner», som var forløperen til dagens Kulturminnelov, trådte i kraft i 1905. Dette omfatter utgraving og dokumentering av faste og løse arkeologiske kulturminner eldre enn år 1537, samt innsamling av arkeologiske artefakter (løse kulturminner) og bevaring av disse. Etter Kulturminnelovens bestemmelser skal alle arkeologiske løsfunn leveres inn til universitetsmuseet i den respektive landsdelen.¹⁴

Andre kategorier av kulturminner som er automatisk fredet er skipsfunn under vann som er eldre enn 100 år; samiske kulturminner som er eldre enn 1917; mynter eldre enn 1650 og stående husbygninger som er eldre enn 1650. Her deler universitetsmuseene ansvaret for forvaltningen med andre aktører. Både Fylkesarkeologens kontor, Sjøfartsmuseene og Samisk kulturminneråd har skjøtsels- og forvaltningsansvar for disse kategoriene av fredede kulturminner, kulturlandskap og immateriell kulturarv.¹⁵ Arkeologiske kulturminner under vann forvaltes av marin arkeologiske avdelinger ved universitetsmuseene i Trondheim og

¹² Holme, 2020.

¹³ Riksantikvarens rolle innenfor skjøtsel av stående middelalderbygninger og ruiner samt frigivingsmyndigheten er under omorganisering. I 2018 er forslag vært på høring om at landets fylkeskommuner skal overtale dette ansvaret, slik at Riksantikvaren kun blir en rådgivende instans.

¹⁴ Hvis det finnes arkeologiske løsfunn ved andre typer museer, eller i privat eie, er dette ikke lovstridig hvis objektene ble anskaffet før «Lov om fredning og bevaring av fortidsminner» trådte i kraft i 1905.

¹⁵ Jfr. *Forskrift til Kulturminneloven, FOR-1990-04-30-351*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/DEL/forskrift/1990-04-30-351> (Besøkt 29.06.2019).

Tromsø, og av Norsk Maritimt museum i Oslo, Stiftelsen Bergen sjøfartsmuseum og Museum Stavanger.

Den nasjonale, men regionalt organiserte arkeologiske kulturminneforvaltningen, deler landet inn i fem geografiske områder, kalt «museumsområder», der de arkeologiske avdelingene ved universitetsmuseene har myndighet på statens vegne. Disse har ansvar for prosjektering og gjennomføring av utgravinger, dokumentasjon, konservering, magasinering, arkivering og forskning, samt formidling og digital tilgjengeliggjøring av arkeologiske samlinger og tilknyttet kunnskap – både til det akademiske fagmiljøet og den allmenne befolkningen. Et unntak er arkeologiske forundersøkelser som gjennomføres av fylkeskommunens arkeologer, samt utgravinger i landets middelalderbyer (Trondheim, Oslo og Tønsberg) som gjennomføres av Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU).

NIKU er nasjonalt kompetansesenter for middelalderforskning med regionale kontorer, og har hatt utgravingsmyndighet siden instituttets etablering i 1994. Foruten arkeologiske bygravinger, har de også ansvar for skjøtsel av stående kirkebygg, kirkegårder, kloster og borganlegg fra middelalderen. I tillegg utfører de tjenester knyttet til kulturarv, kulturminner, bygningsvern og konservering, alt fra rådgiving til tilstandsvurdering.¹⁶ Det er universitetsmuseene som skal sikre og oppbevare alle innkomne løsfunn og dokumentasjon fra NIKUs utgravinger i sine magasiner og arkiver.

Universitetsmuseenes kulturhistoriske samlinger har en betydelig tilvekst hvert år, i stor grad dominert av eksterne prosjekter i form av forvaltningsutgravinger utført av museene selv og av NIKU. De siste årene er dessuten leting etter kulturminner med metalldetektor blitt en utbredt hobby blant mange privatpersoner, og dette gir en stadig økende mengde forhistoriske objekter som universitetsmuseene er forpliktet til å ta hånd om. Universitetsmuseene er tilnærmet alene om samlinger av førreformatorisk kulturhistorisk materiale blant norske museer. Uten at det er hjemlet ved lov har de i tillegg ansvar for det meste av det etnografiske materialet fra andre land og en mindre del av det nyere kulturhistoriske materialet som finnes ved norske museer. Samlet utgjør dette i underkant av femti prosent av det kulturhistoriske materialet ved norske museer.¹⁷ Dette materialet ble frem til desember 2020 tilgjengeliggjort i den digitale i publikumsportalen *Unimus.no* (Arkeologiportalen). Denne er for øyeblikket lag ned i påvente av nye digitale løsninger, og i mellomtiden har flere av universitetsmuseene laget egne samlingsportaler, som NTNU Vitenskapsmuseets *Collection Online*. Landets

¹⁶ <https://niku.no/tjenester/>

¹⁷ NOU 2006:8, s. 15; St.meld. nr. 15 (2007–2008), s. 13.

øvrige kulturhistoriske museer tilgjengeliggjør sine samlinger i publikumsportalen *DigitaltMuseum.no*.¹⁸

Alle universitetsmuseene, med unntak av Naturhistorisk Museum i Oslo, har aktiv innsamling (aksisjon, tilvekst), forvaltningsansvar, forskningsaktivitet og utstillinger knyttet til arkeologisk materiale. De har også utgravingsmyndighet og har rådgivende funksjon innenfor kulturminneforvaltningen.

Forvaltning av natur og miljø

Klima- og miljødepartementet er også knyttet til forvaltningen av universitetsmuseenes naturhistoriske samlinger. Selv om disse samlingene ikke er underlagt en egen sektorlov, utgjør de den mest omfattende dokumentasjonen av artsmangfoldet på norsk territorium, og «spiller en avgjørende rolle i Regjeringens oppfølging av FN-konvensjonen om å ivareta biologisk og geologisk mangfold».¹⁹ Universitetsmuseenes naturhistoriske avdelinger har ikke et særskilt lovpålagt forvaltningsansvar, men de naturhistoriske samlingene og forskningen om dem spiller en avgjørende rolle i Regjeringens oppfølging av FNs konvensjon om ivaretagelse av biologisk og geologisk mangfold, både i nasjonal og internasjonal sammenheng. I dette arbeidet er Norge forpliktet til å følge en rekke internasjonale avtaler.²⁰ Den norske Naturmangfoldloven trådte i kraft i 2009. Denne styrker gjennomføringen av Norges internasjonale miljøforpliktelser og gjelder for alle sektorer som forvalter naturmangfold, eller som setter grenser for virksomheter som påvirker naturmangfold. Flere andre aktører driver imidlertid også med innsamling, kartlegging og utredningsoppdrag i naturforvaltningssektoren, for eksempel Artsdatabanken, Direktoratet for naturforvaltning, Norsk institutt for naturforskning (NINA), Norsk institutt for vannforskning (NIVA), samt private og delprivate konsulentfirma.²¹

Universitetsmuseenes særlige rolle er at de ofte står som mottaker av det innsamlede biologiske materialet, og dermed også er den institusjonen som kontinuerlig bygger opp og bevarer systematiske samlinger og referansemateriale for Norges artsmangfold.²² Samlet sett oppbevarer universitetsmuseene omkring 95 % av det naturhistoriske materialet som finnes ved norske museer. Dermed fungerer de også som viktige primærleverandører av informasjon

¹⁸ Se hhv. <http://www.unimus.no/> og <https://digitaltmuseum.no/>.

¹⁹ St.meld. nr. 15(2007–2008), s. 10.

²⁰ For en liste over slike avtaler, se f.eks. NOU 2006:8, s. 51–52.

²¹ NOU 2006:8, s. 51–53.

²² Et referansemateriale betegner arter som er beskrevet og navngitt for første gang, og som senere innsamlede objekter sammenlignes med.

til andre forskningsmiljøer, både nasjonalt og internasjonalt, og som leverandør til digitale plattformer som skal komme både allmennheten og forskningsmiljøer til gode, som for eksempel Artsdatabankens *Artskart*, *Naturtypekart (NIN-kart)* og *Økologiske grunnkart* for Norge og *Global Biodiversity Information Facility (GBIF)* for registreringer internasjonalt.

Alle universitetsmuseene, med unntak av Kulturhistorisk museum i Oslo og Arkeologisk Museum i Stavanger, har aktiv innsamling, forvaltningsansvar, forskningsaktivitet og utstillinger knyttet til naturhistoriske samlinger og naturvitenskapelige fagområder. De har også en rådgivende funksjon i norsk naturforvaltning. Universitetsmuseenes naturhistoriske samlinger har en betydelig årlig tilvekst. Dels samler museenes fagmiljøer selv inn, og dels overtar de materiale fra eksterne forskningsprosjekter ved andre forskningsinstitutter.

Instituttsektoren omfatter for eksempel Norsk institutt for skog og landskap, Planteforsk, Havforskningsinstituttet, Norsk Institutt for Naturforskning, Norges Geologiske undersøkelser og Norsk Polarinstitut.²³

²³ St. meld. nr. 15 (2007–8), s. 11.

Vedlegg 2: Oversikt over intervjuer og deltakere

Intervjugrupper			Alias	Alder	Stilling til daglig	Intervjuets varighet	Tidspunkt	Intervjused
Fokusgruppe 1	Sommer skolen I	F1	Ellen	11	Skoleelev	00:35:03	29.06.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Kaja	9	Skoleelev			
			Kristoffer	9	Skoleelev			
			Brage	10	Skoleelev			
			Mia	11	Skoleelev			
			Olivia	12	Skoleelev			
Fokusgruppe 2	Sommer skolen II	F2	Liv	11	Skoleelev	00:57:53	29.06.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Anna	12	Skoleelev			
			Edvald	12	Skoleelev			
			Oskar	12	Skoleelev			
			Marte	11	Skoleelev			
			Ellinor	11	Skoleelev			
			Jens	10	Skoleelev			
Fokusgruppe 3	Sommer skolen III	F3	Nils	10	Skoleelev	01:01:30	06.07.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Vera	11	Skoleelev			
			Klaus	10	Skoleelev			
			Peder	10	Skoleelev			
			Isak	10	Skoleelev			
			Ragne	11	Skoleelev			
			Ava	11	Skoleelev			
			Lisa	11	Skoleelev			
Emma	11	Skoleelev						
Fokusgruppe 4	Fra sans og samling I	F4	Ruth	67	Kunstner, tidligere lærer	01:01:54	05.10.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Tuva	26	Kommunikasjonskonsulent			
			Jon	59	Medisiner			
			Wenche	62	Museumskonserverator			
Fokusgruppe 5	Fra sans og samling II	F5	Petter	61	Ansatt i IT-bransjen	01:26:02	07.10.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Henrik	56	Ansatt i IT-bransjen			
			Ole	56	Språkforsker			
			Ella	21	Student			
Fokusgruppe 6	Yngre ansatte	F6	Andreas	37	Arkeolog, IAK	01:15:57	05.12.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Mina	40	Arkeolog, IAK			
			Maren	31	Arkeolog, IAK			
			Atle	32	Biolog, INH			
			Øyvind	42	Biolog, INH			
			Trine	45	Formidler, UPS			
			Lars Petter	26	Student. Vert, UPS			

Fokusgruppe 7	Museologene	F7	Knut	5	Prosjektleder, UPS	01:36:14	06.12.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Halvor	40	Prosjektleder, UPS			
			Vegard	43	Biolog, INH			
			Trygve	62	Arkeolog, IAK			
			Karen	33	Stipendiat, humaniora NTNU			
			Ernst	50	Prosjektleder, UPS			
Fokusgruppe 8	Eldre ansatte	F8	Leif	53	Biolog, tidligere ansatt	01:48:48	12.12.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Gudrun	61	Arkeolog, IAK			
			Inger	64	Konservator, IAK			
			Arne	61	Biolog, INH			
			Torgeir	65	Biolog, INH			
			Åse	61	Formgiver, UPS			
			Evy	64	Vert, UPS			
Fokusgruppe 9	IKT-gruppen	F9	Paal	51	Arkeolog, IAK	01:51:55	18.03.2013	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
			Trude	52	Formgiver, UPS			
			Ove	46	Biolog, INH			
			Tore	44	Biolog, INH			
			Eivor	46	Biolog, INH			
			Kjersti	29	Biolog, INH			
			Audun	38	Arkeolog, IAK			
Enkeltintervjuer	Foreldre til deltakere på sommerskolen	E 1	Jane	35	Stipendiat, realfag	00:39:10	13.09.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, Café Magasinet
		E 2	Nina	39	Bibliotekar	00:25:09	17.09.2012	NTNU Vitenskapsmuseet, møterom
		E 3	Siv	45	Stipendiat, humaniora NTNU	00:26:02	18.09.2012	Sofakrok, hennes arbeidssted
		E 4	Ann Kristin	37	IT-ingeniør	00:26:05	19.09.2012	Møterom, hennes arbeidssted
		E 5	Sigurd	42	Ingeniør, byggfag	01:03:56	20.09.2012	Møterom, hans arbeidssted
		E 6	Lena	48	Professor, IT-fag	00:46:59	26.09.2012	Hennes kontor

Vedlegg 3:

Intervjuguide for voksne

Vitenskapsmuseet
Seksjon for formidling

Trondheim, 2012

INTERVJUGUIDE – VOKSNE

Presentasjon av Phd-prosjektet mitt:

- Arbeidstittelen til prosjektet mitt er «Digital dialog? En undersøkelse av universitetsmuseenes samfunnsrolle».
- Det handler om de politiske kravene som stilles til norske museer om å være i dialog med samfunnet og publikum, og på hvilke måter universitetsmuseene møter dette kravet i praksis – blant annet ved å satse mer på å være tilgjengelige digitalt, med gjenstandsdata-baser for publikum og deltakelse på Facebook og Twitter.
- Men en ting er jo at museene prøver å være i dialog – noe annet er om folk ute i samfunnet har oppfattet museenes forsøk på å være i dialog med dem.
- Det er her intervjuet med deg kommer inn som et viktig bidrag – som en informant som representerer «samfunnet».
- Jeg skal også intervju forskere for å høre hva de tenker om dette, og til sammen håper jeg å få belyst spørsmål rundt universitetsmuseenes samfunnsdialog og samfunnsrolle fra flere ulike synsvinkler.
- I norsk museologi har det ikke vært noen tradisjon for kvalitative intervjuer, og jeg ønsker med dette prosjektet å tilføre forskningsfeltet nye metodiske og resultatmessige kvaliteter.

Hva ønsker jeg å få vite?

Howdan opplever de universitetsmuseets forsøk på å være i dialog med sitt publikum?
Tanker rundt universitetsmuseenes samfunnsrolle.

Først: En innledende runde med der deltakeren presenterer seg selv, slik at de kan identifiseres på lydopptakene.

Del 1: Bakgrunn – generelt forhold til museer

Hva tenker du når jeg sier «museum»?

Går du mye på museum? Hvem går du oftest sammen med? Hvem er det som vanligvis foreslår det?

Hvor mange ulike museumstyper kjenner du?

Hva vil du gjøre på museum / ulike ting på ulike museum?

Har du vært kjempefornøyd eller misfornøyd etter å ha vært på museum?

Del 2: Er museer viktige?

Synes du at museum er viktige? – Hvorfor, hvorfor ikke?

Hvor viktig?

I hvilken grad oppfatter du at museer er forskjellige og har ulike oppgaver?

[Ulikt ansvar for forskning, forvaltning, formidling]

I Norge har vi fem universitetsmuseer som administreres av universitetsmiljøene.

Er universitetsmuseer forskjellige fra andre museer? På hvilke måter?

Hva assosierer du når du hører navnet «*NTNU Vitenskapsmuseet*»?

Har du noen formening om hva universitetsmuseenes rolle i samfunnet bør være?

Del 3: Om vitenskap, samfunn og museets dialog

Ser du på universitetsmuseene som aktuelle steder å oppsøke kunnskaper og opplevelser knyttet til vitenskap og forskning? Hvorfor, hvorfor ikke?

Hvor viktig syns du det er at vitenskap og forskning er en synlig del av samfunnsdebatten?

Hvor får du oftest kjennskap til forskningsnyheter fra? (utover evt. eget fagfelt)?
[TV, radio, magasiner, aviser, museum, Internett, populærvitenskapelige foredrag osv.]

Norske museer har et ønske om å være i dialog med samfunnet og publikum. Har du noen tanker om hva dette innebærer?

Foretrekker du å få presentert ferdige sannheter i en utstilling, eller foretrekker du å bli presentert for ulike argumenter og synspunkter slik at du kan gjøre deg opp en egen mening?

I hvor stor grad syns du det er viktig at publikum har mulighet til å stille spørsmål til museet? Hvorfor?

Oppfatter du at norske museer, og de norske universitetsmuseene spesielt, er i dialog med samfunnet?

Har du noen ideer om hvordan museene kan formidle forskning og vitenskap?

Del 4: Om museum på nett - Den digitale dialogen

Jeg viser først smakebiter fra museets hjemmeside, blogger, Facebook, gjenstandsdata-baser osv. på PC eller storskjerm, avhengig av møtested.

Har du besøkt Vitenskapsmuseets hjemmeside?

Er det noen vits i at museer har hjemmeside? Hvorfor?

Kommer du på noe spesielt som vi kunne ha på hjemmesida vår for at den skal bli bedre? [info, spill, blogger, bilder, wikier/kunnskap om]

De norske universitetene og universitetsmuseene har flere blogger for ulike fag og tema. Kunne du tenke deg å stille spørsmål/kommentere på bloggene våre? Hvorfor, hvorfor ikke? Hender det at du legger igjen kommentarer på nettaviser og blogger?

I dag er mesteparten av museets samlinger av dyr og arkeologiske ting registrert i store databaser, og mye informasjon om all verdens vitenskap finnes på Internett. Tror du at Internett kan erstatte museene i framtida – hvordan, hvorfor, hvorfor ikke?

Vedlegg 4: Intervjuguide for barn

Vitenskapsmuseet
Seksjon for formidling

Trondheim, 2012

INTERVJUGUIDE – FOKUSGRUPPEINTERVJU

NTNU Vitenskapsmuseets sommerklubb, SOMMERLARM 2012

Hva ønsker jeg å få vite?

For sommerklubbens deltakere – omtalt som «forskerspiser» – legges det vekt på *ekte* opplevelser der de får møte forskere som både snakker om og *gjør* sitt fag, og de får selv prøve forskningsaktiviteter. I tillegg presenteres de for museets digitale tilstedeværelse i samfunnet, de får kjennskap til nettsidene våre, spill og blogger samt at de får være testpanel for museets telefon-app`er. Hvordan opplever de universitetsmuseets forsøk på å være i dialog med sitt unge publikum? Hva tenker de museet gjør i/for samfunnet?

Muntlig intro ved intervjuets start:

*... Kjempefint at dere vil delta på intervju. Nå er dere med på å lage det som skal bli vitenskap om museenes publikum! Jeg er kjempeinteressert i å få vite hva dere synes om museet vårt, og denne uka, både positivt og negativt. Det er viktig for forskningen at dere er ærlige og sier det dere tenker – ikke det dere tror jeg vil høre. Jeg kommer til å stille noen spørsmål, men dere skal få snakke dere imellom om svaret. Det er jo ikke sikkert at dere har et svar med en gang, men gjennom å snakke om det, blir det kanskje en mening til slutt. Og dere trenger ikke være enige heller. I forskninga er det plass til mange sider av en sak!
... Ta en kake!*

Først, en runde der du forteller navn og litt om deg selv, slik at jeg kan kjenne igjen stemmen din på lydopptaket.

Del 1: Om generelt forhold til museer.

Hva tenker dere på når jeg sier «MUSEUM»?

Kjenner dere til mange ulike museumstyper?

Går dere mye på museum?

Hvem går dere oftest sammen med?

Hvem er det som vanligvis foreslår det?

Hva vil dere gjøre på museum / ulike ting på ulike museum?

Har noen vært kjempefornøyd eller misfornøyd etter å ha vært på museum?

Hvordan er drømmemuseet deres?

Del 2: Er museer viktige?

Er museum viktige? – Hvorfor, hvorfor ikke?

Hvem er museer viktige for [*f.eks de som jobber der, publikum, byen, landet...*]

Tenker dere over at museer er forskjellige og har forskjellige oppgaver? [*Jeg nevner ulike oppgaver museer kan ha*]

Hva tenker dere når dere hører navnet «*NTNU Vitenskapsmuseet*»?

Del 3: Om Sommerklubben og «forskerdialogen»

Syns dere at dere har fått lov til å være forskere denne uka?

Hvordan har det vært å snakke med forskere, besøke arbeidssteder og se hva de gjør?

Hvis dere var forskere, hva ville dere synes om å få besøk av deltakerne på Sommerlarm, tror dere? [*...er det viktig at forskerne tar seg tid til å snakke med barn?...hvorfor...*]

Hva er morsomt og hva er kjedelig med forskning?

Hva er viktig eller uviktig med forskning?

Del 4: Om museum på nett, «den digitale dialogen»

[Først viste jeg litt info på storskjerm: Her skal jeg vise smakebiter fra hjemmesida, blogger, Facebook, Twitter, gjenstandsdata-baser osv. på stor skjerm. Og her er bloggen fra sommerlarm-uka ...]

Er det noen av dere som har besøkt Vitenskapsmuseets hjemmeside før dere deltok på sommerklubben?

Er det noen vits i at museer har hjemmeside?

Kommer dere på noe spesielt som vi kunne ha på hjemmesida vår for at dere skal bruke den av og til? *[spill, blogger, bilder, kunnskap om...]*

Kunne dere tenke dere å stille spørsmål på bloggene våre – hvorfor/hvorfor ikke? ...

I dag er mesteparten av museets samlinger av dyr og arkeologiske ting registrert i store databaser, og mye informasjon om all verdens vitenskap finnes på internett. Ser dere for dere at Internett kan erstatte museene i framtida – hvordan, hvorfor, hvorfor ikke?

Vedlegg 5: Info til foreldre, Vitenskapsmuseets sommerskole 2012

Trondheim, 21. juni 2012

Vedlegg: Skjema til utfylling for foreldre/foresatte til deltakere på Sommerlarm 2012. Returneres til undertegnende.

Informasjon til foreldre/foresatte i forbindelse med barns deltakelse i gruppeintervju under NTNU Vitenskapsmuseets Sommerlarm 2012

Informasjon om forskningsprosjektet

Jeg heter Guro Jørgensen og er phd-stipendiat i museologi ved NTNU Vitenskapsmuseets Seksjon for formidling. Jeg arbeider med prosjektet «Digital dialog? En analyse av universitetsmuseenes rolle som vitenskapsproduserende formidlingsaktør med fokus på digitale formidlingsmedier». I den forbindelse ønsker jeg å gruppeintervjue deltakere på årets sommerklubb, Sommerlarm 2012.

NTNU Vitenskapsmuseet er ett av Norges fem universitetsmuseer. Forskningsprosjektets grunntema er den *dialogen* som universitetsmuseene fra myndighetenes side er pålagt å ha med samfunnet. Jeg undersøker hvordan NTNU Vitenskapsmuseet omsetter kravet til dialog i praksis, i form av ulike formidlingsprosjekter, blant dem Sommerlarm 2012. Jeg skal også arrangere gruppeintervju med deltakere på andre arrangementer ved museet i løpet av 2012, samt intervjuere forskere og andre ansatte ved museet. Slik håper jeg å belyse universitetsmuseenes samfunnsrolle fra flere sider. Her er en link til en kort presentasjon av prosjektet mitt på Internett:

<http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/digital-dialog/>

Sommerklubbens deltakere omtales som «forskerspiser», og museet legger vekt på å gi dem *ekte* opplevelser og møter med forskere. Barna får også selv prøve forskningsaktiviteter. I tillegg presenteres de for museets digitale tilstedeværelse i samfunnet, de får kjennskap til nettsidene våre, spill og blogger samt at de kan få være testpanel for museets telefon-app`er. Gruppeintervjuene har til hensikt å finne ut hvordan barna opplever universitetsmuseets forsøk på å være i dialog med sitt unge publikum. Det understrekes at intervjuene ikke har til hensikt å avdekke spesifikke kunnskaper hos barna, men ønsker å kaste lys på stemningen rundt temaet «universitetsmuseum og samfunn». Gruppeintervjuet har rom for uenighet og mangfold av meninger.

Gruppeintervjuets form

Gruppeintervjuene tar form som såkalte fokusgruppeintervjuer. Det vil si at jeg bestemmer tema, men at deltakerne ideelt sett skal stå for samtalen seg i mellom. Underveis i samtalen vil barna forhandle om definisjoner og meninger – slik de gjør i hverdagslige samtaler ellers.

Gruppene vil bestå av 5-7 barn, og 2-4 grupper skal intervjues dersom et tilstrekkelig antall barn ønsker å delta. Intervjuene vil finne sted på NTNU Vitenskapsmuseet og varer i 30-60 minutter. Jeg får hjelp av en assistent under intervjuene, som også er phd-stipendiat ved NTNU.

Behandling av innsamlet datamateriale

- Det innsamlede datamaterialet vil bestå av lydopptak fra gruppeintervjuene.
- Lydopptakene vil bli transkribert/oversatt til tekstformat av meg. Den transkriberte teksten vil innlemmes i den endelige publikasjonen i form av sitater.
- Under transkribering vil informantene/deltakerne få fiktive navn, slik at all informasjon i den endelige publikasjonen vil være anonym.
- Kun jeg har tilgang til lydopptakene under prosjektiden.
- Lydopptakene vil bli makulert ved prosjektets slutt våren 2015.
- Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Om samtykke fra foreldre/foresatte

Under påmeldingen til Sommerlarm 2012 via Internett, svarte du/dere «JA jeg samtykker» på følgende spørsmål:

«I forbindelse med et pågående doktorgradsprosjekt ved museet, ønsker vi å ha mulighet til å gruppeintervjue deltakerne på årets sommerklubb. Materialet vil bli anonymisert før publisering. Er det i orden at ditt barn deltar på dette, dersom han/hun selv ønsker det?»

Jeg vil understreke at det er frivillig for barnet å delta på undersøkelsen og at han/hun når som helst kan velge å trekke seg uten å oppgi grunn.

Hvis foreldre/foresatte ønsker å trekke tilbake sitt samtykke til undersøkelsen, ta kontakt med meg før fredag 29/6 for deltakere i uke 26 og før fredag 6/7 for deltakere i uke 27. Det behøver ikke å oppgis grunn.

Foreldre/foresatte har rett til å se intervjuguiden som skal brukes under gruppeintervjuene. Dersom du/dere ønsker dette, ta kontakt med meg på forhånd.

Prosjektets finansiering

Phd-prosjektet finansieres av NTNU Vitenskapsmuseet.

Kontaktopplysninger:

Guro Jørgensen
NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for formidling
7491 Trondheim
Telefon: 73592141 / 41426569
Mail: guro.jorgensen@vm.ntnu.no

Vedlegg 6:

Returskjema for foreldre, Vitenskapsmuseets sommerskole 2012

Trondheim, 21. juni 2012

Skjema til utfylling for foreldre/foresatte til deltakere på Sommerlarm 2012

1. **Barnets navn** (anonymiseres):

2. **Hvordan fikk du/dere kjennskap til Sommerlarm 2012?** [Sett kryss]

- Barnet/søsken har deltatt tidligere
- Plakatoppslag/brosjyre
- Via familie/kjente
- Via NTNUs Intranett, Innsida
- Via NTNU Vitenskapsmuseets hjemmeside
- Via NTNU Vitenskapsmuseet på Facebook/Twitter
- Ved besøk på NTNU Vitenskapsmuseet
- Annet (beskriv):
.....

3. **Foreldre/foresattes utdanning og yrke:** [Sett kryss]

a. Forelder/foresatt 1, kjønn: Kvinne Mann

- Grunnskole
- Videregående skole
- Universitet/Høyskole, lavere grad (inntil 4 år)
- Universitet/Høyskole, høyere grad

Yrke:

b. Forelder/foresatt 2, kjønn: Kvinne Mann

Grunnskole

Videregående skole

Universitet/Høyskole, lavere grad (inntil 4 år)

Universitet/Høyskole, høyere grad

Yrke:

4. Informant til forskningsprosjektet «Digital dialog?» [Sett kryss]

Kunne du/dere tenke deg/dere å delta på et gruppeintervju om tema knyttet til vitenskap og samfunn, museer og museenes rolle i samfunnet?

Det kreves ingen forkunnskaper. Intervjuet vil bli arrangert ved NTNU Vitenskapsmuseet på kveldstid høsten 2012 og tar ca. 1 time. Alle informanter vil bli anonymisert i den ferdige publikasjonen. Kort om forskningsprosjektet: <http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/digital-dialog/>

Nei, jeg/vi ønsker ikke å delta på gruppeintervju.

Ja, jeg/vi ønsker å delta på gruppeintervju og kan kontaktes på følgende e-mailadresse(r):

Tusen takk for hjelpen!

Vennlig hilsen Guro Jørgensen

RETUR:

Utfylt skjema legges i vedlagt konvolutt og leveres til Guro Jørgensen under Sommerlarm 2012

Eventuelt kan det leveres til resepsjonisten i museumsbutikken eller sendes i posten til:

Guro Jørgensen
NTNU Vitenskapsmuseet
Seksjon for formidling
7491 Trondheim

Vedlegg 7: Brevmal med info om prosjektet (vedlegg til e-post)

Hei NN

Jeg heter Guro Jørgensen, jeg er arkeolog og for tiden phd-stipendiat i museologi ved NTNU Vitenskapsmuseets Seksjon for formidling. Jeg forsker på forskningsformidling (Science Communication) og universitetsmuseenes samfunnsrolle. Jeg var med å lage utstillingen *Fra sans og samling*, og skal blant annet bruke den som case i forskningen min. I den forbindelse lurer jeg på om du har anledning til å delta på et gruppeintervju sammen med andre samlere som er representert i utstillingen. Intervjuet skal handle om museum og samfunn. Deltakelse krever ingen spesielle forkunnskaper eller forberedelser.

Det er fastsatt to datoer for intervju, og hvis du kan tenke deg å delta håper jeg en av dem passer.

- Dato, klokkeslett, alternativ 1
- Dato, klokkeslett, alternativ 2

Litt mer om PhD- prosjektet mitt:

NTNU Vitenskapsmuseet er ett av Norges fem universitetsmuseer. Forskningsprosjektets grunntema er den *dialogen* som universitetsmuseene fra myndighetenes side er pålagt å ha med samfunnet. Jeg undersøker hvordan NTNU Vitenskapsmuseet omsetter kravet til dialog i praksis i form av utstillinger, aktiviteter for barn og en satsning på å være mer tilgjengelige digitalt med gjenstandsdata-baser for publikum og bruk av Facebook, Twitter og temablogger på nettet. Arbeidstitelen til prosjektet mitt er «Digital dialog? En analyse av universitetsmuseenes rolle som vitenskapsproduserende formidlingsaktør med fokus på digitale formidlingsmedier».

Men en ting er jo at museene prøver å være i dialog – noe annet er om folk ute i samfunnet har oppfattet museenes forsøk på å være i dialog med dem. Det er her intervjuet med deg kommer inn som et viktig bidrag – som en informant som representerer «samfunnet». Jeg intervjuer også andre publikumsgrupper og forskere ved museet for å høre hva de tenker om dette, og til sammen håper jeg å få belyst spørsmål rundt universitetsmuseenes samfunnsdialog og samfunnsrolle fra flere ulike synsvinkler.

Her er en link til en kort presentasjon av prosjektet mitt på Internett:

<http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/digital-dialog/>

Om intervjuet

Gruppeintervjuet har til hensikt å finne ut hvordan informantene opplever universitetsmuseets forsøk på å være i dialog med sitt publikum. Det understrekes at

intervjuet ikke har til hensikt å avdekke spesifikke kunnskaper, men ønsker å kaste lys på stemningen rundt temaet vitenskap og samfunn. Gruppeintervjuet har rom for uenighet og mangfold av meninger og vil foregå som et *fokusgruppeintervju*. Det vil si at jeg bestemmer tema, men at deltakerne ideelt sett skal stå for samtalen seg i mellom.

Intervjuene vil finne sted på NTNU Vitenskapsmuseet og varer i ca. 60 minutter. Intervjuet blir tatt opp på diktafon og en assistent vil antakelig være til stede sammen med meg.

Møtestedet blir på Seksjon for formidling i Erling Skakkes gate 47. Dette er i samme bygg som utstillingene, men inngangen ligger i E. Skakkes gate vis à vis museumsparken, der huset skifter farge fra gult til brunt. Det står «Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab over døren».

Før intervjuet gjennomføres kan du uten å oppgi grunn trekke deg fra deltakelse ved å gi meg beskjed.

Behandling av innsamlet datamateriale

- Det innsamlede datamaterialet vil bestå av lydopptak.
- Lydopptakene vil bli transkribert/oversatt til tekstformat.
- Utvalg fra den transkriberte teksten vil innlemmes i den endelige publikasjonen i form av sitater.
- Under transkribering vil informantene/deltakerne få fiktive navn, slik at all informasjon i den endelige publikasjonen vil være anonym.
- Lydopptakene vil bli slettet ved prosjektets slutt våren 2015.
- Prosjektet er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, men fikk status som *ikke meldepliktig* siden det ikke innhentes sensitive opplysninger om deltakerne.

Hvis du lurer på noe er det bare å ta kontakt!

Vennlig hilsen Guro Jørgensen

ISBN 978-82-326-5583-0 (trykt utg.)
ISBN 978-82-326-5519-9 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181 (trykt utg.)
ISSN 2703-8084 (online ver.)